

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SOSYOLOJİ ANABİLİM

**COVID-19 DÖNEMİNİN YARATTIĞI TOPLUMSAL DEĞİŞME
SÜRECİNİN HEMŞİRELERİN MUTLULUK TANIMLAMALARI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ELEŞTİREL REALİST BİR
PERSPEKTİFTEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

DOKTORA TEZİ

Dilek GÜL

Tez Danışmanı

PROF. DR. ŞEREF ULUOCAK

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM

**COVID-19 DÖNEMİNİN YARATTIĞI TOPLUMSAL DEĞİŞME SÜRECİNİN
HEMŞİRELERİN MUTLULUK TANIMLAMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN
ELEŞTİREL REALİST BİR PERSPEKTİFTEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

DOKTORA TEZİ

Dilek GÜL

Tez Danışmanı

PROF. DR. Şeref ULUOCAK

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Dilek GÜL tarafından Prof. Dr. Şeref ULUOCAK yönetiminde hazırlanan ve **29/08/2023** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Covid-19 Döneminin Yarattığı Toplumsal Değişme Sürecinin Hemşirelerin Mutluluk Tanımlamaları Üzerindeki Etkisinin Eleştirel Realist Bir Perspektiften Değerlendirilmesi**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Sosyoloji Anabilim Dalı**’nda **DOKTORA TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Şeref ULUOCAK

(Danışman)

Prof. Dr. Gökhan GÖKULU

Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Doç. Dr. Arif Olgun KÖZLEME

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 29/08/2023

.....
İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Dilek GÜL

(Tarih) .././2023

TEŞEKKÜR

“Covid-19 Döneminin Yarattığı Toplumsal Değişme Sürecinin Hemşirelerin Mutluluk Tanımlamaları Üzerindeki Etkisinin Eleştirel Realist Bir Perspektiften Değerlendirilmesi” adlı tez çalışmam hem olağan hem de olağan üstü dönemlerde bireylerin-hemşirelerin mutluluk tanımlamalarının sosyo-kültürel, ekonomik, politik vb. pek çok etken ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Söz konusu olan bu ilişkinin ise covid-19 dönemindeki toplumsal değişmeye yönelik bir eleştiri ve de gösterge aracı olduğunu belirtmek mümkündür. Bilinmeyen bir durumun oluşturduğu pek çok sorunsalın gündeme geldiği bu dönem içerisinde tüm sağlık çalışanları en ön safhada yer almışlar ve pek çok duyguyu aynı anda yaşamışlardır. Bu durum hemşirelerin hem mesleki yaşamlarını hem de gündelik yaşamlarını etkilemekle birlikte duygulanım süreçleri ekseninde mutluluk tanımlamalarında da etkili olmuştur. Bu anlamda hem olağanüstü zamanlar hem de olağan zamanlar için hemşirelerin deneyimlerini dikkate almanın önemli olduğunu belirten bu çalışma bağlamında söz konusu deneyimler ekseninde sosyal politikaların geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü mutluluk yalnızca ekonomik iyileşme ile ilintili bir kavramsallaştırma olmamakla birlikte bireylerin-hemşirelerin yaşam koşulları ve çalışma koşulları ile de ilişkilidir. Hemşirelerin izah etme biçimlerinden yola çıkan bu çalışma ekseninde olası yapı ve mekanizmaların belirlenmesi amaçlanarak hemşirelerin deneyimleri ile bu yapı ve mekanizmaların ilişkisini ortaya çıkarması açısından bir katkı sunma amacı ile ortaya çıkmıştır. Bu anlamda eleştirel realist bir perspektifle temellendirilmiş teori deseninin kullanıldığı bu çalışma içerisinde oluşan üç modelin alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma hem geçmiş hem şu an hem de gelecek ile ilişkili olmakla birlikte pek çok önemli ve de değerli insanların katkılarıyla çok daha anlamlı bir hale gelmiştir. Lisans eğitimimin ilk günü, ilk dersime Sevgili Hocam Prof. Dr. Şeref ULUOCAK girmişti. Üniversitenin üçüncü yılında lisans tezimi onunla yapma kararını almış ve ilk tez çalışmamı o zaman yapmıştım. Etik ilkelere sadık, iyi bir insan olma çabasına sıkı sıkı bağlı, farklılıklara karşı saygılı ve araştırmayı, keşfetmeyi, üretmeyi ilke edinen çok yönlü bir insan olan Sevgili Hocam Prof. Dr. Şeref ULUOCAK benim için “bilgelik taşı”nın yegâne temsilcisidir ve bana bu hayatta nasıl bir akademisyen olunurdan çok daha fazlasını katmıştır. Lisans tezimi elime aldığımda hissettiğim o duyguyu hala hatırlıyorum. Bu duygu bana yüksek lisans ve doktora yapma heyecanını katan en önemli şeylerden biridir.

Yüksek lisansımı tamamladığımda doktora için hayal kurmaya başladığımda Şeref Hocam ile yeniden çalışabilmeyi umut ettim ve hayallerim gerçekleşti. Dolu dolu geçen dört yılı basitçe anlatmak -zihnindeki ya da duygularımdaki gibi kelimelere dökmek- çok zor ama hayatımın en bilgili dönemiymi diyebilirim sanırım. Kitapların arasında kaybolmak, araştırmalar yapmak, her gün yeni bir bilgi havuzunda yürüyüşe çıkmak, ders dönemi, yeterlilik zamanı, tez izleme komiteleri hepsi ama hepsi beni heyecanlandıran duygularla dolu bir süreç ve süreç inanılmazdı. Şimdi Cumhuriyetimizin 100. Yılında doktora eğitimimi tamamlamış bulunmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Hayatımın en önemli dönemlerinden biri olan bu dönemi bu güzel yılda tamamlamanın heyecanı içerisindeyim. Ve bunun için teşekkür etmem gereken o kadar çok insan var ki hepsi birbirinden değerli insanlar.

İlk olarak Sevgili Danışmanım Prof. Dr. Şeref ULUOCAK Hocam'a çok teşekkür ediyorum. Bir teşekkürü ne kadar çok şey sığar emin değilim ama bana yeni hayaller kurdurduğunuz ve bu hayalleri gerçekleştirmeme yardım ettiğiniz her an için hem geçmiş hem şu an hem de gelecek için çok teşekkür ediyorum. Her çalışmamda o çalışmamı bambaşka bir boyuta dönüştüren fikirleriniz, bana farklı yönleri gösteren bakış açınız, insanların hayatlarını dönüştürmeye ilişkin umudunuz için çok teşekkür ediyorum.

Doktora tezimin yeterlilik başta olmak üzere tüm tez izleme komitelerimde yer alarak değerli katkıları ve eleştirilerini sunarak çalışmamı destek olan, lisans eğitimimden bugüne varlığını her zaman hissettiren Sevgili Hocam Prof. Dr. Gökhan GÖKULU'a çok teşekkür ediyorum.

Tüm zarıflığı ve bilgeliği ile doktora tezimin yine her aşamasında heyecanıma ortak olan değerli katkıları ve eleştirileri ile çalışmamı destekleyerek bana güven duygusu veren Sevgili Hocam Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ'a çok teşekkür ediyorum.

Lisans dönemimden bu zaman dilimine kadar geçen süre zarfında her zaman, her konuda fikrine başvurabildiğim, bana kazandırdığı bilgiler ışığında yolumu aydınlattığı ve desteğini hiç esirgemediği için varlığı ile güven veren Sevgili Prof. Dr. Cumhuri ASLAN Hocam'a çok teşekkür ediyorum.

Çok sevdiğim bir söz var: "Kendi hayatlarımızı önemli kılmamızın tek yolu diğer insanların yaşamlarına değer vermektir". Hayatlarımızın belki de en bilinmeyen

dönemlerinde pek çok duygu ile karşı karşıya gelerek en ön safhada mücadele veren sağlık çalışanlarına çok teşekkür ediyorum. Hem pilot uygulamamda hem de mülakat aşamasında bana destek veren değerli hemşirelere çok teşekkür ediyorum. Umarım onların deneyimlerini, duygularını ve beklentilerini yansıtmaya çalıştığım bu tez çalışması onların hayatlarına ilişkin pek çok farkındalıkla birlikte dönüşümü de beraberinde getirme imkânı verir.

Hayallerime inanan Sevgili Annem Hanife GÜL'e, umutlarımı destekleyen Sevgili Babam Ömer GÜL'e, her zaman ve her koşulda yanımda olan güzel kardeşlerim Merve GÜL'e ve mesleğinin inceliklerini benimle paylaşan Ayşenur GÜL'e çok teşekkür ediyorum. Beni ben yapan her deneyime, her duyguya, her bilgiye sahip olmama destek olan Sevgili Ailem varlığınız her zaman bana güç verdi.

Ve bugün bir Cumhuriyet Çocuğu olarak yetişmeme sebep olan, Cumhuriyetimizin 100. Yılında Doktora Eğitimimi tamamlamamı sağlayan, her umutsuzluğa kapıldığımda beni yeniden umutlandıran Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım...

Dilek GÜL

Çanakkale, Ağustos, 2023

ÖZET

COVID-19 DÖNEMİNİN YARATTIĞI TOPLUMSAL DEĞİŞME SÜRECİNİN HEMŞİRELERİN MUTLULUK TANIMLAMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ELEŞTİREL REALİST BİR PERSPEKTİFTEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dilek GÜL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Şeref ULUOCAK

29/08/2023, 442

“Covid-19 Döneminin Yarattığı Toplumsal Değişme Sürecinin Hemşirelerin Mutluluk Tanımlamaları Üzerindeki Etkisinin Eleştirel Realist Bir Perspektiften Değerlendirilmesi” tez çalışması ekseninde bedene yansıyan pratiklerin ve duygulanım süreçlerinin hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel yapı ve mekanizmalara ilişkin toplumsal eleştiri ve bu eleştiriye meşrulaştıran temel dinamiklerin eleştirel realist perspektiften incelenmesi ve bu anlamda model ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel problemi, covid-19 döneminde çalışan hemşirelerin gündelik ve mesleki yaşantılarındaki toplumsal değişme süreçlerinin onların yaşam kalitesi ve mesleki doyuma ilişkin görüşleri üzerinde önemli değişiklikler yarattığı ve bu değişikliklerin mutluluk kavrayışlarındaki dönüşümle ilişkili olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu durum aslında toplumsal eleştiri biçimidir ve duyguya ilişkin hissedilen şeylerin eleştirel bir boyutunun olduğunun göstergesidir. Eylemlerin herhangi bir alandaki sosyal yapılardan etkilendiğini ancak sadece bunlar tarafından belirlenmediğini bireysel bakış açılarını da keşfetmenin gerekliliğini vurgulaması anlamında mikro kodlama sürecinde bireysel olay ve algıları analiz ederken nitel araştırma deseni ekseninde temellendirilmiş kuram ve eleştirel realizm ilişkisi kullanılmıştır. Hemşirelerin “söylem evren”lerine ulaşmak amaçlandığından “abdüksiyon” temellendirilmiş kuram

kodlamasında kullanılmıştır. Söz konusu betimlemelerin yeniden bağlamsallaştırılması aşamasında ise retrodüksiyon benimsenmiştir. Bu bağlamda hemşirelerin izah etme biçimlerinden yola çıkarak -tikeldengelim/abdüksiyon ile- yeniden bağlamsallaştırma-betimlemeler ile model oluşturulmaya çalışılmış ve bu anlamda üç model oluşturulmuştur Her üç model de söylem evrenini temsil etmekle birlikte son model yapı ve mekanizmalarla ilgili yapabilirlikler yaklaşımı ile ilişkilendirildiğinden geriçıkırım/retrodüksiyon aşamasına denk gelmektedir. Araştırmanın evrenini Covid-19 döneminde çalışan hemşireler oluştururken araştırmanın örneklemini ise Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Hastanesinde covid-19 dönemi çalışan 48 hemşire-hemşireler oluşturmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma ekseninde mülakatlar, gözlemler, dokümanlar ve işitsel-görsel materyaller veri toplama tekniği kullanılmakta, görüşmeler yarı yapılandırılmış soru formuna göre düzenlenmektedir. Çalışma ekseninde yarı yapılandırılmış görüşme formları MAXQDA programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bireylerin bireysel ve ortak eğilimlerine dair bir keşif süreci ekseninde temellendirilmiş teori deseni bağlamında teori geliştirmek amaçlanmıştır. Bu çalışma kapsamında mutluluk tanımlamalarındaki farklılaşmaların onların içinde buldukları öznel gerçeklik koşullarına bağlı olarak geliştirdikleri söz konusu sürecin idare edilmesine yönelik eleştirel ya da destekleyici tutumda somutlaştığı ileri sürülmektedir. Pandemi döneminde hem gündelik hem de mesleki yaşantılarında ortaya çıkan riskler ve bu riskleri idare etme çabası pandemi koşullarındaki makro politikalar için praksis alanında elde edilen deneyimlere bağlı anlamlı bir eleştiri potansiyeli taşımaktadır. Mutluluğun sosyolojik analizi gerek duygu sosyolojisi gerekse de sosyal politikalar açısından bugün sosyo-kültürel-ekonomik ve politik süreçlerde iyileşmenin söz konusu olması ile mümkündür. Hemşirelerin hem gündelik hem de mesleki yaşantılarına ilişkin öznel gerçeklik düzeylerindeki mutluluk kavramsallaştırmasının daha ihtiyaçları karşılayan eşitlikçi sosyal ve sağlık politikaları üretebilmek amacıyla önemli bir gösterge niteliğinde olduğundan yapabilirlikler yaratmak yaklaşımı önemli bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Duygu-Duygulanım, Beden, Eleştirel Realizm (Abdüksiyon-Retrodüksiyon), Temellendirilmiş Kuram

ABSTRACT

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE SOCIAL CHANGE PROCESS CREATED BY THE COVID-19 PERIOD ON NURSES' DEFINITIONS OF HAPPINESS FROM A CRITICAL REALIST PERSPECTIVE

Dilek GÜL

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Doctoral Dissertation in Sociology Science

(Supervisor: Prof. Dr. Şeref ULUOCAK)

29/08/2023, 442

"Evaluation of the Impact of the Social Change Process Created by the Covid-19 Period on Nurses' Definitions of Happiness from a Critical Realist Perspective" thesis study aims to examine the practices and affective processes reflected on the body in the axis of social criticism of socio-cultural structures and mechanisms based on nurses' definitions of happiness and the basic dynamics that legitimize this criticism from a critical realist perspective and to create a model in this sense, is intended. The main problem of the study is based on the idea that the processes of social change in the daily and professional lives of nurses working in the covid-19 period have created significant changes on their views on quality of life and professional satisfaction and that these changes are related to the transformation in their perceptions of happiness. This is actually a form of social criticism and shows that there is a critical dimension to what is felt about emotion. In the sense that the actions are influenced by the social structures in any field but not only by them, and that it emphasizes the necessity of discovering individual perspectives, the relationship between theory and critical realism based on the qualitative research design

was used while analyzing individual events and perceptions in the microcoding process. Since it was aimed to reach the "discourse universe" of nurses, "abduction" was used in the grounded theory coding. In the process of re-contextualizing these descriptions, retroduction was adopted. In this context, starting from the way nurses explain, it was tried to create a model with re-contextualization-descriptions - with particular-balance/abduction - and in this sense, three models were created. Although all three models represent the discourse universe, they correspond to the retroduction stage since they are associated with the latest model structure and mechanism feasibility approach. While the population of the study consists of nurses working in the Covid-19 period, the sample of the study consists of 48 nurses-nurses working in the covid-19 period at Çanakkale 18 Mart University Hospital. In this study, interviews, observations, documents and audio-visual materials data collection technique are used in the axis of qualitative research, and interviews are arranged according to a semi-structured questionnaire. Semi-structured interview forms were analyzed using the MAXQDA program in the study axis. It is aimed to develop theories in the context of a theory pattern based on a discovery process about the individual and common tendencies of individuals. Within the scope of this study, it is suggested that the differentiations in the definitions of happiness are embodied in the critical or supportive attitude towards the management of the process in question, which they develop depending on the subjective reality conditions they are in. The risks that arise in both their daily and professional lives during the pandemic period and the effort to manage these risks have the potential to be a meaningful criticism for macro policies in pandemic conditions depending on the experiences gained in the field of praxis. The sociological analysis of happiness is possible both in terms of the sociology of emotion and social policies today with the improvement in socio-cultural-economic and political processes. Since the conceptualization of happiness at the subjective levels of reality of nurses in both their daily and professional lives is an important indicator for producing more egalitarian social and health policies that meet more needs, the approach of creating feasibility offers an important perspective.

Keywords: Covid-19, Emotion-Affection, Body, Critical Realism (Abduction-Retroduction), Grounded Theory

Ailem
Ve
Tüm Sağlık alışanları İçin...

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JURİ ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvi
TABLolar DİZİNİ	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanı Alanı ve Kapsamı.....	3
1.1.1. Araştırmanın Konusu	3
1.2. Araştırmanın Problem, Kapsam ve Önemi	5
1.2.1. Araştırmanın Nedenselliği (Gerekliliği)/ Problem Durumu	5
1.2.2. Araştırmanın Önemi.....	8
1.3. Araştırmanı Amacı.....	9
1.4. Araştırmanın Metot ve Teknikleri	10
1.4.1. Araştırmanın Problem Cümlesi.....	10
1.4.2. Araştırmanın Alt Problemleri	12
1.4.3. Değişkenlere Yönelik Alanyazın	16
1.4.4. Metodoloji/Yöntem.....	21
1.4.5. Araştırmanın Modeli	24
1.4.6. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme	35
1.4.7. İşlem.....	36
1.4.7.1. Veri Toplama Teknikleri.....	36

1.4.7.2. Veri Analiz Teknikleri	37
1.5. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler.....	39
1.5.1. Araştırmanın Sayıltıları.....	39
1.5.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	39

İKİNCİ BÖLÜM

İLİŞKİSEL SOSYOLOJİ VE ELEŞTİREL REALİZM

2.1. İlişkisel Sosyoloji.....	41
2.1.1. Dönüştürümsel Toplumsal Etkinlik Modeli.....	46
2.1.2. Toplumsal İlişkiler ve Yapabilirlikler Yaratmak	52
2.1.3. Eleştirel Araştırma ve Praksis Olarak Kesişimsellik	61
2.2. Eleştirel Realizm ve Çok Katmanlı Gerçeklik.....	69
2.2.1. Roy Bhaskar Natüralizmin Olanaklılığı ve Eleştirel Realizm	77
2.2.2. Abdüksiyon ve Retrodüksiyon Akıl Yürütme Stratejileri.....	79
2.3. Nibert Elias İlişkiler Üzerine: Bir Süreç Olarak Perspektifler.....	84
2.4. C. Tilly: İlişkisel Realist Perspektif ve Metateorik Yaklaşım	88
2.5. Bourdieu ve Archer Ekseninde Düşünümsellik ve İlişkiselik	91
2.6. Weber: İdeal Tip Yaklaşımı.....	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLİŞKİSEL REALİST BİR PERSPEKTİFTEN GÜNDELİK HAYAT

3.1. Anlam ve Güç Yapıları: Pratik Nedenler ve Etkileşim Süreçleri	114
3.1.1. Taktikler ve Stratejiler: Oyunun Ontolojisi ve Toplumsal Oyun Bilinci.....	119
3.2. Kültür, Toplum ve Psikanaliz İlişkisi	128
3.3. A. Badiou ve İ. Kuçuradi: Etik Tanımlamalar	136
3.4. Gündelik Hayat ve Maske.....	138

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEDEN SOSYOLOJİSİ

4.1. Gündelik Hayat ve Beden	142
4.2. Benlik ve Beden.....	147
4.3. Tahakkümün Bedenselleşmesi.....	150
4.4. Beden ve Transhümanizm.....	158
4.5. Beden ve Toplum: Bedenin Tıbbileştirilmesi	159
4.6. Beden ve Kapatma	161

BEŞİNCİ BÖLÜM

DUYGU SOSYOLOJİSİ

5.1. Duygu Sosyolojisi Tarihi	169
5.2. Duyguların Gücü: Zihin, Duygu ve Beden	175
5.3. Duygu Politikası.....	179
5.4. Toplumsal Pratikler ve Duygu	183
5.5. Varoluşçu Bir Bakış: Kaygı ve Korku	185
5.6. Duygusal Zekâ ve Hemşirelik.....	194

ALTINCI BÖLÜM

MUTLULUK

6.1. Mutluluk ve Özgürlük.....	200
6.2. Zaman Bilinci Ekseninde Duygu	206
6.3. Sıkıntı ve Melankoli Tanımlamalarının Mutluluğa Etkisi	207

YEDİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

7.1. Pandemi Dönemi ve Toplumsal Değişme.....	227
7.1.1. Covid-19 Baskın Duygu-Düşünce Tanımlamaları.....	229
7.1.2. Covid-19 Deneyimleri ve Covid Hastasına Müdahale.....	238
7.1.3. Enfekte Olma ve İzolasyon Süreci.....	250
7.1.4. Aşı Olma Durumu ve Aşı Tedirginliği.....	253
7.1.5. Hizmet İçi Eğitim	256
7.1.6. Hasta-Hemşire İlişkisi	259
7.1.7. Nöbet-Mesai Sistemi	262
7.2. Gündelik Hayat ve Mesleki Yaşam	264
7.2.1. Covid-19 Öncesi-Sonrası Hastane	266
7.2.2. Aile ve Sosyal Yaşamda Mesafe.....	270
7.2.3. Boş Zaman Değerlendirme	274
7.2.4. Aile ve Sosyal Yaşamdan Fedakârlık	278
7.2.5. Eskiye Dönüş ve Normalleşme Süreci	282
7.3. Beden Pratikleri.....	289
7.3.1. Bedende Gözlemlenen Değişiklikler	292
7.3.2. Covid-19 Dönemi ve İhtiyaçlar	297
7.4. Duygu ve Duygulanım Süreçleri.....	300
7.4.1. Covid-19 Sürecinde En Çok Hissedilen Duygu.....	303

7.4.2. Sosyal ve Psikolojik Destek İhtiyacı.....	308
7.4.3. Rasyonel Olmayan İş Tanımına İlişkin Hayal Kırıklığı	318
7.4.4. Sosyal Medya Kaygısı.....	324
7.4.5. Ayrım ve Damgalama	326
7.4.6. Kurallarla İlgili Uyarma Hissi.....	330
7.5. Mutluluğa İlişkin Tanımlamalar/Mutluluğa Yüklenen Anlam	334
7.5.1. Hayatın Anlamı ve Meslek Yaşamı	338
7.6. Toplumsal Yapı Göstergeleri ve Eleştirileri	342
7.6.1. Covid-19 Döneminde En Önemli Problem Tanımlaması.....	345
7.6.2. Salgınlara İlişkin Alınan Tedbirler	347
7.6.3. Kadro Hakkı ve Sözleşmeli Olma Durumu	349
7.6.4. Hemşireler ve Özlük Hakları	351
7.6.5. İş Güvenliği ve Önlem	355
7.6.6. Sağlık ve Sosyal Güvenlik Politikaları	356
7.6.7. Mesleki Etik ve İş Etkinlikleri	363
7.6.8. Eğitim Etkisi ve Hemşirelik Uygulamaları	365
7.6.9. Hastane-Bölüm ve Salgın Hastalık	367
7.6.10. Covid-19 ve Meslek Hastalığı İlişkisi.....	369
7.6.11. Değişen Bilimsel Bilgilere İlişkin Uygulama ve Prosedürler	370
7.6.12. Ekonomik Sorunlar ve Ekonomik Sıkıntı	373
7.6.13. Sendikalar ve Hemşireler Yönelik Etkisi	375
7.6.14. Sağlık Personeli ve Yurt Dışına Çıkma Durumu	392
7.6.15. Sağlık Sistemine İlişkin Bütünsel Bir Değişim.....	395
7.7. Tüm Belgelere İlişkin Kelime Bulutu	397
7.8. Tez Ekseninde Oluşturulan Modeller	398
7.8.1. “Mutluluğa İlişkin Öznel Anlamlar” Modeli	401
7.8.2. “Bağlamsal Mutluluk Duygulanımlarına İlişkin Temalar” Modeli	402
7.8.3. “Sosyal Politikalar Ekseninde Yapabilirlikler Yaratmak” Modeli	404

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

8.1. Sonuç.....	410
8.2. Makro ve Mikro Ölçekli Sosyal Politikalara Yönelik Öneriler	417
KAYNAKÇA	422

EKLER	I
EK 1 ETİK KURUL İZİNİ.....	II
EK 2 BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM METNİ	III
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

SİMGELER VE KISALTMALAR

DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
WHO	World Health Organization

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Türkiye’de Covid-19 ile ilgili yapılan çalışmalar	16
Tablo 2	Farklı ülkelerde Covid-19 ile ilgili yapılan çalışmalar	18
Tablo 3	Temellendirilmiş kuram ve eleştirel realizm ile ilgili çalışmalar	20
Tablo 4	Heidegger ve Husserl ekseninde fenomenoloji	32
Tablo 5	Gerçeklik düzeyleri	69
Tablo 6	Alanların etkileşimi	71
Tablo 7	Eleştirel realizm basamakları	74
Tablo 8	Nedenler ve toplumsal ilişkiler	88
Tablo 9	Weber ve Bourdieu karşılaştırması	103
Tablo 10	Eylemlere ilişkin tanımlamalar	105
Tablo 11	Gündelik bilgi ve pratiğin ayırt edici özellikleri	109
Tablo 12	Beden sosyolojisi	141
Tablo 13	Duygu kavramına ilişkin temel yanılgılar	167
Tablo 14	Duyguların boyutları	169
Tablo 15	Duygulara ilişkin tanımlamalar	173
Tablo 16	Zihnin duygular üzerindeki gücü	174
Tablo 17	Korku tanımlamaları	188
Tablo 18	Katılımcıların Bazı Demografik Özellikleri	216
Tablo 19	Katılımcıların Hemşirelik ile İlgili Bazı Demografik Bilgileri	218
Tablo 20	Pandemi Süreci ve Toplumsal Değişmeye İlişkin Frekans Tablosu	225

Tablo 21	Covid-19 Tanımlamalarına İlişkin Frekans Tablosu	229
Tablo 22	Hemşirelerin Enfekte Olma Süreçleri ve Aşıya İlişkin Bakış Açıları	244
Tablo 23	Hizmet İçi Eğitim Frekans Tablosu	254
Tablo 24	Gündelik Hayat ve Mesleki Yaşam Frekans Tablosu	260
Tablo 25	Eskiye Dönüş Frekans Tablosu	281
Tablo 26	Beden Etkisi ve Beden Pratikleri Frekans Tablosu	287
Tablo 27	Bedende Gözlemlenen Değişiklikler Frekans Dağılımı	289
Tablo 28	Duygu ve Duygulanım Süreçleri Frekans Tablosu	297
Tablo 29	Duygu Frekans Dağılımı	300
Tablo 30	Mutluluk Tanımlamalarına İlişkin Frekans Dağılımı	331
Tablo 31	Hayatın Anlamı Frekans Tablosu	334
Tablo 32	Toplumsal Yapı Göstergeleri ve Eleştirileri Frekans Tablosu	336
Tablo 33	Özlük Hakları Frekans Tablosu	345
Tablo 34	Politikalar Frekans Tablosu	351
Tablo 35	Yeniden Hemşirelik Frekans Tablosu	357
Tablo 36	Sağlık Çalışanları ve Sendikalar	381

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Alanların ilişkiselliği	3
Şekil 2	Neleri feda edebiliriz?	4
Şekil 3	Tanımlamalar ve yapabilirlikler	5
Şekil 4	Covid-19 göstergeleri	6
Şekil 5	Duygu ve duygulanım	7
Şekil 6	Eleştirel realist bağlam	10
Şekil 7	Mekanizmalar ve bağlam	20
Şekil 8	Felsefi varsayımlar	24
Şekil 9	Araştırma modeli	25
Şekil 10	Çoklu yöntemler ve nitel araştırma	27
Şekil 11	İdeal tıpsel model	28
Şekil 12	Düşünce ve varoluş ilişkisindeki yansımalar	34
Şekil 13	İlişkisel realist temsilciler	40
Şekil 14	İlişkisel sosyoloji ve bağlam	42
Şekil 15	Anlam döngüsü	42
Şekil 16	İlişkisel bir perspektif	45
Şekil 17	Birey -toplum, toplum-birey, ilişkisi	47
Şekil 18	Toplum-birey-toplum ilişkisi	48
Şekil 19	Dönüşümsel model	48
Şekil 20	Düşünümsel olarak paradigmatik bir dönüşüm	50
Şekil 21	Yapabilirlikler yaratmak	52
Şekil 22	Olumsuzluklar üzerine	53
Şekil 23	Olumsuzluk ve olumsal durum ilişkisi	54

Şekil 24	Özlük hakları	57
Şekil 25	Eksenlerin Kesişimi	60
Şekil 26	Kesişimselliğin temel fikirleri	63
Şekil 27	İnsan hakları	66
Şekil 28	Çoklu gerçeklik düzeyleri	73
Şekil 29	Akıl yürütme stratejileri	79
Şekil 30	Geçişli ve geçişsiz boyut kavramsallaştırmaları	81
Şekil 31	Karşılıklı bağımlılık ilişkileri	83
Şekil 32	Benlik kavramsallaştırması	85
Şekil 33	Nedenler ve Döngü	88
Şekil 34	Habitus kavramsallaştırması	93
Şekil 35	Kavramların ilişkiselliği	95
Şekil 36	Alan kavramsallaştırmasına yönelik karşılaştırma	96
Şekil 37	Bourdieu'nun kavramları ve tanımlamaları	97
Şekil 38	Tözselci düşünme biçimi	98
Şekil 39	İlişkisel düşünme	101
Şekil 40	İdeal tip türleri	102
Şekil 41	Rasyonelleşme	104
Şekil 42	Hayat ve anlam	112
Şekil 43	Anlam, dil ve düşünme ilişkisi	113
Şekil 44	Düşüncenin ontolojisi	117
Şekil 45	Oyun Kavramsallaştırması	121
Şekil 46	Kavramlarla düşünmek	129
Şekil 47	İlişki ve süreçler	130
Şekil 48	Değişmez ve belirlenmiş olan	131
Şekil 49	Covid Zamanlarında yüz maskesi	135

Şekil 50	Önleyici bir uygulama olarak maske	136
Şekil 51	Covid-19 Maskesi ve nefes	136
Şekil 52	Beden kavramsallaştırması	140
Şekil 53	Risk ve duygu	143
Şekil 54	Makro-mezo-mikro süreçler	143
Şekil 55	Olası Covid-19 etkilerine ilişkin tanımlamalar	144
Şekil 56	Transhümanizm	155
Şekil 57	Transhümanizm ile ilgili kavramlar	156
Şekil 58	Kavramlarla yapılaşmış normaller dünyası	157
Şekil 59	Total Kurumlar	158
Şekil 60	Döngü	159
Şekil 61	Yaşama ilişkin güven ve mutluluk ilişkisi	164
Şekil 62	Duygulanım	164
Şekil 63	Mikro ve makro politik boyutlar ekseninde covid-19 kavramsallaştırmaları	165
Şekil 64	Zihin, dil ve toplum ilişkisi	172
Şekil 65	Dört nihai kaygı	184
Şekil 66	Hayat ve ölüm ilişkisi	185
Şekil 67	Hemşirelerin ikilemleri	191
Şekil 68	Haritalandırılmış 2021 küresel mutluluk düzeyleri	196
Şekil 69	2022'de Küresel mutluluk düzeyleri	198
Şekil 70	2021-2022 Haritalandırılmış mutluluk düzeyleri modeli	199
Şekil 71	Halk sağlığı etkisi	209
Şekil 72	Kod-kategori ve tema ilişkisi	213
Şekil 73	Pandemi dönemi ve toplumsal değişmeye ilişkin yaratıcı kodlama	224
Şekil 74	Covid-19 tanımlamalarına ilişkin kavram haritası	226

Şekil 75	Covid-19 tanımlamalarına ilişkin kelime bulutu	228
Şekil 76	Psşik-toplumsal bastırma	230
Şekil 77	Covid-19 deneyimleri tek kod modeli haritası	235
Şekil 78	Covid-19 deneyimleri kod-alt kod modeli	240
Şekil 79	Aşı tedirginliğine ilişkin tek kod modeli haritası	249
Şekil 80	Aşı tedirginliğine ilişkin kod-alt kod modeli	250
Şekil 81	Hizmet içi eğitim kelime bulutu	252
Şekil 82	Hizmet içi eğitime ilişkin kod-alt kod modeli haritası	253
Şekil 83	Hasta-hemşire ilişkisi tek kod modeli	255
Şekil 84	Nöbet-mesai sistemine ilişkin tek kod modeli	258
Şekil 85	Gündelik hayat ve mesleki yaşam yaratıcı kodlama	261
Şekil 86	Hastane tek kod modeli haritası	262
Şekil 87	İkilikler	263
Şekil 88	Sosyal mesafe tek kod modeli haritası	265
Şekil 89	Boş zaman tek kod modeli haritası	269
Şekil 90	Boş zaman kelime bulutu	270
Şekil 91	Boş zaman değerlendirme kod-alt kod modeli	271
Şekil 92	Aile ve sosyal yaşamdan fedakârlık tek kod modeli	273
Şekil 93	Aile ve sosyal yaşamdan fedakârlık kelime bulutu	274
Şekil 94	Jung'un Psişe modeli	277
Şekil 95	Benlik ve arketip modeli	279
Şekil 96	Bilincin deneyimi ve ben	280
Şekil 97	Eskiye dönüş hiyerarşik kod-alt kod modeli haritası	281
Şekil 98	Eskiye dönüş ve normalleşme süreci kod-alt kod bölümler modeli	282
Şekil 99	Beden Etkisi ve Beden Pratikleri Yaratıcı Kodlama	285
Şekil 100	Bedende gözlemlenen değişikliklere ilişkin kod alt kod modeli	287

Şekil 101	Bedende gözlemlenen fiziksel değişikliklere ilişkin kelime bulutu	290
Şekil 102	Bedende gözlemlenen psikolojik değişikliklere ilişkin kelime bulutu	290
Şekil 103	İhtiyaçları karşılama alışkanlıklarına ilişkin kod alt kod modeli	291
Şekil 104	Ulaşım ihtiyacına ilişkin kelime bulutu	292
Şekil 105	Uyku ihtiyacına ilişkin kelime bulutu	293
Şekil 106	Beslenme ihtiyacına ilişkin kelime bulutu	294
Şekil 107	Duygu ve duygulanım süreçleri yaratıcı kodlama	296
Şekil 108	Duygu kavram haritası	298
Şekil 109	Duygu kelime bulutu	299
Şekil 110	Sosyal gerçeklik seviyeleri	301
Şekil 111	Sosyal-psikolojik destek tek kod modeli haritası	302
Şekil 112	Sosyal ve psikolojik destek ihtiyacı kod alt kod modeli	303
Şekil 113	Sosyal yapı ve sağlık ilişkisi	307
Şekil 114	Hayal kırıklığı tek kod modeli haritası	312
Şekil 115	Rasyonel olmayan iş tanımına ilişkin hayal kırıklığı kod-alt kod modeli	313
Şekil 116	Sosyal medya tek kod modeli haritası	317
Şekil 117	Sosyal medya kaygısı ve güvenilir kaynak tanımlamasına ilişkin kod-alt kod modeli	318
Şekil 118	Toplumsal düzen inşası ve önyargılar	320
Şekil 119	Ayırım tek kod modeli	322
Şekil 120	Ayırım-damgalama tek kod modeli	323
Şekil 121	Kurallara uyum tek kod modeli haritası	324
Şekil 122	Mutluluk tanımlamalarına ilişkin kavram haritası	327
Şekil 123	Mutluluk tanımlamalarına ilişkin kelime bulutu	329
Şekil 124	Hayatın anlamı ve meslek yaşamı ilişkisi kod-alt kod modeli	332

Şekil 125	Hayatın anlamı kod-alt kod modeli haritası	333
Şekil 126	Toplumsal yapı göstergeleri ve eleştirileri yaratıcı kodlama	335
Şekil 127	Doğal afetler	337
Şekil 128	En önemli probleme ilişkin tek kod modeli	338
Şekil 129	En önemli probleme ilişkin kelime bulutu	340
Şekil 130	Tedbir tek kod modeli haritası	341
Şekil 131	Salınlara ilişkin alınan tedbirler kod-alt kod modeli	341
Şekil 132	Kadro hakkı tek kod modeli	342
Şekil 133	Özlük hakları kod-kod alt kod modeli	345
Şekil 134	İş güvenliği tek kod modeli	348
Şekil 135	Politikalar kod-alt kod modeli haritası	350
Şekil 136	Politikalar ve özlük hakları yaratıcı kodlama	352
Şekil 137	Sağlık ve sosyal politikalara ilişkin kod-alt kod modeli	353
Şekil 138	Yeniden hemşirelik kod-alt kod modeli	356
Şekil 139	Eğitim etkisi tek kod modeli	358
Şekil 140	Eğitim etkisine ilişkin kod alt kod modeli	359
Şekil 141	Hastane-bölüm ve salgın hastalık hazırlık durumu tek kod modeli	360
Şekil 142	Hastane-bölüm ve salgın hastalık kod alt kod modeli	361
Şekil 143	Meslek hastalığı tek kod modeli	362
Şekil 144	Covid-19 ve meslek hastalığı kod- alt kod modeli	363
Şekil 145	Bilimsel bilgiler tek kod modeli	364
Şekil 146	Bilimsel bilgilere ilişkin kod-alt kod modeli	365
Şekil 147	Ekonomik etkenlere ilişkin tek kod modeli	366
Şekil 148	Ekonomik etkenlere ilişkin kod alt kod modeli	367
Şekil 149	Sendikaların varlığına ilişkin tek kod modeli	368
Şekil 150	Sendikalara ilişkin bakış açıları kod-alt kod modeli	369

Şekil 151	Sosyal devlet	372
Şekil 152	Sendikaların varlığına ilişkin kelime bulutu	377
Şekil 153	Sendikaların ilişkili olduğu alanlar	378
Şekil 154	Sendikalara ilişkin temel kavramlar	380
Şekil 155	Hizmet kolunun güncel örgütlülük oranı	383
Şekil 156	Yurt dışına ilişkin tek kod modeli	384
Şekil 157	Yurt dışına ilişkin kelime bulutu	385
Şekil 158	Bütünleşme-ayrışma tek kod modeli	387
Şekil 159	Bütünleşme-ayrışma kelime bulutu	388
Şekil 160	Tüm belgelere ilişkin kelime bulutu	389
Şekil 161	Modellerin ilişkiselliği	390
Şekil 162	Mutluluk diyagramı	391
Şekil 163	Hemşirelerin mutluluk kavramına yönelik öznel anlamları modeli	392
Şekil 164	Bağlamsal mutluluk duygulanımlarına ilişkin temalar modeli	394
Şekil 165	Yapabilirlikler yaratmak modeli	396

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu çalışma hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel, ekonomik ve politik toplumsal eleştiri ile bu eleştiriye meşrulaştıran dinamikleri konu edinmektedir. Bu anlamda hemşirelerin mutluluk tanımlamaları ile bu tanımlamaların duygu ve beden üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışma hemşirelerin sosyo-kültürel yapı ve mekanizmalara bağlı olarak döneme ilişkin toplumsal eleştirilerini ve bu dönemi meşrulaştıran temel dinamikleri dikkate alarak tanıma ve anlama sürecini bireylerin izah etme biçimlerinden yola çıkarak gerçekleştirmeye çalışması açısından önem arz etmektedir. Temel amaç bedene yansıyan pratiklerin ve duygulanım süreçlerinin hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel yapı ve mekanizmalara ilişkin toplumsal eleştiri ve bu eleştiriye meşrulaştıran temel dinamiklerin eleştirel realist perspektiften incelenmesidir. Bu bağlamda gelişmiş bir toplumda sağlık politikalarından beklentiler ile sosyal güvenlik politikalarından beklentileri mutluluk tanımlamalarında temellenen sosyo-kültürel ekonomik ve politik eleştiri biçimlerine bağlı olarak yapabilirliklerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel problemi, covid-19 döneminde çalışan hemşirelerin gündelik ve mesleki yaşantılarındaki toplumsal değişme süreçlerinin onların yaşam kalitesi ve mesleki doyuma ilişkin görüşleri üzerinde önemli değişiklikler yarattığı ve bu değişikliklerin mutluluk kavrayışlarındaki dönüşümle ilişkili olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu durum aslında toplumsal eleştiri biçimidir ve duyguya ilişkin hissedilen şeylerin eleştirel bir boyutunun olduğunun göstergesidir. Bu çerçevede araştırmanın soru cümlesi “Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi’ndeki hemşirelerin pandemi dönemindeki mutluluk kavramsallaştırmaları sosyolojik bakımdan sağlık ve sosyal politikalar açısından önemli bir gösterge ve eleştiri aracı mıdır?” şeklinde tanımlanmaktadır.

Eylemlerin herhangi bir alandaki sosyal yapılardan etkilendiğini ancak sadece bunlar tarafından belirlenmediğini bireysel bakış açılarını da keşfetmenin gerekliliğini vurgulaması anlamında mikro kodlama sürecinde bireysel olay ve algıları analiz ederken nitel araştırma deseni ekseninde temellendirilmiş kuram ve eleştirel realizm ilişkisi kullanılmaktadır. Hemşirelerin “söylem evren”lerine ulaşmak amaçlandığından “abdüksiyon” akıl yürütme stratejisi temellendirilmiş kuram kodlamasında

kullanılmaktadır. Söz konusu betimlemelerin yeniden bağlamsallaştırılması aşamasında ise “retrodüksiyon” akıl yürütme stratejisi benimsenmektedir. Bu bağlamda hemşirelerin izah etme biçimlerinden yola çıkarak -tikeldengelim ile- yeniden bağlamsallaştırma-betimlemeler üç model ekseninde sunulmaktadır. Modellerden ilk ikisi söylem evrenlerini yansıtırken son model hem söylem evrenlerini hem de yapı ve mekanizmaları içermektedir. Araştırmanın evrenini Covid-19 döneminde çalışan hemşireler oluştururken araştırmanın örneklemini ise Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Hastanesinde covid-19 dönemi çalışan 48 hemşire-hemşireler oluşturmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma ekseninde mülakatlar, gözlemler, dokümanlar ve işitsel-görsel materyaller veri toplama tekniği kullanılmakta, görüşmeler yarı yapılandırılmış soru formuna göre düzenlenmektedir. Çalışma ekseninde yarı yapılandırılmış görüşme formları MAXQDA programı kullanılarak analiz edilmektedir. Bireylerin bireysel ve ortak eğilimlerine dair bir keşif süreci ekseninde temellendirilmiş teori bağlamında teori geliştirmek amaçlanmaktadır.

Çalışma içerisinde ilk olarak ilişkisel sosyoloji ve eleştirel realizm bağlamında covid-19 dönemindeki sosyo-kültürel, ekonomik ve politik alanlardaki dinamiklerin tözcü algıyı benimseme durumu olduğundan ilişkisel bir bakış açısı ile hem bireyleri hem de toplumu anlamak için bireylerin izah etme biçimlerinden yapı ve mekanizmalara uzanan bir süreç ele alınmaktadır. Covid-19 dönemi hemşirelerin mesleki doyum düzeylerinin yanı sıra gündelik yaşantılarını da etkilediğinden eleştirel realist bir eksende gündelik hayat kavramsallaştırması ile ilişkili alanlar üzerinde durulmaktadır. Beden ve duygulanım süreçlerinin mutluluk tanımlamasına olan etkisini anlamlandırmak açısından ise beden-beden sosyolojisi ile duygu-duygulanım ilişkisi değerlendirilmektedir. Covid-19’a ilişkin duygulanım durumlarını içeren izah etme biçimleri yüksek düzey risk davranışlarını anlamak ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisini anlamlandırmak için mutluluk kavramsallaştırması ele alınmaktadır. Mutluluğun sosyolojik analizi gerek duygu sosyolojisi gerekse de sosyal politikalar açısından bugün sosyo-kültürel-ekonomik ve politik süreçlerde iyileşmenin söz konusu olması ile mümkündür. Hemşirelerin hem gündelik hem de mesleki yaşantılarına ilişkin öznel gerçeklik düzeylerindeki mutluluk kavramsallaştırmasının daha ihtiyaçları karşılayan eşitlikçi sosyal ve sağlık politikaları üretebilmek amacıyla önemli bir gösterge niteliğindedir.

1.1. Araştırmanı Alanı ve Kapsamı

1.1.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışma ekseninde normal tanımlamaların dışında kalan covid-19 dönemi eksenli aslında Agamben'in de üzerinde durduğu gibi sosyo-kültürel, ekonomik, politik alan ile yaşam arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmaktadır. Bu anlamda Agamben'in "istisna hali" kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir. Çünkü bu kavramsallaştırma belirsizliklerin ve kriz dönemlerinin yoğun olarak yaşandığı zamanlarda sosyo-kültürel, ekonomik ve politik alanlara ilişkin normal zamanlarda tanımlanan pek çok kavramsallaştırmanın işlevini yitirdiği anlamına gelmektedir. Söz konusu olan dönem düşünüldüğünde "istisna hali" kavramı belirsizlik durumu bağlamında güven ve düzen eksenli konumlanmayı içermektedir. Hayatın normal akışındaki yapıp etme biçimlerinin değişmesi olağan bilimin de değişmesini gerektirmektedir.

Şekil 1. Alanların ilişkiselliği

Sağlık konusundaki bakış açılarının ve bu bakış açılarında rol üstlenen olağan bilimlerin dönüşümü bilgi ve bilim üretmenin birlikteliğini gerektirmektedir. Bu anlamda "istisna hali" kavramı ile devrimsel dönüşüm ilişkisi sağlık personeli için düşünömsellik olarak paradigmatik bir dönüşümü anlamlı kılmaktadır. Yaşam bilimsel üretim süreci olarak ele alındığında normalin dışında karşılaşılan risk sebebiyle normal standartların yeniden gözden geçirilerek söz konusu dönem ile ilgili olağan standartlara bakma biçimlerindeki farklılaşma anlamında devrim tanımlamasını kullanmak anlamlıdır. Çünkü devrim aslında eski yatkınlıkların değişip dönüştüğü, insanların hem kendileri hem de doğa ile olan ilişkilerini gözden geçirdiği covid-19 sürecine karşı bilimsel arayış içerisinde

olduğu bir süreci ifade etmektedir. Olağan bilimin dışındaki söz konusu arayış hem hastalığa aşı bulmayı hem de insanların aldığı risklere ve sağlık personelinin özlük haklarına karşı bir devrim kavramsallaştırmasını gerekli kılmaktadır.

Yaşam ile norm arasındaki ilişkilerin tözsel ele alındığı, bütününcü öncelendiğı ve bireyin ise yok sayıldığı bu yeni uyumlanma süreçleri ise feda edilen kesimleri ortaya çıkarmaktadır. Nussbaum'a göre (2018: 53), "Neleri feda edebiliriz?" (Örneğincü, doğayı tahrip etmeyi, gelir dağılımını açısından aşırı uçlardaki dengesiz dağılımı feda edebiliriz), sorusu seçimlerin her zaman seçilmeyenler açısından hatalı olduğunu içermekte ve de aslında yanlış bir bakış açısını ifade etmektedir.

Şekil 2. Neleri feda edebiliriz?

Üzerinde durulması gereken temel yaklaşım bireylerin izah etme biçimlerinden yola çıkarak *her birey için yapabilirlikler üretmenin* hedeflenmesinin gerektiğidir (Nussbaum, 2018: 51). Vurgulanması gereken temel yaklaşım sağlık hizmetlerini yaygınlaştıran politikalarla sağlık konusunda yapabilirlikleri yaygınlaştıran politikalar arasında büyük bir ahlaki farkın bulunduğudur. İnsanın kendi seçtiğı yaşam tarzına saygı gösteren birinci değıil ikinci yaklaşımdır (Nussbaum, 2018: 42). Bu ekseninde normal tanımlamaların dışında kalan covid-19 dönemi içerisinde gündelik hayat, mesleki doyum, duygulanım ve beden tanımlamalarında değışikliklerin meydana geldiğı hemşirelerin bakış açılarından yola çıkarak geliştirilmesi gereken ya da farklı ifade ile yapabilirlikler yaratma durumu ele alınacaktır.

Şekil 3. Tanımlamalar ve yapabilirlikler

Hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel, ekonomik ve politik toplumsal eleştiri ile bu eleştiriye meşrulaştıran dinamikler dikkate alınmaktadır. Bu anlamda hemşirelerin mutluluk tanımlamaları ile bu tanımlamaların duygu ve beden üzerindeki etkisi incelenecektir. Belirsizlik/kriz zamanlarında örneğin *basit* olarak tanımlanabilecek mutlulukların ortaya çıktığı, duygulara yüklenen ortak tanımlamaların ve kavramların değiştiği farklı ifade ile yapıbozuma uğradığını söylemek mümkündür. Çünkü duygular da tıpkı kavramlar gibi çoğu zaman gizli bir mekanizma ya da göz ardı edilen bir boyut içerisinde yer aldığından etkileşim ritüelleri içerisinde çeşitli duygu bariyerlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda hemşirelerin mesleki doyum süreçlerinin covid-19 dönemi öncesi-sonrasındaki tanımlamalarına yükledikleri anlam ile birlikte değişen duygu durumları ve bedene yansıma biçimlerinin bireysel ve toplumsal boyutu anlamlandırmak açısından incelenmesi gerekmektedir.

1.2. Araştırmanın Problem, Kapsam ve Önemi

1.2.1. Araştırmanın Nedenselliği (Gerekliliği)/ Problem Durumu

Bu çalışma kapsamında covid-19 döneminin yarattığı toplumsal değişme sürecinin hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına olan etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Toplumsal konular ve duyguların mutluluk tanımlamaları ile olan ilişkisi hemşireler bağlamında, onların bakış açıları dikkate alınarak oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu anlamda yeni bir toplumsal konu ya da farklı bir ifade ile toplumsal bir sorun olan covid-19 dönemi

eksenli duygulanım süreçlerine değinilecek ve değışen mutluluk kavramsallaştırması ile toplumsal yaşam ilişkisi incelenecektir. “Etki ve etkilenme” ekseninde ele alınan “duygulanım” kavramı duygudan daha geniş bir anlama sahip olmakla birlikte aynı zamanda duyguyu da içerisinde barındıran duygu yüklü anlamları ifade etmektedir. Mead’ın “iç-dış ilişkisi” ekseninde ele almak gerekirse duygu i etki iken duygulanım dış etkiyi ifade etmekte ve dolayısıyla her iki kavramın ilişkisel bir boyutu bulunmaktadır. Yeniden retim ve de yeniden uyarlanımın farklı bir ifade ile uyarlanımında aslında yeniden retilimi olduğu söz konusu dönemde ortaya çıkan yeni “taktik ve stratejiler” çerçevesinde risk durumunda çalışmak zorunda kalma durumu ve bu durumun sosyo-kültürel, ekonomi ve politikalar ile ilişkisinin hemşirelerin mutluluk tanımlamalarının yanı sıra benlik algılarına yönelik dşnmsel bir bakış açısının gelişimindeki etkisi eleştirel realist bir eksende incelenmesi planlanmaktadır. Söz konusu olan covid-19 döneminde gündelik hayat başta olmak üzere tüm yatkınlıklara meydan okuyuşların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu durum bedene yansıyan duygulanım sürecinde sosyo-kültürel, ekonomik ve politik etki ile bu etkiyi meşrulaştıran temel yapı ve mekanizmaların etkisi ekseninde şekillenmektedir. Yapı ve mekanizmaların etkisi sağlık personeli olarak üstlenmeleri gereken sorumlulukları meşrulaştıran eğitim, kültür, meslek etiği gibi etkenlerin olağan bir dönemden farklı olarak dönüşümünü gerektirmektedir. Hemşirelerin zlk hakları, sağlık personelinin çalışma koşulları, iş güvenliğine dayalı araç-gereçlerin yeterlilik düzeyi gibi durumların yeni yapı-mekanizmaların varlığı dezavantaj yaratmayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu etki ise bireyin zdşnmselliğinin farkındalığı açısından da oldukça önemlidir. Bu anlamda yeni yatkınlıkların ve uyarlanım süreçlerinin etkisi ile yeni normalleştirme biçimlerinin oluşmaya başladığı söz konusu dönemde pek çok kavram ve tanımlama biçimindeki dönüşümün mutluluk tanımlamalarında da etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda gündelik hayat içerisinde beden ve duygulanım süreçlerinin yanı sıra duygulara yüklenen anlamlar incelenecektir.

Şekil 4. Covid-19 göstergeleri

Eagleton'ında belirttiği üzere (2012: 31), hayata ilişkin anlamları sorgulama dönemleri genellikle kanıksanmış roller, inanışlar ve gelenekler krize girdiğinde ortaya çıkma eğilimi taşımakta ve özdeşleşmişliğe ilişkin sorular önem kazanmaktadır. Bu yüzden normal tanımlamalarının dışında bir tanımlama içeren covid-19 dönemi ve bu süreç içerisinde yer alan hemşirelerin gündelik hayat deneyimleri ile ilişkili olarak mesleki doyum süreçlerinin duygu ve bedensel tanımlamalarındaki etkisinin mutluluğa yüklenen anlam açısından incelenmesi gerekmektedir. İnsani sorunların aciliyetini koruduğu ve insani eşitsizliklerin yaşandığı zamanlarda yapabilirlikler yaklaşımı önem kazanmaktadır (Nussbaum, 2018: 14).

Şekil 5. Duygu ve duygulanım

Yapabilirliklerle ilişkili etik değerlendirme süreci bu anlamda oldukça önemlidir. Kuçuradi'ye göre (2006: 16-17) değerlendirme, karmaşık bir bilgi sorunudur ve üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama değerlendirenin ilişkide olduğu kişinin eylemini veya tutumunu anlamasıdır. İkinci aşama bu eylemin yapıldığı koşullar içinde başka eylem olanakları bakımından özelliğini o belirli koşullarda doğal olarak neleri sağladığını veya nelere yol açtığını görmedir. Eylemin insan değeriyle ilgisinin kurulması, bir eylemi değerlendirmenin üçüncü aşamasını meydana getirmektedir. Bu üçüncü aşama ile

yapabilirlikler yaratmak oldukça ilişkilidir. Bu anlamda söz konusu dönem düşünüldüğünde etik değerlendirmelerin dikkate alındığı ve olan-olması gerekene ilişkin yapabilirliklerin neler olduğunun belirlenmesi açısından hemşirelerin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik değerlendirmelerinin incelenmesi gerekmektedir.

1.2.2. Araştırmanın Önemi

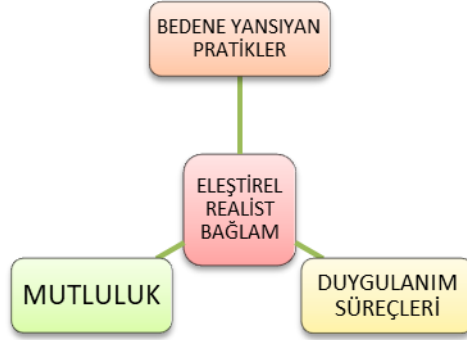
Covid-19 dönemi sosyo-kültürel, ekonomik ve politik gibi alanlarda oldukça etkilidir. Çalışma bu alanlar ekseninde hemşirelerin bedensel duygulanım süreçlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çünkü hemşireler tanıma ve anlamaya bağlı olarak farkındalık sürecinin en gerekli olduğu bir zaman diliminde duygularını bastırarak yaşama dâhil olmaya çalışmakta ve bu süreç içerisinde de eşitsizliğe maruz kalmaktadırlar. Söz konusu olan eşitsizliğin olağanüstü bir dönem olarak nitelendirilen covid-19 dönemi ekseninde hem topluma dahil olan ancak hem de toplum dışı yani aslında feda edilen, süreç ekseninde en ön safhada yer alan hemşireler için yeniden uyarlanıma bağlı olarak ve olağanüstü dönemin tözcü bakış açısından dolayı anlam boşluğu oluşmaktadır. Böyle dönemlerde yani farklı bir ifade ile kriz zamanlarında gerçekleşen ya da gerçekleştirilmeyen politikaların bu dönemlerde en çok eşitsizlik biçimine maruz kalanlar tarafından belirlenmesi ve geliştirilmesi gereken politikalara ilişkin bir çerçevenin çizilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda çalışma hemşirelerin sosyo-kültürel yapı ve mekanizmalara bağlı olarak döneme ilişkin toplumsal eleştirilerini ve bu dönemi meşrulaştıran temel dinamikleri dikkate alarak tanıma ve anlama sürecini bireylerin izah etme biçimlerinden yola çıkarak gerçekleştirmeye çalışması açısından önem arz etmektedir. Sartre'ın varoluşçuluk ekseninde belirttiği üzere (Bakewell, 2017: 21), her durum en çok eşitsizlik biçimine maruz kalan kesimlerin gözünden değerlendirilmelidir. Böylece hemşirelik gibi kutsallaştırılan bir mesleğe yüklenen anlamlar dikkate alındığında gerçek anlamda bir perspektif değişimi mümkün olabilmektedir. Söz konusu olan dönem düşünüldüğünde (covid-19 süreci) hemşirelerin perspektifinden bu döneme ilişkin dönem ve hemşirelik algısı incelenmektedir. Kırılganlıkların ve risk faktörlerinin etkisi düşünüldüğünde risklerle yüz yüze gelme, iş güvenliği, alt yapı eksikliği/bilgisi vb. gibi hiyerarşinin kırılgan basamağında yer alan hemşireler için yapabilirlikler yaratmak ve yapabilirlikler yaklaşımının benimsenmesi umulmaktadır. Yapabilirlikler yaratmak anlamında üzerinde

durulması gereken iki temel soru şöyledir: İnsanlar gerçekte neler yapabilir ve ne olabilirler? Bu anlamda önlerinde ne gibi fırsatlar bulunmaktadır? (Nussbaum, 2018: 12). Bu iki soru bağlamında covid-19 dönemi gibi dönemler ile hemşirelik gibi böyle zamanlarda feda edilen kesimler ile ilintili olarak kriz zamanlarında insanların neler yapabileceği ve koşulların nasıl daha iyi tanımlanabileceği üzerinde durulmaktadır. Bu anlamda insanların onurlu, eşit ve kaliteli yaşam taleplerini dikkate alan yapabilirlikler modeli yaşam kalitesi üzerine geliştirdiği karşılaştırmalı bakış açısı ve temel alınacak bir toplumsal adalet kuramını ifade ettiğinden önemli bir perspektif sağlamaktadır (Nussbaum, 2018: 204). Merleau Ponty ‘yaşam düşüncelere dönüşür ve düşünceler hayata döner’ demektedir (Bakewell, 2017: 30). Buna göre yaşamları düşüncelerine ve düşünceleri hayatlarına dönem hemşirelerin hassas bir dönem içerisinde oluşan düşüncelerinin ve duygularının bedenleri üzerindeki etkisi de incelenmektedir. Buna bağlı olarak çalışmanın alt problemleri gündelik hayat, duygu durumu ve beden ekseninde şekillenmektedir. Mutluluk tanımlamalarının ardında yatan sosyo-ekonomik politik eleştirinin ortaya çıkartılmaya çalışıldığı bu çalışma ekseninde mutluluk gibi duyguyla ilişkili olan onu inşa eden unsurların aynı zamanda içinde yaşanan toplumun siyasal-kültürel-toplumsal-ekonomik politikalarına yönelik eleştiri nüveleri içerdiği gözlemlenmektedir. Mutluluk tanımlamaları yaparken aynı zamanda bir hemşire olarak onlara yüklenen toplumsal anlamlar konusundaki hemşirelerin saygınlığı onların beklentileri ile ilgili hayal kırıklığı ve endişeleri içeren toplumsal eleştiri içinde buldukları sosyo-kültürel bağlamın eleştirisi ve bu eleştiriye meşrulaştıran süreçleri ele almak gerekmektedir.

1.3. Araştırmanı Amacı

Bu çalışma kapsamında hemşirelerin yaşam kalitesi, sosyo-ekonomik koşullar ve duygusal süreçleri ile bedene yansıyan pratikler (maske takımı, yeni hijyen kuralları, yeni yaşam koşulları ve bu koşullara adapte olma, iş-ev-hastane ve toplum, kendilerinin ve sevdiklerinin ölüm riskleri eksenindeki pratiklerin etkisi bağlamında) ve duygulanım süreçlerinin (bedene yansıyan duygulanım süreçleri ekseninde çoklu biyo-psikolojik bağlam dikkate alınarak) mesleki doyum ile olan ilişkisinin yanı sıra bu ilişkinin değişen koşullar bağlamında mutluluk tanımlamalarına olan etkisi ekseninde geliştirilmesi gereken politikaların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Temel amaç bedene yansıyan pratiklerin ve

duygulanım süreçlerinin hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel yapı ve mekanizmalara ilişkin toplumsal eleştiri ve bu eleştiriye meşrulaştıran temel dinamiklerin eleştirel realist perspektiften incelenmesidir.

Şekil 6. Eleştirel realist bağlam

Mutluluk tanımlamalarının ortaya çıkma biçimindeki değişiklik ya da dönüşüm bir hemşire olarak covid-19 sürecini deneyimledikten sonra sağlık ve sağlık politikaları karşısında bir eleştiri biçimini meydana getirip getirmediğine yönelik bir ekseninde çalışma ele alınmaktadır. Bu bağlamda gelişmiş bir toplumda sağlık politikalarından beklentiler ile sosyal güvenlik politikalarından beklentileri mutluluk tanımlamalarında temellenen sosyo-kültürel ekonomik ve politik eleştiri biçimlerine bağlı olarak yapabilirliklerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu anlamda çalışma ekseninde beden bir parçası olan duygunun ilişkisel boyutu vurgulanmaktadır.

1.4. Araştırmanın Metot ve Teknikleri

1.4.1. Araştırmanın Problem Cümlesi

Çalışmanın temel problemi, covid-19 döneminde çalışan hemşirelerin gündelik ve mesleki yaşantılarındaki toplumsal değişme süreçlerinin onların yaşam kalitesi ve mesleki doyuma ilişkin görüşleri üzerinde önemli değişiklikler yarattığı ve bu değişikliklerin mutluluk kavrayışlarındaki dönüşümle ilişkili olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu durum aslında toplumsal eleştiri biçimidir ve duyguya ilişkin hissedilen şeylerin eleştirel bir boyutunun olduğunun göstergesidir.

Hemşirelerin mutluluk tanımlamaları sosyo-kültürel, ekonomik ve politik koşullardan etkilenmektedir. Bu çalışma kapsamında mutluluk tanımlamalarındaki farklılaşmaların onların içinde buldukları öznel gerçeklik koşullarına bağlı olarak geliştirdikleri söz konusu sürecin idare edilmesine yönelik eleştirel ya da destekleyici tutumda somutlaştığı ileri sürülmektedir. Pandemi döneminde hem gündelik hem de mesleki yaşantılarında ortaya çıkan riskler ve bu riskleri idare etme çabası pandemi koşullarındaki makro politikalar için praksis alanında elde edilen deneyimlere bağlı anlamlı bir eleştiri potansiyeli taşımaktadır. Sağlık alanında sosyal politikaların geliştirilmesinin temel nedeninden biri meslek çalışanlarının mutluluğu ile yakından ilişkili olduğu değerlendirilebilir. Mutluluğun sosyolojik analizi gerek duygu sosyolojisi gerekse de sosyal politikalar açısından bugün sosyo-kültürel-ekonomik ve politik süreçlerde iyileşmenin söz konusu olması ile mümkündür. Hemşirelerin hem gündelik hem de mesleki yaşantılarına ilişkin öznel gerçeklik düzeylerindeki mutluluk kavramsallaştırmasının daha ihtiyaçları karşılayan eşitlikçi sosyal ve sağlık politikaları üretebilmek amacıyla önemli bir gösterge niteliğindedir. Bu çerçevede araştırmanın soru cümlesi “Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi’ndeki hemşirelerin pandemi dönemindeki mutluluk kavramsallaştırmaları sosyolojik bakımdan sağlık ve sosyal politikalar açısından önemli bir gösterge ve eleştiri aracı mıdır?” şeklinde tanımlanmaktadır.

Çalışma ekseninde öncelikle gündelik hayat, duygulanım süreçleri ve beden pratikleri bağlamında hemşirelerin mutluluk tanımlamaları dikkate alınarak covid-19 dönemi ve öncesindeki süreçleri incelenmektedir. Bu bağlamda hemşirelerin izah etme biçimlerine odaklanarak ve bu izah etme biçimlerinde etkili olan meşrulaştırma biçimleri kapsamında gündelik ve mesleki yaşam süreçlerine ilişkin sorular oluşturulmaktadır. Araştırmanın temel problemine bağlı olarak alt problemler oluşturulmuştur. Covid 19 öncesi ve sonrası dönemde hemşirelerin hayatında hemşirelerin mesleki yaşamlarındaki rutinlerde oldukça önemli değişikliklerin ortaya çıktığını ve söz konusu değişikliklerin mutluluk kavramına yüklediği anlamların değişmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Hemşirelerin mutluluk tanımlamalarındaki değişiklikler onların yüz yüze kaldıkları sorunlar karşısındaki sağlık politikalarına yönelik eleştirileriyle ilişkilidir.

1.4.2. Araştırmanın Alt Problemleri

Çalışma ekseninde öncelikle gündelik hayat, duygulanım süreçleri ve beden pratikleri bağlamında hemşirelerin mutluluk tanımlamaları dikkate alınarak covid-19 dönemi ve öncesindeki süreçleri incelenmektedir. Bu bağlamda hemşirelerin izah etme biçimlerine odaklanarak ve bu izah etme biçimlerinde etkili olan meşrulaştırma biçimleri kapsamında sosyo-kültürel, ekonomik ve politik süreçlere ilişkin sorular oluşturulmaktadır.

Nitel araştırma deseni için alt problemler;

1.) Hemşireler söz konusu dönemde yeni koşullara uyum sağlamak için gündelik ve mesleki yaşantılarına ilişkin yeni taktik geliştirdikleri düşünüldüğünde uyarlanım sürecinin yeniden üretim sürecine dönüşme durumu söz konusudur. Yeniden uyarlanımın olduğu dönem ekseninde söylemler, pratikler, taktik ve stratejiler, konular ve güç biçimlerinin bireylerin benlik inşa sürecinde etkisi vardır. Bu faktörler bireylerin beden ve duygulanım süreçlerinde etkilidir. Bu ekseninde mutluluk kavramına yüklenen anlam bireylerin eylemlerine yansımaktadır. Hemşirelerin hayatlarındaki rutinlerin (maske, mesafe, hijyen vb.) değişme süreci ve bu değişime ilişkin uyum pratikleri düşünüldüğünde habitus kavramsallaştırması önem taşımaktadır. Çünkü habitus, bir kişinin içselleştirdiği bir fikirler sistemi olmaktan çok kişinin kazandığı ve vücut verdiği bir dizi kimlikten oluşmaktadır. Habitus öncelikle vücut bulmuş bir biçimde bir bedensel hexis olarak vardır. Bedensel hexis gerçekleşmiş vücut bulmuş kalıcı bir eğilime süregelen bir durma konuşma yürüme ve böylelikle hissetme ve düşünme biçimine dönüşmüştür (Leledakis, 2000: 112). Bu anlamda araştırmanın ilk alt problemi *“Hemşirelerin mesleki habitus ve sembolik sermayelerinin gündelik hayat içerisinde özdeşleşimselliğini ifade etmede etkisi nedir? Hemşirelerin düşünimsellik ve özgürlüğe ilişkin metaforları ile bu metaforların ortak özellikleri bakımından kavramsal kategorilerin oluşmasında etkisi nedir?”* şeklinde tanımlanmaktadır.

2.) Mutluluk kavramsallaştırması endişe kaygı vb. kavramlarla ilişkiseldir. Bireylerin tıpkı özgürlükleri gibi farklı farklı mutlulukları, endişeleri ve kaygıları söz konusu olduğundan Sen’in de belirttiği üzere (2004: 49-50), *“özgürlüklerimiz birbirinden farklı olduğu için bireysel avantajların ve toplumsal ilerlemenin niteliği hesaplanırken farklı özgürlük tiplerinin göreceli ağırlıklarının belirlenmesi bakımından açık bir*

değerlendirme yapma fırsatı vardır. Bireysel özgürlük en mükemmel haliyle toplumsal bir üründür ve bireysel özgürlükleri genişleten toplumsal düzenlemeler ile bireysel özgürlüklerin sadece tek tek hayatları iyileştirmek için değil aynı zamanda toplumsal düzenlemelere daha makul ve etkili hale getirmek için kullanımı arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Bu bağlamda covid-19 dönemi ekseninde endişe ve kaygı kavramının mutsuzluğa dönüşüp dönüşmediğinin incelenmesi gerekmektedir. Tüm bu kavramların yanı sıra bireyler, pandemi öncesi pandemi başlangıcı ve sonrası dönemler ile riskleri yeniden düşünmektedir. Düşünümsellik kavramı üzerinde duran Archer'a göre (2015: 225) düşünümsellik, kendilerini toplumsal bağlarıyla toplumsal bağlarını da kendileriyle ilişki içinde değerlendirme yeteneğidir. Bu dönemde özdeşünümselliğin arttığını belirtmek gerekmektedir. Araştırmanın ikinci alt problematiği '*Hemşirelerin özdeşünümsellik ile ilgili sorgulama imkânı sağlamaları için covid dönemi önemli bir faktör oluşturmuştur. Covid süreci içerisindeki etkinliklerde karşılaşılan riskler hemşireler açısından bir özdeşünümsellik potansiyeli taşımakta mıdır?*' şeklinde tanımlanmaktadır.

3.) Bu dönem normal ya da rutin tanımlamaların dışında bilinen hayat işleyişinden farklı olarak belirsizliğin daha çok hâkim olduğu, belirsizliğe bağlı olarak da güven algısının yaşam içerisindeki eksikliğinin artması durumu her alanda olduğu gibi bireylerin psikolojik süreçlerinde de oldukça etkili olmaktadır. Buna bağlı olarak pek çok duygu durumunun olduğu ya da oluşmadığı bir dönem söz konusu olmakla birlikte bireysel etkinin yanı sıra toplumsal etkininde oldukça fazla olduğu görülmektedir. Çünkü normal olan tüm tanımlamaların dışında bir yaşam alanı oluşturmaya çalışmak her anlamda ve her alanda bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gibi dönemlerde daha farklı bir ifade ile kriz zamanlarında feda edilen kesimlerin –daha hassas ve dikkat edilmesi gereken- hem feda edilen hem de feda eden bir kesim olan pek çok kesimlerin her an her zamanda hatta normal tanımları içerisinde yaşamının mümkün olduğu zamanlarda bile söz konusu iken bu dönemde hemşirelerin bu tanımlama içerisinde kaldığı görülmektedir. İş doyumunu genellikle sağlık çalışanların işin özellikleri ile beklentilerinin birbirine uyumlu olması durumunda gerçekleşen bir olgudur (Arpacioğlu, vd., 2021: 89). Bu olgu aynı zamanda pek çok duygu durumunun da hem nedeni hem de sonucunu meydana getirmektedir. Bunların yanı sıra bireylerin yaşam koşulları hayata yükledikleri anlam da iş doyumunu ile duygu durumunu etkileyen faktörlerdir. Bu yüzden bireylerin mutluluk kavramına yükledikleri anlam da oldukça önemli bir etkidir. Bu ekseninde araştırmanın üçüncü alt problemi

“Hemşirelerin ekonomik sermayelerinin covid-19 öncesi ve sonrası dönem düşünüldüğünde mesleki yaşantılarına ilişkin anlam kodlarındaki farklılaşmanın mutluluk tanımlamalarına yönelik etkisi nasıl yorumlanabilmektedir?” şeklinde tanımlanmaktadır.

4.) Pandemi süreci içerisinde pandemi ile mücadele edebilmek için elde edilen bulgular çerçevesinde birtakım yeni sağlık politikaları ve mücadele stratejileri pandeminin değişen koşullarına bağlı olarak yeniden ve yeniden üretilmek zorunda kaldı. Bunlar yeni strateji arayışları olarak değerlendirilebilir ve bu strateji arayışları kapsamında hemşirelerin bu süreçler ile mücadele pratiklerine değinilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın dördüncü alt problemi *“Sürekli yeni strateji arayışı yeni sağlık politikaları ve pandeminin değişen süreçleri dikkate alındığında sürekli değişen risklerin pandemi koşullarında söz konusu sürece uyum sağlama çabasının hem bedensel hem zihinsel hem de duygusal etkileri söz konusu mudur? Söz konusu olan bu etkilerin bireylerin mutluluk kavrayışı ile ilişkisi nasıl yorumlanabilir?”* şeklinde tanımlanmaktadır.

5.) Hemşirelerin mutlulukları ve kendilerini güvende hissetmeleri arasında ilişki söz konusudur. Kendilerini güvende hissetmeleri aynı zamanda sosyal bilimler literatüründe “biyopolitika” ile ilintili bir konudur. Normal koşullardaki kapitalist politikalara bağlı olarak biyopolitik uygulamalar pandemi gibi dönemlerde kendilerini gözden geçirmektedir. Çünkü biyopolitikanın alanında da birtakım dönüşümler ortaya çıkmak zorundadır. Örneğin covid-19 dönemindeki kapanma konusu ya da kimlerin kapanacağına ilişkin yaklaşımlar dönüşümlerle ilintilidir. Bu bağlamda mutluluk ile kendini güvende hissetmek biyopolitikanın konusunu yansıttığından beşinci alt problem cümlesi, *“Hemşirelerin mutluluk ve güvenlik tanımlamalarındaki ilişki nedir? Mutluluk tanımlamalarının biyopolitik sosyal eleştirisi ile mutluluk tanımlamalarında temellenen sağlık politikasına yönelik değerlendirmeleri ve eleştirileri nedir?”* şeklinde tanımlanmaktadır.

6.) Mutluluk gibi bir duyguyla ilişkili olan onu inşa eden unsurlar aynı zamanda içinde yaşanan toplumun siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik politikalarından etkilenmektedir. Bu yüzden söz konusu politikalara ilişkin bireylerin izah etme biçiminden yola çıkılarak değerlendirmelere ve eleştirilere başvurmak gerekmektedir. Hemşirelerin söz konusu döneme ilişkin beklentilerine alternatif olarak değerlendirilebilecek örüntülerin incelenmesi bu anlamda önem taşımaktadır. Süreç ile kapitalizm arasında bir ilişki olduğundan sosyal güvenlik politikaları ve kapitalizme eklenmiş küresel ölçekli bir

sağlık sektörünün boyutları (örneğin hangi aşının tercih edilmesi gerektiği) söz konusudur. “Bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek ve özgürlükleri gibi mutluluklarını geliştirmek, sadece yaşamımızda daha zengin ve daha engelsiz hale getirmekle kalmaz aynı zamanda kendi irademizi kullanarak ve içinde yaşadığımız dünya ile etkileşerek onu etkileyerek daha bütünsel sosyal kişiler olmamızı sağlamaktadır” (Sen, 2004: 29). Toplumsal fırsatların yaratılması insan kapasitelerinin ve yaşam kalitesinin artışına doğrudan bir katkı sağlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin eğitimin ve toplumsal güvenliğin vb. artması yaşam kalitesine ve bu kalitenin artışına doğrudan katkıda bulunmaktadır (Sen, 2004: 202). Özgürlük ve mutluluk olarak kalkınma görüşünü sürdürürken insanların değer verdikleri ve değer vermek durumunda oldukları sonuçlara ulaşma fırsatına ne ölçüde sahip olduklarını siyasal, toplumsal ve iktisadi süreçlerde yer alan özgürlüklere ek olarak incelemek gerekmektedir (Sen, 2004: 392). Bu bağlamda altıncı alt problem “ *Pandemi öncesi, pandemi başlangıcı ve aşının bulunması ile gelişen sonrası dönemlerde mutluluk tanımlamalarında farklılaşma söz konusu mu? Mutluluk tanımlamalarının ortaya çıkma biçimindeki değişiklik ya da dönüşüm bir hemşire olarak covid sürecini tanımladıktan sonra kapitalizm, sağlık sektörü, sağlık politikaları, sosyal güvenlik politikaları karşısında bir eleştiri biçimi taşıyor mu?*” şeklinde tanımlanmaktadır.

Mülakattan elde edilenlerden en uygun olan hipotezlerden yola çıkarak hipotezlerin oluşturulması gerekmektedir. Bir model oluşturmak için nitel kategorileri belirleyerek verilerle ilişkisellik kurarak hipotezler kurulması gerekmektedir. Sosyal yapılandırmacılık, dönüştürücü ve postmodern perspektiflerin yorumlayıcı çatı olarak ele alındığı çalışma ekseninde hemşirelerin deneyimlerindeki öznel anlamların neler olduğu, bu öznel anlamlara güç ve sosyal ilişkilerin nasıl yansıdığı ve bu güç ile kontrolün bireylere kendilerini nasıl hissettirdiği soruları temel alınmaktadır. Çalışma yorumlayıcı çatıları ilgilendiren sorulara yanıt aramaktadır. Bu sorular çerçevesinde nicel bir çalışma için oluşturulması önerilebilecek şu anda mevcut bilgilerden hareketle araştırmaya genel bir çerçeve katması nedeniyle şu hipotezler geliştirilmiştir;

- Hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel, ekonomik ve politik dinamikler söz konusudur.
- Sosyo-kültürel, ekonomik ve politik dinamikler mutluluk tanımlamaları üzerinde toplumsal eleştiri etkisi taşımaktadır.

- Covid-19 dönemi öncesi ve sonrası mutluluk tanımlamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Nitel bir çalışma alana ilişkin geniş kapsamlı tarama çalışması, nicel bir çalışma ise uygun hipotezleri geliştirirken nitel çalışmaya katkı sağlamaktadır. Çalışmanın temel problematikleri çerçevesinde hipotezler geliştirilmektedir.

1.4.3. Değişkenlere Yönelik Alanyazın

Çalışma ekseninde değişkenlere bağlı olarak güncel çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalar ve söz konusu değişkenlere ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1

Türkiye’de Covid-19 ile ilgili yapılan çalışmalar

<i>Coşkun, Filiz-Polat, Özlem-Kahraman, Birşen-Türkoğlu, Duygu (2021), “ Covid-19 Salgınında Bir Pandemi Hastanesinde Yönetici Olmak: Klinik Liderlik Özellikleri İle Covid-19 Fobisi Arasındaki İlişki” İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, 998-1013</i>	Eğitim düzeyi, cinsiyet, meslek vb. değişkenleri ele alınmıştır. Analiz sonuçları, katılımcıların klinik liderlik düzeylerinin yüksek, COVID-19 fobilerinin ise düşük düzeyde olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte katılımcıların klinik liderlik ve COVID-19 fobisinin bazı tanımlayıcı özelliklere göre anlamlı biçimde farklılaştığı ancak COVID-19 tanısı alma, ekip arkadaşlarından birinin tanı alması ve tanısı konmuş hastayla temas etme durumlarına göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sonuçlar, klinik liderlik ile COVID-19 fobisi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermiştir.
<i>Yakut, Emre-Kuru, Özlem-Güngör, Yasin (2020), “ Sağlık Personelinin Covid-19 Korkusu İle Tükenmişliği Arasındaki İlişkide Aşırı İş Yükü Ve Algılanan Sosyal Desteğin Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeliyle Belirlenmesi” ekev Akademi Dergisi, 241-262</i>	Cinsiyet, eğitim düzeyi, kurumdaki pozisyonu, yaş vb değişkenler ele alınmıştır. Araştırma sonucunda aşırı iş yükünün; sağlık personelinin Covid-19 korkusunun tükenmişliği üzerindeki etkisinde kısmi aracı etkiye, algılanan sosyal destek üzerindeki etkisinde ise tam aracı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sağlık personelinin aşırı iş yükü ile tükenmişlik algısı arasındaki ilişkisinde algılanan sosyal desteğin düzenleyici role sahip olduğu tespit edilmiştir.
<i>Hoşgör, Haydar-Yaman, Mevlüt (2021) “Covid-19 Korkusunun Tükenmişlik Sendromu Üzerine Etkisi: Hastane Çalışanları</i>	Cinsiyet, medeni durum, mesleki unvan ve covid-19 pozitif tanısı alıp almama durumları incelenmiş. Cinsiyet ve yaş ile covid-19 korkusu arasında

<p>Örneği'' 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 400-417</p>	<p>anlamli bir fark yokken eğitim ile anlamli bir farklılık söz konusudur.</p>
<p>Recepoglu, Ergün- Tümlü, Gamze Ülker (2015), ''Üniversite Akademik Personelinin Mesleki ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi'' Kastamonu Eğitim Dergisi, 1851-1868 Not: Bu çalışmanın bulgularıyla paralel olarak farklı kurumlarda çalışan personelden teknik öğretmenlerin (Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005), polislerin (Şeker ve Zirhlioğlu, 2009), yoğun bakım hemşirelerinin (Vara, 1999), aile mahkemesi uzmanlarının (Bilge, Sayan ve Kabakçı, 2009), hekimlerin (Ünal, Karlıdağ ve Yoloğlu, 2001), adalet bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan personelin (Yılmaz Boylu, 2012) ve emniyet personellerinin (Yiğit, Dilmaç ve Deniz, 2011) yaşam doyumunu ile mesleki doyum arasında pozitif yönde anlamli ilişkiler bulunmuştur</p>	<p>Akademik personelin mesleki doyumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiler ve akademik personelin yaşam doyumlarının yaş, cinsiyet, unvan, medeni durum ve hizmet yılı açısından anlamli bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir Araştırma sonuçlarına göre yaşam doyumunu ile mesleki doyum arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamli bir ilişki bulunmuştur.</p>
<p>Doğan, Tayfun-Çoto, Nesrin Akıncı (2020), ''Mutluluk Saldırganlık İlişisine Yönelik Bir Araştırma'' Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 275-299</p>	<p>Analizler sonucunda, mutluluk düzeyi en yüksek olan grubun genel saldırganlık, öfke, düşmanlık, fiziksel saldırganlık ve sözel saldırganlık puanlarının, orta düzeyde mutlu olan ve düşük düzeyde mutlu olan gruba göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca mutluluğun saldırganlığı negatif yönde anlamli bir şekilde yordadığı sonucu elde edilmiştir. Katılımcıların mutluluk düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeyleri düşmektedir ve daha mutlu bireyler daha az saldırganlık davranışları göstermektedir</p>
<p>Terzi, Sare (2017), ''Öğretmenlerin İş Doyumları İle Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi''475-487</p>	<p>Cinsiyet, yaş, medeni durum, mesleki kıdem, çocuk sayısı gibi değişkenlerle ölçekler ilişkilendirilmiştir. İş doyumunun öğretmenlerin mutluluk düzeylerinin yordayıcısı olduğu bulundu</p>
<p>Barlas, Pınar (2021), ''Hemşirelerde Kaygı ve Tükenmişlik Düzeyini Etkileyen Faktörler'' Yüksek Lisans Tezi</p>	<p>Yaş, medeni durum, eğitim, çalışma üresi, mesleği tercih etme, çalışılan ortam ve ücret değişkenleri ile ölçekler ilişkilendirilmiştir. Duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı puanlarının dağılımı normal düzeydedir.</p>
<p>Sakaoğlu, Hüseyin Hakan-Orbatu, Dilek-Emiroğlu, Mustafa-Çakır, Özlem (2020)''Covid-19 Salgını Sırasında Sağlık Çalışanlarında Spielberger Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyi: Tepecik Hastanesi Örneği'', Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, 1-9</p>	<p>Araştırmada kaygı düzeyini etkileyen bağımsız değişkenler arasında cinsiyet, medeni durum, çocuklu olma durumu, covid-19 hastası ile doğrudan teması olup olmaması teması süresi gruplarında anlamli farklılıklar bulunmuştur.</p>
<p>Kutunis, Rana Özen-Tunç, Tülin (2013)</p>	<p>Benlik saygısı ile durumluk ve sürekli kaygı</p>

<p><i>“Hemşirelerde Benlik Saygısı ile Durumluk ve Sürekli Kaygı Arasındaki İlişki: Bir Üniversite Hastanesi Örneği” İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 1-15</i></p>	<p>arasındaki ilişkileri ele almış. Benlik saygısı arttığında mutluluk, güvenlik duygusunda artış söz konusudur. Statü değişkenine göre sözleşmeli hemşirelerin kadrolu hemşireler göre durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğu yaş medeni durum çocuk durumu meslekte toplam çalışma durumu ve eğitim durumu değişkenlerine göre katılımcıların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamış.</p>
<p><i>Kul, Aykut-Demir, Ramazan-Katmer , Ayşe Nur (2020), “Covid-19 Salgını Döneminde Psikolojik Sağlamlığın Yordayıcısı Olarak Yaşam Anlamı ve Kaygı” Turkish Studies 695-719</i></p>	<p>Sağlıklı beslenme, spor yapma, hobilerine zaman ayırma ve teknoloji kullanım sıklığı değişkenlerine göre durumluk kaygıda anlamlı farklılık söz konusudur. Yaş uyku saati ve iş durumu değişkenlerine göre durumluk kaygı ve psikolojik sağlamlık düzeyde bir farklılaşma göstermektedir. Hobilerine vakit ayırmayan bireylerin durumluk kaygı düzeylerinin ayrınlara göre daha yüksek olduğu ve eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir.</p>

Çalışmalar incelendiğinde covid-19 fobisi, covid-19 korkusu ile tükenmişliği, mesleki doyum ve yaşam doyumunu ilişkisi, mutluluk -saldırganlık ilişkisi, iş doyumunu ile mutluluk düzeyi, kaygı ve tükenmişlik, benlik saygısı ve kaygı, psikolojik sağlamlık gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Buna bağlı olarak değişkenler oluşturulmuş ve farklı örneklemeler ile çalışılmıştır. Bu eksende farklı ülkelerde gerçekleşen çalışmalarda söz konusudur. Bu ülkelere ilişkin örnekler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 2

Farklı ülkelerde Covid-19 ile ilgili yapılan çalışmalar

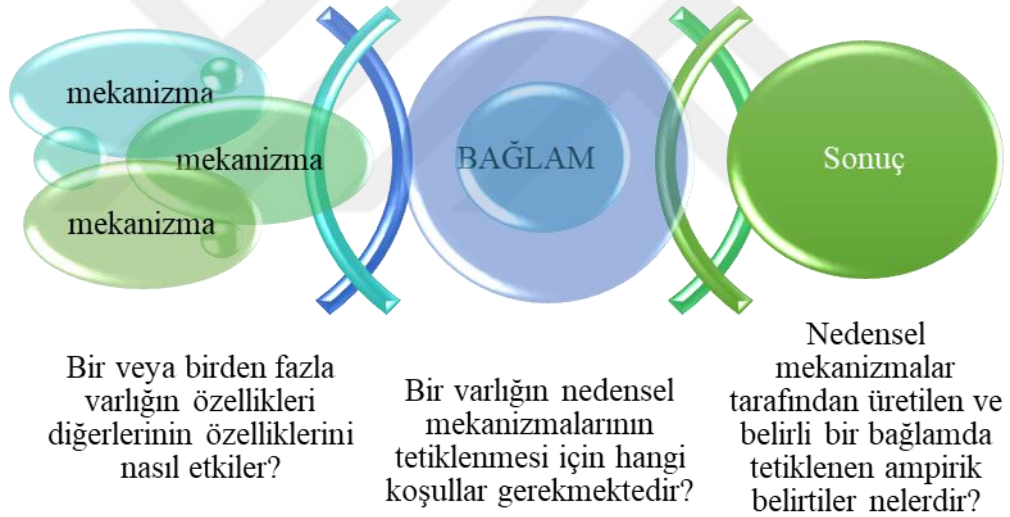
<p><i>Digby, R.-Winton-Brown, R.- Finlayson, F.-Dobson, H.-Bucknall, T. (2021), “Hospital staff well-being during the first wave of COVID-19: Staff perspectives”, 440-450International Journal of Mental Health Nursing</i></p>	<p>Avusturalya’da Covid-19 pandemisinin sağlık çalışanları üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu anlamda yedi tema belirlenmiştir. Bunlar; hasta bakımı konusunda endişelenmek, değişen çalışma koşulları, değişen hastane ortamında çalışmak, pandeminin etkisi kişisel izolasyon ve belirsizlik, liderlik ve yönetim, personel için gereken ek destek şeklindedir. Araştırmada içerik analizi kullanılmıştır. Sonuç olarak ise katılımcıların pandemi ile ilgili kaygı, korku ve belirsizliği iş ev aile ve toplum açısından etkili olduğu görülmüştür.</p>
--	---

<p><i>Chen S-H, Liu J-E, Bai X-Y, Yue P, Luo S-X. Providing targeted psychological support to frontline nurses involved in the management of COVID-19: An action research. J Nurs Manag. 2021;00:1–11.</i></p>	<p>Çinde Covid-19 pandemisinde çalışan hemşirelere psikolojik destek geliştirmek ve uygulamak amaçlanmıştır. Hemşirelerin ihtiyaçlarına göre üç eylem döngüsü aracılığıyla psikolojik destek şeması oluşturulmuş. Aidiyet duygusu, profesyonellik duygusu, korunma ve kendinden emin olma duygusu üzerinde durulmuştur. Çalışmada içerik analizi kullanılmış, MAXQDA programı ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak ise başarılı bir şekilde hedeflenen psikolojik destek sağlanmıştır .</p>
<p><i>Zipf, A. L., Polifroni, E. C., & Beck, C. T. (2021). The experience of the nurse during the COVID-19 pandemic: A global meta-synthesis in the year of the nurse. Journal of Nursing Scholarship, 00, 1–12</i></p>	<p>Çalışma covid-19 hastalarının bakımı sırasında ortak bir deneyimin yorumlayıcı açıklamalarını sağlamak amacıyla hemşirelerle yapılmıştır. Dört tema ekseninde sentezlenmiştir. Bunlar; korku ve ahlaki çatışma, sorumluluk duygusu, zihinsel fiziksel etkiler (yorgunluk), yenilemiş profesyonel kimliktir. Söz konusu döneme ilişkin farklı ülkelerde yapılan çalışmalara ilişkin literatür taraması ekseninde meta-etnografik bir incelemedir. İncelenen çalışmalar ekseninde hemşirelerin deneyimleri arasında güçlü benzerlikler olduğu gözlemlenmiştir.</p>
<p><i>Roslan, N-Yusoff, M.-Asrenee, A. (2021), ‘Burnout prevalence and its Associated Factors among malaysian Healthcare Workers during Covid-19 pandemic: An Embedded mixed metod studuy’, Healthcare</i></p>	<p>Tükenmişliğin yaygınlığı ve ilişkili faktörleri ele almaktır. Katılımcıların iş yükleri ve belirsizlikleri ele alınmıştır. Malezya sağlık çalışanları arasında tükenmişlik yaygınlığını ve bunun demografik özelliklerle ilişkisini incelemeyi ve deneyimlerini incelemek amaçlanmaktadır. Temellendirilmiş kuramın da ele alındığı karma yöntem kullanılmıştır. Malezya sağlık çalışanlarının yarısından fazlasının covid-19 salgını sırasında tükenmişlik yaşadığını göstermektedir.</p>
<p><i>Casafont, C-Fabrellas, N-Rivera, P- Ferrer, M-Querol, E –Venturas, M-Cuzzo, C-Frias, C.-Zabalegui, A. (2021), ‘ Experiences of nursing students as healthcare aid during the COVID-19 pandemic in Spain: A phemonenological research study’Elsevier</i></p>	<p>Hemşirelik öğrencilerinin covid-19 krizine yanıt vermede sağlık yardımı olarak rollerinin deneyimlerini keşfetmek ve anlamak amaçlanmaktadır. Nitel bir fenomenoloji tasarımı kullanılmıştır. Sonuç olarak kriz dönemlerinde oryantasyon, takip ve duygusal destek sağlık çalışanlarına stresli duygularla başa çıkmada anahtardır.</p>
<p><i>Cena, D.-Fernandez, C.-Florenco, L. (2021), ‘Emotional Experience and feeling durig First covid-19 Outbreak Perceived by Physical Theapist: A Qualitative Study in Mdrid, Spain ‘ International Journal Of Environmental Research And Public</i></p>	<p>Covid-19 döneminde fizyoterapistlerin duygularını ve deneyimlerini açıklamak amaçlanmıştır. Yorumlayıcı çerçeveye dayalı nitel bir keşif çalışmasıdır. Salgın sırasında sağlık çalışanlarının deneyimlerini ve duygularını bilmek sağlık yardımı</p>

Çalışmalar incelendiğinde covid-19 pandemisi ile sağlık çalışanları bağlamında psikolojik destek geliştirmek, hastaların bakımı ile ilgili ortak deneyimler, tükenmişlik, sağlık yardımı, duyguları ve deneyimleri açıklamak gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Çalışma nitel yöntem ekseninde eleştirel realizmin her aşaması dikkate alınarak şekillendiğinden bu bağlamda yapılan çalışmalar da incelenmiştir. Vincent-O'Mahoney (2018: 42) eleştirel realizmi anlamlandırmak açısından Pawson ve Tilly'nin denklemini vurgulamaktadırlar. Söz konusu denklem şu şekildedir:

Mekanizma+Bağlam=Sonuç

Yukarıdaki denklemi soruları ile daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse:

Şekil 7. Mekanizmalar ve bağlam

Sosyal hizmet araştırmaları için eleştirel realizmi kullanan Oliver (2012: 371) temellendirilmiş kuramın eleştirel realist bir paradigma içerisindeki potansiyelini araştırmakta sosyal hizmet araştırması ile kanıta dayalı araştırma eksenli incelemektedir. Çünkü temellendirilmiş kuramın eleştirel realizmin her aşamasında araştırmayı teori pratik eksenli daha iyi ifade edeceğini düşünmektedir. Eleştirel realist temelli teori hem olayın kendisine hem de ondan yapılan anlamlara değinmektedir ve yalnızca tanımlayıcı değil özgürleştirici hedefler peşinde koşmaktadır (Oliver, 2012: 378). Eylemlerin herhangi bir

alandaki sosyal yapılardan etkilendiğini ancak sadece bunlar tarafından belirlenmediğini bireysel bakış açılarını da keşfetmenin gerekliliğini vurgulaması anlamında mikro kodlama sürecinde bireysel olay ve algıları analiz ederken temellendirilmiş kuram ve eleştirel realizm ilişkisi oldukça önemlidir.

Tablo 3

Temellendirilmiş kuram ve eleştirel realizm ile ilgili çalışmalar

<i>Hennink, Monique-Kaiser, Bonnie N (2022), "Sample sizes for saturation in qualitative research: A systemic review of empirical tests", Social Science&Medicine</i>	Nitel araştırmalarda doygunluğu değerlendiren ampirik çalışmaları gözden geçirmek amaçlanmıştır. Dört veri tabanının sistematik bir incelemesi yapılmıştır. Sonuç olarak doygunluğu değerlendirmek için deneysel verileri veya istatistiksel modellemeyi kullanan 23 makale belirlenmiştir. Doygunluk nitel araştırmada örneklem büyüklüklerini belirlemedeki titizliğin temel taşı olarak kabul edilir ancak temellendirilmiş kuram dışında operasyonelleştirilmesi konusunda çok az rehberlik vardır.
<i>Fletcher, A. J. (2016). Applying Critical Realism in Qualitative Research: Methodology Meets Method. International Journal of Social Research Methodology, 20(2), 181-194</i>	Çalışma Kanada çiftlikte çalışan kadınların tarım politikası ile ilgili deneyimlerinden örnekler olarak eleştirel realizmin ontoloji ve epistemoloji ile tutarlı esnek bir kodlama ve analiz sürecini önermektedir. Her aşamada eleştirel realizmin uygulandığı çalışmada çiftlikte çalışan kadınların hayatlarını şekillendiren iki temel mekanizma tanımlanmakta ve feminist politik ekonomi teorisinin tarımsal bağlamlarda kadınların çalışmalarını daha etkili bir şekilde analiz etmesi için öneride bulunmaktadır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde eleştirel realizm ve temellendirilmiş kuram ilişkisini oldukça önemli olduğu görülmektedir.

1.4.4. Metodoloji/Yöntem

Bu çalışma eleştirel realizmi felsefi ve metodolojik bir çerçeve olarak kullanan nitel desenin kullanıldığı bir araştırmadır. Çalışma kapsamında "subjektif tekil"den hareketle yapılar ve mekanizmalar ile ilgilenildiğinden "eleştirel realist metodolojik bir perspektif"le

“temellendirilmiş kuram” deseni (“Yeni metodolojik imkanlar -temellendirilmiş kuram gibi günlük yaşam gerçekliği içinde yaşanan sayısız ilişkinin hem karmaşıklığını hem de bu karmaşıklığın sistematize edilmesini sağlamaktadır.”) kullanılmıştır. Bu anlamda amaç, genel anlamda hemşirelerin “söylem evren”lerine ulaşmak olduğundan “abdüksiyon” temellendirilmiş kuram kodlamasında kullanılmıştır. Söz konusu betimlemelerin yeniden bağlamsallaştırılması aşamasında ise retrodüksiyon benimsenmiştir. Bu bağlamda hemşirelerin izah etme biçimlerinden yola çıkarak -tikeldengelim ile- yeniden bağlamsallaştırma-betimlemeler ile model oluşturulmaya çalışılmış ve bu anlamda üç model oluşturulmuştur. Her üç model de söylem evrenini temsil etmektedir. Söz konusu olan bu söylem evrenindeki baskınlık-çekiniklikler çalışma içerisinde tablolarla-frekans tablolarıyla- gösterilmektedir. Böylece örüntü kodlarına ulaşmak amaçlanılmıştır.

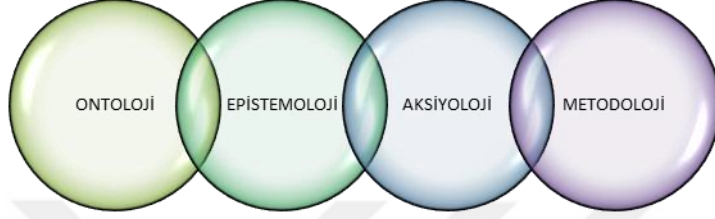
Hemşirelerin covid-19 deneyimlerinden yola çıkarak eleştirel realizmin ontoloji ve epistemoloji ile tutarlı esnek bir kodlama ve veri analizi sürecini planlamaktadır. Çalışma nitel araştırmanın aşamalarını takip ederken her aşamada eleştirel realizm tarafından bilgilendirilen yöntemlerin uygulanmasını amaçlamaktadır. Araştırma eleştirel realizmin her aşamasını takip etmektedir. Bu bağlamda bu aşamalardan bahsetmek gerekmektedir. İlk olarak “betimleme aşaması”nda açıklayıcı bir sosyal bilim analizi genellikle somut ile başlamaktadır. Kompleks ve bileşik bir olay veya durum betimlenmektedir. Betimlemede gündelik kavramlar, ilişkili kişilerin yorumları ve mevcut durum kullanılmaktadır. İkincisi “analitik çözümleme aşaması”dır ve bu aşamada bileşik ve kompleks farklı bileşenleri, yönleri veya boyutlarına ayrılmakta veya bölünmektedir. Bilimsel analiz, ayırarak veya bölerek incelemeyi dikkate aldığından pratikte dikkati başka değil belirli bileşenlere odaklamak gerekmektedir. Üçüncüsü “tikeldengelim”dir ve farklı bileşenler/yönleri yapılar ve ilişkiler hakkındaki varsayımsal kavramsal çerçeveler ve teorilerden hareketle yorumlamakta ve yeniden betimlemektedir. Tikeldengelim veya yeniden betimleme, araştırma nesnelere ilişkin özgün fikirler yeni bir fikirler bağlamı içinde konumlandırarak açılmaktadır. Bu bağlamda farklı teorik yorumlar ve açıklamalar sunulmaktadır. Bunun yanı sıra açıklamalar sunulabilir, karşılaştırılabilir ve muhtemelen birbirleriyle bütünleştirilebilir. “Geri çıkarım aşaması”nda ise farklı metodolojik stratejiler kullanılmaktadır. Amaç ise soruların farklı bileşenler, yönlerin her biriyle ilişkili cevaplarına odaklanmak ve bulmaya çalışmaktır. Tikeldengelim aşamasında; yapılar ve ilişkilerin temel kurucu özellikleri ilişkili olan özellikler ve nedensel mekanizmalar söz

konusudur. Tikeldengelim ile geriçikarım oldukça ilişkili ve etkileşim içerisindedir. “Farklı soyutlamaları ve teorileri karşılaştırma aşaması”nda tikeldengelim ve geriçikarım ekseninde betimlenen mekanizmalar ve yapıların açıklayıcı gücü ortaya konularak değerlendirilmektedir. Son olarak “somutlaştırma ve bağlamsallaştırma aşaması”nda somutlaştırma, farklı yapılar ve mekanizmaların somut durumlarda nasıl cisimleştiklerini incelemeyi gerektirmektedir. Mekanizmaların farklı düzeydeki diğer mekanizmalarla belirli koşullar altında etkileşim tarzlarını araştırmanın önemi vurgulanmaktadır. Bu araştırmaların iki amacı vardır: İlk olarak, ilişkili mekanizmaların anlamlarını belirli bir bağlamda ortaya çıktıkları biçimleriyle yorumlamaktır. İkinci olarak ise somut olaylar ve süreçlerin açıklanmasına katkıda bulunmaktır. Tüm bu aşamaların hepsinin ilişkisel ve de dolayısıyla bağlamsal olduğunu belirtmek gerekmektedir (Danermark, vd., 2003: 84).

Hemşirelerin covid-19 dönemi hayatlarını şekillendiren mekanizmaların tanımlanmasını içerdiğinden eleştirel realizm toplumsal sorunları ele alarak pratik politika önerilerine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda “ideal tip” modelleri ve soyutlamalar ile ilişkili olan eleştirel realizmin akıl yürütme stratejileri olan “abdüksiyon” ve “retrodüksiyon” “çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu anlamda keskin sınırların yani hayatın “0-1 (bulanık mantık)” gibi bir kesinliğe sahip olmadığı aksine çoklu değerlerin var olduğu ve bu yüzden çokluk ve farklılığa ilişkin (köksap-rizom) modellerin gerektiği, bunu gerçekleştirirken ise bireylerin “kök paradigma”larının dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Bazen araştırma sürecinin ortasında araştırma probleminin daha iyi anlaşılmasını sağladığı için araştırma soruları değişmektedir. Buna paralel olarak araştırmanın başında belirlenen veri toplama stratejisinde de değişiklik yapmak gerekmektedir. Verilerin analizi sırasında araştırmacı araştırılan konuya yönelik giderek artan ayrıntılı bilgileri yapılandırmak için bir yol takip edilmektedir (Creswell, 2021: 304). Bu yüzden çoklu yöntemleri içeren nitel araştırma çoklu gerçekliklere ilişkin anlam ve yorum aşamaları ile bağlam vurgusu olduğundan ilişkisel bir çerçeve sunmaktadır. Düzenlilikleri ve de eğilimlerin yanı sıra izah etme biçimlerini aramak adına eleştirel realizm oldukça önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu anlamda gündelik hayat ve duygulanım düşünüldüğünde bireylerin izah etme biçimleri ile bu izah biçimlerinde etkili olan yapı ve mekanizmaların keşif süreci ekseninde tikeldengelim ve geriçikarım akıl yürütme stratejisi kullanılmaktadır. Böylece düşünce operasyonu olarak da ifade edilen süreç ile olay-fikir ya da kavramlara ilişkin yorum sürecinin birlikteliği nedensel mekanizmalar ve koşullar ile tanımlanmaktadır.

1.4.5. Araştırmanın Modeli

Çalışmanın felsefi varsayımları, ontoloji (gerçekliğin doğası), epistemoloji (bilginin ne olduğu), aksiyoloji (araştırmada değerlerin rolü) ve metodoloji (araştırma süreci) şeklindedir ve yorumlayıcı çatılar ile ilişkili olarak görülmesi gerekmektedir.

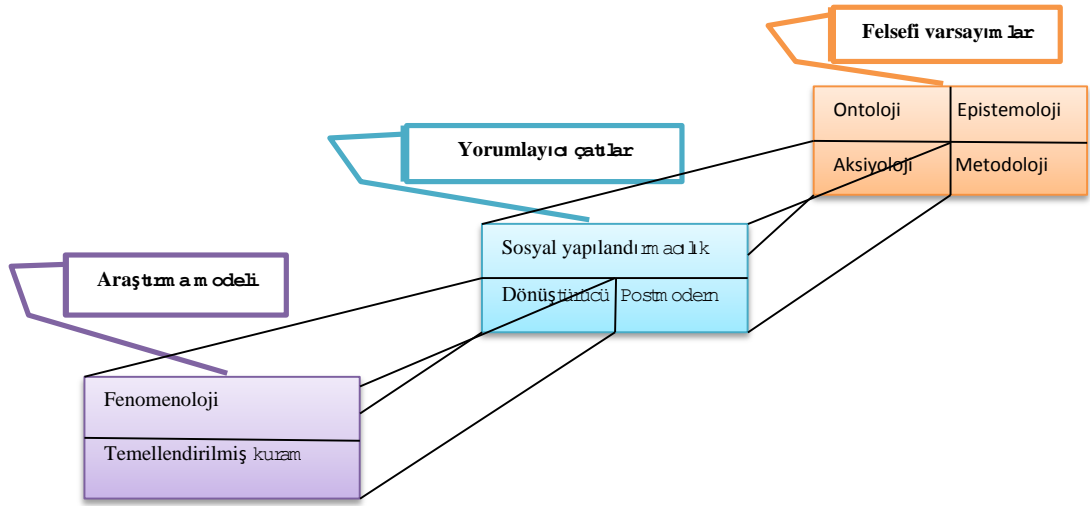
Şekil 8. Felsefi varsayımlar

Hemşireleri temel olarak çoklu gerçekliklere odaklanıldığında çoklu realiteye ait bulgular farklı perspektifleri yansıtan ve hemşirelerin orijinal sözcüklerinden oluşturulan temalardaki ipuçların çoklu biçimlerini kullanmayı içermektedir. Bu anlamda nitel araştırma deseni ile şekillenen çalışma kapsamında “fenomenoloji” ve “kuram oluşturma” modelleri kullanılmaktadır. Fenomenoloji, hemşirelerin kendi yaşamlarına yönelik nasıl bir bakış açısına sahip olduklarını ifade etmesi açısından önemlidir. Epistemoloji açıdan ise hemşirelerin deneyimleri bağlamında oluşan bilgilerinin nasıl bilindiğine yönelik bir çerçeve çizilmektedir. Hemşirelerin sahip oldukları değerleri yansıtma açısından aksiyolojik varsayım ele alınmakta ve bireylerin kendilerini nasıl konumlandıklarına ilişkin bir bakış açısı sunulmaktadır. Araştırma sürecine ilişkin olan metodolojide ise bağlamlar dikkate alınmaktadır (Creswell, 2021: 20-21).

Felsefi varsayımlara bağlı olarak dikkate alınan yorumlayıcı çatılar ise sosyal yapılandırmacılık, dönüştürücü ve postmodern perspektiflerdir. Sosyal yapılandırmacılıkta hemşireler, içinde yaşadıkları ve çalıştıkları dünyayı anlamaya çalışmakta, deneyimlerinden öznel anlamlar oluşturmaktadırlar. Bu öznel anlamlar sosyal ve tarihsel bağlam ekseninde şekillenmektedir. Bu yüzden sosyal yapılandırmacı dünya görüşü hemşirelerin kendi deneyimlerini betimledikleri fenomenolojik çalışmalarda hemşirelerin görüşlerine veya bakış açılarına bağlı olarak kuram oluşturma yaklaşımında kullanılmaktadır. Dönüştürücü çatının temel ilkesi ise bilginin nötr olmadığı ve toplumdaki

güç ve sosyal ilişkileri yansıttığı ve bu yüzden bilgiyi inşa etmenin amacının toplumu ileriye götürmede insanlara yardımcı olmak olarak ifade etmek mümkündür. Hemşirelerin hayatlarını değiştirebilecek bir reform için eylem planını kapsamakta ve belirli sosyal konular (hakimiyet, baskı, eşitsizlik gibi) ekseninde şekillenmektedir. Katılımcıların sürece katılması da mümkün olan bu çatı sosyal adalet kavramını dikkate almaktadır. Postmodern perspektifleri de dikkate alan çalışma hiyerarşik yapıların, güç ve kontrolün, dilin çoklu anlamları içinde bireylere kendilerini hissettirmekte ve toplumsal koşullara sahip meta anlatı veya evrensel yapıları kapsamaktadır (Creswell, 2021: 25-27).

Felsefi varsayımlar ve yorumlayıcı çatılara bağlı olarak çalışma kapsamında fenomenoloji ve kuram oluşturma modelleri kullanılmaktadır. Fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını keşfetmeyi amaçlamaktadır (Creswell, 2021: 79). Bu anlamda çalışma içerisinde hemşirelerin covid-19 dönemine ilişkin deneyimlerinden verilerin toplanması amaçlanmakta ve bireylerin neyi nasıl deneyimledikleri hemşirelerin yaşam deneyimleri ile ilintilendirilmeye çalışılmaktadır. Fenomenoloji bir grup bireyin ortak deneyimlerini vurgularken bir kuram oluşturma çalışmasının amacı betimlemenin ötesine geçmek bir süreç veya eylemle ilişkin birleştirilmiş kuramsal açıklama ortaya koymak bir kuram oluşturmak veya keşfetmektir. Temel görüş kuram geliştirmenin kullanıma hazır bir kaynaktan gelmemiş olması süreci yaşamış katılımcılardan sağlanan verilerin içerisinde temellenmesi ve ortaya çıkarılmış olmasıdır. Böylece kuram oluşturma araştırmacının bir süreç, eylem ya da etkileşime ilişkin çok sayıda katılımcının görüşleri çerçevesinde genel bir açıklama ortaya koyduğu bir nitel araştırma desenidir (Creswell, 2021: 85-86). Araştırma sürecini daha iyi anlamlandırmak adına felsefi varsayımlar ve yorumlayıcı çatılar ekseninde araştırmaya ilişkin bir model oluşturulmuştur.

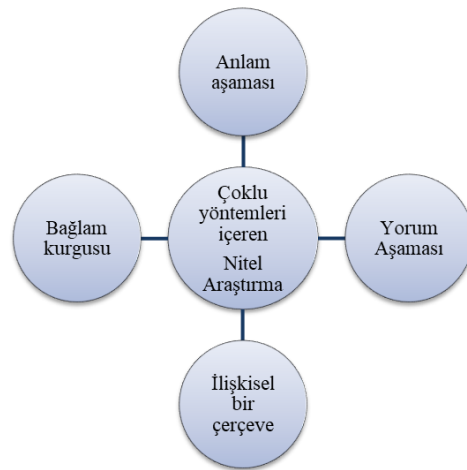
Şekil 9. Araştırma modeli

Çalışmanın felsefi varsayımları ve yorumlayıcı çatılarına bağlı olarak araştırmanın modeli oluşturulmuştur. Fenomenoloji ekseninde hemşirelerin covid-19 dönemine ilişkin deneyimledikleri hemşirelerin yaşam deneyimleri ile ilintilendirilmeye çalışılmaktadır. Temellendirilmiş kuramda ise temel görüş süreci yaşayan katılımcılardan sağlanan verilerin içerisinde temellenmesi ve ortaya çıkarılmış olmasıdır.

Bireylerin izah etme biçimleri ekseninde ulaşılan verilerden elde edilen bilgilere ilişkin bilgileri ilişkilendirerek eylem, etkileşim veya süreçlerle ilgili bir kuramın ortaya çıkmasını sağlayan temellendirilmiş kuram, bir süreci açıklama veya anlamaya yönelik herhangi bir kuram bulunmadığında kullanılan iyi bir desendir. Araştırmacının katılımcılara sorduğu araştırma soruları bireylerin süreci nasıl deneyim ettiklerini anlamaya ve süreç içindeki aşamaları tanımlamaya odaklanacaktır (Süreç neydi? Nasıl çözümlendi?) Araştırmacı başlangıçta bu konuları inceledikten sonra katılımcılara dönmekte ve eksensel kodlama aşamasını şekillendirmeye yardımcı olan daha detaylı sorular sormaktadır. Sorular şu sorular gibi olabilmektedir: Sürecin merkezi neydi? Bu fenomenin oluşmasına ne sebep olmuş veya etkilemiştir? Süreç sırasında hangi stratejiler kullanılmıştır? Nasıl bir etki oluşmuştur? Gözlemler, dokümanlar ve görsel-işitsel materyaller gibi diğer şekillerde de veriler toplanılmasına rağmen bu sorular genellikle mülakatta sorulmaktadır. Burada temel nokta modeli tam olarak geliştirmek için yeterli bilgi toplamaktır. Veri analizi kademeli olarak ilerlemektedir. Açık kodlamada araştırmacı bilgiyi parçalayarak çalışan

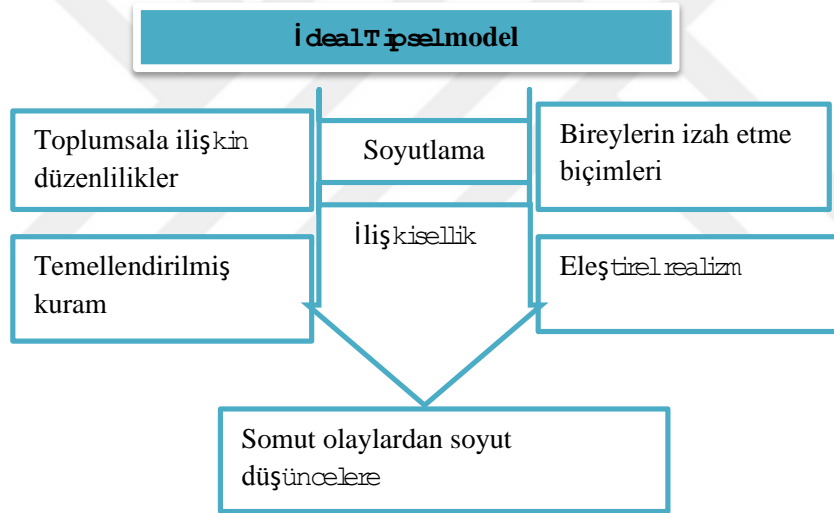
fenomen hakkında bilgi kategorileri oluşturmaktadır. Her kategori içerisinde araştırmacı çeşitli özellikleri veya alt kategorileri ortaya çıkarmakta ve boyutlandırmak veya sürekli bir özellik üzerindeki aşırı olanakları göstermek için veri aramaktadır. Eksenel kodlama da araştırmacı açık kodlamadan sonra yeni yollarla verileri birleştirmektedir. Bu yapısal yaklaşımda araştırmacı bir merkezi fenomeni tanımlamak için bir kodlama paradigması veya mantık şeması sunmakta, nedensel koşulları araştırarak stratejileri belirtmekte, bağlam ve müdahil koşulları belirlemekte ve bu fenomen için sonuçları betimlemektedir (Creswell, 2021: 90-91).

Covid-19 dönemi tüm dünyayı ve her bireyi etkileyen güncel bir sorunsaldır. Her bireyin ve toplumun yaşam tarzını etkileyen bu dönem sağlık çalışanlarını da etkilemektedir. Söz konusu süreç sağlık ile olan ilintisinden dolayı sağlık çalışanlarının yaşantılarında ve mesleki rollerini gerçekleştirme aşamasında oldukça önemli bir etkindir. Bu anlamda derinlemesine bir anlamamanın nasıl mümkün olacağına ilişkin olarak bireylerin deneyimleri dikkate alınmaktadır. Söz konusu olay hakkında daha fazla bilgi sahibi olunması için bireylerin izah etme biçimlerinden yapı ve mekanizmalara ilişkin bir perspektif oluşturulmaya çalışılmaktadır. Toplum içerisinde covid-19 dönemi öncesi ve sonrası dönemlerde hemşirelere yönelik algının değişim gösterip göstermediği, hemşirelerin haklarının neler olduğu ve söz konusu dönem düşünüldüğünde bu hakların yeterli olup olmadığı gibi sayılılar ekseninde literatüre katkı sağlayacağı düşünölen bu çalışma ekseninde aynı zamanda toplum içerisinde hemşirelerin yeterince temsil edilip edilmediği ve eğer yeterince temsil edilmediği durumu hemşirelerin izah etme biçimlerine bağlı olarak incelenmektedir.

Şekil 10. Çoklu yöntemler ve nitel araştırma

Covid-19 dönemi hemşirelerin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik deneyimlerini anlamak/tanımlamak ve buna bağlı olarak söz konusu olan döneme ilişkin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik yapı ve mekanizmaları ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın evreleri hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına bağlı olarak şekillenmektedir. Hemşirelerin deneyimlerini anlamak ve betimlemek amacıyla günlük ve mesleki yaşantılarına yükledikleri anlamları keşfetmek amaçlanmaktadır. Bu çalışma covid-19 sürecinde hemşirelerin gündelik ve mesleki yaşantılarına ilişkin mutluluk tanımlamalarını ortaya çıkarmak için tasarlanmıştır. Çalışmanın amacı söz konusu olan dönem ekseninde hemşirelerin deneyimlerini ve süreci anlamaktır.

Şekil 11. İdeal tıpsel model

Abdüksiyonun temel sorusu; "Bir şeyi belirli bir kavramsal çerçeve içinde yorumlamak ona hangi anlamları kazandırmaktadır?" Retrodüksiyonun temel sorusu ise, "Bir şeyin mümkün olması için hangi niteliklerin var olması gerekmektedir?" sorusudur. (Danermark, vb., 2003: 135). Bu bağlamda araştırma sürecinde -saha aşamasında- ideal tip kavramı nasıl inşa edilmektedir? İdeal tipler aslında somut olaylardan yola çıkarak soyut düşünelere ulaşmayı amaçlayan bir yöntem olarak kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bir eylem tipinin düşünceye dönüşme biçimi olmasının yanı sıra aynı zamanda yalnızca eylem değil günlük hayat içindeki duyguları da ifade etme aracı olarak görülebilmektedir. Bunun

yanı sıra aslında soyut olmakla birlikte eylemlere yansiyarak varlık sürdüren kültürü anlamlandırmak açısından da oldukça önemlidir. Gündelik hayat içerisinde bireylerin eylemlerine yükledikleri anlamlar ekseninde bireyin içindeki toplumsala ulaşmak için ideal tipler oluşturmak gerekmektedir. Bu bağlamda “Neden?” sorusu ve “bireylerin neden benzer olaylara benzer tepkiler verdikleri” ideal tip kavramsallaştırması açısından önemlidir. İdeal tip kavramına ilişkiler ekseninde ulaşmak mümkündür ve ilişkiler arasında nedensellik bağının kurulması gerekmektedir. Hakikatin kavranması açısından eyleme yansıyan kültürel etkilerin farkına varılması için aslında bir tür düzenliliklerin arayışını ve bu düzenliliği tarihsel ve toplumsal açıdan nedenlerin ve eylemlerin oluşmasında etkili olan motiflerin ortaya konması açısından ideal tipler önemlidir. Aslında yorumlayıcı anlayışın aracı olarak ideal tipleri tanımlamak mümkündür. İdeal tipleri yalnızca toplumsal ilişkilere yansıyan eylemlerde değil, söylemlerde ve izah etme biçimlerinde yani niye bu şekilde izah ettikleri ya da bu izah biçimlerini temellendirdiklerini çoklu diyaloglarla tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda gündelik hayat, kavramsal çerçeve sunmaktadır.

Gündelik hayata kavramsal çerçeve sunması açısından ele alınan fenomenoloji ise Alman felsefeci Edmund Husserl'in geliştirmiş olduğu felsefi bir araştırma yöntemidir. Bilincin sistematik biçimde incelenmesini konu edinen fenomenolojik iddiaya göre, bilinç emin olunan tek fenomendir. Fenomenolojik sava göre, nesnelere algılamaktan bilinen matematiksel formüllere kadar tüm dünya deneyimi bilinç içinde ve bilinç tarafından kurulmaktadır. Bu kuruluş sürecinin izini sürmek isteniyorsa dünyaya ilişkin bilinenleri boş vermek ve o bilginin nasıl ya da hangi süreçlerle oluştuğuna yönelmek gerekmektedir. Paranteze alma ya da fenomenolojik indirgeme diye adlandırılan stratejiyi bu şekilde ifade etmek mümkündür (Marshall, 1999: 241). Fenomenolojik indirgeme" adı verilen bu indirgeme Husserl'in ilk önemli adımını ifade etmektedir. Bu adım ise “bilince "içkin" olmayan her şey kesinlikle dışlanmalıdır; tüm gerçeklikler zihindeki görünüşlerine göre saf "fenomenler" olarak ele alınmalıdır ve kendisinden yola çıkılan tek kesin veri de budur” görüşünü açıklamaktadır. Husserl'in felsefi yöntemine verdiği ad (fenomenoloji) bu ısrardan kaynaklanmakta ve saf fenomenlerin bilimi olarak nitelendirilmektedir (Eagleton, 1990: 80).

Fenomenoloji ekseninde değinilmesi gereken bir diğer isim olan Schutz ise, insanların kendi bilinç akışları içinde yaşarken başkalarının bilinçlerini hangi biçimde kavradıkları ile ilgilenmektedir. “Öznelerarasılık” kavramını, geniş anlamda toplumsal

dünyaya, özellikle bilginin toplumsal doğasına yönelik bir ilgiyi kastetmek için kullanılmaktadır. Toplumsal dünyanın yaşam-dünyası veya günlük yaşam dünyası olarak adlandırılan bir boyutu öznelerarası bir dünyayı işaret etmektedir ve bu dünya içinde insanlar hem toplumsal gerçekliği yaratmakta hem de kendilerinden önce gelenlerin yarattıkları önceden var olan toplumsal ve kültürel yapılar tarafından sınırlandırılmaktadırlar (Ritzer, 2014: 219).

Fenomenoloji, öğrenilen kavramları olduğu gibi kabul edilmemesi gerektiğini, onları sorgulamanın gerekliliğini ifade ettiğinden fenomenolojik toplumbilimciler, insanların öğrenmiş oldukları kültürel kavramları “askıya ya da parantez” içerisine aldıktan sonra, toplumsal durumlarını nasıl tanımladıklarını incelemeye çalışmaktadırlar. Buradaki temel önerme ise her gün var olan gerçekliğin, zamanla birikmiş olan toplumsal olarak yapılandırılmış bir fikirler sistemi olduğunu ve topluluk üyeleri tarafından olduğu gibi kabul edildiğini bildirmektedir. Bu bakış açısı, toplumsal düzene karşı eleştirel bir tutum almaktadır (Wallace ve Wolf, 2012: 493). Bu anlamda fenomenolojik yaklaşımdaki kültürel kavramları “askıya alma ya da paranteze alma” kavramsallaştırmasının Simmel’in “kültür trajedisi” kavramsallaştırması sonucu “mesafe” kavramının gerekliliğini hatırlatmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu süreci daha iyi anlamlandırmak adına Berger ve Luckmann’ın gündelik hayata ilişkin görüşlerine de değinmek gerekmektedir.

Berger’in ve Luckmann’ın fenomenolojik çözümlemesi günlük hayatın, burada ve şimdi olan gerçekliğin öznel olarak deneyimlenmesi üzerinde odaklanmaktadır. Bu gerçeklik hem geçmişi hem de geleceği içermektedir (Wallace ve Wolf, 2012: 539). Bir yöntem olan fenomenoloji, gizli olanın bilgisini edinmeye çalışmaktadır ve temelde askılama- ayraç içine almaya dayanmaktadır. Bunun yanı sıra fenomenoloji, insanın gerçeklik ile ilişkiye girerken kullandığı bilinç sürecini incelediğinden fenomenolojik yöntem, kendisini hiçbir zaman kökensel verilerden koparmamaktadır. Buna göre fenomenolojik yöntem, kökensel fenomeni çarpıtıcı ya da onun kendini göstermesini önleyen tüm olanaklı bilgi kuramsal önyargılardan ve apriori sınırlamalardan kurtulmuş olmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda veriler ya da fenomenler insanın onlara ilişkin mantıksal ve bilgi kuramsal teorilerine her zaman önsel olduğundan fenomenologun görevi verilere yönelmek ve onları betimlemeye, analiz etmeye ve yorumlamaya çalışmaktır. Fenomen ise yalnızca görünüş değil, ama daha doğrusu görünen ya da kendini gösteren şekilde ifade edilebilmektedir. Bu ekseninde görünüş, her zaman belirli fenomenlere gönderimde

bulunmakta ve görünüşü bir şeyin görünüşü ya da kendini gösteren bir şeyin görünüşü şeklinde tanımlamak mümkündür (Schrag, 2006: 206-207). Bu anlamda fenomenoloji bağlamında sosyal gerçekliği anlamlandırmak gerekmektedir.

Berger ve Luckmann'a göre sosyal gerçeklik üç diyalektik moment (dışsallaşma, nesnelleşme ve içselleşme) arasındaki ilişkiden oluşmaktadır. Bunlardan ilki olan "dışsallaşma", insanların hem fiziki hem de zihni faaliyetleriyle dünyaya doğru sürekli taşmalarını ifade etmektedir. "Nesnelleşme", kendi asli üreticilerini kendilerinden çok dışa dönük bir olgusallık olarak karşılayan bir gerçekliğin bu faaliyetinin sonucunda ulaşılan bir noktayı işaret etmektedir. Son olarak "içselleşme" ise söz konusu gerçekliğin kendisini bir kez daha nesnel dünyanın yapılarından öznel bilincin yapılarına aktarırken insanlar tarafından tekrar kendi içlerine mal edilmesidir. Yani dışsallaşırken toplum, bir insan ürünü; nesnelleşirken sui generis (nevi şahsına münhasır); ve içselleşmede ise insan artık, toplumun bir ürünü olmaktadır (Tekin, 2014: 37).

Berger ve Luckmann bu sentez çabalarını Schutz'un fenomenolojik sosyolojisi temeline yerleştirmektedir. Bu anlamıyla genelde sosyoloji ve özelde ise bilgi sosyolojisi, bir toplumda 'bilgi' olarak kabul edilen her şeyle -toplumun bilgi stoku ile- ilgilenmek zorundadır. Dolayısıyla öznel anlamların nesnel olgular hâline gelmesini sağlayan temel teorik hamlenin dayanağını Schutz, "ortakduyu düşünüşüne ait tipleştirmeler" olarak belirtmektedir. Bunlar, olduğu hali ile kabul edilerek ve gündelik hayata ilişkin yeniden üretilerek aktarılmaktadır. Berger ve Luckmann'a göre insanlar, gündelik hayatın gerçekliğini gerçeklik olarak olduğu gibi kabul etmektedirler. Bu anlamıyla gündelik hayat, "kendiliğinden-aşıkâr" bir nitelik arz etmekte ve onunla karşılaştırıldığında tüm diğer gerçeklikler ancak "sınırlı anlam alanları" ya da "anlam iç-bölgeleri" olarak var olabilmektedirler (Balkız ve Öğüt, 2012: 35-36).

Meşrulaştırıcı sistemlere dair analizlerinde çarpıtma anlamında bir ideoloji nosyonu geliştirmemiş olmaları Berger ve Luckmann'ın formüle etmeye çalıştıkları toplum teorisi içerisinde "şeyleşme"yi öznel bir fenomen olarak tarif etmenin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Çünkü onlara göre şeyleşmenin nesnel temellerine dair bir teorik yönelimin bizzat verili kurumları sorunsallaştırması kaçınılmaz görünmektedir. Dolayısıyla bu noktada son olarak, gerçek anlamıyla bir "ideoloji" ve "yanlış bilinç" kavrayışına varmayı imkânsızlaştıran şeyin belki de bizzat fenomenolojik parantezin kendisi olduğunu

söylemek mümkündür (Balkız ve Öğütle, 2012: 48). Söz konusu olan bu süreci meşrulaştıran sistemler ile öznenin dünya ile olan ilişkisini anlamlandırmak gerekmektedir.

Öznenin dünya ile olan ilişkisini algı fenomenolojisi temelinde sunan Merleau Ponty, bedenlenme fenomenolojisini bilinç-beden bütünlüğü ekseninde ele almaktadır (Aydın, 2019: 77). Bilincin dünya ile ilişkisini algı zemininde gerçekleşen yönelimsel bir ilişki olarak tanımlamaktadır. Bu yönelimsel ilişki, özne ile nesnenin tamamen bağımsız iki varlık olarak konumlandıkları ve öznenin dış dünyayı algı yoluyla bilmesini ifade eden bir bilme ilişkisi değildir. Bu ilişki, bilincin biyo-psiko-sosyal ve kültürel tüm ilişki ağlarını içine alan ve dünyaya bedeniyle bir bütün olarak yönelimini ifade eden bir ilişkidir. Bu noktada fenomen kavramına yeniden dönmek gerekirse; fenomen dünyası zihnin ya da bilincin bir ürünü değil farklı bir ifade ile fenomen dünyası dış dünyanın zihnin içsel dünyasındaki bir yansıması değil tam tersine bu ikisinin iç içe geçmesiyle oluşmaktadır. Merleau Ponty'nin fenomenolojik yaklaşımı açısından bilinci bedenden ayırarak tanımlanan tüm özne kabulleri ya da ayırım üzerinden açıklanan düşünme ve bilme süreçleri hem epistemolojik hem de ontolojik açıdan bir boşluk yaratmaktadır (Aydın, 2019: 80-83).

Heidegger, Sartre ve Merleau-Ponty gibi filozoflarınca devam ettirilen varoluşçu felsefe köklerini fenomenolojide bulmakla birlikte varoluşçu filozoflar, varoluşun paranteze alınamayacak bir hakikat olduğunu belirtmekte ve Husserlci fenomenolojiden ayrılmaktadırlar (Erkıpçak, 2007: 2). Buna göre fenomenolojinin merkezinde fenomenler vardır ve fenomenleri betimlemek, özlerini açığa çıkarmak amaçlanmaktadır. “Kendini gösteren şeyi, kendini kendisinden gösterdiği şekilde, kendisinden ortaya koymak” Merleau-Ponty için de fenomenoloji özlerin araştırılmasıdır. Tüm problemler onun için özlerin ne olduğunu bulmak anlamına gelmekte ve algının özü ya da bilincin özü gibi olmaktadır (Erkıpçak, 2007: 5). Bu anlamda Merleau-Ponty'ye göre fenomenoloji düşünüldüğü gibi idealist bir felsefe değil, aslında varoluşçu bir felsefedir. Ona göre Husserl'in öz düşüncesi yanlış yorumlandığı için böyle bir sonuca ulaşılmaktadır. Ancak Husserl'in öz arayışı bir amacı değil aracı ifade etmektedir. Varoluş olgusundan, varoluşun doğasına -Dasein'dan öze- geçilmeden felsefe yapılamayacağı için fenomenolojinin özleri incelemesi zorunludur. Özlere başvurmak, onları nesne olarak ele almak anlamına gelmemekte, “dünyanın içinde bulunuyor oluş”u ifade etmektedir. Bu nedenle Merleau-Ponty'ye göre Husserl özleri varoluştan ayrı düşünmemekte ve bu ayrımı sadece dilsel bir ayırım olarak belirtmektedir. Dünyanın özünü aramak, her türlü

düşünceden önce olduğu haliyle araştırmaktır (Esenyel, 2016: 256). Tüm bu ayırım noktalarını anlamlandırmak adına Heidegger ve Husserl'in görüşlerini incelemek önemlidir.

Tablo 4

Heidegger ve Husserl ekseninde fenomenoloji

HEİDEGGER	HUSSERL
Heidegger, fenomenoloji ve varoluşçuluk arasında adeta bir köprü vazifesi konumundadır. Heidegger'in temel amacı ise varlığın anlamını sorgulamaktır.	Husserl'e göre fenomenoloji, özlerini açığa çıkaran fenomenlerin bilinçte nasıl kurulduğunu ortaya koyabilecek ve özlerin betimlenmesini olanaklı kılabilmektedir.
Heidegger de Husserl gibi fenomenin ötesini, yani herhangi bir "numen" düşüncesini kabul etmemektedir.	Husserl'in tamamen göz ardı ettiği bir "fenomen" olan varlığın (Sein) anlamı üzerine olan bir düşünmedir.
Heidegger'de temel soru, "varlığın anlamı" sorusudur. Heidegger' göre varlık, hep yanlış anlaşılma olduğundan ve varlık denildiğinde hep var olanlar (Seinde) anlaşıldığından varlığın anlamı yeterince soruşturulmamaktadır.	Husserl'in fenomenolojisi ise varlığın kendini ortaya koyabilmesine olanak vermesi açısından fenomenoloji ve varoluşçuluk arasında bir ilişkiyi mümkün kılmaktadır. Çünkü fenomenlerin kendilerini ifşa ettiği kabulüyle varlık bir fenomen olarak ele alındığında varlığın kendini açması, ifşa etmesi beklenmektedir.

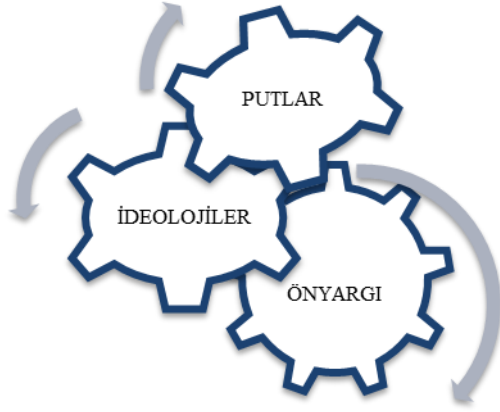
(Taşkın, 2013: 38-39).

Tüm bu ayırım noktaları ile yeniden bilinç ve bilinç yönelimselliği kavramsallaştırmasına dönmek gerekirse; bilinç yönelimselliğinde, her bilinç ediminde bir nesneyle bağlantı kurulmakta farklı bir ifade ile her bilinç ediminin yöneldiği bir nesne bulunmaktadır. Dolayısıyla bilinç "yönelimsel"dir, yani o edimlerinin her birinde hep bir şeyin bilinci içerisindedir. Bilinci edimler oluşturmaktadır ve -edimler, bilincin kendilerine ilişkin olduğu nesnelere olmaksızın var olamayacaklarına göre- yönelimsel bilincin nesneyle ilişkiyi kendisinde taşıdığını söylemek mümkündür. "Bilinç fenomenolojisi" ise önce her türlü hazır bilginin bir yana bırakılmasını, fenomenolojik indirgemeyi gerektirmektedir (Husserl, 2003: 14-15). Bu bağlamda fenomenolojinin temel yöntemi olan fenomenolojik İndirgeme ile Husserl, -bu yöntemi- birbiriyle kesişen iki temel ayırımdan yola çıkarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu ayırım ise "Olgü-Öz" ve "Real-Irreal" şeklindedir. Saf olana, özlere ulaşabilmek için öncelikle doğal tavrın, doğal tavrın genel savının "ayraç içine alınması" durumunun bir yana bırakılması gerekmektedir (Husserl, 2003: 17-18). Bu anlamda söz konusu dönemin -covid-19 döneminin- nasıl değerlendirildiğini anlamak ve sosyal politikaların uygulanma düzeylerine ilişkin var olan bakış açılarına

ulaşabilmek için mikro ve makro düzey eksenli olan bu çalışmada, hemşirelerin yaşam koşulları bağlamla ilişkilendirilmektedir.

Toplumsal olay ve olguları üreten mekanizmaları ortaya çıkarmak amacıyla ele alınan abdüksiyon ve retrodüksiyon aşamaları araştırılan olay ve olguya ilişkin varoluş süreçlerini dikkate almaktadır. Söz konusu olan nedensel mekanizmalardan olası sonuçlara ilişkin bir model ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu yüzden de çalışma, araştırma pratiği ile teori ilişkisi ekseninde ontolojik ve epistemolojik bakış açılarını dikkate aldığından “metodolojik çoğulculuk” ya da “eleştirel metodolojik çoğulculuk” anlayışını benimsemektedir. Bu anlamda kavramlardan yola çıkarak soyutlama ekseninde yani burada ve şimdiyi dikkate almak adına açıklama ve anlama süreci önemsenmektedir. Bu bağlamda temellendirilmiş kuram ekseninde değerlendirmeler oldukça önemlidir.

Çalışma Bhaskar’ın düşününsel/dönüşümsel toplumsal eylem modeli ekseninde toplumsal yapılar ve bireyler arasındaki ilişkileri açıklamayı amaçlamaktadır. İlişkisel bir kavrayışla yeniden üretim ve dönüştürmeyi toplum-kişi bağlantısı ile ele alınmaktadır. Böylece düşünce ve varoluş arasındaki ilişkinin sorgulanmasının gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir.

Şekil 12. Düşünce ve varoluş ilişkisindeki yansımalar

Çünkü düşünce ile, *dillerimize* eklemlenmiş olan putlar-ideolojiler şeklinde farklı farklı isimlendirmelere sebep olan önyargıların yansımalarına ve bu önyargılar ekseninde meydana gelen eşitsizlik biçimlerine dolayısıyla önyargıya sebep olan toplumsal yapı süreçlerine ulaşmak mümkün olabilmektedir. Böylece aslında söz konusu sürece ilişkin yeniden değerlendirmeler ve daha farklı bir bakış açısının mümkün olup olmasına

ilişkin olası yorumların oluşabilmesi durumunun sorgulanması süreci gerçekleşecektir. Bu süreç hayat ve bilinç kavramsallaştırmasına ilişkin sayıltıları içermektedir. Bu yüzden de fenomenolojik bir perspektifin oldukça önemli bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir. Çünkü “öznelarası” bir bilgi akışının anlamlarının açıklanması amaçlanmaktadır. Bilinenlere ilişkin gerçeklik kavrayışının perspektifler ekseninde belirlendiği düşünüldüğünde perspektiflere indirgememesi gerekmektedir. Bireylerin eylemlerini anlamak için bireylerin toplumsal bağlamdan nasıl etkilendiklerini anlamak gerekmektedir.

Her aşamada eleştirel realizm tarafından bilgilendirilen yöntemlerin uygulanarak hemşirelerin hayatlarını şekillendiren mekanizmalar tanımlanmakta ve hemşirelerin politik ekonomi vb. gibi alanlarda daha etkili bir şekilde analiz edilmesi için çıkarımlar oluşturulmaktadır. Bu ekseninde düzenlilikler tespit edilerek kodlamalar ile ampirik verilerin teorik kavramlar kullanılarak yeniden tanımlanması daha sonra nedensel mekanizmalarla bağlamsal koşulların tanımlanması planlanmaktadır.

1.4.6. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Covid-19 döneminde çalışan hemşireler oluştururken araştırmanın örneklemini ise Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Hastanesinde covid-19 dönemi çalışan hemşireler oluşturmaktadır. Çalışma ekseninde kullanılan amaçlı örnekleme ise çoğunlukla nitel çalışmalarda tercih edilmekte ve araştırma sorularının cevaplarıyla ilişkilendirilmiş belli amaçlara dayanarak birimler (yani bireyler, bir grup birey, kurum gibi) seçme işlemi olarak tanımlanabilmektedir (Baki, vd., 2012: 5). Çünkü özel durumlar için kullanılan bu örneklem türü, açıklayıcı araştırmada ya da saha araştırmalarında kullanılmaktadır. Özellikle bilgilendirici olan benzersiz örnek olayları seçmek için uygun bir örneklemedir (Neuman, 2014: 335-336). Fenomenoloji ve kuram oluşturma yaklaşımlarını dikkate alınarak gönüllülük esasına bağlı olarak oluşturulan örnekleme katılımcılara ilişkin izin formu (bilgilendirilmiş gönüllü onam formu) oluşturulmaktadır. Bu bağlamda fenomenolojik araştırmada örneklemin fenomene yönelik deneyimleri olan bireyleri içermesi ayrıca üzerinde çalışılacak katılımcıların yazılı izinlerinin alınması önemlidir. Kuram oluşturma çalışmasında araştırmacının katılımcılar ile uyumu sağlarken çalışmanın yapılması için katılımcıların izinlerinin alınmasına ihtiyacı

vardır ki katılımcılar bu sayede süreç veya aksiyona yönelik detaylı bir şekilde bakış açılarını ifade edebileceklerdir (Creswell, 2021: 156).

Çalışma sadece Çanakkale'yi temsil etmek amacıyla oluşmuş bir çalışma değildir ancak Çanakkale'deki durumu bir vaka olarak ele almaktadır. Çanakkale'deki bu vakayı özel ya da diğer durumlardan farklı kılan birtakım tespitler açısından da büyük şehirlerdeki (İstanbul, Ankara, İzmir vb.) birtakım hastanelerden de örnekler (akademisyenler ile görüşmeler) seçilebileceği düşünülmektedir. Bu büyük şehirlerdeki akademisyen hemşireler ile mülakatların yapılarak süreç ile ilgili düşünceleri hakkında bilgi alınması mümkündür. Akademisyen hemşirelerin (hemşire yetiştiren ya da doktora sürecinde olan) öğrencileri böyle durumlar için hazırlama durumları ile söz konusu dönemin etkisi ile yeni derslerin müfredata girme durumunun söz konusu olup olmadığına yönelik görüşlerinin dikkate alınması önemlidir. Çanakkale'deki hemşirelerin öznel görüşlerinden hareketle yapı ve mekanizmalara odaklanmak planlanmaktadır. Çünkü Çanakkale zamanla iş yükü artan özel örneklerden biridir ve söz konusu dönemin ilk zamanlarında daha kontrollü iken sonraki süreçlerde geçiş noktasında olduğu için çok fazla kavşak noktasında olmasının beraberinde getirdiği özel bir duruma sahiptir. Bunun yanı sıra köylerle kent merkezi arasındaki ilişkinin çok organik ve mesafelerin çok yakın olmasından kaynaklı yoğun ilişkiler sebebiyle zamanla Türkiye'de ilk sıralarda yer almaya başlamıştır. Bu yüzden çalışma Çanakkale örneklemini ile Türkiye eksenli bir analizi amaçlamaktadır.

1.4.7. İşlem

1.4.7.1. Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmada nitel araştırma ekseninde mülakatlar, gözlemler, dokümanlar ve işitsel-görsel materyaller veri toplama tekniği kullanılmakta, görüşmeler yarı yapılandırılmış soru formuna göre düzenlenmektedir. Veri toplama sürecine geçilmeden önce mülakat sorularına ilişkin pilot uygulama yapılmış ve sonrasında hem etik kurul onayı hem de Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesinden izin alınmıştır. Ayrıca katılımcıların gönüllü onam formlarını doldurduklarını belirtmek gerekmektedir. Veri toplama süreci söz konusu olan dönem koşullarından dolayı internet

ortamında gerçekleşmesi planlanmasına rağmen görüşmelerin çoğu yüz yüze gerçekleşmiştir. Yarı yapılandırılmış açık uçlu mülakatlar -katılımcıların izinleri doğrultusunda- ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş- sadece üç katılımcı ses kayıt işleminin gerçekleşmesine izin vermemiştir- ve daha sonra veriler yazıya dökülmüştür. Hemşirelerin covid-19 dönemindeki politikalarından, değişikliklerden nasıl etkilendiklerini ve bunlara nasıl tepkiler verdiklerini incelemek için derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Veri toplama döngüsü ise şöyle sıralanabilmektedir: Mekânın/kişinin belirlenmesi, erişimin sağlanması ve uyumun oluşturulması, amaçlı örnekleme, veri toplama, verilerin kaydı, alan sorunlarının çözümü, verilerin saklanması şeklindedir (Creswell, 2021: 148).

1.4.7.2. Veri Analiz Teknikleri

Çalışma ekseninde yarı yapılandırılmış görüşme formları MAXQDA programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bu anlamda Creswell'in de belirttiği üzere (2021: 181), analiz süresinde öncelikle veri tabanlarının ön okuma işleminden geçtikten sonra temaları kodlama-organize etme, veri sunumu ve bunları yorumlamayı içeren birbirine bağlı süreçleri takip ettiği söylenebilir. MAXQDA programı ise nitel metinlerin sistematik olarak değerlendirmesi ve yorumlaması için yardım eden bir bilgisayar yazılım programı olmakla birlikte ayrıca teoriler geliştirmek ve teorik sonuçları test etmek için güçlü bir araç olduğundan tercih edilmektedir (Creswell, 2021: 205).

Çalışma birbiriyle ilişkili etkinlikler dizisi sürecini oluşturmaktadır. Bir eğilimin açıklanması ve eğilimlerin değişkenliklerini anlamaya çalışılmaktadır. Bulguları temsil eden kategoriler ve temalar bağlamında katılımcılar ekseninde temalar tanımlanmaktadır. Bireylerin bireysel ve ortak eğilimlerine dair bir keşif süreci ekseninde temellendirilmiş teori bağlamında teori geliştirmek amaçlanmıştır. Verilerin analize hazırlanması ve düzenlenmesi kodlama süreci yoluyla verinin ilk keşfinin yapılmasını verilerin daha genel bir tablosunu oluşturmak için kodların (betimlemeler ve temalar) kullanılmasını anlatılar ve görseller yoluyla bulguların gösterilmesini bulguların etkileri ve bulgulara yönelik bilgi veren literatür üzerine kişisel düşünceleri yansıtarak sonuçların ne anlam ifade ettiğinin yorumlanmasını ve son olarak bulguların doğruluğunu geçerliliğini teyit edecek stratejiler ile hareket edilmesini içermektedir (Creswell, 2020: 306). Bu anlamda MAXQDA; karmaşık metin analizlerinin yanı sıra temellendirilmiş teori yönelimli “kodla ve yeniden

eriş” analizleri içinde kullanabileceğiniz son derece güçlü bir araçtır. Kodlanan parçaların anlamlılığını ölçmek için kodları değerlendirmeye imkân vermektedir (Creswell, 2020: 313).

Veri analizinin ilk adımı verileri keşfetmektir. Keşfedici ilk analiz verilerden genel bir anlam çıkarmak için verilerin incelenmesini fikirlerin not alınmasını verilerin organizasyonu üzerine düşünülmesini daha fazla veriye ihtiyaç olup olmadığının gözden geçirilmesini içermektedir. Kodlama, betimlemeler ve geniş temalar oluşturmak için veri metinlerinin parçalara ayrılması ve etiketlenmesi sürecidir. Bu kodlama sürecinin amacı verilerden anlam çıkarmak onları metin veya görsel parçalara ayırmak bu parçaları kodlarla etiketlemek kodların çakışıp çakışmadıklarını veya gereksiz kullanılıp kullanılmadıklarını incelemek ve bu kodları geniş temalarla daraltmaktır. Kodlar; ortam ve bağlam, katılımcıların sahip oldukları bakış açıları, katılımcıların insanlar ve nesnelere ilgili düşünme biçimleri, süreçler, faaliyetler, stratejiler, ilişkiler ve sosyal yapılar ile ilintilidir (Creswell, 2020: 314-316).

Temellendirilmiş kuram bir konu ekseninde bir süreci, eylemi-etkileşimi açıklayan ve teori üretmeyi amaçlayan bir süreci ifade etmektedir. Temellendirilmiş kuramda kodlama sürecinin üç farklı adımı bulunmaktadır. Veri analizinde açık, eksen ve seçici kodlamadan yararlanıldı. Açık kodlama aşamasında her transkript analiz edildi ve bir fikri veya kavramı yansıtmaları için kod verildi. Eksen kodlamada soyut kavramlar ve tanımlamalar yapıldı. Seçici kodlama aşamasında ise kavramlar araştırma ile ilintili olan konu ile organize edilerek kategoriler tanımlandı. Sürekli karşılaştırma ile her bir katılımcının cevabı ile oluşan kategoriler özellikler boyutlar birbiri ile ilişkilendirildi. Felsefi varsayımlar araştırmaya eşlik eden teorilerin seçiminde belirleyici konumundadır. Felsefi varsayımlar yorumlayıcı çatılar ile ilişkilendirilmelidir. Hemşirelerin deneyimleri ve bu deneyimlerin bağlamını anlamlandırmak için fenomenoloji, süreler-eylemler-ilişkiler-etkileşimler ekseninde de kuram oluşturmanın önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Çalışma ekseninde dikkate alınan birincil kriterler: güvenilirlik (sonuçlarda katılımcıların anlatmak istediklerinin doğru bir yorumu var mı?), özgünlük (farklı görüşler mevcut mu?), kritiklik (araştırmanın tüm yönlerini kritik eden bir değerlendirme var mı?) ve dürüstlük (araştırmacılar kendilerini eleştiriyorlar mı?) şeklindedir. İkincil kriterler ise canlılık, açıklık, yaratıcılık, mükemmellik, mutabakat ve hassasiyetle ilgilidir (Creswell,

2021: 250). Nitel araştırmada geçerlilik belirli süreçler vasıtasıyla bulguların doğruluğu için araştırmacı kontrolünü ifade ederken, nitel güvenilirlik farklı projeler ve farklı araştırmacıların açısından da araştırmacının yaklaşımının tutarlılığını işaret etmektedir (Gibbs, 2007, akt., Creswell, 2017: 201). Nitel bir araştırmada “geçerlik” bulguların “doğruluğunu” değerlendirme amaçlı bir teşebbüs olup araştırmacı ve katılımcıları tarafından tanımlanmaktadır. Bu görüş ayrıca araştırmanın herhangi bir raporun yazar tarafından yapılmış bir betimleme olduğunu öne sürmektedir. Creswell geçerlilik terimini doğrulamadan veya güvenilirlik geeklik gibi tarihsel kelimelerden ziyade bir süreci vurgulamak için kullanmaktadır (Creswell, 2021: 251-252). Güvenirliğe ilişkin odak noktasını ise yazıya aktarılan verilerin analizi için çoklu kodlayıcıların kullanılmasına dayanan kodlayıcılar arası görüş birliğidir. Nitel araştırmalarda güvenilirlik genellikle veri setlerinin birden fazla kodlayıcının cevaplarındaki kararlılık anlamına gelmektedir (Creswell, 2021: 255). Veri kodlama ve analizi süreci ekseninde temellendirilmiş kuram yaklaşımından yararlanılmaktadır. Kodlar literatür taraması, teorik ereve temel eleştirel realizm kavramlarına başvurularak oluşturulması amaçlanmaktadır. Böylece anlamların ve yorumların derinlemesine incelenerek verilerin buzdağının görünmeyen kısımlarının görünür hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

1.5. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

1.5.1. Araştırmanın Sayılıları

Araştırmaya katılan bireylerin araştırma sorularına ilişkin samimi ve de doğru cevaplarda bulunacakları varsayılmaktadır. Araştırma kapsamında oluşturulan veri toplama araçları araştırmanın amaı doğrultusunda hazırlanmıştır.

1.5.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında her bireyin kendi yaşam koşullarına ve de öznel deneyimlerine bağlı olarak oluşturdukları süreçleri dikkate alındığından her birey kendisini temsil etmektedir. Bu anlamda bireylerin izah etme biçimlerine bağlı olarak yapı ve

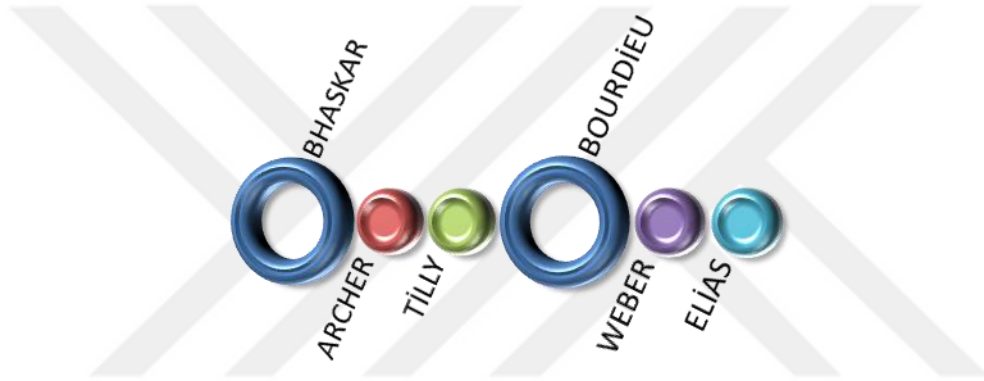
mekanizmalara yönelik anlamlandırma durumu gerçekleşmektedir. Bu durum hem bir sınırlılık hem de metodolojik bir zorunluluğu yani aslında neyin bilinip neyin bilinemeyeceğine yönelik de bir perspektif sağlaması anlamında önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

İLİŞKİSEL SOSYOLOJİ VE ELEŞTİREL REALİZM

Covid-19 dönemi düşünüldüğünde sosyo-kültürel, ekonomik ve politik alanlardaki dinamiklerin tözcü algıyı benimseme durumu olduğundan ilişkisel bir bakış açısı oldukça önemli ve değerlidir. Hem bireyleri hem de toplumu anlamak adına bireylerin izah etme biçimlerinden yapı ve mekanizmalara uzanan bir süreç olması adına oldukça önemlidir. Bu anlamda çalışma ekseninde hem ilişkisel sosyoloji hem de eleştirel realizm ekseninde yaklaşımları bulunan isimler ele alınmaktadır.

Şekil 13. İlişkisel realist temsilciler

2.1. İlişkisel Sosyoloji

Yeni metodolojik imkanlar (temellendirilmiş kuram gibi) günlük yaşam gerçekliği içinde yaşanan sayısız ilişkinin hem karmaşıklığını hem de bu karmaşıklığın sistematize edilmesini sağlamaktadır (İnal, 2016: 11-12). Hayatın her alanında karşılaşılan ikilikler ve bu ikiliklere bağlı olarak oluşan tözcü eşitsizlik biçimleri ve tözcü algılar söz konusudur. Bu tözcü algıları her alanda ve her anlamda gözlemlemek mümkündür. Özellikle olağanüstü durumlar söz konusu olduğunda bu durumlara yönelik oluşan algıların da çoğu zaman tözcü bir perspektife sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda olağanüstü durumların söz konusu olduğu covid-19 dönemi düşünüldüğünde sosyo-kültürel, ekonomik ve politik alanlardaki dinamiklerin tözcü algıyı benimseme durumu olduğundan ilişkisel bir bakış açısı oldukça önemli ve değerlidir. Öncelikle tözcü yaklaşımı tanımlamak

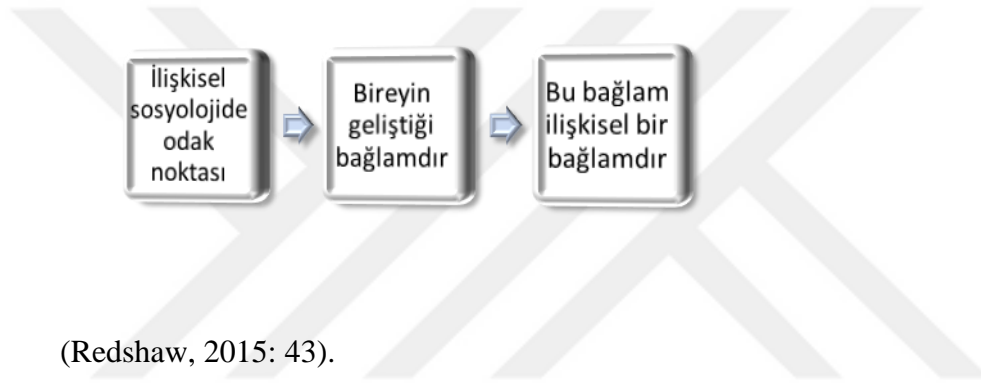
gerekmektedir. Tözcü yaklaşım, başlangıç noktasını çeşitli tözlerin bütün sorgulamanın temel birimi olduğu nosyonundan almaktayken ilişki, gerçek varlık kavramından bağımsız değildir, sadece asıl tabiatını etkilemeyecek tamamlayıcı ve harici değişiklikler yapmaktadır (Emirbayer, 2012: 26-27).

Bizim dillerimiz öyle bir yapılandırılmışlardır ki, sürekli hareketi ve sürekli değişimi, yalıtılmış bir nesnenin özelliğini ima eder şeklinde, çok nadir ifade edebiliriz ve ardından sonradan akla gelen bir fikir gibi şu anda bu özelliğe sahip nesne değişiyormuş gibi bir yüklem ekleriz (Emirbayer, 2012: 27).

İlişkisel sosyoloji, tözcü bir algıya karşı olan, düalist yaklaşımları reddeden ve etkileşimlere-ilişkilere odaklanan bir yaklaşımdır. Bu anlamda tözcü algının kullanılan dile kayıtlı olduğu gerçeği ile dilin ilişkilerden ziyade şeyleri, süreçlerden ziyade ise durumları ifade etmeye yönelik olduğu gerçeği düşünüldüğünde bu algıdan hızlıca kopmanın gerekli olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Esgin ve Çeğin, 2015: 9-10). “Gerçeğin kendisi ilişkiseldir” sözü dikkate alındığında gerçek anda yaşanan ve bir bireyin bütünle olan bağını ifade eden, şimdiki zamana tepki gösteren bir kavram olarak ele alındığında toplumsal gerçeklik, bu nedenle hem gerçek hem de kurgu olarak ifade edilebilmektedir (Tsekeris, 2015: 143). İlişkisel olan gerçeklikler düşünüldüğünde şimdi-buradaya bağlı olan gerçekliğin birey-toplum ilişkisi bağlamında ele alınması durumu ve sosyal politikalar düşünüldüğünde söz konusu olan dönem-süreç ekseninde hemşirelerin gerçeklik algıları ile etkileşimleri önem arz etmektedir. Toplumsal ilişkileri araştıran ilişkisel sosyoloji, toplumsal olguları ayrı bir gerçeklik düzeyinde değil bireylerin hayatına içkin bir şekilde faaliyet gösteren etkime ve etkileşim cereyanlarının teşkil ettiği süreçler olarak düşünmektedir (Powell ve Depelteau, 2015: 16). Bu anlamda ilişkisel sosyoloji, bireysel aktörler arasındaki ilişkilere açıklayıcı bir güç atfetmekte ve toplumsal ilişkilerin açıklayıcı gücüyle değil toplumsal ilişkilerin gerçekliğiyle ilgili tamamen ontolojik bir iddia ortaya koymaktadır. Söz konusu olan bu toplumsal ilişkiler, kendiliğinden var olamamakta ilişkisel sosyolojinin açıklama pratiklerine ihtiyaç duymaktadır (Fish, 2015: 59).

İlişkisel sosyoloji; kemikleşmiş yatınlıkları kırmak, açmazları aşmak için kavramsal bir alet takımı sunmaktadır. *Kendimizi* bulmak, *bizi* bilimsel kötürümler haline getiren yatınlıklardan kurtarmak için gerekli olan ontolojik bir dönüşün anahtarı gibi görünmektedir (Esgin ve Çeğin, 2015: 12). Bu bağlamda covid-19 dönemi kemikleşmiş

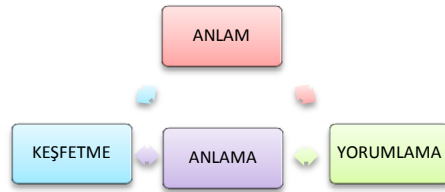
yatkinlıkların kırıldığı bir dönem olmakla birlikte aynı zamanda yeni yatkinlıklarında ortaya çıktığı bir dönem olduğundan yeni bilimsel paradigmalara ilişkin gerekliliği vurgulamak gerekmektedir. Çünkü ilişkisel sosyoloji ekseninde bireylerin-hemşirelerin nasıl olup da neredeyse her zaman diğerleriyle karşılıklı bağımlılık ilişkiler ağına düştüğünü ve ilişkisel bağlamlarından ayrı bir şekilde anlaşılacaklarını vurgulamak önemlidir. Toplumsal oluşumlar (yapılar, sistemler, söylemler vb.) birbirine bağımlı insanlar arasındaki ilişkiler olduğundan insanın bireysel davranışı her zaman-her yerde ilişkiler içinde ve ilişkiler aracılığıyla gerçekleşen bir eylemdir (Powell ve Depelteau, 2015: 17-18).

(Redshaw, 2015: 43).

Şekil 14. İlişkisel sosyoloji ve bağlam

İlişkisel sosyoloji bireyler-hemşireler arasındaki ilişkilerin yanı sıra söz konusu olan covid-19 dönemindeki ilişkileri açıklamak açısından oldukça önemli bir perspektif sağlamaktadır. İlişkisel sosyolojinin en önemli avantajı insanları anlamak için bizzat toplumsal ilişkilere odaklanmasıdır ve bu ilişkiler insanlara özgüyse o halde bu özgünlük bizzat toplumsal ilişkilere referansla açıklanmalıdır (Fish, 2015: 65).

Şekil 15. Anlam döngüsü

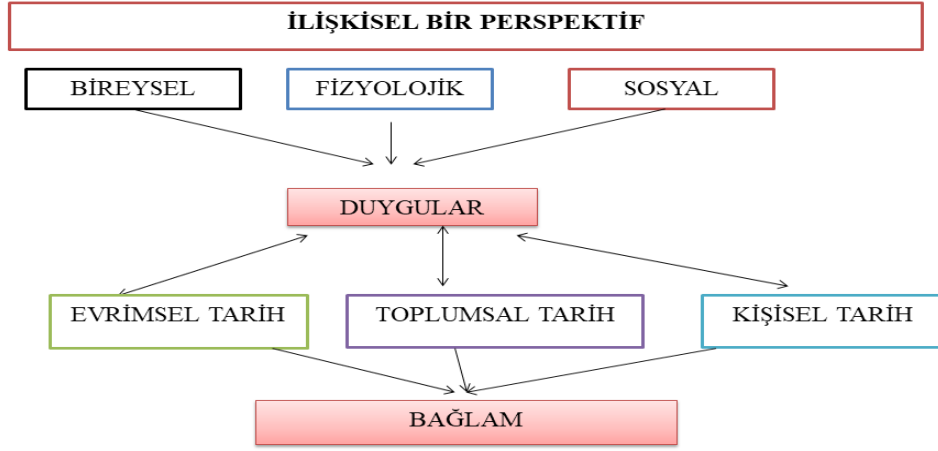
Gerçeğin kendisi ilişkiseldir; mutlak (asıl gerçeklik budur) ya da görece (senin gerçeğin sana benim gerçeğim bana) bir şey ifade etmemektedir. Gerçek anda yaşanan ve bir bireyin bütünle olan bağı ifade eden ve şimdiki zamana otantik bir tepki gösteren bir şeydir (Briggs and Peat, 1999: 20-21, akt., Tsekeris, 2015: 143).

Sosyoloji ekseninde ilişkisellik, Saussurecü “linguistik ve semiyotik teori”, Lewinci “alan psikolojisi”, “antropolojik yapısalcılık” Mannheim’in “toplumsal epistemolojisi”, Elias’ın “figürasyonel” sosyolojisi Bhaskar’ın “toplumsal gerçekliği” ve Bourdieu’nun “eleştirel teorisi” aracılığıyla kendini ortaya koymaktadır (Tsekeris, 2010b, akt., Tsekeris, 2015: 147). Bunun yanı sıra aynı zamanda ilişkiel sosyolojinin üç türü bulunmaktadır. Bunlar; belirlenimci (ya da yapısalcı), eş belirlenimci (diyalektik) ve derin ilişkiel sosyoloji şeklindedir. İlk olarak *eş belirlenimci ilişkiel sosyologlar*, belirlenimci ilişkiel sosyologlarla metodolojik bireyciliği, iradeciliği ve öznelciliği reddetmekte ortak bir görüşe sahiptirler. Bunun yanı sıra yapıları, toplumsal aktörler arasındaki ilişkiler tarafından üretilen kısıtlayıcı ve/veya etkinleştirici kuvvetler olarak görmekle birlikte kuvvetli bir toplumsal belirlenimciliği ve her tür holizmi reddetmektedirler. *Derin ilişkiel sosyologlar*, her tür belirlenimciliği reddederek genellikle analizlerine insanları geri getirmek için faillik kavramını kullanmamaktadırlar. Çünkü insanların toplumsal yapılarla etkileştikleri düşünülmemektedir ve onlara göre bu mantıksal ve ampirik açıdan olanak dışı görünmektedir (Depeltau, 2015: 263-276). *Kökten ilişkisellik* ise hiçbir düalist unsur kalıntısı barındırmayan ve bu nedenle bireylerin kendileri dahil her tür toplumsal olguyu ilişkiler aracılığıyla teşkil edilmiş kabul eden bir epistemoloji ifade edilmektedir. Bu bağlamda *kökten bir ilişkielciliğin yönlendirici ilkeleri* şu şekildedir: İlişkiler, analizin tek temel birimi olarak kabul edilmeli ve ilişkiler nesnelere kurucu-süreçler olarak ele alarak emek olarak kavramsallaştırılmalıdır. Yapı ve fail mefhumlarını birbirine karşıt fakat denk olarak ele almak gerekmekte, bütün yapıları faillik aracılığıyla üretilmiş olarak ve faillikle ilgili her tür faaliyeti yapıların işleyişi aracılığıyla üretilmiş ele almak önemlidir. Bunun yanı sıra makro ve mikroyu birbirinden ayrı değil görece olarak düşünmek, son olarak ise bilimsel bilginin geçerlilik standardı olarak nesnellik yerine düşünümelliği kullanmak gerekmektedir (Powell, 2015: 285-287). Tüm bunların yanı sıra özellikle üzerinde durulan nokta etkileşimdir.

Etkileşim mefhumu, toplumsal aktörlerin ve eylemlerin toplumsal ilişkilerin dışında önceden var olan şeyler gibi anlaşılmasını reddetmektedir. Toplumsal aktörler ve eylemler yalnızca belli bir zaman ve mekânda ampirik etkileşim zincirleri aracılığıyla var olmaktadır. Etkileşimleri aracılığıyla iyi kötü önemli şekillerde sürekli değişmektedirler. Bu anlamda özellikleri toplum tarafından belirlenmiş oldukları için değil etkileşimler aracılığıyla vuku buldukları için toplumsaldır (Fish, 2015: 63).

Crossley (2015: 195), ilişkileri etkileşim tarihleri olarak düşünmenin onları süreçler olarak düşünmek ile aynı anlama geldiğini belirtmekte ve ilişkilerin sürekli evrim geçirdiğini, onları dinamik bir şekilde düşünmek gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada Kasper (2015: 118)'ın önemli iki sorusu üzerinde durmak gerekmektedir. Öylece dışarıda olan aynı pratikler, algılar vb. nasıl olup pek çok farklı insanın içine yerleşmektedir? Aralarında aktarılan nedir ve bu ne aracılığıyla aktarılmaktadır? Bu anlamda Kasper (2015: 113), ilişkisel sosyologların tözcü kavramların yerini alacak ilişkisel kavramlar aradıklarını ve yeni bir bilimsel paradigmaya olan ihtiyacın olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra ilişkisel psikanalizin kurucusu olarak kabul edilen Lewis Aron (2015: 3-4) ise bu analiz biçiminin neden hastalarda daha başarılı olduğu yönünde çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalara göre insan, insana her bir insanın öznel olduğuna inanarak öbürüyle karşılaştığında bir ön hipotez-bir ön zorlama olmadan, zihinlerdeki insan modelini dayatmadan kurulan ilişkilerin kendisinin çok teropötik (sağaltıcı) olduğuna inanmaktadır. İlişkisel matriksin ilişkisel alanın iki tane öznel dünyanın karşılaştığı yerde yeni bir ahengin yeni bir buluşmanın yeni bir harmanın otomatik olarak çıktığı bir sistem olarak tanımlandığı görülmektedir.

Ben daha çok rengi etrafındaki renklerle ilişkisi bağlamında ele alıyorum. Buradaki esas unsur tarihsel sosyal ve kültürel bağlamdır. Bir kişiyi içinde bulunduğu tarih kültür ekonomik durum ve genel bağlamdan bağımsız inceleyemeyiz (Aron, 2015: 20).

Şekil 16. İlişkisel bir perspektif

İlişkisel yaklaşımın bağlamsal bir anlamı olduğu düşünüldüğünde ilişkisel kuram şimdi ve buradaya daha fazla önem verdiği görülmektedir. Şimdi ve burada çerçevesinde çalışmaya daha fazla bir eğilim vardır. Geçmiş de şimdi olanları anlamak için bir rehber olarak kullanılmaktadır (Aron, 2015: 151). Bu yüzden covid-19 dönemini bağlamsal olarak düşünmek, şimdi ve burada çerçevesindeki eğilimlerin yanı sıra geçmişe ve geleceğe ilişkin bir rehber olabilmek adına ilişkisel bir perspektif oldukça önemlidir.

2.1.1. Dönüştürümsel Toplumsal Etkinlik Modeli

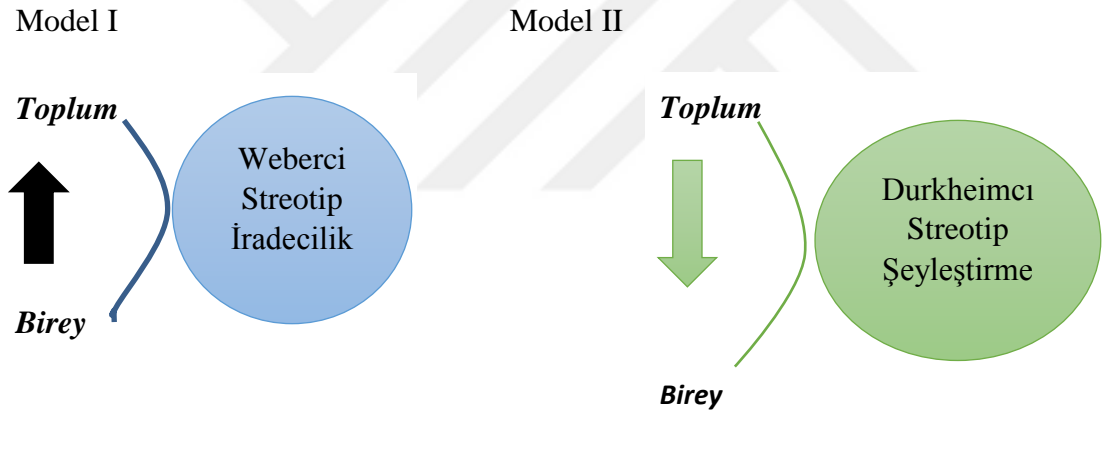
İlişkisel sosyoloji ikilikleri ve tözcü bir bakış açısını reddettiğinden ilişkisel sosyologlar ilişkisel kavramlar aramaya çalışmaktadırlar. Bu yüzden ilişkisel bir perspektifin önemini anlamak adına var olan ikilikleri kırmak için (özellikle yapı-fail ikiliği) ilişkisel sosyologların görüşlerine değinmek gerekmektedir. Karl Marx, sermaye ve emek birbirini karşılıklı olarak kurarken Georg Simmel, sosyalleşme biçimlerini analitik bir odağa alışıyla ilişkisel sosyolojiye katkı sağlamaktadır. Nobert Elias'ın figürasyon kavramı ön plana çıkarken Bourdieu ve Tilly de ilişkisel sosyolojiye katkı sağlayan önemli isimler arasında yer almaktadır (Emirbayer, 2012: 7). Bu anlamda en temel ikilik olan yapı-fail ikiliğini ilişkisel bir perspektifle incelemek gerekmektedir. İlişkisel yaklaşım,

sosyal gerçekliğin anlaşılması açısından yapı ve faillik süreçlerinin daha dinamik bir model içinde yeniden düşünülmesini önermektedir. Böylece covid-19 dönemindeki sosyal değişimi, pratikleri ve onu hem olanaklı kılan hem kısıtlayan toplumsal yapıları değerlendirmeyi sağlamaktadır (Çeğin ve Göker, 2012: 14).

İlişkisel sosyologlar birey-toplum ikiliğini ve onunla birlikte meydana gelen yapı-fail ikiliğini hem bireyleri hem bireylerin dahil oldukları daha büyük oluşumları aynı gerçeklik düzeye ait olarak kavramsallaştırarak aşmaya çalışmaktadırlar (Esgin ve Çeğin, 2015: 18). Bu anlamda hem ilişkisel sosyoloji hem de eleştirel realizm ekseninde üzerinde durulması gereken temel konu yapı-fail ikiliğidir. Faillik aktörlerin kullandığı diyalojik bir süreci ifade etmektedir. “Faillik durumlara gömülü olduğu kadar aynı zamanda patika bağımlıdır; zamanın olduğu kadar uzayında yaygın genişliğinde kendisine musallat olan sorunlara yönelik tepki biçimlerini de işaret etmektedir”. “Toplumlar ise hiçbir zaman başarılı bir şekilde çatlakların ortaya çıkmasını engelleyecek bir biçimde kurumsallaşamamışlardır.” (Emirbayer, 2012: 38-39). Bu anlamda söz konusu olan yapı-fail ikiliğini aşmaya çalışan Giddens ve Bourdieu’nun teorilerine değinmek gerekmektedir. Giddens, nesnel-özel bölünmesini “yapının ikiliği” kavramıyla aşmaya çalışırken, Bourdieu benzer bir girişimi “habitus” kavramıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Giddens için nesnelci-özelci bölünmesi aşılabilmektedir çünkü “yapının ikiliği” kavramı hem öznel hem de nesnel içerir. Bourdieu için “habitus” kavramı benzer biçimde aşmayı sağlamaktadır (Mouzelis, 2012: 204-205). Habitus kavramsallaştırması hem bir pratik üretim kavramları sistemini hem de pratiklerin algılanma-değerlendirilme kavramları sistemini ifade etmektedir. Her iki durumda da habitusun işlemleri, toplumsal konumu ifade edilmektedir. Kısacası habitus, farklılaşmış temsiller ve pratikler üretmektedir. Habitus ile birlikte anılması gereken bir diğer önemli kavram ise “alan” kavramsallaştırmasıdır. Habitus ve alan arasında “ontolojik bir suç ortaklığı” vardır ve habitus bu suç ortaklığında ürünü olduğu toplumsal dünyayla ilişkiye girdiğinde kendini “sudaki balık gibi yani evinde” hissetmektedir. Bu anlamda habitusun alanla içsel olarak ilişkisel bir tavır içerisinde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü habitus, toplumsal yapıların içselleştirilmesi iken alan, habitusun dışsallaşması veya nesnelleşmesi olarak ortaya çıkmaktadır (Vonderberghe, 2012: 408).

Giddens (2019: 14-18)’in üzerinde durduğu yapının ikiliği kavramsallaştırması ise iki temel düalizmi sorgulamaktadır. Bunlardan ilki; eylem konusunda güçlü yapı

konusunda zayıf iken, ikincisi yapı konusunda güçlü eylem konusunda zayıf olması durumudur. Bu anlamda birey-toplum düalizmi reddedilmekte ve yeniden üretilen pratiklere odaklanmaktadır. Birey-toplum düalizmine karşı çıkmak ısrarla bu iki kavramın “yapıbozumuna” uğratılması gerektiğini vurgulamaktır. Bu anlamda “yapılaşma” kavramını ön plana çıkaran Giddens, yapılaşma teorisinde yapı kavramının sistem kavramını gerektirdiğini vurgulamaktadır. Sadece sosyal sistemler veya toplumsal bütünlükler yapısal özelliklere sahiptir. Yapının kaynağı düzenli pratiklerdir ve kurumsallaşma ile bağlantılıdır. Bu bağlamda toplumsal hayattaki bütünlük kazandırıcı etkilere belirli bir form kazandırmaktadır. Bourdieu’nun “habitus” kavramı ve Giddens’in “yapılaşma” kavramsallaştırması gibi Bhaskar’ın “dönüşümsel modeli” de yapı-fail kavramları ile ilişkilidir. Bhaskar’a göre (2017: 50), dönüşümsel sosyal etkinlik modeli ilişkisel bir kavrayışı gerektirmektedir.

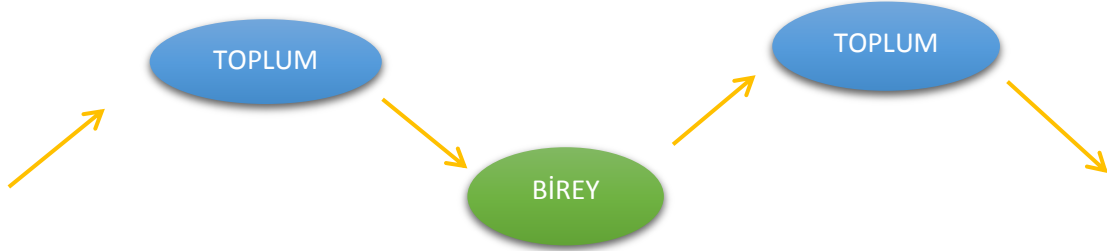

Şekil 17. Birey - toplum, toplum- birey, ilişkisi

(Bhaskar, 2017: 60).

Yukarıdaki ilk modelde bireyden topluma doğru bir süreç söz konusu iken ikinci modelde toplumdan bireye doğru bir süreç vardır. Bhaskar’a göre ilk model (2017: 68), eylemlerin var olduğuna ama koşulların var olmadığına işaret etmektedir. İkinci model ise koşulların var olduğuna ama eylemlerin var olmadığına işaret etmektedir.

Model III

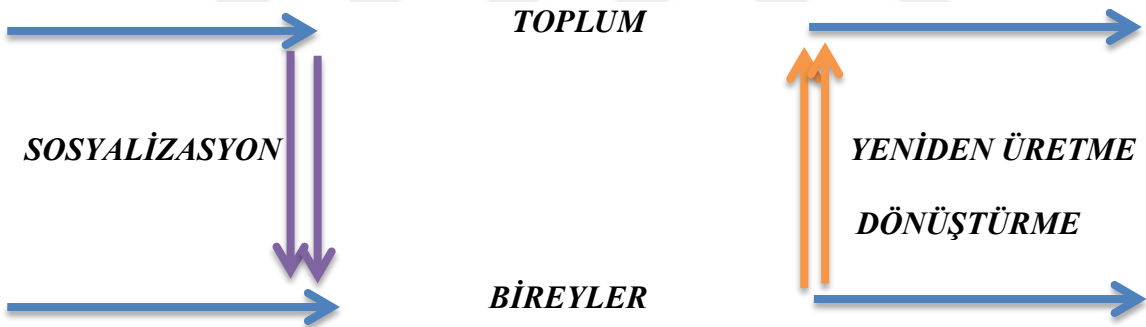

(Bhaskar, 2017: 61).

Şekil 18. Toplum-birey-toplum ilişkisi

Bhaskar'a göre bu model (2017: 68), toplum ve birey arasında hiçbir ayrım yapılmadığına dikkat etmektedir. Bu anlamda toplumdan bireye ve bireyden ise topluma doğru bir süreç oluşmaktadır.

Model IV

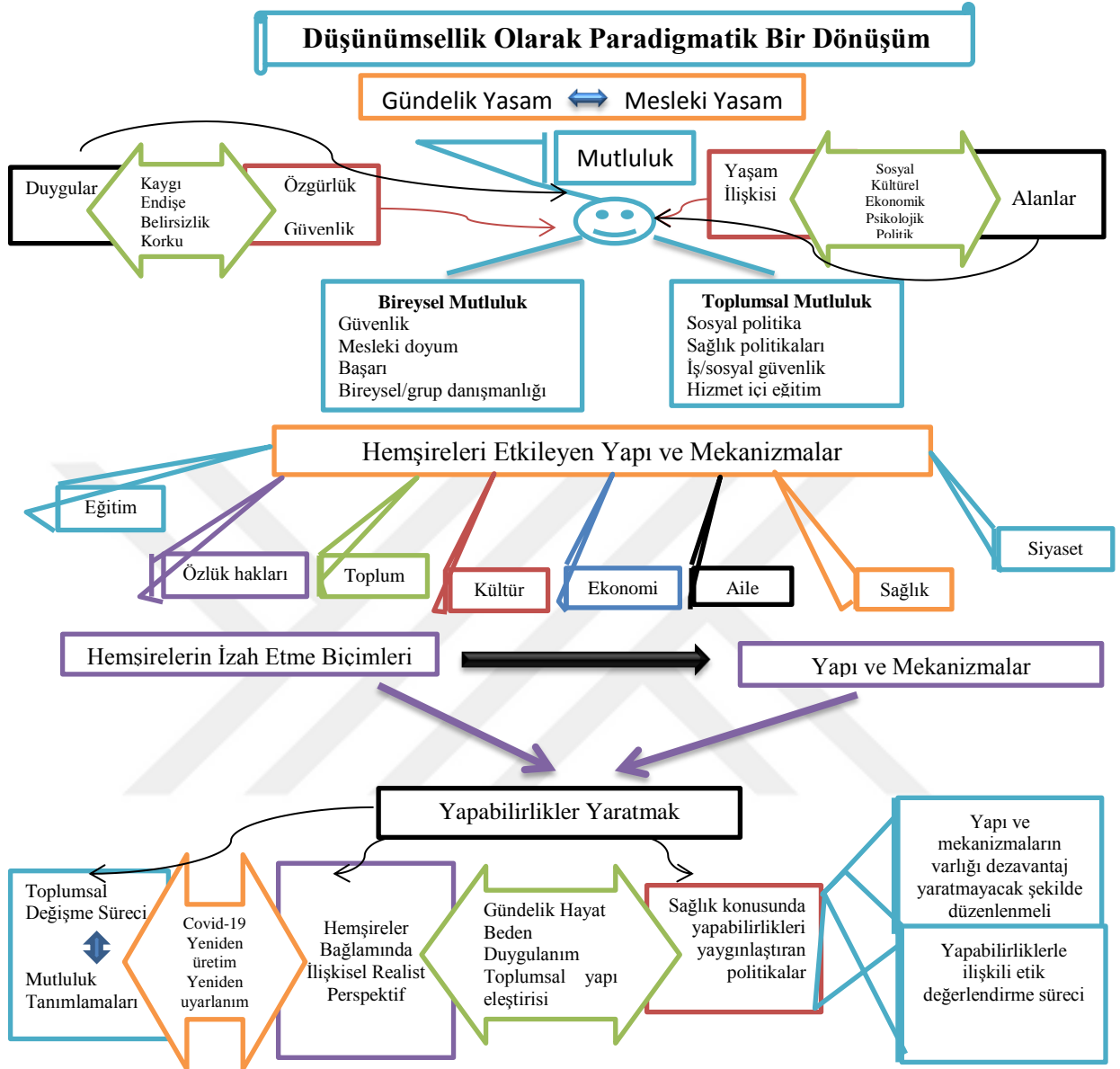

Şekil 19. Dönüşümsel model

Toplum ve kişi bağlantısına dair olan dönüşümsel model Bhaskar'a göre (2017: 67-75), maddi süreklilik üzerindeki vurgusunun bir sonucu olarak gerçek bir değişme ve dolayısıyla tarih kavrayışını muhafaza edebileceğini vurgulamak gerekmektedir. Bu anlamda dönüşümsel model sosyoloji açısından ilişkisel bir bilgiye işaret etmektedir çünkü yalnızca ilişkiler istikrarlıdır ve etkileşimleri içermektedirler. İlişkiler konumları işgal ederek pratikleri uygulayan bireyler arasında değil de bizzat konumlar ve pratikler arasında süregelen ilişkiler olarak kavramsallaştırılmalıdır. Bu anlamda Bhaskar'ın dönüştürümsel toplumsal etkinlik modeli üç ontolojik düzeye işaret etmektedir:

1. Mekâna-zamana bağımlılık makro toplumsal olguların natüralist açıklamaları üzerindeki sınırlılıklarını göstermektedir
2. Kavram-bağımlılık kurumsal hayatın yeniden üretiminde failliğin sürekli rolüyle ilişkili determinist açıklamaların inşa edilmesinde natüralist paradigmalardan kullanılması sınırlarını göstermektedir.
3. Etkinlik-bağımlılık statüleri ve rollerin üretici veya dönüştürücü etkinlikler içinde yer aldığımızda belirlenen doğası olarak adlandırılan şeyin sınırlarını göstermektedir (Harvey, 2012: 318).

Dönüşümsel modelin işaret ettiği “gerçek bir değişme” vurgusu ilişkisel bir bilgiye olan gereksinimi ifade etmektedir. Bu anlamda covid-19 dönemindeki konular ve pratikler arasında var olan ilişkileri anlamlandırmak adına “düşünümsellik olarak paradigmatic bir dönüşüm” gerekmektedir. Bu dönüşüm hemşirelerin gündelik ve mesleki hayatlarındaki mutluluk (bireysel-toplumsal) tanımlamaları temelinde hemşireleri etkileyen yapı ve mekanizmalar ekseninde “yapabilirlikler yaratmak” ile ilintilidir.

Şekil 20. Düşünümsel olarak paradigmatik bir dönüşüm

Dünyayı değiştirmek için dünyaya bakışı ve grupların üretildiği-yeniden üretildiği pratik işlemleri değiştirmek gerekmektedir (Bourdieu, 2012: 363). Bu yüzden gerçekliği tözler değil ilişkiler üzerinden tanımlayan ilişkiyel ve yapısal düşünme tarzını benimsemek önemlidir. Bu bakış açısına göre gerçek olan ilişkiyel olandır ve gerçeklik çoğunlukla görünmez olanı işaret etmektedir. Çünkü sıradan algı deneyimi bireylerin gerçeklikleri tarafından üstü örtülen bir sürekli ilişkiler toplamından yani yapıdan başka bir şeyi ifade etmemektedir (Bourdieu, 2012: 369). Bu bağlamda söz konusu olan yapıyı anlamak adına

öncelikle toplumsal ilişkileri ve bu ilişkiler ekseninde nelerin mümkün olabileceğini anlamak için yapabilirlikler yaklaşımını ele almak gerekmektedir.

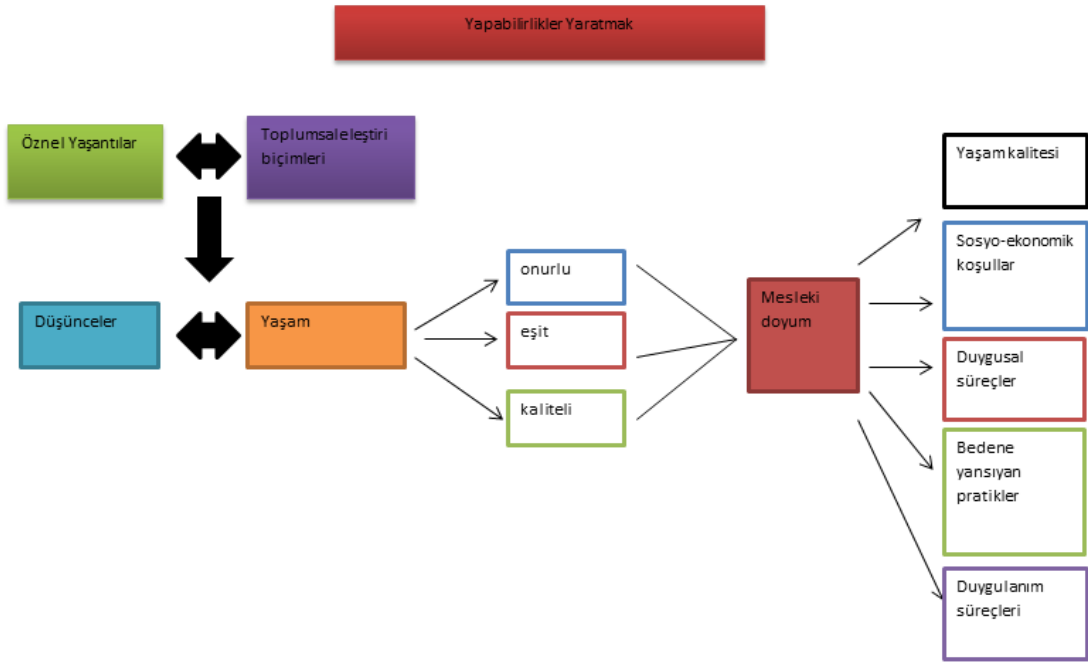
2.1.2. Toplumsal İlişkiler ve Yapabilirlikler Yaratmak

Toplumsalı anlamak Redshaw (2015: 51)'a göre bireylerin ilişkiler bağlamında kendi özgünlükleri yani kendi somutlukları ve farklılıkları temelinde anlaşılmasını gerektirmektedir. Toplumsal, psikolojik, biyolojik vb. gibi birbiri ile bağlamsal düşünülmesi gereken bir dünyada ekolojik bir perspektife ihtiyaç olduğunu belirten Capra (2020: 18)'a göre gerekli olan şey yeni bir paradigma –sağlık konusunda yapabilirliklerin mümkün olduğu yeni bir paradigma değişikliği- gerçekliğin yeni bir tasarımı, düşünme, algılama ve değerlerde kökten bir değişimdir. Söz konusu olan değişimin mümkün olması için ise eleştirel realist bir perspektif içerisinde bağlam ekseninde düşünmek ile mümkündür. Çünkü sağlık tamamen insan tabiatının fiziki psikolojik ve toplumsal yönleri arasındaki karmaşık bir karşılıklı etkileşimden doğan pek çok boyuta sahip bir konudur (Capra, 2020: 157). Söz konusu olan eleştirel realist perspektif ile toplumsal ve ekolojik dengenin yeniden kurularak bireyin sağlığı ve sağlık ile ilgili yapabilirliklere ilişkin düzenlemelerin mümkün olması düşünülmektedir. Bu durumda kültürel bir dönüşümünde gerekli olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Dönüşüm meydana gelirken çöken kültürün savunucuları modası geçmiş fikirlerine daha sıkı yapışarak değişimi reddedecek ve egemen toplumsal kurumlar yeni kültürel güçlere önderlik rollerini devretmek istemeyeceklerdir. Ama onlar kaçınılmaz olarak çöküşe ve çözülmeye doğru gideceklerdir oysa yeni doğan kültür yükselmeyi sürdürecektir ve hatta onun önder rolünü kendisi üstlenecektir. Dönüm noktası yaklaştıkça bu çaptaki evrimci değişimlerin kısa vadeli siyasal etkinliklerle önüne geçilemeyeceğinin fark edilmesi gelecek için en güçlü umudumuzu oluşturmaktadır (Capra, 2020: 499).

W. Benjamin'in "imdat freni" kavramsallaştırması ve Simmel'in "mesafe" kavramsallaşması söz konusu dönüşümün gerçekleşmesi için oldukça önemlidir. Çünkü her ikisi de "kopuş" sürecini ifade etmektedir. Öncelikle Benjamin'e değinmek gerekmektedir. Benjamin'e göre (2020: 20), şimdiki zamana ilişkin yorum en yakın

geçmişe atıfta bulunma gereğini duymaktadır; şimdiki zamandaki eylem ise tarihin düşünden uyanmaktır ve devrimci dönüşüm geçmişe karışmış olanın patlamasıdır. Benjamin, devrimi tarihin sürekliliğinde kurtarıcı bir kesinti tarih treninde imdat frenine uzanma olarak anlamaktadır (Löwy, 1999: 211). Marx ise devrimlerin dünya tarihinin lokomotifleri olduğunu belirtmektedir. Devrimler söz konusu olan trende seyahat eden insanlığın imdat frenini çekme eylemini ifade etmektedir (Löwy, 1999: 242). Bu bağlamda Bourdieu (2016: 40)'nun da belirttiği üzere asıl önemli olan hâkim kültürle araya mesafe koyabilmektir. Çünkü insanlar, kendi sefaletlerine katkıda bulunmalarına aracı olan mekanizmaları daha iyi anlarlar ise toplumsal ilişkiler daha az mutsuzluk içerecektir. Bu anlamda hemşirelerin feda edilen konumda oldukları covid-19 dönemine ilişkin olan mekanizmaları anlamlandırmaları ve toplumsal ilişkilerindeki mutsuzluklarının azalması için mesafenin yanı sıra mikro ve makro düzenlemelerin de mümkün olması gerekmektedir.

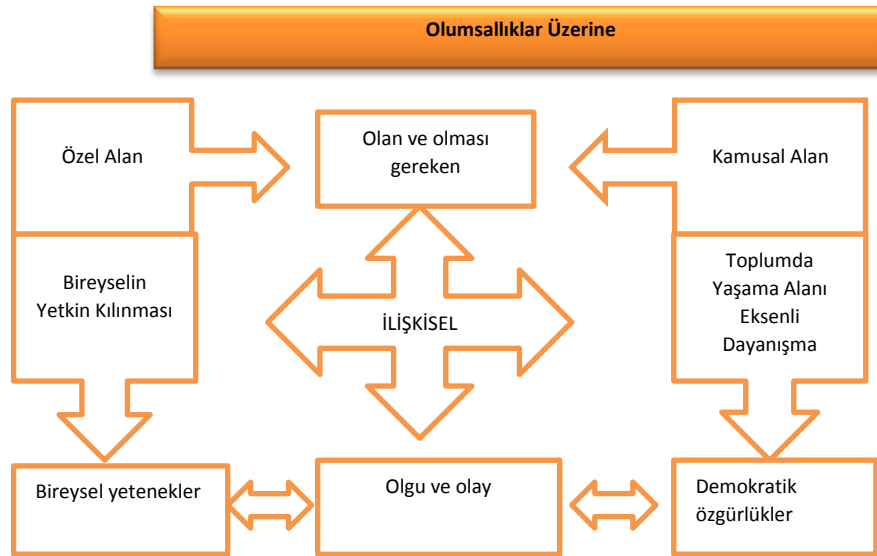

Şekil 21. Yapabilirlikler yaratmak

Düşünceleri yaşamlarına, yaşamları düşüncelere dönuşen hemşirelerin öznel yaşantılarından yola çıkarak söz konusu dönem ile ilintili olarak toplumsal eleştiri biçimlerine dair onurlu-eşit-kaliteli bir yaşam ile mesleki doyum arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak amaçlanmaktadır. Normal tanımlamaların dışında kalan covid-19 dönemi

içerisinde gündelik hayat, mesleki doyum, duygulanım ve beden tanımlamalarında değişikliklerin meydana geldiği hemşirelerin bakış açılarından yola çıkarak geliştirilmesi gereken ya da farklı bir ifade ile yapabilirlikler yaratma durumu ele alınmaktadır. Söz konusu model bu dönem ve sürece ilişkin “Neler yapıldı?”, “Neler yapılabilirdi?” ve bu anlamda “Hemşirelerin beklentileri neler?” şeklinde hemşirelerin görüşleri ekseninde şekillenecektir. Model M. Nussbaum’un “Yapabilirlikler Yaratmak” kitabından ismini almaktadır. Ayrıca P. Pettit’in “Cumhuriyetçilik”, A. Sen’in “Özgürlükle Kalkınma” kitapları ile ilintili perspektifler sunmaktadır. Çünkü burada vurgulanması gereken temel nokta Nussbaum’un da belirttiği üzere (2018: 51), sağlık konusunda yapabilirlikleri yaygınlaştıran politikalar ekseninde insanın kendi seçtiği yaşam tarzına saygı gösteren yaklaşımların yaygınlaşmasıdır.

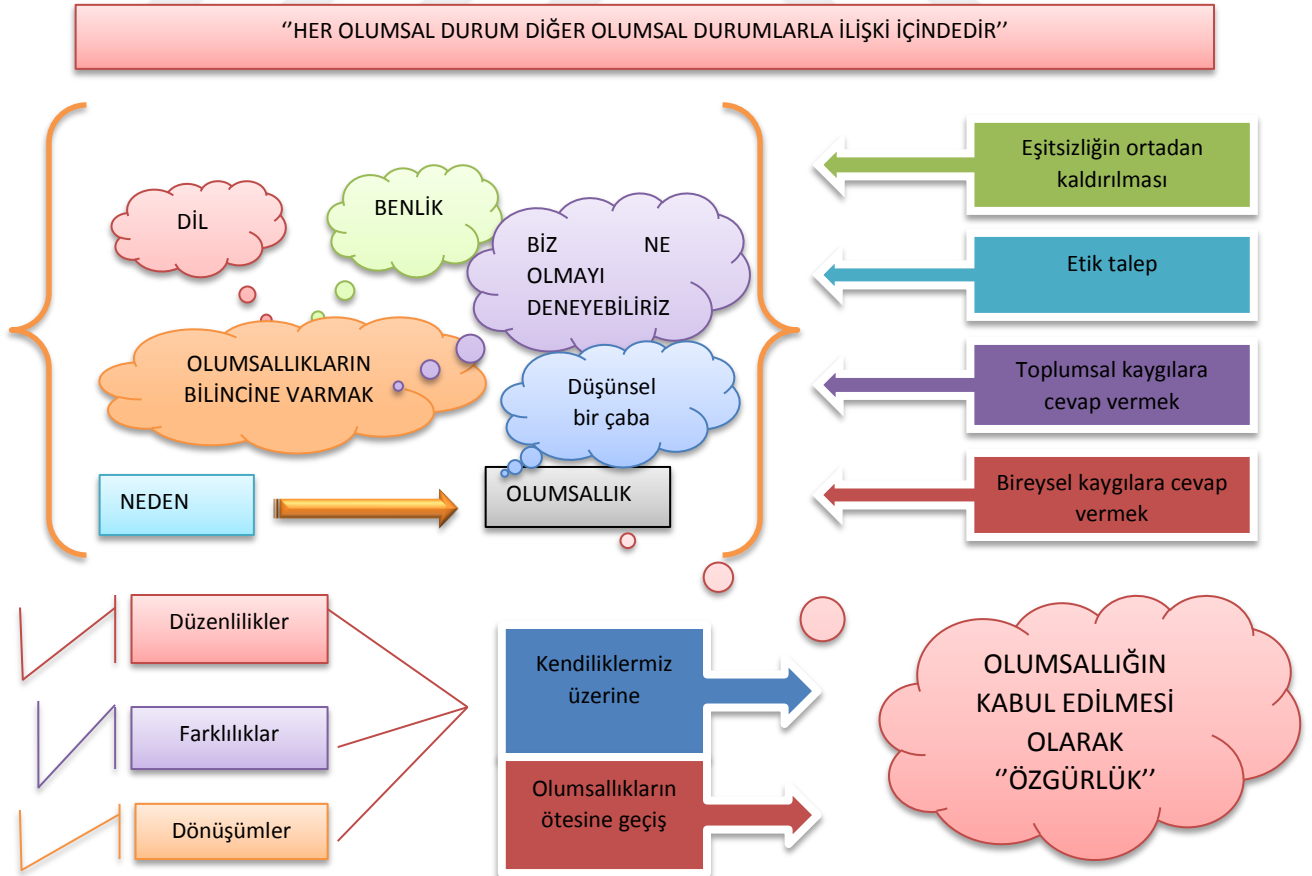
Bourdieu (2019: 13) düşüncenin *icra edildiği koşullar üzerine düşünmenin* gerekli olduğunu belirtmektedir. Bilinçdışı tarihtir yani düşünce kategorilerini ve bunların aştığı tarihi üretmiş olan kolektif tarihi düşünceyi daima *bize rağmen* yönlendiren nesnel ve öznel yapılara (sınıflandırmalar, hiyerarşiler, sorunsallar vs.) ilişkin bazı hakikatlerin gerçekten ortaya çıkarılmasını söz gelimi eğitim kurumlarının toplumsal tarihinden (felsefi ve diğer fikirlerin tarihinde eksik olan basmakalıp bir tarih) ve bu kurumlarla olan çok özel ilişkinin (unutulmuş veya bastırılmış) tarihinden beklemek mümkündür. Bu anlamda olumsuzluklar üzerine düşünmek önemlidir.

Şekil 22. Olumsuzluklar üzerine

Bireysel olarak sahip olunan eylem özgürlüğü bireylere sağlanan toplumsal, siyasi ve iktisadi fırsatlar tarafından kaçınılmaz biçimde sınırlanarak kısıtlanmaktadır. Bireysel eylemlilik de toplumsal düzenlemeler arasında birbirini tamamlayan derin bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi anlamak adına karşı karşıya olunan sorunları çözebilmek için bireysel özgürlüğü toplumsal bir üstlenme olarak görmek gerekmektedir (Sen, 2004: 14). Bu anlamda farklı özgürlük türlerini birbirine bağlayan olağanüstü ampirik bağlantıyı da anlamak mümkün olmalıdır. Siyasal özgürlükler iktisadi güvenliği geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Toplumsal fırsatlar iktisadi katılımı kolaylaştırmaktadır. İktisadi imkanlar kişisel refahının yanı sıra toplumsal imkanlar için kamusal kaynakların oluşmasına yardımcı olmakta ve böylece farklı türlerden özgürlükler birbirini güçlendirebilmektedir (Sen, 2004: 26)

Özgürlüklerimiz birbirinden farklı olduğu için bireysel avantajların ve toplumsal ilerlemenin niteliği hesaplanırken farklı özgürlük tiplerinin göreceli ağırlıklarının belirlenmesi bakımından açık bir değerlendirme yapma fırsatı vardır (Sen, 2004: 49).

Şekil 23. Olumsallık ve olumsal durum ilişkisi

Özel alanda “bireyselin yetkin kılınması”na dair bireysel yetenekler ile kamusal alanda “toplumda yaşama alanı eksenli dayanışma”ya dair demokratik özgürlük ilişkiselliğini olumsallık kavramsallaştırması ile hem Foucault hem de Rorty bağlamında ele alınmaktadır. Buna göre “her olumsal durum diğer olumsal durumlarla ilişki içindedir”. Olumsallık olması da olmaması da olanaklı olan ekseninde dil ve benliğin olumsallığı üzerine yeniden düşünmeye ilişkindir. Bu bağlamda dilin olumsallığı kullanılan çeşitli sözcük dağarlarının dışına adım atmanın ve olanaklı tüm sözcük dağarlarını yargılamanın ve hissetmenin olanaklı tüm yollarını her nasılsa hesaba katmanın yolu olmadığı olgusudur (Rorty, 1995: 19). Sözcük dağarlarına pratiklere ve değerlere yönelik yapboz bulmacası yaklaşımından vazgeçmek gerekmektedir. Olumsallığın kabul edilmesi olarak özgürlük üzerinde durulmaktadır (Rorty, 1995: 79-80). “Biz neyiz?” değil “Biz ne olmayı denemeliyiz deneyebiliriz?” sorusu üzerinde duran Rorty, geleceği geçmişten daha güzel yapabilmek için demokratik bir vaatte bulunmaktadır. Demokratik bir toplumdaki beklentiler ise; eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik temel toplumsal arayış, her türlü zulüm ve ayrımcılığa karşı etik bir talep ve son olarak ilk iki talebi arasında bir tür yaşantı birliği sağlayarak köprü vazifesi üstlenebileceğine inandığı ve edebiyatla harmanlanan estetik bir talepte daha bulunmaktadır (Kundakçı, 2012: 43-44).

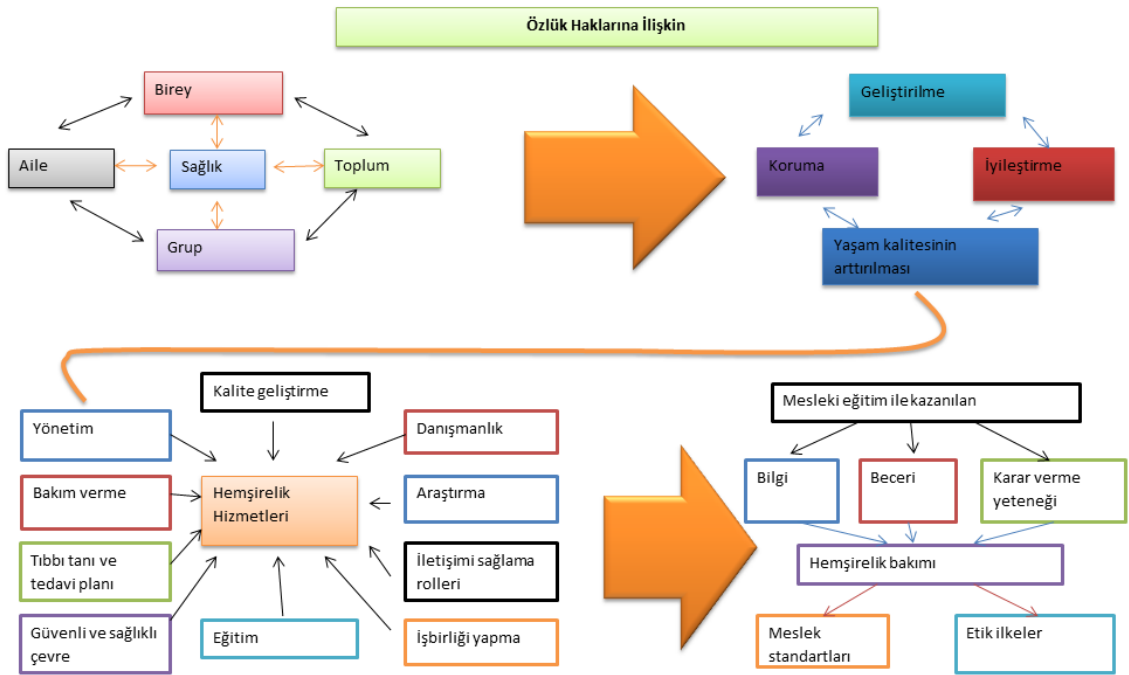
Sen’in de belirttiği üzere (2004: 62), insan özgürlüklerini genişletme süreci önemlidir. Çünkü toplumsal düzenlemeler bireysel özgürlüğün güvence altına alınması ve genişletilmesi bakımından önemlidir. Özgürlüğü başkalarının keyfi müdahalelerinden görece korunmayı ve onların arasında bir güven-saygısızlık duygusuyla yaşayabilmeyi içeren bir sosyal durum olarak düşünmek doğaldır. Bu yaklaşım özgürlüğü tahakkümsüzlük olarak yani bir kişinin keyfi bir temelde müdahaleden az ya da çok bağışık ve az ya da çok belirgin bir biçimde bağışık olduğu bir durum olarak düşünmektedir (Pettit, 1998: 14). Bu bağlamda tahakkümsüzlük, bir kişinin başka insanların mevcudiyeti koşullarında yaşarken ve toplumsal düzenlemeler sayesinde öteki insanlarda hiçbiri onun üzerinde tahakküm kurmadığında sahip olduğu konumdur (Pettit, 1998: 98). Bireyler bir kurumlar dünyasında yaşamakta ve eylemlerini göstermektedirler. Fırsatlar-umutlar var olan kurumlara ve bu kurumların işleyişine önemli ölçüde bağımlıdır. Kurumlar sadece özgürlüklere katkıda bulunmakla kalmamakta oynadıkları roller ve özgürlüğe yaptıkları katkıların ışığında makul biçimde değerlendirilebilmektedirler. Kalkınmayı özgürlük

olarak anlamak kuramsal değerlendirmenin sistematik biçimde gerçekleşebileceği bir perspektif sağlamaktadır (Sen, 2004: 200).

Tahakkümsüzlüğü yaşamak hiç kimsenin benim üzerimde keyfi müdahale gücünün olmadığı ve bu duruma uygun olarak güçlü olduğum bir konumda bulunmaktır. Bu yalnızca keyfi güçlerin müdahalesizliğiyle değil böylesi bir müdahalesizliğin güvenli ya da yıkılmaz bir çeşidiyle mümkün olacaktır (Pettit, 1998: 101).

Tahakkümsüzlük, herkesin kendisinin ya da devletin sağladığı en kalın en yüksek duvarlar arkasında olduğu bir toplumda en üst seviyeye çıkartılamamaktadır. Cumhuriyetçi ideali ilerletmenin en iyi yolu ise kurumsal korumanın en ağır önlemlerini almak aynı zamanda daha etkin organlar kurmaktır (Sen, 2004: 343). Hem A. Sen'in hem de P. Pettit'in üzerinde durduğu temel nokta kişisel bağımsızlığın devletin tek tek her bireyin bağımsızlığını sosyo-ekonomik bağımsızlığını desteklemek için neler yapmasının zorunlu olduğu ile ilgilidir. Her ikisi de insani gelişme üzerinde durmaktadır. Bu yüzden iki kavramsallaştırma üzerinde durmak gerekmektedir. *Kişisel Özgürlüğün Değeri*: kişisel özgürlük önemlidir ve iyi bir toplumda önem taşıyan kişiler için güvence altına alınmalıdır. *Özgürlüğün Eşitliği*: herkes önemlidir ve biri için güvence altına alınan özgürlük herkes için güvence altına alınmalıdır. Bu bağlamda ikisinin bir araya getirilmesi kişisel özgürlüğün herkes için ortak bir temelde güvence altına alınmasını gerektirmektedir (Sen, 2004: 320). Bu anlamda “İnsani gelişme ne sağlar?” sorusuna odaklanmak gerekmektedir. Toplumsal fırsatların yaratılması insan kapasitelerinin ve yaşam kalitesinin artışına doğrudan bir katkı sağlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin eğitimin ve toplumsal güvenliğin vb. artması yaşam kalitesine ve bu kalitenin artışına doğrudan katkıda bulunmaktadır (Sen, 2004: 202). Bu anlamda salgın hastalıkların denetim altına alınması ve topluluk için sağlık düzenlemeleri yapılması sayesinde bu ölümler önemli ölçüde azaltılabilir, bu alanda da iyi planlanmış küçük miktarlarda kamu harcamaları ile sağlanan kazançlar aslında çok büyük olabilmektedir (Sen, 2004: 134). Bu ekseninde sociusun ön plana çıkartılması gerekmektedir. Çünkü socius; etkileşim, ilişki ve dolaşım ağı olmakla birlikte daima zaman-mekân arasında olan bir tarihselliğe-kültürelliğe sahip olan birlikteliktir. Zaman-mekân arasında oluş uzamsallıkla bağlantılıdır ve socius tarihselliğini-kültürelliğini uzamsallığının içinde taşımaktadır (Çelebi, 2007: 9). Bu anlamda yapabilirlikler yaklaşımı oldukça önemlidir. Yapabilirlikler yaklaşımı olarak adlandırılan bu model şu sorular üzerinde durmaktadır: “İnsanlar gerçekte neler yapabilir ve ne olabilirler?”, “Önlerinde ne gibi fırsatlar vardır?”

Amaç, yasa koyucuların bu hayatlara dair gördüklerinde bir farklılık yaratarak insan hayatına saygı gösteren ve insanların güçlenmesi için anlamlı müdahalelerde bulunabilecek yasalar oluşturulmasını sağlamaktır. İnsanların yaşam kalitesini iyileştirmek akılcı politik seçimlerde bulunmayı ve bireylerin kararlı eylemliliğini gerektirmektedir. İnsani sorunların aciliyetini koruduğu ve kabul edilmesi mümkün olmayan haksızlıkların ve insani eşitsizliklerin yaşandığı bugünün toplumlarında ihtiyaç olunan yapabilirlikler yaklaşımıdır (Nussbaum, 2018: 12-14). Duygusal sağlığı koruyarak hayatı ve de bireysel hayatı değiştirecek politikalar ortaya çıkarmayı hedeflemek gerekmektedir. Yapabilirlikler yaklaşımı yaşam kalitesini karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi ve toplumsal adaleti sağlayacak temel konularla ilgili bir kuram oluşturmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Yaklaşım tercihe veya özgürlüğe odaklanmaktadır. Bireylerin kendilerini tanımlama güçlüklerine saygılıdır ve değer konusunda çoğulcudur. Kök salmış toplumsal adaletsizlikler ve eşitsizliklerle ilgilenmekte, özellikle de ayrımcılık ve yok sayılmanın sonucu olarak yapabilirlikler zaafalarına odaklanmaktadır (Nussbaum, 2018: 34-35).

Şekil 24. Özlük hakları

Özlük haklarına ilişkin model kapsamında, hemşirelerin çalışma alanları, pozisyonları ve eğitim durumlarına bağlı olarak söz konusu yetki-görev-sorumluluk

ilişkilerini anlamlandırmak amacıyla hemşirelik hizmetleri ve hemşirelik tanımlama sürecine dair kavramsallaştırmalar belirlenmiştir. Daha sonra sağlık kavramsallaştırmasının etki alanı ve yaşam kalitesine dair olası tanımlamalar çerçevesinde hemşirelik hizmetleri ve hemşirelik bakımına dair ilişkili alanlar belirtilmiştir. Tüm bu süreç içerisinde hemşirelerin bireyselliklerinin yanı sıra aile ve toplum ile etkileşimlerinin eğitim süreçlerine dair etkisi bağlamında kavramsallaştırmalar oluşturulmuştur. Söz konusu olan bu model mülakat soruları içerisinde hemşirelerin özlük hakları hakkındaki düşüncelerine ulaşmak amacıyla önem taşımaktadır.

İnsanların özlük hakları vardır ve bu haklar insan olmaktan kaynaklanan saygı eksenli özlük haklardır ve toplumun söz konusu hakları desteklemesi gerekmektedir. Bu anlamda duygular ise Nussbaum'un da üzerinde durduğu üzere (2018: 115), duyguların nasıl ortaya çıkıp geliştiği yapıların ne olduğu ve aralarındaki etkileşimler gibi konularda kavramsal olarak çalışmak gerekmektedir. Bu yüzden de herkes için onurlu bir yaşam fikri temelinde yapabilirlikler yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir.

Yapabilirlikler yaklaşımını şu amaçlara uygun şekilde dönüştürmemiz gerekmektedir. Onur/saygınlık söylemini genişletmeliyiz çünkü artık yalnızca insan onuruna yaklaşır hayatlara dair değil duyguları olan çok çeşitli canlıların onurlu bir şekilde sürdüreceği hayatlar hakkında konuşuruz (Nussbaum, 2018: 179).

İnsanların onurlu eşit ve kaliteli yaşam taleplerine arka çıkan yeni bir kuramsal model gelişmektedir. Bu model bütün insanların sınıf, din, kast, ırk ya da cinsiyet gözetilmeksizin eşit değere ve onura sahip olduğundan hareket etmektedir. Herkesin insan onuruna yakışan bir hayata ulaşmasını hedeflemektedir. Hâkim yaklaşımların eksikliklerine karşı getirdiği çözüm ise yaşam kalitesi üzerine geliştirdiği karşılaştırmalı bakış açısı ve temel alınacak bir toplumsal adalet kuramıdır (Nussbaum, 2018: 204). Dünyayı değiştirmeyi amaçlayan bir bakış açısının gerekliliği söz konusudur. Farklı bir ifade ile dünyayı algılama biçimlerinde ve söz konusu olan sözcük dağarcığının yarattığı sınırlamalara dair bir kopuş gereklidir. Walter Benjamin, umut bize yalnızca umutsuzlardan ötürü verilmiş olduğunu belirterek mevcut toplumsal düzenin mutlak inkârı üzerinde durmaktadır (Löwy, 1999: 187-188).

Leledakis (2000: 10-12), *Nasıl bir toplumsal kuram kurmalıyız?* sorusunu sormakta ve eylemde ya da etkileşimde açığa çıkan verili bireyselliğin bazı biçimlerine ya da verili bir tarihsel yelpazeye indirgenmemesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda hem bireysel özerkliğin hem de tarihsel değişimin doyurucu bir açıklamasına imkân vermesi

gerekmektedir. Toplumsal kuram, bireysel ve verili tarihsel yelpazeye indirgenmeden hem bireysel özerkliğin hem de tarihsel değişimin açıklamasına imkân vermelidir.

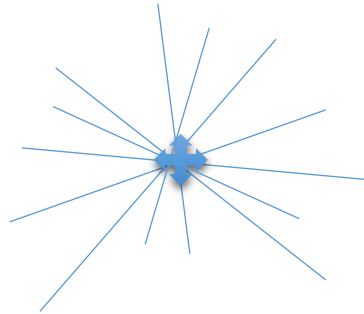
İnsanların yaşam koşullarını iyileştirmek, eşitsizlikleri kaldırmak, bireysel hayatı toplumsal adalet bağlamında değiştirmenin yanı sıra duygusal sağlığı korumak da oldukça önemlidir. Spinoza (2021: 11), belirli şeyleri yalnızca özlerine ilişkin olarak orada zorunlu olarak varlıklarını öne süren veya dışlayan hiçbir şey bulunmadığı ölçüde olumsal olarak adlandırmaktadır. Şu anda var olmadığı bilinen ve olumsal olarak düşünülen bir şeye karşı hissedilen duygu var olan şeyi düşünüldüğünde çok daha zayıftır. Olumsal olarak kabul edilen bir şeye karşı duyulan duygu var olan şey düşünüldüğünde çok daha sönük olacaktır. Bu bağlamda bir duygu, zihnin bedeninin varoluş gücünü öncekinden daha fazla veya daha az onayladığı bir fikirdir, denilebilir (Spinoza, 2021: 23-25).

Özgür bir insan Spinoza (2021: 86)'nın da belirttiği gibi daha fazla özgürlükten yararlanmak için genel vatandaşlık haklarına sahip olmayı arzulamaktadır. Bu anlamda yeniden olumsallık kavramsallaştırmasına dönmek gerekirse bu kavrama ironi ve toplumsal dayanışmanın eşlik ettiğini belirtmek önemlidir. İroni, olumsallığın fark eden bireyin kendi üzerine düşünümelliğini -tikeldengelim- ifade ederken toplumsal dayanışma ise bireyin farklı bireylere ilişkin düşünümelliğidir. Bu anlamda etik ve politika ekseninde dil ve hakikat ilişkisine değinen Rorty, bireyin kendisini, diğer bireylerle olan ilişkilerini betimlemek için olumsal bir dil kullandığını belirtmektedir. Demokratik özgürlüklerin ve bireysel yeteneklerin birbirine indirgenmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda tarihsel ve olumsal bir bakış açısı benimsenerek bu olumsallıkların bilincine varmak gerekmektedir. "Her olumsal durum diğer olumsal durumlarla olumsal bir ilişki içerisindedir." Olumsallık olması da olmaması da olanaklı olan ekseninde dil ve benliğin olumsallığı üzerine yeniden düşünmeye ilişkindir. Kullanılan sözcüklerin dışına çıkarak bireylerin kendileri üzerine düşünme süreci olumsallıkların ötesini görerek olumsallığın kabul edilmesi olarak özgürlük üzerinde durulması gerekmektedir. Hem demokratik özgürlükler hem de bireysel yetenekler desteklenerek özel ve kamusal alana ilişkin eğitim, sağlık, sosyal vb. alanlara dair hak eşitliği, adalet ve güven kavramlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bireysel yaşam ile yaşanan toplum arasındaki ilişki ile oluşan anlam "Biz ne olmayı deneyebiliriz?" sorusu bağlamında şekillenmeli geleceğe dair yapabilirlikleri yeniden oluşturmayı umut etmektedir. Söz konusu olan toplumsal umudun eşitsizliği ortadan kaldırarak etik talep ekseninde bireysel ve toplumsal kaygılara cevap vermesi

gerekmektedir. Nedensellikler yerine olumsuzlukları aramak ve tarihi şimdiki teşhis etmek amacıyla ele alarak tüm politik argümanlara dair şüpheyi temel almak gerekmektedir. Tarihsel bir olayı olumsal olarak nitelemekle kastedilen şey o olayın ortaya çıkışının zorunlu olmadığı aksine başka olaylarla arasındaki karmaşık ilişkiler dizisinin olası sonuçlarından biri olduğudur. Bu gelişmeleri nedenler ve etkiler temelinde anlamak onları olumsuzluklar olarak kabul etmekten daha fazla bir düşünsel çaba gerektirmektedir (Kendall ve Wickham, 2016: 22-24).

2.1.3. Eleştirel Araştırma ve Praksis Olarak Kesişimsellik

Çalışma kapsamında eleştirel araştırma ve praksis olarak kesişimsellik kavramsallaştırması üzerinde durulmaktadır. Çünkü bu kavramsallaştırma covid-19 döneminde pek çok alanın ilişkisel düşünümünü mümkün kılmaktadır. Hem covid-19 etkisi ile şekillenen koşullar hem de hemşirelerin gündelik ve mesleki hayatlarındaki etkisi ekseninde pek çok alanın izdüşümünü anlamlandırmak açısından önemlidir. Kesişimsellik, birbiriyle kesişen iktidar ilişkilerinin günlük hayat içerisindeki bireysel deneyimlerin yanı sıra toplumlarda toplumsal ilişkileri nasıl etkilediğini de araştırmaktadır. Bir çözümleme aracı olarak kesişimsellik, insan deneyimlerindeki karmaşıklığı anlamının ve açıklamanın bir yoludur (Collins ve Bilge, 2023: 20). Bu anlamda covid-19 döneminde birbiri ile kesişen iktidar ilişkilerinin hemşirelerin gündelik ve mesleki hayat içerisindeki deneyimlerini ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini kesişimsellik kavramsallaştırması ile çözümlenmek mümkündür.

 : Bireysel deneyimler ve toplumsal ilişkilerin etkileşimi

 : Eksenler

Şekil 25. Eksenlerin kesişimi

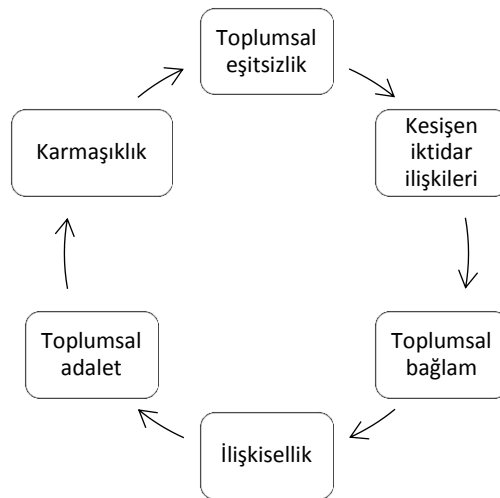
Hemşirelerin hem gündelik hem de mesleki deneyimleri ile toplumsal ilişkiler birbiriyle kesişen iktidar ilişkileri ile ilintilidir. Bu kesişen iktidar ilişkileri kapsamında söz konusu dönemde hemşirelerin deneyimlerini ve beklentilerini anlamak-açıklamak amaçlanmaktadır. Toplumsal eşitsizlik biçimlerini anlamak adına kesişimselliği bir çözümlene aracı olarak kullanmak gerekmektedir. Kesişen iktidar ilişkilerini gözlemlemek için covid-19 dönemi uygun bir vaka/örnektir. Bu yüzden dört temel iktidar alanından ve bu iktidar alanlarının nasıl bağlantılı olduğu gösterilmektedir.

Yapısal iktidar alanı; iş piyasaları, konut, eğitim ve sağlık gibi temel toplumsal kurum yapılarını ifade etmektedir. Kültürel iktidar alanı; iktidar ilişkilerinin örgütlenmesinde fikirlerin ve kültürün artan öneminin altını çizmektedir. Disiplinci iktidar alanı; kural ve düzenlemelerin ırka cinselliğe sınıfa cinsiyete, yaşa, fiziksel ve zihinsel yeterliliğe, milliyete ve benzeri kategorilere dayalı olarak insanlara nasıl adil veya adaletli olmayan biçimlerde uygulanmakta olduğuna atıfta bulunmaktadır. Kişilerarası iktidar alanı; bireylerin yapısal, kültürel ve disiplinci iktidarların çakışma noktasını nasıl deneyimlediklerini konu almaktadır. Bu iktidar türü kesişen ve dolayısıyla toplumsal etkileşimleri örgütleyen ırk, sınıf, cinsiyet, cinsellik, milliyet ve yaş kimliklerini şekillendirmektedir (Collins ve Bilge, 2023: 26-37). Kesişimsellik bu iktidar alanlarının ilişkiselliği bağlamında hemşirelerin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik olarak yaşadıkları eşitsizlikleri anlamak için bir perspektif sunmaktadır.

Keşimsellik eleştirel bir praksis olarak ele alındığında bireylerin yaşamlarında ve toplumsal ilişkilerde hem iktidar ilişkileri hem de toplumsal eşitsizlikleri anlamak adına önemlidir. Çözümlene aracı olarak kesişimselliği benimsemek; temelini haklarından mahrum bırakılmış insanların deneyimlerinden ve mücadelelerinden alan insan yaşamını ve davranışını anlamaya yönelik bir yaklaşım; toplulukların ve bireylerin güçlenmesine yardımcı olabilecek teori ile pratiği birbirine bağlayan önemli bir araçtır (Collins ve Bilge, 2023: 72). Covid-19 döneminde haklarından mahkûm kalan ve feda edilen bir kesim olan hemşirelerin perspektifinden bir anlama çabası olan kesişimsellik aynı zamanda teori ve pratiğin kesiştiği halk sağlığı ile de ilintilidir. Halk sağlığı, toplumsal eşitsizliğe ve iktidar ilişkilerine ışık tutabilmesi için kesişimsellik ile ilişkilidir. Farklı bir ifade ile halk sağlığı ile kesişimsellik ilişkisi teorinin pratik ile buluştuğu alandır. Bu anlamda fiziksel,

ekonomik, ekolojik, psikolojik, sosyolojik gibi pek çok etkenin birlikte düşünümü ile risk ve kriz yönetimi sorunsallarının incelenmesi gerekmektedir. Tüm bu faktörler açısından “zarar görebilirlik” durumu herkesi eşit bir şekilde etkilememekte bazı kesimlerin “feda edilmesine” neden olmaktadır. Bu durum ise pek çok sorunsalın hem sebebinin hem de sonucunun göstergesidir. Söz konusu dönemlerde (salgınlar, afetler vb.) tek boyutlu bir perspektiften değil keşimsellik ekseninde bir bakış açısının mümkün olması gerekmektedir. Bu yüzden keşimsellik perspektifinden yurttaşlık hakkı ve sosyal politikalar üzerinde durulmaktadır.

Yurttaşlık hakkını ve sosyal politikaları anlamlandırmak için öncelikle üzerinde durulması gereken iki ayırım noktası bulunmaktadır. Bunlardan ilki sosyal demokrasi ilkeleri bağlamında sosyal refah devletlerinin politikalarıdır. İkincisi ise neoliberal politikalarıdır. Sosyal demokrasi ilkeleri ekseninde sosyal refah devletlerinin politikaları halkın ve bireylerin çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Sosyal demokrasi tüm insanların sosyal refahının korunmasını görevlerinin bir parçası olarak görmektedir. Neoliberalizmde ise insanlar yaşadıkları sorunlardan kendileri sorumludur ve sorunların çözümü bireylere bırakılmaktadır. (Collins ve Bilge, 2023: 46-47). Bu iki farklı bakış açısı olması gereken ile olmaması gerekene ilişkin bir perspektif sunmaktadır. Neoliberal politikaların ön planda olduğu covid-19 döneminde hemşireler yalnız bırakılmıştır. Bu yüzden bir çözümlenme aracı olarak keşimsellik ile yurttaşlık hakkı ve sosyal politikalar üzerinde durmak önemlidir. Keşimsellik çoklu eksenler üzerinde durmakta ve eşitsizliğin çoklu boyutlarını vurgulamaktadır. Bu anlamda üzerinde durduğu altı temel fikir söz konusudur.

Şekil 26. Keşimselliğin temel fikirleri

Kesişimsellik, *toplumsal eşitsizlik* anlayışlarının karmaşıklığına yeni katmanlar eklemektedir. Kesişen *iktidar ilişkilerinin* farklı niteliklerini ve bunlara verilen politik tepkileri vurgulamaktadır. Kesişen iktidar ilişkilerini *toplumsal bağlamda* incelemek önemlidir. *İlişkisellik* kesişimselliğin tüm yönlerini nasıl şekillendirdiğini işaret etmektedir. Eleştirel kesişimsel çözümlerlerin *karmaşıklığına* vurgu yapmaktadır. Tarih boyunca *toplumsal adaleti* sağlama kesişimselliğin eleştirel araştırmalarının ve praksisinin büyük kısmını şekillendirmiştir (Collins ve Bilge, 2023: 59-62).

İnsan hakları ve yurttaşlık hakkı toplumsal adaleti sağlamak ve çözüm bulmak adına kesişimsellik için önemlidir. Toplumda feda edilen kesimlerin haklarını ve bireysel taleplerini incelemek amacıyla toplumsal bağlamı dikkate alarak ilişkisel bir bakış açısı benimsemek gerekmektedir. Covid-19 gibi dünya çapında etkili olan salgınlarda, afetlerde vb. gibi durumlarda bireysel ve toplumsal problemleri kesişimsellik bakış açısı ile ele almak insan hakları ve yurttaşlık haklarını dikkate almak gerekmektedir. Bu anlamda üzerinde durulması gereken sorular “*Kesişimsellik ayrımcılığın daha iyi kavramsallaştırılmasına nasıl katkıda bulunabilir? Kesişen tahakkümlerin yol açtığı zararları ele almanın ne gibi yollarını önerebilir? İnsan hakları ihlallerine yönelik nasıl bir telafi kılavuzu sunabilirdi?*” şeklindedir (Collins ve Bilge, 2023: 159). Feda edilen kesimlerin toplumsal yapı eleştirisi adil bir gelecek için önem taşımaktadır. Söz konusu dönemdeki çoklu eşitsizlikleri ortaya çıkarabilmek ve sağlık eşitsizliklerini engellemek için toplumsal yapının çoklu boyutları ekseninde oluşan güç ilişkilerini bireylerin izah etme biçimlerini dikkate alarak ortaya çıkarmak mümkündür.

Hemşirelik uygulamasında kesişimsellik bir kişinin sağlığı ile ilgili ele alınması gereken faktörlerin değerlendirilmesinde ve elde edilmesinde onları etkileyebilecek veya sınırlandırabilecek bireysel (mikro) sosyal (mezzo) ve sistem (makro) gibi güçlere odaklanarak kullanılabilir (Chulach and Gagnon, 2013, akt., Benli ve Kulakaç, 2021: 226).

Çapar’ın da belirttiği üzere (2019: 13), kesişimsellik yaklaşımı, en dezavantajlı konumda bulunan insanların hayatlarını değiştirme imkânı vermeyecek olsa da en azından görünenin arkasını görmeyi ve mevcut ayrımcılık kavramını sorgulamayı sağlamaktadır. Sosyal politikanın pek çok problem alanı ile ilişkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Farklı bir ifade ile sosyal politikalar güncel konuları içermekle birlikte olası sorunları da

kapsamaktadır. Bu bağlamda sosyal politikanın konusunu oluşturan sorunların temel olarak dört alanda yer aldıklarını söylemek mümkündür. Bunlar yoksulluk ve sosyal dışlanma: yaygın eğitim, hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi durumlarda bireyi desteklemeye yönelik sosyal-güvenlik önlemleri ve çalışma hayatının düzenlenmesi olarak tanımlanabilir (Buğra ve Keyder, 2008: 9). Bu anlamda sosyal politikaların bireyler ile ilintili olması, bireysel bakış açılarını dikkate alması önemlidir. Bireysel bakış açılarını ele alması açısından yurttaşlık kavramsallaştırması eşit hakları içermektedir. Sendikacılık ise siyasi yurttaşlık sistemine paralel ve onu tamamlayan ikinci bir yurttaşlık sistemi yani çalışma hayatında yurttaşlık sistemi yaratmıştır (Marshall, 2008: 29). Öncelikle yurttaşlık ve onun dışındaki diğer güçlerin sosyal eşitsizlik örüntüsünü nasıl değiştirdiği üzerinde durulmaktadır. Burada üç etmenin birleştirilmiş etkisi; her iki uçtaki gelir dağılımı sınırlarının daralması, ortak kültür ve ortak deneyim alanının büyük ölçüde genişlemesi, özellikle eğitim ve meslek sistemleri yoluyla belirli statü farklarının tanınıp sabit kılınmasıyla bir arada evrensel yurttaşlık statüsünün zenginleşmesidir (Marshall, 2008: 32). Tüm bunların yanı sıra toplumsal riskler bağlamında günümüz toplumlarını anlamlandırmak ve sosyal politikalar ile ilişkisine değinmek gerekmektedir. Toplumsal risklerin değişen dağılımı ile yoğunluğunun teşhisi ve risklerin devlet, piyasa ve aile arasında nasıl paylaşıldığının dağıtıldığının geniş çaplı bir tetkikidir (Esping, 2008: 35).

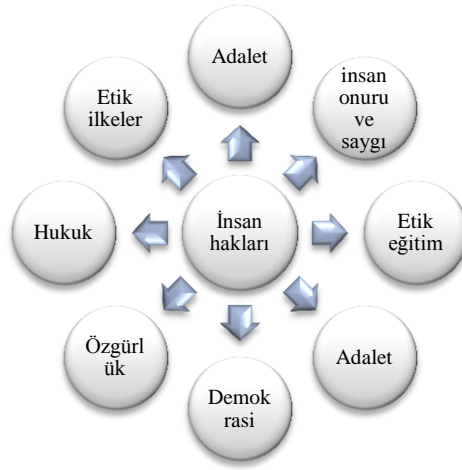
Sosyal politika topluma bir çeşit şekil verebilmek için devletin bireysel davranışları etkileme, kaynaklar üzerinde hakimiyet kurma ya da ekonomik sistemi belirleme amacına hizmet eden müdahaleleri içermektedir (Kleinman and Piachaud, 1993: 3 akt., Ferrera, 2008: 161).

Sosyal politikaların yurttaşlık hakları ve insan hakları dikkate alınarak düzenlenmesi gerekmektedir. Böylece sağlık, eğitim vb. hakların yanı sıra risk yönetimi, fırsat eşitliği, sosyal koruma-bakım, vatandaşlık geliri vb. alanlarda da düzenlemeler mümkün olabilmektedir. İnsan hakları sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi pek çok alanla ilişkilidir. Devletin bu hakları koruması, bu hakları yasaların güvencesi altına alması yani bu haklarının çiğnenmesini yasalarla önlemeye çalışması, çiğnendiği zamanda çeşitli organlarıyla araya girmesi gerekmektedir (Kuçuradi, 2007: 5). Bu haklar temel özgürlüklerin bir ifadesidir ve bu insan haklarını koruma sorunu; felsefi, etik ve siyasi bir sorundur. Felsefi bir sorundur çünkü insan hakları kavramının açıklığa kavuşturulmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Etik bir sorundur çünkü günlük yaşamda bu haklara saygı gösteren

ya da onları çiğneyen kişilerdir; kişilerdir oylarıyla ya da kamu görevlisi olarak verdikleri kararlarla korunmalarına katkıda bulunur. Ayrıca siyasal bir sorundur çünkü bütün yurttaşların insan olarak olanaklarını geliştirmeleri korku ve yoksunluktan uzak yaşayabilmeleri için gerekli koşulları doğrudan doğruya ve dolaylı olarak sağlamak her devletin görevidir. Etik ve siyasal bir sorun olarak insan haklarının korunması da felsefeye ve felsefe eğitime bağlıdır (Kuçuradi, 2007: 8).

İnsan hakları ile adalet kavramsallaştırması arasında ilişki söz konusudur. Adaletsizliği yalnızca gelir dağılımındaki eşitsizlik olarak görmemek gerekmektedir. Adalet insan hakları ile ilintilidir ve bütün insanların eşit olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu anlamda Kuçuradi'nin de vurguladığı üzere (2007: 26) ister ulusal düzeyde ister dünya düzeyinde sosyal adaletsizliği kaldırma çabalarında siyaset ile felsefenin iş birliği gerekmektedir. İnsan ve değer bilgisi ekseninde insan hakları bilgilendirilmesi ve hukuk ilişkisi bağlamında ele alınması gerekmektedir. Hukuksal bir insan kurumu olarak devletin amacına uygun kurulan ve işleyen bir devletin iki ana işlevinden söz edilebilir. Yurttaşların temel (insan) haklarını güvence altına almak ve yaşanabilmesini sağlamaktır (Kuçuradi, 2007: 43). Sosyo-ekonomik ve siyasal vb. pek çok hakkın devlet tarafından verilmesi ve de korunması gereken haklardır. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin 1. maddesinde "*Bütün insanlar haklar ve onur/değer bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır ve birbirlerine kardeşçe davranmalıdırlar*" şeklinde belirtilmektedir (Kuçuradi, 2007: 57). Saygı konusu olan birer insan olarak kişilerdir; düşünceler, kültürel ve diğer deney kaynaklı normlar, inançlar değildir. Düşünceler, normlar ise saygı konusu değil epistemolojik-aksiyolojik değerlendirme konusudur (Kuçuradi, 2007: 94).

Özgürlüklerin taşıyıcıları kişiler değildir genellikle sanıldığı gibi. Özgürlüklerin taşıyıcıları ülkelerdir. Bir ülkede kamu düzeni orada yaşayan bütün kişilere (yurttaş olsun-olmasın) insan türüne özgü bir olanağın gerçekleşip gerçekleşmesine götüren insansal etkinlikleri gerçekleştirebilme koşullarını sağlıyorsa o ülke söz konusu özgürlüğün olduğu bir ülkedir (Kuçuradi, 2007: 109).

Şekil 27. İnsan hakları

İnsan hakları, insan onurunu korumanın koşullarını ve önkoşullarını yani insan onurunu oluşturan insan olanaklarının gerçekleştirilmesinin koşullarını dile getirmektedir. Yurttaş ise modern devletin temel birimi ve kişilerin devlet denilen insansal-hukuksal kurumla ilişkilerindeki kimliklerinin adını ifade etmektedir (Kuçuradi, 2007: 142). Siyasal bir kurum olarak görülen devlet; her şeyden önce bir insan kurumudur: yani temelini toplumsal kurumlar gibi tarihsel koşulların özelliğinde değil insanın varlık koşullarında (biopsişik bir varlık, toplumsal bir varlık, kendine istemler getiren bir varlık vb. olmasında) bulmaktadır. Bu özelliği devleti kuruluş amaçları ve işlevleri aynı şey demek olan toplumsal kurumlardan ayırmaktadır. Bu temeli de devletin bir insan kurumu olarak amaçlarını belirlemektedir (Kuçuradi, 2007: 169). Bu durum bütün yurttaşların felsefe eğitimi görmelerini zorunlu kılmaktadır çünkü felsefe eğitimi değer bilgisine dayanarak kendi adına yargıda bulunmaya, olan bitenlerde mevcut bağlantıları kendi adına kavramaya ve her şeyden çok her durumda insan onurunun tehlikede olduğu noktayı görebilmeye yardımcı olan bir eğitimidir (Kuçuradi, 2007: 193). Bu bağlamda sosyal adaletsizlikleri ve eşitsizlik biçimlerini engellemek açısından etik ilkeler ve demokratik düzen bağlamında felsefe ve insan hakları eğitiminin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bourdieu (2015: 17-18), devlete bir devlet düşüncesi atfetme riski olduğunu ve düşüncelerin toplumsal dünyayı onun aracılığı ile inşa edilen bilinç yapılarının ve devlet denilen bu özgün nesnenin bile aslında devletin ürünü olma ihtimalinin yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Devlete devlet düşüncesi atfedildiğini belirterek devlet denilen özgün nesnenin ne olduğunu sormakta ve devletin düşünülemez bir nesne olduğunu

belirtmektedir. Bourdieu devleti, iktidar alanının idari alan ya da kamu hizmetleri alanı olarak tanımlanabilecek bölümünün meşru fiziksel ve sembolik şiddet tekeli elinde bulundurmasıyla nitelendiğini söylemektedir. Devlet, gizli bir esas olarak tanımlanabilir. Kamusal düzenin hem fiziksel hem de sembolik anlamlardaki tezahürlerinde kavranabilecek gizli bir esastır. Bourdieu'nun (2015: 46-47) devlet ile ilintili yapmış olduğu bir diğer tanımlama *bakış açılarının bakış açısıdır*. Devlet aynı zamanda kurumlar bütünüdür. Bu bağlamda *kurumlar nedir* sorusu oldukça önemlidir. Kurum; örgütlü itimat, örgütlü güven örgütlü inanç inanıldığı için gerçek kabul edilen ve böylelikle gerçeklik kazanan müşterek kurgudur (Bourdieu, 2015: 57). Devlet bireyleri belirli kodlar ve temalar ekseninde bireyleri değerlendirmektedir. Bireylerin içinde buldukları toplumsal koşullar devletin kodları ekseninde şekillendiğinden öncelikle bu kodların çözülmesi gerekmektedir. Böylece bireylerin söylemlerini de anlamlandırmak mümkündür. Bu bağlamda Bourdieu'nun tanımı ile (2015: 37), devlet bir blok değil bir alandır ve iktidar alanının özel bir bağı olarak idari alan bir alandır yani özgün sermaye ve farklı çıkar biçimlerine bağlı karşıtıklara göre yapılandırılmış bir uzamdır. Bourdieu devleti bakış açılarının bakış açısı olarak ele almaktadır.

Devlet şu bakış açısının doğru bakış açısı olduğunu onun bakış açısının üzerindeki bakış açısı olduğunu tüm perspektiflere geometral olarak bakan (kuş bakışı) konumda olduğunu söyler. Bu bir tanrısallaştırma eylemidir. Bu sebeple kendisinin aslında bir bakış açısı olmadığına herkese inandırmak zorundadır. Bunun için bakış açısı barındırmayan bir bakışın var olduğuna herkesi inandırması elzemdir (Bourdieu, 2015: 47).

Devletin bir kurumlar bütünü olduğu düşünüldüğünde kurumları ise *örgütlü itimat, örgütlü güven örgütlü inanç inanıldığı için gerçek kabul edilen ve böylelikle gerçeklik kazanan müşterek kurgu* olarak tanımlamak mümkündür (Bourdieu, 2015: 57). Devletin *düşüncelerimizin* en mahremi üzerinde koyduğu kısıtlar, devletin bizzat *düşüncemizin* içine yerleşmiş olabileceği gerçeği, maruz kalanların suç ortaklığıyla gerçekleşen bu görünmez cebrin en net örneğini teşkil etmektedir. Bu durum sembolik şiddet ya da sembolik tahakküm diye adlandırılan şeyi ifade etmektedir. Nesnel yapılarla-zihinsel yapılar arasında gerçekleşen ve bilincinde olunmayan mutabakatlara dayanan kısıtlama türleridir (Bourdieu, 2015: 186). Bourdieu'ya göre (2015: 427-428), devleti meydana getirmek ulusu meydana getirmek bir anlamda bu iki görece bağımsız olguyu yönetmektir. Birincisi

ezilenlerle egemenler arasındaki karşılıklı bağımlılıkların sonuçlarını yönetmek, ikinci boyut ezilenler aynı zamanda mobilize oldukları protesto ettikleri açlık isyanları yaptıkları sadece kamu sağlığını değil ama aynı zamanda müşterek güvenliği ve kamu düzenini tehdit ettikleri için tehlikelidir.

2.2. Eleştirel Realizm ve Çok Katmanlı Gerçeklik

Değişim ve dönüşümün söz konusu olduğu covid-19 dönemini eleştirel realizm ekseninde ele almak gerekmektedir çünkü eleştirel realizmde hareket noktası dünyanın yapılandığı, farklılaştığı, tabakalaştığı ve değiştiği şeklindedir. Olaylardan mekanizmalara yönelmek dikkati sadece olaylara değil esasen olayları üreten şeylere odaklandığından söz konusu olan döneme ilişkin yapı-mekanizmaları dikkate almak gerekmektedir. Mekanizmalar olayı üretmekte ve olaylar deneyimlendiklerinde empirik olgu haline gelmektedirler. Temel nedensel mekanizmaların bilgisine ulaşmak için sadece empirik olarak gözlenebilir olaylara değil esasen bu mekanizmalara odaklanmak gerekmektedir. Bu anlamda eleştirel realizmin önerdiği çözüm hem insan bilincinden bağımsız bir dünya olduğu hem de aynı zamanda gerçeklik hakkındaki toplumsal olarak belirlenen bilgileri kapsayan bir boyut olduğudur (Danermark, vd., 2003: 24).

Eleştirel realizm, gerçekliğin merkezi bir karakteristiği farklı alanlar arasındaki-reel, fiili ve empirik- farktır. Açık ve kapalı sistemleri de ele alan eleştirel realizm, bir toplumun hem mekanizmalar arasındaki hem de bireylerin bilinçli ve refleksif eylemleri arasındaki etkileşimler nedeniyle kapalı sistem olarak alınamamaktadır. Bunun yanı sıra dünyanın tabakalaşmış ve yapılaşmış olduğunu belirtmektedir (Danermark, vd., 2003: 263-265). Eleştirel realizme göre üç farklı gerçeklik alanı ayırt edilmektedir.

Tablo 5

Gerçeklik düzeyleri

	Deneyimlenen (empirik)
GERÇEKLİK DÜZEYLERİ	Olaylar (fiili)
	Olayları üreten mekanizalar (reel)

(Danermark, vd., 2003: 80).

Temel olanı reel alan olarak adlandırılmakta burada mekanizmalar ortaya çıkmakta ve mekanizmalar somut bir olayı ürettiklerinde gözlemesek bile fiili alanda ortaya çıkmaktadırlar. Bu türden bir olay deneyimlendiğinde empirik olgu haline gelir ve empirik alanda ortaya çıkmaktadır. Bu eleştirel realist dünya perspektifine göre bilimin empirik alandan daha kapsamlı bir gerçekliği araştırdığı anlamına gelmektedir (Danermark, vd., 2003: 320). Eylemlerin yalnızca yapı ve mekanizmalardan oluşmadığını çoğu zaman koşullandığını ve bireylere odaklanmak gerektiğini vurgulayan eleştirel realizm, farklı eylem ve nedenlerin oluşma sürecini keşfetmeye çalışmaktadır. Bu anlamda hemşirelerin izah etme biçimleri ve bu izah etme biçimlerinde etkili olan temel meşrulaştırıcı dinamikleri keşfetmek amacıyla örneğin bireylerin içselleştirdikleri eylemlere yönelik eğilimleri düşünüldüğünde habituslarını da dikkate almak gerekmektedir. Bu yüzden yabancılaşma, tahakküm, toplumsallaşma, ideoloji, benlik ve kültür gibi yapı ve mekanizmaların belirlendiği görülmektedir. Gözlemlenen bu kavramsallaştırmalar tekil ve genelin birlikteliğini içermekte, buna bağlı olarak anlam ve yorum gerçekleşmektedir. Bu bağlamda öncelikle bireyleri temel alan ve izah etme biçimlerini dikkate alan tikeldengelim akıl yürütme stratejisinden bahsetmek gerekmektedir. Tikeldengelim, bir şeyin nasıl olabileceğini göstermektedir ve Pierce'a göre tikeldengelim bir fikirler kümesinden hareketle bir başka fikirler kümesiyle ilişkili sonuçlara doğru ilerleyen bir çıkarım biçimidir. Bu anlamda tikeldengelim yeniden betimleme veya yeniden bağlamsallaştırma olarak söz etmek mümkündür (Danermark, vd., 2003: 150-151). Peirce, retrodüksiyon ise bilimsel buluşa özgü bir mantık olarak nitelendirdiği bir çıkarım türüdür ve gözlemler gözlem dışı kalan nesne veya süreçler tasavvur ederek açıklamayı sağlayan bir çıkarım biçimini ifade etmektedir. Kısacası gözlenemeyen fakat varsayımla tasavvur edebilen nesne ve süreçlere ilişkin tasarımlar ile açıklanmayı bekleyen gözlemleri birleştiren bundan

mantıksal bir çıkarımlar yapmayı amaçlayan bir yöntemdir (Baki, 2008: 159-160). Toplumsal ilişkileri ve buna bağlı olarak yapı ve mekanizmaları anlamak adına teoriler oluşturmak amacıyla tekil vurgusu önemlidir.

Toplumsal gerçekliği anlamak ve de açıklamak, teoriler ve kavramlar geliştirmek yapı ve mekanizmaların etkisi ile gerçekleşmektedir. Eleştirel realizm için teoriler kavramsallaştırmalar şeklinde ve soyutlamalar ile ele alınmaktadır. Eleştirel realizmde yapıldığı gibi sosyal bilimlerde araştırmaların açık sistemler içinde gerçekleştirildiğini, gerçeğin oluşumsal kuvvetlere sahip farklı tabakalar içerdiğini, derin bir ontolojik gerçeklik bulunduğunu ve olguların teori yüklü olduklarını varsayıldığında bunların araştırma tasarımının ve yönteminin seçimini etkileyen faktörlerden bazıları olduklarını kabul etmek gerekmektedir (Danermark, vd., 2003: 244).

Eleştirel realizm, bilimin genelleyci iddialara sahip olması gerektiğini, araştırmanın temel görevinin ise toplumsal olguları onları üreten mekanizmaları ortaya koyarak açıklamak olduğunu belirtmektedir. Bu açıklama girişimi ekseninde tikeldengelim-geriçıkırım temel araç olarak görülmektedir ve araştırma açısından teori oldukça önemli olmakla birlikte araştırma birçok farklı araç içermektedir. Farklı bir ifade ile çoğu kez karmaşık yöntemlere ihtiyaç vardır ve bu karışımı ontolojik-epistemolojik boyutları ele alarak gerçekleştirmek gerektiğini öne sürmekte bu perspektifi ise “eleştirel metodolojik çoğulculuk” olarak nitelendirmektedir. Yöntemleri nitel ve nicel terimler içinde kategorileştirmeyi reddetmektedirler. Araştırmada yoğun araştırmayı ya da kapsamlı araştırmayı uygulayabilmen mümkün olduğunu öne sürmektedir. Eleştirel realizm tıpkı ilişkisel sosyoloji gibi düalizmleri reddederek hem... hem de bakış açısını benimsemektedir (Danermark, vd., 2003: 18-19).

Gerçeğin çok katmanlı olduğunu belirten eleştirel realizmin temel kavramlarına değinmek gerekmektedir. Eleştirel realizmin temel kavramları; yapılar, kuvvetler, eğilimler ve üretken mekanizmalardır.

Tablo 6

Alanların etkileşimi

	Gerçeğin alanı	Aktüel olanın alanı	Ampirik olanın alanı
--	----------------	---------------------	----------------------

Mekanizmalar	+		
Olaylar	+	+	
Deneyimler	+	+	+

(Bhaskar, 2018: 11)

Mekanizmalar, özgüleştirilmiş öge gruplarının aralarındaki ilişkileri bir durumlar çeşitliliği boyunca aynı anda büyük ölçüde benzer yollarla değiştiren sınırlandırılmış bir olaylar sınıfını biçimlendirmektedir. Süreçler, sıklıkla rastlanan birleşimler ya da mekanizma düzeyleridir (Diani, 2012: 249). Şeyler tesadüfen veya bir neden olmaksızın ortaya çıkmamaktadır ve olayların ve olaylar akışlarının ardında onları üreten kuvvetler bulunmaktadır. Eleştirel realizm kendi hareket noktası olarak nesnelere gerçeklikte nedensel kuvvetlere yani üretken mekanizmalara sahip oldukları kabulünü almaktadır (Danermark, vd., 2003: 320).

Eleştirel realizm ve teori ilişkisine değinmek gerekmektedir çünkü pratik söz konusu olduğunda teorinin nasıl kullanılması gerektiği önemlidir. Buna göre eleştirel realizmin teori ile gözlem/veri arasındaki ilişki konusundaki merkezi hareket noktaları şunlardır:

- 1.) Teorik kavramları kullanılmadan gerçeklik; anlaşılmamakta, analiz edilmemekte ve kategorileştirilememektedir.
- 2.) Teorik kavramlar sürekli olarak geliştirilmektedir.
- 3.) Kavramlar geliştirme söz konusu kavramlardan bağımsız bir geçişsiz gerçekliği gerektirmektedir.
- 4.) Teoriler/teorik kavramlar ile özellikler veya kavramların işaret ettikleri nesnelere arasındaki ilişki tamamen net ve basit yada keyfi değildir. Bütün teorik betimlemeler yanlışlamalara açıktır ancak hepsi aynı ölçüde yanlışlanabilir değildir.
- 5.) Teorileri ve teorik kavramları gerçekliğin elde edildiği deneyimlerle ilişki içinde anlayarak geliştirmek mümkündür (Danermark, vd., 2003: 189-190).

Farklı yaşam biçimleri ve bu yaşam biçimleri içerisinde farklı söylem zamanları bilgi ve gerçeklik ile ilintili tanımlama çabalarına ilişkin süreç, teori ve pratiğin

birlikteliğini içermektedir. Dünya içerisinde kavramlar ve kategoriler anlam ve yorum kapsamında değişip dönüşmekte, ontoloji ve epistemoloji ilişkiselliği ile bakış açıları, yorumlar, inançlar, fikirler ötesinde bir gerçeklik olduğu çerçevesi meydana gelmektedir. Çoğu zaman gerçeklik ve doğru tanımlamaları ile bilgi kavramı birlikte düşünülmemekte gerçek olarak tanımlananlarla ilintili iken bilinenler ise bakış açıları tarafından belirlendiği düşünülmektedir. Tüm bakış açılarının kendilerine ilişkin referans noktalarını oluşturduğu düşünüldüğünde gerçekliği yalnızca perspektife indirgemek oldukça tözcü bir yaklaşım olacağından bir yaşam biçimi içinde nasıl devam edildiğine dair pratik sorular, anlam, bilgi olasılığının durumu hakkında felsefi sorulardan ziyade, bir yaşam biçimi içindeki faaliyetlerle bağlantılıdır. Gerçekçilik, kabul edilebilir bir sağduyuya dayanmakta ve çoğu zaman fikirlerin ötesinde var olmaktadır ancak meşrulaşmak için bireyleri temel almaktadır. Buna bağlı olarak bilgi yanılabilirlikte ve gerçeklik gerçekte olduğu hali ile görülememektedir. Teoriler; beklentiler, geçmişe ilişkin deneyimler ve dil ekseninde oluşan düzenlilikler oluşturmaktadır. Bilginin nasıl mümkün olduğu veya elde edildiği hakkında sorular sormak yerine, insanların bir yaşam içerisinde yani anlamın pratik temelinde nasıl devam ettiğine odaklanılması gerekmektedir. Kısacası bilinen olarak ifade edilen şey nasıl bilindiği ile ilintilidir ve bu nedenle bireylerin eylemlerini anlamak için bireylerin hâkim sosyal bağlamdan nasıl etkilendiğini anlamak gerekmektedir.

Gerçek dünya ve ona ilişkin oluşan kavramlar ve duygular arasında ilişki olduğunu vurgulayan eleştirel realist yaklaşım, gündelik olayları analiz ederken yüzeyin altında süren gelen bir şeylerin var olduğu veya bunun ardında bir başka şeyin olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bhaskar ontolojik harita sunmakta ve üç ontolojik alan üzerinde durmaktadır: empirik, fiili ve reel. Empirik alan doğrudan veya dolaylı deneyimlenen şeyleri içermekte her zaman bizzat deneyimlemesek bile olayların ortaya çıktığı fiili alandan ayrıdır. Dünyada meydana gelen ve gözlenen şeyler aynı değildir ancak empirik alan ayrıca reel alandan ayrılmakta reel alanda ayrıca dünyadaki olayları üreten metaforik bir biçimde mekanizmalar olarak adlandırılabilir şeyler vardır (Danermark, vd., 2003: 45-46).

Şekil 28. Çoklu gerçeklik düzeyleri

(Fletcher, 2016: 6).

Tikeldengelimde belirli eylemleri-olayları yorumlayarak ve yeniden bağlamsallaştırırken genel yapıların temel karakteristikleri nelerdir sorusunun cevabı aranmaktadır. Geri-çıkarm bir şeyden (olayların empirik gözleminden) hareket ederek farklı bir şeye (olgular üstü koşulları kavramsallaştırmaya) ilerlemektir. Geriçıkarmın özü transendental çıkarımdır ve bu çıkarım sayesinde toplumsal ilişkilerin insanların eylemleri ve muhakeme tarzlarının ve bilgilerinin temel ön gerekleri ve koşulları açıklanmaya çalışılmaktadır (Danermark, vd., 2003: 159-160). Tikeldengelim aşaması araştırmanın ana ampirik bulguları (düzenlilikleri) tespit edildikten sonra kodlama sayesinde bir sonraki adımı ve ampirik verilerin teorik kavramlar kullanılarak yeniden tanımlandığı aşamadır. Geriçıkarm aşaması eleştirel realizmin son aşamasıdır ve nedensel mekanizmalara odaklanılmaktadır amacı ise gerekli bağlamsal koşulları tanımlamaktır. Eleştirel realistler sosyal koşulları açıklamaya ve eleştirmeye çalışmakta, görüşlerini belirlenen eğilimler ve nedensel mekanizmalar üzerine kurmaktadır. Bu anlamda eleştirel realizmin aşamalarına değinmek gerekmektedir.

Tablo 7

Eleştirel realizm basamakları

ELEŞTİREL REALİZME DAYALI BİR AÇIKLAYICI ARAŞTIRMANIN BASAMAKLARI

1.) BETİMLEME

2.) ANALİTİK ÇÖZÜMLEME

3.) TİKELDENGELİM

4.) GERİÇIKARIM

5.) FARKLI SOYUTLAMALARI VE TEORİLERİ KARŞILAŞTIRMA

6.) SOMUTLAŞTIRMA VE BAĞLAMSALLAŞTIRMA

(Danermark, vd., 2003: 180-181)

Eleştirel realizmin basamakları; söz konusu olan bu basamaklar bir tür kılavuz rolündedir. Çünkü araştırma süreçleri farklı biçimlerde yapılandırılabilir ve yapılandırılmaları gerekmektedir. Bu farklı basamaklar iç içe geçebilir ve kesin bir sıra içinde uygulanmaları gerekmemektedir. Araştırma pratiğinde çoğu kez farklı basamaklara geçişlere gerek duyulabilmektedir. Betimleme aşamasında; araştırma amaçlanan çoğu kez kompleks ve bileşik bir olay veya durum betimlenmektedir. Bu aşamada gündelik kavramlar kullanılmaktadır. Betimlemenin önemli bir kısmı ilişkili kişilerin yorumları ve mevcut durumu betimleme biçimleridir. Analitik çözümleme aşamasında söz konusu bileşik veya kompleksi farklı bileşenleri yönleri veya boyutlarına ayırmakta veya bölmektedir. Bilimsel analiz kavramı genellikle sadece bu duruma işaret etmektedir. Bu nedenle pratikte dikkati başka değil belirli bileşenlere odaklamak gerekmektedir. Tikeldengelim aşamasında/ teorik yeniden betimlemede farklı bileşenler/yönleri yapılar ve ilişkiler hakkındaki varsayımsal kavramsal çerçeveler ve teorilerden hareketle yorumlanmakta ve yeniden betimlenmektedir. Araştırma nesnelere ilişkin özgün fikirler yeni bir fikirler bağlamı içinde konumlandırılarak açıklanmaktadır. Burada bazı teorik yorumlar ve açıklamalar sunulabilmekte karşılaştırılabilmekte ve muhtemelen birbirleriyle bütünleştirilebilir. Geri çıkarım aşamasında betimlenen farklı metodolojik stratejiler kullanılmaktadır. Amaç farklı bileşenlerin yönlerin her biriyle ilişkili cevaplarına odaklanmaktır. Bu anlamda şu sorular üzerinde durulmaktadır: “Basamak 3’te ışık tutulan yapılar ve ilişkilerin (X) temel kurucu özellikleri nedir? X’in var olması için ilişkili hangi

özelliklere gerek vardır? X'le ilişkili nedensel mekanizmalar nelerdir? “Bu anlamda araştırma pratiğinde tikeldengelim ve geriçikarım basamakları yakından ilişkilidir. Farklı soyutlamaları ve teorileri karşılaştırma aşamasında tikeldengelim ve geriçikarım aracılığıyla betimlenen mekanizmalar ve yapıların görelî açıklayıcı gücü ortaya konulmakta ve değerlendirilmektedir. Bu işlem ayrıca geriçikarımın bir parçası olarak betimlenebilmektedir. Somutlaştırma ve bağlamsallaştırma aşaması olan son basamak ekseninde somutlaştırma farklı yapılar ve mekanizmaların somut durumlarda nasıl cisimleştiklerini incelemeyi gerektirmektedir. Burada mekanizmaların farklı düzeylerdeki diğer mekanizmalarla belirli koşullar altında etkileşim tarzlarını araştırmanın önemini vurgulamaktadır. Bu araştırmaların iki amacı vardır: ilki ilişkili mekanizmaların anlamlarını belirli bir bağlamda ortaya çıktıkları biçimleriyle yorumlamak ikincisi ise somut olaylar ve süreçlerin açıklamasına katkıda bulunmaktır (Danermark, vd., 2003: 179-181).

Eleştirel realizm nitel-nicel yöntem ayrımının önemsiz olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda evrensel bir yöntem yoktur ve iki yaklaşım kendi özel alanlarına sahiptir. Bu bakış açısını “eleştirel metodolojik çoğulculuk” olarak ifade edilmektedir (Danermark, vd., 2003: 246). Düzenlilikleri ve de eğilimlerin yanı sıra izah etme biçimlerini aramak adına eleştirel realizm oldukça önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu anlamda gündelik hayat ve duygu politikaları düşünüldüğünde bireylerin izah etme biçimleri ile bu izah biçimlerinde etkili olan yapı ve mekanizmaların keşif süreci ekseninde tikeldengelim ve geriçikarım akıl yürütme stratejisi kullanılmaktadır. Böylece düşünce operasyonu olarak da ifade edilen süreç ile olay-fikir ya da kavramlara ilişkin yorum sürecinin birlikteliği nedensel mekanizmalar ve koşullar ile tanımlanmaktadır. Sosyal bilimlerdeki duygu mekanizmalarına ilişkin bazı teorilerden ve inceleme alanlarındaki verilerden hareketle oluşan soyut teorilerden bahsetmek gerekirse ilk olarak yabancılaşma teorisinde toplumsal mekanizmalar olarak kendine yabancılaşma ve anlamsızlık duygusu vurgulanmaktadır. Bu mekanizmalar eylem gücümüzün duygusal yaşantılar açısından temel olduğu kabulü etrafında formüle edilmektedir. Yaratıcı eylem amaç, bir yere ait olma ve mutluluk duygusu üretmektedir. Bu eylemin karşıtının insanların duygusal hayatlarını yıkıcı yönde etkilediği varsayılmaktadır. Bir başka teoride ise bir yandan güven ve güvensizlik duygusu üreten mekanizmalara odaklanılmakta, huzur duygusu esasen başkalarına ilişkin güvene,

hayatta güvenlik ve süreklilik duygusuna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Danermark, vd., 2003: 307-308).

2.2.1. Roy Bhaskar Natüralizmin Olanaklılığı ve Eleştirel Realizm

Bhaskar (2017: 14-15), pozitivist olmayan bir natüralizm arayışı içerisindedir ve eleştirel realist bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısını *gerçekliği kendisi için geri kazanmaya imkân veren perspektif* olarak ele almaktadır. Eleştirel realizm söz konusu gerçekliğin ortaya çıkmasına engel olan temel dinamikleri ortaya çıkarma çabasını ifade etmektedir. Daha önce değinildiği üzere Bhaskar, dönüşümsel (yeniden üretim) bir sosyal etkinlik modeli üzerinde durmaktadır ve bu model nedensel bir zihin teorisini zorunlu kılmaktadır. Farklı bir ifade ile yeni eleştirel natüralist bir bakış açısıdır. Dönüşümsel model, sosyolojinin inceleme nesnesine dair ilişkiyel bir kavrayışı ve aynı zamanda natüralist bir dizi ontolojik, epistemolojik ve ilişkiyel sınırı gerektirmektedir. Bu anlamda üzerinde durulan temel soru ise ‘‘toplum ne ölçüde doğayla aynı biçimde incelenebilir?’’ sorusudur. Sosyal nesnelere doğal nesnelere indirgenemez oldukları ve bu yüzden onlardan niteliksel olarak farklı özellikler taşıdıkları için her ne kadar onlarla aynı biçimde indirgenemez olsalar da yine de bilimsel olarak incelenebilir (Bhaskar, 2017: 45-46).

Bhaskar (2017: 34) transandantal realist bilim görüşü üzerinde durmaktadır ve bu bilim görüşüne göre bilimin özü herhangi bir düzeyde açık fenomenlerin bilgisinden bunları doğuran yapıların bilgisine geçmektir. Transandantal realizm, sosyal bilimlere en az üç biçimde yardımcı olabilmektedir. İlk olarak pozitivistimin tasarlamış olduğu bilim imgesini taklit etmekten başka bir şey yapmayan uygulamaların öne sürdüğü bilimsellik iddialarının ipliğini pazara çıkarmaya yardımcı olabilmektedir. İkinci olarak sosyal bilimcilerin karşılaştığı gerçek problemlerin daha rasyonelce değerlendirilmesi için gerekli koşulları oluşturabilmektedir. Ve son olarak felsefenin sosyal bilimlerle paylaştığı bir eğilimi keşfetmek suretiyle her ikisi için de geçerli bir keşif tarzının varlığını ortaya koyabilmektedir (Bhaskar, 2017: 39). Bu bağlamda ‘‘Dönüşümsel sosyal etkinlik modeli ilişkiyel sosyoloji anlayışı arasındaki bağlantı nedir?’’ sorusu oldukça önemlidir. Dönüşümsel model sosyoloji açısından ilişkiyel bir ilgiye işaret etmektedir. Yalnızca ilişkiler istikrarlıdır ve ilişkiler etkileşimleri de içermektedirler. İlişkiler konumları işgal

edip pratikleri uygulayan bireyler arasında değil de bizzat konumlar ve pratikler arasında süregiden ilişkiler olarak kavramsallaştırılmalıdır (Bhaskar, 2017: 73-75).

Dünya açık olduğu için faillik gerçektir ve toplum yalnızca yönelimli insan eyleminde maddi olarak mevcut olduğu için bundan sosyal fenomenlerin yalnızca açık sistemlerde tezahür edebileceği sonucu çıkar. Toplum dönüşüm halinde olduğu için insanlar sosyal ürünler oldukları ölçüde bu eğilimler tarihsel olacaktır (Bhaskar, 2017: 181)

Eğilimler belirlenmiş bir şekilde belirlenmiş bir eyleme yol açmamakta ancak uygunlaşmış koşullarda ve bir ilişki içerisinde açığa çıkarak gerçekleştiğinden daima potansiyel bir şekilde -savaş yokken sergilenen savaş cesareti- kalmaları da söz konusu olabilmektedir (Bourdieu, 2019: 180). Toplumsal dünyanın ve gerçekliğin yeniden üretimi ya da dönüşümü ekseninde bilgiler üretilmektedir. Eğer bilgilerin nesnelere varsa ve nesnelere olduğu bilgiden bağımsız hareket ediyorsa fiilen sahip olunan bilginin her zaman tarihsel olarak özgün sosyal formlara bağlı olduğu da eşit derecede doğrudur. Bu nedenle bilim felsefesindeki yolu açıkça belirlemek için hali hazırda tesis edilmiş geçişsiz boyutu veya ontolojiyi tamamlamak için geçişli bir boyut veya epistemolojiyi oluşturmak gerekmektedir. Böyle yapılmazsa bilinebilir varlığın düşünceye indirgenemezliğini tesis etmek için her girişimin başarısızlıkla sonuçlanmak zorunda kalacağı açıktır (Bhaskar, 2015: 45).

Bilginin ondan bağımsız var olan ve hareket eden nesnelere vardır ancak bunun kendisi amacı bu nesnelere bilgisini üretmek yani doğadaki fenomenlerin üretiminin mekanizmalarının bilgisini üretmek olan toplumsal bir süreçtir (Bhaskar, 2015: 114).

Yeni eleştirel natüralizmin gerektirdiği dönüşümsel sosyal etkinlik modelinde sosyal yapı ve insan etkinliği varoluşsal olarak birbirine bağlı ama esasen ayrı olarak görülmektedir. Toplum ve insan eylemliliğinin her zaman mevcut koşullu ve mütemadiyen yeniden üretilen sonucudur; bu yapının ikiliğidir ve insan eylemliliği hem iştir yani toplum dahil üretim koşullarının üretimi ve yeniden üretimidir: bu da praksisin ikiliğidir (Bhaskar, 2015: 148).

Bhaskar'ın da belirttiği üzere (2015: 254- 255), *sosyal dünyayı yaptığımızdan dolayı değil kendi kelimelerimizle onu yeniden tanımlayarak onu yeniden yaptığımızdan veya yeniden sahiplendiğimizden dolayı bilebiliriz*. Sadece yeniden tanımlama yeniden tanımlayanı yeniden tanımlamakla kalmamakta aynı zamanda yeniden tanımlama sürecinde yeniden tanımlamayı gerçek kılarak dolayısıyla onu yaratarak özne ve nesne kimliğini gerçekleştirmektedir. Gerçekçi bilim teorisinin temel ilkesi yani algı şeylere erişmeyi ve deneysel etkinlik de *bizden* bağımsız olarak var olan yapılara erişmeyi sağlamaktadır (Bhaskar, 2018: 6).

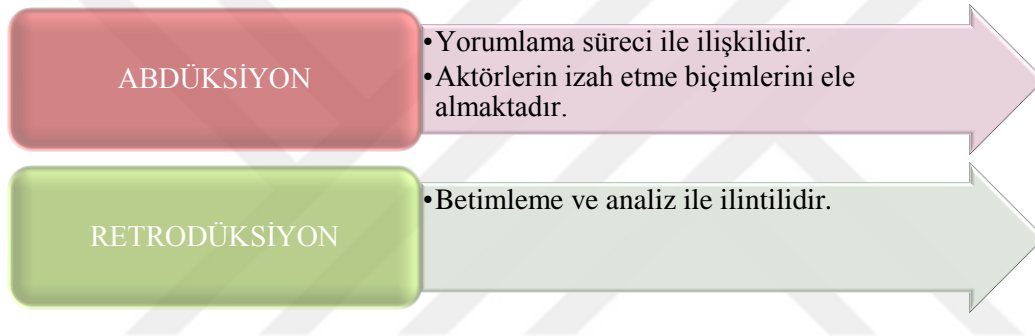
Bilginin üretilmiş üretim aracı ve biliminde daimî bir dönüşüm süreci içinde devam eden bir toplumsal etkinlik olarak görülmesi gerekmektedir. Ama bilimin amacı dünya olgusunun fiili akışını yaratmak için bir araya gelmiş doğadaki olguların üretim mekanizmalarının bilgisinin üretimidir. Bilimsel araştırmaların geçişsiz nesnelere olan bu mekanizmalar insandan oldukça bağımsız biçimde var olmakta ve hareket etmektedir (Bhaskar, 2018: 16).

Eğer bilim mümkünse dünya sürekli ve olgu ötesi aktif mekanizmalara sahip olmak zorundadır. Toplum insanların istemli eylemlerine indirgenemeyen ancak sadece bunlar içinde var olan güçlerin bir toplamından oluşmak zorundadır ve insanlar dünya üzerinde bilinçli olarak hareket etme gücüne sahip nedensel aktörler olmak zorundadırlar. Kendilerine, dünyamızın bütün olgularının çok çeşitli karmaşık belirlenimlerinin nedeni olan çeşitli ve derin yapıları düşüncede açıklama çabası içinde bilinci olarak hareket etmektedirler (Bhaskar, 2018: 19). Bilim düşünceden bağımsız olarak var olan ve hareket eden yapıların ve şeylerin hareket biçimlerini düşüncede ifade etmeyi amaçlayan sistematik bir girişimdir. Dünya yapılaşmıştır ve karmaşıktır ve insan için yapılmamıştır. *Bizim var olmamız ve bundaki bizim dahlimiz ile ilgili bir şeyleri anlayabilmemiz tamamen rastlantısalıdır*. Burada epistemik yanılığa düşmekten sakınmak önemlidir (Bhaskar, 2018: 311).

2.2.2. Abdüksiyon ve Retrodüksiyon Akıl Yürütme Stratejileri

Eleştirel realizmin iki temel akıl yürütme stratejisi olan abdüksiyon ve retrodüksiyon çalışma için oldukça önemlidir. Pragmatik felsefenin önemli isimlerinden

Pierce, tümevarımın soyutlama amaçlı bir genelleme aracı olduğuna ve hipotez oluşturma sürecinde kullanılmasının mümkün olmadığına dikkat çekmekte ve hipotez oluşturma ancak abdüksiyon ile mümkün olacağını savunmaktadır (Sarıtaş ve Tufan, 2017: 18). Peirce'e göre, akıl yürütme abdüksiyonla başlamakta ve abdüksiyon, yeni durumların açıklanması, hipotezlerin kurulması amacıyla kullanılarak yeni bilgilerin üretilmesinin aracını ifade etmektedir (Uzun, 2006: 143-144). Peirce, retrodüksiyon dediği ve bilimsel buluşa özgü bir mantık olarak nitelendirdiği bir çıkarım türü ileri sürmektedir. Retrodüksiyon gözlemleri gözlem dışı kalan nesne veya süreçler tasavvur ederek açıklamayı sağlayan bir çıkarım biçimini ifade etmektedir. Yani gözlenemeyen fakat varsayım ile tasavvur edebilen nesne ve süreçlere ilişkin tasarımlar ile açıklanmayı bekleyen gözlemleri birleştiren bundan mantıksal bir çıkarımlar yapmayı amaçlayan bir yöntemdir.

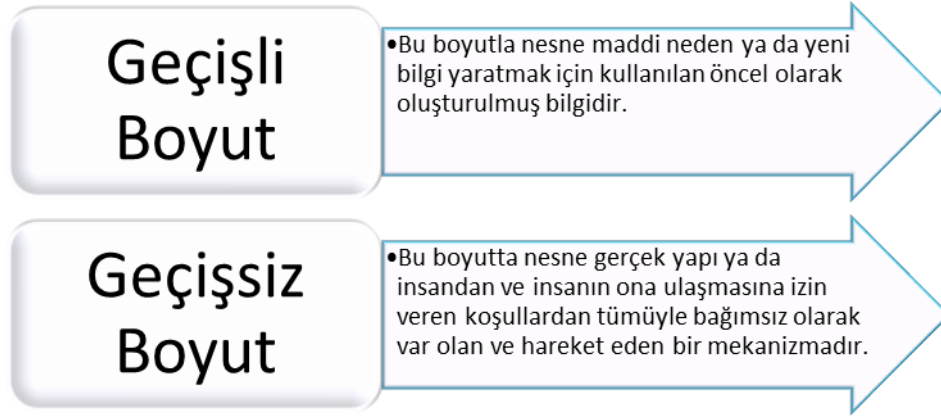
Şekil 29. Akıl yürütme stratejileri

Abdüksiyon araştırma stratejisi, hermeneutik geleneğe dayanmaktadır ve sosyal aktörlerin yer aldığı faaliyetler, sosyal aktörler tarafından kullanılan kavramlar-anlamlar üzerinde durarak sosyal hayatın içindeki verilerden hareketle oluşan sosyal bilimsel model oluşturulması (temellendirilmiş kuram) sürecine karşılık gelmektedir (Blaikie, 1993: 176, akt., Uluocak, 2014: 78). Abdüksiyon ve retrodüksiyon akıl yürütme stratejilerinin bir arada düşünülmesi için temellendirilmiş kuram oldukça önemlidir. Bu bakış açısıyla temellendirilmiş kuramdan bahsetmek gerekirse Punch'a göre (2011: 156) bu kuram, farklı ve özgül bir araştırma stratejisi olmakla birlikte yorumlama sürecini ifade etmektedir. Kuramın veriler temelinde geliştirileceği dolayısıyla verilerle temellendirileceği anlamına gelmektedir. Ana fikri ise kuramın verilerden tümevarımsal olarak geliştirileceğidir. *Saha verileri* öncelikli olarak, aktörlerin öznel gerçeklik tasarımlarına dayanan verilerden “temellendirilmiş kuram” (grounded theory) stratejisi (yorumlamacı abdüksiyon) ile birincil düzey gerçeklik modellerine ulaşılmasına yönelikken, *kuramsal perspektifler*; söz konusu öznel gerçekliklerin birincil düzey modellerini hipotetik olarak açıklayıcı

retrodüktif modellerin geliştirilmesine yönelik olarak çerçeveselendirilebilmektedir (Uluocak ve Aslan, 2012: 107). Temellendirilmiş kuram, anlamayla ilgili olması nedeniyle metodun hermeneutik yaklaşımla ele alınması uygundur. Temellendirilmiş kuramda “anlayış” analiz sürecinde kategoriler ve kategoriler arasındaki ilişkilerin kurulması ile elde edilmektedir. Temellendirilmiş kuramcının hem araştırmacı olması hem de analist olması ve bunu eş zamanlı olarak yapması içsel ve dışsal deneyimin birleşmesine imkân tanımaktadır (Pekasıl ve Erşahin, 2019: 7). Temellendirilmiş kuram gerek genel bir araştırma yaklaşımı gerekse veri çözümlenmesi aracılığıyla kuram geliştirmek için uygulanacak işlemler bütünü ifade etmektedir. Amaç, doğrudan verilerde önemli olan şeyi açıklayan bir soyut kuram geliştirmektir. Üç aşamada gerçekleşen temellendirilmiş kuramın ilk aşamasında ilk soyutlama düzeyinde verilerdeki kavramsal kategorileri bulmaktır. İkincisinde bu kategoriler arasındaki ilişkileri bulmak amaçlanır. Üçüncü aşamada ise daha yüksek bir soyutluk düzeyinde bu ilişkileri kavramsallaştırmak ve açıklamak esas alınmaktadır (Punch, 2011: 198-199).

Umberto Eco, üst kodlama-alt kodlama-yaratıcı tikeldengelim ayrımı yapmakta ve hepsini araştırılan olguları ilişkili olguyu anlamlı kılan bir sınıflandırma biçimi, yorum çerçevesi veya kodla ilişkilendirme biçimlerini ifade etmektedir. Üst kodlayıcı tikeldengelim, kendiliğindenlik ve doğallık karakterize etmekte, kültürel ve toplumsal olarak temellenen ön hükümden hareketle yapılan kendiliğinden yorumları içermektedir. Alt kodlayıcı ise muhtemel yorumlar veya teoriler çerçevesi arasında bir seçimi ifade etmektedir. Sonuncu geriçikarım ise biriciklik veya yaratıcılık karakterize etmektedir (Danermark, vd., 2003: 154). Toplumsal ilişkileri ve buna bağlı olarak yapı ve mekanizmaları anlamak adına teoriler oluşturmak amacıyla tekil vurgusu önemlidir. Geriçikarımın başlama noktası veya temel materyali genellikle toplumsal pratiğin yeterince bilinen koşullarıdır. Bilimin görevi esasen yeni toplumsal olaylar veya etkinlikler bulmak değil aksine iyi bilinen toplumsal durumların mümkün olması için gereken önkoşulları yeniden inşa etmeyi geri çıkarım sayesinde yapılabilmektedir (Danermark, vd., 2003: 170-171).

Transandantal realist yaklaşıma göre: bilimin iki yönü vardır ve bu yönler Bhaskar’ın geçişli ve geçişsiz boyutlar arasında kurduğu ayrıma dayanmaktadır.

Şekil 30. Geçişli ve geçişsiz boyut kavramsallaştırmaları

(Bhaskar, 2018: 15).

Bilimin geçişsiz boyutunu ortaya atan görüş bilimin incelediği bilgi nesnelere *bizim bilimizden* bağımsız olarak işleyen ve var olan gerçek yapılar olarak ele alan görüştür. Bu yapılar geçişsiz nesnelere olduğu bir gerçekliğe aittir ve bilimin olabilirlik koşulunu sağlamaktadır. Çünkü Bhaskar'ın yaklaşımına göre geçişsiz nesnelere olmadığı bir bilim olmamaktadır ama bilim olmadan da geçişsiz nesnelere dünyada vardır. Bhaskar bir yandan bilimin sosyal bir aktivite olması sebebiyle sosyal bir ürün olduğunu söylerken diğer yandan insan aktivitesinden bağımsız bilgi nesnelere varlığını kabul etmektedir. Bu bilgi nesnelere geçişsiz bilgi nesnelere dir. Bilginin üretilmesi sırasında ortaya atılan geçmiş teoriler de bilimsel bilginin geçişli nesnelere oluşturmuştur (Öğütte, vd., 2019: 59).

Bhaskar açık ve kapalı sistemler arasındaki ayrımın bir olgunun ortaya çıkışına neden olan mekanizmaların tekil izole ya da çoğul oluşuna bağlı olduğunu belirtmektedir. Kapalı sistem ve açık sistem arasındaki farkı belirleyen şey bir fenomenin ortaya çıkışına neden olan mekanizmaların sayısıdır. Eğer bir fenomenin ortaya çıkışına neden olan sadece bir mekanizma varsa kapalı bir sistemden birden fazla mekanizma varsa açık bir sistemden bahsedilmektedir. Bhaskar mekanizmaların bir arada yer aldıkları ve olumsal biçimlerde etkileşim içinde oldukları yerlerden açık sistemler olarak mekanizmaların doğal olarak izole halde buldukları ya da yapay izolasyonun mümkün olduğu yerlerdence kapalı sistemler olarak söz etmektedir (Öğütte, vd., 2019: 65-66). Toplumsal dünya Bhaskar'a göre açık bir sistemdir ve toplum ancak yönelimsel insan eylemiyle maddesel olarak var

olabildiğine göre sosyal fenomen sadece açık sistemlerde kendini göstermektedir. Bu yüzden yasalar olarak değil eğilimler olarak incelenir ve bu eğilimler tarihseldir (Öğütler, vd., 2019: 131). Popper ise bilimsel yasaların kanıtlanabilir olmasalar bile sınanabilir olmaları gerektiğini belirtmektedir. Bu yüzden kuramları yanlışlamaya olabildiğince açık bırakabilmek için onları çok anlamlılıktan uzak bir şekilde formüleştirmenin gerekliliğini vurgulamaktadır (Magee, 1990: 21).

Yaşamda yeni bir duruma girdiğimiz ve yeni bir kişiyle karşı karşıya geldiğimiz zaman geçmişin önyargılarını ve insanlarla önceki deneyimlerimizi yanımız sıra getiririz. Bu önyargıları yeni kişiye yansıtırız. Gerçekte bir kimseyi tanımak geniş ölçüde yansıtmaları geri çekme onun nasıl biri olduğu hakkındaki imgelerimizin duman perdesini dağıtma ve bunun yerine onun gerçekliğini koyma işidir Kendi varoluşumuzun bile bilincine varmadan önce oldukça uzun bir süre boyunca her birinin karmaşık geçmişleri olan ve onlardan çok daha karmaşık bir yapıya ve çok daha eski bir tarihe sahip bulunan bir toplumun üyeleri durumundaki başka bireylerle ilişkilerimizden derinden etkilenmişizdir; bilinçli seçimler yapabilecek duruma geldiğimizde bizden önce gelmiş sayısız kuşakların yaşamları boyunca belirli bir gelişme derecesine erişmiş bulunan bir dilin kalıplarını çoktan kullanıyoruzdur. Olduğumuz ve yaptığımız her şeyde bizler bütün geçmişin kalıtıcısıyızdır ve kendimizi bundan bağımsız kılmayı ne kadar çok istersek isteyelim bunu gerçekleştirmemizin hiçbir olanağı yoktur. Bu durum geleneğe önem kazandırmaktır. Ona tepki gösterecek de olsak hareket noktamız gelenektir (Magee, 1990: 60-63).

Popper'a göre açık çoğulcu bir toplum içinde herkesin sorun durumlarını araştırmakta, çözümler önermekte ve başkalarının en önemlisi de hükümetin önerdiği çözümleri eleştirmekte özgür olduğu bir toplumu ifade ederken bu eleştiri ışığında değişimlerin söz konusu olması gerektiğini vurgulamaktadır (Magee, 1990: 70). Bu anlamda Popper, doğa bilimleri gibi toplum bilimlerinin görevinin de öndeyide bulunmak olduğunu belirtmektedir. Tarihle yani insanlığın toplumsal ve siyasal gelişimine ilişkin söz konusu öndeyiler siyasetin görevini belirlemekte ve siyasetin görevi kaçınılmaz olduğu öngörülen siyasal gelişmelerin doğum sancılarını azaltmaktan ibarettir (Magee, 1990: 137-139). Tarihsiciliği reddetmeyen Popper (2017: 13-14), tarihin gelecekteki akış yönünü önceden kestirmenin imkânsız olduğunu belirtmektedir. İnsanlık tarihinin akışı insan bilgisinin gelişmesinden güçlü bir şekilde etkilenmektedir ve bilimsel bilginin gelecekteki

gelişmesi ile tarihin akış yönünü bilmek mümkün değildir. Tarihsel öndeyi için temel teşkil edecek bilimsel nitelikte hiçbir tarihsel gelişme teorisi olamadığından tarihsicilik çökmektedir.

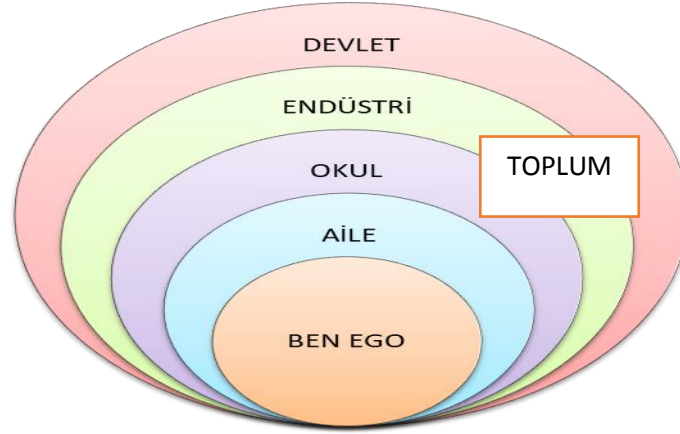
Tarihsicilik isteklerimizin ve düşüncelerimizin hayallerimizin ve zihni faaliyetlerimizin korkularımızın ve bilgilerimizin çıkarlarımızın ve enerjilerimizin hepsinin toplumun gelişmesinde rol oynayan güçler olduğunu kabul eder (Popper, 2017: 68).

Popper'a göre (2017: 21), tarihsicilik sosyal hayatta görülebilen düzenliliklerin fiziksel dünyanın değişmez düzenliliklerinin niteliklerine sahip olduğunu reddetmektedir çünkü bunlar tarihe ve kültürdeki farklılıklara dayanır, onlar belirli tarihsel duruma dayanmaktadır.

2.3. Nobert Elias İlişkiler Üzerine: Bir Süreç Olarak Perspektifler

Elias'ın sosyoloji yöntemine göre o an içinde bulunulan yapının ortaya çıkmasına yol açan gelişmeler incelenilmekte ve elde edilen veriler ileriki toplum biçimlerinin öngörüsünde kullanılabilir (Elias, 2000: 3). Bu anlamda Elias, beşerî-toplumsal yaşamı fiziksel, biyolojik ve bu yaşamın içinden doğduğu diğer süreçlerle ilgili bilimsel bir anlayış üzerinde temellendirerek bilimsel bilgiyle uyumlu ve daha bilimsel bir sosyoloji olasılığını arttıran bir sosyolojiye işaret etmektedir (Kasper, 2015: 119).

Yapılar parçamız olur çıkarlar hatta onlara anlam bile atfedilmektedir. Zaman böyle bir yapıya iyi bir örnektir. Her yerde karşılaşılan bir zaman duygusunun içine hapsolunmaktadır. Kişilik yapısının da bir parçası olan zaman duygusu olağanlaşmıştır ve dünyayı başka türlü algılamanın-yaşamının yolu yok gibi düşünülmektedir (Elias, 2000: 207-208).

Şekil 31. Karşılıklı bağımlılık ilişkileri

(Elias, 2016: 13).

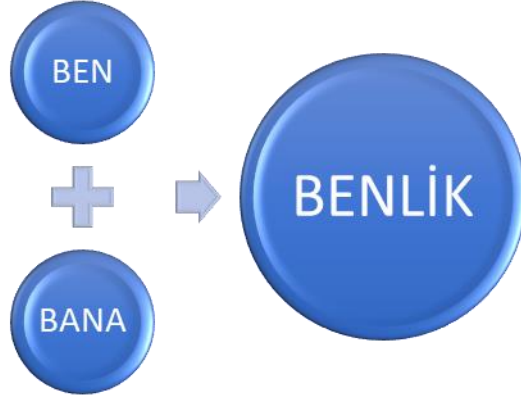
Yukarıdaki şekilde karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde bulunan bireylerden oluşan iç içe geçmiş ağlara özgü ilişki biçimleri süreç ve yapıları yani bu ağları oluşturan bireylerin biyolojik ve psikolojik karakteristikleriyle açıklanamayan söz konusu entegrasyon düzlemlerini insanların nasıl ve neden oluşturdukları gösterilmektedir (Elias, 2016: 65). Bu anlamda figürasyon kavramsallaştırmasına değinmek gerekirse figürasyon, insanların çoklu bir arada oluşlarını sosyolojik olarak dile getirmeye yarayan bir araçtır. Figür, tekil insanı *tek beni* sosyal yapıların içinde gösterirken bu yapıları kavramsal düzlemde her tek benin ötesindeki ve dışındaki oluşumlar olarak kavramaktadır. Bu kavramlara bugün toplum kavramı da dâhil edilmektedir (Elias, 2016: 13).

Elias, (2016: 192), figürasyonları birey ve toplumdan sanki bunlar iki farklı ve bunun da ötesinde iki uzlaşmaz kavram gibi söz edilmesine ve bunların bu şekilde düşünülmesine neden olan o toplumsal baskıyı aşmaya yardımcı olabilecek basitleştirici kavramsal bir araç olarak tasarlamaktadır. Bir ilişkiel sosyolog olan Elias, gerçekliğin ilişkiel olduğunu belirtmektedir. Toplumsal gerçeklik hem gerçektir hem de kurgudur; gündelik toplumsal faaliyetler ve sosyal bilim içinde meydana getirilen gerçek zamanlı yerel düzenlemelerde üretilen belirsiz, değişken ve rastlantısal bir ilişkiel etkidir. Bu bağlamda ilişkisellik, tözcü çerçeveye doğrudan karşı çıkmakta ve temelde karmaşık sosyo-kültürel oluşumlar olarak toplumsal ağları hem teorik hem ampirik açıdan analiz etmeyi amaçlamaktadır (Tsekeris, 2015: 143-144).

Elias sınıf, kurumlar, aile vb. gibi pek çok kavramsallaştırmanın karşılıklı ilişkiselliği üzerinde durmakta ve habitus kavramsallaştırmasına değinmektedir. Ancak Elias'ın habitus kuramsallaştırması Bourdieu'nun yaptığı gibi durağan bir aygıtı ima

etmemektedir. Elias'a göre habitus, zamanla değişmekte olan-devam eden bir süreci ifade etmektedir. Elias'ın görüşü insan psişesini toplumu ve tarihi birbiriyle ilişkilendirmektedir (Tsekeris, 2015: 159). Bu anlamda insanların karşılıklı bağımlılık ilişkilerini hayatta kalmayı ve gelişimi kapsayan ilişkiler olarak sınıflandırmaktadır. Figürasyonlar ise insanların birbirleriyle ve birbirlerine karşı oluşturdukları bu karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin dinamik örüntülerini ifade etmektedir. Bu bağlamda figürasyonlar herhangi bir birey tarafından kontrol edilemedikleri gibi sadece bireysel davranışların incelenmesiyle de anlaşılammaktadır. Dolayısıyla figürasyon kavramı, karşılıklı bağımlılık ilişkilerindeki değişimin gerçek insanlar ve onların dünyada var olma biçimleri ya da habituslarındaki değişiklikleri ima ettiğine dair farkındalığı harekete geçirmektedir. Her iki düzeyin de doğru anlaşılması her ikisinin de kesintisiz bir şekilde değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu anlamda habitus kavramsallaştırması *bizim ikinci doğamız dünyadaki toplumsal olarak koşullanmış ve yakın sosyo tarihsel koşullardakilere fark edilebilir şekilde benzer olan oluş biçimimizi* ifade etmektedir. Hem Elias hem Bourdieu habitus kavramını düalizmi aşmak, toplumsal etkinin edilgen alıcısı ya da bağımsız aktör olarak birey çağrışımlarından kaçınmak ve dolayısıyla bireylerin doğalarına içkin sosyalliği belirginleştirmek amacıyla kullanmaktadırlar (Kasper, 2015: 127-129).

Mead'a göre toplumsal aktör davranışını ilişkiyel bir şekilde kavramaktadır. Yani her insan edimi özünde etkileşimsel bir karaktere sahiptir. Mead ve Elias konumlandırmasında insan davranışı; semboller hakkında ortak bir anlayışa dayalı karmaşık karşılıklı ve birbirine bağımlı kasıtlı eylemler ağını harekete geçirmektedir. Bu anlamda Mead'a göre özdüşünümsellik iki düzeyde önemli olmaktadır. İlk olarak hedef belirleme ediminin kendisi koşulları kendi ortamlarından soyutlamakta ya da Mead'ın ifadesiyle koşulları basitçe nesnelere dönüştürmektedir. İkinci olarak öznel eylem elbette sadece bir salgılama olmamakta daha ziyade zihinsel olarak kurgulanmakta ve işlenmiş bir faaliyetin belirsiz ve öngörülemez neticesini ifade etmektedir (Tsekeris, 2015: 152-153).

Şekil 32. Benlik kavramsallaştırması

Elias habitusu gündelik davranış ve etkileşim aracılığıyla rutin olarak yeniden üretilir hale gelen bedenselleşmiş inançlar, değerler, pratikler ve yatkınlıklar olarak ele almaktadır. Bu bedenselleşme süreci ise hem bireysel hem toplumsal düzeyde bilinçdışı bir şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla daha önce de değinildiği üzere Elias'ın habitus kavramsallaştırma Bourdieu'nun yaptığı gibi -bu ayrımı daha iyi anlamlandırmak adına daha sonra Bourdieu üzerinde yeniden durulacaktır-durağan bir aygıtı değil zamanla değişimi vurgulamaktadır (Tsekeris, 2015: 157-159). Bu bağlamda Elias'ın uygarlaşma ile ilintili görüşleri dikkate alındığında uygarlaşma, toplumsal ilişkilerde artık şiddete ihtiyaç duyulmayacak hale gelmesi ve çok sesliliğe tahammül olarak demokratikleşmeyi ifade etmektedir. Elias, yapı ve birey ikiliğini reddederek bunları bir bütünün ayrılmaz parçaları-çokluklar şeklinde anlatan figürasyon olarak yaşam birimleri kavramlarını kullanmayı tercih etmektedir (Kasapoğlu, 2016: 29-30).

Zaman içinde zihnimiz veya düşünce biçimlerimiz yaşadığımız deneyimler sonucunda daha büyük örüntülerin onlarla bütünleşmiş bir parçası haline gelirse de çoğu zaman insanlar bunun farkında olmazlar (Kasapoğlu, 2016: 33).

Bireyler figürasyon içinde kendi konumlarını değiştirdikleri gibi figürasyonun kendisini de değiştirebilirler. Elias'a ve onun süreç sosyolojisine göre hem bireyler hem de onların figürasyonları sürekli değişmekte ve birbirleriyle ilişkiye girmektedir (Kasapoğlu, 2016: 37-38). Bu anlamda figürasyonlar insanları birbirine bağlayan toplumsal süreçleri ifade etmektedirler. İnsanlar arasındaki ilişkinin dışında ve bu ilişkileri zorlayan bir yapı değil insanların birbirleriyle kurduğu ilişkileri anlatan figürasyonlar hem makro hem mikro

düzyeyde ve bu ikisi arasında her türlü toplumsal fenomene uygulanabilmektedir (Artar, 2016: 136)

2.4. C. Tilly: İlişkisel Realist Perspektif ve Metateorik Yaklaşım

Tilly, yapı ve eylem arasındaki ilişkiyi yeniden formüle etmekte ve politik mücadelenin ilişkisel yönleri üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda politik mücadeleye ve sosyal değişmeye sistematik ilişkisel bir yaklaşım geliştirmesi açısından ilişkisel bir sosyolog olarak değerlendirilmektedir (Diani, 2012: 246).

İlişkisel anlatı, eşitsizliği toplumsal konumlar arasındaki faaliyetlerin bir niteliği olarak görmektedir ve ilişkisel perspektiften eşitsizlik her yerde meydana gelmektedir. Toplumsal mekanizmalar algı bilinç ya da niyetteki değişimleri içerirken bazen bilişsel ve toplumsal birimler arasındaki bağlantıların değişikliklerini içerirken bazen ilişkiseldir. Toplumsal birimlerin çevrelerindeki başkalaşımaları içerirken bazen aynı zamanda çevreseldirler. Bu durumda açıklama gözlemlenen olaylar içine sağlam bilişsel ilişkisel ve çevresel mekanizmaları yerleştirmekten ibarettir (Tilly, 2012: 230-233).

Tilly, toplumsal eşitsizliğe kendi yaklaşımıyla bireyci yaklaşımlar olarak adlandırdığı yaklaşım arasındaki farklılıkları sürekli olarak vurgulamaktadır. Bu eksende bireyci yaklaşımlarda toplumsal eşitsizliğin temel nedenlerinin bireylerin nitelikleri aracılığıyla işliyor gibi görüldüğünü tartışmaktadır (Write, 2012: 259). Bu yüzden Tilly özellikle sosyal bağların doğasında ve onları oluşturan mekanizmalara dikkat çekmektedir (Diani, 2012: 254). Çünkü Archer (2012: 296)'ın da belirttiği üzere bireylerin davranışları umutlar ve korkular eliyle yani sosyal takdir/kınama öngörüsü aracılığıyla düzenlenmektedir. Dolayısıyla Tilly, özleri değil bağları varsayan bir olasılığı toplumsal yaşamın kişiler arası hareket veya bağlarla başlayan ilişkisel modellerini savunmaktadır (Write, 2012: 271).

Tilly (2019: 8) 'neden' kavramsallaştırması üzerinde durmaktadır ve bu bağlamda "İnsanların kendi yaptıklarına, başkalarının onlara yaptıklarına ya da daha genel olarak dünyada olup bitenlere neden göstermelerinin sebebini hiç merak ettiniz mi?" sorusunu sormaktadır. Bu kavramsallaştırma ve de dolayısıyla bu soru mekanizmaları anlamlandırmak adına oldukça önemlidir. Çünkü 'neden göstermenin' toplumsal yönünü

anlamlandırmak gerekmekte ve böylece bireylerin izah biçimlerine odaklanmak mümkün olabilmektedir.

İnsanların yaptıkları şeylere başkalarının yaptıklarına kendi başına gelenlere ya da başkalarının başına gelenlere neden nasıl ve hangi farklı biçimlerde neden gösterdiklerini soruyor yaşamın, kötülüğün ya da insani zayıflığın genel nedenlerinden değil daha çok farklı türden insanların gündelik işlerine baktıklarında zorluklarla uğraştıklarında birbirleri hakkında yargıda bulduklarında ya da 9/11 felaketi gibi olağanüstü durumlarla karşılaştıklarında gösterdikleri ya da kabul ettikleri somut nedenlerden söz ediyoruz (Tilly, 2019: 21-22).

Bireylerin ‘neden’leri aslında bir süreci ifade etmektedir ve ortak anlatımlarda önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu ortak anlatımlara ilişkin nedenlerin sürekli yeniden üretildiğini ilişkilerle ilgili kavramlarda da bulduklarını söylemek mümkündür. Tilly (2019: 29-30) dört temel neden üzerinde durmaktadır. Bunlar; görenekler, öyküler, kodlar ve teknik anlatımdır. Neden göstermenin bu dört yolundan her birinin ayrı özellikleri vardır. Her birinin içeriği nedeni gösteren ile kabul eden arasındaki toplumsal ilişkilere bağlı olarak değişmektedir. Her biri diğer sonuçların yanı sıra var olan bir ilişkiyi onaylayarak o ilişkiyi onararak yeni bir ilişki talebinde bulunarak bir ilişki talebini yadsıyarak bu toplumsal ilişkileri etkilemektedir.

Tablo 8

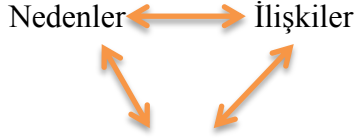
Nedenler ve toplumsal ilişkiler

	Popüler	Uzmanlık Gerektiren
Formüller	Görenekler	Kodlar
Neden sonuç anlatımları	Öyküler	Teknik anlatımlar

(Tilly, 2019: 35).

Yukarıdaki tablodaki dört neden çoğu zaman ilişkiseldir ve ilişki kurmaktadır. Farklı bir ifade ile insanların etkileşimleri ile etkileşmekte ve dönüşmektedirler. Çoğu zaman söz konusu nedenler eşitsizlik biçimlerini de yeniden üretmektedirler. Bu yüzden aslında nedenlerin nedenlerini araştırmak gerekmektedir. Tilly’nin neden kavramsallaştırması bu anlamda aslında eleştirel realist bir perspektif sağlamaktadır. Söz konusu olan covid dönemi ve bu dönemdeki pek çok eşitsizlik biçimlerini meşrulaştıran nedenlerin nedenlerini anlamak gerekmektedir. Çünkü nedenler normallikler ve pratikler

üretmektedir ve söz konusu dönemin yeni normallerini ve alışkanlıklarını da bu kavramsallaştırma üzerinden anlamlandırmak mümkündür. Bu durumu aşağıdaki şekil daha açık bir şekilde ifade etmektedir.

Pratikler (Tilly, 2019: 76)

Şekil 33. Nedenler ve döngü

Yukarıdaki şekilde nedenler, ilişkiler ve pratikler arasındaki ilişki gösterilmektedir. Bu anlamda söz konusu kavramların etkileşimin vurgulanması gerekmektedir. Göreneklere dayanan nedenler, eylemleri açıklamak ya da haklılaştırmak için büyük ölçüde eldeki formüllerden yararlanmakta ve neden-sonuç muhakemesini fazla ya da hiç içermemektedirler. Öyküye dayanan nedenler ise aynı kültürde yer alan birçok insanın kavrayabildiği deyişlerle basitleştirilmiş neden-sonuç anlatımlar üzerine inşa edilmektedir. Teknik anlatımlardan çıkan nedenler de aynı şekilde neden ve sonuca başvurmakta ama uzmanlık isteyen disiplinlere dayanmakta ve kapsamlı açıklamalar sunma iddiası taşımaktadırlar. Kodlara ise eylemler için gösterilen nedenler özel kategori kümelerine kanıtları düzenleme usullerine ve yorumlama kurallarına uygunluklarını dile getirmektedir. Kategoriler usuller ve kurallar hep birlikte kodları oluşturmaktadır (Tilly, 2019: 138-139).

İnsanların gösterdikleri nedenler ilişkilere yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Görenekler-öyküler zaten var olduğu bilinen ilişkileri onaylamadığından dolayı kabul etmemeyi tercih edilen bir ilişki talebinde bulunan yanlış göreneği ya da öyküyü hemen tanımak mümkündür. Tanıdık gelmeyen deyişlerle kodlar ya da teknik anlatımlar sunulduğunda ise hızla iki yorumdan biri tercih edilmektedir. Ya bu kişi ilişkiyi yanlış anlamaktadır ya da üstünlük iddiasında bulunup itaat talebinde bulunmaktadır. Dolayısıyla ilgili kodların ve teknik bilginin bir özeti istendiğinde en azından o konuşmanın amaçları bakımından ilişkinin eşitsizliğini saptamak mümkün olabilmektedir (Tilly, 2019: 235-236). Bu bağlamda söz konusu olan “neden” kavramsallaştırması aslında covid-19 döneminde değişen nedenleri anlamak ve bu nedenlerin ilişkili olduğu etkileşimlere dair referans sunmak adına önem taşımaktadır. Nedenlerle düşünmek aslında bir düşünümsellik-

özdüşünümsellik sürecini ifade etmektedir. Bu yüzden covid-19 dönemindeki düşünümselliği anlamlandırmak gerekmektedir.

2.5. Bourdieu ve Archer Ekseninde Düşünümsellik ve İlişkisellik

Düşünümsellik kavramı üzerinde duran Archer (2015: 225-227)'a göre düşünümsellik, kendilerini toplumsal bağlarıyla toplumsal bağlarını da kendileriyle ilişki içinde değerlendirme yeteneğidir. Toplumsal düşünümsellik toplumsal ilişkileri hakkında düşünen ilişkisel öznelerle ilintilidir. Düşünümselliğin yerine getirdiği içsel diyalogların ihmalı, Wittgenstein'in belirttiği üzere âtlı diyalog olarak değerlendirildiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “düşünen biz” çoğul özneler potansiyel olarak aslında son derece ilişkisel görünmektedir

Kolektif düşünümsellik “ego” ve “alter”in ilişkiselliğinden, ilişkilerinin iki birey olarak onları aşan ve aynı zamanda nesnel olarak onlara indirgenemeyen bir değeri olduğunun farkında olmalarından kaynaklanmaktadır. “Ego” ve “alter” ilişki olarak ilişki ve ilişkinin iyiliği hakkında düşünümsel müzakere gerektiren bu ilişkisel faydaya yönelik bir kaynağa sahiptir (Archer, 2015: 240-241).

Beklenti aracılığıyla gelecek yani ilişkilerin zaman içerisinde yeniden üretilip idame ettirilmesine olanak tanıyacak şekilde devamı bellek tarafından sağlanan geçmiş deneyim örüntülerinin kendilerini ardışık etkileşimlerde tekrar edecekleri kestirimi aracılığıyla gelecek ve büyük ölçüde düşünümsellikten uzak ve zımni olup durumun olumsuzluğuyla sürgit bir alışveriş içerisinde vuku bulan alışkanlığa dayalı pratiklere dönük doğaçlama yönelim diğer bir deyişle manevra aracılığıyla mevcut an (Emirbayer ve Mische, 2012: 83).

Bağlamlarından yapay bir şekilde koparılmış tekil varlıklar yerine ilişki alanlarına odaklanmak, Bourdieu'nun da yapmaya çalıştığı gibi keskin tözselci düşünceyi eleştirmek gerekmektedir. İlişkisel düşünmek bireylerin ya da grupların içkin özelliklerini aramamakta bunun yerine ilişkisel niteliklerini inşa etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Bourdieu açısından ilişkisellik kavramsallaştırması, “sermayeleri bireyleri örgütlenmeleri ve hatta ulusları eylemlerini kişisel bilinç veya doğrudan temas ya da denetimin ötesinde biçimlendiren geniş ilişki ağları açısından bağımsız birimler olarak kavramsallaştırmak” demektir (Swartz, 2015: 47-48).

Sosyolojinin görevinin toplumsal evreni oluşturan çeşitli toplumsal dünyaların en derine gömülü yapıları ve bu yapıların yeniden üretimini ya da dönüşümünü sağlama eğilimi gösteren mekanizmaları ortaya çıkarmak olduğunu belirten Bourdieu'a göre düşünümsellik, “bireysel olandaki toplumsalı mahremine altında gizlenen gayri şahsiyi, özeline en derinine gömülmüş evrenseli keşfettirerek” bireyi yanılsamalardan kurtarmak anlamına gelmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2012: 17-40).

İlişkisel düşünme, Bourdieu'nun *bir bilim olarak sosyolojiyle ilgili görüşünde* önemlidir. Tözcülüğü ise bilimsel dili geliştirmenin önündeki başat engellerden biri olarak görmektedir. Bourdieu tözcü düşüncenin pozitivizmde, fenomenolojide ve hümanist/varoluşçu özne felsefesinde olduğunu ve üçünün de bireylerin-grupların niteliklerini toplumsal-tarihsel bağlamlarından soyutlamak suretiyle şeyleştirme eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Bu yüzden ilişkisel yöntem göstergeleri “kendi içlerinde değil birbirlerinin ayırt edici niteliklerini ortaya çıkararak karşılıklı ilişkileri içinde konumlandırarak yapısal dilbiliminin temel bir ilkesi”dir. Bourdieu'ya göre ilişkisel yöntem pozitivizme ve metodolojik bireyciliğe karşı olduğundan ilişkisel yöntemin hem öznelci hem de nesnelci bilgi biçimlerinden kopuşu sağlamada temel bir araç olduğunu düşünmektedir (Swartz, 2013: 90-92).

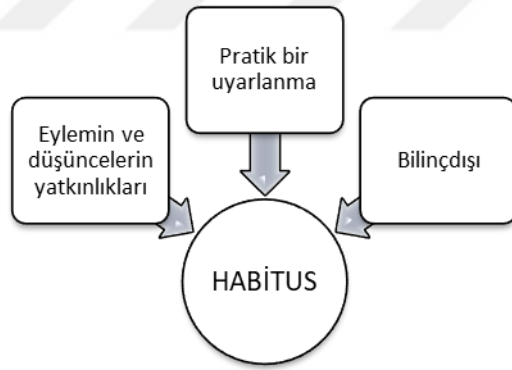
Bourdieu, bilimsel akıl yürütmeye düşünümsel olarak odaklanmakta ve düşünümselliği her şeyden önce bilim pratiğinin bir alan analizi olarak görmektedir. Bu yüzden Bourdieu'nun sosyolojik araştırmasının merkezinde toplumsal eşitsizliklerinin neden güçlü bir direniş olmaksızın devam edebildiği sorusu yer almakta ve bu sorunun cevabının kültürel kaynakların pratiklerin-kurumların eşitsiz toplumsal ilişkileri idame ettirme işlevi görmeleri olduğunu belirtmektedir (Swartz, 2013: 377-378). Bu bağlamda Bourdieu'nun bilim sosyolojisi anlayışı “bilime ve rasyonaliteye beslediği inanç ölçüsü”nde Durkheimci, “analizi yeniden makro bir düzeye alanın genel yapısı seviyesine çekmesi” ve “normatif vurgusu ölçüsü”nde Mertoncu ve son olarak “tahakkümün he çeşidine karşı kamusal alanda verilen mücadelelere yetkinlikle ve bilimin verdiği meşruiyetle müdahil olan bir bilim temsiline sahip olması ölçüsünde” ise eleştirel hale yakın bir görünüm çizmektedir (Bourdieu, 2015: 25).

Durkheim; tarihin unutulmuş bilinçdışı olduğunu ifade ederken Bourdieu (2015: 48) ise bir disiplinin bilinçdışı tarihinin unutulmuş sosyal şartlar olduğunu belirtmektedir.

Bourdieu (2015: 70)'nun ilişkisel bakış açısını daha iyi anlamlandırabilmek için” alan”, “oyun” ve “habitus” kavramlarına değinmek gerekmektedir. Bu anlamda “alan” kavramı bir mücadele nesnesini ifade ederken bir alanla-oyun arasındaki en önemli fark, alanın bizzatı oyun kurallarının oyuna dâhil olduğu bir oyun olduğudur. “Oyun” kavramı, oyuncuların yatkınlıklarını biçimlendirerek rutini tesis etmekteyken, “oyun” aynı zamanda düzen yaratan düzenin kendisini ifade etmektedir (Öğütler, 2019: 124-125). “Habitus” ise olası hayat tarzları ve ihtimaller ekseninde toplumsal açıdan ayırt edilebilir varoluş tarzı üretmektedir. “Habitus” kavramsallaştırması ile “alan” ilişkisini anlamlandırmak adına yeniden alan kavramına dönmek gerekmektedir. Bu bağlamda alan yapısal olarak farklılaşmış faaliyet alanlarını bütün alan konumlarını tanımlayan özgün bir konum alışı ifade etmektedir. Bu konum alışı ise kendisine zemin teşkil eden ilişkisel olarak oluşturulmuş pratikler kompleksidir (Thorpe, 2015: 172-175). Söz konusu olan bu pratikler “ontolojik güvenlik” yanılmasına dayalı “ontolojik suç ortaklığı” içerisindedir. Giddens’in “ontolojik güvenlik” kavramsallaştırması beşerî faille içine yerleştirdikleri toplumsal gerçeklikler arasındaki ilişkiden doğduğundan habitus, ontolojik güvenliğin üretiminde ve yeniden üretiminde belirleyici rol oynamaktadır (Thorpe, 2015: 183).

Toplumsallaşma aracılığıyla bireyler, grup habitusunu bedenselleştirdiklerinden bireysel düzeyde habitus, faillelerin bedenselleştirdikleri ve gerçekliği yorumlama-yapılandırma pratikleri üreten zamansal olarak kalıcı toplumsal olarak işaretlenmiş yatkınlıkları ifade etmektedir (Thorpe, 2015: 172). Bu bağlamda habitus ne tam olarak bireyseldir ne de davranışları tek başına belirlemektedir. Aslında bu kavramsallaştırma eyleyicilerin içinde işleyen yapılandırıcı bir mekanizmayı belirtmektedir. Farklı bir ifade ile habitus eyleyicilerin çok çeşitli durumlarla başa çıkmasını sağlayan bir strateji üretme ilkesidir (Bourdieu ve Wacquant, 2012: 27). Hemşirelerin söz konusu olan dönemdeki durumlarla başa çıkmasını sağlayan stratejileri anlamlandırmak adına Covid-19 döneminde bireylerin-hemşirelerin habituslarını anlamak oldukça önemlidir. Bu bağlamda Bourdieu (2015: 254)'nin de belirttiği üzere habitus aslında hem nesnel olarak sınıflandırılabilir pratiklerin üretici ilkesi hem de bu pratiklerin sınıflama sistemi olduğundan temsil edilen toplumsal dünya ve yeni yaşam tarzları uzamı habitusu belirleyen bu iki kabiliyet arasında yani sınıflandırılabilir pratikler ve yapıtlar üretme kabiliyeti ile bu pratikler ve ürünleri ayırt edip değerlendirme kabiliyeti (beğeni) arasındaki ilişkide oluşmaktadır.

Habitusun toplumsallaşmış bir öznellik olduğu düşünülürken Bourdieu (2012: 116)'nın da belirttiği üzere habitustan söz etmek aslında bireysel olanın hatta kişisel-özel olanın dahi toplumsal kolektif olduğunu ortaya koymaktadır. Anlamlar, göstergeler arasındaki karşıtlıklar yoluyla oluşmaktadır ama belirli bir simge ya da gösterge ile belirli bir toplumsal fenomen arasındaki bağlantı keyfidir. Dolayısıyla anlamlar göstergelerin kendi içindeki özelliklerden değil birbirlerinin farkını ortaya çıkararak karşıtlık ilişkileri aracılığıyla oluşmaktadır. Bu durum Bourdieu'nun herhangi bir toplumsal düzende hâkim olan kültürel standartların temelde keyfi olduğu iddiasına bilişsel bir temel sağlamaktadır (Swartz, 2013: 125). Bu anlamda sorulması gereken “Eyleme düzenliliğini veren nedir?” ile “Eylem; kurallara, normlara ya da bilinçli niyetlere itaatin ürünü olmaksızın nasıl düzenli istatistiksel örüntüler sergilemektedir?” sorularıdır. Bu bağlamda habitus kavramı, bireysel öznellik ile toplumsal nesnellik birbiri içine geçmiş gerçekliklerini vurgulama tarzından dolayı Berger ve Luckmann'ın görüşlerine benzemektedir. Özellikle Bourdieu'nun aktörler ile yapılar arasındaki ilişkiye dair yaklaşımı Berger ve Luckmann'ın “nesnel yapıların öznel sonuçlar doğurması olgusu toplumsal dünyanın aktör bireylerden oluştuğu görüşü”yle benzer nitelik taşımaktadır (Swartz, 2013: 137-139).

Şekil 34. Habitus kavramsallaştırması

Habitus zaman içinde ve kendi oluştuğu yapısal koşullardan farklı koşullar altındaki çeşitli durumları kesecek biçimde işlediğinden Bourdieu'nun de savunduğu gibi değişime yer vermektedir. Fırsatlar ile engellerin habitusun yatkınlıklarının ilk defa içselleştirildiği - covid-19 döneminin başladığı ilk zamanlarda- koşullarla çok benzer olduğu durumlarda habitus, mevcut yapılara tekabül eden pratikler üretmeye meyletmektedir. Bu durum ise toplumsal yeniden üretim anlamına gelmektedir (Swartz, 2013: 293-294). Bu anlamda konular ve tutumlar arasındaki uyumu habitus sağlamak ve habitusun şekillendirdiği

aktör stratejileri tutumlara aracılık etmektedir. Farklı bir ifade ile aslında habitus, aktörleri alan konumlarıyla aynı hizaya getirmekte ve dolayısıyla aktörlerin alandaki yerleşimleri habitus tarafından sağlanmaktadır (Calhoun, 2015: 61). Alanın yapısal zorunluluğunun etkileri ancak ortak karşılaşmalarla toplumsal olarak düzene konulan rastlantılar ile sempati ya da antipati olarak yaşanan habitus yatkınlıkları üzerine kurulu kişisel ilişkilerin görünürdeki olumsallığı aracılığıyla gerçekleşmektedir (Bourdieu, 2021: 5).

Bir bakış açısı dayatmayan hiçbir nesne yoktur; söz konusu nesne bakış açısını yani taraflılığı yıkmak çalışılan uzamdaki bir konuma bağlı taraflı görüşü aşmak maksadıyla üretilmiş bir nesne olsa bile. Ne yaptığımızı tam olarak bilmeden yapmak yaptığımız şeyde bilmediğimiz bir şeyler keşfetmeye imkân tanımaktır (Bourdieu, 2021: 9).

Wittgenstein, “bulutlar şekillerine göre sıralandığında ne elde ediliyorsa ona benzemektedirler fakat görünüşler çoğu zaman yalnızca görüntü icabıdır”, görüşünü belirtmektedir. Toplumsal dünyadaki her konumlanış bu dünyada tanımlı bir konumdan yani o konuma bağlı iktidarı muhafazaya ya da arttırmaya yönelik bir bakış açısından hareketle düzenlenmekte ve organize olmaktadır (Bourdieu, 2021: 16). Bu anlamda dil, yeniden üreticilerin ürettikleri koşulları yani aslında farklı bir ifade ile yeniden üretim koşullarını yeniden üretmeye çalışmaktadır. Söz konusu olan bu yeniden üretim sürecinde en önemli faktör ise eğitimidir ve eğitim, pratik dil hakimiyetinin kazanılmasında önemli bir etkidir. Bu bağlamda söz konusu pratik dil hakimiyetine mesafenin konulması gerekmektedir. Çünkü tözsel nitelikleri bir kategoriyle ilişkilendirilmiş özelliklerde bulmaktan ibaret hatadan sadece ilişkiyi düşünme biçimi düzenli olarak uygulandığı takdirde kaçınabilmek mümkündür. Aksi takdirde bir ilişkiyi oluşturan her bir öğeyi eksiksiz anlamının sadece bu öğelerin gizlediği ilişkiler sistemi içerisinde tamamıyla tesis edilebileceğini fark etmek mümkün değildir (Bourdieu, 2015: 265).

Serpertin: Düşüncemi size yönlendirdiğimde ve o uygun kelimeleri ve karşılık gelen fikirleri siz de bulduğu takdirde sizin zihninizde düşünür. Orada kelimeler halinde sizin anladığınız kelimeler halinde biçimlenir; orada sizin kendi dilinizi sıklıkla kullandığınız cümleleri kuşanır. Yanınızdaki kişiler çok büyük ihtimalle her biri kendi bireysel lügat ve hitabet farklılıklarıyla size söylediklerimi anlıyorlar.

Bornstople: Mesela bazen zihinlerimizin şüphe bile duymadığı fikirlere yükseldiğinizde hiçbir şey anlamamız bundandır. H.G. Wells. (Bourdieu ve Passeron, 2015: 106).

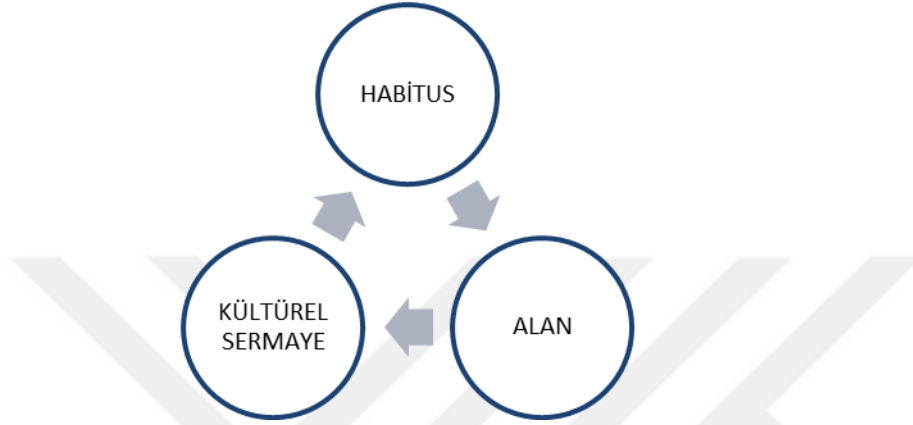
Bourdieu (2021: 22- 27)'nin da belirttiği üzere, “içinde yaşanılan dünyayı nesnel biçimde anlamak ama bu anlayışın mantığını ve onu pratik anlamdan ayıran şeyi anlamaksızın anlamak bu dünyayı yaşanabilir ve yaşayan yapan şeyi yani pratik anlayışın o bulanıklığını anlamayı kendine yasaklama”yı ifade etmektedir. Bu anlamda farklılaşma ilkeleri (mütakabiliyet analizi unsurları) kümesinin mantıksal etkililiğini yeniden üretmek için, sıradan uzamın vasıflarından birini ayırt edebilecek nesnelere karşılıklı dışsallığı kullanmak gerekmektedir. Ortak bir bakış açısının farklı ampirik bireylere uygulanmasıyla belirlenen vasıfların istatistiki olarak işlenmesi sayesinde inşa edilmiş bireylerin birbirinden ayırt edilmesine izin vermektedir Şimdiki zaman saha araştırmasının esnasında doğru kalan okuma esnasında araştırmanın temeli üzerine kurulu mekanizmalardan ve düzenliliklerden yola çıkarak anlaşılabilir her şey için yine geçerlidir. Konumlar ile yatkinlikler habitus ile alan arasında oluşan döngüsel nedenselliğin mantığı faili ikameci ya da telafi edici tarzda bilim dışı yatırım arayışına girmeye ya da kabul etmeye götürebilir bu bilim dışı yatırımlar da bilimsel yatırımların veriminin düşmesine neden olmaktadır (Bourdieu, 2021: 112). Alanlar ilişkisel akıl yürütme tarzına dayanan kavramsal inşalar olduğundan alan çerçevesinde düşünmek ilişkisel düşünmek demektir (Swartz, 2013: 169). Bourdieu çok değişkenli regresyon analizi yerine mütakabiliyet analizini tercih etmektedir. Bu tercihin nedeni verilerin analizinde mütakabiliyet analizinin bir ilişkisel teknik olarak sosyal dünyanın gerçekliklerini daha iyi gösterebilmesidir. Bourdieu alan nosyonu ile tam olarak yapmak istediğini bu teknikte bulduğunu belirtmektedir (Kasapoğlu, 2016: 23).

Geçmişin ya da geçmişte mevcut bir geleceğin basitçe yinelenmesi olarak zamanın olağan deneyiminden kopuş içinde her şeyin mümkün kılındığı an geleceklerin gerçekten belirlenmemiş geleceklerin hakikaten ilerisi öngörülemeyen ya da tespit edilemeyen asılı kalmış ansızın gelen anın hakikaten olumsal görüldüğü an kritik andır (Bourdieu, 2021: 203)

Alanlar bireylerin oluşturdukları mücadele sahasını kapsadıklarından daha önce de değinildiği üzere ontolojik güvenlik kavramsallaştırması toplumsal gerçeklikler arasındaki ilişkiden ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda habitus ontolojik güvenliğin üretiminde ve yeniden üretiminde belirleyici rol oynamaktadır (Thorpe, 2015: 183). Bu noktada kültür kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir. Çünkü kültür, oyun-alan-habitus

ekseninde ontolojik güvenliğin en önemli göstergelerinden birisidir. Bu anlamda kültür ve dolayısıyla kültürel sermayeden bahsetmek gerekmektedir.

Kültür oyunundan çıkış yoktur. Hakikati nesnelleştirmek için tek şansımız bu nesnelleştirmeyi gerçekleştirmek için başvurduğumuz işlemleri mümkün olduğunca eksiksiz biçimde nesnelleştirmektir (Bourdieu, 2015: 26).

Şekil 35. Kavramların ilişkiselliği

Kültürel sermaye kavramı üzerinde duran Bourdieu, bu kavramsallaştırma ile kültürün bir iktidar kaynağı haline gelebileceğine işaret etmektedir. Ona göre kültürel sermaye, doğal yatkınlıklara bağlayan yaygın görüşten kopmak anlamına gelmektedir (Swartz, 2013: 111). Bu anlamda kültürel sermayeye eşlik eden habitus kavramına yeniden dönmek gerekirse; habitus, insanlar-mekanlar ve pratiklerle ilgili bütünleşik bir tercih dizisini dile getirmektedir. Bu yüzden de kendilerini üreten konumlar gibi habituslarda farklılaşmış ama aynı zamanda farklılaştırıcı niteliktedir. Farklı bir ifade ile ayrılmış ayırıcılar ama aynı zamanda ayrımları getirmekte ve farklı farklılaşma ilkelerini hayata geçirerek ortak farklılaşma ilkelerini farklı biçimde kullanmaktadırlar (Bourdieu, 2015: 22). Bu anlamda oyun-kültürel sermaye-habitusun ilişkiselliği bağlamında farklı alan kavramsallaştırmasına ve bu farklılık içerisinde yer alan stratejilere değinmek gerekmektedir.

Şekil 36. Alan kavramsallaştırmasına yönelik karşılaştırma

(Swartz, 2013: 172).

Goffman “total kurumlar”, Althusser “devletin ideolojik aygıtları”, Foucault “disiplin düzenleri” ve son olarak Bourdieu’un mücadele alanları toplumsal düzenin yeniden üretimini vurgulamaları açısından benzer niteliklere sahip görünmektedir. Bu eksende Bourdieu üç farklı alan stratejisi tipinden söz etmektedir: muhafaza, izleme, bozgun. Muhafaza stratejileri genellikle hâkim konumdakilerce alanın kıdemlilerince benimsenmektedir. İzlenim stratejileri bir alandaki hâkim konumlara ulaşma çabalarıdır ve genellikle alana yeni katılanlar tarafından benimsenmektedir. Son olarak bozgun stratejileri hâkim gruplardan pek beklentisi olmayanlarca benimsenmektedir. Bu stratejiler alanın standartlarını tanımlama meşruiyetlerine meydan okudukları hâkim gruptan az çok kopuş biçimini almaktadır (Swartz, 2013: 177).

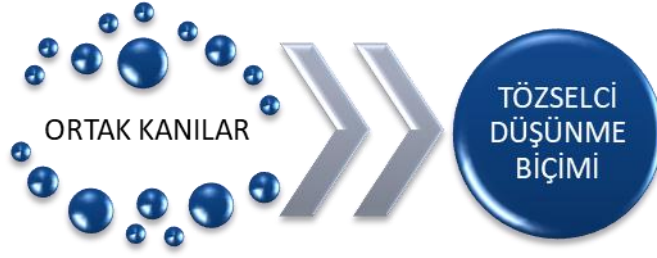
Toplumsal düzen, pek çok düzene çağrıyla dolu olduğundan kendilerini seçmeye önceden hazır olanlar için bu işlevlerini yerine getirmekte ve bilincin ya da hesabın yollarından geçmeksizin derinlere gizlenmiş bedensel yatkinlikleri uyandırmaktadır. Bu anlamda “doksa” kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir çünkü “doksa”, özel bir görüş açısını ifade etmekte -kendini evrensel olarak dayatan bir görüş açısı farklı bir ifade ile egemen olanların görüş açısıdır- ve devlete egemen olarak egemen olan devleti oluşturmakla birlikte kendi görüş açılarını evrensel görüş açısı olarak oluşturmuş olanların görüş açısını yansıtmaktadır (Bourdieu, 2015: 121-124). Bu bağlamda bireylerin yaptıklarını yapmalarında bir neden söz konusu olduğundan bu nedeni bulmak gerekmektedir. Bu anlamda toplumsal eyleyicilerin boş eylemlerde bulunmadıklarını açıklamak bağlamında “illusio” kavramsallaştırması önemli açılımlar sunmaktadır. “Illusio” oyuna yoğunlaşmak, oyun tarafından ele geçirilmek, oyunun çabalama

değdiğini sanmak ya da daha basit söylemek gerekirse oyunu oynamaya değdiğini düşünmeyi ifade etmektedir. Oyunun oynandığı dünyanın yapılarına uygun olarak yapılan bir zihniyet söz konusu olduğunda “Oyun oynanmaya değer mi?” gibi bir soru düşünülmemektedir. Bu anlamda toplumsal oyunlar, kendilerini oyun olarak unutturan oyunlardır denilebilir. Bu yüzden “illusio” kavramsallaştırması zihinsel yapılarla toplumsal uzamın nesnel yapıları arasındaki suç ortaklığı ilişkisinin sonucu olan ve bir oyunla kurulan ilişkiyi anlatmaktadır (Bourdieu, 2015: 142-143). Bu anlamda “illusio”, “kültür” ve “doksa” kavramsallaştırmaları arasındaki ilişkiyi görmek adına söz konusu kavramlara ilişkin tanımlamalara yeniden değinmek gerekmektedir.

Şekil 37. Bourdieu'nun kavramları ve tanımlamaları

Yukarıda tanımlamaları verilen kavramsallaştırmalar birbiri ile ilişkilidirler. Bu anlamda bir diğer önemli kavram olan “ethos” a değinmek gerekmektedir. Bourdieu (2016: 162-163) “ethos” kavramsallaştırmasını etik bir boyuta da sahip nesnel bir sistematik yatınlıklar bütününe pratik birtakım ilkelere işaret etmek için kullanmaktadır. Aynı zamanda “habitus” kavramı “ethos” kavramını da içine almakta ve ethosun gücü – “hexise”- jestlere ve duruşa dönüşmektedir. Bu yüzden Bourdieu zamanla habitustan farklı bir kavram kullanmamaktadır. Bu anlamda habitus, alanın taşıyıcısı olduğu olası gelecek halleri şimdiki halde okumakta farklı bir ifade ile geçmiş-şimdi-gelecek aslında habitusta kesişerek birbirinin içine girmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2012: 29-30). Söz konusu olan bu kesişim, ortak algının toplumsal olarak kurulmuş algı ve değerlendirme kalıplarını eyleyicilerin pratiklerine uygulayarak içinde toplumsal koşulları öngördüğü ayırt edici yaşam tarzları olarak kurduğunda aynı işlem kendini ters yönde yeniden ürettiğini ifade etmektedir (Bourdieu, 2015: 381). Bu anlamda ortak algılar-ortak kanılar ile tözselci düşünme biçimi arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak gerekmektedir.

Şekil 38. Tözselci düşünme biçimi

(Bourdieu, 2015: 17).

Ortak kanılar tözselci düşünme biçimde bağlamında değerlendirilebilmektedir çünkü bir alana girmek için oyunun kurallarının örtük biçimde kabul edilmesi gerekmektedir. Bu durumun mümkün olabilmesi için ise belirli mücadele biçimlerinin meşrulaşmış diğerlerininse dışlanmış olması gerekmektedir. Alanların işleyebilmesi için belirli alanlara yatırım yapma imkanlarını-arzusunu sağlayacak uygun habituslara sahip failerin olması gerekmektedir (Swartz, 2013: 178- 179). Bu durumu aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür;

((habitus) (sermaye)) +alan=pratik (Swartz, 2013: 197).

Bir oyuncunun stratejileri ve oyununu tanımlayan her şey aslında sadece belli bir anda sermayesinin yapısına-miktarına, sermayesinin miktarının-yapısının zaman içindeki toplumsal güzergahına ve yatınlıklara bağlıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2012: 83).

İnsanın varoluşu ya da bedenleşmiş toplumsallık olarak habitus dünyayı belli bir dünya olarak var eden şeydir. Pascal'ın dediği gibi dünya beni içeriyor ama ben onu anlıyorum. Şu hâlde toplumsal gerçeklik iki kez var olur: Şeylerde ve beyinlerde alanlarda ve habituslarda eyleyicilerin içinde ve dışında. Ayrıca habitus ürünü olduğu bir toplumsal dünyayla ilişkiye girdiğinde sudaki balık gibidir: Suyun ağırlığını hissetmez ve etrafındaki dünyayı çok doğal sayar (Bourdieu ve Wacquant, 2012: 118).

Habitus ile alan arasındaki ilişki öncelikle bir koşullama ilişkisidir. Farklı bir ifade ile alan habitusu yapılandırmakta ve habitus bir alanın ya da kesişen bir dizi alanın içkin zorunluluğunun somutlaştırılmasının ürünü olmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2012: 118). Bu bağlamda toplumsal düzenin yeniden üretimi (yapı...habitus...yapı) eyleyicilerin

zamansallaştıkları ve dünyanın zamanını yapmaya katkıda buldukları “stratejiler” ve “pratikler” aracılığıyla gerçekleşmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2012: 132). Stratejiler ve pratikler bağlamında habitus Bourdieu (2015: 42)’nin de ifadesi ile belli bir durumda yapılması gerekli olan şeye ilişkin bir tür pratik kavrayışı ifade ettiğinden -sporda buna oyunu okumak denilmekte- oyunun o anki durumunda belirsiz olan ama yine de o anda içerilen geleceğini görebilme yeteneğidir.

Her söz edimi ya da her söylem dilsel bir habitus ile dilsel bir piyasa arasındaki karşılaşmanın ürünüdür, bir konjonktürdür. Dilsel habitus toplumsal olarak oluşturulmuş bir dizi yatkinliktir. Bu yatkinlikler hem belirli biçimlerde konuşma ve belirli şeyleri dile getirme eğilimi hem de konuşma becerisi anlamına gelir (Bourdieu ve Wacquant, 2012: 140).

Bourdieu (2014: 17), “eril tahakkümü düşünürken kendileri de tahakkümün ürünü olan düşünme biçimlerine başvurma riskini taşıyoruz” demektedir. Bu görüş aslında bir döngüyü ifade etmektedir ve bu döngüden kurtulmayı umut edebilmenin tek koşulu ise bilimsel nesnelleştirme konusunu nesnelleştirmek için pratik bir strateji geliştirebilmektir. Burada benimsenmesi gereken strateji, anlama kategorilerini araştırmayı amaçlayan “transandantal bir düşünme alıştırmalarını bir tür laboratuvar deneyine dönüştürmek”ten ibarettir. Çünkü olumlu ya da olumsuz olsun kolektif beklentiler, dayattıkları öznel beklentiler aracılığıyla bedenlere kalıcı yatkinlikler biçiminde kazanmaya meyletmektedirler (Bourdieu, 2014: 81). Bu anlamda kelimeler ve onları ifade etme biçimleri yeniden düşünüldüğünde her birinin aslında bir eşitsizlik biçimi yarattığını ve Bourdieu (2016: 78)’nin kavramsallaştırması ile oyunun dışında bırakılanların söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Eylemle ondan söz ederken kullanılan kelimeler arasında bir bağ vardır ve eylem büyük ölçüde ondan söz etme şekline göre belirlenmektedir.

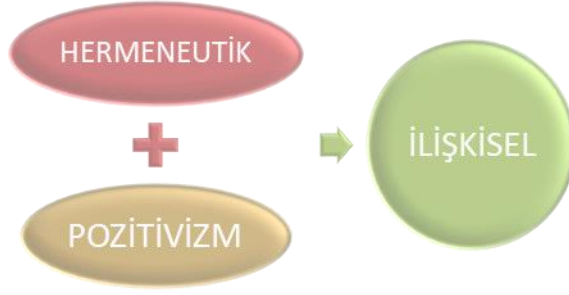
Aslında yapmaya çalıştığım şey toplumsal olarak adlandırdığımız şeyin boydan boya tarihsel olduğunu göstermek. Tarih şeylere kazanmış durumdadır yani kurumlarda ve bedenlerde. Tüm çabam tarihi en iyi gizlendiği yerde insanların beyinlerinin ve bedenlerinin kıvrımlarının arasında bulup ortaya çıkarmak. Tarih bilinçdışı olandır. İstemdışı olarak toplumsal dünyaya uyguladığımız düşünme ve algılama kategorileri içinde bu böyledir (Bourdieu, 2016: 62).

Durkheim ‘‘bilinçdışı tarihin unutulmasıdır’’ derken Bourdieu (2016: 99-100), bir disiplinin bilinçdışının o disiplinin bilinçdışının o disiplinin tarihi olduğunu düşünmektedir ve bilinçdışı olan üretimin unutulmuş toplumsal koşulları olduğunu belirtmektedir. Üretildiği toplumsal koşullardan koparılan ürün anlam değiştirmekte ve ideolojik bir etki uygulamaktadır. Söz konusu toplumsal koşullar ideal tıpsel modeller sunduğundan bu modellerin ve toplumsal koşulların bağlamı dikkate alarak incelenmesi gerekmektedir.

2.6. Weber: İdeal Tip Yaklaşımı

İdeal tip modelleri ve soyutlamalar ile ilişkili olan eleştirel realizmin akıl yürütme stratejileri olan abdüksiyon ve retrodüksiyon çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Toplumsal eylemleri yönlendiren motifleri ve ilişki kalıplarını anlayabilmek ve kavramlar yardımıyla toplumsal eylemleri nedenleriyle anlamak adına önemli bir perspektif sağlamaktadır. Bu anlamda ideal tip bireylerin izah etme biçimlerine ulaşmak amacıyla eleştirel realist bir modeldir. Weber’in ideal tip kavramsallaştırmasını eleştirel realizm ve ilişki sosyoloji ekseninde değerlendirmek mümkündür. İdeal tip kavramı bir model olarak düşünüldüğünde yöntem kapsamında düzenliliklere ilişkin bir bakış açısı ve toplumsal analiz imkânı sunmaktadır. Bir toplum içerisinde gelenek ve de dolayısıyla kültür gibi kavramları ele almak ve bu kavramların bireyler üzerindeki etkisini gözlemlemek açısından oldukça önemli bir kavramdır. Bu yaklaşım soyutlama ile ilişkili olması açısından temellendirilmiş kuramın yanı sıra eleştirel realizm ile ilişkili bir perspektife sahiptir.

Weber’e göre eyleyenler, etkileşimi anlamak için hermenutik araçları kullanmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden ‘‘verstehen’’ kavramını ele alan Weber, bu kavramı bir metne veya toplumsal bir fenomene yönelik bir düşünce edinmekten çok, sistematik ve sıkı araştırma yapmak amacıyla kullanmaktadır. Farklı bir ifade ile araştırmanın rasyonel bir prosedürüdür ve yöntembiliminin nedensellik araştırmasına bağlı olmasıdır (Ritzer, 2013: 227). Weber etkileşim kavramının yanı sıra hermeneutiğe yakın pozisyonu dolayısıyla -ki aslında pozitivistler ve hermeneutikler arasında çoğu zaman bir ilişki kurmaktadır- nedenselliğe ilişkin yaklaşımı aslında ilişki nitelik taşımaktadır.

Şekil 39. İlişkisel düşünme

Max Weber'in bilim kuramı ve sosyolojiyi temellendirmesini anlamak için üç etken üzerinde durmak gerekmektedir;

- 1.) Kuramın felsefi temellerine yer etmiş olan "Yeni Kantçı Rickert'in bilim felsefesi"nin ana çizgileri
- 2.) Weber'in Alman Tarih Okuluna bağlı tarih felsefesinin ve tarih kuramının bazı yönleri
- 3.) Sosyolojik bilgi eleştirisi döneminde "Comte Sosyolojisi"ne yöneltilen felsefi eleştiriler (Özlem, 1990: 17-18).

Weber'de sosyolojinin amacı kültürel anlamları anlamaktır ve ona göre eylem, eyleyen veya eyleyenlerin bu eyleme öznel bir anlamla bağlı oldukları sürece insani bir durumu ifade etmektedir. Herhangi bir insan eylemi bu eylemi motive eden etkenleri bilebildiği sürece bize anlamlı görülebilmektedir. Bu yüzden anlamlı eylemleri bir anlam bağlamına göre anlaşılabilen eylemler olarak tanımlamak gerekmektedir (Özlem, 1990: 99-100). Weber'e göre bir eylemin öznel anlamını "anında anlamak" mümkündür. Üç tür "anında anlama" söz konusudur;

- 1.) Bir düşüncenin anında rasyonel olarak anlaşılması
- 2.) Duyguların irrasyonel olarak anında anlaşılması
- 3.) Eylemin rasyonel olarak anında anlaşılması (Özlem, 1990: 131).

İdeal tip kavramları altında belirlenen ilişki kalıpları sayesinde toplumsal eylemleri yönlendiren motifleri genelleştirici bir tutumla nedensel yoldan anlayabilmek ve önce genel toplumsal ilişki kalıplarını ifade etmeye yarayan ideal tip kavramları kurarak daha sonra bu kavramlar yardımıyla toplumsal eylemleri nedenleriyle anlamaya çalışmak mümkündür. Bu anlamda öncelikle tipisel olanı anlamak ve ideal tipleri gözlemlenebilir

olgu içeriğine belirli bir tarzda eğilebilmeyi olanaklı kılan araçlar olarak görmek gerekmektedir (Özlem, 1990: 133-135). Bu anlamda ideal tip çeşitlerinde değinilecektir:

Şekil 40. İdeal tip türleri

(Ritzer, 2013: 231).

Yukarıda verilen dört ideal tip toplumsal eylemleri, toplumsal ilişki kalıplarını yönlendirmektedir. Bu bağlamda ideal tip sel modeller anlama süreci için oldukça önemlidir. Bu eksen de ideal tipler hem eleştirel realizm hem ilişki sel sosyoloji için bir perspektif sunmaktadır. Weber'in ilişki sel sosyoloji ile ilişki sini ele almak amacıyla ilişki sel bir sosyolog olan Bourdieu ile karşılaştırmasına değinmek gerekmektedir.

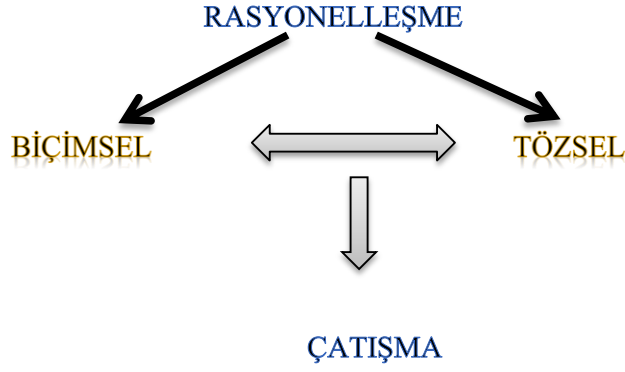
Tablo 9

Weber ve Bourdieu karşılaştırması

WEBER	BOURDİEU
Çok boyutlu (Zenginlik, itibar, iktidar)	Çok boyutlu (Sermaye hacmi ve yapısı)
Ekonomik Düzen Sosyal Düzen Siyasal Düzen	Ekonomik Sermaye Kültürel Sermaye Sosyal Sermaye Simgesel Sermaye
Tabaka Sosyal Sınıflar	Sosyal Uzamda Sınıf (Üç sınıf vardır: Başat ya da üst sınıf; küçük burjuvazi, halk sınıfı)
Çatışma var olabilir, ancak sınıfların varlığından kaynaklanmaz. Onun tanımının bir parçası değildir	Özellikle sınıfların Sınırlarını belirlemek için çatışma önemlidir.
Güçlü şekilde mümkündür (Sosyal akışkanlık)	Kısmen sosyal kökenle belirlendiği kadar.
İndividüalist (Bireyci)	Hem holist hem de individüalist (Yapısalcı İnşacılık)

(Çeğin, vd., 2014: 172).

Yukarıdaki tablolarda da görüldüğü üzere Weber'in yaklaşımı Marx'ın etkileri olmakla birlikte daha çok Bourdieu'nun yaklaşımlarına benzerlik göstermektedir ve ilişkisel bir sosyolog olan Bourdieu düşünüldüğünde Weber'i de bu alanda anmak mümkündür. Bu bağlamda Weber'in rasyonalite kavramına değinmek gerekirse Brubaker'e göre (2017: 13-14) rasyonalite metodolojik ve empirik araştırmalarının politik ahlak düşüncelerine bağlayan bir temel fikirdir ve bu anlamda çok yönlü-ilişkisel bir kavramdır. Weber'in metodolojik araştırmaları insanın rasyonel olarak hareket etme kapasitesini ve buna bağlı olarak sosyal bilimin bu hareketi hem anlayan hem de izah eden gücünü vurgulamaktadır (Brubaker, 2017:13). Buna göre bir eylemin öznel olarak rasyonel şeklinde nitelenip nitelenemeyeceği aktörün anlam sürecine bağlıdır ve bu anlam süreci de düşünömsellik ile ilişkilidir. Bu anlamda eleştirel realizmin akıl yürütme stratejileri oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. İdeal tip kavramı soyutlamanın oldukça önemli olduğu görölmektedir. İdeal tipler aslında somut olaylardan yola çıkarak soyut düşüncelere ulaşmayı amaçlayan bir yöntem olarak kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bir eylem tipinin düşünceye dönüşme biçimi olmasının yanı sıra aynı zamanda yalnızca eylem değil günlük hayat içindeki duyguları da ifade etme aracı olarak görölebilmektedir. Bunun yanı sıra aslında soyut olmakla birlikte eylemlere yansıyorak varlık sürdüren kültürü anlamlandırmak açısından da oldukça önemlidir. Gündelik hayat içerisinde bireylerin eylemlerine yükledikleri anlamlar ekseninde bireyin içindeki toplumsala ulaşmak için ideal tipler oluşturmak gerekmektedir. "Neden" sorusu ve bireylerin "neden benzer olaylara benzer tepkiler verdikleri" ideal tip kavramsallaştırması açısından önemlidir. İdeal tip kavramına ilişkiler ekseninde ulaşmak mümkündür ve ilişkiler arasında nedensellik bağının kurulması gerekmektedir. Hakikatin kavranması açısından eyleme yansıyorak kültürel etkilerin farkına varılması için aslında bir tür düzenliliklerin arayışını ve bu düzenliliği tarihsel ve toplumsal açıdan nedenlerin ve eylemlerin oluşmasında etkili olan motiflerin ortaya konması açısından ideal tipler önemlidir. Aslında yorumlayıcı anlayışın aracı olarak ideal tipleri tanımlamak mümkündür. İdeal tipleri yalnızca toplumsal ilişkilere yansıyorak eylemlerde değil, söylemlerde ve izah etme biçimlerinde yani niye bu şekilde izah ettikleri ya da bu izah biçimlerini temellendirdiklerini çoklu diyaloglarla tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda gündelik hayat, önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

Şekil 41. Rasyonelleşme

Biçimsel ve tözsel rasyonalite arasındaki fark bir açıdan rasyonel olanın başka bir açıdan irrasyonel veya rasyonellik dışı olacağını ima etmektedir. Bu ilişkiel perspektifte rasyonalite kavramsallaştırmasının çıkarımları açıktır (Brubaker, 2017: 17-18). Weber, sosyal olguyu bireysel eylemin öznel anlamı açısından açıklamaya bağlı yorumlayıcı (verstehende) sosyolojinin savunucusu ve uygulayıcısıdır. Sosyal yaşamın en baskılayıcı problemleri değerlerin ve amaçların çatışmasını içermektedir. Weber'in rasyonalitesinin sınırları vurgusu modern sosyal dünyada uzlaştırılmamakta, değer çatışmasının yaygın olduğu fikrine dayanmaktadır. Değer çatışması ise iki düzeyde gerçekleşmektedir: bireysel değer yönelimleri ve bireyler üstü değer alanları düzeylerinde görülmektedir. Değer yönelimleri temel olarak öznel ve bu yüzden aralarındaki çatışmalar rasyonel olarak çözülemez (Brubaker, 2017: 19).

Formal ve tözel rasyonalite; rasyonalite şeylere bağlı değildir, onlara atfedilmektedir ve rasyonalite ilişkiel bir kavramdır. Bir şey sadece belirli bir bakış açısından rasyonel (ya da irrasyonel) olabilmekte, kendi içinde veya başlı başına olamamaktadır. Rasyonalite veya irrasyonel yargısı, eylem ve inanç arasında mantıklı bir ilişki veya bunun eksikliği hakkında bir yargıyı ifade etmektedir. Weber bu ilişkiel rasyonalite düşüncesini sosyal yapı analizine formal rasyonaliteyi tözel rasyonaliteden ayırarak uygulamaktadır. Bu anlamda formal rasyonalite bir olgu ve öncelikle araç ve prosedürlerin hesaplanabilirliğine gönderme yaparken, tözel rasyonalite ise bir değer durumudur ve öncelikle amaç veya sonuçların değerine gönderme yapmaktadır (Brubaker, 2017: 60-61).

Weber'in modern sosyal düzenin rasyonalitesi kavrayışının altında bireysel eylemin rasyonalitesi düşüncesi yatmaktadır. Bireysel eyleminde doğasında sınırlar söz konusudur. Bu sınırları tarihsel sosyoloji perspektifinden felsefi sosyolojiye, modern toplumun genel hatlarına makro bir odaklanmadan rasyonel eylemin anatomisine mikro bir odaklanmaya geçiş yaparak incelemektedir (Brubaker, 2017: 75).

Tablo 10

Eylemlere ilişkin tanımlamalar

Wertrational eylem	Zweckrational eylem
 1.) Belirli bir eylem tarzının doğasında var olduğuna inanılan bazı değerlerin gerçekleşmesine doğru yönlendirilmektedir. 2.) Eylemin içsel özelliklerine	 1.) Belirli bir eylemin tarzından kaynaklanması beklenen amaç veya bazı amaçların elde edilmesine doğru yönlendirilmektedir. 2.) Eylem öngörülen ve planlanan sonuçlarına

Weber'in modern toplumda artan oranda belirginleşiyor gördüğü “wertrational” “yönelimden ziyade “zweckrational” yönelimdir (Brubaker, 2017: 78-79). Nesnel ve öznel rasyonalite arasındaki ayrım “zweckrational” eylemi kapsamaktadır. Bu ayrım araçlar ve amaçlar kategorileri düşünülerek aydınlığa kavuşturulabilmektedir. Öznel rasyonalite aktörün bu kategorileri kullanımına nesnel rasyonalite ise gözlemcinin kullanımına mahsustur. Bir eylemin öznel olarak rasyonel olup olmaması aktörün kendini anlamasına bağlıdır (Brubaker, 2017: 82). Bu anlamda bir eylemin öznel olarak rasyonel olup olmaması “aktörün kendisini anlama”sına bağlı olduğundan aslında düşünümsellik vurgusu taşımakta denilebilir. Weber'in felsefi antropolojisinin tam ortasında “anlam” kavramı, insan eyleminin temel özelliğidir ve doğası gereği rasyonalite ile ilişkilendirilmektedir. Bu anlamda eylem rasyonel olduğu için anlam bilinçli olduğu sürece anlamlıdır. Weber, özgürlüğü de rasyonalite ile ilişkilendirmektedir. Farklı bir ifade ile anlam-rasyonalite-özgürlük kavramsallaştırmaları tekil bir eylem kapsamında ahlaki olarak yansız olmakla birlikte bir bütün olarak yaşam kapsamında ahlaki olarak yüklü hale gelmektedir (Brubaker, 2017: 133-136).

İdeal tipi Simmel'in ülfet tipi toplumuna benzetmek gerekirse, öncelikle toplum yerine toplulaşma kavramını ele almakta ve karşılıklı etki kavramı ile ilişkiyel bir niteliği vurgulamaktadır (Jung, 1995: 79). Ülfet, sosyal karşılıklı etki formunun yanı sıra bir toplulaşma formunu ifade etmektedir. Yapay bir dünya ve eşitler arasında işlev kazanan ülfet, karşılıklı etkinin en saf en stilize edilmiş halidir (Jung, 1995: 87). Simmel'e göre toplumsal tipler, Weber'in ideal tiplerinin aksine temelde sezginin kudretlerini içererek somut toplumsal formasyonları ve olayları kavramanın çözümleyici araçlarıdır. Bunun anlamı bir toplumsal tipin ortalama insan tahayyülüne göre görselleştirilebilecek bir figürü ve bir formülü barındırması ve onlara esasen içinde buldukları ve yaşamak zorunda oldukları topluluklar tarafından yüklenen bir kişisel özellikler nitelikler ve duygular demeti oluşturulmuş olmasıdır (Baker, 2015: 339-340). İdeal tipler, gerçekliğe şu veya bu görüş açısı altında eğilirken kullanılan ve bu görüş doğrultusunda *bizim tarafımızdan* ortaya atılmış kılavuz kavramlardır. İdeal tipler kurmaktaki amaç gerçekliği tümüyle kucaklamak değil gerçeklik hakkında görüş açıları ve seçimler doğrultusunda geliştirilmiş bir yorum ortaya atabilmektir. Bu yüzden ideal tip kavramsallaştırması çalışma için oldukça önemli bir kavramsallaştırma (Özlem, 1990: 121).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLİŞKİSEL REALİST BİR PERSPEKTİFTEN GÜNDELİK HAYAT

Covid-19 dönemi hemşirelerin mesleki doyum düzeylerinin yanı sıra gündelik yaşantılarını da etkilediğinden eleştirel realist bir ekseninde gündelik hayat kavramsallaştırmasına değinilmektedir. Bu bağlamda gündelik yaşantı ve meslek ilişkisi etkileşiminin temelini oluşturan gerçekliği çoğu zaman sorgulanmayan ya da istisnai durumlarda farklı bir konum alışı söz konusu olduğu düşünüldüğünde gündelik yaşantı bilgisinin ne olduğu ve nasıl değiştiği üzerinde durulması gerekmektedir. Aynı zamanda yapı ve mekanizmaların bilgisine ulaşmak amacı ile de söz konusu dönem ekseninde değişen gündelik yaşantı bilgisine başvurulmaktadır. Gerçekliğin gözlemlenemeyen boyutuna ilişkin mekanizmaların keşfedilme sürecinde gündelik hayat ve bu hayat ekseninde şekillenen dil önemli araçlardan olmakla birlikte anlamın keşif sürecinde gerçekleşmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle kültür eksenli gelenekler, ritüeller, kurallar başta olmak üzere bireysel ve toplumsal yatkinlikler ile eylemler, anlamlar, yorumlar aracılığıyla bilgi ya da gerçekliğin derin boyutuna ilişkin yapı ve mekanizmaların ortaya çıkması sağlanmaktadır. Bu yüzden söz konusu olan pratikler, toplumsal etkileşim ve söylemsel gerçekliğin bilgisinin kavramsallaştırma süreci sürekli olarak devam etmektedir. Anlam ise farklı pratikler içinde ve dilin temel araç olduğu bir topluluk içindeki üyeler arasındaki etkileşimler sırasında yaratılmaktadır. Toplumun dili öğrenildiğinde yani onun dilsel anlam dünyasına girildiğinde önceden yorumlanmış bir ortama girilmektedir (Danermark, vd., 2003: 58).

İnsanların gündelik hayatlarındaki risk ve güvenliğe ilişkin gündelik görüşlerinin temelinde oluşan mekanizmalar düşünüldüğünde, toplumsal hayat tarzı soyutlaması somut durumlarla ilintili iyi hayat betimlemesi somuttan soyuta ilişkindir. Daha sonra beklenen bağlantının olup olmadığını gözlemlenmek ve bu anlamda sürekli olarak nesnenin varoluşu için neyin temel önemde olduğuyula ilişkili soruları soyuttan somut ilişkisi eksenli analiz edilebilmektedir. Bu döngü yeni sorular eksenli devam edebilmektedir (Danermark, vd., 2003: 92-93). Gündelik gerçeklik bireylerin sahip oldukları gerçeklik döngüsü çerçeveleri; içinde yaşamlarını idare ettikleri, sürdürdükleri ve yeniden ürettikleri, anlamlardan formlara ve formlardan anlamlara dinamikleri içinde var olan sosyo-kültürel pratikleri ve

toplumsal cinsiyet rolleri de dâhil birçok aidiyet ve rol biçimini normalleştirdikleri dinamikler bütününe karşılık gelmektedir (Uluocak ve Aslan, 2011: 13).

Berger ve Luckmann'a göre (2008: 3), gerçeklik sosyal olarak inşa edilmektedir ve bu gerçeklik bireyin kendisinden bağımsız bir varlığa sahip olarak tanıdığı fenomenlere ait bir nitelik iken söz konusu oluşan bilgi ise fenomenlerin gerçek olduklarının ve spesifik özellikler taşıdıklarının kesinliği olarak tanımlanmaktadır. Gündelik hayatın gerçekliğini düzenlenmiş bir gerçeklik olarak kavrayan Berger ve Luckmann'a göre (2008: 35) gündelik hayatın fenomenleri onlara dair kavrayıştan bağımsız görünen ve kendilerini kavrayışına dayatan örüntüler içinde önceden düzenlenmektedir. Bu kapsamda gündelik hayat gerçekliği, bedenimin buradılığı ve mevcudiyetimin şimdiliği etrafında düzenlenmektedir denilebilir.

Anlamlar, değerler, çeşitli meşrulaştırma ve de normalleştirme biçimleri hepsi değiştirilebilirlik taşımaktadır. Toplumsal gerçekliğin oluşturduğu yatkınlıkların dönüşümü sonucu meydana gelen tözcü algıların nasıl ve de neden oluştuğu hangi koşulların hangi sonuçları meydana getirdiği farkındalık ile birlikte gelen yüksek bilinçlilik düzeyi ile daha eşitlikçi bir toplumsal gerçekliği -bir imkânın hayalini- oluşturmak mümkündür. Covid-19 dönemi sosyo-kültürel, politik ve ekonomik etkenlerin etkisi kapsamında temel toplumsal dinamikler ve bu dinamiklere ilişkin meşrulaştırma biçimleri normalleştirme ve olağanüstü durumlarda değişip dönüşmekte ve tözcü bir algıya dönüşmektedir. Bu durum da her bireyde olduğu gibi hemşireler üzerinde de etkili görünmektedir. Gündelik hayatın normal tanımlamalarının içerisinde kalan taktik ve stratejilerin yeniden üretildiği değil ancak yeniden uyarlanıma dönüştüğü görülmektedir. Bu yüzden yeni gündelik hayat ve uyarlanım sürecini incelemek gerekmektedir.

Gündelik olan sıkıcıdır (arkada kalan, geriye düşendir; çöp kutularımızı ve mezarlıklarımızı dolduran hayat kalıntısıdır; işe yaramazdır, hurdadır) fakat aynı zamanda eğer ki bizi tam da varoluşun kendiliğindenliğine ve yaşanana geri götüreceksen en önemlisi işte tam da bu bayağılıktır. Maurice Blanchot

(Gardner, 2016: 13).

Gündelik hayat insanlar tarafından yorumlanan ve tutarlı bir dünya olması anlamında onlara sübjektif olarak anlamlı gelen bir gerçeklik olarak kendisini sunmaktadır

(Berger ve Luckmann, 2008: 31-32). Zamansal çerçeve nasıl tahayyül edilebilmektedir? Zamanın içinde zamanın bir parçası olan şimdide var olunabilmekte ancak bu sırada zamanın içinde düşünme düşünce aracılığıyla yakın veya uzak geçmişe gidebilme yeteneğine sahip olunamayabilmektedir. Bir diğer ifadeyle bilinen anlamıyla düşünce akımlarını izlenimler akımından ayırmak gerekmektedir. İzlenimler akımı beden ile yakından bağlantılıdır ve bireyin kendisi dışına çıkartmamakta ama bireye geçmişe dair hiçbir perspektif de sunmamaktadır. Düşünce akışlarının temelleri ve seyirlerinin en büyük bölümü ise bağlanılan farklı grupların düşüncesinde yer almaktadır (Halbwachs, 2018: 134).

Gündelik hayat uygun rollerin ve kalıplaşmış davranış şekillerinin sağlanması yoluyla toplumsal aktörlere Giddens'in terimiyle söylemek gerekirse ontolojik güvenlik sağlayan bir sabit düzene karşılık gelmektedir. Gündelik hayat bir tür düşünümsel derinliği bünyesinde toplamaktadır. Her ne kadar gündelik hayat rutinleşmiş durağan ve düşünümsel olmayan özellikler sergilese de aynı zamanda şaşırtıcı bir dinamizme ve içsel bir kavrayış ve sınırsız yaratıcılık anlarına sahiptir. Gündelik Maffesoli'nin dediği gibi çok boyutludur; akışkandır, değişkendir; kırılıgandır (Gardiner, 2016: 19-21).

Tablo 11

Gündelik bilgi ve pratiğin ayırt edici özellikleri

Gündelik bilgi ve pratiğin ayırt edici özellikleri
Duygu ve duygulanım tarafından yönlendirilir.
Büyük oranda tekrara dayalıdır.
Analojik akıl yürütme ve aşırı genelleştirme biçimlerine meyillidir.
Pragmatiktir, anlık algı ve deneyimler üzerine kuruludur ve gündelik işlerin gerekliliklerine tabidir.

(Gardiner, 2016: 185).

Gündelik hayatın bilincine ulaşmak için gündelik olanın ilerisinde söz konusu olan gerçekleştirilmiş olanın ötesine ulaşmak gerekmektedir. Gündelik hayat bilinebilir bir şey ise nasıl tanımlanmaktadır? Öncelikle zamanın ve mekânın bedenini yaşamsal kendiliğin ve doğanın belirli bir şekilde sahiplenilmesiyle tanımlanmaktadır. Daha sonra gündelik hayatla birlikte yaşantıda yeniden ele alınmakta ve teorik düşünceye taşınmaktadır (Lefebvre, 2010: 17).

Yaşamımız gerçekleşmemiştir ve bilincimiz yanlıştır. Yanlış olan yalnızca bilincimiz değildir: Yaşamımız yabancılaşmış kaldığı için yanlıştır. Yanlış temsiller gerçekleşmemiş bir yaşamın yanlış bilincini getirirler yani insan yaşamının gerçekleşmemesinin bilincini getirmezler bunu ya gerçekleştirmiş olarak ya da gerçekleşemez olarak gösterirler. Günümüzde nasıl yaşadığımızı bilmiyoruz. En fazla bildiğimiz yaşadıktan sonra nasıl yaşadığımızdır (Lefebvre, 2010: 198-199).

Gündelik hayat ekseninde üzerinde durulması gereken en önemli isimlerden biri olan Goffman, *Gündelik Hayatta Benliğin Sunumu* adlı eserinde yaşamın muhtemelen daha gerçek ve genelde pek de iyi prova edilmemiş şeyler sunduğuna değinmekle birlikte pek çok duygu durumunun yanı sıra taktik ve strateji etkileşimlerine değinmektedir. Maskeleri duyguların aynı anda hem sadık hem gizli hem de mükemmel olabilen donmuş ifadeler olarak ele alırken merakın pratik nedenleri üzerinde durmaktadır. İnsanlar genelde buldukları ortama yeni birisi girdiği zaman genelde hakkında bilgi edinme ya da halihazırda sahip oldukları bilgileri kullanma çabasına girmektedirler. Burada söz konusu olan ilk izlenimler tarafından tetiklenen etkileşimdir (Goffman, 2014: 9-15). Kişi kendi yansıttıklarını korumak için strateji ve taktiğe başvurmakta ve böylece savunma manevraları, koruma manevralarından bahsedilebilmektedir. Goffman başka insanların karşısına çıktığında bir kimsenin gözlemcilerin durumla ilgili izlenimlerini denetim altında tutmak için pek çok nedeni olacağını varsaymaktadır. Kitapta insanların bu tür izlenimleri sürdürmek için başvurduğu yaygın tekniklerden kimileri ve bu tekniklerin kullanımında ortaya çıkan bazı sık rastlanan beklenmedik durumları ele almaktadır (Goffman, 2014: 26-27). Gündelik hayattaki düzen algısı dikkate alındığında gündelik hayat sahnelerinin birbirine karıştığı ve eklemlendiği bu bağlamda söz konusu eklemlenme sürecinin bozulması için bir bağ kurulduğu görülmektedir. Bu görünmez bağ aktörlerin belirlenmiş rollerini korumakta ve bu roller ekseninde bir performansın gerçekleşmesi mümkün olmaktadır. Söz konusu olan performans ise düzenin beklentilerine uygun bir şekilde sergilenmekte ve idealize edilmektedir.

Gerçek yaşamdaki rollerimizi sahnelemeyi öğrenirken kendi performansımızı sunacağımız kişilerin rutinlerine de ister istemez aşına oluruz ve gerçek bir rutini düzgünce idare edebilecek duruma geldiğimizde bunu yapabilmemizin sebebi kısmen beklentisel toplumsallaşma yani bizim açımızdan gerçeklik kazanmak üzere olan gerçeklik hakkında zaten eğitilmiş olmaktır. (Goffman, 2014: 78).

Bir düzenin dışında kalan bireyleri “dışarıdakiler” şeklinde isimlendiren Goffman (2014, s. 140) belli bir performans referans noktası olarak alındığında işlevine göre üç kritik rol belirleneceğini ifade etmektedir: performansı sahneyenler (oyuncular) performans tarafından hedeflenenler (seyirciler) ve performansta rolü olmayan ve onu gözlemlemeyen dışarıdakilerdir. Bu anlamda söz konusu sürecin savunma nitelikleri ve uygulamaları ise şunlardır:

- 1.) Dramaturjik sadakat: Bir takım çizgisini devam ettirmek istiyorsa takım arkadaşları belli ahlaki yükümlülükleri kabul etmişçesine davranmalıdır.
- 2.) Dramaturjik disiplin: Takımın performansının sürdürülebilmesi açısından takımın her üyesinin dramaturjik disipline sahip olması ve kendi rolünü oynarken bu disiplini sergilemesi can alıcı bir öneme sahiptir.
- 3.) Dramaturjik tedbir: öngörülü, planlı ve sağduyulu olmaktır (Goffman, 2014: 200-205)

Kişi ve bedeni sadece ortak çalışma sonucunda oluşturulan bir şeyin bir süreliğine asılacağı bir askıdan başka bir şey değildir. Benlik oluşturma ve yaşatma araçlarıysa bu askının kendisinde bulunmaz aslında bu araçlar çoğu kez toplumsal kurumlarda bulunur. Vücudu biçimlendirmek için aletlerin olduğu bir arka bölge ve sabit dekoruyla bir vitrinin bölgesi vardır. Benlik bütün bu düzenlemelerin bir ürünüdür ve her parçasında bu oluşum sürecinin izlerini taşımaktadır (Goffman, 2014: 235).

Bir toplumsal kurum belli türde bir faaliyetin düzenli olarak gerçekleştiği algıyı kısıtlayan sabit engellerle çevrili bir yerdir. Herhangi bir toplumsal kurumun izlenim denetimi açısından incelenmesi gerekmektedir. Bir toplumsal kurumun duvarlarının içine girildiğinde seyirciyle belli bir durum tanımı sunmak için iş birliği yapan oyuncaklardan kurulu bir takımla karşılaşmaktadır. Bu durum tanımı gerek takım ve seyirci kavramlarına gerekse nezaket ve edep kurallarınca ayakta tutulan etosa ilişkin varsayımlar içermektedir. Çoğu kez bir rutinin sahneleme hazırlıklarının yapıldığı arka bölge ile performansın sunulduğu vitrin bölgesi arasında bir ayrıma rastlanmaktadır. Seyircinin sahne arkasını görmesi ve dışarıdakilerin kendilerini hedeflemeyen performans girmelerini önlemek adına bu bölgelere erişim denetlenmektedir. Takım üyeleri arasında sırlar ve gizli bir anlaşma söz konusudur ve uyumun altı çizilerek karşıtlık arka plana itilmektedir (Goffman, 2014: 222-223). Bu anlamda söz konusu olan gizli anlaşma ve uyumu ortaya çıkaran anlam ve güç yapıları bağlamında pratik nedenler ile etkileşim süreçleri ele alınacaktır.

3.1. Anlam ve Güç Yapıları: Pratik Nedenler ve Etkileşim Süreçleri

"Aşına Olunan İllaki Bilinen Değildir"

G.W.F. Hegel

(Gardiner, 2016: 13).

Hayata ilişkin anlamlar oluşturabilmek için hayata ilişkin söylemlere ihtiyaç duyulmaktadır ancak hayatın kendisinin bir buluttan daha fazla anlam taşımaması göz önüne alındığında tıpkı bulutlara ilişkin doğru ve yanlış tanımlamaların söz konusu olmadığı gibi bu kavramların bulutlara ilişkin insani önermelerin işlevlerini ifade ettiğini de belirtmek gerekmektedir (Eagleton, 2012: 14).

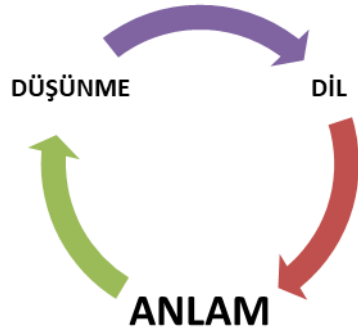
Şekil 42. Hayat ve anlam

Yukarıdaki şekil aslında Eagleton'ın da belirttiği üzere (2012: 22), hayatın anlamını bilmemenin hayatın anlamının bir parçası olduğunu düşünmenin daha akla yatkın olduğunun göstergesidir. Çünkü hayat çoğu zaman onun temel anlamı konusundaki bilgisizlikle sürdürülen bir şeydir. Söz konusu olan sorunsal aslında varoluş (öz ve varoluş) ile ilintilidir ve hayata ilişkin düşünmek hayattaki varoluş ile ilişkisel bir durumdur. Anlam ve yorum hayata ilişkin gizli mesajları, mekanizmaları ve yüzeyin altında yığılmış derinlikleri ifade etmektedir. Bu yüzden hayatın anlamı sorgulamaları kanıksanmış roller, inanışlar ve gelenekler krize girdiğinde ortaya çıkma eğilimi göstermektedir (Eagleton, 2012: 31). Böyle zamanlar özdeşünümsellik için önemli sorular barındırmaktadır. Çünkü birey hem kendine hem topluma ilişkin bir çerçevede sorular oluşturmakta ve anlam

arayışına girmektedir. Bu arayışın ortaya çıkma nedeni daha önce başvuru alanların eski işlevini yitirmeye başlamasıdır. Örneğin gelenekler ekseninde çevrelenen kültür kavramsallaştırması bir başvuru kaynağıdır ancak belirsizlik zamanlarında hayata ilişkin hazır cevaplarını yitirmektedir. Bu yüzden hayatın anlamı hayata içkindir ve bu süreçte özgürlük en önemli uğrak noktasıdır. Eagleton'ın da belirttiği üzere (2012: 43) hayatın anlamı değişken ve çok sayıda yolu içermekte, özgürlük ise bu yolda hep tesadüfen bulunabilecek en değerli anlamın göstergesidir. Bu anlam ona ilişkin bir arayışı içermekte ve bu arayış sürecin kendisini oluşturmaktadır. Ancak burada vurgulanması gereken temel nokta hayata ilişkin anlamı düşünürken bireyin hayata kazandırdıkları ile ilişkisi kısaca aslında bireyin kendisinin bu süreci oluşturduğudur. Benliği sınırsız ve ölçüye gelmez bir deniz olarak tanımlayan Cıbran'ın da belirttiği üzere (2020: 33), konuşulanların çoğunda düşünce yarı yarıya katledilmektedir çünkü enginlerin kuşu olan düşünce kelimelerin kafesinde kanatlarını açsa bile uçamamaktadır.

Vücut hantal bir mekanizmadır ve biz vinç içinde oturan biri gibi onun içine tünerez. Gerçeklik ya anlamlandırmaya hiçbir dayanak noktası göstermeyen bir kaya yüzeyidir ya da gösterenlerin gizemli bir titreşimidir. Gölgesi ve geçicidir ama aynı zamanda keskin uçların ve ağırlıkların ezici bedensel ağırların ve parçalanan kemiklerinde mekanıdır (Eagleton, 2012: 88).

Hayata ilişkin anlamın varlığı ve yokluğuna dair sorgulama biçimleri düşünüldüğünde anlam aslında gerçeklik ile *aramızdaki* bir etkileşimi ifade etmektedir. Eğer hayatın anlamı insanların ortak amacında mevcutsa bu amacın ne olduğu konusunda hiç kuşku yok gibidir. Herkesin uğruna çaba harcadığı şey mutluluktur ve mutluluk tatil kampı türünde bir sözlüktür. Bu anlamda sorun, mutluluğun belirsiz olmasıdır. Çünkü mutluluk, bazen bir zihinsel durum olarak görülmekte ve çoğu zaman yaşam kalitesi olarak çevrilmektedir (Eagleton, 2012: 106-107).

Şekil 43. Anlam, dil ve düşünme ilişkisi

(Denkel, 1996: 7).

Sözcüklerimiz bizim dışımızdaki nesnelere adlandırıyorlar; biz de böylesi sözcüklerle dilin kurallarına uygun tümceler kurduğumuzda bu adların karşılığı olan şeyleri birleştiren anlamlar elde ediyoruz (Denkel, 1996: 12). İzlenimler ise deneyimimizin içeriğini oluşturmakta, edinilen her izlenim için zihin bir de kavram üretmekte, kavramlar daha canlı olan izlenimlerin soluk kopyalarıdır (Denkel, 1996: 175).

Özgürlük kavramsallaştırmasına yeniden dönmek gerekirse, Cibran'a göre (2020: 26-27) özgürlük peşinde koşma arzusu bile birey için bir dizgin halini aldığı ve özgürlükten bir amaç olarak söz etmek bırakıldığında özgür olunabilmektedir. Gerçekte "arzulanan ve korkulan", "iğrenç olan ve aziz tutulan", "kovalanan ve kaçmak istenilen" her şey bireyin varlığı içinde devinmekte ve sürekli bir yarı kuçaklaşma halindedir. Bunlar bireyin içinde birbirine yapışık ışık ve gölge çiftleri halinde devinmektedir. Söz konusu olan bu gölge solduğu ve yok olduğu zaman ise geride kalan ışık bir başka ışığın gölgesi olmaktadır. İşte böyle prangalardan kurtulan özgürlük daha büyük bir özgürlüğün prangasını oluşturmaktadır.

Francis Bacon, insan düşüncesini insan zihnini kuşatan putlar adını verdiği engellerden temizlemek diye tanımlamıştı. İnsan zihnini kuşatmış olan putlar insanı tarihin şafağında yitip gidecek ve yerini saf aklın ışığına terk edecekti (Hekman, 1999: 15-16).

Schutz, anlamın sosyal dünyadaki oluşumunu ile sosyal aktörlerin içinde hareket ettikleri sağduyu gerçekliğinin inşasını açıklamaya çalışmakta ve her türlü bilginin tanım

gereği sosyal ya da öznelarası olduğunu belirtmektedir (Hekman, 1999: 44-45). Bu bağlamda Schutz, bilginin sosyal temellerin anlamın öznelarası inşasını inceleyerek açıklamaya çalışmaktadır. Gadamer ise dilin sosyal aktörler olarak *bizim oynadığımız bir oyun değil tersine dilin bizimle oynadığı bir oyun* olduğu yolundaki kavrayışı sunmaktadır (Hekman, 1999: 48). Bu ekseninde Gadamer'in oyun analizine değinmek gerekirse; oyun, daima öznesizdir yani oyunun onu oynayanların bilincinden bağımsız kendine ait bir özü bulunmaktadır ve oyun daima kendi kendini temsili içererek daima şimdi olana dahil olmayı gereken bir katılımcı seyirciyi içine almaktadır (Hekman, 1999: 132-133). Bu anlamda Gadamer anlama nasıl mümkün olur? sorusunu temel almakta ve bütün anlamının lingüistik olduğunu, anlamının bu nedenle dil ortamı içinde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra Gadamer, etkili tarihsel bilincin ufukların kaynaşması olarak işlendiğinde vuku bulan bir fenomenin tesbitini yapmakta ve o ufuk kavramını belirli bir bakış açısından görülebilen her şeyi içine alan vizyon sahası olarak tanımlamaktadır (Hekman, 1999: 140-141).

Önlenemez biçimde bir diyaloga angaje durumda olduğundan diyalog, bireyin kendisi ile dünya arasında bir karşıtlılığı veya etkileşimi içermektedir. Her düzen formu ötekiyle ve ötekilikle mücadele etmekte, dolayısıyla diyalogu bir ölçüde engellemektedir. Ötekiliğin bütünüyle aşıldığı yerler ise diyalogun bütünüyle ortadan kaldırıldığı tahakküm durumlarının doğduğu yerleri ifade etmektedir ve tahakküm, diyalogun radikal reddini ifade etmektedir (Falzon, 2001: 7-8). Hem etik anlamda hem de sosyal etkileşim ekseninde angaje olunan diyalog hayatın gerçeğini ve bir varoluş sürecini ifade ettiğinden aslında karşılıklı ilişkiye dönüşmektedir. Bu ilişki durumu ise bugünü ve geleceği içerdiği kadar tarihsellik ile de temas halindedir.

İnsanlar empoze edilen kurallara direnebilir onları çiğneyerek aşabilir. Yeni düşünce ve eylem biçimleri yaratabilir ve sonra onları empoze edebilirler. Sıraları geldiğinde bu yeni organizasyon formları direniş ve çiğneme eylemiyle karşı karşıya kalabilirler ve dolayısıyla bu süreç kendisi vasıtasıyla hayat formlarının hem doğduğu hem de dönüşüme uğratıldığı sürekli açık uçlu bir diyalogdur (Falzon, 2001: 16-17).

Söz konusu olan açık uçlu diyalog hali dünya-bireyin kendisi ile olan ilişkilerinde ve bir anlam çerçevesi ekseninde gerçekleştiğinden Falzon'un da belirttiği üzere (2001: 59)

süreç içerisinde bilme eyleminde hem dünyayı yorumlama hem de dünyanın kılavuzluğuna eşlik edilmektedir.

Diyalog ben'in ona empoze ettiği kategorileri kesinlikle aşan daha sonra kendisinin etkilenmesine elverişli bir varlık olarak ötekinin ötekiliğine hakkını teslim eder (Falzon, 2001: 66).

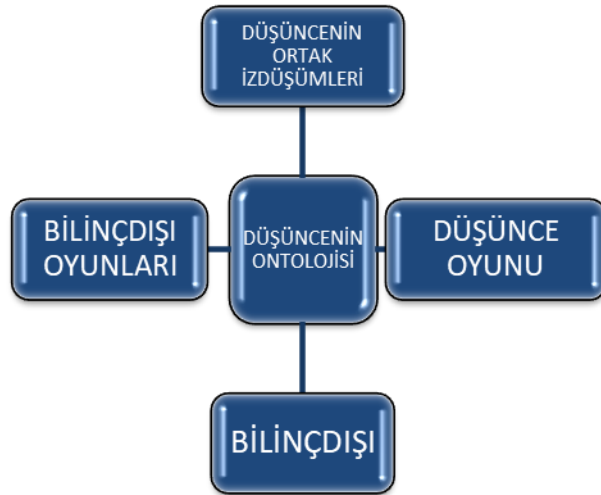
Diyalog etiğinden bahsetmek gerekirse; diyalog etiğinin temel ilkesi, ötekini kendi hâkim kategorilerine indirgmeden dinleme ve anlama konusunda gönüllü olma tutumudur. Bu bağlamda diyalog, yeni düşünce ve eylem biçimlerinin doğuşunu cesaretlendirdiği için etik bir düşüncenin de merkezine yerleşmektedir. Diyalog etiği ise bireyin kendisinin görüş noktalarını dayatırken ya da diğerinin görüş noktalarını eleştirirken değişme ve değiştirme ihtimaline açık olma halini ifade etmektedir (Yoğurtçu, 2016: 321-322). Bu anlamda gündelik konuşmalarda duruma ilişkin gerçekliği sorgulanmayan ortak bir anlayış benimsendiğinden sorulması gereken sorular söz konusudur. Bu sorular; “Gündelik toplumsal etkileşimin temelini oluşturan gerçekliği sorgulanmayan kabullerin bilgisine nasıl ulaşılabilir?”, “Karşılıklı konuşmanın temel kuralları ve mekanizmalarının bilgisi nasıl elde edebilir?” şeklinde ifade edilebilir (Danermark, vd., 2003: 168-169). Bu eksende söz konusu olan farklı bakış açıları, anlamlar, çok boyutlu gerçeklik düzeyleri ile farklı duyu politikalarıdır. Tıpkı anlamın yeniden üretim süreci gibi gündelik hayatta da duygudan bahsedildiğinde gerçeklik yeniden üretilmekte ve toplumsal olarak yeniden inşa edilmektedir. Bu anlamda sadece kavramlarla düşünmeyip kavramlar hakkında da düşünmek oldukça önemlidir ve çünkü kavramsallaştırmanın da en yaygın ve önemli yolu soyutlamadır (Danermark, vd., 2003: 77-78). Soyutlamalar kavramsal olarak ayırt etmeyi sağlayarak anı dondurmakta ve burada-şimdiye işaret etmektedirler. Gerçekliğin dinamik boyutunu anlamlandırmak için soyutlamak önemli bir perspektif sunmaktadır (Danermark, vd., 2003: 94).

Yaşantıya yaklaşabilmek ve gündelik hayatın keyfi bağlam değişikliklerini ortadan kaldırmak, sıradanlığın sıradışılığını anlamsızın anlamını kavramak ekseninde gündelik hayatı ele almak gerekmektedir. Çünkü bireysel bilinçler toplumsal bilinçlere, toplumsal bilinçlerde bireysel bilinçlere açıldığından insan bilinçlerinin çokluğu dünyaya açılmaktadır (Lefebvre, 2013: 12-14). Lefebvre'nin de belirttiği üzere (2013: 49) gündelik hayatın “hem içindeyiz hem de dışındayız”. Çünkü gündelik hayat bir töz değil ilişkiler

sistemidir. Farklı bir ifade ile aslında töz yoktur ilişkiler vardır. “Nasıl yaşadığımızı bilmiyoruz ve yine de bilincimiz ancak yaşantının ve yaşamamızın toplumsal praksis içinde bireysel edimlerimizin bilinci olarak” tanımlanabilmektedir (Lefebvre, 2013: 177). Nasıl yaşanıldığına ve bu yaşam içerisindeki edimlerin bilincini anlamlandırma adına yaşama ilişkin bireyin taktik-stratejilerine ve bu taktik-stratejiler bağlamında dahil olunan oyuna-oyun bilincine değinmek gerekmektedir.

3.1.1. Taktikler ve Stratejiler: Oyunun Ontolojisi ve Toplumsal Oyun Bilinci

De Certeau'ya göre taktikler, stratejilerle kesin bir zıtlık içerisindedir; stratejiler zaman ve hafızayı bunları gözlemlenebilir ve okunaklı bir sistemin öğelerine indirgemek suretiyle yadsıtmaktayken taktikler; dağınık, saklı ve gelip geçici olmakla birlikte var olan durumun somut taleplerine doğaçlama yanıtları içermektedir. Taktikler aynı zamanda doğaları gereği geçicidir (Gardiner, 2016: 234-235). Söz konusu olan covid-19 döneminde alınan kararları stratejiler olarak betimlemek mümkün iken taktikleri bu dönem içerisinde hemşirelerin var olan duruma ilişkin çabaları olarak nitelendirmek mümkündür. Taktikler ve stratejiler kavramsallaştırmasını anlamlandırmak amacıyla öncelikle bilinçdışı ve bu bağlamda oyun kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir

Şekil 44. Düşüncenin ontolojisi

Bilinçdışı boyutu hiçbir zaman tam olarak ne belirlenebilmekte ne de bilinebilmektedir. Belirsizlik noktaları bilinçdışı yoluyla her yeniden üretimde için

olmakla birlikte bilincin görevi özelliğinden kaynaklanan belirsizlikle birlikte bu noktalar psişe yoluyla toplumsal yeniden üretim süreçlerinin açık uçlu-belirlenimsiz olmasını temin etmektedir (Leledakis, 2000: 14).

Giddens'in katmanlaştırma modeli ekseninde bireyin üç düzlemi öne çıkmaktadır. Bu düzlemler: Söylemsel bilinç, pratik bilinç ve temel güvenlik sistemi şeklindedir. Söz konusu olan düzlemlerin psikanalitik modeldeki ego-süper ego ve idin yerini alması amaçlanmaktadır. Bu anlamda temel güvenlik sistemi benliğin ve toplumsal kimliğin temel varoluşçu parametrelerine içermektedir. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi "ontolojik güvenlik" kavramsallaştırması bağlamında "ontolojik güvenlik arayışı" pratik ve söylemsel bilincin yaptığı eylemleri gözetim altında tutmayı sağlamaktadır. Bu iki bilinç düzeyinin ortak kaynak noktası hafızadır ve söylemsel- pratik bilinç eylem bağlamlarında işe yarayan psikolojik hatırlama mekanizmalarına işaret etmektedir (Leledakis, 2000: 100-102).

Laclau ve Mouffe toplumsal olgular bütünlüğünün hem dilsel hem de dilsel olmayan öğeleri içerdiğini ve dünyanın anlamının tamamen bağlama bağlı bir şey olduğunun giderek daha fazla kabul edildiğini düşünmektedir (Leledakis, 2000: 138). Castoriadis ise "toplumsal tahayyül mahsulü anlamlandırmalar magması" üzerinde durmaktadır. Anlamlandırmalar magması nosyonu, kimliklendirici mantıktan kopan bir varlık tarzını gündeme getirmektedir. Castoriadis'in "toplumsal tahayyül mahsulü anlamlandırmalar"ı "psişe" de içselleştirilmiş olmakla birlikte bunlarla bireysel "psişik temsiller" arasında birebir karşılığı olmadığını vurgulamaktadır (Leledakis, 2000: 144-147). "Psişe" üzerindeki belirlenimlerin-etkilerin toplamı hem bilincin ürünleri olarak hem de eylem ya da davranış olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda düşünceler, fikirler ya da duygular bilinmeyen bir formda bilinç dışından ya ego-süper ego faillerinden-idden kaynaklanmaktadır (Leledakis, 2000: 233).

Bireysel "psişeyi" toplumsal bağlamlar dışında kavramak imkânsızdır ama bireyi sadece toplumsalın yansıması olarak ya da toplumsal yapısal bütünlerin içi boş bir mekânı olarak kavramak da mümkün değildir (Leledakis, 2000: 247). Dolayısıyla psişe analizi psişenin gelişiminde toplumsal etkilerin tespitine ve bu etkilerin işlediği düzeyin belirlenmesine imkân vermektedir. Bu toplumsal etkiler iki düzeyde işlemektedir:

1.) Derin bilinçdışı bir düzey olan bu düzey psişenin kullandığı temsilleri -ego ve süper ego faillerinin kuruluş sürecinde içselleştirilmiş nesnelere- sağlamakta ve bu nesnelere içgüdüsel yatırımının tipini ve düzeyini etkilemektedir

2.) Bilinç düzeyi bu düzey bilinçli düşüncenin kullandığı kavramlar, simgeler ve normların bilişsel sistemlerinin dışında bireyin akılcı bir biçimde uyarıldığı nesnel çevreyi sağlamaktadır (Leledakis, 2000: 259-260).

Bu anlamda yeniden hafızaya ve dolayısıyla hatırlamaya-hatıralara dönmek gerekirse Halbwachs (2018: 10), hatıraların genellikle kolektif olarak kaldığını belirtmektedir. Bireysel anıların çoğunun toplumsal etkilerle kuşatıldığında genel olarak bireysel yansıması azalmakla birlikte aslında kolektif etkileri bireyselliğin kurguladığı düşünüldüğünde çok da doğru bir tanımlama olmamaktadır. En bireysel duygu ve düşüncelerin çıkış noktaları üzerinde bile toplumsal bağlamın etkisi söz konusudur. Toplumsal bir düşünce halkası çoğu zaman solunan atmosfer kadar görünmez olabilmektedir. Normal hayatta ona direnilen zamana kadar ise varlığı bilinmemektedir (Halbwachs, 2018: 27).

Her bireysel hafızanın kolektif hafıza üzerindeki bir görüş açısı olduğunu bu görüş açısının benim onda işgal ettiğim yere göre değiştiğini ve bu yerinde bizzat benim başka ortamlarla sürdürdüğüm ilişkilere göre değiştiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. O halde ortak enstrümandan herkesin aynı şekilde faydalanmaması şaşırtıcı değildir (Halbwachs, 2018: 39).

Halbwachs, hafızanın sosyal olarak inşa edildiğini hatırlamanın da unutmak kadar sosyal olduğunu belirtmektedir (Öğüt, 2019: 103). Her kolektif hafıza uzamsal bir çerçeve içerisinde kendini açıkladığı kabul edildiğinde steroipler, kalıplar, modellerin yanı sıra aidiyetler yaratan inanç formları olarak kurumsal hafızaların mekanlara gömülü olduklarını da vurgulamak gerekmektedir (Öğüt, 2019: 137). Bilinç ve bilinçdışı etkisi çoğu zaman düşünceler ekseninde hatıraları şekillendirmektedir. Bu anlamda aslında düşünce “flanör”dür denilebilir. “Flanör” ise her şeyden önce yürüyen bir düşüncüyü ifade etmektedir. Bu düşünce; düşüncenin geniş yollar, kanallar, düzlükler açan yürüyüşünün insanın aklındaki izdüşümlerini ifade etmektedir (Köse, 2012: 9). Bu anlamda flanör aslında insan zihninin, bilincin, bilinçaltının ve de bilinçdışının zaman ve uzamda mekanın etkisi dahilinde devam eden bir düşüncenin süresel ifadesidir.

İnsan zihnini bir labirent olarak ele alındığında her girinti ve çıkıntılarının farklı bir düşüncenin gölgesi olarak değerlendirildiğinde aslında flanör bu labirentin bitmek bilmeyen bir yol tezahürünü ifade etmektedir. Bilinç ekseninde şekillenen bakışın dönüşümüne sebep olan bireyin içindeki küçük bir gezgini andıran labirentin yol tanımlamasıdır. Labirentin içerisinde net ve bulanık anları başta olmak üzere aslında bir arayış halini ifade etmektedir. Bir düşünce olarak beden aslında labirentin tüm yollarında kendi için bir anlam ve yorum çerçevesi oluşturarak bazen net bazen bulanık zamansal çizgilerde yürüyen bir düşünce misali zihinsel bir harita ekseninde yürüyen bir bedene dönüşmektedir. Bedenin anlam ve yorum ekseninde oluşturduğu referans çerçeveleri zihnin söylem evreni olarak hem yerleşik hem de göçebe ön kabullerinden etkilenmektedir. Bir anlamda Bourdieu'nun "doksa" kavramsallaştırmasına yeniden dönmek gerekirse bu "doksa"lar labirent içerisindeki yerleşik düşünsel yatkınlıklar olduğundan bireyin zihinsel çerçevesi her zaman bu noktalara acil çıkış kapısı oluşturmaktadır. Acil çıkış ekseninde tanımlanan bu alan özgürlük ediminin en önemli engelleyicisidir. Farklı bir ifade ile düşüncenin yürümesini engelleyen bir düzlüktür ve ona sabitlik aşılacaktır. Deleuze ve Guattari'nin "yersizyurtsuzlaşma" kavramsallaştırması bireyin alışılmadık olana uyumunu gerektirdiğinden acil çıkış yönlendirmesi yapmakta ve böylece düşünce ile bedenin bir sığınağı konumuna gelmektedir. Aslında bu durum "ikna" kavramsallaştırması ile oldukça ilişkilidir. Toplumsal ve bireysel kodların yeniden üretildiği düşünüldüğünde düşünceye dair kodlar ve sabitlerin de sürekli yeniden üretildiğini kabul etmek gerekmektedir. Hatta istenmeyen bastırılan düşüncenin istemsiz gündeme gelme durumu da söz konusudur. Labirentin farklı kutuplarında yer alan iki alan söz konusudur. Bunlardan ilki güvenli çıkış olarak bahsedilen alandır ve ikinci alan olan özgürlük alanını engellemektedir. Lacan'ın bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır sözünü Deleuze ve Guattari "zülüm sistemi" olarak adlandırmaktadır. "Zülüm sistemi" organların "socius" içine yontulmasını sağlamaktadır. Yeryüzü toplumsal bir ölçekteki organsız beden olduğundan hem organsız beden hem de yeryüzü bastırmanın eyleyicileri olarak anlaşılmalıdır (Buchanan, 2008: 142-143). Bu anlamda Deleuze ve Guattari bilinci bastırmanın bilinçdışı olduğu fikrini reddederek bilinçdışını bastırmanın bilinç olduğunu belirtmektedirler. *Düşünceyi bir kez bastırduğumuzda onu tekrar bastırırız ve hatta bastırılmış olduğumuz şeyi bize hatırlatabilecek o şeyleri de bastırırız.* Bilinç bilmese de bilinçdışı fark edip yanıt verdiği bir şeyi ifade etmektedir (Buchanan, 2008: 51-58).

Osho (2009: 23-24) insanların niçin bu kadar çok bastırıp sağlıksız hale geldikleri üzerinde durur. Bu sorunsalın cevabını ise şöyle ifade etmektedir; “çünkü toplum sana dönüştürmeyi değil kontrol etmeyi öğretir.” Söz konusu olan covid-19 döneminde hemşireler karşılaştıkları pek çok sorunsalın sebep olduğu farklı duygu düşünce ve davranışı bastırmak zorunda kaldığından bu durum sağlıklarını etkilemiştir. Pek çok sorun ve pek çok bilinmeyen olduğunda söz konusu olan süreci kontrol altına almaya çalışan hemşireler bu durumun oluşturduğu kaygıyı oldukça yoğun yaşamışlardır. Bu anlamda dönüşüm-dönüştürmeye yönelik çaba oldukça önemlidir.

Bilinçdışının nasıl çalıştığını anlamak için her şeyden önce onun üretimlerini anlam terimleriyle düşünmekten vazgeçmek gerekmektedir (Buchanan, 2008: 113). Bu bağlamda söz konusu anlamlandırma biçimlerini anlamak için Althusser’in ideoloji-özne-bilinç ilişkisine değinmek gerekmektedir. Althusser, ideoloji-özne-bilinç ilişkisine odaklanmaktadır. İdeoloji, tüm varoluşunu yaşam pratiğinden almaktadır ve ideoloji yaşananın bir aynasıdır. Dolayısıyla ideoloji her yerdedir. İdeolojiye maruz kalan öznenin bilincini geliştirmesinin olanaklı olup olmadığını tartışmaktadır (Zengin, 2018: 51-52). Althusser’e göre ideoloji ve özne birbirlerinin tamamlayıcısıdır. İdeolojiyi tarihsiz olarak ifade eden Althusser, ideolojiyi tarihin ötesinde ve bilinçdışı olarak nitelendirmektedir. İdeolojinin taşıyıcısı öznelerdir ve ideolojiler özneler üzerinden yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda ideoloji insan toplumlarındaki işleyişi ve yapısının dönüştürülemez bir yapısını göstermektedir. Bu anlamda ideoloji bir temsil sistemi olarak kendisini imgesel alanda var etmekte ve bu sebeple öznelerin bilinçdışına etkide bulunmaktadır. İdeolojiler kendi dışında da bir tarihe sahip olduğundan tarihi toplumsal biçimlenme içerisinde gelişen sınıf mücadelelerinin tarihine dayanmaktadır. Althusser yanlış bilinci ideolojiyle doğru bilinci ise bilim özdeşleştirmektedir (Zengin, 2018: 54-56). Bu anlamda bireye etki eden anlamlandırma mekanizmalarının keşfi düşünümsel bir paradigmatik dönüşümü gerektirmektedir. Bu yüzden oyun kavramsallaştırması söz konusu mekanizmaları keşfetmek ve bu mekanizmaların işleyişini anlamlandırmak için önemlidir. Oyun kavramsallaştırmasına ilişkin -daha önce Bourdieu üzerinde durulmuştu- ismin görüşleri söz konusudur. Bunlardan bazılarını bu bölüm içerisinde değinilecektir.

HUIZİNGA	<ul style="list-style-type: none"> •Oyun kültür ve realite ilişkisine odaklanmış •Oyun-gerçek ayrımı ile oyun-oyun olmayan ayrımına odaklanır.
GADAMER	<ul style="list-style-type: none"> •Oyun-yapı ilişkisi ve oyun hareketi bağlamında bir inceleme söz konusudur •Kendilik sunumu kavramını oyun ekseninde ele alır.
DERRİDA	<ul style="list-style-type: none"> •Oyun alanı ve fark ilişkisini incelemiştir. •Oyun kavramlarının ikilikler açısından da çözümlenmesi

Şekil 45. Oyun kavramsallaştırması

(Dursun, 2014: 17).

Yukarıda bahsedilen isimlerin oyun kavramsallaştırmasına ilişkin görüşleri incelendiğinde hepsinin benzer özellikler taşıdığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda oyun, hareketlerin düzenlendiği ve sınırlandırıldığı bir alandır. Oyunun amacı ise oyunun kendi hareketini düzenleme ve biçimlendirmedir (Dursun, 2014: 123). Bu anlamda oyun oynayanların bilincinden bağımsız kendi özüne sahip olduğundan oyunun bu özelliğini en iyi yapı kavramına başvurarak anlamak mümkündür. Yapı kavramı yapıya dönüşüm ile mevcudiyet kazanmakta ve yapıya dönüşen oyun tekrarlı bir oyunu ifade etmektedir (Dursun, 2014: 128-129).

Oyun gerçek anlamda bir ekonomi üretmektedir ve oyun belli bir zaman ve mekân içerisinde meydana gelmektedir. Hem bir düzen yaratmakta hem de kendisi bir düzen olmaktadır (Dursun, 2014: 152-153).

Oyun kavramsallaştırması gündelik hayatı anlamak adına bir perspektif sağlamaktadır. Çünkü gündelik hayatın ritüellerinin en açık biçimde formüle edilmiş olanları nezaket ve görgü kuralları olarak adlandırılanlardır. Goffman'a göre bu kurallarda birey kendisine ve diğer insanlara ilişkin daha özel idealleştirmeler sunmaktadır. Bu eksenle etkileşim ritüelleri insanların puanlar kazanmak -örneğin doğru temaslar kurmak, rakipleri utandırmak veya mağlup etmek toplumsal üstünlük iddia etmek- için kullanabilecekleri araçlardır. Durkheim'a göre bir ritüel insanların bedenleri, ilgileri ve duygularını belirli bir biçimde odaklandıkları özel bir bileşim türünü ifade ederken, Goffman ritüelleri tiyatroya benzetmektedir. Onlar sergilenen performanslardır ve bu yüzden gerçek sahne donanımları yani kostümler, sahneler, izleyici yerleri ve oyuna

hazırlanılan mekanları gerektirmektedirler. Bu yüzden Goffman sahne önü ve sahne arkası ayrımı yapmaktadır. Çünkü ritüeller sınıfsal yapıyı ayakta tutan ve yeniden müzakere edilen araçlar olduğundan onlar hem benlikleri yaratmakta hem de onları farklı sosyal sınıflar içinde kademelendirmektedirler (Collins, 2015: 227- 229).

Duygulanımsal yönden ne olduğunuz toplumsal sınıflandırmayı değil bu sınıflandırmaların bir işlevi olarak ama daima açık bir ilişkiler alanında sahip olduğunuz potansiyel bağlantıların ve hareketlerin bir kümesini göstermektedir (Massumi, 2019: 54).

Foucault, özneleştirmeyle yani bireysel kimliğin tanımlanması ve kontrol altına alınmasıyla ilgili süreçlerin araştırılması, bir benlik bilinci organize etmede disiplin çağının etkisine değinmektedir (Slattery, 2008: 482). Bu yüzden Foucault, öznenin nesnelleştirilmesini özneleştirilmesini incelerken iktidarın söz konusu olan bu sürece etkisini dikkate almaktadır. Toplumsal normların dışladığı kimliklerin normallik algısını hedef alarak yeni bir söylem oluşturmak gerekmektedir. Bu anlamda “episteme” kavramsallaştırması önemli açılımlarda bulunmaktadır. “Episteme”, söylemsel düzenlerin seviyesinde analiz edildiği zaman bilimlerin arasında belirli bir çağ için keşfedilebilecek olan ilişkiler bütünü şeklinde ifade edilebilmektedir. Bunun yanı sıra sonsuz bir ilişkiler alanını baştan sona katetmek gibi bir amacı bulunmaktadır (Foucault, 2014: 222). Episteme ile Foucault aslında farklı söylem tiplerini birbirine bağlayan ve belirli bir tarihsel döneme uygun düşen bir ilişkiler birliğini göstermektedir. Çünkü episteme bir yandan tutarlı ve kapalı bir sistem iken öte yandan da epistemik kopuşu vurgulaması anlamında önemlidir (Revel, 2012: 67-68).

Kendimizinkinden farklı bir zihin yapısından söz etmek de tam anlamıyla doğru sayılmaz. Söz konusu olan farklı bilişsel yapılar değil aynı bilişsel yapının büyük çeşitlilik gösteren kültürel deneyimler ifade etmesidir (Turner, 2018: 13).

Victor Turner’in yapı-anti yapı kavramsallaştırması ritüellerin değerleri anlamlandırmada oldukça önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda yaşam deneyimi ve ritüellerin ilişkisi ile bu ritüellerin normallik ve norm ekseninde ele alınması açısından Turner’ın kavramsallaştırmaları oldukça önemlidir. Çünkü semboller toplumun hem normal hem de anormal tanımlamalarına ulaşmayı sağlamaktadır.

Turner, Ndembuların İsoma ritüelindeki sembollerin semantiğini inceleyerek sonra da gözlemsel ve yorumsal verilerden bu sembolizmin semantik yapısına ilişkin bir model kurmayı amaçlamaktadır. İlk olarak Ndembuların kendi sembollerini nasıl açıkladıklarına dikkat etmekle başlamaktadır. Önce tekil olgularla başlayarak genellemelere ulaşmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda ciddi yorumlar toplayarak gündelik diline ait pek çok terimi ele almaktadır. Bu sembollere verdikleri anlamların belli bir kısmı kendi halk etimolojisine dayanmaktadır ve bir sembolün anlamını sembole verilmiş isimden türetmektedir. Ndembular için İsoma ritüeli kadınların ritüelleri ya da üreme ritüelleri olarak bilinen bir ritüel sıfatına aittir ve bu da ataların ruhları ya da gölgeleriyle ilgili ritüellerin bir alt sınıfıdır (Turner, 2018: 21-22).

Turner yapıyı “kapalı toplum” komünitesine ise “açık toplum” olarak ifade etmektedir. “Komünite ya da açık toplum” yapıdan ya da kapalı toplumdaki farklıdır çünkü potansiyel ya da ideal olarak insanlığın sınırlarına kadar genişleyebilmektedir (Turner, 2018: 113-114). Bu anlamda toplum ardışık yapı ve komünite evrelerinin yaşandığı diyalektik bir süreç gibi görünmektedir (Turner, 2018: 214). Söz konusu süreci anlamlandırmak adına strateji ve taktik kavramlarına yeniden dönmek gerekirse, Michael de Certeau (2008: 54), gündelik hayat kapsamında strateji ve taktik kavramlarını ele almaktadır. Bu ekseninde stratejiden kastedilen bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir çevreyle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Strateji uygulaması her şeyden önce belirli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın varlığını gerektirmektedir. Bu alan ilişkilere belirgin bir biçimde dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan bu idarenin zeminini oluşturan alanı ifade etmektedir. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık işte bu stratejik model üzerine kurulmaktadır. Stratejiler, gündelik hayatın içerisinde iktidarın yerleştiği her alanda karşılaşılan düzenlemeler bütünüdür. Stratejilere hastanenin yazılı kuralları, okuldaki yönetmelikler örnek verilebilmektedir. Sıradan bireyin strateji uygulamaları önceden ön kabullerle düzenlenen tüm bu düzenlemeler yığını içerisinde yarattığı yeni uygulamalar kendilerini oluşturdukları taktikleri oluşturmaktadır (Yılmaz, 2016: 5). Taktikten kastedilen ise tam aksine ne bir aidiyet üzerinden ne de ötekinin görünür bir bütünlük olarak ayırt edilmesini sağlayan bir sınır üzerinden yapılan hesaplamadır. Taktik uygulama alanı olarak sadece ötekinin alanına

sahiptir. Taktikler ötekinin alanına bu alanı bütünüyle kapsamadan bu alana belirli bir mesafede kalmayı da başaramadan yavaş yavaş sızmaktadır (Certeau, 2008: 54)

Gündelik hayat sosyolojisinde önemli bir yer tutan strateji kavramı Foucault için, iktidar ilişkilerini oyuna dahil eden mekanizmalardır. O, stratejiyi yüzleşme stratejileri ve mücadele stratejileri olarak ikiye ayırmaktadır. İktidar ilişkisi mücadele stratejisini, özne ise yüzleşme stratejisini kullanmaktadır. Bourdieu, Foucault'nun mücadele stratejisi olarak ifade ettiği strateji biçimini, tahakküm stratejisi olarak nitelemektedir. Tahakküm eden eyleyici, bilinçli ya da bilinçsiz olarak çatışmalı sosyal alanı yeniden üretirken bu stratejiyi kullanmaktadır. Hatta Bourdieu'ya göre sosyoloğun görevi bilimsel çalışma yaparken tahakküm stratejilerini de ifşa etmektir. Bu anlamda strateji, pratik duyusun ve her bir sosyal oyunun özgül ürünüdür. İyi oyuncu, oyunun istekleri ve gerektirdikleri noktasında ne yapılması gerektiğini bilen bir oyuncudur. Bu yüzden oyun içinde, çokça değişen durumlara uyum sağlamak için sürekli yenilik ve yaratıcılık gerekmektedir. Bu sadece, mekanik bir bağlılıkla oyunun açıkça belirtilmiş, kodlanmış kurallarına uymakla gerçekleştirilememektedir. Oyun içinde meşruluk, bir yandan oyunun kurallarına bağlı olduğunu göstermekte bir yandan da kendi çıkarını gözetmektedir (Deniz, vd., 2016: 1079).

Bourdieu stratejilere daha yapısal bir çerçeve çizmesine rağmen Foucault stratejilerde daha ilişkiyel bir boyut düşünmektedir. Foucault'ya göre, yüzleşme stratejisinin amacı iktidar ilişkisi olmak, iktidar ilişkisinin amacı ise kazanan strateji olabilmektir. Foucault, iktidar ile özne arasında belli belirsiz bir 'eşitlik' düşünüyor gibi görünmesine rağmen Certeau, gündelik hayatın daha az eşitlikçi olduğunu düşünmektedir. De Certeau'nun ilgilendiği alan, Foucault'nun iktidar kuramının ihmal ettiği alandır (Deniz, vd., 2016: 1079) Bourdieu'nun alan dolayımıyla kullandığı ve strateji olarak adlandırdığı, Foucault'nun iktidarın kudreti karşısında direniş geliştiren öznenin "mücadele stratejisi" dediği ve De Certeau'nun "taktik" kavramıyla açıkladığı feda edilen/ezilen öznenin eylemi, gündelik hayatta tahakküme ve hâkim kimliğin stratejisine karşı geliştirilen direniş estetiğidir. Kısacası taktik mekân olarak sadece ötekinin mekânını kullanmaktadır. Bu nedenle yabancı bir gücün yasalarıyla düzenlenmiş haliyle kendisine dayatılan alanda oyununu kurmak zorundadır (Deniz, vd., 2016: 1080).

Kopuşların tüm sıklığı parçaların bütün dağılımı etkilerinin dengelenmesi ve karşılıklı bağımlılıklarının oyunu sürekli tekrar edilmesi gereken bir kuruluşun monoton eylemine indirgenmiş bulunmaktadır (Foucault, 2014: 218).

Taktik ve stratejiler kültürel temsilleri oluşturmakta ve pratikler ekolojisinde önemli rol oynamaktadırlar. Bu anlamda söz konusu pratiklerin etkisinin yoğunlaştığı bir diğer kavramsallaştırma kurumlar ve gündelik hayat içerisinde kurumların niteliğidir. Kurumlar tarihsel konfigürasyonlardır ve bir tarihselliğe sahip zaman-uzaysal kendiliklerdir. Kurumlar hem burada ve şimdide hem de tarihsel zamanlarda var olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu anlamda kurumların tarihlerinin olması, varlıklarını işlevlere değil meşrulaştırma süreçlerine borçlu oldukları anlamına gelmektedir (Öğütte, 2019: 87-88).

Kurum, somut sosyal nedenlemenin yapıların ortak belirleniminin üzerinde vuku bulunduğu bir zemindir. Zihinlerde ve kurumlarda kurumların bıraktığı damgalar ve izler yer almaktadır (Öğütte, 2019: 118-119).

Konumlar ve pratikler arasında kurumlar ile failer arasında ontolojik bir yarıklık vardır (Öğütte, 2019: 83).

Habitus ile kurum arasında hakiki bir suç ortaklığı ilişkisi hüküm sürmektedir ancak bu ilişki gerilimli olduğundan her empirik vakada tekrar tekrar aydınlatılması gerekmektedir. Çünkü habitus kurumlar ile bedenler arasında buluşma noktasında yer almaktadır (Öğütte, 2019: 92-93). Verilmiş bir toplumun içinde hafızasının korunması ve bağımsız düzeninin devam ettirilmesi istenen söylemleri kaydetme ve muhafaza etme olanağını veren kurumlardır (Foucault, 2014: 155).

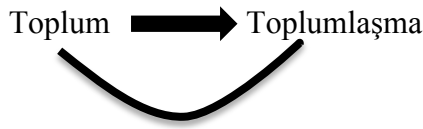
3.2. Kültür, Toplum ve Psikanaliz İlişkisi

Kültür, bilinçdışının bir yansımasıdır ve bu bağlamda metalaşarak endüstrinin sadece bir sektörü olmakta daha sonra ise böyle bir endüstri toplumunda insan bir meta nesne haline gelmektedir. Bu insanın şeyleşme durumudur ve bu durumdan insanı kurtaracak olan yine insandır, bireydir. Kurtulma aracında sanattır, yani kültürdür (Delaloğlu, 2001: 8). Adorno'ya göre sosyolojik olan ile psikolojik olan arasında bir bağ bulunmaktadır ancak hiçbiri diğerine indirgenebilir değildir. Çünkü birey çelişkileriyle birlikte bir bütünlüğü ve toplumdan farklılığı temsil etmektedir. Bu yüzden bilinçdışının

dili üzerinde durmakta ve toplumun dili ile bilinçdışının dili birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte aynı zamanda farklı yapılardır (Delaloğlu, 2001: 46).

Düşünce tarihi bütün yanıltıcı düşünceye insanlar arasında ortak olarak cereyan eden bütün bu temsiller oyuna başvurmaktadır. Bütün bu büyük söylemsel yapıların küçük aralığında dayandığı ufalanıp toz haline getirilebilir o zemini göstermektedir. Bu istikrarsız dillerin biçimsiz eserlerin bağlantısız temaların disiplini. Bilgiden ziyade kanuların, doğruluktan ziyade yanlışlıkların, düşünce biçimlerinin değilde zihniyet tiplerinin çözümlenmesidir (Foucault, 2014: 162).

Gadamer önyargı ile bütün beşeri iletişimlere mümkün kılan ön anlamayı kastetmektedir. Ona göre önyargı keyfi yani sınanmayan bir yanlılık değildir. Buna göre gelenek kavramsallaştırması da ne keyfidir ne de akla aykırıdır. Ona göre aydınlanmanın temel hatası geleneği ve önyargıyı reddetmesidir. Çünkü her anlama kaynağında gelenek ve önyargı bulunduğu bağlamsal ve tarihsel bir süreçtir. Anlama her zaman ufukların kaynaşmasını içermekte ve yorumunun bağlamsal anlamasının yorumlananıyla buluşmasını ifade etmektedir (Hekman, 2016: 31-32). Bu anlamda bütün anlamaların hermeneutik temelini kavramak kültürü eleştirel gözle anlamayı gerektirmektedir. Anlama rasyonalitenin ve soyutlamanın değil daha ziyade önyargının bağlamsallığı ve ilişkiselliğinin ürünüdür (Hekman, 2016: 34-35). Bu ekseninde kültürü anlamak aslında kültürdeki önyargıları anlamak için önemlidir. Simmel sosyal bağımlılıkların kişiyi şekleştiren boyutlarını kültürün çelişkisi ve trajedisi olarak analiz etmektedir (Jung, 1995: 48).

Karşılıklı Etki (Jung, 1995: 79).

Simmel'in ülfet kavramsallaştırması sosyal karşılıklı etki ve toplumsallaşma formunu ifade etmektedir. Bireyin yalnızlığı başkalarıyla beraber olma başkalarıyla birlik haline gelme içinde ortadan kalkmaktadır. Bu anlamda ülfet, yapay bir dünya ve eşitler arasında işlev kazanabilmekte olduğundan karşılıklı etkinin en saf en stilize edilmiş halini yansıtmaktadır (Jung, 1995: 87). Bu bağlamda formun yaşamı ile yaşamın formu kavramsallaştırmalarına değinmek gerekmektedir.

Formun yaşamı ➡ yaşam ve form arasındaki karşılıklı etki ve oyundur (Jung, 1995, s. 122).

Yaşamın formu ➡ yaşam ve formlar arasında bir uçurum dinamik olan ve statik olan hareket halinde gelişme ve istikrarlı sukunet arasında bir zıtlık ortaya çıkmaktadır (Jung, 1995: 144).

Bireylerin gerçeklik döngüsü çerçeveleri yani “reality loops” hem kültürlerarası mesafeleri hem de aynı kültür içinde alt kültürler arası sosyal kültürel farklılıkları açıklamada önemli bir perspektif sağlamaktadır. Nesnel sosyokültürel gerçeklik alanı sembolik bir sistem olarak kültürel ve sosyal olarak şekilde ayrılmaktadır. Sosyokültürel anlam matrisleri olarak nesnel toplumsal biçim kazanan sosyal örüntü biçimlerini zaman ve uzay ilişkileri çerçevesindeki yapılaşma meşrulaştırma yeniden üretim süreçlerine ele almak zorundadır (Uluocak, 2011: 253-254). Bu anlamda duyguların, düşüncelerin ve epistemolojik göstergelerin dışsallaştırılması ile sosyokültürel pratikleri inşa eden ontolojik göstergelerin içselleştirilmesi arasında dinamik bir etkileşim bulunmaktadır. Bu iki bir aradalık içerisinde işleyen süreçler bütünü gerçeklik döngüsü çerçevelerini oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda bir şey sosyal olarak inşa edilmekte ve bu inşaat sonrası gerçek olarak kabul edilmektedir (Uluocak, 2011: 261).

Söylemsel eklemlenmeler ve toplumsal tahayyüllerin yegâne temsilcisi olarak ele alınabilecek olan gelenek kavramsallaştırması Foucault’un deyimi ile (2014: 34) tarihin kendi biçiminin içinde kayboluşunu yeniden düşünmeye olanak vermektedir. Bütün bir ilişkiler sistemini pratik olarak gerçekleştiren söylemdir ve söylemin kullandığı ya da kendilerine yer verdiği ifade etme halleri eğer sadece tarihsel olumsuzlukların bir serisi tarafından yan yana konulmamışsa onun bu ilişkiler demetini sürekli bir biçimde kullanması demektir (Foucault, 2014: 70).

Kolektif temsili anlamamak tek tek herkesin söyleminde zorunlu olarak konuşacak o yüksek anonim sözü duymamak fakat onda gözlemlenebilen söylenmiş şeylerin toplamını ilişkileri, düzenleri ve dönüşümleri bazı figürleri bazı çaprazlaşmaları konuşan bir öznenin bireysel yerini gösteren ve bir yazarın adını alabilen alanı anlamak gerekmektedir. Konuşan herhangi bir kimsedir ama o söylediği şeyi herhangi bir yerde söylemez. Analiz zorunlu olarak bir dışsallık oyununun içinde ele alınmaktadır (Foucault, 2014: 148).

Foucault, söylemin nesnelere kadar öznelere de oluşturduğunu belirtmekle birlikte söylemin öznelere yarattığını, bilgi ile gücün söylem içerisinde ayrılmayacak ölçüde iç içe

geçtiklerini belirtmektedir. Güç ile bilginin tarihsel pratikler içinde iç içe geçerek söylemlerin sadece bilginin değil gücün de bir parçasını oluşturduğunu düşünmektedir (Hekman, 2016: 39). Derrida ise yapıbozumu kavramsallaştırmasını bu anlamda ele alarak yapıbozumunun kullanılan dildeki tarihsel tortuların içerimleri konusunda uyanık olmayı gerektirdiğini belirtmektedir. Fark, hakikatin hem imkanı hem de imkansızlığının birlikte bir koşulu iken dil içindeki farklılıklar oyunu; konuşma ve dil arasındaki ilişkiyi tanımlayan oyundan bahsetmektedir (Hekman, 2016: 48-49).

Diller bağımsız varoluş alanları değildir, tarih bağımlıdır. Teoriler ve modeller arasındaki fark buradan kaynaklanmaktadır. Kavramlar ise bir modelin değil de bir teorinin kavramı olarak belirmiş iseler tarih ve kültür bağımlılıklarını gizlice taşımaktadırlar (Çelebi, 2004: 3).

Sözcükler kavramların adını ifade etmektedir ve zihindeki kavramların sözel dile çevrilmesi ile sözcükler çıkmaktadır. Bilginin nesnesi olan kavramlar aynı zamanda düşünmenin de araçlarıdır ve kavramlar arasında bağ kurarak düşünerek modeller teoriler kurulmaktadır. Popper'in dediği gibi teori; dünyayı anlamak, rasyonalite etmek, amaçlamak ve yönetmek için kullandığımız bir ağıdır (Çelebi, 2004: 95-96).

Dil benim dışımdaki bir başka şey üzerine olan söylemelerimdir. Benim dile sahip olmam, bilim veya sanat yapmam bana bir dünyanın var olduğunu gösterir. Kavramsal düzlemde konumlandıramadığım kavramsal bir varoluşa kavuşturamadığım şeyin bilimini yapmam dahi olanaksızdır (Çelebi, 2004: 145).

Sözcükler kavramların olmakla birlikte kavramları şeylerin soyutlanması ve genelleştirilmesiyle oluşturmak mümkündür. Böylece kavramlar arası bağ kurarak düşünme gerçekleşmektedir. Kavram konusunda karşılaşılan sorunlar kavramın soyutlanma düzeyi yükseldikçe artmaktadır. Çünkü kavramların hepsi her ne kadar birer soyutlama ise de her bir kavramın soyutlama düzeyinin aynı olmadığı da bir gerçektir (Çelebi, 2004: 179-180).

Şekil 46. Kavramlarla düşünmek

(Fay, 2005: 163).

Fay (2005: 169), bireyin kim olduğunu anlaması için bireyi üreten mekanizmaları keşfetmesi gerektiğini paylaşmaktadır. Çünkü insanların hayatları kendi bağlamlarını-doğum başlangıç ve ölüm son iken arada doğal düğüm/eklem noktaları ile sonuçlar bulunmaktadır- yaratmaktadır (Fay, 2005: 248).

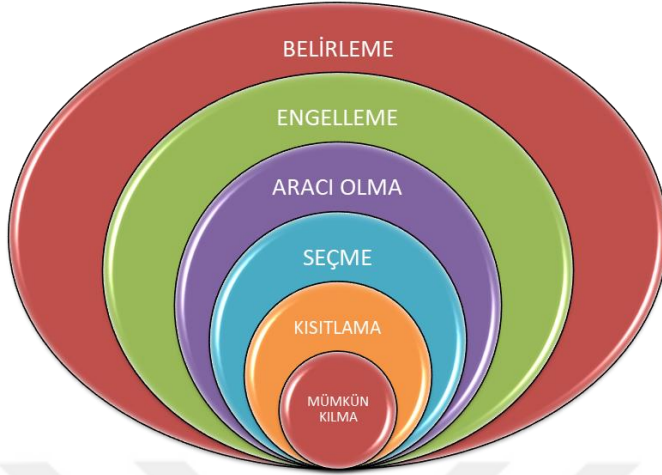
Aslında her fikir yansızdır ya da öyle olmalıdır ama insan onu canlandırır, alevlerini ve cinnetlerini yansıtır ona; saflığını yitirmiş inanca dönüştürülmüş fikir zaman içindeki yerini alır bir olay çehresine bürünür: Mantıktan sara hastalığına geçiş tamamlanmış olur. İdeolojiler, doktrinler ve kanlı şakalar böyle doğar (Cioran, 2013: 7).

Fay (2005: 17)'a göre Ötekini bilmenin anlamı, benlik ve benliğin başkalarıyla ilişkisi, insan kültürü ve toplumun doğası, görecilik, rasyonalite ve anlaşılabilirlik, kültürlerarası anlayışın karmaşıklıkları ve bugünün anlaşılmasında dünün rolü gibi temel konuların ele alınması gerekmektedir.

“Başka birisini ya da hatta kendi kendimizi bilmek için ilişki ve süreçlerin anlamını yorumlama yetisi gerekmektedir.” (Fay, 2005: 44)

Satrançtaki bazı (kurucu) kurallar “rok yapma” ve “mat etme” gibi etkinlikler için olanak sunarken öteki (düzenleyici) kurallar bu hareketlerin sınırlarını belirlemektedir.

Düzenleyici kurallar davranışı kısıtlarken kurucu kurallar bunu mümkün kılmaktadır (Fay, 2005: 96).

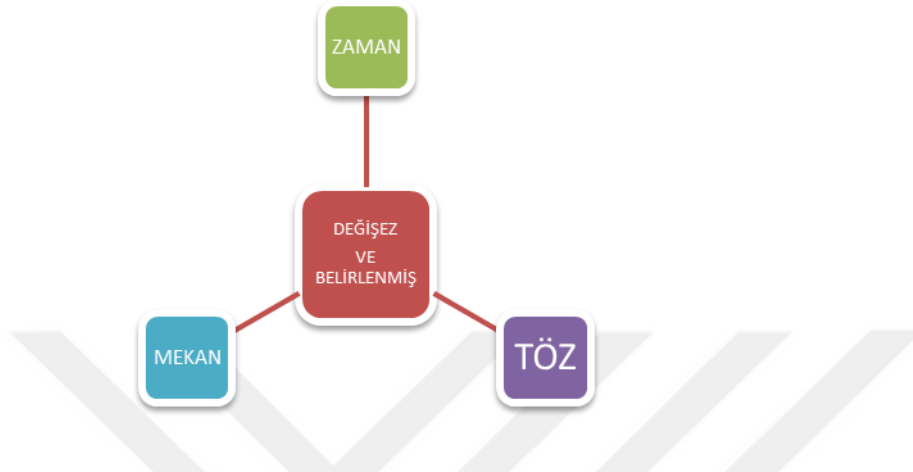
Şekil 47. İlişki ve süreçler

(Fay, 2005: 100).

Elias'a göre zaman, var olan bir şey değildir ve o *bizim* toplumsal-tarihsel bir *eserimizi* ifade etmektedir. *Peki zaman bizim zihnimizin bir imgesi ise gerçekteki olaylarla değişimlerle bağlantısı nedir?* Elias, zamanın izini toplumsal ilişkilerde ve tarihsel gelişim içinde sürmektedir. Zaman incelemesi her uygarlaşma adımının tarihsel bir sürecin kaçınılmaz kısıtlamalarını da içermektedir. *Zaman üzerine düşünmek kendi algılarımız üzerine düşünmek uygarlaşma meselesine göreceli bakmak ve bireysel özgürlüğün toplumsal belirlenmişlikten bağımız düşünülemediğini görmek anlamına gelmektedir* (Elias, 2000: 1). Bu bağlamda Elias'ın uygarlaşma kavramsallaştırmasına değinmek gerekirse, dışsal zorunlulukların içsel zorunluluklara uzun süreli dönüşümü şeklinde tanımlamanın mümkün olduğu bu kavramın en temel özelliklerinden biri insanın davranış duyuş ve duygularında meydana gelen değişimlerdir (Elias, 2000: 3).

Zaman değişmez ve belirlenmiş değil aksine ilişkilerin çok katmanlı olduğu bir kavramsallaştırma ve saatler insanların normlaştığı bu anlamda sosyal düzlemde belirlenmiş süre edimlerini temsil etmektedirler. Saatler, insanların kendilerini içinde buldukları sosyal, biyolojik ve fiziksel süreçlerin silsilesi içinde sosyal ilişkilerini ve faaliyetlerini düzenlemelerine yardımcı olmaktadır (Elias, 2000: 13-14). Saatlerin üzerinde var olan rakamlar insanların buluşu olan sembollerdir. Aynı durum takvimin değişen tarihleri içinde söz konusu olduğundan zamanı aslında tüm bu kavramsallaştırmanın

dolayısıyla insana özgü sembollerin oluşturduğunu belirtmek ya da bu anlamda bir çerçeve çizmek mümkündür (Elias, 2000: 28). Bu ekseninde aslında zamanında bir tür alışkanlık olduğunu belirtmek mümkündür. Çünkü günlük hayattaki akış düşünüldüğünde zamanın ritüelleştiğini gözlemlemek mümkündür.

Şekil 48. Değişmez ve belirlenmiş olan

(Elias, 2000: 89).

Geçmiş, şimdi, gelecek kavramlarının insan zekâsı karşısına koydukları bilmece bunların peş peşe akıp giden olayların zaman yapısı ile kurdukları yer değiştirici kaygan ilişkidir. Bugünün geleceği, yarının şimdisi ve bugünün şimdisi yarının geçmişidir (Elias, 2000: 106).

Şimdi → doğrudan yaşanılan düzlem

Geçmiş → hatırlanabilen

Gelecek → bilinmeyen belki olacak olan düzlem (Elias, 2000: 113).

Zaman ölçerler, insanların belli sosyal görevlerin üstesinden gelebilmek için kullandıkları enstrümanlardır (Elias, 2000: 138). Bir enstrüman olarak zaman sosyal varoluş biçimlerini temsil etmek için kullanılmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için ise düzen kavramsallaştırmasından faydalanmaktadır. Bu anlamda zaman ve mekan ilişkisine değinmek gerekirse insanlar zaman ve mekan içine yerleştirilmişlerdir ve bu dört boyutlu alan içinde yerleri ve tarihleri belirlenebilir. Beşinci boyut onların yaşadıkları yapıp ettikleri her şeyi bu sembolik evrende hareket ettikleri ve birlikte yaşadıkları insanlarla

kurdukları ilişkileri belirlemektedir ve bu boyutun besbelli bir temsilciside dildir. Sembollerin içerikleri, kavramlar ya da iletişim içindeki anlamı denilen iletmek istenen düşünce yani insanların birbirleri ile ilişkilerinde bilinçlerinden süzülüp geçen ve biçime kavuşan her şey beşinci boyuta girdiğinden mekan ve zaman kavramlarının bugünkü anlam ve işlevleri de bu boyutun içinde yer almaktadır (Elias, 2000: 171).

Zaman kavramını anlamlandırmak adına varoluş kavramına değinmek gerekmektedir. Peki varoluş nedir? Varoluşu sonsuzla sonludan edebiyetle zamansaldan doğan ve bunun bir sonucu olarak sürekli bir çaba içinde olan bir çocuk olarak tanımlamak mümkündür. Farklı bir ifade ile varoluş sonsuzla sonlunun edebiyetle zamansalın bağlantısını ifade etmektedir (Politis, 2012: 48-50). Bu anlamda zaman soyut olarak birbirinin yerine geçebilen anların ardışıklığına indirgenmekte ve insan zamansalla edebinin bir sentezini ifade etmektedir (Politis, 2012: 73-75).

Ölçüsüz ve ölçülemez olan zamanı ölçmek istersiniz. Davranışlarınızı ve hatta ruhunuzun yolunu saatlere ve mevsimlere göre ayarlamak, belirlemek istersiniz. Zamandan kıyısında oturup akışını izlediğiniz bir ırmak yaparsınız. Oysa içinizdeki başsız ve sonsuz olan yaşamın başsız ve sonsuzluğunun ayırdındadır. Bilir ki dün bugününün anısından başka bir şey değildir. Bilir ki içinizdeki şarkı söyleyen ve düşünen hala yıldızları evrene saçan o ilk anın sınırları içinde yaşamaktadır (Cibran, 2020: 34).

Zaman, teorik bir dönüşüm işlemiyle gerçekleştirilmiş olan kopuşlardır (Foucault, 2014: 16). Düşünce tarihi, çözümlediği söylemde genelde bir bağlantıyı bulmak istemektedir ve söylemi düzenleyen ve ona yeniden gizli bir birlik kazandıran bir bağlantı ilkesini az ya da çok derin bir düzeyde bulma ödevini üstlenmektedir (Foucault, 2014: 175). Foucault'a göre (2014: 195) söylem, oluşun yasasına bağlanmakta ve süreksiz bir zamandışılığın içine yerleşmektedir. Söylem parçalar tarafından hareketsizleştirilmektedir: Başlangıcı ve bitişi olmayan eğreti parçalar fakat bu çaba boşunadır. Birbirini izleyen bir çok başarısızlık ve sonsuzluk sırayla gizlice çekip giden bir sabit görüntüler oyunu ne bir hareketi ne bir zamanı ne de tarihi oluşturmaktadır.

3.3. A. Badiou ve İ. Kuçuradi: Etik Tanımlamalar

Çalışma bağlamında covid-19 döneminin ve hemşirelerin çalışma koşullarının etik değerlendirmeler bağlamında ele alınması vurgulandığından Badiou ve Kuçuradi'nin görüşleri üzerinde durulmaktadır. Etik Yunancada iyi bir varoluş tarzı, bilgece bir eylem yolu arayışına karşılık gelmekte ve ister bireysel olsun isterse kollektif bir öznenin pratiğini yargılayan bir ilkeyi ifade etmektedir (Badiou, 2013: 17-18). Badiou (2013: 13), genelde etik diye bir şey olmayacağını sadece tekil hakikatlerin eşiği dolayısıyla tikel bir duruma özgü bir etiğin olabileceğini savunduğundan durum kavramına önem vermektedir. Bu anlamda çokluğun durum içinde nasıl ortaya çıktığını anlamak gerekmektedir. Durum hem varlığı içinde saf bir çokluk olarak hem de görünüşü içinde aşkın bir yasamanın sonucu olarak kavranmalıdır. Badiou'nun da belirttiği üzere (2013: 29) her kolektif iyi iradesi kötüyü meydana getirmektedir. Bu durum olan ve olması gerekene ilişkin bir varoluş çabasını ifade ederken aslında pek çok durumunun neden ve sonucunun ya da düalizmlerin ilişkileri nasıl ortaya çıkardığının da bir göstergesidir. Birey ve hakikat kavramlarını düşünmek gerekirse her birey kadar bireylik düşüncesi söz konusu olduğundan hakikat kavramının da benzer bir anlamsal boyutu içerdiğini belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla iyi ve kötü birbirlerinin etki alanlarında bulunmaktadırlar.

Bütün insanlığın kökü tekil durumların düşünce içinde saptanmasına dayanmaktadır ve genel olarak etik diye bir şey yoktur. Sadece bir durumun imkanlarını sorguladığımız süreçlerin etiğidir (Badiou, 2013: 32)

Badiou'a göre (2013: 53), bir hakikat olaysal eklentinin durum içinde izlediği maddi güzergâhı ifade etmektedir ve bu durum içkin bir kopuştur. İçkin olmasının nedeni hakikatin durumun içinde ortaya çıkmasıdır. Aynı zamanda kopuş olmasının nedeni ise hakikat sürecini teşvik eden şey olan olayın durumun egemen diline ve yerleşik bilgilerine göre hiçbir anlam taşımasıdır. Badiou (2013: 82), hakikat etiğinden ve bu kavramın önerdiği *devam et* düsturundan bahsetmektedir. *Yolunu kaybettiğin zaman bile kendini artık sürece yakalanmış hissetmediğinde olayın kendisi bulanıklaştığında adı kaybolduğunda ya da bir taklidi olmasa da bir hatayı adlandırılmış gibi görüldüğünde bile devam et*. Çünkü Badiou taklitlerin iyi bilinen varlığının krizlerin billurlaşmasında güçlü bir etken olduğunu düşünmektedir. Hakikatler etiği bir hakikat sürecine fiilen ve inatçı bir biçimde dahil olma yoluyla aynı zamanda kötüyü savuşturmaya çalışan etikdir (Badiou, 2013: 92). Badiou'nunda belirttiği üzere (2012: 17-18), hakikat fikri yerine

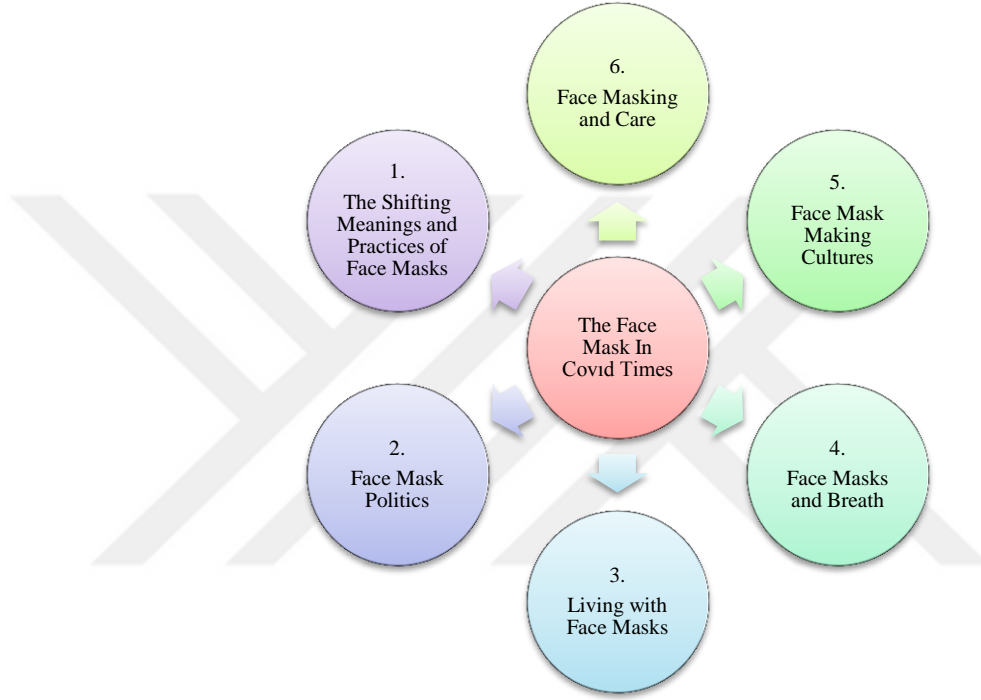
anlamaların çoğulluğu fikrini ikame etmek gerekmektedir. Çünkü ortada bir dil oyunları çokluğu bulunmaktadır.

Hakikatler etiği bir hakikatin inşa edilişi ile kudreti arasındaki ilişki ya da ilişkisizlik zamanımızın neler yapabileceğini ve zamanımızın kıymeti harbiyesinin ne olduğunu ölçmemizi sağlayan şeydir. Felsefenin görevi de tam olarak budur (Badiou, 2012: 36).

Kuçuradi (2006: 3)'ye göre ise etik, yaşarken doğru veya değerli eylemlerde bulunabilmenin bir bilgi sorunu olduğu birkaç çeşitten bilgiye bağlı bir sorun olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda geç kalmadan onunla hesaplaşmayı gerektiren bir bilgi sorunudur. Etik ilişki, belirli bütünlükte bir kişinin belirli bütünlükte başka bir kişiyle ya da en geniş anlamda insanlarla değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkisidir. Söz konusu olan bu ilişki eylemde bulunarak yaşadığı her ilişki olduğundan etik ilişki hep bir olay içindedir. Bu iç içe akışta olayların ancak görelî sınırlarından konan başlangıç ve sonlarına ilişkin tarihlerinden söz edilebilmektedir. Kuçuradi (2006: 16-17) etik değerlendirmeden bahsetmektedir. Değerlendirme, karmaşık bir bilgi sorunudur ve üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama değerlendirenin ilişkide olduğu kişinin eylemini veya tutumunu anlamasıdır. İkinci aşama bu eylemin yapıldığı koşullar içinde başka eylem olanakları bakımından özelliğini o belirli koşullarda doğal olarak neleri sağladığını veya nelere yol açtığını görmedir. Eylemin insan değeriyle ilgisinin kurulması, bir eylemi değerlendirmenin üçüncü aşaması meydana gelmektedir. Değerlendirmede ilk adım kendini tanımadır ve kendini tanımak kendi ana bilgisel ve etik özelliklerinin farkında olmak dolayısıyla bilgisel ve etik alanlarda ne gibi şeyleri yapabileceğini ne gibi şeyleri yapamayacağını kestirmektir. İkinci adım kişinin o güne dek yaptıklarına yaşadıklarına bakarak o ana dek yaşamının özelliğini değerini belirlediği eşsizliğinde kim olduğunu belirlediği adımdır. Üçüncü adım dünyadaki yerini belirlemesini ve ona amaçlarının değerini görmesidir (Kuçuradi, 2006: 159-160). Değer tür olarak insanın varlığına kattığı bir bilinç boyutudur ve eylemlerin ve kişilerin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Değerlendirme konusu olan eylem ya da kişi gerçek belirli bir eylem gerçek belirli bir kişidir (Kuçuradi, 2006: 181).

3.4. Gündelik Hayat ve Maske

Deborah Lupton ‘‘The Face Mask In Covid Times: A Sociomaterial Analysis’’ (Covid Zamanlarında Yüz Maskesi: Sosyomateriyal Bir Analiz) adlı kitabında altı temel başlık üzerinde durmaktadır. Çalışma Covid döneminde yüz maskesini sosyomateriyal olarak analiz etmektedir.

Şekil 49. Covid Zamanlarında yüz maskesi

Deborah Lupton öncelikle maskenin değişen anlamları ve uygulamaları üzerinde durmaktadır. Bu anlamda üzerinde durulması gereken ‘‘Yüzdeki maskeler duyguları değerlendirmeyi zorlaştırır mı?’’ sorusudur. Maskelerin fiziksel, sosyal olarak değişimin göstergesini ifade etmektedir. Maskeyi sosyomateriyal bir nesne olarak tartışmak gerekmektedir. Pandemi öncesinde maskeler genellikle sağlık uzmanları tarafından kullanılmaktayken söz konusu dönemde hayatın her alanında etkin olmaya başlamıştır.

Covid maskesi belirsizlik, izolasyon, hastalık ve ölüm zamanlarında sembolik anlam duygusal güçler ve somut duyuların yanı sıra pratik değer açısından da zengindir. Covid maskesi aynı anda tıbbi, sosyal ve çok duyusal bir boyut kazanmıştır. İnsanın

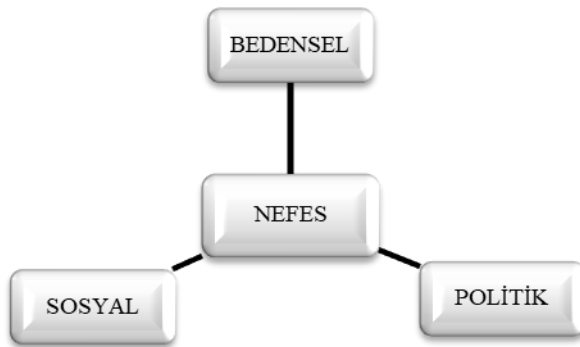
yüzündeki varlığı ya da yokluğu kültürel, siyasi ve ahlaki açıdan da geçerlidir (Lupton, vd., 2021: 2).

Şekil 50. Önleyici bir uygulama olarak maske

Pandeminin insanların diğer insanlarla etkileşimi ile yayıldığı düşünüldüğünde mevcut sosyal eşitsizliklerin yanı sıra yeni sosyal eşitsizlikler de meydana gelmiştir. Bu anlamda kültürel kaygılar ve kişinin kendi bedeni ile başkalarının bedeni arasında bulanık sınırlar söz konusu olduğundan maske önleyici bir uygulama olarak ortaya çıkmaktadır (Lupton, vd., 2021: 6). Covid-19'un ilk aylarında tıbbi literatürde maskelerin başkalarını enfeksiyondan korunmanın bir yolu olarak mı yoksa maske takan kişiyi başkalarından korumanın bir yolu olarak mı takılması gerektiği konusunda bazı karşıtlıklar vardır. Zamanla toplu maskelemenin bireyleri korumak için yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Lupton, vd., 2021: 12).

Maskeler, bedenlerin-benliklerin dışavurumu ve kişinin düşüncelerini-duygularını ifade etme araçlarıdır. Maskelerin sıradan hale getirilmesi değişen uygulamalar yoluyla yeni sosyal normların ve anlamların geliştirildiği ve alışkanlıkların yapılandırılmasına yol açan bir süreç olarak anlaşılabilir (Lupton, vd., 2021: 42).

Şekil 51. Covid-19 maskesi ve nefes

Maske ile birlikte değinilmesi gereken bir diğer kavram ‘’nefes’’dir. Nefes ve maske takmanın somutlaşmış deneyimini aynı anda hem sosyal hem politik hem de duygusal ve bedensel olarak dışunmek gerekmektedir. Bu yaklaşım nefesin anlamlarının, pratiklerinin ve deneyimlerinin covid maskesiyle ve bu maske aracılığıyla ortaya çıktığı sosyopolitik bağlamların yanı sıra nefesin maddi ve söylemsel özgürlüklerine de katılmaya teşvik etmektedir (Lupton, vd., 2021: 46).

Goffman (2014: 9)’ın da belirttiği gibi maskeler, duyguların aynı anda hem *sadık* hem *gizli* hem de *mükemmel* olabilen donmuş ifadeleri ve hayranlık uyandıran yankılarıdır. Yüz yüze etkileşim; kısa zaman aralığı, mekânda kısıtlı bir yer ve bir kez başladıktan sonra bitmesi gereken sınırlı olaylar söz konusudur (Goffman, 2019: 9). Bu anlamda yüz, kabul görmüş toplumsal vasıflarla tarif edilen bir benlik imgesidir. Birinin kendi yüzü ve başkalarının yüzü aynı düzenin birer kurgusudur; birinin yüzünde ne kadar duygu olacağını ve bu duygunun orada bulunanlar arasında nasıl dağıtılacağını belirleyen grubun kuralları ve durumun tanımlanmasıdır (Goffman, 2019: 15-16)

Bir tür imge olarak benlik, aslında ritüel olarak görülmektedir. Her toplumda, etkileşime müsait fiziksel ortam oluşursa, mesajların akışını yönlendiren ve düzenleyen bir araç olarak uygulamalar, adetler, usule ilişkin kurallar devreye girmektedir (Goffman, 2019: 44). Bu anlamda toplumsal ilişki, kişinin alelade bir şekilde sadece kendi benlik imgesine güvenmeye zorlandığı ve diğerlerinin iyi davranışı ve inceliğiyle karşılaştığı bir davranış yönteminden daha fazlasıdır denilebilmektedir (Goffman, 2019: 52) Kurallara bağlılık, davranışların sabitlenmesine ve kalıplaştırılmasına yol açmaktadır. Davranış kuralları bireyi genel olarak iki yoldan etkilemektedir: doğrudan hangi ahlaki sınırlar içerisinde davranması gerektiğini belirleyen yükümlülükler olarak ve dolaylı olarak diğerlerinin ahlaki açıdan kendisi hakkında nasıl davranmak zorunda olduğunu belirleyen beklentiler olarak. Davranış kurallarının yönlendirdiği çoğu eylem dışunmeden yapılmaktadır. (Goffman, 2019: 52-61)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BEDEN SOSYOLOJİSİ

Beden ve duygulanım süreçlerinin mutluluk tanımlamasına olan etkisini anlamlandırmak açısından beden-beden sosyolojisi ile duygu-duygulanım üzerinde durmak gerekmektedir. Beden, şimdi ve burada içinde dünyanın bir araya gelmesidir (Massumi, 2019: 66) Bu anlamda beden zamanın hem içinde hem dışındaki birliktelikle birlikte bir duygu içerisinde yer almaktadır. Duygu kavramı ise yaşamı dolduran anlardan oluşmakta ve bu yaşam anlarında pek çok farklı biçim ekseninde ve pek çok olay içerisinde yer almaktadır. Deleuze ve Guattari'nin "mikroalgı" kavramı bu noktada oldukça önemlidir ve algının niteliksel olarak farklı bir türünü ifade etmekle birlikte bilinç tarafından kaydedilmeksizin hissedilen bir şeyi ifade etmektedir. "Mikroalgı" bedenseldir ve bedenin kendine ait bir hareketin eşlik etmediği hiçbir korku ya da duygu bulunmamaktadır. Beden geçmişi yeniden canlandıran ve şimdiden geleceğe dönük olarak çabalayan eğilimler taşımaktadır. Bu anlamda mikroalgısal şok bedensel var olma güçlerinin yeniden tetiklenmesini ifade etmektedir (Massumi, 2019: 68-69). Massumi (2019: 128) duygudan bahsederken belirlenmiş eylemlerin ve belirli düşüncelerin içinden belirlemek zorunda olduğu bir yatkınlık alanına doğrudan ilişkişel bir yoldan bahsettiğini belirtmektedir. Sözler dilde vücut bulmakta ve de büzülmektedir ama sessizlikte yeniden doğmaktadırlar (Borgna, 2014: 39). Söylem ve pratiklerin birbirlerine eklemlenmesi açısından *söylemin söylemsel olmayan pratiklerden türemesinde formlar nedir?* sorusu üzerinde durmak gerekmektedir. Söylem, düzeni söylemsel olmayan pratiklerin söyleme eklemlenme biçimleri itibariyle belirlemektedir (Foucault, 2013: 15).

Foucault biyo-iktidar hipotezini öne sürerken, bedenlerin disipline edilmesine yönelik tekniklerle nüfusun idare edilmesine yönelik- "güvenlik"- teknikleri ele almaktadır. Yönetimin özgünlüğünü anlamak için önce güvenlik düzeneklerinin işleyişini vurgulamak gerekmektedir. Güvenlik düzenekleri, davranışlara yasak koyan yasa düzeninden ve bedenleri terbiye eden disiplinden farklı olarak, olası toplumsal fenomenleri önceden tahmin etmek, olasılıklarını hesaplamak gibi işlemlerde bulunmaktadır (Foucault, 2013: 24-25).

Temel ilişkili kavramlara değinmek gerekirse nüfus; "içinde yaşadıkları maddi çerçeveye biyolojik olarak bağlı olan bireylerin toplamı" anlamına gelmektedir. Biyo-

iktidar ise, yapay bir ortam içinde yaşayan türün doğallığı sayesinde işlemektedir. Yani, biyolojik bir ortam içinde yaşayan herhangi bir canlının vereceği tepkiler nasıl doğa yasalarıyla belirleniyorsa, kendisi için düzenlenen ortam -şehir- içinde yaşayan nüfusun tepkileri de aynı mekanizmaya göre öngörülebilmektedir. İşte güvenlik mekanizmalarının, dolaylı etkide bulunmak suretiyle nüfus üzerinde uyguladıkları işlem Foucault'ya göre "yönetim"dir. Yönetim kavramsallaştırması insanların eylemlerini yasaklamak ya da bedenlerini bir norma göre hizaya sokmak değil, onların edimlerini olabildiğince serbest bırakarak, içinde yaşadıkları ortamı düzenlemek yoluyla davranışlarını yönlendirmek, onları yönetmenin bir biçimini ifade etmektedir. Disiplinde ise önce bir norm belirlenmekte ve insanlar bu norma göre hizaya getirildiğinden normal ve anormal ayrımı da buna bu göre yapılmaktadır. Güvenlik mekanizmalarında ise normal olan önce geldiğinden normal, istatistiklerde diğer öğelere baskın çıkmakta ve norm ona göre belirlenmektedir (Foucault, 2013: 25-26). Bu anlamda risk ve güvenlik kavramsallaştırması ile beden- duygu ilişkisi soyo-kültürel, politik ve ekonomik düzeyler ekseninde incelendiğinde covid-19 dönemi yeni normaller ve bu normaller ekseninde oluşan normları ele almak gerekmektedir. Söz konusu olan dönem düşünüldüğünde Massumi'nin de belirttiği üzere (2019: 136), *duygunun içinde olan biziz, duygu bizim içimizde değil* ve bu duygu durumlarının söz konusu olduğu alanlar ve bu alanların etkisi ile değişen-dönüşen mutluluk tanımlamaları söz konusudur.

4.1. Gündelik Hayat ve Beden

Bireysel ve toplumsal anlamlara içkin olan anlamın bireyin toplumsal yaşam alanına ilişkin konumu ekseninde beden, bir dönüşüm veya kopuş sürecini yansıtmaktadır. Toplumsal yaşam ile bireysel öyküler etkileşimi düşünüldüğünde bedenin bireysel ve toplumsal anlam dünyasına ulaşmak mümkündür. Gündelik hayat gerçekliği "bedenimin buradalığı ve mevcudiyetin şimdiliği" etrafında düzenlenmektedir. Bu anlamda gündelik hayat hem uzamsal mekânsal hem de zamansal olarak farklı yakınlık-uzaklık derecelerinde tecrübe edilmekte ve gündelik hayat ekseninde bedensel açıdan dolaysız olan bir alanı ifade etmektedir (Berger ve Luckmann, 2008: 35).

Şekil 52. Beden kavramsallaştırması

(Demez, 2020: 8-9).

Mikro sosyoloji bedeni benlik eyleminde sosyolojik olarak kurulan sosyal aktör oluşundan dolayı, makro sosyoloji ise bedeni teorik odağının sosyal sistem üzerine oluşundan dolayı ön plana çıkarmaktadır (Turner, 2019: 35). Bedenler yemek yeme, uyuma, temizlik yapma, diyet yapma egzersiz yapma için kullanılan nesnelere dir. Bu işler beden pratikleri olarak adlandırılmakta ve onlar hem bireysel hem de toplumsal olarak görülmektedir. Bireyi ayrıca sosyal normların ve düzenlemelerin yoğun bir sistemi içerisine yerleştirirken bedenler çevreler olduğu için bu pratikler bireyi doğal dünyaya bağlamaktadır. Erving Goffman'ın pek çok çalışmasını -örneğin maske çalışması- bu bağlamda görmek mümkündür. Çünkü beden sembolik çalışma ve sembolik üretim alanını temsil etmekte olduğundan mükemmellikleri kültürel olarak tanımlanan övgü ve hayranlık nesnelere iken şekil bozuklukları ise “stigmatik” olarak görülmekte ve damgalanmaktadır. Onun sembolik potansiyeli nedeniyle beden aynı zamanda beden yönetimi ekseninde de tartışıldığı üzere asketizm, eğitim veya inkâr yoluyla bir düzenleme ve kontrol nesnesidir. Bedenin bu düzenlenmesini kamusal alanda Norbert Elias'ın görgü analizinde olduğu gibi bir rasyonalizasyon süreci olarak izlemek mümkündür. Bununla birlikte Feuerbach'i takip ederek bedenin hem onun üzerinde hem de onunla pratik edilen bir ortam olduğunu iddia etmek mümkündür. Çünkü bedenlerin üzerinde, içinde ve bedenlerle çalışılmaktadır (Turner, 2019: 161).

Tablo 12

Beden sosyolojisi

Temizlik, hijyen, bedensel bakım süreci

Gençlik, yaşlılık, gelecek

(Demez, 2020: 9).

Beden ile ilintili bir diğer değinilmesi gereken alan müziktir. Çünkü kuram gibi müzik de kitlelerin varoluş bilinç düzeylerinin ilerisini erek edinebilmelidir. Örneğin Martin Jay popüler müziğin tüketicisinin çocuklaştırılmış bireyler olduğunu iddia etmektedir. Adorno'ya göre ise müzik, tarihsel bir görüngüdür ve müziğin bir süreç olarak diyalektik analizini 1.) üretim, yaratma 2.) yeniden üretim, 3.) algılama kavramları bağlamında yapmaktadır. Bu anlamda müziğin toplumsal bilinç üzerinde uyutucu bir etkisi olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü müzik, günlük yaşamda sürekliliği güçlendirmektedir (Delaloğlu, 2001: 76-79).

Lefebvre biyolojik, psikolojik ve sosyal nitelikteki ritimlerin analizinde gündelik hayatın kavranması bağlamında mekân ve zaman anlayışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu anlamda müzik, medya, siyasal denetim ve şehir konularının hepsi güçlü bir etki yaratacak şekilde ortaya konulmaktadır. Ritim zaman anlayışından özellikle de tekrar olgusundan ayırıştırılamamaktadır. Doğal-biyolojik-toplumsal zaman ölçülerinin veya bedenlerin ve toplumun ritimlerinin birbiriyle çakıştığı noktada ritimlerin analizi gündelik hayat sorunu bakımından önemli bir kavrayış sağlamaktadır (Lefebvre, 2018: 8-9).

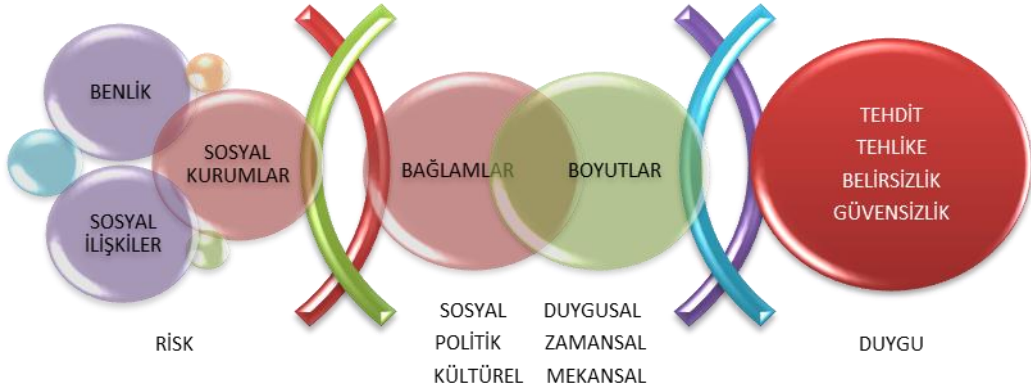
Beden farklı ama akortlu ritimlerden bir pakettir, beden ritimlerden bir çelenk yaratır, bir buket de diyebiliriz. Farklı ritimlerden her organın her işlevin kendi ritimlerinden oluşan beden (Lefebvre, 2018: 46).

Zaman ve mekan, kendilerini birbirlerine göre ölçmekte ve diyalektik bir ilişki anlam-önem kazanmaktadır (Lefebvre, 2018: 32). Böylece ritim, hayatın içinde ritim olmakta ve ne zaman beden bir işaret yapsa ritim kolayca fark edilmektedir. Bu anlamda ritim ne bir töz ne bir madde, ne bir şey ne de iki veya daha fazla öge -örneğin özne ile

nesne veya görelî ile mutlak arasındaki bir ilişki-den ibarettir. Ritimlerin teorisi bedenî deneyimi ve bilgisi üzerine kurulduğundan kavramlar aynı anda hem sıradan hem de süprizlerle dolu bilgiden kaynaklanmaktadır (Lefebvre, 2018: 93-95). Bu anlamda ritim yaşantıya dahil olmasına rağmen bilinene dahil olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü ritimlerin çoğunun farkına bir düzensizlikten rahatsız olduğunda varılmakta ve ritim beraberinde farklılaşmış bir zamanı nitelemiş bir süreyi de getirmektedir. Söz konusu durum tekrarlar, kesmeler ve kaldığı yerden devam etmeler içinde geçerlidir (Lefebvre, 2018: 104).

Gündelik yaşam içerisindeki ritim ve ritüellerde müzik kaynağını bulmaktadır. Çünkü daha önce de üç müzik alanı bağlamında üzerinde durulan üretim, yeniden üretim ve kavranma oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Söz konusu kavramsallaştırmalar üzerinde duran Adorno'ya göre doğru bir bilinçlilik yanlış bir dünyada mümkün değildir ve müziğe yönelik toplumsal tepki bile yanlış bilinçlilik büyüü altında durmaktadır (Blomster, 2015: 507). Bu bağlamda dans önemli bir metafordur çünkü sabitlenmemişi ifade etmektedir. Düzen ve anlamın birbirine karışmadığı bir alan olarak dans beden ve bedenleşme sürecine ontolojik bir zemin kazandırmak açısından önemlidir. Kesinlik ve sabitlik arayışının yanında akışkanlığı yansıması anlamında bir düzenleme aracı olan koreografiye karşı duruşu ifade etmektedir. Bu anlamda beden ve bedenleşmeyi duygu ve eylem kavramsallaştırmaları ile düşünüm süreci gereklidir.

“Bedenleşme”nin ve “yaşanan beden” deneyimin anlaşılması ihtiyacı sahne sanatlarını anlamak için önemli olmakla birlikte aynı zamanda “dans eden beden çalışması” içinde önemli bir perspektif sağlamaktadır. Dans, teorik olarak ilginç konudur. Çünkü bedenî kültürel yorumlanmasının analitik kısıtlamalarını sadece metin olarak göstermekte ve devlet oluşumu ile ilgili olarak “yaşayan beden” ulusal kültür ve küreselleşme arasındaki bağlantıların incelenebileceği önemli bir araştırma alanı geliştirmeyi sağlamaktadır. “Bedenin aurası”, gelenek ve ritüel içinde gömülü olmasının bir etkisidir. Bu anlamda bir sanat formu olarak dans ise mekanik tekrarlanabilirliğe karşı dirençlidir (Turner, 2019: 215-217). Bu bağlamda söz konusu olan tekrarlanabilirliğe karşı olarak ele alınan dans ekseninde beden, risk zamanlarında duygu-duygulanım ilişkisi ile ele alınacaktır. Çünkü beden, covid-19 döneminde -risk zamanında- çeşitli tekrarlar hatta hareketsizlikler ile karşı karşıya gelmiştir. Söz konusu olan bu karşılaşma duygu ve duygulanım durumları ile ilişkilidir.

Şekil 53. Risk ve duygu

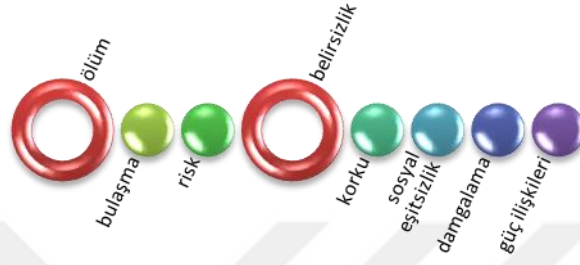
Riskler, sosyal süreçler olarak üretilmekte ve günlük yaşamda dönüşümlere neden olmaktadır. Riskler aynı zamanda gündelik hayat hareketliğini aksatan yeni eşitsizliklerle birlikte daha önceki eşitsizlikleri de yansıtan bir durumdur. Bu yüzden bu dönemde mikro mezo ve makro süreçlerin birlikte düşünümü gereklidir.

Şekil 54. Makro-mezo-mikro süreçler

Söz konusu dönemi bulanık zaman olarak tanımlamak gerekirse, hareket eden beden hareketlenmesi üzerinde duran Thorpe vd. (2021: 49), bedenlerin fiziksel sınırlarının yeni fark edilmesinin yanı sıra Covid'in maddi söylemsel koşullarında hareket eden beden yeni etik ve ahlaki risk sınırlarını da uyandırdığını sonucuna ulaşmışlardır. Bu anlamda "pencere" kavramsallaştırmasını sorunsallaştıran Mosteanu (2021: 54), pencerelerin yalnızca çevredeki dünyayla etkileşimlere aracılık etme yollarının yanı sıra özellikle söz konusu dönemdeki "kapanma" anlarında günlük yaşama aktif olarak katılma yollarını fotoğraflar ekseninde duygulanım ve hafızanın varlığı-yokluğu anlamında değerlendirmektedir. Bourdieu'nun da belirttiği üzere (1990, akt., Mosteanu, 2021: 54), fotoğraf her zaman kamerayı tutan kişinin bedenleşmiş eğilimlerini ele vermektedir.

Kapanma sırasında pencereler her zaman bir şimdiki zamanın gerçekliğini korumaktadır. İnsanların umutlarını, korkularını ve günlük düşüncelerini bir araya getirmekte ve korumaktadırlar. Bu anlamda kapanma sırasında pencereler sadece evin dışarıya doğru bir uzantısı değil aynı zamanda geçmişin geleceğe taşması geçmişini belirsiz bir geleceğe bağlamanın bir yolu olmuştur (Mosteanu, 2021: 64).

Şekil 55. Olası Covid-19 etkilerine ilişkin tanımlamalar

Söz konusu dönem -covid-19- içerisinde ve gündelik hayatta bireyin karşılaştığı riskler bağlamında duygu-duygulanım durumlarının yanı sıra sosyal eşitsizlik, damgalama gibi güç ilişkilerine maruz kalma durumunu yansıtmaktadır. Sosyo-ekonomik değişikliklere yol açan Covid-19 krizi insan sağlığı ve refahı için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bu yüzden sosyo-kültürel ve tarihsel perspektifler ekseninde dönemi değerlendirmek gerekmektedir. Sosyo-kültürel ve politik aksamlar ve dönüşümler sosyal ayrımcılık-eşitsizlik biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu dönemde sosyal adalet sorunları ve dezavantajların artması meydana gelmektedir. Yukarıdaki şekildeki temel kavramların mikro politik ve makro politik boyutları birlikte düşünülmelidir.

4.2. Benlik ve Beden

Hemşirelerin “ben” ve “bana” ekseninde oluşturdukları benlik kavramsallaştırmalarının covid öncesi ve sonrası tanımlamaları anlamlandırmak gerekmektedir. Karmaşık yaşantıyı daha da karmaşıklaştıran covid-19 dönemi aslında herhangi bir şeyin “0-1” olmak zorunda olmadığını belirterek “bulanık mantığı” anlamlı kılmaktadır. Keskin sınırların değil, sonsuz değerlerin varlığı bireylerin tecrübelerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda hemşirelerin bilgi ve tecrübeleri esas alınmaktadır.

Üzerinde durulması gereken temel kavram değişimdir ve temel problemler ekseninde “bulanık mantık” önemlidir. Keskin sınırlardan ziyade esnek bir konumda olan bulanık mantığı bu döneme ait bir problem olan covid-19’a bağlı olarak açıklamak mümkündür. Mikrodan makroya yönelim açısından çalışılabilir bir konumda olmakla birlikte gerçekliğe yaklaşmanın da bir yoludur. Çünkü söz konusu olan gerçeklik çoklu gerçekliklerdir ve bu durum bulanık mantık çerçevesinde çoklu değerleri anımsatmaktadır. Bu anlamda düalist yaklaşımları ele alırken de ya...ya da bakış açısının hem...hem de’ye dönüşüm süreci bağlamında bulanık mantık dahil olmakta ve ilişkileri ifade etmektedir. Gerçekliğe ve ilişkilere daha fazla odaklanmak ya da farklı ifade ile ulaşabilmek söz konusudur.

Günlük hayattaki problemler başta olmak üzere hemşirelerin problemleri düşünüldüğünde bunlar “0-1 mantığı” esasına göre değil “bulanık bir mantığa” bağlı olarak oluşmaktadır. Aynı zamanda çoklu gerçekliğe olan vurgusundan dolayı “bulanık mantık” çalışma ekseninde dikkate alınmaktadır. Kavramlar ve kelimeler arasındaki anlamları anlamak adına da bulanık mantık önem arz etmektedir. Söylemler düşünüldüğünde “bulanık mantık” kesinlik ifade etmediğinden kullanılabilir. Hayatın/yaşamın keskin çizgileri bulunmamaktadır. Belirsizliklerin yoğun olarak yaşandığı covid-19 dönemi bu anlamda bulanık mantıkla incelenebilmektedir. Bulanık mantık mevcut bilgiye dayalı gündelik hayata ilişkin akıl yürütme olanağı sağlamaktadır.

Kültürün tortulaşma modeli bağlamsal açıdan meşruluk için ileri sürülen ve birbiri ile zaman zaman çakışan ve zaman zamanda ayrışan anlam kodlarının formlardan anlamlara doğru rizomatik anlamlandırma modeli ve anlamlardan formlara bulanık mantığa dayalı bir form biçim toplumsal varlık kazanma modelinin sentezi açısından önemli ipuçları sağladığı düşünülmektedir (Uluocak, 2011: 275).

Bulanık mantık günlük yaşantıda karşılaşılan ve belirsizlik içeren olaylara mantıksal değerler atamak için kullanılmaktadır. Farklı bir ifade ile düşüncelerdeki kesin doğru ya da yanlışlara değil, arada olma durumlarına ilişkin ihtimallerin değerlendirilebilmesi çabasında önem taşımaktadır. Bu anlamda çok yönlü “rizomatik” bir etkileşim dinamiğini temel alan bir model ise bağlama göre ihtimallerin hiyerarşisindeki değişimi imgesel olarak ifade etmesi açısından önemlidir. “Her türden farklı tonu siyah ya da beyaz değil griler, 0 veya 1 değil 0-1 arası değerler alabilen algoritmalar, var ya da yok değil varlık ve yokluğun belli dereceleri, biz ya da öteki değil bağlama göre değişen bizler

üzerinden temsil etmeye yönelik çabaların tümünün temelinde bulanık mantığa referansla temsil edilebilecek bir düşünümSELLİK arayışı yer almaktadır” (Uluocak, 2008: 342-343).

Ben’in öznelliği düşünce olarak belirlenmektedir ve bu ilişki kendisini bilen öznenin kendi kendisi ile olan ilişkisini ifade etmektedir. Bireyin kendi kendisinin bilinci perspektiflerin çaprazlanmasının bir türevi olduğundan dolayısıyla bireyin bilincinin bir başka öznenin bilincinde yansımaya sabitlenmesi gereken özbilinç olarak karşılıklı kabul edilme temelinde oluşmaktadır (Habermas, 2019: 11-12). Bu anlamda söz konusu süreci Goffman bağlamında anlamlandırmak gerekirse Goffman; insan etkileşimini ve insanların kendilerini gündelik hayatta özellikle kamusal ortamlarda sunma biçimlerini analiz etmeye çalışmaktadır (Slattery, 2008: 189).

Benlik imgesi Goffman’ın çalışmalarında damga kavramını anlamlandırmak amacıyla merkezi konumda yer almaktadır. Goffman, damgayı fiziksel-toplumsal bir atıf olarak ele aldığından “toplumsal kimliğini elinden alacak veya tam kabul görmesini engelleyecek biçimde aktörün değerini düşüren bir işaret olarak” tanımlamaktadır (Slattery, 2008: 189). Bu anlamda damgalanmış insan, tam olarak kabul edilmediği bir toplumda yaşamayı öğrenirken sancılı bir sosyalleşme sürecinden geçmek zorunda bırakılmaktadır. Toplumun normallik algısı, damga kavramının oluşmasına neden olduğundan dolayı damgayı, toplumdaki diğer kişilerin tepkisiyle oluşan toplumsal bir etkinlik olarak tanımlamak mümkündür (Slattery, 2008: 190-191).

Söz konusu olan normallik algısını dil oyunları ekseninde incelemek mümkündür. Lyotard (1997: 31-32) dil oyunlarını çeşitli ifade kategorilerinin her birinin bunların özelliklerini belirleyen kurallar ve konulabilecekleri yararlar çerçevesinde tanımlamaktadır. Ayrıca kelime dağarcığına sabitlenmiş neoliberal politika ve yeniden yapılandırmaların şiddetine maruz kalmış şahsi tanıklıklarına başvurmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Çünkü ancak bu şekilde putkırıcı bir şekilde karşıtlıkları ve yatkınlıkları incelemek mümkün olabilmektedir. Farklı bakış açıları ve genel uzamdaki söz konusu ilişkisellikler ile ortak ızdıraplara bireylerin izah biçimlerinden yola çıkarak ulaşmak mümkündür (Bourdieu, 2015: 10-11).

“Socius” etkileşim ilişki ve dolaşım ağını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra daima zaman-mekân içinde olan bir tarihselliğe-kültürelliğe sahip olan birlikteliği ifade etmektedir. Zaman-mekân içinde oluş zamansallıkla bağlantılı olduğundan “socius”

tarihselliğini ve kültürelliğini uzamsallığının içinde taşımaktadır (Çelebi, 2007: 9). Şiddetin insan birlikteliklerine dahil oluşu “socius”un “polity” olarak okunmasına yol açmakta ve şiddet ögesine sahip “polity” her düzlemde “socius”u görünmezliğe itmektedir (Çelebi, 2007: 62).

4.3. Tahakkümün Bedenselleşmesi

Bu çalışma ekseninde normal tanımlamaların dışında kalan covid-19 dönemi eksenli aslında Agamben'in de üzerinde durduğu gibi sosyo-kültürel, ekonomik, politik alan ile yaşam arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmaktadır. Bu anlamda Agamben'in “istisna hali” kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir. Çünkü bu kavramsallaştırma belirsizliklerin ve kriz dönemlerinin yoğun olarak yaşandığı zamanlarda sosyo-kültürel, ekonomik ve politik alanlara ilişkin normal zamanlarda tanımlanan pek çok kavramsallaştırmanın işlevini yitirdiği anlamına gelmektedir. Söz konusu olan dönem düşünüldüğünde istisna hali kavramı belirsizlik durumu bağlamında güven ve düzen eksenli konumlanmayı içermektedir.

Agamben (2020: 13-16)'in zoe (yaşam/hayat) ve bios (yaşam tarzı) kavramları Foucault ile Benjamin gibi çıplak hayat ve siyaset arasında var olan görünüşte birbirinden çok farklı modern ideolojileri gizlice yöneten ilişkiyi sorgulayan bir dönüşümü ifade etmektedir. İktidarın öznelere, bedenlerine ve hayat tarzlarına nüfus ettiğinden egemen iktidarın ortaya koyduğu ilk etkinlik biyosiyasal bir beden yaratmaktır. Bu anlamda biyo siyaset en azından egemen “istisna” kadar eski bir olguyu ifade etmektedir. Siyaset ise hayatın kendi kendini iyi hayata dönüştürmesinin gerektiği ve siyasallaştırılması gereken şeyin daima zaten çıplak hayat olduğu yerin göstergesidir.

Agamben'e göre (2020: 28) “istisnai durum” düzenin öncülü olan kaos değil düzenin askıya alınmasından doğan bir durumu ifade etmektedir. Bu bağlamda dil, aynı anda kendisinin hem dışında hem de içinde bulunduğu içerik ile dışarı arasındaki sınırları izlemek mümkündür. Belirli alanlara belirli kuralların tahsis edilebildiği mekânı oluşturan şey egemen istisnayı belirleyen karardır. Buna göre dil daima bir istisna durumunda hiçbir şeyin dilin dışında olmadığını ve dilin kendisini aştığını ilan eden egemen konumundadır. İstisnanın mekanizması farklı olduğundan istisna tam olarak

normal duruma ait olmadığı için normal durumun içine girmektedir (Agamben, 2020: 32-33).

Hayatın sınırsal bir durumu bir eşik hali vardır. Bu eşikte hayat hukukun hem içinde hem dışındadır. İşte egemenliğin mekânı bu eşiktir. Dolayısıyla da kurallar sadece istisnalarla vardır önermesi tamamen doğrudur (Agamben, 2020: 39).

Agamben de Foucault gibi biyopolitika kavramsallaştırmasına değinmekte ve zoe (siyasal alana ilişkin çözümleme) ile bios (yaşam tarzına ilişkin) ayırsallaştırmasını kutsal insan ekseninde ele almaktadır. “Kutsal insan” ve “istisna hali” kavramları hukuk alanının dışında yer almaktadır. Foucault’un “büyük kapatma”sına ya da Goffman’ın “total kurumları”na benzer şekilde Agamben’in “kamp”ları da benzer bir tanımlama içerisinde yer almaktadır. Söz konusu kavramlar dönemin kapanma süreçlerini anlamlandırmak açısından oldukça önemlidir. Her dönemin kendine ait dil ve bilgi anlayışı vardır ve söz konusu bilgi ve dilin keyfiyetinin yanı sıra tarihsel boyutlarının dikkate alınması gerekmektedir. İktidarın etkisi söylemsel eklemlenmeler sistemi ekseninde kültür gibi yeniden üretimin yegâne temsilcisi olan kavramların düşünömsel sürecini gerektirmektedir. İfadeler-kavramlar kullanılma biçimlerini ve anlamlarını belirleyen söylemsel oluşumu belirttiklerinden Foucault söylem çözümlemesiyle, kelimeler ve şeyler arasındaki bağın zayıflığı ile söylemsel pratiklerle ilgili bir dizi kuralın bulunduğunu ortaya koymaktadır (Hülür, 2009: 17-18).

Söylem ve pratiklerin birbirlerine eklemlenmesi sürecinde “Söylemin söylemsel olmayan pratiklerden türemesinin formlar nedir?” sorusu üzerinde duran Foucault (2013: 15-19), söylemin düzeninin söylemsel olmayan pratiklerin söyleme eklemlenme biçimleri itibarıyla belirlendiğini ifade etmektedir. Bu anlamda “normalleştirme iktidarı” adı verilen mekanizma bir yandan mikro (yerel disiplinler düzey) ve makro (genel toplumsal düzey ve devlet aygıtı) düzeyler arasındaki ilişkileri anlamlandırmak amacıyla. Bu bağlamda “norm” ekseninde “normal-anormal” kavramsallaştırmaları toplumsal bir normun inşasının her zaman için giderilmek istenen bir eksikliğe ya da değiştirilmek istenen bir duruma işaret ettiğini belirtmektedir. Bu yüzden “normalleştirilmesi gereken” dağınık ve çeşitli bir veri bütünü öngörmektedir. “Anormal olan” ise normal olana göre varoluşsal olarak birincil konumda iken mantıksal olarak ikincildir. Sonuç olarak “norm” belirlenmeden ve “normal olan” oluşmadan önce “anormal olan”ın belirtilmesi mümkün değildir. Ancak var

olan normun oluşturulmasının somut nedeni yine de anormal olanın adlandırılmayan varlığının ifadesidir.

Foucault (2013: 25-26)'un ifadesini yeniden tekrarlamak gerekirse disiplin ile önce bir norm belirlenmekte ve insanlar bu norma göre düzenlenmektedir. Söz konusu düzenleme normal ve anormal ayrımı ekseninde şekillenmektedir. Güvenlik mekanizmalarında ise normal olan önce gelmekte, normal istatistiklerde diğerlerine nazaran daha baskın çıkarak norm ona göre belirlenmektedir. Bu anlamda Foucault (2013: 281)'a göre, devlet bir pratiktir ve devleti bir yönetim-yapı etme-yönetimle ilişki kurma biçimi haline getiren pratikler bütününden ayırlanamamaktadır. Bu anlamda iktidar kavramsallaştırması da sürekli dönüştüğünden bu dönüşüm sürecinde dil oldukça etkili konumdadır. Dilin söz konusu olan bu etkisini anlamak adına iktidar ile hakikat ilişkisine değinmek gerekmektedir. Çünkü iktidar; hakikati yönetmekte, yönetimi kontrol etmekte, hakikati üretmekte ve söylem üzerinden denetim uygulamaktadır. Bu anlamda “Nasıl yönetmeli?” sorusu üzerinde durmak gerekmektedir. Bu soru bilme istencinden kaynaklanmakta ve iktidarın bu istenci onun bilişsel anlamda kendisini yeniden konumlandırmasına neden olmaktadır. İktidarın “olması gerekene” ilişkin normatif belirleyici kapasitesi olduğunu belirtmek mümkündür. Çünkü iktidar, mekânsal ve normalsal düzeyde kategorize etme gücü ile yaşamın içerisindeki tüm ilişkilerde sınırları çizme gücüne de erişmektedir (Baştürk, 2012: 66-67)

Sınırlar ise Bourdieu (2015: 15-17)'ya göre ayrımı oluşturmakta ve ayırım da sınıf tahakkümünü yeniden üreten sembolik metaların tüketimini ortaya çıkarmaktadır. Birbirinden farklı iktisadi-kültürel sermaye bileşimlerini temsil eden farklı sınıflar söz konusudur. Bu farklı sınıflar, sınıfsal zeminini teşkil etseler de her sınıfsal fraksiyon var olan kültürel kalıplar tek biçimlilik arz etmektedirler.

Toplumsal uzam bir harita misali kuş bakışı bir görüş hatta sıradan eyleyicilerin toplumsal dünyaya dair sahip oldukları görüşleri dayandırdıkları noktaların tümü üzerine bir bakış açısı sağlayan ve özgül bir inşa çalışması pahasına üretilmiş soyut bir temsildir (Bourdieu, 2015: 253).

Ortak algı Bourdieu (2015: 381)'ya göre toplumsal olarak kurulmuş algı ve değerlendirme kalıplarını eyleyicilerin pratiklerine uygulayarak içinde toplumsal koşullar öngördüğü ve yaşam tarzları olarak kurduğunda aynı işlem kendini ters yönde yeniden

üretmektedir. Bu anlamda ortak sembol ve kelimeleri pratik kullanımları içinde incelemek, karşıt kullanımlarının oluşturdukları çok anlamlılıklarını tanımlarının kapsamadığını göstermektedir. Bu toplum oyununun yakın imgesini temsil eden siyasi mücadele durumları, kendilerini ve işaretlerini potansiyel olarak barındırdıklarından tümüyle yansız olmaksızın ortak olabileceklerini hatırlatmak gerekmektedir (Bourdieu, 2015: 784).

Her düzen formu ötekiyle mücadele eder ve diyalogu bir ölçüde önler. Ötekiliğin bütünüyle aşıldığı yerler diyalogun bütünüyle ortadan kaldırıldığı tahakküm durumlarının doğduğu yerlerdir. Tahakküm diyalogun radikal reddidir (Falzon, 2001: 8).

Duygulanımsal açıdan bakıldığında ise Massumi (2019: 70-71)'ye göre politika, “bedenleri birbirleriyle uyumlarken bedenlerin kapasitelerini farklılaşan şekillerde etkinleştirmek üzere kesintiye uğraticı göstergeler yayma ve tetikleyicileri harekete geçirme sanatını ifade etmek”tedir. Bu anlamda duygulanımsal politika güdüleyicidir ve bedenler güdülenebilmekte veya uyumlanabilmektedir. Söz konusu olan bu süreçte önemli olan ise ritüeldir. Çünkü ritüel, eylemin ilişkiselliğini ifade etmektedir. Bu anlamda Goffman'ı anmak gerekmektedir çünkü Goffman Durkheimci geleneğin toplumsal ritüeller analizi üzerinde durmaktadır. “Yeni bir bilinç sosyolojisi” benimseyen Goffman' a göre ritüellerin grubun içindekiler ve dışındakiler arasında sınırların ve ahlaki inançların merkezi haline gelen duygu yüklü semboller ürettiğini belirtmektedir (Collins, 2015: 8).

Massumi (2019: 108) “yaşam sahnelenmekte olan bir olaya yine farklılaşan şekillerde uyumlanan birçok bedeni içeren durumlarla doludur” demektedir. Bu sözün yansımaları Goffman da sahne önü-sahne arkası olarak -gündelik hayat tiyatrosu- bir hayat modeli olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre sahne önünü kontrol edenleri emir verenler ve emir alanlar şeklinde belirlemektedir (Collins, 2015: 112). Bu ekseninde yüz ise, kabul edilmiş toplumsal vasıflarla ifade edilen bir benlik imgesi olduğundan “birinin kendi yüzü” ve “başkalarının yüzü” aynı düzenin birer kurgusunu ifade etmektedir. Buna göre “birinin yüzünde ne kadar duygu olacağını ve bu duygunun orada bulunanlar arasında nasıl dağıtılacağını belirleyen grubun kuralları ve durumun tanımlanması”dır (Goffman, 2019: 15-16). Böylece kişi yüz yoluyla ifade edilen bir benlik imgesini kabullendikten sonra kişiden her zaman o imgeye uygun yaşaması beklenmektedir. Farklı bir ifade ile “kişinin toplumsal yüzü”, toplum tarafından verilen bir kredidir ve o krediye uygun davranılmadığı

zaman geri alınacaktır. Bu durum toplumsal baskının en temel örneğidir (Goffman, 2019: 19-20).

Goffman (2019: 23-29), yüz çalışması üzerinde durmaktadır. Yüz çalışmasından kastettiği ise bir kişi tarafından yapılan her şeyin yüzüyle uyumlu hale getirilmesini sağlayan eylemlerdir. Bu anlamda iki süreçten bahsetmektedir. Bunlardan ilki kaçınma sürecidir ve “bir kişi için yüzüne yönelik tehditleri önlemenin en uygun yolunun bu gibi tehditlerin oluşabileceği temaslardan kaçınmak” olduğunu ifade etmektedir. İkincisi ise düzeltme sürecidir ve bu süreç “bir karşılaşma içindeki katılımcıların, muhafaza edilen toplumsal değer yargılarıyla anlamlı şekilde çatışan bir olayın olmasını engelleyemiyorlarsa ve olayın görmezden gelinmesi zor ise o zaman katılımcıların muhtemelen olayı bir hadise olarak hak ettiği şekilde ele aldıklarını” ifade etmektedir. Bu durum olayın herkes tarafından onaylanmış, dikkati hak eden bir tehdit olduğunu kabul etmelerine ve sonuçlarını düzeltmeye çalıştıklarına işaret etmektedir. Farklı bir ifade ile insanın yüzü sürdürülmesi gereken anlamlı düzeni yani bir ritüelin göstergesidir denilebilir.

Foucault, insanları dünyanın içindeki aktif bedenler olarak gördüğünden bu dünyada olma durumunu kaçınılmaz bir şekilde başka güçlerin etkisine-dönüştürmesine ve dolayısıyla da tarih tarafından damgalanmış olmaya açık olmak şeklinde tanımlamaktadır (Falzon, 2001: 69).

Foucault bütün konumların sonlu ve kısmi oldukları hiçbir konumun mutlak tarzda hakimiyet kurmadığını sosyal hayat içinde rekabet eden konumların agonizmini sürekli ve açık uçlu tartışmalarını vurgular. Ben ile öteki arasındaki açık uçlu somut diyaloga doğru gerçek hamlede bulunur. Onun diyalog anlayışı maddi diyalog anlayışı birbiriyle somut sosyal etkileşimlerine angaje sonlu tecessüm etmiş varlıkların diyalogudur. Tahakküm somut gündelik diyalogun kendisinden gündelik hayat içinde yer alan güçlerin etkileşiminden ve mücadelesinden tarihsel olarak doğan bir şey kesinlikle birliklerin tesisinin ötekinin aşılmasının karakterize ettiği bir şeydir (Falzon, 2001: 137-138).

Foucault, bedene biçim vererek düzeltmeye ve yeniden biçim vermeye çalışan bir iktidar kavramına nasıl geçildiğini anlamaya çalışmaktadır (Revel, 2012: 23). Bu iktidar biçimini anlamlandırmak adına öncelikle Deleuze’un güç kavramına ilişkin görüşlerine değinmek gerekmektedir. Çünkü Deleuze’e göre güç sorununu ortaya koymanın tek uygun

yolu, gücü arzu terimleriyle ilişkilendirmektir. Bu anlamda güç, “renkli bir tözdür ve her tözün ona nasıl baktığınıza bağlı olarak konsolide ve saçılmış boyutları” vardır. (Buchanan, 2008: 47-48) Tarih ise kopuşlar taşıyan bir sürekliliği ifade etmekte ve kopuş bir şeyden kopmayı gerektirmektedir. Bu anlamda kırılmanın olabilmesi için kırılabilme özelliğine sahip bir şeyden önceden var olması gerektiği düşünüldüğünde söz konusu süreçte “kopuşu anlamlı kılan süreklilik, sürekliliği anlamlı kılan kopuş” olmaktadır (Murphy, 2000: 2).

Düşünceler keleklerin kelek doğurduğu gibi doğmazlar; düşünceler daima kendilerinden önceki düşüncelere ve içinde yer aldıkları çağın problemlerine tepkiden doğarlar. Tekerlek teorisi yapıldıktan sonra icat edilmez; önce tekerlek icat edilir sonra teorisi yapılır. İktidar her yerde değildir; iktidar kesinlikle bir yerdedir. Hiçbir yerden bakmak aslında bakmamaktır. Tarihin bilinegelen en katmerli ve en tehlikeli ideolojilerinden biri ideolojilerden muaf veya bağımsız olma ideolojisidir. Her konuşma ve yazma eylemi gibi her söylem de bir meşrulaştırma tarzıdır. Egemen söylemler egemenlerin söylemleridir (Murphy, 2000: 3-5)

Düşüncelere açık olmak düşünmeye de açık olmayı gerektirdiğinden - postmodernistlerin de belirttiği üzere- düzenin kurallarının söylem pratiklerinden doğduğunu ve bu pratikler içinde kurumlaştığını fark etmek gerekmektedir (Murphy, 2000: 7-10). Söz konusu olan düzen ve söylem pratiklerinden hareketle aslında “zayıf olanın gizli senaryosunun güçlü olanınkiyle ve her iki gizli senaryonun iktidar ilişkilerinin kamusal senaryosuyla karşılaştırılması tahakküme karşı direnişin anlaşılması için” önemli bir yaklaşım sunmaktadır (Scott, 1995: 15). Farklı bir ifade ile hâkim olan ile tabi olan arasındaki iktidar eşitsizliğinin büyüklüğü ve keyfi uygulanma durumları tabi olanların kamusal senaryosu daha ritüel bir görünüme bürünmektedir. Dolayısıyla aslında iktidar ne kadar tehdit ediciyse maske o kadar kalın bir konumda olmaktadır (Scott, 1995: 25). Hâkim ile tabi olana dair ilişkiler kamusal yaşama dair sınırlara ilişkin bir perspektif sunmaktadır. Söz konusu olan bu perspektif tahakküm ve direniş ile ilintilidir. Burada yeniden “dil”e dönmek gerekirse tahakkümün ve direnişin dili kültürü, söylem evrenlerini ve pratikleri yeniden düzenlemektedir. Farklı bir ifade ile “tabi grup içinde uyumu dayatan baskılarla yaratılan şey yalnızca konuşma edimleri değil tabi olanların kendi görüşlerine göre kolektif çıkarlarını baltalayan çok çeşitli pratikler”in de yansımasıdır (Scott, 1995: 182).

Tahakküm altında olan davranışların yaygın olduğu bir yer olan “dedikodu” kılık değiştirmiş halk saldırganlığının en tanınmış örneği olduğundan güvenli bir toplumsal yaptırımı temsil etmekte ve çok fazla yeniden anlatıcısı bulunmaktadır (Scott, 1995: 198). Tahakküm altında olmayan davranışların yaygın olduğu Bakhtin’in “karnaval” kavramsallaştırmasında “karnaval” eğer bir düzensizlik ise kurallar içindeki bir düzensizliği hatta kuralları ihlal etmenin sonuçlarına ilişkin “ritüel bir ders”i ifade etmektedir (Scott, 1995: 242). Söz konusu olan bu iki karşılaştırma incelendiğinde toplum sözleşmesini anmak gerekmektedir. Çünkü Rousseau (2020: 3-6)’nın da üzerinde durduğu gibi toplum sözleşmesi toplum içinde yaşayan insana doğal haklar sağlama isteğini vurgulamaktadır. Buna göre “insanları oldukları gibi yasaları da olabilecekleri gibi” ele almak ve toplum düzeninde güvenilir-haklı bir yönetim kuralını olup olamayacağını araştırmak önemlidir. Bu anlamda insan özgür doğar oysa her yerde zincire vurulmuştur” sözünün de ifade ettiği üzere “insanın ilk uyacağı yasa varlığını korumak yapacağı ilk şey de kendine borçlu olduğu özeni göstermek”tir. Çünkü bir insanın özgürlüğünden vazgeçmesi insan haklarından vazgeçmesi anlamına gelmektedir (Rousseau, 2020: 9).

Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünü bölünmez bir parçası kabul ederiz. Bu bütün ortak benliğini yaşamını ve istemini bu sözleşmeden alır (Rousseau, 2020: 15)

Bir insanın “genel istemi” dikkate almaması karşısında toplumun “saygı”ya yönelik vurgusu-zorlaması yeniden gündeme gelmektedir. Rosseau (2020: 17-18) insanın toplum sözleşmesiyle yitirdiği şeyin doğal özgürlüğü ile isteyip elde edebileceği şeyler üzerindeki sınırsız bir hak olduğunu vurgularken insanın kazandığı şeyin ise toplumsal özgürlükle elindeki şeylerin sahipliği olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda sorulması gereken soru “Bir şey niçin iyidir, niçin düzene uygundur?” sorusudur (Rousseau, 2020: 34). Bu soru bağlamında ele alınması gereken insanların iyi olanın ve bu iyi olan şeyin düzene uygunluğunu belirleyen şeyin ne olduğuna ilişkin bir düşünüm sürecidir. Söz konusu olan iyi her biriyi dikkate alan bir iyi mi yoksa bütünü önceleyen tekili dışlayan bir iyi mi? Ya da düzen vurgusuna ilişkin ölçütler neler? Bu anlamda tüm düzen algılarını yıkan covid-19 gibi dönemlerde olumsuzluklar üzerine düşünümelliğin oldukça gerekli olduğunu vurgulamak önemlidir. Bu yüzden Rousseau (2020: 86)’nın da ifadesi ile “neler yapılmış olduğuna bakıp neler yapılabileceğini düşünmek yani var olandan var olabileceği

düşünmek” ama bunu yaparken de bireyi dikkate alan politikaların oluşmasını vurgulamak gerekmektedir.

Saklı sabitlikler ve bedenlerin toplumsal inşası ekseninde bedene yönelik tahakküm sürecini anlamlandırmak önemlidir. Bu anlamda İrigaray’ın bedeni konumlandırma biçimi incelemek gerekirse o, kadın bedenini biyolojik bir mevcudiyet değil toplumsal bir inşa olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Cixous’un da ifadesi ile düalist dili yapı bozumuna uğratmak ve dönüştürmek gerekmektedir (Hekman, 2016: 78-79). Çünkü bireyin “dili konuştuğunu söylemekten ziyade dilin bizi konuştuğunu söylemek” çok daha doğrudur. Bu süreci anlamlandırmak adına “anlam” üzerinde durmak gerekmektedir. Gadamer anlamanın ufukların kaynaşması olduğunu söylemekte ve anlamada yorumlayanın ufku yazarın ufkunun iç içe geçtiğini belirtmektedir (Hekman, 2016: 113-114). Bu ekseninde yeniden İrigaray’a dönmek gerekirse onun amacı yıkmaya çalıştığı eril dile çok fazla karşıt olmayan çoğul, akışkan ve dağınık bir kadın dil oluşturmaktır. Cixous ise tüm dikotomileri reddederek Derrida gibi düalist dili yapıbozumuna uğratmak ve dönüştürmek istemektedir (Hekman, 2016: 77-79).

Kadınların bedeni yazmaları gerektiğini vurgulayan Cixous, kadının erkeğe göre daha fazla beden olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden dişi yazımın işaret değil üslup olduğunu hem erkeğin hem de kadının tarafından yazılabileceğini ifade etmektedir. Dildeki devrimi ise toplumsal bir devrim olarak görmekte yıkmanın tahakküme direnmek olduğunu belirtmektedir. Çünkü beden toplumsal olarak inşa edildiğinden eril dil çerçevesinde tanımlanmakta ve bu yüzden eril dili dönüştürmek gerekmektedir (Hekman, 2016: 81-82).

Kristeva ise öznenin devrimci potansiyele sahip olduğunu iddia etmekte ve inşa edilen her yeni öznenin kendisinden önceki özneyi dönüştürdüğünü belirtmektedir. Bu anlamda bedenin tıpkı bir özne gibi süreç halinde -ilişkisel- olduğunu belirtmek gerekmektedir (Hekman, 2016: 146-147). Bireylerin anlamları ideal tip parametreleri için oldukça önemlidir. Bu yüzden kültürler ve sembollerle birlikte öznel anlamlara da odaklanmak gerekmektedir. Bu anlamda özne gibi bedenin de sabit değil oluşum halinde olduğunu vurgulamak önemlidir (Hekman, 2016: 244). Söz konusu olan bu oluşumu anlamlandırmak için transhümanizm kavramsallaştırmasına değinilecektir.

4.4. Beden ve Transhümanizm

Transhümanizm, yaşamın uzatılması, ölüme çare bulunması, yapay zekâ, zekânın geliştirilmesi ve üst insana ulaşma üzerinde durmaktadır. Temel amaç ise insan yaşam süresinin en iyi biçimde uzatılması ve ölümün bir anlamda ertelenmesidir (Demir, 2018: 95-96).

Modernlik → postmodernlik

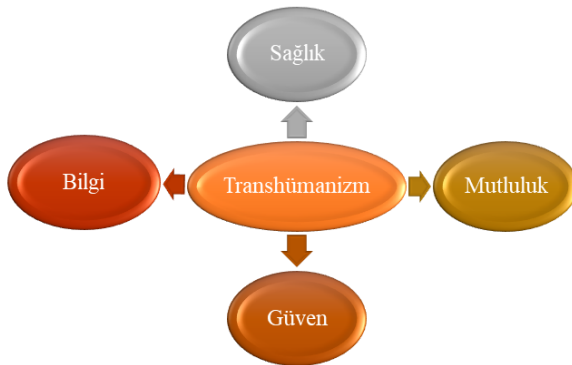
Hümanizm → transhümanizm → post hümanizm

Ara dönem (Dağ, 2018: 7).

Humanitas (ruhi olgunlaşma anlamı olarak anlaşılmış) ilk defa M.Ö. 83-84 yılında Cicero tarafından kullanılmaktadır. Rönesansta doğan hümanist kavramsallaştırması ve dolayısıyla hümanizm -sosyalizm komünizm ve kapitalizm gibi izmler- 19.yyda türemiştir. Modern çağda ise bu kavramsallaştırma insan doğasına ve evrende insanın mekanına ilişkin bir anlam kazanmaktadır (Dağ, 2018: 47-48).

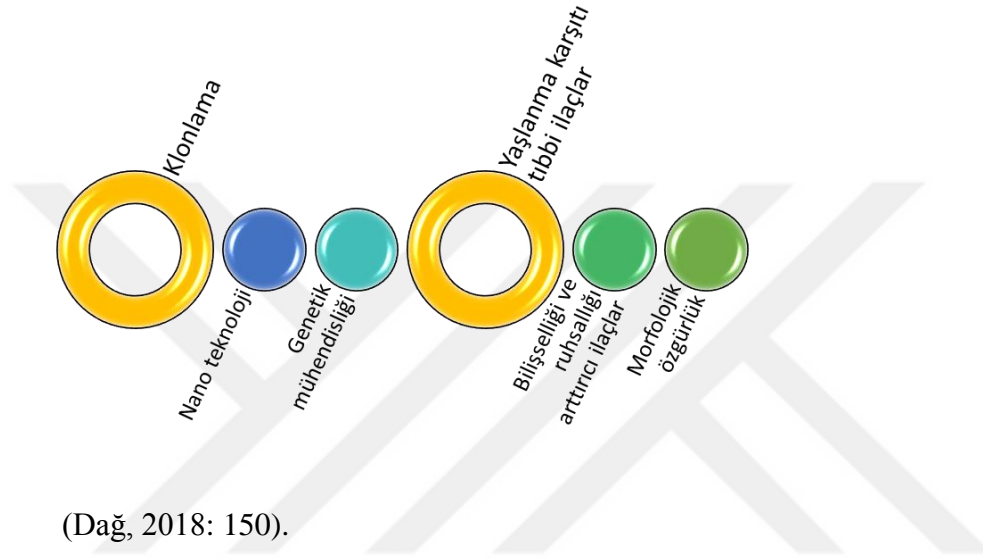
Post hümanizme geçiş aşaması olarak görülen transhümanizm ise sibernetik ve teknolojiyi kullanarak insanı daha ileri taşımak istemektedir. Bu anlamda transhümanizmin insan varlığını toplumsal ve bedensel olarak kökten dönüştüren antik ve transkültürel ilhamların modern açıklaması olduğunu belirtmek mümkündür (Dağ, 2018: 106-107).

(Dağ, 2018: 133).

Şekil 56. Transhümanizm

Transhümanizm sağlık, mutluluk, güven ve bilgi ile ilişkilidir. Bu anlamda transhümanizm insanın biyolojik olarak gelişmesi üzerinde odaklanan bilimsel bir hareket gibi görülmekle birlikte toplumsalın ve kültürün üzerinde de etki etmektedir. Farklı bir ifade ile teknoloji aracılığıyla sosyo-kültürel ve bilişsel olarak insan üzerinde etkide bulunmaktadır. Çünkü insan yalnızca biyolojik olarak değil sosyo-kültürel olarak da dönüşüm yaşamaktadır (Dağ, 2018: 136). Söz konusu olan bu dönüşümler;

(Dağ, 2018: 150).

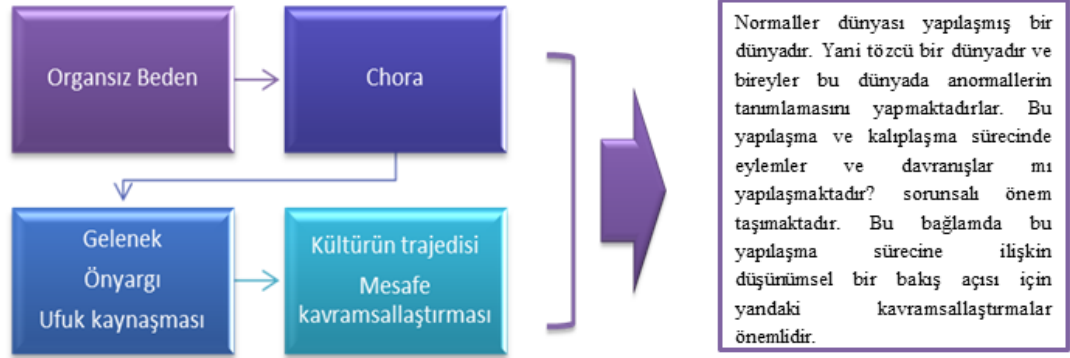
Şekil 57. Transhümanizm ile ilgili kavramlar

Turner (2019: 239)'ın da vurguladığı üzere kök hücre araştırması, biyolojik gelişim sınırlarının değişmez ve katı olmadığını ileri sürmek suretiyle bedenin yenilenebilir doku rezervlerine sahip olduğu arenayı yeniden tanımlamaya başlamaktadır. Buna göre beden organizmanın ölümünün ötesinde hayatta kalabilen kök hücre fazlasına sahiptir (Turner, 2019: 239). Teknolojinin bedenin içine girmesiyle var oluşumuza anlam katan insan olmamıza neden olan duygularımızdan uzaklaşma tehlikesi kaçınılmazdır (Demir, 2018: 102).

4.5. Beden ve Toplum: Bedenin Tıbbileştirilmesi

Düşünümsellik olarak paradigmatik bir dönüşümün söz konusu olması için şimdiki zamanı anlamak için geçmişi anlamak gerekmektedir ancak geçmişe ya da şimdiye erişimde sürekli bir denetim durumunun var olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Bu

yüzden normal diye bilinen anormallikleri sorgulamak ve yeniden üretim sürecinin farkına varmak gerekmektedir.

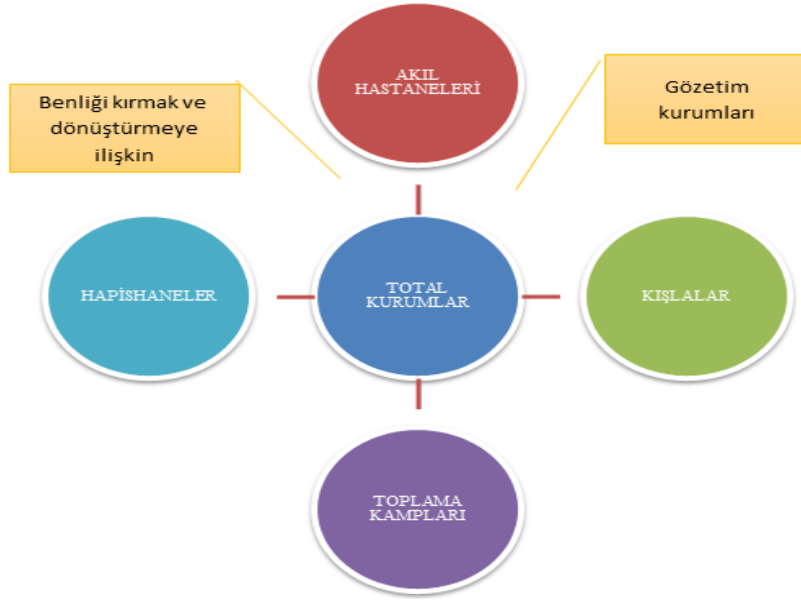

Şekil 58. Kavramlarla yapılaşmış normaller dünyası

Beden ve toplum sürecinde insanın kırılğanlığının vurgulanması önemlidir. Çünkü Turner'ın da belirttiği üzere (2019: xxiv), tüm insan varlığı kırılğandır ve kırılğangüvencesiz varoluş insan hakları için rasyonellikten, bilinçten veya saygınlıktan daha temel bir esas olduğunu vurgulamaktadır. Bedenleşme belirli bedenleri sosyal bir habitus içinde yerleştirmektedir. Bedenleşme bireyle ilgili izole edilmiş bir proje olmadığından birbirine bağlı sosyal aktörlerin sosyal dünyasında bulunmaktadır. Farklı bir ifade ile “bedenleşme bir beden oluşturma ve bir bedenleşme süreci iken bir benlik oluşturma projesi”dir (Turner, 2019: 245). Foucault'nun insan bedeni analizi bedeninin iktidarın olumsal bir etkisi olduğunu göstermeye yönelikti ve o bütün analizlerinde insan varlığında evrensel zorunluluklar fikrine karşı olduğunu belirtmektedir. Çünkü onlar kurumların keyfilğini göstermektedir. Bedenleşme üzerine argümanında tamamlayıcı olarak insan hakları ile ilgili tartışma zeminini temizlemek için kültürel rölativizm ve sosyal inşacılığı dikkate almak için bir sapmanın gerekli olduğunu vurgulamaktadır (Turner, 2019: 249). Bu bağlamda insanlık kırılğalıkta var olmaktadır ve bu kırılğalık haklar için ortak bir temel teşkil ettiği böylece kültürel göreceliğin ötesine geçecektir (Turner, 2019: 260).

4.6. Beden ve Kapatma

Covid-19 dönemi ve önceki pek çok dönemde söz konusu olan kapatma durumunda aslında kapatılan bireyin öznel deneyimlerine ulaşmak oldukça önemlidir. Gündelik akış içerisinde olumsuzluklar ekseninde söz konusu süreç toplumsaldan uzak bir şekilde süresiz ve belirsizlikler eşliğinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Goffman'ın (2015: 11) total kurumlar kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir. Total kurum; “toplumun genelinden oldukça uzun bir süre için koparılmış ve benzer bir durumda olan çok sayıda bireyin kurum tarafından kuşatılmış ve resmi surette düzenlenmiş bir yaşam döngüsü sürdürdüğü bir ikamet ve çalışma yeri” olarak tanımlanabilmektedir. Bu anlamda total kurumların temel özelliği hayatın üç alanını normalde ayıran sınırların ortadan kalkmasıdır. İlk olarak hayatın tüm yönleri aynı yerde ve aynı tek otorite altında idare edilmektedir. İkinci olarak bireyin günlük faaliyetlerinin her bir aşaması benzer şekilde ve aynı şeyi birlikte yapması şart koşulan geniş yığınlar halindeki diğer bireylerin doğrudan eşliğinde sürdürülmektedir. Son olarak günlük faaliyetlerin tüm aşamaları sıkı biçimde programlanmaktadır (Goffman, 2015: 17-18).

Şekil 59. Total kurumlar

Bireyin dünyası, toplumsal kimliğı tarafından mekânsal olarak bölünürken bireysel kimliğı tarafından da aynı şekilde bölünmektedir. Bireyin mekânsal dünyası, toplumsal ve bireysel kimliğinin idaresi bakımından olumsuzluklarının gömülü olduğı farklı bölgelere

ayırabilmekte olduğundan yanıltıcı görünüm sergilemeye dair sorunları ve sonuçları değerlendirmektedir (Goffman, 2014: 125-126). Söz konusu olan bu süreci aşağıdaki döngü ile ifade etmek mümkündür;

(Goffman, 2014: 122).

Şekil 60. Döngü

Döngü-kırılma-geri dönüş ilişkiseliliği bağlamındaki Goffman (2014: 180)'a göre temel hipotez, “farklılığı anlamak için farklı olana değil olağan olana bakmak” gerektiğidir. Toplumsal normlar sorusu çalışmak açısından merkezi olmakla birlikte temel ilgi genelden olağandışı biçimde uzaklaşandan ziyade olağandan genel olarak sapana yönelecektir Normlar, kimlik ve varoluş ile ilintili olduğundan birey normlara bağlılığı üzerinde doğrudan bir denetime çoğu durumda sahip olmamaktadır. “Damgalı normal normalde damgalıyı” içermekte ve aslında normal ile damgalı somut kişiler değildir, ikisi de birer bakış açılarıdır (Goffman, 2014: 192). Söz konusu olan bu ayırım noktalarını - normal ve damgalı- oluşturan bakış açıları Foucault'a göre iktidar ilişkilerinin gözlemlenebilir şekli olan mekân “kapatma” ile ilintilidir (Özen ve Erçin, 2021: 668).

“Özne” iktidarın onun için hazırladığı bir düzende yer almakta ve aile-toplum- iktidar ilişkisi çemberinde yer almaktadır. Bireyin görünürde yalnızca bedeni hapsedilmesine rağmen aslında asıl hapsedilmek istenen Foucault'a göre öznenin kendisidir. Çünkü özne bedenin içinde yeniden inşa edilerek normalleştirilecektir (Özen ve Erçin, 2021: 676-677). Söz konusu olan bu yeniden inşa ve normalleştirme sürecinde ise söylem oldukça önemlidir. Foucault (2013: 15) söylem ve pratiklerin birbirine eklemlenmesi ekseninde “Söylemin söylemsel olmayan pratiklerden türemesinin formlar nedir?” sorusu üzerinde durmaktadır. Ona göre söylemin düzeni söylemsel olmayan pratiklerin söyleme eklemlenme biçimleri itibariyle belirlemektedir. Bu noktada disiplin kavramsallaştırması ve normalleştirme ilişkisi üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü

disiplin normalleştirme iktidarının bir parçası olduğundan tektipleştirmektedir. Bu bağlamda “normalleştirme iktidarı” mekanizması hem mikro hem de makro düzeyler arasındaki ilişkileri belirginleştirmek amacındadır. Buna göre -norm ekseninde normal-anormal tanımlamaları ekseninde- toplumsal bir normun inşası giderilmek istenen bir eksikliğe ya da değiştirilmek istenen bir duruma işaret etmektedir. Farklı bir ifade ile “norm belirlenmeden ve normal olan var edilmeden evvel anormal olanın belirtilmesi” mümkün değildir (Foucault, 2013: 18-19).

Güvenlik düzeneklerinin işleyişi üzerinde durmak gerekirse Foucault (2013: 25-26)’a göre güvenlik düzenekleri, davranışlara yasak koyarak yasa düzeni ekseninde bedenleri terbiye eden disiplinden farklı olarak olması muhtemel fenomenleri öncesinde tahmin etmek, olasılıkları hesaplamak ve doğru sevk yapmak gibi işlemlerde bulunmaktadır. Güvenlik düzenekleri ile ilişkili kavramlara değinmek gerekirse öncelikle nüfus kavramsallaştırmasını anmak önemlidir. Nüfus, “içinde yaşadıkları maddi çerçeveye biyolojik olarak bağlı olan bireylerin toplamı” anlamını taşımaktadır. Bir diğer ilişkili kavramsallaştırma olan bio-iktidar ise “biyolojik bir ortam içinde yaşayan herhangi bir canlının vereceği tepkiler nasıl doğa yasalarıyla belirleniyorsa, kendisi için düzenlenen ortam -şehir- içinde yaşayan nüfusun tepkileri de aynı mekanizmaya göre öngörülebilir” görüşüne sahiptir. Güvenlik mekanizmalarının nüfus üzerinde uyguladıkları işlem ise yönetimdir. Bu kavramsallaştırmaya göre “insanların eylemlerini yasaklamak ya da bedenlerini bir norma göre hizaya sokmak değil, tersine onların edimlerini olabildiğince serbest bırakarak, içinde yaşadıkları ortamı düzenlemek yoluyla davranışlarını yönlendirmek, onları yönetmenin bir biçimi”dir. Tüm bu kavramsallaştırmalar bağlamında önce bir norm belirlenmekte, insanlar bu norma göre hizaya getirilmekte ve bu ekseninde normal-anormal ayrımı da buna bu göre yapılmaktadır. Güvenlik mekanizmalarında normal olan önce gelmektedir. Normal, istatistiklerde diğer öğelere baskın çıkan olduğundan norm ona göre belirlenmektedir.

Foucault (2013: 40-41) “iktidar her yerdedir” mottosu ile söylem ile tahakkümün birbirine eklenme biçimlerini bu perspektiflerden yola çıkarak sorgulamak gerektiğini belirtmektedir. Bu anlamda Foucault (2013: 150), yönetimsellik kavramını devlet ve nüfus sorununu ele almak için kullanmaktadır. Yönetilen şey hiçbir zaman bir devlet, bir toprak, politik bir yapı değil, yönetilenler her durumda insanlar, bireyler ya da topluluklardır. Bu anlamda Foucault (2013: 281)’a göre, devlet bir pratiktir ve onu bir yönetim biçimi, bir

yapıp etme biçimi, bir yönetimle ilişki kurma biçimi haline getiren pratikler bütününden ayrılamamaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DUYGU SOSYOLOJİSİ

Duygu içinden düşünmek demek onu sadece derinden düşünmek anlamına gelmemektedir. Çünkü duygu icra edilmiş olarak anlaşılabilen ve kelimelerin akışında duyguyu kavramsallığıyla icra edebilmeyi gerektirmektedir (Massumi, 2019: 7). Bu yüzden aslında duygunun süreçselliği vurgusu önem taşımakta, etkileşim ve ilişkisel boyutunun değişim ekseninde vurgulanması gerekmektedir. Öncelikli olarak duygu Spinoza'nın ifadesi ile etkileme ve etkilenme gücü şeklinde tanımlandığında dünyaya açıklığı vurgulanması ve bu anlamda duygulanımsal olarak değişimden başlamak ile ilişkiden başlamak kavramları ön plana çıkmaktadır. Farklı bir tanımlamaya başvurmak gerekirse duygu kavramı Deleuze ve Guattari tarafından çaprazsal olarak ele alınmaktadır. Duygunun çaprazsallığı onun alışılmış kategorileri katederek sınırları aştığı anlamına gelmekte ve bunlar öznel-nesnel kategoriler olarak ifade edilmektedir. Duygunun içinden geçtiği karşılaşmalar, zihni uyardıkları gibi bedeni de doğrudan etkilemektedirler. Bunun yanı sıra duygu karşılaşmalar dışında ilişkilerdeki bireylilikleri de üretmektedir (Massumi, 2019: 9-10).

Massumi (2019: 19) umut kelimesi yerine duyguyu kullanmakta ve duygu ile gündelik anlamdaki duygulanışı değil, Spinoza'nın tanımını kastetmektedir. Çünkü Spinoza bedeni etkileme veya etkilenme kapasitesi açısından ele almakta ve bunların daima birbirlerine eşlik ettiğini belirtmektedir. Anahtar kelime olan umut, “sonu olmayan bu söylemde manidar ve amansız bir şekilde belirlemektedir; bu perişanlık ve kaygı hançerlerinden darbe yemiş bir umut”tur (Borgna, 2014: 49). Bu anlamda umut sadece bir duygu değil, insan olma halinin varoluşsal yapıtaşlarından birini ifade etmektedir. Farklı bir ifade ile umut eksikken insan, zamanın hiç akmadığı bir dünyada yer almakta ve umutsuzluk kapalı zamanın hapis gibi olan zamanın bilinci olarak görülmektedir (Borgna, 2014: 75-76).

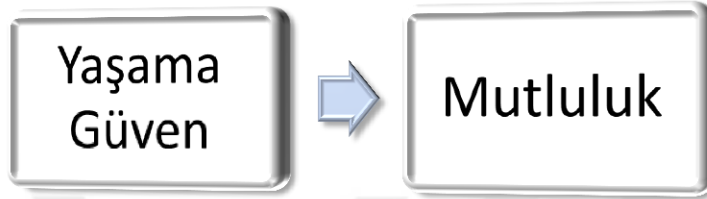
Bir beden ne yapabiliyorsa odur der Spinoza. Bir beden bir adımdan sonrakine hangi kapasiteleri taşıdığına göre tanımlanmakta ve bir bedenin etkileme veya etkilenme yeteneği duygu yükü sabit bir şey olmamaktadır (Massumi, 2019: 20)

Duygu, beden içerisinde gizli olmakla birlikte eylem potansiyelinde görülmesi olanaklı olan hem insana özgü hem de insanın dışında gerçekleşen özgürlük ve de tutsaklık anlarını andıran konumdur. Bu anlamda çoğu kez denetleme mekanizması olarak işlev görmektedir. Denetleme mekanizması üzerinde duran Deleuze, her şeyin denetim noktalarıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Çünkü hareket etmekte özgür olduğunu ancak birkaç adım ara ile denetim noktalarının var olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda denetlenen şey ise erişim hakkıdır (Massumi, 2019: 42). Bunun yanı sıra duygu mekanizmalarının da var olduğunu aynı zamanda onların da denetlendiğini belirtmek gerekmektedir. Denetleme mekanizmaları ile duygu ilişkisini anlamlandırabilmek için imaj kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir. Duygular ile onları somut yaşam koşulları içinde görselleştirebilme ihtimali arasında güçlü bağlar olduğunu iddia etmek mümkündür. Spinoza'nın da belirttiği üzere imajlar duyguları yaratmayı ve temsil etmeyi asla bırakmamaktadır (Baker, 2015: 25-26). İmajlar ve kanaat ilişkisi bu yüzden oldukça önemli bir konudur ve kanaatler sosyolojisi ile duygular sosyolojisini ele alan Baker 'e göre (2015: 42) kanaatler, ilişkilerin ve sebeplerin bilgisini içermeksizin dünyada bireyin kapıldığı bedensel duygulanışlarla ilgili kendisine dair hakikatlerden başka bir şeyi ifade etmemektedir.

İmajlar, kanaatler ve duygular eksenli düşünüldüğünde toplumsal tiplerin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Çünkü duygular ve buna bağlı olarak imajlar ile kanaatler belirli dönemlerde farkında olmadan toplumsalın da etkisi ile içselleştirilmekte ve toplumsal tip ile özdeş haline gelmektedir. Toplumsal tipleri yaratabilmek için hayal gücünü duyguların bilgisini ve olguların bir karmaşık ilişkiler seti demeti olarak bilimsel bilgisini koordine etmeyi başarabilmek gerekmektedir (Baker, 2015: 90). Bu yüzden bir toplumsal tip çoğu zaman hem bir duyguya hem de kanaat ve imaja karşılık gelebilmekte ve buna bağlı olarak da bir duygulanış beden için dile getirilmekte, imajlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bir duygu zihin-beden sürekliliğinin pasif halini ifade etmektedir (Baker, 2015: 170). Duygu ile ilgili en doğru tanımlama duygunun doğrudan ilişkisel bir kavram olduğudur çünkü etkilemeyi ve etkilenmeyi aynı olayın iki yüzü gibi düşünmeyi gerektirmektedir. Duyguyla birlikte düşünmek ilişkisel alana içerimlenmiş olmayı ve orada bulunma potansiyeli dikkate alarak düşünmektir (Massumi, 2019: 161).

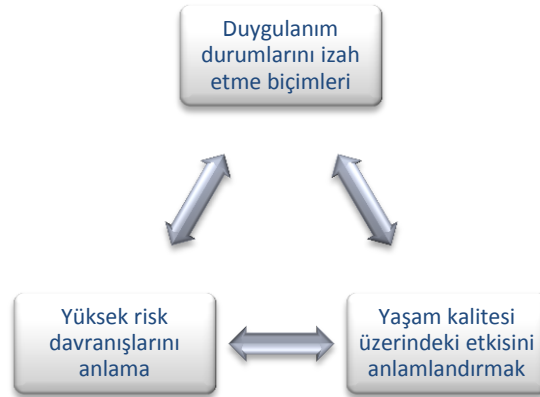
Covid-19 dönemi tüm dünyayı ve her bireyi etkileyen güncel bir sorunsaldır. Her bireyin ve toplumun yaşam tarzını etkileyen bu dönem sağlık çalışanlarını da

etkilemektedir. Söz konusu süreç sağlık ile olan ilintisinden dolayı sağlık çalışanlarının yaşantılarında ve mesleki rollerini gerçekleştirme aşamasında oldukça önemli bir etkidir. Bu anlamda derinlemesine bir anlamının nasıl mümkün olacağına ilişkin olarak bireylerin deneyimleri dikkate alınmaktadır. Söz konusu olay hakkında daha fazla bilgi sahibi olunması için bireylerin izah etme biçimlerinden yapı ve mekanizmalara ilişkin bir perspektif oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Şekil 61. Yaşama ilişkin güven ve mutluluk ilişkisi

Toplum içerisinde covid-19 dönemi öncesi ve sonrası dönemlerde hemşirelere yönelik algının değişim gösterip göstermediği, hemşirelerin haklarının neler olduğu ve söz konusu dönem düşünüldüğünde bu hakların yeterli olup olmadığı gibi sayılılar ekseninde literatüre katkı sağlayacağı düşünülen bu çalışma ekseninde aynı zamanda toplum içerisinde hemşirelerin yeterince temsil edilip edilmediği ve eğer yeterince temsil edilmediği durumu hemşirelerin izah etme biçimlerine bağlı olarak incelenmektedir.

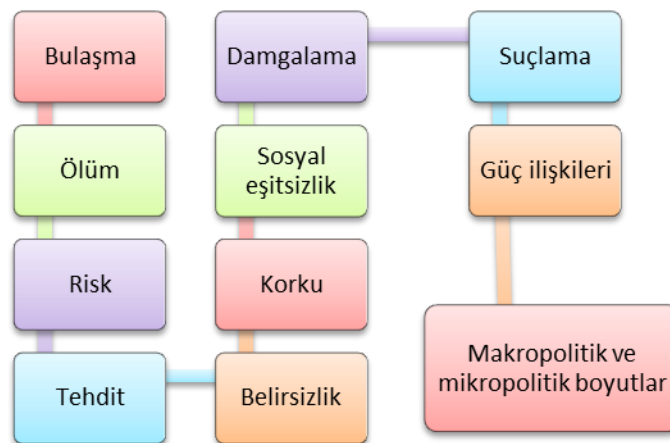

Şekil 62. Duygulanım

Duygulanımlar, duygular ve hisler de hem bilinçteki hem de bilinçdışındaki temsillerle bağlantılıdır (Leledakis, 2000: 163). Covid-19'a ilişkin duygulanım durumlarını içeren izah etme biçimleri, yüksek risk davranışlarını anlamak ve yaşam kalitesi üzerindeki

etkisi anlamlandırmak adına önem arz etmektedir. Covid-19 dönemi hemşirelerin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik deneyimlerini anlamak/tanımlamak ve buna bağlı olarak söz konusu olan döneme ilişkin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik yapı ve mekanizmaları ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın evreleri hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına bağlı olarak şekillenmektedir. Hemşirelerin deneyimlerini anlamak ve betimlemek amacıyla günlük ve mesleki yaşantılarına yükledikleri anlamları keşfetmek amaçlanmaktadır.

Covid-19 etkisi toplumlar üzerinde risk ve belirsizlik sebebiyle pek çok anlatılara neden olmuştur. Söz konusu dönemi mikropolitik ve makropolitik ekseninde ele almak gerektiğinden duygulanım ve bedenlenme kavramsallaştırmaları ekseninde sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik kavramları incelenmektedir. Çünkü Bulaşıcı hastalık salgınları hem makropolitik hem de mikropolitik düzeyde müdahaleleri içermektedir. Bu müdahaleler bireysel özgürlükler ve toplumsal faydalar arasında ve toplum sağlığını korurken aynı zamanda sosyo-ekonomik eşitsizlikleri kötüleştirirken önemli gerilimler yaratmaktadır (Lupton, 2022: 59). Beck'in belirttiği gibi sınırların bulanıklaştığı bölgeselliğin azaldığı kültürel bağların ve kimliklerin sınırların ötesine yayıldığı dönemlerde bireyselleşme hakkındaki fikirler riskin sosyoekonomik boyutlarını anlamak açısından önemlidir (Lupton, 2022: 84). Bu anlamda Deleuze ve Guattari'nin de üzerinde durduğu gibi duygular diğer duygulanımlar ve bedenlerle oluşan her zaman paylaşılan ve dağıtılan güçler ekseninde tanımlanmaktadır ve duygulanım da insan bedenleri arasında hareket etmektedir. (Lupton, 2022: 105).

Şekil 63. Mikro ve makro politik boyutlar ekseninde covid-19 kavramsallaştırmaları

(Lupton, 2022: 146).

Duygu kuramı psikobiyolojik tanımların ötesine geçerek ilişkisel iletişimsel ve kültürel boyutları da kapsamına almaktadır. Makro düzeyde duygulara yol açan toplumsal koşullar ve duyguların sosyal yapılar üzerindeki etkileri mikro düzeyde, insanlar arası etkileşimde duyguların rolü ve mezo düzeyde topluluk ve örgütlerin duygusal boyutları tartışılmaktadır. Duygu sosyolojisi yaşayan bedenleşmiş özne üzerine odaklanmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bedenlenme kavramı bireyin kendi bedenini canlı olarak deneyimlemesini ifade etmektedir. Bu deneyim bireyin gündelik yaşamında ve fiziksel ya da sosyal çevre ile etkileşiminde bedeninin olanaklarını kullanmasını kapsamaktadır. Bedenlenme belirli tarihsel kültürel ve sosyopolitik bağlamlar içinde gerçekleşmekte ve yaş cinsiyet etnik durum gibi özellikler tarafından belirlenmektedir (User, 2020: 74-75).

5.1. Duygu Sosyolojisi Tarihi

Duygular tarihi, geçmişte hissedilen ve dışa vurulan duyguları incelemektedir. Bu anlamda duygular neyin değiştiğine ve bunların dünü ile bugününü birbirine bağlayanın ne olduğuna bakmaktadır (Rosenwein, 2019: 13). Duygular da her şey gibi değiştiğinden tarihsel bir incelemenin konusudurlar. Duygular olayların hem etkileri hem de nedenleridirler. Bu anlamda duygular bedeni “dünyanın içinde bulunan ve yine dünyanın içinde bulunan başka nedenlerle bir arada bulunan kültürel bir varlık olarak” insan tarihinin merkezindedir. Bu anlamda duygular; kimlik, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet, küreselleşme ve siyaset gibi konular ile ilintilidir (Boddice, 2023: 13-14).

Aristoteles’e göre duygular, -bilşin formları- insanların hükümleriyle alakalı görüşlerini değiştirmelerine sebep olan bütün o duygulanımlardır ve bunlara haz ile acı eşlik etmektedir. 19.yy. boyunca tutkuların, duygulanımların ve diğer çok sayıda sözcüğün yerini almak üzere tercih edilen terim duygu kavramsallaştırmasıdır (Rosenwein, 2019: 22-24). C. Darwin ise duyguların ilk modern bilimcisidir ve alışkanlık olarak duygular üzerinde durmaktadır. O duyguların fiziksel dışavurumu ile ilgilidir. Ona göre duygu, hayatta kalma amaçlarından kaynaklanmakta ve kalıtsal alışkanlarla sürdürülmektedir. Darwin duyguların genelde yüzlerde açığa vurulduğunu düşünmektedir (Rosenwein, 2019: 27).

1970 yılında ortaya çıkan duygu sosyolojisi, kültürün hissetme biçimleri üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. 18 yy. Aydınlanma döneminde aslında duyguların aklın karşıtı olarak ele alındığı görülmektedir. Psikolojide duygu; nabız atışında artma, vücut ısısında yükselme ya da azalma, nefes alma hızındaki değişimi ifade etmektedir (Yıldız, 2007: 129-131). Duygular bilinçaltında değil bilinçdışı düzeyinde yaşamaktadır ve toplumsal söylemin kalıbı olarak değerlendirilmektedir. Duygular insanın bilincine kazındığından toplumsal kural ve değerlere bağlı olan insanın duygusuz olamayacağını vurgulamak gerekmektedir. Çünkü insan toplumsal yaşama yalnız bilinciyle değil duygularıyla da bağlıdır. Duyguların kültürel bakımdan nasıl kalıplaştığı, yaşandığı, edinildiği, dönüştürüldüğü, gündelik yaşama aktarıldığı ve anlatılarla meşru kılındığıyla ilgili sorular önemlidir (Yıldız, 2007: 132-133).

Duygular ile tıp arasındaki bağlantılar 1990'larda verimli bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Fizyologlar, psikologlar ve tıp uzmanları bedeni zihin ya da ruhla alakası olmadan duyguların kilit noktası haline getirmektedirler. Foucault bireyi bedenine yabancılaştıran tıbbi bakıştan söz etmektedir. Ona göre özne, onu gözetleyenlerin hüküm ve amaçlarını kabul ederek kendinin manipüle edilmesine onay vermektedir. Bu bakış ise bedeni disiplin altına almaktadır (Rosenwein, 2019: 102-103).

Ella Wheeler Wilcox “Gül ki dünya da seninle gülsün” diye yazmaktadır. Duygular bulaşıcıdır ve dünyaya- şeylere-şeyler arasındaki açıklıklara yayılmaktadırlar. Duygulara yönelik bazı yaklaşımlar sınırlanmış bedenin dışına ve bedeni çevresiyle kaynaşmış bir vaziyette ele alan farklı bir yaklaşıma yönlendirmektedir. Bu anlamda duygu tarihçileri sınırlanmış bedenlerin aslında sınırlanmamış oldukları yönleri gittikçe artan bir ilgi göstermektedirler. Bu fenomeni dört açıdan incelemektedirler: “duyumların dünyaya yayılması, bedenlerin mekânı tanımlaması ve onun tarafından tanımlanması; beden maddede iz bırakması ve onun izini taşıması; son olarak da bedenin hem mekân hem de maddeyi zihinsel mekân diyebileceğimiz şeyde bütünleştirmesi” olarak ele almaktadırlar (Rosenwein, 2019: 129-130).

Tablo 13

Duygu kavramına ilişkin temel yanılgılar

Duygu Kavramına İlişkin Temel Yanılgılar

Duygu bireyseldir.

Duygu asosyaldır ve dolayısıyla duygu dolayım mekanizmaları aracılığıyla toplumsallaştırılmalıdır.

Duygu toplumsal ifadesini kitle psikolojisinde bulmaktadır.

Duygunun otonomisi bireyin toplumsaldan ayrılığına karşılık gelmektedir.

Duygu ham deneyimle ilgilidir.

Duygu kültürel olanın aksine doğaldır.

Duyguda kısıtlama yoktur.

Duygu iyi hissetmektir.

Duygu iyidir.

Duygu ruhsal veya zihinsel olanın aksine bedenle ilgilidir.

Duygu dil öncesidir.

Duygu özgürlüğü olumsuzlar

(Massumi, 2019: 210-218).

Lupton'a göre (2002: 15-16), duygular, beden ve toplumsal dünya arasındaki ilişkilere ilişkin bu anlama biçimleri duyguların bu özellikleri oluşturmaktadır. Duygu adı verilenler ile duyguları yaşama biçimleri hep daha geniş bir sosyo-kültürel çerçevede içerisinde anlam kazandığını fark etmek gerekmektedir. Duygular bireyin kendisini duyusunun veya öznelliğinin biçimlenmesinde hangi temel rollerin söz konusu olduğunu anlamlandırmaktadır.

Duygularımıza ait kavramlarımız çoğunca kendimiz hakkındaki daha geniş kavrayışımıza tümleşiktir ve yaşamlarımıza yaşamımızdaki olaylara başka insanlara nesnelere ve yerlere neden çoğu kez belli şekillerde tepki gösterdiğimizize bütün yaşamımız boyunca belli davranış örüntülerini izlemeye neden eğilimli olduğumuza bir anlam verir ve açıklama getirmektedir (Lupton, 2002: 17).

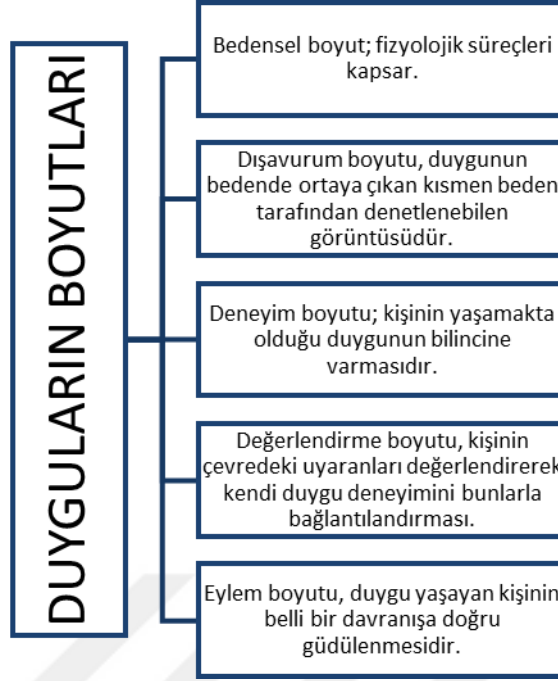
Rom Harre, duyguların bedensel dışavurum ve yaşanırlarından ayrı olarak kendi başlarına var olmadıklarını söylemektedir. Duyguların ahlaksal anlamları üzerinde durmakta ve bireylerin bir duyguyu kendiliğinden hissedip dışa vurmadıklarını belirtmektedir. Bu anlamda ona göre kişi duygulanmakta duygusu olmamaktadır. Hochschild ise duyguyu biyolojik olarak verili ve en önemli duygu olarak ele almaktadır (Lupton, 2002: 33-35). Durkheim da duygularla ilgilenmiş ama bunu eleştirel yapısalcı perspektiften çok işlevselci yapısalcı bir bakış açısı ile ele almaktadır. *Dinsel Yaşamın Temel Biçimleri*'nde toplumsal normların ritüellerindeki önemine değinmekte ve Durkheim bu ritüeller yoluyla yoğun duyguların üretildiğini ve bunların ise daha sonra toplumsal bağları yapıştırmak üzere bu tutkal hizmeti görüp kolektif dayanışmayı ürettiğini

belirtmektedir. Bütün duygulara kolektif coşku adını vermekte ve çalışması toplumsal düzenin sadece rasyonel düşünce veya akla uygun eylemle değil aynı zamanda grup düzeyinde geliştirilen duyguları uyandıran bağlarla da temelden desteklendiğini düşünmektedir (Lupton, 2002: 36).

Finkelstein'a göre ıstırap, kaygı, sıkıntı, yabancılaşma, sevgi ve sempati gibi hisler bireyin dünyaya ilişkin kişisel ve özel kavrayışların dışavurumlarıdır. Bu haliyle duygular bireyin kendini başkalarını ve toplumsal ortamı nasıl anladığının göstergeleridir. Fenomenolojik iddiaya göre duygu asıl olarak bireyin bedensel duyularını yorumlayışıdır. Ona göre duygular dünyaya yönelik duruşlardır, bireyin dünyayı idrak edişinin ve dünya içerisindeki ahlaki konumunun belirtilerini ifade etmektedirler. Bu anlamda bireyin nasıl hissettiği bireyin nasıl gördüğü haline gelmektedir. Norman Denzin "*Duyguları Anlamak Üzerine*" kitabı, duygular insan varoluşunun ontolojisinin tam merkezindedir. İnsanlar duygularıdır ve kişinin kim olduğunu anlamak için duygusunu anlamak zorunludur. Yaşanmış bedenden ve kişinin bedenine ilişkin bilinçliliğinden bağımsız olarak sadece biyolojik bedeni duygularının kaynağı olarak düşünmek bedene şey olarak muamele etmek ve duyguyu bedensel bozukluklardan biri olarak görmektir (Lupton, 2002: 40-42).

Tablo 14

Duyguların boyutları

(User, 2020: 75-76).

His kavramsallaştırmasını incelemek gerekirse Damasio (2021: 176)'nın üzerinde durduğu gibi, duygu ve his terimlerini birbirinin yerine kullanmamak gerekmektedir. Bunun nedeni bazı hisler duygularla ilgili olsa da birçoğunun olmamasıdır. Eğer birey uyanık bir uyarılabilir bir durumdaysa bütün duygular his yaratmakta ancak bütün hisler duygulardan kaynaklanmamaktadır. Duygu kaynaklı olmayanları arka plan hisleri olarak adlandırmaktadır. Hisler biyolojik düzenlemeden ayrılamayacak bu işe adanmış çok bileşenli bir sisteme bağlı görünmektedir. Akıl ise beyin sistemlerine bağlı gibi görünmektedir. Bu nedenle anatomik ve fonksiyonel açıdan akıldan hislere ve bedene ulaşan bir bağlantı yolu bulunabilmektedir. Sanki beyin çekirdeklerinden kaynaklanan sinir sisteminin diğer seviyelerine nüfuz eden ve karar vermeyi yönlendirecek hisler ya da bilinçsiz yönelimler olarak ortaya çıkan bir akıl yürütme tutkusunun güdümü söz konusudur (Damasio, 2021: 301-302).

Turner'a göre ise sosyolojik araştırmanın merkezinde duygular yer almalıdır çünkü sosyal yapıları hem var eden hem de yıkan bireylerin düşünce inanç ve eylemlerini yönlendiren güçler duygu kaynaklıdır. Beden-duygu-toplum ilişkisini çok net biçimde ifade eden Denzin'e göre insanın insanlığını deneyimlemesi ancak başka insanlarla etkileşim içindeyken mümkündür. Duygular bilincin akışında sürekli var olan üzerinde düşünülen şimdiki zamanda yaşanan bedenlenmiş ve bedenin diliyle dışa vurulan

deneyimdir. Duygular sosyolojisinin odaklandığı ilk sorunsallardan biri duygular fizyoloji ve biliş arasındaki ilişkidir. Weber'in kuramındaki duygu ağırlıklı kavramlardan biri karizmadır ve karizmayı yaşatan aslında lidere karşı beslenen duygulardır. Simmel'e göre modern yaşam duyguların arka plana itildiği bir ortamdır ancak duygusal tekiller birçok insan etkileşimi için belirleyicidir ve duyguların yönlendirdiği etkileşim kurumları var etmektedir (User, 2020: 76-78).

Duygu ve duygusal anlam bireyi kuşatan şeylere ilmeklere bağlı olduğundan duygusal göstergeler de üretildikleri yere aittir. Buna göre toplumsal duygusal bir dinamiğin parçası olarak deneyimlenen belirli duygu bağlamları vardır (Boddice, 2023: 36-37). Bu yüzden duygular bireysel ve toplumsal olan arasında aracılık ettiklerinden güç ilişkileriyle ilgilidir. Duygular ben ve öteki ya da bir topluluk ve diğeri arasındaki sınırların yeniden üzerinde durulmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda duygu reçeteleri ortaya çıkaran güç yapılarını anlamak, reçetelerin nasıl değiştiğini de anlamayı sağlamaktadır (Boddice, 2023: 118-119).

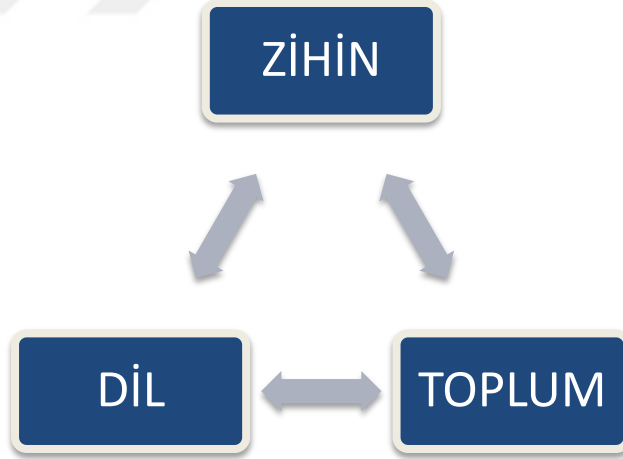
Duygulanım teorisi ise belirli duygulanımların yüzün belirli ifadeleriyle ilişkili olan tarihasını bir biyoloji varsaymaktadır. Bu teoriye göre birey dokuz duygulanım içeren duygu dağarcığı ile doğmaktadır. Bunlar; neşe, ilgi, irkilme, öfke, iğrenme, kötü koku (kötü kokuya verilen tepki), sıkıntı, korku ve utançtır. Kültürün bu duygulanımlara ve bunların yüzdeki göstergelerine eklenerek modüle ettiği düşünülmeyle birlikte duygulanım davranışının temel unsurlarının yine de doğuştan geldiği düşünülmektedir (Boddice, 2023: 146). Bu ekseninde duygu (ya da duygulanım) ve dışavurum iki ayrı şey olmamakla birlikte tek bir süreci ifade ettiğinden jest gibi bedensel pratikler dahil olmak üzere tüm pratiklerin bu sürecin bir göstergesi olduğunu belirtmek gerekmektedir (Boddice, 2023: 158).

Duyguları tarihsel bağlamlarında incelemek, toplumsal ve kültürel pratiklerin zihniyetleri, deneyimleri, etkileşimi ve davranışları nasıl oluşturduğunu anlama yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda duyguların analizi en yıkıcı tarihsel deneyimlere bile (covid-19) anlam verme girişimlerinde odağı bireylere kaydırıldığı için anlamlıdır (Boddice, 2023: 244).

5.2. Duyguların Gücü: Zihin, Duygu ve Beden

Beyin yaklaşık 1,5 kg ağırlığında evrende keşfedilmiş en karmaşık malzemedir. Bu organ kafa içindeki zırhlı hazinede yer alan küçük geçitlerden istihbarat toplayarak bütün operasyonu yöneten bir görev kontrol merkezi konumundadır (Eagleman, 2020: 1).

Düşünce tam olarak nedir? Düşüncenin ağırlığı yok gibi olduğundan gelip geçici ve tanımsız olduğu hissini vermektedir. Bir düşüncenin şekli ve kokusu olduğunu söylemek mümkün olmadığından onu fiziksel olarak da zapt etmekten bahsedilememektedir. Bu bağlamda aslında düşünce bir tür müthiş sihir gibidir denilebilir ama tıpkı sesler gibi düşünceler de fiziksel bir temele oturmaktadır. Çünkü beyinde gerçekleşen değişimler düşünceleri de değiştirmektedir. Bireyin yaptıkları, düşündükleri ve hissettiklerinin çoğu bilincinin kontrolü dışındadır. *Bilinciniz koca bir transatlantik buhar gemisinde yolculuk yapan ama kıyıda köşede kalmış bir kaçak yolcudan farksızdır; yolculuktan nasiplenmiştir ama derinlerde işlemekte olan o heybetli mühendislik gözüne görünmemektedir (Eagleman, 2020: 3-4)*

Şekil 64. Zihin, dil ve toplum ilişkisi

Zihin, dil ve toplum arasındaki bu bağlamsal ilişki, sorgulanmadan kabul edilen varsayımların düşünce dilin arka planına aittir. Söz konusu arka plan bilişsel arka planı oluşturan mevcut durumlardan belki de en temel olanını gerçeklik ve doğruluk hakkındaki varsayımlar kümesi teşkil etmektedir (Searle, 2006: 21).

Tözel kavramlar dilin ürettiği ve sonrasında da kendisine iptila olduğumuz ebedi hayaletlerdir (Çeğin ve Kara, 2022: 12)

Zevk, acı ve neşe dışında birincil duygu tanımayan Spinoza (2021: 22-23), zihnin özünü oluşturan fikrin bedenini kendisi var olduğu sürece bedeninin varlığını içerdiğini ve zihnin şu anki varoluşu yalnızca zihnin bedeninin gerçek varoluşunu içerdiği gerçeğine bağlı olduğunu belirtmektedir. Duyguların gücünü ve zihnin onlar üzerindeki gücünü belirlemek için her duygunun genel bir tanımına sahip olmak yeterlidir. Duyguların ve zihnin genel özelliklerini anlamak zihnin duyguları denetleme ve kontrol etme gücünün niteliğini ve kapsamını belirlememizi sağlamak için yeterlidir (Spinoza, 2021: 73).

Tablo 15

Duygulara ilişkin tanımlamalar

ARZU	• Kendisinin söz konusu bir değişimi ile belirli bir faaliyete yönlendirildiği şekliyle kavrandığı kadarıyla insanın gerçek özüdür.
ZEVK	• Bir insanın daha azdan daha büyük bir mükemmelliğe geçişidir.
ACI	• Bir insanın daha büyükten daha az mükemmelliğe geçişir
MERAK	• Söz konusu belirli kavramın diğer kavramlarla hiçbir bağlantısı olmadığı için zihnin bir duruşa geldiği herhangi bir nesnenin kavranmasıdır.
SEVGİ	• Dışsal bir neden fikrinin eşlik ettiği zevktir.
NEFRET	• Dışsal bir neden fikrinin eşlik ettiği acıdır.
UMUT	• Geçmiş ve gelecek bir şey fikrinden doğan bir dereceye kadar konudan şüphe duyduğumuz sabit bir zevktir.
KORKU	• Geçmiş ya da gelecek bir şey fikrinden kaynaklanan sabit bir acıdır ve bu nedenle konudan bir dereceye kadar şüphe duyarız

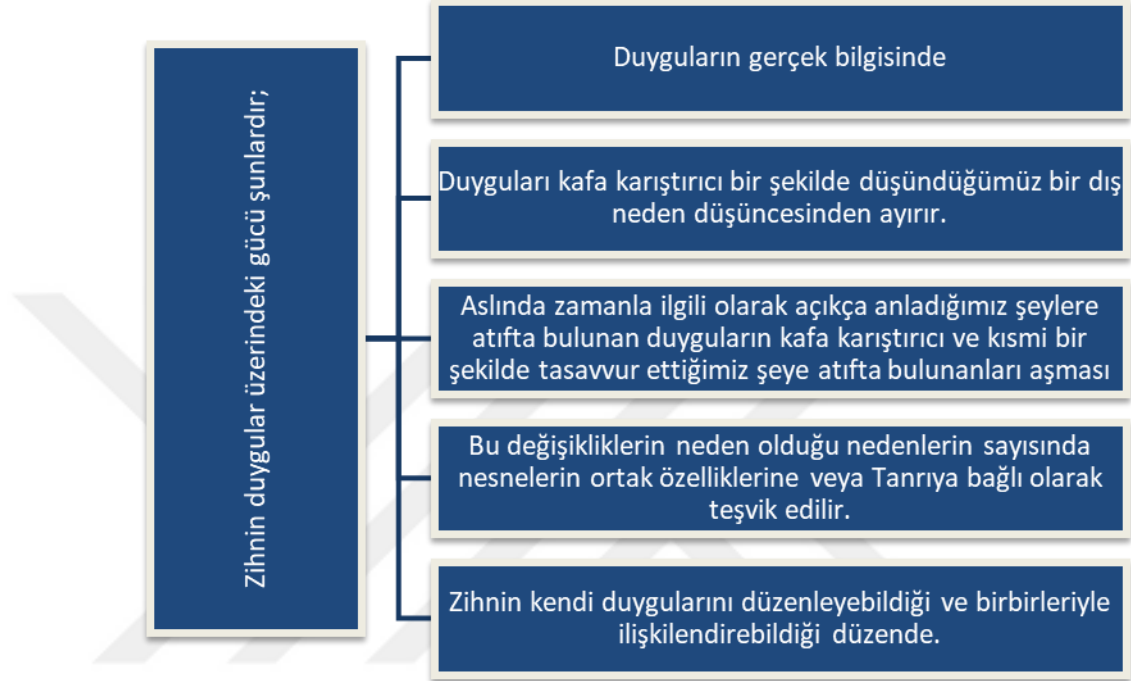
(Spinoza, 2021: 76-85).

Duygu, biliş, hafıza ve algı tüm bu kavramlar daima beynin üç temel zihinsel süreçlerine dahildir. İlk olarak dünyadan gelen temel duyusal bilgiyi temsil etmeyi ikinci olarak bedenden gelen temel iç uyarısal duyumsamaları temsil etmeyi son olarak ise önceki

deneyimlerin saklanan temsillerini etkinleştirek içsel ve dışsal duyumsamalardan anlam çıkarmayı içermektedir (Rosenwein, 2019: 44).

Tablo 16

Zihnin duygular üzerindeki gücü

Zihin, beden ve duygu kavramlarını ayrı değil birbirleri ile düşünmek gerekmektedir. Duygu, basit veya karmaşık bir zihinsel değerlendirme süreci ile bu süreç ve çoğunlukla ana bedene yönelik olarak verilen ve duygusal bir beden durumu ile sonuçlanana aynı zamanda beynin kendisine yönelik olarak da zihinsel değişikliklere yol açan yönlendirici tepkilerin bütünüdür (Damasio, 2021: 171). Beynin bir durumu tanımlamak için inşa ettiği temsiller ve bir duruma yanıt olarak formüle edilen hareketler karşılıklı beyin-beden etkileşimlerine bağlıdır. Beden kimyasal ve nöronal etkiler altında değiştikçe beyin bedenin gelişen temsillerini inşa etmektedir. Bu temsillerin bazıları bilinçdışı kalırken diğerleri bilince ulaşmaktadır. Aynı zamanda faaliyetleri hiçbir zaman doğrudan bilinçte temsil edilmeyen beyin bölgelerinden bedene bazıları istemli ve bazıları otomatik olarak sürekli bir sinyal akışı olmaktadır. Sonuç olarak beden bir kez daha değişmekte ve buna bağlı olarak elde edilen imge de değişmektedir (Damasio, 2021: 280-281). Bu anlamda Descartes'in yanılığsından bahsetmek gerekmektedir; Descartes'in

yanılıgı; “beden ve zihin arasındaki derin ayrım bir tarafta oldukça büyük boyutlandırılmış mekanik olarak işleyen sonsuz biçimde bölünebilir beden öğretileri ve öteki tarafta ölçülemeyen boyutlandırılmamış hareket ettirilemeyen bölünmeyen zihin öğeleri akıl yürütmenin ahlaki yargının fiziksel acı ya da duygusal karışıklıktan doğan bedenden ayrı var olabileceği önermesi spesifik olarak zihnin en karmaşık ve incelikli işlemlerinin biyolojik bir organizmanın yapısından ve işleyişinden ayrılması”dır (Damasio, 2021: 306-307). Duyguların çoğu kendi ifadeleriyle öyle yakından bağlantılıdır ki bedensel bir hareket ortaya çıkmadıkça var oldukları bile söylenememektedir çünkü ifadenin doğası o zihin durumunda alışkanlıkla gerçekleştirilen eylemlerin doğasına bağlıdır (Darwin, 2021: 229).

Psikanaliz, duyguları anladıkça aynı zamanda dünyaya ilişkin yapılan kişisel anlama sürecini de anlamlandırabilmek mümkündür görüşünü savunmaktadır. Duygular bizatihi kültürün veçheleridir ve kendilikler tikel toplumların kültürleri ve örgütlenmelerine göre değişim göstermektedir. O halde edimleri veya pratikleri yorumlayabilmek için bir kültürdeki strateji rasyonalite kişisel çıkar veya pratik akıl nosyonlarının yanı sıra bu kültürdeki duygu ve kendilik tanımı örüntülerini de anlamak gerekmektedir (Chodorow, 2019: 158).

Kültür → kendilik → duygu

Duygular ve düşünceler birlikte düşünülmesi gereken kavramlar olduğundan kültürle ilgili olarak ve bu kültürlerin dilleri ekseninde düşünülmemektedirler. Bu anlamda kendilik kavramsallaştırması kültür ve duygu bağlamsallığında ele alınması gereken kavramdır.

Herkes rüya görür ama rüyalar her zaman özellikle kültürel imgeler ve metaforlardan yararlanacak ve onları içine alacaktır ve bizatihi rüyanın kuruluşu kısmen rüya gören kişinin mensup olduğu kültürün rüyaları ve onların işlevlerini anlamını nasıl kavramsallaştırdığına bağlı olabilir (Chodorow, 2019: 192).

Bir kuram olarak psikanaliz bireyin kişisel anlamı nasıl yarattığını açıklarken, bir pratik ve süreç olarak psikanalizde analiz edilen kişinin yarattığı kişisel anlamlara ilişkin geniş kapsamlı bir kavrayış ve farkındalık edinmesini amaçlamaktadır. Psikanalizin bir öznel anlayışının yanı sıra bir de öznel tasavvuru söz konusudur (Chodorow, 2019:

248). Bu anlamda duyguların gücü, bireyin kendi tarihçesine fakat yorumlanmış özümsemiş ve aktif olarak yaratılmış bir tarihçeye dayanarak ifade edilmekte ve bu gücün kişiye ait olduğu kabul edilmektedir. Var olan duygular güncel bir kendilik duygusu, tutkular hissedilen ihtiyaçlar ve arzular yalnızca fiilen geçmişte olan şeyden kaynaklanmamakta aynı zamanda şimdiyi inşa eden bir içsel süreçler açısından kaynaklanmaktadır (Chodorow, 2019: 278).

Bedenler açıkladıkları zamanı ya da onların kullandıkları mekân zamanlarda güncellenen zamanı içermektedirler. Bedenlerde içerilen zaman kendi kendini de içermekte ve bölündüğü görüş noktalarını karmaşıklştırmaktadır. Beden karışımları bedenlerin sınırında zihin olarak beklenen kimi zaman ilişkilerini ve kimi görüş noktalarının birlikte varoluşunu etkinleştirmektedir (Zourabichvili, 2008: 107).

5.3. Duygu Politikası

Duygular ile onları somut yaşam koşulları içinde görselleştirebilme ihtimali arasında güçlü bağlar olduğu iddia edilmektedir. Spinoza imajların duyguları yaratmayı ve temsil etmeyi asla bırakmadığını söylemektedir. Spinoza için düşünme ve bilme, beden-zihin sürekliliğinin etkilenmelerindedir. Bu yüzden düşünme ve bilmenin aynı zamanda toplumsal ve tarihsel olduklarını gösterdiğini belirtmektedir (Baker, 2015: 25- 27). Spinoza kanaat sözcüğünü tahayyül ile eşanlamlı olarak kullanmaktadır çünkü kanaatler, ilişkilerin ve sebeplerin bilgisini içermeksizin dünyada bireyin kapıldığı bedensel duygulanışlarla ilgili yine bireyin kendisine dair hakikatlerini yansıtmaktadır (Baker, 2015: 41-42). Bu anlamda kanaatler sosyolojisi, toplumsal grupları kendilerine dair ne düşündükleri, hayatları ve kamusal meseleler hakkında soruşturmaktadır. Kanaat hakikate ulaşmada taşıdığı kalkış noktası olma değerini yitirirken hakikatse şekilsiz bir kanaatler yığına indirgenmiş görünmektedir (Baker, 2015: 58-61).

Toplumsal tipleri oluşturabilmek için hayal gücünü, duyguların bilgisini ve olguların bir karmaşık ilişkiler seti olarak bilimsel bilgisini koordine etmek gerekmektedir. Çünkü bir toplumsal tip, yaşam dünyasının veya toplumsal çevrenin parçası olarak herkes tarafından görselleştirilerek ve anlaşılabilir (Baker, 2015: 91). Bu anlamda bir toplumsal tip duygusal ilişkiler buluşması olarak tanımlanması gereken duyguları ile

belirlenmektedir. Bazen duygular -bir tarihsel dönemde- çok fazla derinlere yerleştiğinden bir toplumsal tipi dahil olduğu toplumsal çevreden ayırt etmek mümkün olmamaktadır. Simmel'e göre ise bir toplumsal tip daima toplum tarafından oluşturulduğundan toplumsal tipler kurumsallaşmamış olduklarında da daima bir toplumsal ilişkiler ve iktidar yatırımları ağları içine kapılmaktadırlar (Baker, 2015: 93-97).

Bir toplumsal tipi tanımlamanın önemli bir boyutu onu bir kanaatler bileşimi gibi değil duygular demeti gibi görmekten geçer. Duygusal tipler sanatsal sunumla doğrudan görselleştirilebildiği için buradaki örneklerimiz hala sinematografi ve edebiyat alanındadır (Baker, 2015: 106).

Duygular sosyolojisi ekseninde duyguların deneyimlerle ve fikirlerle ilintili olma durumu onu geniş bir kavramsal çerçeveye sahip kılmaktadır. Spinoza fikirler ve duygular arasında bir ayırım yapmaktadır. Ona göre bir fikir “ideatum” adını verdiği fikrin nesnesi olan başka bir şeyi temsil ettiğinden zihinde bir şeyin yerine geçen-temsil eden-açıklayan bir şey olduğunda buna fikir denilmektedir. Zihnin bir olayı olduğundan duygu ise bir fikir tarafından belirlenmekte ama bu fikre ilişkin herhangi bir şeyi ya da bu fikrin temsilcisini temsil etmemektedir (Baker, 2015: 168).

Spinoza'nın duygu ile duygulanış kavramlarını birbirine karıştırmamak gerekmektedir. Çünkü bir duygulanış, beden için dile getirilmekte ve imajlar olarak açığa çıkmaktadır. Bir duygu ise zihin-beden sürekliliğinin pasif hali olarak ifade edilebilmektedir. Bir his veya duyguyu deneyimlemeden fikri deneyimlemek mümkün değildir. Bu anlamda duygulanışlar, şeylerin bedeninin bir parçası üzerinde bırakmış oldukları damgalar veya izlerdir (Baker, 2015: 169- 172).

Bir fikir ve bir duygu arasındaki ilişki ilişkiseldir ve insanın mutluluğu tahayyül gücünde olduğunu anlamak gerekmektedir. Farklı bir ifade ile “her şey imajda mevcuttur ama imajı görmek filmin bütünüyle yavaş ritminin önceden ortaya çıkardığı neredeyse bir trans halini gerektirmektedir. Her bir imaj da bütün bir evren mevcuttur, baştan beri oradadır”. Spinoza'nın imajı nedenlerle ve duygular ile hislerin gücü ile ilişkilendirme olarak ele almaktadır. Örneğin sevgi zihnin mevcut olmayan şeyleri tahayyül etme kapasitesi olmasına rağmen nefret bir hafıza meselesi eğilimindedir. Bu anlamda “sevgi dış bir nedenin imajına eşlik haz iken nefret ise yine dış bir nedenin imajına eşlik eden acı”yı ifade etmektedir (Baker, 2015: 207).

İmajlar dünyasının göze çarpan tehlikesi yaşamın her alanı üzerinde kurduğu iktidar ve tahakküm değildir. Gerçek tehlike imajları zaman yönetiminin bir parçası

olarak tek taraflı şekilde klişelere ve tekrarlara dönüştüren televizyon olmuştur. Dil imajlar görüntüler ve müzik hepsi birden oradadırlar ve yalnızca hakiki gösteri toplumunu değil aynı zamanda bir video uzamı da oluştururlar. Asıl gerekli olanın imajları onların klişelerle aynı anlama gelen alışıldık televizüel biçiminden olduğuna inanıyoruz (Baker, 2015: 345).

Duygu politikası, yaşamın yazmak ve okumak dahil olmak üzere doğrudan politik değer taşıyan bir boyutunu ifade etmektedir. Bu anlamda amacı “tüm iniş çıkışlarıyla yaşamı dolduran ve biçimlendiren his yeğliliklerinin içinden düşünmeyi sağlayacak bir geçişin haritasını” çıkarmaktır. Ancak “duygu içinden düşünmek” onu derinlemesine düşünmeyi değil duygunun yaşamı dolduran ve biçimlendiren yolculuğunu sürdürmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda Deleuze’un da ifadesi ile duygu ön politik bir kavramsallaştırma olduğundan “politik olanın yaşamın hissedilen yeğlilikleriyle dolup taşan ilk kıpırtılarıyla ilgili”dir. Bu yüzden duygunun politikasının ortaya çıkarılması gerekmektedir. Spinoza; duygunun etkileme ve etkilenme gücü olduğunu belirtmektedir. “Duygunun içinden düşünme”ye olanak veren kavramsal bir ağ oluşturmaktadır. Bu anlamda etkileme ve etkilenme ilişkisi bakımından ön politiktir. “Etkilemek ve etkilenmek demek ise dünyaya açık olmak onun içinden etkin olmak ve karşılık vermesi için sabretmek” demektir. “Duygulanımsal olarak değişim”den başlamak demek ilişkiden ve olaydan başlamayı ifade etmektedir. Duygu kavramı -Deleuze ve Guattari’nin ifadesi ile- çaprazsaldır ve duygunun çaprazsallığı alışılmış kategorileri geçerek sınırları aştığını anlatmaktadır (Massumi, 2019: 7-10).

Umut iyimserlik ve kötümserlik kavramlarından geleceğe dönük hüsnükuruntu bir başarı beklentisinden hatta sonuçların mantıksal bir öngörüsünden koparılabilirse işte o zaman gerçekten ilginç olmaya başlayabilir çünkü böylece umut şimdiye yerleşmeye başlar. Durumu kuşatan bir belirsizlik vardır daima bu belirli bağlamın dışına çıktığınızda onda nereye gidebileceğinizi ve ne yapabileceğinizi tam olarak bilemezsiniz. Aslında size bir manevra kabiliyeti verdiğini fark ettiğiniz başarı veya başarısızlık üzerine düşünmektense bu belirsizliğin kendisine odaklandığınız anda bu belirsizlik güçlendirici bir şeye de dönüşebilir. Size denemek, çabalamak ve görmek için bir fırsat olduğunu hissettirir (Massumi, 2019: 18).

Spinoza’nın tanımına göre duygular, başkalarına ve başka durumlara bağlanma biçimlerini ifade ettiğinden duygu bir beden hareketinin potansiyeli yönünden görülmesini anlatmaktadır. Ancak bir bedenin kendi duygulanımsal boyutuyla örtüştüğünü söylemek

mümkün değildir. Duygu bedensel bir düşünmeyi ifade etmektedir (Massumi, 2019: 22-25). Bu anlamda duygu ile özgürlük ilişkisine değinmek gerekmektedir. Çünkü “duygu insana ilişkin yer çekimli bir alan gibi iken özgürlük onun ilişkisel ters çevrimleri”ni ifade etmektedir. Farklı bir ifade ile özgürlük, kısıtlamaları yok etmek ya da onlardan kaçmak değil onları özgürlük derecelerine çevirmektir (Massumi, 2019: 32). Bireylerin beklentilerine ve umutlarına ilişkin ilişkide umut ve korku arasında bir bağlantı söz konusudur. Yani her iki kavramsallaştırma birbiri ile ilintilidir. Bu anlamda Deleuze’un denetleme mekanizması kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir. Bu kavram her şeyin denetim noktaları ile ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Sürekli bir güvenlik kaygısı yaşamlarımıza en temelinden en temel alışkanlıklarımız yoluyla öyle sinsi sızmış durumda ki gündelik yaşamımızın akışını nasıl değiştirdiğini neredeyse hiç fark etmiyoruz bile (Massumi, 2019: 46).

Deleuze’un deyimi ile “aslında bize gereken şey yeniden dünyaya inanmanın bir yolunu bulmak”tır (Massumi, 2019: 58). Beden şimdinin içinde bir dünya olduğundan Deleuze mikro algının bedensel olduğundan ve bedenın kendine ait bir hareketin eşlik etmediği hiçbir korku ya da duygunun olmadığını belirtmektedir. Beden geçmişini yeniden canlandıran ve şimdiden geleceğe dönük olarak çabalayan eğilimler taşımaktadır (Massumi, 2019: 68-69).

Bir uzam varmış gibi hissederiz anı oluşturan ve ona süreklilik kazandıran onu süre yapan deneyimin bu niteliğidir. Şimdiyi yukarıda tutan duygudur. Duygu zaman oluşturur, zamanı mevcut kılar, yaşanan zamanın kurucusudur (Massumi, 2019: 75).

Şimdi, geçmiş ve gelecek yaşanırken farkında olmadan alışkanlıklar ekseninde şekillendirmektedir. Aslında alışkanlıklar dikkat edilmediği halde onlara göre hareket edilen şeylerdir. Alışkanlıkların bilinçdışı işleyişi kendi kendini tekrar etmekte ve sonunda kendi karikatürüne dönüşebilecek olan tekrarlı bir süreci oluşturmaktadır. Bir alışkanlık kendine alışkın hale gelebilmektedir. Yani kendisini tetikleyen koşulların yeniliğine veya farklılığına artık dikkat etmeyebilmektedir. Böyle olduğunda alışkanlık gelmekte olan olayın geçmiş olaylara uyum göstermesini sağlamaya çalışmaktadır (Massumi, 2019: 77). Alışkanlıklar arasında duygu ise saf hissetme alanını oluşturmakta ve bireyin daha büyük toplumsal kuvvetler karşısındaki savunmasızlığına işaret etmektedir. Süreç dinamik ve açık uçludur, kendi kendisinin süregelen varyasyonlarından oluşmakta ve yapının sahip olduğu gibi bir zeminden yoksun kalmaktadır (Massumi, 2019: 99-101).

Bir beden yapabileceği şey, alanı eğip bükme. Mevcut yapıların kopma hareketine meydan okuyan onları süregiden kolektif bir kaçış hareketinin içine sürükleyen karşı genişlemeleri ve karşı biçimlenmeleri tetiklemektir (Massumi, 2019: 117).

Bedenin ve duygunun alışkanlıklar içerisindeki gezintisi Deleuze'un da belirttiği üzere dikkat kayması gibi sıradan bir şey hatta göz kırpmasının bile bireyi yeniden odaklanmaya ve potansiyel eylemleri yeniden düzenlemeye ilişkisel alanını yenilemeye yeniden istiflemeye zorlayan bir tür mikro şoktur. Bu yüzden “zaman bizim içimizde değil biz zamanın içindeyiz”dir (Massumi, 2019: 140-141).

Bir bedenin neler yapabileceği sorusuna karşılık yanıt yaşam değil mi? dersiniz evet öyledir. Ama yaşamı da zarf haline getirmelisiniz: yaşam dolu. Yaşam bir yaşam doluluk ya da canlılıkla ilgilidir. Yaşamın tözü yoktur. Yaşam bir şey değildir. Yaşam olayların zihinsel ve fiziksel kutuplarının bir araya gelmesinin biçimidir (Massumi, 2019: 190)

Duygu, doğrudan ilişkisel bir kavramdır çünkü etkilemeyi ve etkilenmeyi aynı olayın iki yüzü gibi düşünmek gerekmektedir. Duyguyla birlikte düşünmek ilişkisel alana içerimlenmiş olmayı ve orada bulabileceği potansiyeli dikkate alarak düşündürmektedir (Massumi, 2019: 161).

5.4. Toplumsal Pratikler ve Duygu

Goffman (2019: 52)'a göre ritüel, düzenin uzlaşma ve uyum çizgisinde oluşmaktadır. Bu anlamda bir ritüel ve de bir duygu olan “sıkılma” uyum ve uzlaşma çizgisine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. “Can sıkıntısı” yerine “sıkıntı” kavramını kullanan Svendsen (2008: 8-9), sıkıntının bir anlam boşluğu olduğunu belirtirken Kierkegaard, insan sonlu ile sonsuzun sentezidir ve sonluluğa kapanırsa umutsuzluğa ve de sıkıntıya düşeceğini belirtmektedir. Bu bağlamda kurallara bağlılık, davranışların sabitlenmesine ve kalıplaştırılmasına yol açtığından davranış kuralları, bireyi genel olarak iki yoldan etkilemektedir. Bu yollardan ilki “doğrudan hangi ahlaki sınırlar içerisinde davranması gerektiğini belirleyen yükümlülükler” ikincisi ise “dolaylı olarak diğerlerinin ahlaki açıdan kendisi hakkında nasıl davranmak zorunda olduğunu belirleyen beklentiler” dir. Bu bağlamda davranış kurallarının yönlendirdiği eylemlerin çoğunun düşünmeden

yapıldığını söylemek mümkündür (Goffman, 2019: 61). Bu yüzden sıkıntıdan tekil olarak değil, çoğul olarak bahsetmek gerekmektedir çünkü sıkıntı kavramı “analize direnen bir duyular ve duygular çokluğu”nu içermektedir. Söz konusu olan sıkıntı yalnızca birey bağlamında değil toplum için de oldukça ağır koşulları yansıtmaktadır (Svendsen, 2008: 22-24).

Kişilerarası eylem incelendiğinden bu eylemlerin sıradan olan eylemi tekrar ettiği gözlemlenmektedir. Bu anlamda eylemin gerçekleşmesi için toplumsal düzenlemelerin yanı sıra kişiler arası eylemin gerçekleşmesini sağlamak için de düzenlemeler söz konusudur. Eylemin gerçekleşmesini sağlamak için toplumsal düzenlemeler olduğu gibi kişiler arası eylemin gerçekleşmesini sağlamak için de düzenlemeler vardır. (Goffman, 2019: 237). Bu ekseninde söz konusu olan düzenlemelerin bireysel ve toplumsal boyutu düşünüldüğünde sıkıntının da sosyo-kültürel boyutunu vurgulamak önemlidir. Goffman, (2019: 54) kültür farklılıklarının ötesine bakıldığında aslında insanların her yerde aynı olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. “Anlam bütün olarak anlaşılmalıdır çünkü bizler hayatımızı oluşturan farklı parçalara anlam veren bütünsel bir anlam içinde sosyalleşmişiz”dir. Kısacası eğer sıkıntı artıyorsa bunun sebebi muhtemelen bütünsel anlamdan kopulmasıdır (Svendsen, 2008: 30).

Bütünsel bir anlamdan kopukluk ile yabancılaşma arasındaki bağlantı “kişinin toplumsal birliktelik anlarında hangi şekillerde çizgi dışına itildiğine bakarak onun çok daha fazla zamanını alan şeylere karşı nasıl yabancılaştığına dair” de bilgi edinmek mümkündür (Goffman, 2019: 155). Örneğin maskeler, söz konusu dönem düşünüldüğünde aslında çoğu zaman Goffman’ın da belirttiği üzere (2014: 9), duyguların aynı anda hem *sadık* hem *gizli* hem de *mükemmel* olabilen donmuş ifadeleri ve hayranlık uyandıran yankıları iken sözler ve imgeler kabuklar gibidir. Bu yüzden tüm yaşam varoluşa yönelen bir kovalamaca olarak nitelendirildiğinde varoluş problem olarak görülmediğinde yaşamın sıkıntıya boyun eğdiğini söylemek mümkündür (Svendsen, 2008: 70). Çünkü yaşama ilişkin bir prova, genellikle gerçeğe ilişkin bilgiden uzak bir konumda yer aldığından kişiler belirli eylemlere başvurmaktadırlar. Bu eylemler ise kendilerine ve topluma yönelik geliştirilen “taktik ve strateji” olarak da ifade etmenin mümkün olduğu Goffman’ın ifadesi ile (2014: 26), savunma ve koruma manevralarını ifade etmektedir. Düzene bağlı olarak oynanan rol misali hayat, çoğu zaman akış halinde olmakla birlikte tahmin edilmeyen durumları da ön plana çıkarmaktadır. Bu yüzden eylemlerin toplumsala uygunluğu her

zaman daha çok benimsenmekte ve buna bağlı olarak da idealize edilmektedir. Soyutlama ve bireyselleşme arasında tuhaf diyalektik bir oyun türemektedir. “Bizler öylesine bireyselleşmişizdir ki ortaklaşa sahip olduğumuz kültürel anlamı kaybetmişizdir” ama bize kalan ikisi arası anlam diye adlandırılabilir bir şeydir (Svendsen, 2008: 92).

Goffman (2014: 78) “gerçek yaşamdaki rollerimizi sahnelemeyi öğrenirken kendi performansımızı sunacağımız kişilerin rutinlerine de ister istemez aşına olduğumuzu” belirtmektedir. Bir toplumsal kurumdan yola çıkmak gerekirse toplumsal kurum, belli türde bir faaliyetin düzenli olarak gerçekleştiği algıyı kısıtlayan sabit engellerle çevrili bir yerdir. Herhangi bir toplumsal kurumun izlenim denetimi açısından incelenmesi gerekmektedir. Birey bir “toplumsal kurumun duvarlarının içine girdiğinde seyirciye belli bir durum tanımı sunmak için iş birliği yapan oyuncuların kurulu bir takımla karşılaşmakta”dır. Bu durum tanımı hem takım ve seyirci kavramlarına hem de nezaket ve edep kurallarınca ayakta tutulan “etosa” ilişkin varsayımlar içermektedir. Çoğu kez bir rutinin sahneleme hazırlıklarının yapıldığı “arka bölge” ile performansın sunulduğu “vitrin bölgesi” arasında bir ayrıma rastlanmaktadır. Seyircinin sahne arkasını görmesi ve dışarıdakilerin kendilerini hedeflemeyen performansa girmelerini önlemek adına bu bölgelere erişim denetlenmektedir. Takım üyeleri arasında sırlar ve gizli bir anlaşma söz konusudur ve uyumun altı çizilerek karşıtlık arka plana itilmektedir. Ayrık rollerin ve karakter dışı durumlar da söz konusu olabildiğinden kasıtsız hareketlere ilişkin kurtarma tekniklerine başvurulmaktadır. Bu yüzden sadık, disiplinli ve tedbirli üyeler ile birlikte incelikli bir seyirci seçmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede başkalarının karşısında yansıtılan bir durum tanımını sürdürme arzusunun yarattığı dinamik konularla ilintilidir (Goffman, 2014: 222-223).

Duygular, toplumda konumlanmakta, belirli bir duygu durumu bazen beğenilerde bazen kültürel kodların yansımaları olan yatkınlıklarda belirginleşmektedir. Hatta çoğu zaman beğenilere de yansımakta ve bu bağlamda ilişkisellik pratikleri ekseninde anlam ve yorum durumundan kaynaklanmaktadır. Bu temel pratiklerin konumlarını yorumlarken tözsel bir algıya odaklanmamak gerekmektedir. Gündelik yaşam tarzları içerisine sızan eşitsizlik ve tahakküm tanımlamalarını kültür içerisinde gözlemlemek mümkündür.

5.5. Varoluşçu Bir Bakış: Kaygı ve Korku

Hartmann (2005: 16-17), eski ve yeni ontoloji ayrımı yapmakta ve yeni ontolojilerin gerçek ilişkilerle öğrenildiğini belirtmektedir. Çünkü ona göre eski ontolojiler farklı bakış açılarına sahip değillerdi ve belirlenmiş içerisindedir. Bu belirlenmişlik durumunda tözcü bakış açısını içermekteydiler. Yeni ontoloji ise sınırları ortadan kaldırarak ilişkilere odaklanmaktadır. Farklı ifade ile belirtmek gerekirse eski ontoloji özlere yeni ontoloji ise varoluşa ve ilişkilere odaklanmaktadır. Aklın gücü ve özgürlüğünü eski ontoloji çözmeye çalışmamakta ve kendisini genelde nesnel organizmaların varlığına göre yönlendirmektedir (Hartmann, 2005: 27-28).

Bütün kategorilerin geçerli oldukları alanı yalnız o katmanın varlıklarının bulunduğu keşfedildikleri ve en özgün göründükleri katmanla sınırlandırmamak gerekmektedir. Kategorilerin bir katmandan diğerine geçen hakiki ontolojik bir genişleme durumu da söz konusudur (Hartmann, 2005: 62).

Ontolojide zaman çok daha büyük kategorik güce sahip iken mekan, bunun karşısında en düşük iki katmana aittir. En düşük basamaktaki bilinç bile mekansız olduğundan edim ve içerik kategorik olarak değişik şekillerde olabilmektedir. Edim ve bilinçte madde, mekan ve öz bulunmadığından gerçek dünya şekil ve madde temel kategorilerinin görecelendirilmiş ilişkileriyle ifade edilebilmektedir (Hartmann, 2005: 81-82). Bu yüzden Hartmann'a göre (2005: 121), insanın yapısı çok katmanlı olduğundan tek taraflı gerginleştirilen aykırılığın sertliği kaybolmaktadır. "İnsanın öz varlığı ancak onda birleşen katman sistemiyle beraber yalnız onsuz gerçek dünyanın yapısında olan aynı katman sisteminin bütünlüğü içinde ele alınması bilinirse" kavranabilmektedir (Hartmann, 2005: 126).

Yalom (2013: 16) varoluşçu psikoterapi ekseninde söz konusu süreci değerlendirirken dört temel kavram üzerinde durmaktadır. Bu kavramlar; özgürlük, yalıtım, ölüm ve anlamsızlıktır. Hayatın anlamına ilişkin sorgulama dönemleri covid-19 döneminde ve buna benzer dönemlerde daha fazla artmaktadır. Yalıtımın ve ölüm ile daha çok yüz yüze gelme durumlarının etkisi özgürlük ve hayata yönelik anlam ya da anlamsızlık durumlarını yeniden düşünmeyi gerektirir. Bireyin var olmasından kaynaklanan endişelere odaklanan varoluşçu terapi, bir bireyin çeşitli bilinçdışı ve bilinçli güçleri, güdüleri ve korkuları içermekte ve bireyin içinde etkileşim halinde bulunan özel güçler, güdüler ve korkulara tamamen farklı bakış açısına dayanmaktadır. Bireyin var olmasının getirileriyle yüzleşmesinden kaynaklanan çatışmayı ele alan varoluşçu görüş ekseninde bu getirilerin yapısının nasıl keşfedildiği sorusu önem taşımaktadır. Bu sorunu

çözüm yöntemi derin kişisel düşünme olarak ele alınmaktadır. Bireyin dünyadaki durumu, varlığı, sınırları ve olanakları üzerine derinlemesine düşünüldüğünde eğer bütün diğer nedenlerin altında yatan nedene ulaşmak mümkün olursa mutlaka var olmanın getirileriyle nihai kaygı olarak da adlandırılan derin yapılarla karşı karşıya gelinmektedir (Yalom, 2013: 18)

Şekil 65. Dört nihai kaygı

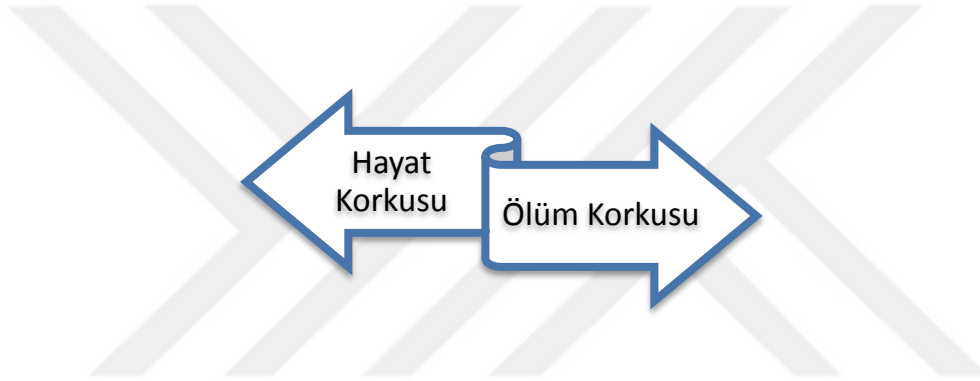
Ölüm, en kolay kaygıya neden olan kaygıdır ve özdeki varoluşçu çatışma ölümün kaçınılmazlığının farkında olmayla var olmaya devam etme arzusu arasındaki gerilimdir. Özgürlük ise korkuyla birleşik durumdadır ve varoluşçu anlamında özgürlük dışsal yapının yokluğuna gönderme yapmaktadır. Varoluşçu yalıtım, her birey varoluşa tek başına başlamakta ve varoluştan tek başına ayrılmamaktadır. Son olarak anlamsızlık her bireyin hayattaki kendi anlamını bulamamasına ilişkindir (Yalom, 2013: 19-20).

Heidegger, insandan her zaman dasein olarak söz etmekte ve dasein hem anlam veren hem de bilinendir. Her dasein kendi dünyasını oluşturmaktadır. (Yalom, 2013: 41) Hayatın ve ölümün birbirine olan bağılılığı *her şeyin yok olduğu yok olmaktan korktuğumuz ama yine de yok olmanın ve korkunun varlığında yaşamamız gerektiği gerçeği* hayatın gerçeklerindedir. Heidegger dünyada iki temel varoluş olduğuna bunlardan ilkinin var olmayı unutmama durumu olduğunu ikincisinin ise var olmayı düşünme durumu olduğunu belirtmektedir (Yalom, 2013: 52-53).

Varoluşun temel sınırlarında diğerlerinden farklı olmadığımızı biliyoruz. Bilinç düzeyinde bunu kimse inkâr etmez fakat derinlerde bir yerlerde her birimiz ölümlü

olma kuralının başkaları için geçerli olduğuna bizim için geçerli olmadığına inanırız. (Yalom, 2013: 193)

Varoluş- ölüm ekseninde korku aslında temel duyguyu oluşturmaktadır. Birçok insan “ölmekten o kadar korkuyorum ki intihar etmeyi düşünüyorum” anlamına gelen cümleler kurmaktadır. Bu durum kişiye kendisini kontrol eden şeyi kontrol etme fırsatı vermektedir (Yalom, 2013: 199-200). Otto Rank “*Hayat Korkusu ve Ölüm Korkusu*” adlı makalesindeki iki savunma arasındaki ilişkiyi aydınlatan temel dinamiği anlatmaktadır: Bireyin içinde kendisini bazen ölüm korkusu bazen de hayat korkusu olarak gösteren birincil korku olduğunu düşünmektedir.

Şekil 66. Hayat ve ölüm ilişkisi

Hayat korkusuyla Rank daha büyük bir bütünle bağlantıyı kaybetme karşısındaki anksiyeteyi kastetmektedir. Çünkü hayat korkusu, hayatla yalıtılmış bir birey olarak yüzleşme-bireyselleşme-ileri gitmek-doğada sivrilmek korkusunu ifade etmektedir. Bu anlamda Rank hayat korkusunun ilk örneğinin doğum yani ilk travma ilk ayrılık olduğuna inanırken ölüm korkusuyla yok olma korkusuna bireyselliğin kaybolması ve bütün içinde tekrar çözülme korkusuna göndermeler yapmaktadır. Bu bağlamda Rank “Bu iki korku olasılığı arasında bu korku kutupları arasında birey bütün hayatı boyunca bir ileri bir geri fırlatılır” demektedir. Birey kendini bireyselleşmeye çalışmakta fakat hayat karşısında korku geliştirdiği bir an gelmektedir (Yalom, 2013: 228). Bu anlamda yalıtım kavramsallaştırmasına dönmek gerekmektedir. Çünkü yalıtım ekseninde Yalom (2013: 549-553) üç tip yalıtım üzerinde durmaktadır: İlki kişilerarası yalıtımdır ve genellikle yalnızlık olarak yaşandığından kişilerden uzak olmayı ifade etmektedir. İkincisi kişinin kendi içindeki ve insanın bazı parçalarını birbirinden ayırdığı yalıtımdır. Son olarak varoluşsal yalıtım, insanın kendisi ve başka biri arasındaki kapatılmayan uçuruma

gönderme yapmaktadır. Bu bağlamda Yalom (2013: 655) “Hayatın anlamı nedir?” sorunsalı ekseninde anlam ve amacın farklı çağrışımlarına yönelik olduğunu belirtirken anlamın mana ya da tutarlılığa göndermede bulunduğunu ifade etmektedir. Bu noktada amaç ise niyet, hedef ve işleve göndermede bulunmaktadır.

Varoluşçu terapi insanın varoluşundan kaynaklanan kaygılara odaklandığından dinamik bir yaklaşımdır. “Her birimiz süreklilik bir zemin topluluk ve bir örüntü isteriz fakat her birimiz kaçınılmaz ölüm, zeminsizlik, yalıtım ve anlamsızlıkla yüz yüze gelmeliyiz.” Bu anlamda varoluşçu terapi, anksiyete ve onun uyumu bozan sonuçlarının bu dört güçlü kaygıya karşı verilen bir tepki olduğunu varsayan psikopatoloji modeline dayanmaktadır. Bu kaygıların her biri ayrılmaz bir biçimde iç içe geçmişlerdir ve terapinin altında yatan anlamını oluşturmaktadırlar (Yalom, 2013: 755).

Yatkınlıkların insanın varoluşu ile toplumsallığı ekseninde gerçekliğe ilişkin varsayımları hem birey hem de toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak gerekmektedir. Söz konusu yapıların mekanizması pratikler ekseninde yeniden üretildiğinden ontolojik suç ortaklığı söz konusudur. “Toplumsal oyunlar, kendilerinin oyun olduklarını unutturan oyunlardır ve illusio zihinsel yapılarla toplumsal uzayın nesnel yapıları arasındaki ontolojik suç ortaklığı ilişkisinin sonucu olan bir oyunla aramızda kurulan büyümlü ilişkidir” (Tatlıcan ve Çeğin, 2014: 321).

Salecl (2014: 13), kaygının öznenin hem kendisine dair hem de toplum genelindeki konumunda meydana gelen değişimlere dair algının değişmesinden doğduğunu vurgulamaktadır. Soren Kierkegaard öncesinde kaygı tedavi edilmesi gereken bir şey olarak görülmekte iken Kierkegaard’a göre kaygı tedavi edilmesi gereken bir hastalık değil kucaklanması gereken varoluşsal bir özelliktir. Bu anlamda kaygı olağan dışı değil her insan yaşamında temel bir olgu olmakla birlikte olağandışı olan da varoluşun kendisidir (Yaman, 2020: 6).

Kaygı, varoluş içindeki olasılıkla ilişkilidir ve kaygıyla özgürlük arasında özel bir bağ vardır ya da Kierkegaard’ın deyişiyle kaygı olasılığın olasılığı olarak özgürlüğün filliyatıyla ilişkilidir (Salecl, 2014: 58-59). Heidegger “Dasein” kavramını kişinin varoluş kavramı olarak ele almaktadır. Buna göre dünya orada bulunan-var olan-anlaşılan her şeyin bir çerçevesi olduğundan dünya diğer her şeye işaret etmektedir. İnsanın varoluş şekli dünyayı bir bütün olarak anlamaktır. Duygu ne içeriden (zihin) ne de dışarıdan (dünya)

gelmemektedir. Duygu, dünyanın söz edilen Dasein'a nasıl ifşa olduğunun ve Dasein'ın dünyaya açılma şeklini ifade etmektedir. Dasein'ın varoluş şekli ise özgürlüktür çünkü anlamlı bir çerçeve olarak dünya önceden belirlenmiş doğal sınırları çizilmiş bir anlam çerçevesi değildir mümkün olanın dünyasıdır (Hylogaard, 2020: 13).

Kierkegaard, “insan olmak ne demek”tir sorusuna yönlendirmekte, derinlemesine bir bakışa yönlendirerek bireyi merkeze almaktadır. Korku ve kaygı arasında bir ayrım yapan Kierkegaard, korku kaygının aksine tehlike acı düşman gibi nesnelere ilişkisi doğrultusunda var olmaktadır ve korkuyu var eden nesne ortadan kalktığında korkuda ortadan kalkmaktadır. Kaygı her zaman bilinmeze ilişkimdir ve aslında kaygıyı bir uçurumun kenarında yaşanan baş dönmesine benzeten Kierkegaard, kaygının kaynağının insanın kendisi olduğunu ve bireyi kaygılı yapanın yalnızca gelecek değil gelecek hakkındaki önyargılar olduğunu belirtmektedir (Yaman, 2020: 9-10). Eugenio Borgna ise kaygı ve korku kavramlarını iki kardeş kavram olarak ele almaktadır. Kaygı özellikle de yaşamdaki büyük dönemeçlerde büyük yaşamsal dönüşümlerde ortaya çıkmaktadır. Korku ise yaşamda yer alan temel görmezden gelinemeyecek ve silinemeyecek bir deneyim olmakla birlikte yaşamın her döneminde ortaya çıkmaktadır (Günay, 2020: 18).

Yaşamın kaygısı ve özünü bulmak endişesi içinde kaygının sağlıklı bir konuma geçirilmesi insan olmanın gerektirdikleri yaraların iyileşebileceği zihnimizde temsillerin bütünleşebileceği yaralarında sarılabileceği elimizde var olana bakıldığında yaratmanın ve sanatın doyumunu arttırırken kaygıyı azaltacağı akılda tutulmalıdır (Şahbudak, 2020: 28).

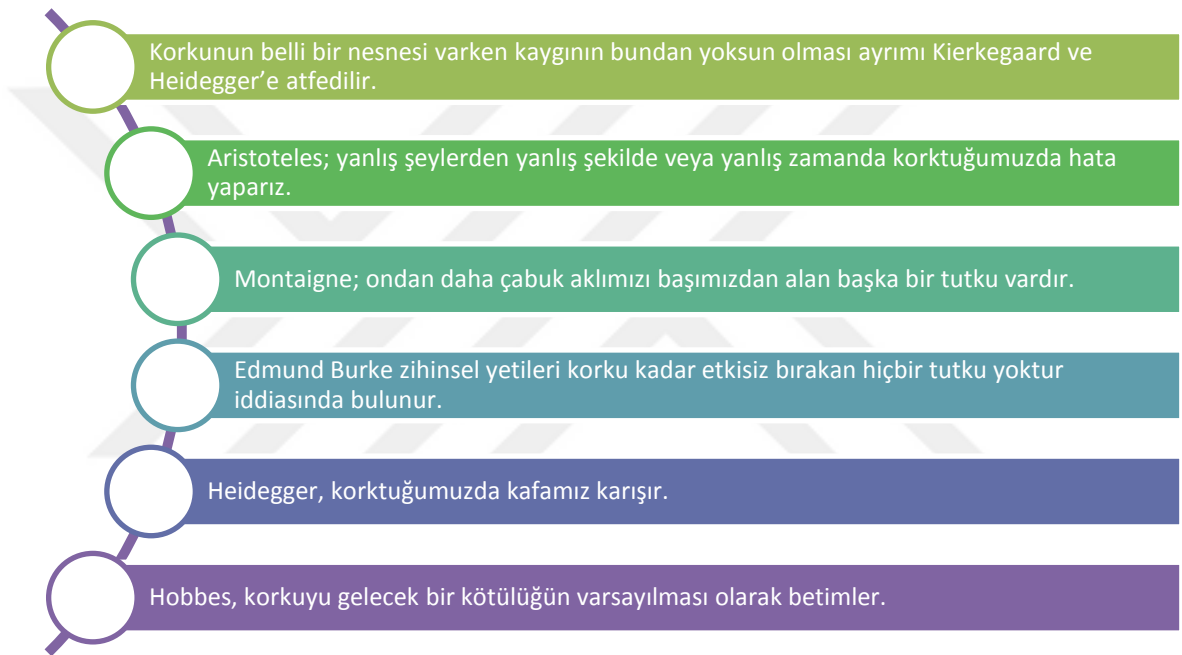
Kaygı ne zorunluluğa ne de özgürlüğe ait bir kategori olmadığından karmakarışık bir özgürlüğü ifade etmekte ve özgürlük ise özgür zorunluluklarla çevrili olduğundan özgür değildir (Kierkegaard, 2013: 43). Bu anlamda korku bir nesneye sahip olduğundan tedirginlik deneyime bağlı ruhsal bir durumdur. Bu yüzden mutluluk ile kaygı kavramlarını karşıt kavramlar olarak düşünmek mümkündür. Çünkü mutluluğun varoluşsal çizgisi kaygı kavramına tam olarak karşı konumdadır. Mutluluk bir tür yaşama isteği iken kaygı yaşamı sıkıntıya sokma durumudur ve sonuç olarak doğada zıtlıklar içindedir (Günay, 2020: 21).

Philip Larkin, “Dockery and Son” (1963) adlı şiirinde “*hayat ilkin sıkıntı sonra korkudur*” derken varoluşu özetlemektedir. Bu anlamda korku kültürü özgürlüğün altını oyarken sıkıntı kültürü ve korku kültürü ilişkisellik taşımaktadır (Svedson, 2017: 11).

Sartre'a göre bir duygu dünyayı tamamen değiştirmektedir ve korkuda, *kendimizin dışında bir şeyle karşılaşırız ve karşılaştığımız bu şey isteklerimizin bir olumsuzlanmasıdır*. Buna her doneme ait korkunun olduğunu ve korkunun da bağlamsal duşunlmesi gerektiğini belirtmek gerekmektedir. Çoğu zaman tekrarlayarak daha çok çoğalan hatta yeniden üretilen korku bireyin varoluşunu anlamlandırmak açısından da önemlidir.

Tablo 17

Korku tanımlamaları

(Svedson, 2017: 49-54).

Korku gibi bir duygu dünyada hazır olmanın bir yolu iken korkulan bir dünya bireyin kendisi ile bütünüyle evde hissedemeyeceği bir yeri ifade etmektedir. Dolayısıyla duygular Sartre'a göre duşunmsel değildir ve bununla duyguların bilincin nesnesi olmaksızın meydana geldiğini kastetmektedir. Korkuda bilinçlilik korku nesnesine yöneltilmiş olduğu haliyle duyguya değil korku kendisinin bilincinde değildir (Svedson, 2017: 61-62). Korku zamanla alışkanlık haline gelmeye başladığında kendisine de zamanla yabancılaşarak aslında bir mesafe durumu ortaya çıkartmaktadır. Korkularından dolayı kendisine yabancılaşan bireyin güven duygusuna ilişkin anlamlandırma biçimi dolayısıyla korkunun oluşturduğu güvenlik ihtiyacı söz konusu mesafeyi arttırmaktadır. Bu yüzden de aslında korku, güvenlik kavramlarının iktidar kavramsallaştırması ile ilişkisi

vardır. Svedson'ın da belirttiği üzere (2017: 167) korkudan korkmak gerekmektedir çünkü korku hayatın her alanına ve gerçekten önemli olan her şeye sinsice zarar vermektedir. Darwin'in de üzerinde durduğu gibi (2021: 86), korku en baskılayıcı duygudur ve bir süre sonra bitap düşüren bir halsizlik yaratmaktadır. Özellikle de bilinmeyen söz konusu olduğunda bu durum daha çok hissedilmektedir. Bu anlamda Krishnamurti'nin de belirttiği üzere (2006: 78) *bilinmeyene açık olmak* önemlidir. Gündelik yaşam aynı tecrübenin sonsuz tekrarı olduğundan yaşamak çoğu kişi için tekdüze bir rutinden ibarettir.

Bilinenin ürünü olan zihin varlığını gelecekte de sürdürmek istiyor ve adına ölüm dediğimiz bir belirsizlik olduğundan korkuyor, güvence istiyoruz. Ölüm sonuç olarak bilinmeyendir ve hiçbir usavurum inanç ya da inançsızlık o olağanüstü deneyimi oluşturamaz. Yaşamın içine ölümü de alan bu içe dönük tamlığını almak için zihin bilinenden özgürleşmek zorundadır. Bilinmeyenin varlık bulması için bilinen susmalıdır (Krishnamurti, 2006: 28).

Korkunun anlaşılması ile özgürlük arasında bir ilişki söz konusudur. Çünkü korkuyu anlamak dolayısıyla ondan özgürleşmektir. Duygusal yaşamın bütünsel bir karmaşası olan kaygı karşıt değerliliğin dışavurumudur. Hastalığı benzersiz kılan bütün korunma mekanizmalarının altında kaygı yer almakta ve her hastalık türü bu kaygıya karşı belirli bir yöntemle tepki vermektedir. Kaygının gizli dayatmasıyla birlikte savunma mekanizmaları devreye girmeye başlamaktadır. Kaygının tekrar ortaya çıkma durumu karşısında bu mekanizmalar yaşam boyu kendi ritüellerini, önlemlerini ve katı manevralarını tekrarlamaktadır. Bu bağlamda kaygı, geçmişi şimdiki zamanla birleştirerek birini diğerine göre konumlandırmakta ve ikisine bir anlam birliği yüklemektedir (Foucault, 2013: 50-51).

Tüm bu kavramsallaştırmaları -korku, kaygı, mutluluk- anlamak için gerçeklik ve var oluş arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak gerekmektedir. Bu bağlamda “Gerçeklik nedir? Gerçeklik neye ilişkindir? Gerçekliğin taşıyıcısı nedir?” soruların yanıtı “var olan” olacaktır. Çünkü gerçeklik, var olanın ya da kimi var olanların özelliğini ifade etmektedir. “Doğruluk neye ilişkindir? Ya da Doğruluğun taşıyıcısı nedir?” sorularının yanıtı ise var olan değildir, bu soruların yanıtı bilgisel ifadelerdir. Bu anlamda gerçeklik, bilenden-bilinçten bağımsız olarak var olan şeylere ilişkin bir özellik iken doğruluk varlığını bir var olana ilişkin bildirimde bulunan bir özneye borçludur (Tepe, 2016: 18-19).

Gerçeklik-doğruluk ve varoluşa ilişkin anlamlandırma biçimleri dil ile ilişkilidir ve kültürel gelenek olarak dil iletişimsel eyleme girmektedir. Çünkü ancak “özneler arasında geçerli ve sabit olan gelenekten alınmış anlamlar karşılıklılık temelinde yönelimlere yani tamamlayıcı tavır beklentilerine izin vermekte”dirler. Bu yüzden etkileşim yaşanmış dilsel iletişimlere bağımlıdır (Habermas, 2019: 25).

Habermas (2019: 46) iletişimsel eylemden simgelerle sağlanan bir etkileşim anladığını belirtmektedir. Bu eylem “karşılıklı davranış beklentilerini tanımlayan ve en azından iki eyleyici özne tarafından anlaşılmalı ve kabul edilmiş olmaları gereken zorunlu geçerli normlara” uymaktadır. Toplumsal normlar yaptırımlarla güçlendirildiğinden anlamları gündelik dildeki iletişime yansımaktadır. Wittgenstein ise dilin sınırlarını sorgulamanın dilin yapıtaşları olan tümcelerın sorgulanması için gerekli olduğunu belirtmektedir. Çünkü doğru ve yanlış bir tümcenin esas nitelikleri olduğundan dilin ya da tümcelerın sınırlarını belirleme çabası doğruluk ve yanlışlık sorununu birlikte getirmektedir (Tepe, 2016: 67). Wittgenstein doğru ve yanlış sözcüklerinin durumunu satranç oyunundaki şah taşıyla karşılaştırmaktadır. Buna göre doğruluğa ilişkin ifadeyi şah-satranç oyununda şah- çekilebilecek tek taş ifadesine benzetmektedir. Dil oyunu ise “her oyun gibi kuralları uyuşimsal olan katılanların kendilerinin belirledikleri kurallara göre işleyen bir etkinlik” olduğundan dil oyunu bir yaşam biçimini ifade etmektedir (Tepe, 2016: 74).

İnsanların nasıl davrandığını ve konuştuğunu daha temel ve çoğunlukla bilinçdışı eğilimlerinin neler olduğunu bunların tarihte nasıl şekillendiğini ve sonrasında da tarihi nasıl şekillendirdiğini analiz edebildiğimiz takdirde toplumumuzu anlayabiliriz (Riesman, 2016:13).

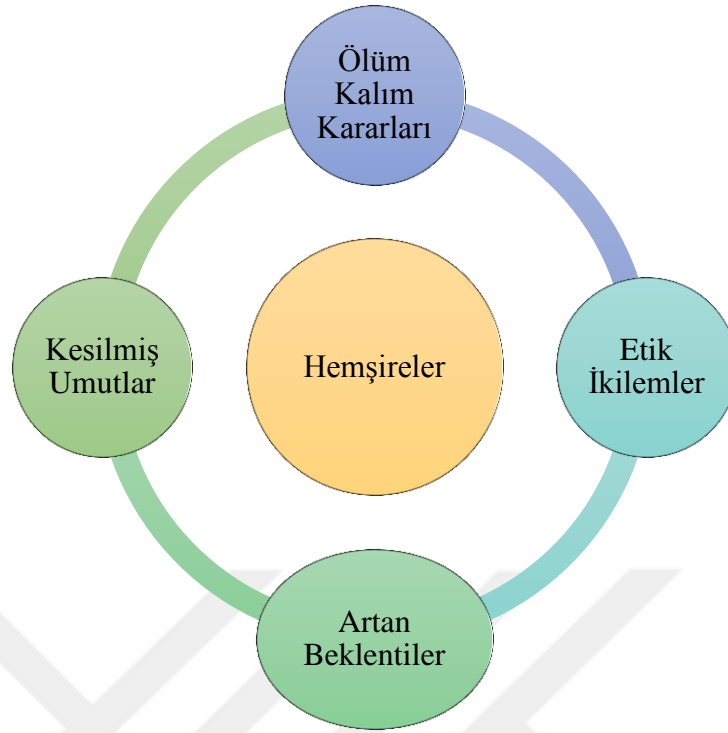
Gadamer de benzer bir şekilde hakikat arayışını sürdürmekte ve her anlamı tarih içerisinde konumlandığını belirtmektedir. Buna göre anlama ise belirli referans çerçevesi gelenek veya kültür içinden anlamayı ifade etmektedir. Gerçekte anlama “dil aracılığıyla hayatın hayatla dolayımlandığı ontolojik bir somut insani diyalog süreci”dir. Gadamer’in ifadesi ile bir dili anlama bir yorumlama prosedürü gerektirmemektedir. Yani bir dili anlamak onun içinde yaşayabilmeyi belirtmektedir. Gadamer’e göre “varlık kendini dilde göstermektedir” ve dil “dünya içinde varoluş tarzının bir ifadesidir” (Giddens, 2019: 79-80). Deleuze’e göre ise hakikat ayrı türden varoluş olanaklarının perspektife konulması

olarak duygu olduğundan varoluş içinde mesafenin dünya içinde iraksamanın belirmesidir. Bu anlamda hakikat etik bir farktır ve içkin varoluş kiplerinin ayrıştırıcı sentezlerinde değerlendirilmesidir (Zourabichvili, 2008: 129). Bu anlamda hakikati bir oluş olarak düşünmek gerekmektedir çünkü oluş varlığı anlamlandırmak için temeldir. Bu yüzden mutluluk kavramsallaştırmasına değinmek önemlidir.

5.6. Duygusal Zekâ ve Hemşirelik

Covid-19 döneminde hemşirelerin duygusal olarak etkilendikleri gözlemlenmiştir. Bu anlamda pek çok duygu ile iç içe olan hemşireler için duygusal zekâ kavramsallaştırmasına değinilmektedir. Duygusal zekâ “sosyal davranış alanındaki çalışmalardan ilişkilerde karar vermeyi ve başarıyı etkileyen ölçülebilir, öngörülebilir bir düşünce ve eylem modeli”ni ifade etmektedir (Moss, 2005: IX). Stres, endişe vb. gibi pek çok duygulanım durumu ile karşılaşan hemşirelerin sağlıklı bir şekilde yaşam sürdürmeleri ve mesleki hayatlarının daha iyi koşullara sahip olması için hastalara, ailelere ve meslektaşlarına kendi duygularını yönetmeleri ve düzenlemeleri için yardımcı olunması gerekmektedir (Mayer, Sabrey, Caruso, 2000, 2002 akt., Moss, 2005: Xiv-xv).

Şekil 67. Hemşirelerin ikilemleri

(Moss, 2005: Xvi).

Moss (2005: Xvi) duygusal zekâyı hemşire liderleri ekseninde ele almakta ve bir hemşire liderinin çalıştığı her yerde hasta bakımı, etik ikilemler ve personel üyelerinin işlerinin günlük etkilerine tepkilerini içeren benzer sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedir. Duygusal zekâyı sadece hemşire liderleri ekseninde değil aynı zamanda tüm hemşireler, hastalar ve ailelerinin yanı sıra genel olarak sağlık personelleri için düşünmek mümkündür.

Hemşireler ölçülü düzeyde güçlü ilaçlar uygularken, hastaları depresyon ve korku belirtileri açısından değerlendirirken, hastalara tedavi seçeneklerini açıklarken, korku ve kaygılarını prosedürel bilgiye atfedilemeyecek yollarla yatıştırmaktadır. Bu bağlamda hemşirelik doğruluk ve sezgi akıl ve duygunun karışımının ifadesidir (Moss, 2005: 3-4). Pratiklerin, kurumların, kuralların, rollerin ya da ilişkilerin ne olduğu onların toplum içinde toplumun üyeleri için ne anlam taşıdığına bağlıdır (Sayer, 2016: 55). Hemşirelerin hastaların yaşam çizgileri olarak klinik durumlarda duygusal boyutları anlamaları gerekmektedir. Bu anlamda duyguları tanımak ve bir duygudan diğerine geçişi kolaylaştırmak hemşirelerin duygusal zekâ becerilerini içermektedir. Duygusal zekâ ile ilintili sağlık hizmetlerinin şekillenmesi gerekmektedir. Mayer ve Salovey'e göre duygusal zekâ "duyguları doğru algılama, değerlendirme ve ifade etme yeteneği; düşünceyi

kolaylaştırdıklarında duygulara erişme ve/veya üretme yeteneği; duygu ve duygusal bilgiyi anlama yeteneği ve duygusal entelektüel büyümeyi teşvik etmek için duyguları düzenleme yeteneği” dir (Moss, 2005: 5-6).

Duygusal zekâ bağlamında üzerinde durulması gereken ise süreç içerisindeki süreci iyileştirmeye çalışırken aynı zamanda sisteme de meydan okumaları gerekmektedir. Söz konusu olan bu meydan okuma ise sadece eleştirerek başkalarına uyguladıkları kuralları kendilerine uygulamayan yöneticiler ile ilişkili değildir. Kendilerini, üstlerini, personellerini, meslektaşlarını (çalışma arkadaşlarını) ve hastalarını katılımcı karar verme sürecine dahil etmeleridir (Moss, 2005: 8). Söz konusu olan bu sürecin mümkün olabilmesi için toplumsal yapı ve mekanizmalarında buna olanak sağlaması gerekmektedir. “Bizler; benzerlikler ve farklılıklar, istikrar ve değişim, yapılar, düzen ve karışıklık, zorunluluk ve olumsuzluklar dünyasında yaşıyoruz” (Sayer, 2016: 11). Bu yüzden olumsuzlukları üzerine düşünmek, olası yapıları tanımlamak ve söz konusu yapılar ile ilişkili olan pratikleri çözümlenmek gerekmektedir. Çünkü yapılar ve mekanizmalar belirli rollerle ilişkili konumdadır.

Toplumsal yapılar sadece birlikte var olan ve birbirine bağlı değil aynı zamanda süregelen yapılardır. En uzun süreli toplumsal yapılar sakinlerini tek taraflı olarak değiştiremeyecekleri ama yine de mevcut konumlar esnasında değişiklik yapmanın olası olduğu durumlara hapseden yapılardır. Toplumsal yapılar varlıklarını otomatik olarak değil insanlar onları yeniden ürettiğinde sürdürürler; buna karşılık insanlarda onları otomatik olarak yeniden üretmezler ve nadiren tasarlayarak üretirler (Sayer, 2016: 131-132).

“Bağlamı, özgüllükleri, kültürü, ilişkileri, çağrışımları, bükülmeleri, anlamın çoğulluğunu, şüpheyi, kafa karışıklığı etkenlerin denklemden çıkarılması demek tanımlamaya çalışılan deneyimin anlamını görememektir (Boddice, 2023: 75). Bu ekseninde hemşirelerin deneyimlerini anlamlandırmak için çok boyutlu düşünmek ve bu düşünce sürecindeki koşulları duygular ekseninde ele almak gerekmektedir.

Bir insanın yüzünün kızardığı koşullar onun dünyasına ilişkin algularını bilinçli ya da bilinçsiz olarak somutlaştırma biçimini ifade eden habitusuyla doğrudan ilişkilidir (Boddice, 2023: 95).

İnsan düşünen bir varlık olduğundan nasıl düşündüğü topluma, siyasete, ekonomiye ve tarihe bağlıdır. Bu anlamda düşünce toplumsal ilişkilerden başka bir şey değildir. (Foucault ve Martin, 2003: 12). Bu yüzden bir ekip durumu da masada bulunan her bireyin kendi zevklerini, fikirlerini, görüşlerini ve dolayısıyla profesyonel felsefelerini bir araya getirmektedir. “Enstrümantalistler birbirlerini dinlemeli, işlerin ne zaman ters gittiğini anlayan bir kulakla dinlemelidir. Birbirlerini dinlemezlerse bütünlüklerini doğrulayan bir bağlamda kendi notalarını duyamazlar. Aynı şekilde ekip üyeleri birbirlerini işlerin ne zaman uygun şekilde akmadığını anlayan bir kulakla dinlemelidir. Bu kulak ezilmiş ittifakları, kurucu kesinliği ve sönük morali duyabilmelidir (Moss, 2005: 9). Bu anlamda duygusal zekâ duyguları doğru algılama, değerlendirme ve ifade etme yeteneğini içermekle birlikte düşünceyi kolaylaştırdıkları takdirde duygulara erişme-üretme yeteneği, duygu ve duygusal bilgiyi anlama yeteneği, duygusal entelektüel büyümeyi teşvik etmek için duyguları düzenleme yeteneğini de içerdiğinden duygusal zekâ öğretilenilirdir (Mayer ve Sabrey 1997’den akt. Moss, 2005: 12).

İş yerinde duygusal zekâ önemlidir çünkü duyguları bastıran birey duyguları inkâr etmenin yıkıcı gücünden dolayı duygusal iklimi doğru yorumlayamadığı için olumlu kazanımları edinemez. Bu yüzden duygusal bilgiyi sadece hayatta kalmakla ilişkili görmemek gerekmektedir. Örneğin hemşire ile hasta ilişkisi düşünüldüğünde hemşire hastanın fiziksel ve duygusal rahatlığı için aktif ve pasif sorumluluk üstlenmektedir. Bu yüzden bireylerin kaygılarının desteklendiği duygusal rahatlığın önemsendiği bir empatik toplum gerekmektedir (Moss, 2005: 15-17).

Foucault’un da üzerinde durduğu gibi amaç geçmişini anımsamanın değerini ve önemini yadsımak değil, bu girişimdeki perspektifi değiştirmektir (Hutton, 2003: 139). Bu anlamda toplumsal mücadeleyi adalet açısından düşünmek yerine toplumsal mücadele açısından adaleti vurgulamak önemlidir (Foucault ve Chomsky, 2003: 169). Bu bağlamda tüm sağlık çalışanları için duyguları algılamak, duyguya neyin neden olduğunu anlamak problemlerin çözümü için gereklidir. Bu noktada değişim ya da toplumsal değişim ekseninde duyguları tanımlamak, anlamlandırmak önemlidir.

Hemşireler her zaman geçmiş-şimdi-gelecek ekseninde ilerlemektedirler. Özellikle gelecek üzerinde duran hemşirelerin bakım altındaki hastalar için hedefleri ve planları bulunmaktadır. Bu ekseninde yaptıkları her şeyin geleceği etkilediği düşünüldüğünde

duygusal becerilerin geliştirilmesi ve kullanılması açısından duygusal zekâ oldukça önemli bir perspektif sağlamaktadır (Moss, 2005: 262).

ALTINCI BÖLÜM

MUTLULUK

Mutluluk, genellikle insan hayatına gaye, anlam ve düzen veren şey olarak tarif edilmektedir. Bu anlamda mutluluk bir dilek-istenç-gereksinimdir ve mutluluğu bu kavramlarla düşünmenin mutluluk açısından ne anlama geldiğini incelemek önemlidir. Bu eksende ‘mutluluk nedir?’den ziyade ‘mutluluk ne yapar?’ sorusu ön plana çıkmaktadır. Mutluluğun “nasıl bazı hayat tercihleriyle ilişkilendirilip bazılarıyla ilişkilendirilmediğiyle, mutluluğun nasıl belli bir tür kişi olmanın getirdiği bir şey olduğu tahayyülüyle ilgilenmek” gerekmektedir. Mutluluk tarihini ilişkilenmeler tarihi olarak düşünebilmek mümkündür. Mutluluk dilemek, mutlulukla ilişkilenmeyi dilemektir ve bu da mutluluğa ilişkin şeylerle ilişkilenmek anlamına gelmektedir. Mutluluğun doğru ilişkilenmelerle elde edileceği vaadi yüzünden belli şeylere yönelmek mümkündür (Ahmed, 2012: 11-12).

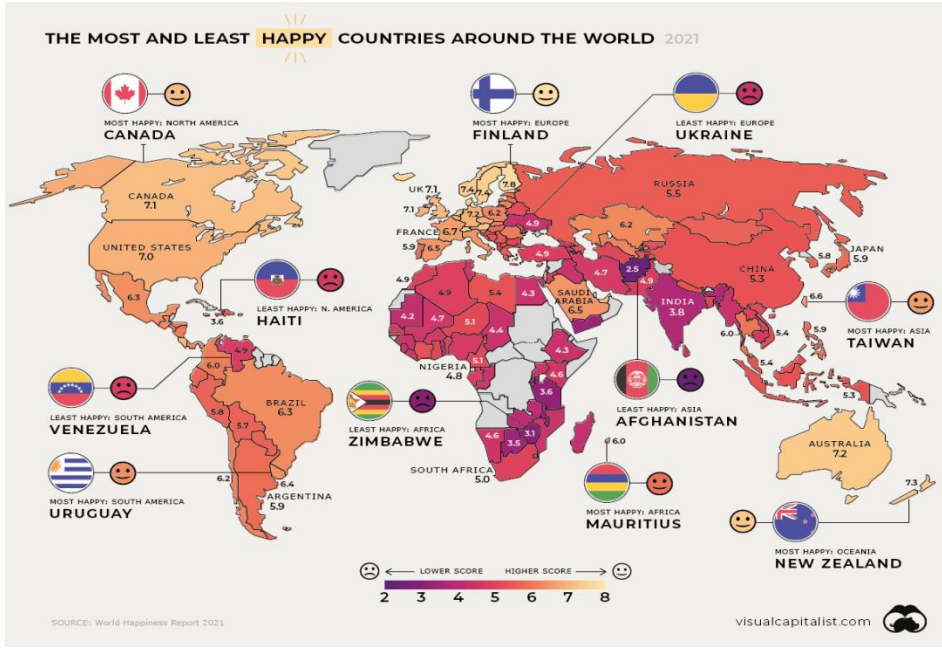
Farklı şeylerden mutlu oluyorsak farklı şeyler bize farklı şekillerde tesir ediyor demektir. Sadece farklı şeylerden mi mutlu oluruz? Mutluluğun amaca yönelik bir maksatlık içerdiğini düşünmek mutluluğun zaten bazı şeylerle diğerlerinden daha çok ilişkili olduğunu öne sürmektir. Mutluluğa işaret ettikleri bu amacın aracı oldukları için bazı şeylere doğru gideriz. Neyin mutlu bir şekilde işaret ettiğini nereden biliriz? Mutluluğa işaret edilmesi ihtimali bile nesnelere daha görülmeden tesirlerle ilişkilendirildiklerini gösterir. Bir nesne bize iyi anlamda tesir etmeden de mutluluğa işaret edebilir (Ahmed, 2012: 43).

Mutluluk duygu kelimeleri olarak akla gelen duygu göstergesi işlevi gören tüm kelimeler arasından sıvrılmaktadır çünkü mutluluk etikle yakından ilişkilendirilebilir. Bazılarına göre iyi hayat mutlu hayattır veya erdemli kişi mutlu kişidir veya en iyi toplum en mutlu toplumdur. Mutluluk her neyse istenilen şey olmakla kalmamakta iyiliğinde ölçütü olmaktadır. Öyle ki mutluluk iyiliğin çoktan elde edildiğinin işareti haline gelmektedir. Mutluluk kelimesinin ağırlığını daha iyi kavrayabilmek için mutlulukla etiğin yakınlığını ele almak gerekmektedir (Ahmed, 2012: 273).

Pascal (2019: 22), iki duygu üzerinde durmaktadır: hakikate erişme arzusu ve mutluluk arzusudur. Buna göre insanın zihni bozulduğunda duygusu da bozulmaktadır. Zihin ve duygular iletişimle geliştikleri gibi yine iletişimle bozulmaktadırlar (Pascal, 2019: 34).

6.1. Mutluluk ve Özgürlük

Mutluluk ve mutluluğa ilişkin tanımlamaları etkileyen pek çok değişken söz konusudur. Bu bağlamda ‘Mutlu musun?’ sorusu da oldukça karmaşık bir sorunsaldır. Covid-19 dönemi sonrasında 2021 ve 2022 yıllarına ait ülkeler eksenli mutluluk düzeylerine ilişkin bir haritalandırma araştırması yapılmıştır. Öncelikle 2021 yılına ait mutluluk düzeylerini incelemek gerekmektedir.

Şekil 68. Haritalandırılmış 2021 küresel mutluluk düzeyleri

<https://www.visualcapitalist.com/mapped-global-happiness-levels-in-2021/>

Yukarıdaki haritaya ve mutluluk düzeylerine ilişkin sonuçların nasıl belirlendiğine değinmek gerekirse, yapılan çalışmalar genellikle mutlu ve rahat bir yaşam sürdürmenin gelir seviyelerinin artması ile oldukça ilişkili olduğu yönünde olmaktadır ancak mutluluk düzeyleri yalnızca finansal güvenliğe değil aynı zamanda kişinin sosyal desteğine, yaşam seçimlerini yapma özgürlüğüne ve de son zamanlarda yaşanan duygulara (olumlu ve olumsuz) bağlı olduğu görülmektedir.

Bölgeleri yakından incelemek gerekirse;

Kuzey Amerika; Kanada, genel küresel sıralaması yıllar içinde düşmesine rağmen, Kuzey Amerika'daki en mutlu ülke iken, Haiti, (zayıf ekonomisi ve siyasi istikrarsızlığı pandemi ile daha da kötüleşti) bölgenin en mutsuzu olarak yer almaktadır.

Güney Amerika; Uruguay, (en büyük orta sınıfa ve çok düşük bir yoksulluk oranına sahip) en mutlu ülkesidir. Bu dönemde Uruguay, temel hizmetlere eşit erişim imkânı sağlamıştır. Kolombiya, Ekvador ve Venezüella üçlüsü mutluluk seviyelerinde farklı ilerleme aşamaları yaşamakta olmalarına rağmen ilişkileri birbirine bağlıdır. Venezuela ve Ekvador benzer ekonomik zorluklarla ve petrol fiyatlarında keskin düşüşlerle karşı karşıyadır. Venezüella ayrıca sosyo-politik huzursuzluktan da etkilenmektedir ve bölgenin en mutsuzu olarak yer almaktadır.

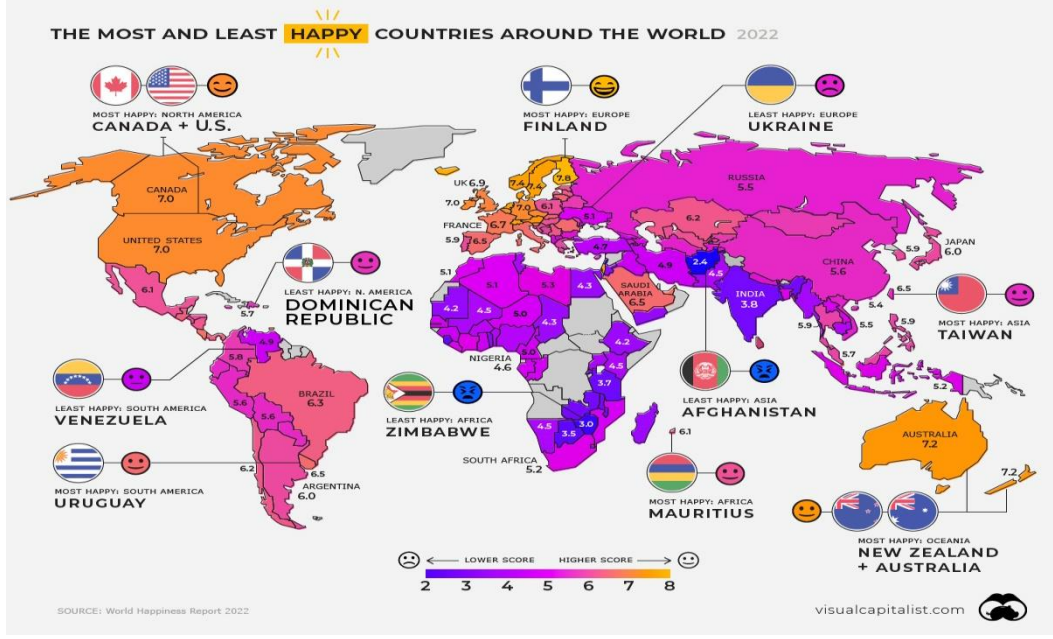
Avrupa; Finlandiya, dünyanın en mutlu ülkesi olarak liderlik tablosunun zirvesinde yer alırken, Ukrayna en mutsuz ülkedir. Çünkü çatışmalar siyaseti, güvenliği ve ekonomisi üzerinde stres yaratmaya ve hükümet yolsuzluğu büyük bir kamu sorunu olmaya devam etmektedir.

Orta Doğu ve Orta Asya; Suudi Arabistan, petrol bağımlılığını azaltmaya, ekonomisini çeşitlendirmeye ve kamu hizmetlerini güçlendirmeye devam ettiği için bölgedeki en gelişmiş ülkedir. Afganistan, temel hizmetlere erişimde ve tarım ekonomisinde iyileşmeler görmüş olsa da uzun süreli çatışmalar ve şiddetle ilgili zorluklar devam etmektedir. Dünyanın en mutsuz ülkesi olarak yer almaktadır.

Doğu Asya ve Okyanusya; Yeni Zelanda küresel mutluluk listesinde ilk 10'a giren tek Avrupa dışı ülke oldu. Hindistan bölgedeki en mutsuz ülke olmaya devam etse de muhtemelen temel hizmetlere artan erişimi nedeniyle genel olarak en fazla gelişmeyi göstermektedir.

Afrika; Mauritius ada ülkesi en mutlu ülke statüsündedir. En mutsuz ülke olan Zimbabve, sadece doğal afetler değil, finansal felaketler de yaşamıştır.

Covid-19 döneminde yalnızca ekonomik faktörlerin değil pek çok farklı faktöründe etkili olduğu görülmektedir. Buna göre 2022 küresel mutluluk düzeylerine değinmek gerekmektedir.

Şekil 69. 2022’de Küresel mutluluk düzeyleri

<https://www.visualcapitalist.com/mapped-global-happiness-levels-in-2022/>

Yukarıdaki harita ve mutluluk düzeylerine ilişkin araştırmalar “İnsanları gerçekte ne mutlu eder?” sorusu ekseninde şekillenmektedir. Buna göre 2021’deki gibi pek çok faktör dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu ekseninde mutluluk seviyeleri, kişinin finansal güvenliği, sosyal destek algıları, kişisel özgürlük duyguları ve çok daha fazlası dahil olmak üzere bir dizi faktöre bağlıdır.

Bölgeleri yakından incelemek gerekirse;

Kuzey Amerika; Kanada, Kuzey Amerika’nın en mutlu ülkesi olarak ilk sırada yer alıyor. Dominik Cumhuriyeti bölgede son sırada yer alıyor.

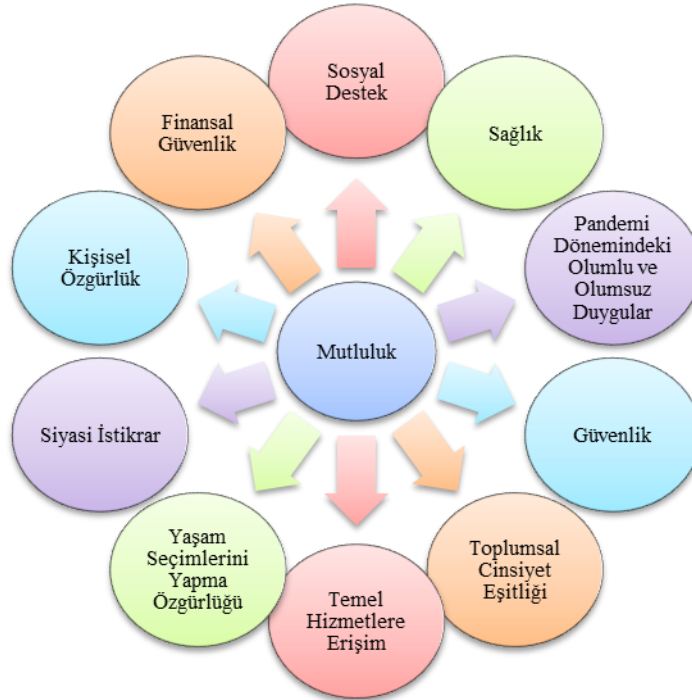
Güney Amerika; Uruguay, Güney Amerika’nın en mutlu ülkesi olarak en üst sıradaki yerini koruyor. Kişi başına düşen yüksek geliri, nispeten düşük yoksulluk seviyeleri ve güçlü orta sınıfı nedeniyle listede üst sıralarda yer almaya devam ediyor. Kolombiya, son birkaç on yılda aşırı yoksulluğu artırma yönünde önemli adımlar atmış olsa da Latin Amerika’daki en yüksek gelir eşitsizliği düzeylerinden birine sahiptir.

Avrupa; Finlandiya sadece Avrupa’nın en mutlu ülkesi değil, aynı zamanda üst üste beşinci kez dünyanın en mutlu ülkesi olarak ilk sırada yer alıyor. Ukrayna, Avrupa’nın en mutsuz ülkesi olarak son sırada yer alıyor.

Orta Doğu ve Orta Asya; Türkmenistan, geçen yılki rapordan bu yana küresel sıralamada 19 sıra yükselerek bölgedeki en gelişmiş ülke. Ülkenin yükselişi, son yıllardaki hızlı ekonomik büyümesiyle açıklanabilir. Lübnan pek çok krizle uğraşmaktadır.

Doğu Asya ve Okyanusya; Çin, küresel sıralamada 12 sıra yükselerek onu Doğu Asya ve Okyanusya'da en gelişmiş ülke haline getirdi. Çin hükümeti yakın zamanda “ortak refahı” birinci öncelik olarak belirledi ve eşitsizlikle mücadele etmek ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için çok sayıda politika değişikliği yaptı. Tayland, muhtemelen COVID-19'un ülke ekonomisi üzerindeki önemli zararı nedeniyle bölgede en az iyileşti.

Afrika; Afrika, dünyanın en mutsuz bölgesi olarak yer alıyor. Zimbabve, yüksek düzeyde yoksullukla mücadele etmeye devam ettiği için bölgedeki en mutsuz ülke olmaya devam ediyor. Mauritius, muhtemelen nispeten yüksek gelir seviyeleri nedeniyle bölgedeki en mutlu ülke olmaya devam etmektedir.

Şekil 70. 2021-2022 Haritalandırılmış mutluluk düzeyleri modeli

Mutlu bir şekilde yaşamak bütün insanların dileğidir. Ancak sıra yaşamı mutlu kılanın ne olduğunu açıkça görmeye geldiğinde ışık el yordamıyla aranır. Aslında

mutlu yaşamı elde etme güçlüğüünün bir ölçüsü şudur; şayet insan yolda yanlış bir dönemece girmişse onu elde etmek için ne kadar didinirse ondan o kadar uzaklaşır.

Seneca ‘‘Mutlu Yaşam Üzerine’’

(Bauman, 2011: 7).

Sadece GSMH’ye dikkat ederek insan mutluluğunun kapsamı ve derinliğine özen gösterilebileceği ve hizmet edilebileceği iddiasında bulunmak oldukça yanıltıcıdır (Bauman, 2011: 19). Çünkü yalnızca insanların gelirlerini arttırmaya ilişkin bir mutlu etme stratejisi mümkün değildir. Mutluluğu pek çok kavramsallaştırma ile ilişkili olarak düşünmek gerekmekte ve ekonomik sosyal kültürel vb. bağlamlarda değerlendirilmelidir. Temelleri Aristoteles ve Farabi’ye dayanan bireysel mutluluğu veya refahı ve gelişmeyi devletin gelişmesi ve refahı ile birleştiren bir politik teori geleneği vardır. Aristo mutluluğun onur veya zenginlikle değil erdemli bir hayatla güvence altına alındığını savunmaktadır (Turner, 2019: Xxv).

Yoksunluklara ilişkin sorunları aşmak, kalkınma uygulamasının temel amaçlarından biridir. Bu sıkıntılarla mücadelede farklı türden özgürlüklerin rolünü kabul etmek gerekmektedir. Bireysel olarak sahip olunan eylem özgürlüğü bireye sağlanan toplumsal siyasal ve iktisadi fırsatlar tarafından sınırlandırılmaktadır. Bireysel eylemlilik de toplumsal düzenlemeler arasında birbirini tamamlayan bir ilişki söz konusudur. Karşı karşıya olunan sorunları çözebilmek için bireysel özgürlüğü toplumsal bir taahhüt olarak görmek önemlidir. Bu anlamda çalışmanın temel yaklaşımı özgürlüğün genişlemesi ekseninde hem kalkınmanın amacı hem de aracı olarak görüldüğüdür. Buna göre temel özgürlük yoksunluklarının ortadan kaldırılması kalkınmanın önemli bir ögesidir. İktisadi fırsatlar, siyasal özgürlükler, toplumsal imkanlar koruyucu güvenliği kapsayan bazı önemli araçsal özgürlükler arasındaki roller ve bağlantılar üzerinde yoğunlaşmaktadır (Sen, 2004: 14-15).

Sen (2004: 17-18) kalkınmanın gayri safi milli hasılanın büyümesi ile ilgisi olmadığını ve kalkınmayı insanların yararlandığı gerçek özgürlükleri genişletme süreci olarak görmek gerektiğini belirtmektedir. Özgürlüklerin toplumsal ve iktisadi düzenlemelerin yanı sıra medeni ve siyasal haklar gibi başka belirleyicileri de söz konusudur. Bu bağlamda özgürlük iki ayrı yaklaşımdan ötürü kalkınma sürecinin merkezinde yer almaktadır:

1.) Değerlendirme yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre ilerlemenin değerlendirilmesi esas olarak insanların sahip oldukları özgürlüklerin artırılıp arttırılmadığına göre yapılmalıdır.

2.) Etkinlik yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre kalkınmanın başarılması tamamen insanların özgür eylemliliğine bağlıdır. Etkinlik yaklaşımı ekseninde farklı türden özgürlükler arasındaki birbirini destekleyen karşılıklı bağlantılara bakmak gerektiğini vurgulamaktadır. Bu anlamda bireysel özgürlük ile toplumsal kalkınmanın başarılması arasındaki ilişki önemlidir (Sen, 2004: 19).

Özgürlük olarak kalkınma görüşünde araçsal özgürlükler birbiriyle ve genelde insan özgürlüğünü artırma amacı ile bağlantılı olduğundan farklı özgürlük türlerini birbirine bağlayan olağanüstü ampirik bağlantıyı da anlamak gerekmektedir. Siyasal özgürlükler iktisadi güvenliği geliştirmeye yardımcı olduğundan toplumsal fırsatlar iktisadi katılımı kolaylaştırmakta ve iktisadi imkanlar kişisel refahını yanı sıra toplumsal imkanlar için kamusal kaynakların oluşmasına yardımcı olmaktadır. Bu anlamda farklı türlerden özgürlüklerin birbirini güçlendirdiğini yeniden vurgulamak gerekmektedir (Sen, 2004: 26).

Bireylerin özgürlükleri birbirlerinden farklı olduğundan dolayı bireysel avantajlar ile toplumsal ilerleme dikkate alınmaktadır. “Bireysel özgürlük toplumsal bir üründür ve bireysel özgürlükleri genişleten toplumsal düzenlemeler ile bireysel özgürlüklerin sadece tek tek hayatları iyileştirmek ile toplumsal düzenlemelere daha etkili hale getirmek için kullanımı arasında iki yönlü bir ilişki” söz konusudur. Bireylerin kendi özgürlüklerini kullanma tarzını etkileyen bireysel adalet ve doğruluk kavramları toplumsal kurumlara bağlıdır (Sen, 2004: 49-50).

Bireyler bir kurumlar dünyasında yaşar ve eylemlik gösterirler. Fırsatlarımız ve umutlarımız var olan kurumlara ve bu kurumların işleyişine önemli ölçüde bağlıdır. Kurumlar sadece özgürlüklerimize katkıda bulunmakla kalmazlar oynadıkları roller ve özgürlüğümüze yaptıkları katkıların ışığında makul biçimde değerlendirilebilir. Kalkınmayı özgürlük olarak anlamak kuramsal değerlendirmenin sistematik biçimde gerçekleşebileceği bir perspektif sağlar (Sen, 2004: 200).

İnsani gelişme ne sağlamaktadır? Toplumsal fırsatların yaratılması insan kapasitelerinin ve yaşam kalitesinin artışına doğrudan bir katkı sağlamaktadır. Sağlık

hizmetlerinin eğitimin ve toplumsal güvenliğin vb. artması yaşam kalitesine ve bu kalitenin artışına doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda demokrasinin kazanımları sadece benimsenen ve savunulan kurallara ve uygulamaları değil aynı zamanda yurttaşların fırsatları kullanma tarzına bağlıdır denilebilmektedir (Sen, 2004: 216).

Kişisel Özgürlüğün Değeri: Kişisel özgürlük önemlidir ve iyi bir toplumda önem taşıyan kişiler için güvence altına alınmalıdır.

Özgürlüğün Eşitliği: Herkes önemlidir ve biri için güvence altına alınan özgürlük herkes için güvence altına alınmalıdır, ikisinin bir araya getirilmesi kişisel özgürlüğün herkes için ortak bir temelde güvence altına alınmasını gerektirmektedir (Sen, 2004: 320).

Sen (2004: 392)'in de belirttiği üzere “özgürlük olarak kalkınma görüşü insanların değer verdikleri ve değer vermek durumunda oldukları sonuçlara ulaşma fırsatına siyasal toplumsal ve iktisadi süreçlerde ne ölçüde sahip olduklarını” incelemek gerekmektedir. Çünkü özgürlüğün hem uygulama yönü hem de fırsat yönü kişi başına üretim artışına dayanan geleneksel kalkınma anlayışı ötesine geçmemizi gerektirmektedir.

6.2. Zaman Bilinci Ekseninde Duygu

Cioran (2020: 11), insan olma şaşkınlığından önce olma şaşkınlığının geldiğini belirtmektedir. Bu cümlesi ile aslından insan olmanın sadece olmaktan daha az doğal olduğunu belirtmektedir. Bu olma şaşkınlığı içerisinde Cioran'a göre (2020: 36) mutluluk asgarilik ve etkisizlik özleminden donakalma mertebesine çıkarılmış beride/yakında olma özleminden ibarettir.

Yaşamak mümkünün sihri maruz kalmaktır ama bizzat mümkünün içinde gelecek olan miadı geçmiş idrak edildiği zaman her şey potansiyel geçmişe dönüşür ve artık ne şimdi ne gelecek olur. Zamana hissetmiyorsam da ona herkesten uzak olsam da buna mukabil bilirim durmadan gözlemlerim onu: Bilincimin merkezini işgal eder (Cioran, 2020: 135-136).

Cioran *Zamana Düşüş* adlı eserinde (2020: 136) ‘başkaları zamana düşer bense zamandan düştüm’ şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Burada zamandan düşmek aslında tarihten düşmektir ve bir askıya alınma halini ifade etmektedir. Zamandan düşenin

gerçeğini ise duyarsızlık olarak tanımlamaktadır. Bunu ise “zamanın bilinci zamana suikast” şeklinde ifade etmektedir (Cioran, 1993: 33).

Ümitsizlikte öfke veren şey haklılığı, besbelliliği, belgelere dayanmasıdır: röportaj gibidir. Aksine ümidi inceleyin, sahtenin içindeki cömertliğini dillendirme düşkünlüğünü olayı reddedişini bir sapıtmadır, bir kurmacadır. Hayatın da kaynağı bu sapıtmadır ve bu kurmacayla beslenir (Cioran, 1993: 46-47).

Gelecek şimdi için geçmişten daha iyi bir anahtardır (Svendsen, 2008: 97) Kelimelerin içinde kelimeler dolayısıyla yaşayan birey, aynı zamanda başkalarının kelimeleri tarafından da yaratılmaktadır. Bu anlamda “kelimeler asla bizim kelimelerimiz değil”dir. Var olan tek şey ise zamandır (Svendsen, 2008: 116-118)

6.3. Sıkıntı ve Melankoli Tanımlamalarının Mutluluğa Etkisi

Cioran (2013: 17-18), sıkıntıyı kendi kendine yarılan zamanın içimizdeki yankısı, boşluğun açığa çıkması ve hayatı destekleyen ya da icat eden o sayıklamanın kuruması şeklinde tanımlamaktadır. Mutluluğu ise soluk alan her şeyin dokusunu oluşturduğunu gerçeklik aşırılıklarımızın ölçsüzlüklerimizin ve dengesizliklerimizin bir eseri olduğu şeklinde ifade etmektedir. Bu anlamda hayatın sayıklama içinde yaratıldığını ve sıkıntı içinde dağıldığını belirtmektedir. Zaman bilincine ne kadar sahip olunursa zamanın boşluğunu o kadar çok hissetmek mümkündür (Svendsen, 2008: 67-68). Schopenhauer’de insanın ıstırap ile sıkıntı arasında bir seçime sahip olduğunu belirtmektedir. O halde yaşamı sağdan sola ıstıraptan sıkıntıya sallanan bir sarkaç gibi görmek mümkündür.

Eğer insan sıkıntıyı kırmayı başarırsa ıstırap geri gelecektir. Tüm yaşam varoluşa yönelmiş bir kovalamacadır ama varoluş artık problem yaratmadığında yaşam artık ne yapacağını bilmez ve sıkıntıya boyun eğer (Svendsen, 2008: 70).

William Lovell’a göre varoluş giderek büyüyen sıkıntının edebi dairesini ifade etmektedir. “Burada sevinçsiz bir dünya içindeyim tıpkı acının bıkmadan aynı çemberi çizdiği bir saat gibi” (Svendsen, 2008: 78). Buna göre sorulması gereken “Boş bir benlik kendisi için başka hiçbir şey var olmadığı zaman nasıl kendisiyle dolabilir?” sorusudur.

Her şey güçlü bir öznenin hakimiyetine boyun eğdiği zaman her şey sıkıcı hale gelmektedir (Svendsen, 2008: 82).

Sıkıntıda Heidegger'e göre bireyler zamana ve Dasein'in anlamına giriş için en iyi konuma yerleşmiş olduklarından sıkıntı, *bizi* bir anda varlık ve zaman sorunsalı içine yerleştirmektedir (Svendsen, 2008: 140). Günlük yaşamın zamansallığı tam olarak dünyada kayıtsızlığı ve sıkıntıyı yarattığından "Dasein" gündelik yaşama kök salmakta ve dünyada donup kalmaktadır. Bu anlamda sıkıntıda zaman alışıldık bir şekilde geçmek istememektedir (Svendsen, 2008: 154-155).

Neden olduğum gibi olduğumu açıklamak için bir sebep ararım. Belki de zaman günümüzde öyle hızlı kaçıyor ki kaçınılmaz olarak sıkıntıyı yutuyor ya da onu anlaşılabilir kılıyor (Svendsen, 2008: 162-163)

Svendsen (2008: 170-171)'a göre sıkıntıyı tecrübe etmek, gerçekliğin bir parçasını tecrübe ettiğinden sıkıntıda bir boşluk etkisi vuku bulmaktadır. Gündelik yaşamı ve bireyi anlamak adına sıkıntıyı aslında bir veri olarak görmek gerekmektedir. Çünkü melankolinin insan olma haline derinden kök salmış bir şeyle alakası olduğundan insani anlamları ortaya koymaya çalışmaktadır (Borgna, 2014, s. 43). Anahtar kelime ise umuttur ve umut sonu olmayan bu söylemde manidar bir şekilde belirmektedir. Bu anlamda umut demek hayatın bugünden daha iyi gidebileceğine inanmayı ifade etmektedir (Borgna, 2014: 49-50).

Kaygı ise bireyin mevcudiyetine ve umut çözümüne -özellikle de melankolik iz taşıyan bütün insani durumlara- kök salmış psikopatolojik ve varoluşsal ifadelerde görülmektedir (Borgna, 2014: 63). Kaygı hayattaki asli deneyimlerin kendine özgü dizisiyle öznelliğe girmektedir. Bu noktada basmakalıplar ve gündelik yaşamın sıradanlığı ortadan kalkmaktadır. Şimdiki zaman kesitlerini hayatta bırakan geçmiş zaman değildir; geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanların birleşip eşzamanlı olarak birbirlerine karıştıkları bir zamandır. Gelecek şimdi ve burada zaten gerçekleşmiş olan ve geçmişteki olayların da aman vermez bir fırtına misali saldırdığı bir gelecektir (Borgna, 2014: 65-68). Umudun sadece bir duygu değil insan olma halinin yapıtaşlarından -varoluşsal yapıtaşlarından- biridir. Umudun eksikliği insan zamanının hiç akmadığı bir dünyada yer almakta ve umutsuzluk kapalı zamanın hapis gibi olan zamanın bilincini ifade etmektedir. Derin bir deneyim olan melankolide sadece umutsuzluk vardır her umudun silinmektedir (Borgna, 2014: 75-78). Melankolinin sınırında can sıkıntısı yer almaktadır ve bu ikisinin varoluşsal özellikleri

birbiriyle diyalektik şekilde kıyaslandıkları takdirde daha iyi kavranmaktadır. Melankoli sadece klinik bir gerçeklik değildir tıpkı kaygı gibi varoluşu kendi varlığıyla kaplayan bir ruh halidir (Borgna, 2014: 153- 154). Melankolide geçmiş sınır tanımaz can sıkıntısında ise sınırlıdır. Can sıkıntısında suçluluk deneyimi yoktur oysa melankolide vardır (Borgna, 2014: 166).

YEDİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

Çalışma kapsamında ilişkisel sosyoloji, eleştirel realizm, duygu ve beden sosyoloji gibi temel başlıkların yanı sıra covid-19 dönemi ekseninde kavram ve terimler kullanılmaktadır. Öncelikle olarak ilişkisel sosyoloji üzerinde durmak gerekirse ilişkisel sosyoloji, toplumsal hayat içindeki yatınlıkların temelinde bulunan ikilikleri kırmayı amaçlayan toplum ve birey eksenli etkileşim ve ilişkilere odaklanan düşünömsel bir bakış açısına sahip olan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu bağlamda eleştirel realizm ile oldukça benzer yönleri bulunmaktadır çünkü her ikisi de ilişkilere hareket etmektedirler. Eleştirel realizm hem bireyleri hem de toplumu anlamak adına bireylerin izah etme biçimlerinden yapı ve mekanizmalara uzanan bir süreci dikkate alan bir yaklaşımdır. Duygu ve beden sosyolojisi ise gündelik hayat başta olmak üzere bireyleri ve toplumu anlamak adına aslında yatınlıkların belirgin bir şekilde var oldukları çeşitli duygu ve beden izlerini takip eden ilişkili yaklaşımları ifade etmektedirler. Çalışma bu temel kavramlar ekseninde şekillenen konular ve tartışmalara bağlı olmak üzere şekillenmektedir.

Covid-19 2019 Aralık ayında ilk olarak Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinde görölmüş, etkileri sebebiyle Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi ilan edilmiştir. Türkiye'de ise ilk kez 10 Mart 2019 tarihinde ortaya çıkmıştır. Covid-19, şiddetli akut (aniden gelişen, etki süresi hızlı) solunum sendromu ve pnömoniye (akciğer iltihabı ve nefes darlığı) neden olan bir virüstdür. Bu dönem içerisinde covid-19'a ilişkin göstergelerden bahsetmek gerekmektedir. Bu göstergeler; maske, siperlik, önlük ve koruyucu tulum vb.dir. Bunların yanı sıra bazı temel kavramlara da değinmek gerekmektedir. Söz konusu olan kavramlardan ilki "triyaj"dır ve bu kavramsallaştırma öncelik sıralamasını yani en acil olan ile ilk yapılması gerekeni ifade etmektedir. Bir diğere önemli kavramsallaştırma ise "mavi kod"dur ve ölüm tehlikesine karşı yaşam desteği ile ilintilidir. Son olarak "beyaz kod", sağlık çalışanlarına yönelik şiddette kullanılan bir koddur. Tüm bu kavramsallaştırmalar sağlık çalışanlarının kullandıkları terimlerdir ve söz konusu dönem ile de (hem olağan hem de olağan üstü zamanlarla) oldukça ilişkili olan önemli kavramsallaştırmalardır. Bu dönem normal ya da rutin tanımlamaların dışında bilinen hayat işleyişinden farklı olarak belirsizliğin daha çok hâkim olduğu, belirsizliğe bağlı olarak da güven algısının yaşam içerisindeki eksikliğinin artması durumu her alanda olduğu gibi bireylerin psikolojik süreçlerinde de oldukça etkili olmaktadır. Buna bağlı

olarak pek çok duygu durumunun olduğu ya da oluşmadığı bir dönem söz konusu olmakla birlikte bireysel etkinin yanı sıra toplumsal etkininde oldukça fazla olduğu görülmektedir. Çünkü normal olan tüm tanımlamaların dışında bir yaşam alanı oluşturmaya çalışmak her anlamda ve her alanda bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gibi dönemlerde daha farklı bir ifade ile kriz zamanlarında feda edilen kesimlerin- daha hassas ve dikkat edilmesi gereken hem feda edilen hem de feda eden bir kesim olan pek çok kesimlerin her an her zamanda hatta normal tanımları içerisinde yaşamının mümkün olduğu zamanlarda bile söz konusu iken- bu dönemde hemşirelerin bu tanımlama içerisinde kaldığı görülmektedir. Bireylerin enfekte ya da taşıyıcı olma ihtimalleri stres ve risk durumlarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu dönemde sağlık çalışanları başta olmak üzere pek çok insan hastalığa yakalanmıştır. Günlük yapılan testlerdeki vaka sayılarının ve ölüm oranlarının artması, tıbbi malzeme ve cihazlarda yetersizlik, aktif ve yoğun çalışma temposu, stres gibi faktörler tükenmişlik duygusunun yanı sıra pek çok duygu durumunun oluşmasına neden olmaktadır (Arpacıoğlu, vd., 2021: 89). Söz konusu olan bu duygu durumlarını hemşireler ekseninde anlamlandırmaya çalışmak bu çalışmanın temel amaçlarından biridir. Bu bağlamda hemşirelik kavramsallaştırması üzerinde durmak gerekmektedir. Ateş vd. (2020: 626)' a göre hemşirelik, "bilim ve sanatı içinde barındıran geçmişten bugüne sosyal, kültürel ve teknolojik değişimlerle kendini yenilemeyi başaran birey, aile ve toplumun sağlık durumu ile ilgilenirken etik ve merhamet duygusunu da mesleğinin bir parçası sayan uygulamalı bir sağlık disiplini" olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra hemşirelerin tanımı ve çalışma süreleri arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak açısından literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında hemşirelerin günde maksimum 12 saat çalışmaları ve haftalık çalışma saati 48 saati geçmemesi gerektiği belirtilmektedir (Kıraner ve Terzi, 2020: 84). Ancak söz konusu olan bu tanımlama ve çalışma saatleri arasındaki ilişkinin farklılıklar taşıdığını belirtmek gerekmektedir. Bu konu ile ilgili bulgulara çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yeniden değinilecektir.

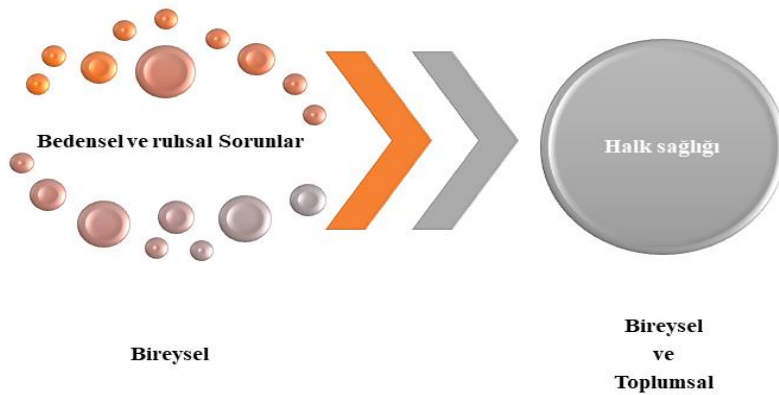
Çalışma ekseninde sağlık çalışanı olan hemşirelerin duygu durumlarına ilişkin anlamlandırma sürecine bağlı olarak dikkate alınan bazı temel kavramlar şöyledir: tükenmişlik-duygusal tükenme, mesleki doyum, motivasyon kaybı, depresyon, anksiyete, korku/covid-19 korkusu, kaygı, duyarsızlaşma vb. şeklindedir. İş doyumunu kavramsallaştırması, genellikle sağlık çalışanlarının işin özellikleri ile beklentilerinin birbirine uyumlu olması durumunda gerçekleşen bir olguyu ifade etmektedir (Arpacıoğlu,

vd. 2021: 89). Bu olgu aynı zamanda pek çok duygu durumunun da hem nedeni hem de sonucunu meydana getirmektedir. Bunların yanı sıra bireylerin yaşam koşulları, hayata yükledikleri anlam da iş doyumunu ile duygu durumunu etkileyen faktörlerdir. Bu bağlamda bireylerin mutluluk kavramına yükledikleri anlam da oldukça önemli bir etkidir. Çalışma şartlarına ilişkin: salgın sırasında hastanede ekipman, personel sayısı gibi fiziksel şartların yetersizliği düşüncesi, eve dönüş aşamasında evdeki yaşayanlara hastalığı bulaştırma kaygı düzeyleri, salgın sonrası çalışma düzenindeki değişiklik, covid hastalarıyla çalışma düzeni ve bu hastalarla çalışmak için verilen görevlerde mesleki olarak ne kadar yeterli hissettiği, covid 19 hastalarıyla çalışırken yaşadığı duygular ve deneyimleri başkalarıyla paylaşma durumlarına ilişkin faktörler dikkate alınmaktadır. Artan iş gücü, yoğun çalışma programı, pozitif vakalarla karşılaşma durumlarının etkisi ele alınmaktadır. Korunma, güvenlik, endişe gibi etik kaygıların bireysel ve toplumsal etkileri anlamaya çalışılmaktadır.

Turner (2019: 177) hastalığa sosyolojik yaklaşmanın öneminden bahsetmektedir. Ona göre hastalığa sosyolojik olarak yaklaşmak için hastalığın bir dil olduğu, beden bir temsil olduğu ve son olarak da tıbbın politik bir pratik olduğu görüşlerini kaynaştırmak gereklidir. Pandemi gibi olağanüstü bir dönemde olağanüstü koşullar söz konusu olduğunda bu koşullara bağlı olarak bilimsel bakış açılarının da şekillenmesi gerekmektedir. Söz konusu olan bu dönemi ve bu döneme ilişkin alınacak tedbirlere dair bir kavramsallaştırma olan “epidemioloji” salgınlar bilimini ifade etmektedir. Bu anlamda epidemioloji (salgınlar bilimi), “sağlıkla ilgili olayların saptanması ve bu olayların dağılımının nedenlerinin incelenmesi ile kontrolü için gerekli uygulamaları sağlayan bilim dalı”nı ifade etmektedir. Epidemiolojinin amacı ise sağlık problemlerinin sağlıkla ilgili durumların nedenlerini araştırmak ve buna uygun koruyucu yöntemler geliştirmektir. Bu yüzden epidemioloji, covid-19 dönemi içerisindeki salgının sürecini izlemek, bu sürece ilişkin nedenleri tespit etmek ve salgına ilişkin koruyucu yöntemler sunması açısından önemlidir.

Epidemioloji tıpta hem klinik hem de toplum bilimlerinde kullanılmakla birlikte hastalık ve sağlık problemlerinin dağılımını (tanımlayıcı epidemioloji), nedenlerini (analitik epidemioloji) ve sağlık problemlerinin teşhis, tedavi ve önlenmesi için (deneysel epidemioloji) uygun yöntemleri belirlemeye yarayan tıbbi araştırma tekniklerini öğreten bilim dalıdır. Buna göre epidemiolojik yöntemin kullanım alanları; sağlık sorunlarının zaman süreci içinde değişimi, toplumun sağlık sorunlarına tanı konması, hastalığın klinik

tablosunun tam olarak belirlenmesi, kişilerin belirli sağlık sorunları ile karşılaşma olasılıklarının saptanması, sendromların belirlenmesi, hastalık ve sağlık sorunlarının nedenlerinin araştırılması ve sağlık kurumlarının çalışmalarının değerlendirilmesi şeklinde özetlenebilir (İşsever, vd., 2020: 2). Bu anlamda epidemiyoloji kavramının oldukça önemlidir. Çünkü söz konusu olan pandemi dönemi içerisinde karşılaşılması muhtemel bir diğer kavramsallaştırma olan “infodemi”nin engellenmesi bağlamında epidemiyolojinin vurgulanması gerekmektedir. “İnfodemi” kavramı, “henüz belirli bir tedavisi veya aşısı olmayan kolayca yayılan ve yeni ortaya çıkan bir bulaşıcı hastalığa” benzetilebilir. Farklı bir ifade ile psikososyal dinamiklerde gelişen ve hızla çoğalan önyargıları da içermektedir (Gölbaşı ve Metintaş, 2020: 127-129). Pandemi sürecinde pek çok bilgi kirliliğinin-düzensizliğinin olduğu ve oldukça hızlı bir şekilde geniş kitlelere ulaştığı düşünüldüğünde hemşirelerin-bireylerin hem salgına hem de yaşamlarına ilişkin nasıl bir tutum izlemeleri konusunda oldukça kaygılı bir durum ile karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu yüzden epidemiyolojinin ve halk sağlığının vurgulanması önemlidir. Çünkü halk sağlığını toplumsal çaba bağlamında hastalığı önleme, yaşamı uzatma ve sağlığı geliştirme bilimi olarak tanımlamak mümkündür. Winslow’un tanımı ile “halk sağlığı”, “organize edilmiş toplumsal çalışmalar sonucunda çevre sağlık koşullarını düzelterek, bireylere sağlık bilgisi vererek, bulaşıcı hastalıkları önleyerek, hastalıkların erken tanı ve koruyucu tedavisini sağlayacak sağlık örgütleri kurarak, toplumsal çalışmalarını her bireyin sağlığını sürdüreceği bir yaşam düzeyini sağlayacak biçimde geliştirerek hastalıklardan korunmayı, yaşamın uzatılmasını, beden ve ruh sağlığıyla çalışma gücünün artırılmasını sağlayan bir bilim ve sanat”tır (Erdoğanaras, vd., 2020: 117).

Şekil 71. Halk sağlığı etkisi

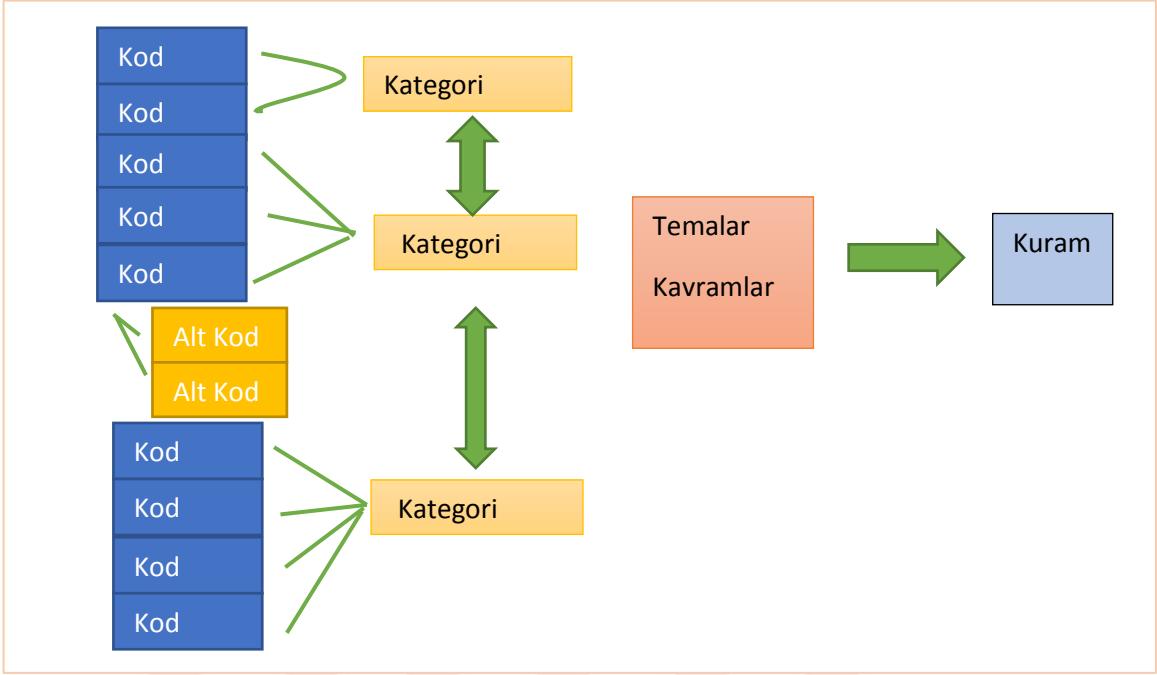
Psikolojik sađlđın korunması ile bireysel ve toplumsal halk sađlđı birbiri ile ilişkilidir. Bu anlamda sağlık, sağlık psikolojisi, sağlık psikolojik danışmanlığı ve sağlık hizmetleri gibi ilişkili kavramsallaştırmalara değinmek gerekmektedir. “Sağlık”; beden, zihin ve ruhun bir bütün olarak sağlıklı olmasını ifade ederken “sağlık psikolojisi”; hastalıkları nleme, davranışçı tıp, iyileştirme, sağlık eğitimi ve ilgili alanlarda psikolojik danışmanların rollerini-katkılarını destekleyerek sağlık ve hastalıklarla ilgili müdahalelerin etkinliğini araştıran araştırmaları teşvik ederek bu alana katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. “Sağlık psikolojik danışmanlığı” ise beden, zihin ve sosyal çevre etkileşimini içermekte ve “sağlık davranışı” bireylerin sağlıklarını iyileştirmek ya da hastalıkları önlemek adına yaptıkları ya da yapmadıklarını ifade etmektedir (Kocabaş, 2007: 40). Bu anlamda söz konusu kavramsallaştırmaların (sağlık, sağlık psikolojisi, sağlık psikolojik danışmanlığı ve sağlık davranışı) bir bütün olarak ele alınması ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda sağlık hizmetlerinin  düzeyine değinilmektedir. Sağlık hizmetleri düzeylerinden ilki olan “birinci basamak sağlık hizmetleri”; hastalıklara karşı üst düzey korunma hizmetlerini içermektedir. Bireyin bir hastalığa yakalanma olasılığını azaltmayı hedeflemektedir. Danışmanların risklerini azaltmak ve sağlıklı kalmalarına yardımcı olmak amaçlanmakta ve bilgi beceri ve davranışlar öğretilmektedir. Bu aşamayı “nleme” hizmeti olarak da ifade etmek mümkündür. Bu düzey bağlamında “aile sağlığı merkezleri”nin önemli bir rolü olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle olağanüstü bir dönem olan pandemi dönemi gibi zamanlarda birinci basamak sağlık hizmetlerinin bir nleme rolü üstlenmesi anlamında geliştirilmesi hedeflenmelidir. Birinci basamak ile ilişkili olan “ikinci basamak sağlık hizmetleri” ise; erken teşhis ve tedaviye yönelik hizmetleri içermektedir. Bu hizmet ekseninde amaç sorunun ilerlemesini önlemektir ve bu düzeyi “tarama” programları olarak ifade etmek mümkündür. Bu düzey pandemi dönemlerinde hasta sayısına ilişkin ve hasta artış oranları ile ilgili bilgiyi içermesi açısından bir perspektif sunmaktadır. Son olarak “nc basamak sağlık hizmetleri”; tedavi hizmetlerinden sonraki iyileştirme faaliyetleri ile ilişkilidir. Bir süre belli bir hastalıkla yaşayan kişilerin yaşadıkları yan etkilerle ilgili zorluklarla baş etmeleri için ihtiyaç duydukları yardımı sunmaktadır. Kişinin yaşamına nasıl devam edeceği konularında çalışmak ve bu durumlarda yaşayan “duygular”ı ele almak bu düzey hizmetlerdir (Kocabaş, 2007: 42). Bu bağlamda üçüncü basamak sağlık hizmetini covid-19

aşlarının bulunması ve uygulanması olarak değerlendirmek mümkündür. Olağan ve olağanüstü dönemler düşünüldüğünde birinci basamak sağlık hizmetlerinden düzenlenmesi, tarama uygulamalarının gerçekleşmesi ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri bağlamında ise kişinin yaşamını kolaylaştırmak adına ihtiyaç duydukları yardımı sunmak şeklinde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu yüzden de “sağlık eğitimi” halk sağlığı için oldukça önemlidir. Salgınlarda temel yaklaşım enfeksiyon zincirini bir yerden kırmak olduğundan salgın yönetiminde salgına karşı hazırlıklı olmak, erken uyarı sistemleri ile salgını erken fark etmek ve hızlı yanıt verebilmek yani doğrulama inceleme ve kontrol çalışmaları ardından salgının değerlendirilmesi yer almaktadır (Varol ve Tokuç, 2020: 581). DSÖ Avrupa bölgesi için yayınladığı rehberde “Covid-19 Geçiş Sürecinde Halk Sağlığı Önlemlerinin Güçlendirilmesi ve Uyarlanması” rehberinde geçiş döneminde hareket kısıtlılığı uygulamalarını azaltarak toplumları kalıcı bir biçimde yeniden açarken dikkatli, kararlı ve istikrarlı bir çıkış stratejisi izlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Rehberde göre kısıtlayıcı önlemlerin azaltılması ve geçişin yönetiminin dört temel bileşeni bulunmaktadır. Bu dört bileşenden ilki “kanıta dayalı karar verme süreçleri”dir ve bu süreçte hastalık belirtilerinin ortaya çıkmasından itibaren 48 saat içinde kuşkulu vakalara test yapma hızı, vakaların 24 saat içinde izole edilme hızı, temaslılara uygulanan karantina koşulları, yaş ve benzeri farklı özelliklere göre olgu fatalite (ölüm oranı) hızı hesapları epidemik eğri (hastalığın seyri) trendi ve yeni vaka sıklığı durumu gibi göstergeler incelenmelidir. Bir diğer bileşen ise “gereksinimlere uygun düzenlenmiş sağlık hizmetler”dir ve bu başlıkta sunulan sağlık hizmetlerini değerlendirmeye yönelik birtakım ölçütler (koruyucu tanı izolasyon ve tedavi hizmetlerinin sunumu sıklığı vb.) geliştirilmiştir. “Salgının sosyal ve davranışsal etkilerinin boyutunun belirlenmesi” bileşeni ise salgın ve salgın nedeniyle konulan kısıtlılıkların bedensel ve ruhsal sağlığı nasıl etkilediği incelenmelidir. Son olarak “ekonomik yapı ve destek bileşeni” ise salgının ekonomik kararlılığı olumsuz yönde ve ne düzeyde etkilediğinin saptanabilmesi için gerekli çalışmaların yapılması beklenmektedir (Varol ve Tokuç, 2020: 591-592). Tüm bu süreçlerin salgınlarda ve salgın öncesi dönemlerde uygulanması önemlidir. Çünkü toplum sağlığı ile sosyal devlet ilişkili olmalıdır. Sosyal hizmetlerin toplumsal ihtiyaçlarla kesişmesini ve toplum ile buluşmasını sağlamak gerekmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde hemşirelerin Covid-19 döneminde sosyo-kültürel, ekonomik ve politik süreçlerine ilişkin bireylerin perspektiflerinden elde edilen bulgulara

yer verilmiştir. Bu anlamda ‘‘MAXQDA 2022’’ programı aracılığıyla ‘‘Temellendirilmiş Kuram’’ perspektifinden kodlamalar yapılmıştır. Araştırmada nitel verilerin analizini temel alan ‘‘temellendirilmiş kuram’’ deseni benimsenmiştir. Tikeldengelim ile düzenlilikler belirlenerek kodlama aşamasında kavramlar yeniden tanımlanmıştır. Geri çıkarım ekseninde ise nedensel mekanizmalara odaklanılarak olası/gerekli bağlamsal koşullar belirlenmiştir. (Bu akıl yürütme stratejisinin sürekli değişip dönüştüğünü belirtmek gerekmektedir.) Bu anlamda hangi toplumsal koşulların ortaya çıktığı ve eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olan etkenlerin neler olduğu üzerinde durulmuştur. Halbwachs (2018: 15)’in da belirttiği gibi en kişisel duygu ve düşünceler kaynağını toplumsal bağlam ve koşullardan almaktadır. Bu anlamda nedenlerin nedenlerini anlamak ve bu nedenlerin neler yaptığını açıklamak için toplumsal ve bireysel çözümler önemlidir. Tikeldengelim yoluyla betimlemeler elde edilmiş, yeniden bağlamsallaştırılmıştır. Elde edilen veriler sonucunda biyo-psiko-sosyal süreçlerde karşılaşılan temel problemlere ilişkin belli bir teorik model ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu ekseninde her görüşmenin deşifresi programa yüklenerek temellendirilmiş kuramın kodlama aşamaları (açık, eksensel, örüntüsel) takip edilerek kodlar oluşturulmuştur. Bu kodlarla daha geniş kategorilere ardından temalara ulaşılmıştır.

Bir araştırmada temalar için kodlama yapılmaktadır. Tema; kodlama, kategorizasyon ya da analitik bir yansıma sürecinin çıktısı olabilir ama bizzat kodlanan bir yapı değildir. Genellikle temalar ilk bakışta anlaşılabilen örtük süreçleri betimleyen bir ifade ya da cümledir (Saldana, 2019: 15-16). Söz konusu olan bu ilişkiyi anlamlandırmak için kod-kategori ve tema ilişkisi üzerinde durulmuştur.

(Saldana, 2019: 14).

Şekil 72. Kod-kategori ve tema ilişkisi

Saldana (2019: 4-6)'ya göre kod; verinin ana konusunu-özünü temsil etmektedir. Kodlama sürecini “birinci döngü kodlama” ve “ikinci döngü kodlama” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. “Birinci döngü kodlama” süreçlerinde kodlanan veri tek bir kelimedenden, bir paragraftan, bir sayfadan, metinden ve video görüntülerinden oluşabilmektedir. “İkinci döngü kodlama” süreçlerinde kodlanan veriler ilk döngüdeki veri birimlerinin aynısı olabileceği gibi daha uzunca metinler, verilerle ilgili analitik kodlar ve hatta o ana kadar üretilen kodların yeniden düzenlenmiş hali olabilmektedir. Bu anlamda “kod”; veriyi temsil ya da tecrübe etmek suretiyle örüntü saptamak veriyi kategorize etmek, iddia ya da önerme geliştirmek temellendirilmiş kuram gibi analitik süreçlerde kullanılmak üzere her bir veriye yorumlanmış anlamlar yüklemek amacıyla araştırmacı tarafından üretilmiş yapılardır. “Kodlama” ise yorumlamaya dayalı bir eylem olmakla birlikte açık ve basit olanlardan seçilmiştir. Ontolojik ve epistemolojik yönelimlere, kuramsal ve kavramsal çerçevelere, kodlama yöntemi tercihinine ilişkindir. Kodların yanı sıra örüntüler, veri setindeki bir eylemin/verinin en az iki kez tekrarlı düzenli ya da tutarlı bir şekilde ortaya çıkması olarak tanımlanabilmektedir. Bu anlamda kod ve kodlama sürecinde teklik ve çokluk arasındaki ilişkiyle ilişkili olan örüntüler oldukça önemlidir. Örüntüler (ritüeller, rutinler, kurallar, roller, ilişkiler vb.), insanların günlük yaşamlarındaki alışkanlıklarını ve onlar için nelerin

önemli ya da dikkate değer olduğunu göstermektedir. İlk döngüde kodlanan verilerin gerektiğinde yeniden düzenlenmesi ve analiz edilmesi için kullanılan yöntemler söz konusudur. Kategoriler oluşturulmadan önce verilerin yeniden kodlanması gerekmektedir. Bu anlamda ikinci döngü kodlama sürecinin başlıca amacı ilk kodlama döngüsünde elde edilen kodlardan hareketle kategorik, tematik, kavramsal ve kuramsal bir düzenlemeye ulaşmaktır (Saldana, 2019: 234).

Çalışma ekseninde altı tema belirlenmiştir. Çalışma ekseninde tanımlanan temalar;

1. Covid-19 Deneyimleri/ **Pandemi Dönemi ve Toplumsal Değişme**
2. Gündelik Hayat Etkisi/ **Gündelik Hayat ve Mesleki Yaşam**/ Gündelik ve Mesleki Yaşam
3. Bedende Gözlemlenen Değişiklik/ **Beden Pratikleri**
4. **Duygu ve Duygulanım Süreçleri**
5. Mutluluk Tanımlamaları/ Mutluluk Kavramsallaştırmaları/ **Mutluluğa Yüklenen Anlam**
6. Toplumsal Yapı Eleştirisi/ **Toplumsal Yapı Göstergeleri ve Eleştirileri**

Kategoriler, veri setinin açık bir bölümünü betimleyen bir sözcük ya da sözcük öbeğidir (Saldana, 2019, s. 16) Kodlardan yola çıkarak oluşturulan kategoriler temalara göre düzenlenmiştir.

Çalışma Ekseninde Tanımlanan Olası Kategoriler

1.) **Pandemi Dönemi ve Toplumsal Değişme Temasına İlişkin Olası Kategoriler**

- Covid-19 Baskın Duygu-Düşünce Tanımlamaları
- Covid-19 Deneyimleri ve Covid Hastasına Müdahale
- Enfekte Olma ve İzolasyon Süreci
- Aşı Tedirginliği/Tereddütlüğü
- Hizmet İçi Eğitim
- Hasta-Hemşire İlişkisi
- Nöbet-Mesai Sistemleri

2.) **Gündelik Hayat ve Mesleki Yaşam Temasına İlişkin Olası Kategoriler**

- Covid-19 Öncesi-Sonrası Hastane
- Aile Yaşamında Sosyal Mesafe

- Hijyen Alışkanlıkları ve Değişen Rutinler
- Boş Zaman Değerlendirme
- Aile ve Sosyal Yaşamdan Fedakârlık
 - Maddi Fedakârlık
 - Manevi Fedakârlık
- Eskiye Dönüş ve Normalleşme Süreci

3.) **Beden Pratikleri Temasına İlişkin Olası Kategoriler**

- Maske Kullanımı
- Sağlık Problemleri
- Bedene Yönelik Etki/ Bedende Gözlemlenen Değişiklik
- Uyku İhtiyacı
- Beslenme Koşulları
- Ulaşım İmkânı

4.) **Duygu ve Duygulanım Süreçleri Temasına İlişkin Olası Kategoriler**

- Covid-19’da En Çok Hissedilen Duygu
- Covid-19’da En Büyük Korku
- Sosyal ve Psikolojik Destek İhtiyacı
- Bireysel-Grup Danışmanlığı Gerekliliği
- Rasyonel Olmayan İş Tanımına İlişkin Hayal Kırıklığı
- Belirsizlik Durumunun Yarattığı Endişe Duygusu
- Risk ve Yalnızlık
- Sosyal Medya Kaygısı
- Covid-19’a Yakalanma Korkusu
- Ayrım ve Damgalama
- Kurallarla İlgili Uyarma Zorunluluğu

5.) **Mutluluğa Yüklenen Anlam Temasına İlişkin Olası Kategoriler**

- Mutluluğa İlişkin Tanımlamalar
- Covid-19 Öncesi-Sonrası Değişen Mutluluk
- Hayatın Anlamı ve Mutluluk
- Meslek Yaşamı ve Mutluluk
- Başarı ve Mutluluk İlişkisi
- Güvenlik ve Mutluluk İlişkisi

6.) Toplumsal Yapı Göstergeleri ve Eleştirileri Temasına İlişkin Olası Kategoriler

- Covid-19’da En Önemli Problem Tanımlaması
- Salgınlara İlişkin Alınan Tedbirler
- Kadro Hakkı ve Sözleşmeli Olma Durumu
- Hemşireler ve Özlük Hakkı
- İş Güvenliği ve Önlem
- Mesleki Etik ve İş Etkinlikleri
- Eğitim Etkisi
- Sağlık ve Sosyal Güvenlik Politikaları
- Tayin ve İzin Hakkı
- Covid-19 ve Meslek Hastalığı
- Değişen Bilimsel Bilgilere İlişkin Uygulama ve Prosedürler
- Ekonomik Sorunlar ve Ekonomik Sıkıntı
- Sendikaların Varlığı
- Sağlık Personeli ve Yurt Dışına Çıkma Durumu
- Sağlık Sistemine İlişkin Bütünsel Bir Değişim

Çalışma ekseninde tanımlanan kodlar, kategoriler ve temalar ekseninde öncelikle katılımcıların demografik özelliklerine değinilecektir. Daha sonra söz konusu olan temalar bağlamında analizler sunulacaktır.

Tablo 18

Katılımcıların bazı demografik özellikleri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Medeni Durum	Çocuk Sahibi Olma/Olmama Durumu	Yaşadığı Yer
Katılımcı 1	29	Kadın	Lisans	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 2	38	Kadın	Yüksek Lisans	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 3	31	Kadın	Yüksek Lisans	Evli	1 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 4	45	Kadın	Lisans	Evli	1 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 5	32	Erkek	Doktora	Evli	-	Çanakkale
Katılımcı 6	27	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 7	25	Kadın	Ön Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 8	26	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale

Katılımcı 9	23	Kadın	Lisansını tamamlıyor	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 10	52	Kadın	Sağlık Meslek Lisesi	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 11	41	Kadın	Yüksek Lisans	Evli	3 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 12	38	Kadın	Lisans	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 13	29	Kadın	Lisans	Evli	1 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 14	32	Kadın	Sağlık Meslek Lisesi	Evli	3 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 15	37	Kadın	Lisans	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 16	27	Kadın	Yüksek Lisans	Evli	-	Çanakkale
Katılımcı 17	37	Kadın	Lisans	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 18	29	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 19	35	Kadın	Lisans	Evli	-	Çanakkale
Katılımcı 20	30	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 21	23	Kadın	Lise	Evli	-	Çanakkale
Katılımcı 22	32	Kadın	Lisans	Evli	1 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 23	33	Kadın	Ön Lisans	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 24	25	Kadın	Lisans	Evli	-	Çanakkale
Katılımcı 25	42	Kadın	Lisans	Evli	3 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 26	28	Kadın	Lisans	Evli	1 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 27	39	Kadın	Yüksek Lisans	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 28	32	Kadın	Lisans	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 29	24	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 30	35	Kadın	Lise	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 31	24	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 32	26	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 33	27	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 34	27	Kadın	Ön Lisans	Evli	-	Çanakkale
Katılımcı 35	24	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 36	39	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 37	45	Kadın	Lisans	Evli	2 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 38	31	Kadın	Lisans	Evli	Hamile	Çan
Katılımcı 39	25	Kadın	Lisans	Evli	-	Çanakkale
Katılımcı 40	27	Kadın	Lisans	Evli	1 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 41	38	Kadın	Lisans	Evli	1 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 42	30	Kadın	Yüksek Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 43	26	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 44	31	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 45	25	Kadın	Lisans	Bekar	-	Çanakkale
Katılımcı 46	33	Kadın	Lisans	Evli	1 çocuk	Çanakkale
Katılımcı 47	25	Kadın	Ön Lisans	Evli	Hamile	Çanakkale

Katılımcı 48	30	Kadın	Yüksek Lisans	Bekar	-	Çanakkale
--------------	----	-------	---------------	-------	---	-----------

Tablo 1 ekseninde katılımcıların sosyo-demografik bilgilerine değinilmiştir. Katılımcıların yaş aralığı incelendiğinde 23-52 yaş aralığında oldukları ve kadın katılımcıların daha ağırlıklı olduğu göstermektedir. Eğitim durumları ise lise-doktora arasında değışkenlik göstermekle birlikte lisans mezunu olan katılımcıların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Evli olan katılımcıların bekâr olanlara oranla daha fazla olduğu ayrıca çoğu katılımcının çocuk sahibi olduğu gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra katılımcılar genellikle Çanakkale’de yaşamaktadır.

Tablo 19

Katılımcıların hemşirelik ile ilgili bazı demografik bilgileri

Kod	Çalışılan Hastane	Çalışılan Bölüm	Çalışma Süresi	Kadro lu ya da Sözleşmeli Olma Durumu	Hemşireliği Seçmede Etkili Olan Etkin	Doğum Yeri
Katılımcı 1	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yeni Doğan Yoğun Bakım	7 yıl	Kadro lu	Aile etkisi (anne etkisi)	Biga
Katılımcı 2	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yönetici Hemşire	16 yıl	Kadro lu	Kendi isteği ve teyze etkisi	Kastamonu
Katılımcı 3	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Onkoloji Servisi	10 yıl	Kadro lu	Kendi isteği ve iş imkanı etkisi	Çanakkale
Katılımcı 4	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Solunum	13 yıl	Kadro lu	Kendi isteği	Balıkesir
Katılımcı 5	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Akademisyen Hemşire (Yönetici Kısmında Görevli)	6 yıl	Kadro lu	Kendi İsteği	Hatay

Katılımcı 6	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Kulak Burun Boğaz Servisi	5 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği ve aile desteği	Çanakkale
Katılımcı 7	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yeni Doğan Yoğun Bakım	4 yıl	Sözleşmeli	Aile etkisi	Kayseri
Katılımcı 8	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yeni Doğan Yoğun Bakım	1 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Ordu
Katılımcı 9	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yeni Doğan Yoğun Bakım	2 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Hatay
Katılımcı 10	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Çocuk Kan Alma	29 yıl	Kadrolu	Kendi isteği	Osmaniye
Katılımcı 11	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Çocuk Alerji	17 yıl	Kadrolu	İş imkânı etkisi	Çanakkale
Katılımcı 12	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	-	16 yıl	Kadrolu	Kendi isteği	Çanakkale
Katılımcı 13	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Kalp Damar	4 yıl	Kadrolu	Kendi isteği	Muğla
Katılımcı 14	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Kardiyoloji	13 yıl	Kadrolu	Aile etkisi (anne etkisi)	Çanakkale
Katılımcı 15	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	FTR Ünitesi	13 yıl	Kadrolu	Puan etkisi	Çanakkale
Katılımcı 16	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Kulak Burun Boğaz	6 yıl	Sözleşmeli	Aile Etkisi	Çan

	Uygulama Hastanesi					
Katılımcı 17	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Üroloji	15 yıl	Sözleşmeli	İş imkanı etkisi	Çanakkale
Katılımcı 18	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	-	4 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Edirne
Katılımcı 19	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Göğüs Hastalıkları	12 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	İstanbul
Katılımcı 20	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Beyin Cerrahi ve Nöroloji	4 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Ankara
Katılımcı 21	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yeni Doğan Yoğun Bakım	1 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Manisa
Katılımcı 22	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yeni Doğan Yoğun Bakım	9 yıl	Kadrolu	Kendi isteği	Zonguldak
Katılımcı 23	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Çocuk Servisi	7 yıl	Kadrolu	Aile etkisi	Bursa
Katılımcı 24	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Çocuk Servisi	2 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Çorlu
Katılımcı 25	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Çocuk Servisi	20 yıl	Sözleşmeli (Kadrodan istifa)	Puan etkisi	Iğdır
Katılımcı 26	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Kadın Doğum Bebek Hemşiresi	7 yıl	Sözleşmeli	Puan etkisi	Edirne

Katılımcı 27	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Kadın Doğum	14 yıl	Kadrolu	Aile etkisi	Çanakkale
Katılımcı 28	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yeni Doğan Yoğun Bakım	12 yıl	Kadrolu	Aile etkisi	Çanakkale
Katılımcı 29	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yeni Doğan Yoğun Bakım	1 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Balıkesir
Katılımcı 30	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Yeni Doğan Yoğun Bakım	17 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Çanakkale
Katılımcı 31	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Kardiyoloji	2 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Çanakkale
Katılımcı 32	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Kardiyoloji	1 yıl	Sözleşmeli	Aile etkisi	İzmir
Katılımcı 33	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Çocuk Servisi	1 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	İstanbul
Katılımcı 34	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Çocuk Servisi	8 yıl	Sözleşmeli	Aile etkisi	Çanakkale
Katılımcı 35	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Enfeksiyon Servisi	2 yıl	Sözleşmeli	Puan etkisi	İzmir
Katılımcı 36	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Enfeksiyon Servisi	2 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Manisa
Katılımcı 37	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Enfeksiyon Servisi	2 yıl	Sözleşmeli	Aile etkisi (Baba etkisi)	Afyon

	Uygulama Hastanesi					
Katılımcı 38	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Çocuk Servisi	7 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Çan
Katılımcı 39	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	-	1 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Çanakkale
Katılımcı 40	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Göz Servisi	5 yıl	Kadrolu	Kendi isteği	Çanakkale
Katılımcı 41	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Çocuk Servisi	10 yıl	Kadrolu	Öğretmen etkisi	Çan
Katılımcı 42	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Anestezi Yoğun Bakım	8 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Kırklareli
Katılımcı 43	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Enfeksiyon Servisi	2 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Balıkesir
Katılımcı 44	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Genel Cerrahi	10 yıl	Sözleşmeli	Puan etkisi	Çanakkale
Katılımcı 45	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Göğüs Cerrahi	3 yıl	Sözleşmeli	Aile etkisi	Zonguldak
Katılımcı 46	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Genel Cerrahi	12 yıl	Sözleşmeli	Aile etkisi (Anne etkisi)	Malatya
Katılımcı 47	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Kardiyoloji	6 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Çanakkale

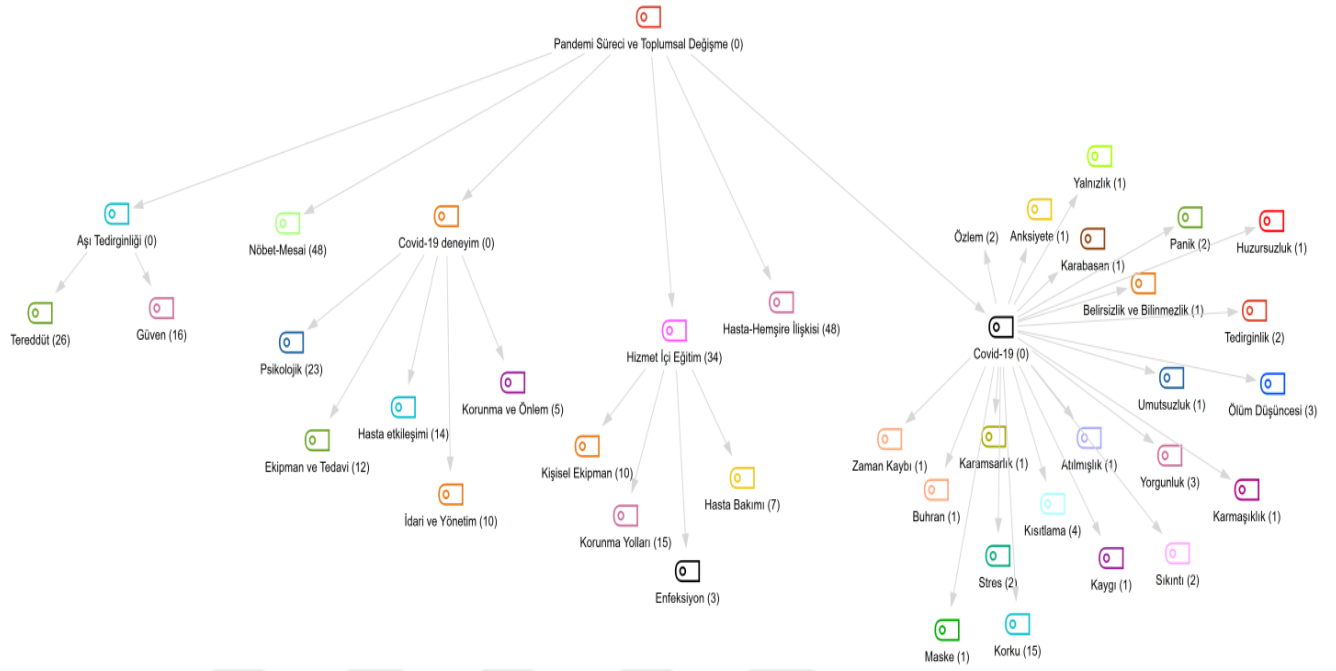
Katılımcı 48	ÇOMÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi	Psikiyatri	7 yıl	Sözleşmeli	Kendi isteği	Trakya
--------------	--	------------	-------	------------	--------------	--------

Tablo 2’de katılımcıların çalıştıkları bölüm, çalışma süreci, kadrolu ya da sözleşmeli olma durumu ile hemşireliği seçmelerinde etkili olan etmenler ve doğum yerlerine yer verilmektedir. Katılımcıların çalıştıkları bölüm değişkenlik göstermektedir ve Çanakkale’de yaşamalarına rağmen doğum yerleri çeşitlilik göstermektedir. Bunun yanı sıra daha sonra da değinilecek olan kadrolu-sözleşmeli ikiliği incelendiğinde sözleşmeli hemşirelerin daha fazla olduğu görülmektedir. Hemşireliği seçmede etkili olan etmenlerde ise aile etkisi, öğretmen etkisi kendi isteği, iş imkânı, puan etkisi gibi sonuçlar ortaya çıkmış ve hemşireliği kendi isteği ile seçen katılımcıların ağırlıklı olduğu gözlemlenmiştir. Çalışma durumları ise 1-20 yıl arasında değişkenlik göstermektedir.

7.1.Pandemi Dönemi ve Toplumsal Değişme

Covid-19 döneminde ortaya çıkan toplumsal değişme süreci ekseninde hemşirelerin söz konusu olan döneme ilişkin tanımlamaları ve sürece yönelik deneyimleri incelenmiştir. Bu anlamda hemşirelerin enfekte olma durumları ve süreci nasıl geçirdikleri bağlamında aşırıya yönelik bakış açıları ele alınmıştır. Bunun yanı sıra covid-19 ile ilintili hizmet içi eğitim alıp almadıkları, hasta ile hemşire arasındaki ilişkilerde ve nöbet-mesai sistemlerinde farklılaşma durumu olup olmaması incelenmiştir. Bu anlamda yaratıcı kodlamalar oluşturulmuştur. Çünkü yaratıcı kodlama, kod ilişkilerini kurmayı ve bu ilişkileri anlamlandırmayı sağlamaktadır. Bu bağlamda bağlamsallığa ilişkiselliğe vurgu yapmak için yaratıcı kodlama önemlidir/kullanılmıştır.

PANDEMİ SÜRECİ VE TOPLUMSAL DEĞİŞME

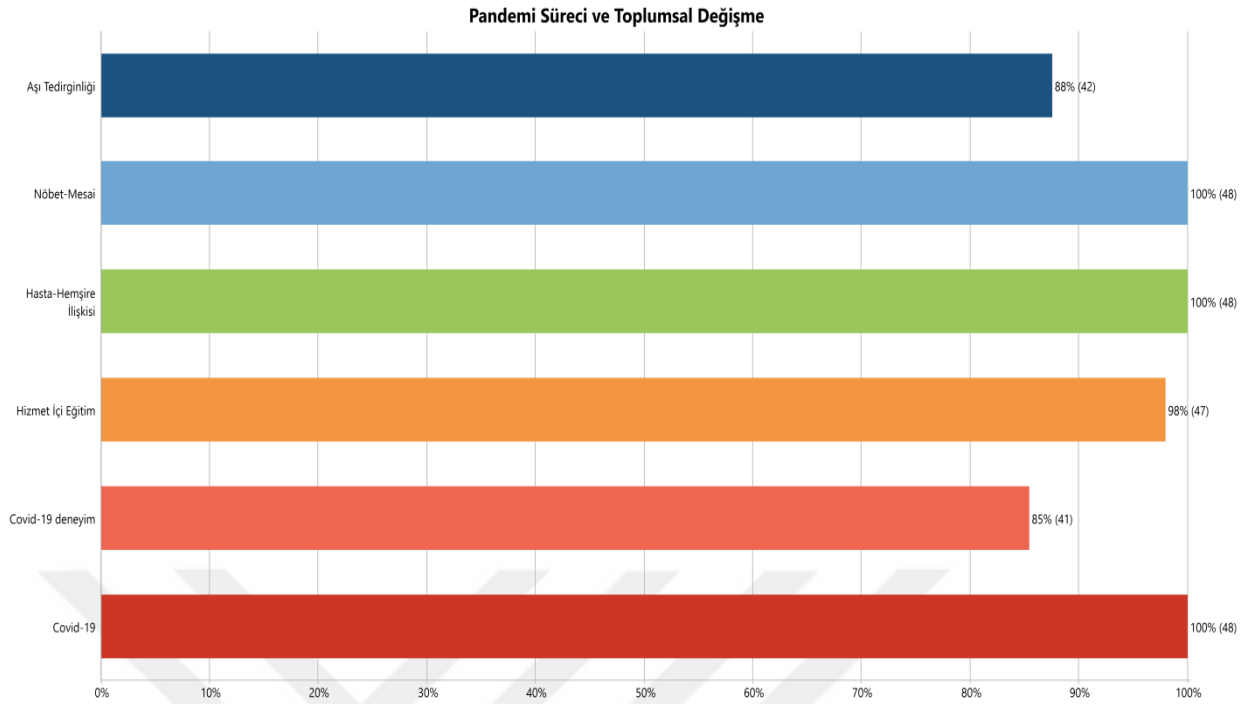

Şekil 73. Pandemi dönemi ve toplumsal değişmeye ilişkin yaratıcı kodlama

Yukarıda verilen görselde “Pandemi Dönemi ve Toplumsal Değişme” sürecine ilişkin ilişkili değerlendirmeler verilmiştir. Söz konusu olan bu ilişkili değerlendirmelerin frekans tablosu ile baskınlık ve çekiniklik durumlarını açık bir şekilde anlamlandırmak mümkündür.

Tablo 20

Pandemi süreci ve toplumsal değişmeye ilişkin frekans tablosu

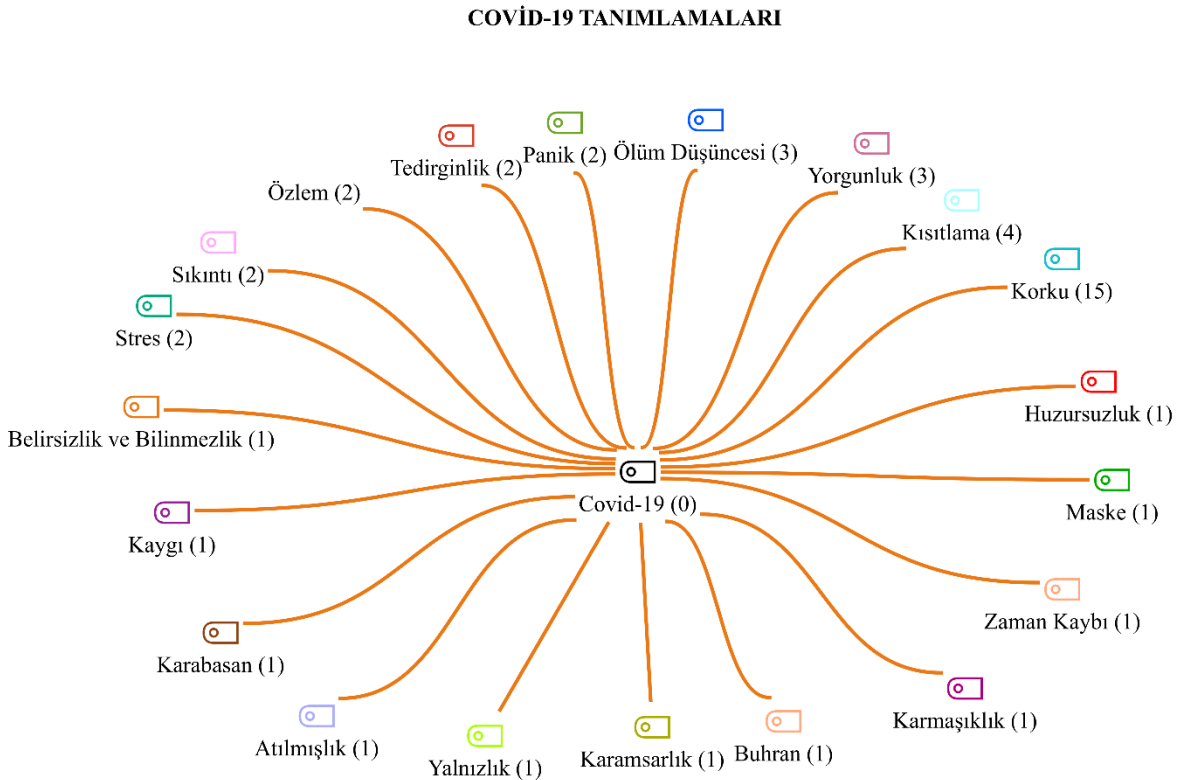

Frekans tablosunda da görüldüğü üzere “aşı tedirginliği”, “hizmet içi eğitim”, “covid-19 deneyimi” ile ilintili olarak daha az katılımın olduğunu belirtmek mümkündür. Söz konusu olan bu değerlendirmeler arasındaki fark bazı katılımcıların covid-19 döneminde aktif olarak çalışmadıklarını düşündüklerinden dolayı “covid-19 deneyimi” ile “hizmet içi eğitim” konusunda detaylı bilgi veremeyeceklerini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. “Aşı tedirginliği” ile ilgili olan fark ise bu konu ile ilgili konuşmamayı tercih etme ile ilgilidir. “Nöbet ve mesai sistemi”, “hasta-hemşire ilişkisi” ve “covid-19 tanımlamaları” ile ilgili tüm katılımcıların etkin olduğu gözlemlenmiştir. Var olan kategorilere detaylı bir şekilde değinilecektir. İlk olarak Covid-19 tanımlamaları üzerinde durulacaktır.

7.1.1.Covid-19 Baskın Duygu-Düşünce Tanımlamaları

Chodorow (2019: 35)’a göre psikanaliz, duyguların rasyonel olduğunu ya da rasyonaliteye varmaya çalıştığını göstermekte ve duygular kendilerini bilinçdışı anlamlarla gerçekleştirmektedir. Buna göre duyguları anladıkça dünyaya yapılan kişisel yatırımları da anlamak ve kavramsallaştırmak mümkün olabilmektedir. Duygular -kültürel olarak tanınsa da tanınmasa da- kendilik ve dünyanın bilinçdışı veçhelerinde doğrudan

hissedilerek onlara karışmaktadır. Çünkü kültürler nasıl duygusal yaşamın şekillenmesine yardımcı oluyorsa psikolojik güç de kültürel olarak tanınan duygulara ilişkin deneyimi güdülemektedir (Chodorow, 2019: 181). Bu bağlamda duyguların gücü, bireyin kendi tarihçesine dayanarak ifade edilmektedir ve bu gücün kişiye ait olduğu kabul edildiğinden duygular, şimdiki inşa eden bir içsel süreçler açısından kaynaklanmaktadır (Chodorow, 2019: 278). Bu yüzden çalışma ekseninde katılımcıların duygulara ilişkin anlamlandırmalarına önem verilmiştir. Bu anlamda katılımcılara covid-19 sürecini düşündüklerinde bu dönemi ifade eden tanımlamaları belirtmeleri istenmiştir. Bu bağlamda söz konusu döneme ilişkin baskın olan duygu, düşünce ya da kavramlara dair tek kelime ile belirttikleri kavramsallaştırmalara yönelik kavram haritası aşağıda belirtilmiştir.

Şekil 74. Covid-19 tanımlamalarına ilişkin kavram haritası

Yukarıdaki kavram haritası incelendiğinde ‘‘korku’’ kavramının en çok ifade edildiği görülmektedir. Bauman (2020: 8)’a göre korku; ‘‘belirsizliğe, tehdite ve bunu yörüngesinde durdurmak veya durdurmak gücünün ötesindeyse müdahale etmek için ne yapılacağına ya da ne yapılabilir ne yapılamayacağına dair belirsizliğe’’ verilen bir adı ifade etmektedir. Bu kavramsallaştırmanın ardından ‘‘kısıtlama’’, ‘‘yorgunluk’’, ve ‘‘ölüm düşüncesi’’ gibi tanımlamalar takip etmektedir. ‘‘Korku’’ aslında tüm katılımcıların farklı

sorular ekseninde genellikle vurguladığı bir kavramdır. Aynı zamanda daha sonra da üzerinde durulacağı gibi bu dönemde en çok hissedilen duygu olarak da ön plana çıkmaktadır.

Her dalgalarda farklıydı, ilk çıktığında korku çok yoğundu. Ekipman yoktu ve nasıl korunulması gerektiğini bilmiyorduk. Bize destek diye gelen hemşirelerde vardı ama bu süreçte korktukları için yardım etmeyenlerde vardı. Kimseyi de suçlayamazsın çünkü herkesin çocuğu vardı. Bazıları çocuklarından ayrı kalmak zorunda kaldı. (Katılımcı 3)

Korkunun eşlik ettiği temel kavram “başkalarına bulaştırma korkusu”dur. Bu korkuyu katılımcıların çoğunda gözlemlemek mümkündür. Çünkü süreç içerisinde bireylerin aslında kendilerinden ziyade ailesine arkadaşlarına ya da hastalara bulaştırma korkusunun çok yoğun olduğu gözlemlenmiştir.

Evdeki çocuklara bulaştırma korkusu vardı. Korku yani kendimizden değil açıkçası bu hastalığı bulaştırma korkusuydu. Çünkü bir sürü hastalık bulaşabilir ama bu hastalık ilk defa duyduğumuz bir hastalıktı. Çocuk yoğun bakımda çalışıyordum ve çocuklarda geliştikten sonra meydana gelen şeyleri bildiğimiz için çocuklara ve evdeki bireylere bulaştırma korkusu vardı. Birinci dereceden biz sağlık çalışanları olarak risk altındaydık. (Katılımcı 23)

İlk başladığım zamanlarda bir tedirginlik oldu tabi ki çünkü nasıl bulaşacağını ve nasıl tedbir alacağımızı bilmiyorduk. Bu yüzden bir tedirginliğimiz vardı. Başkasına bulaştırmaktan ben açıkçası çok korktum. Özellikle aile üyelerinden birisine ya da çevremde bununla alakalı risk grubunda olan arkadaşlarıma onlara bulaştırmaktan korkuyordum. Ama sonraları yavaş yavaş artık bu covid ile nasıl baş etmemiz gerektiğini öğrendiğimiz için bu süreci de yavaşça atlatmış olduk. Çok fazla açıkçası süreç olarak bana bir etkisi olmadı. (Katılımcı 7)

Kavram haritası incelendiğinde aslında tüm kavramların ya da farklı bir ifade ile tüm tanımlamaların aslında birbiri ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bireylerin pek çok duyguyu aynı anda hissettiği pandemi gibi olağanüstü dönemlerde -özellikle kaygı duygusunun oldukça yoğun olduğu zamanlarda- duygular yapısal koşulları anlamak ve nedensel koşulları bulmak konusunda oldukça etkilidir. Söz konusu olan yapısal ve nedensel koşullar bağlamında duygular, insan varoluşunu ve sosyal ilişkileri

anlamlandırmak için bir önkoşuldur denilebilir. Söz konusu ilişkiyi daha iyi anlamlandırmak adına aşağıdaki kelime bulutunu incelemek gerekmektedir.

Şekil 75. Covid-19 tanımlamalarına ilişkin kelime bulutu

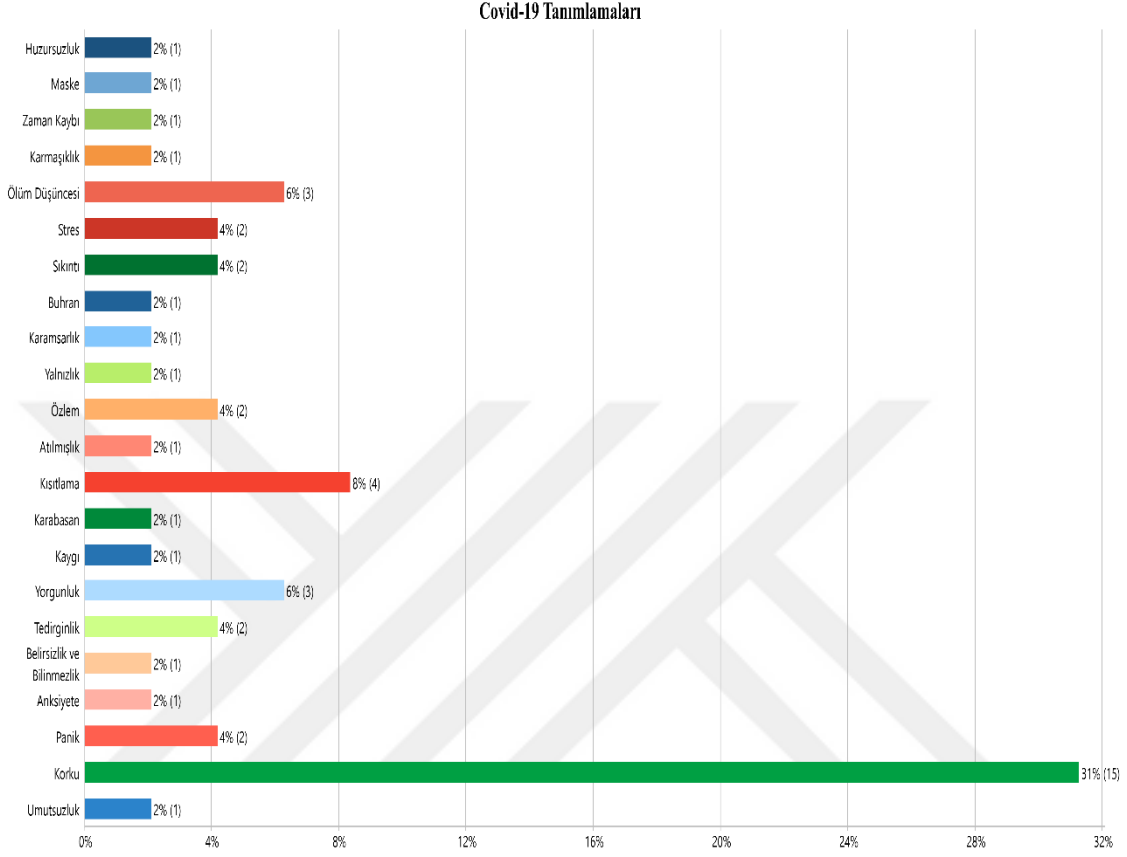
Kelime bulutunda da görüldüğü üzere aslında bu dönemde yoğun olarak var olan korku pek çok şeyin hem sebebi hem de sonucudur. Korkunun hem fiziksel hem psikolojik yansımaları söz konusudur. Başkalarına bulaştırma korkusu ölüm düşüncesine eşlik etmektedir. Bu durum sıkıntı, stres, panik, yorgunluk, tedirginlik vb. farklı kavramlarla farklı şekillerde ifade edilmiştir. Hepsi birbirinin bir yansımasını ifade etmektedir.

Herkeste olduğu gibi öleceğiz düşüncesi vardı. Çünkü sokaklarda insanlar ölümlerini videolar izledik. Sanıyorduk ki hepimiz öyle pat diye öleceğiz. Çocuklar için korktuk. Benim küçük çocuğum havale geçirdi ve en çok ondan korktum. (Katılımcı 27)

Katılımcının da belirttiği gibi söz konusu süreçte sosyal medya etkisi oldukça yoğundur. Bu konuya daha sonra yeniden değinilecektir ancak sosyal medyanın korkuyu çoğalttığını belirtmek gerekmektedir. Bu anlamda covid-19'u tek kelime ile anlatmak mümkün değildir. Katılımcılara olan yansıması aslında yukarıdaki kelime bulutunun ifadesidir. Söz konusu dağılımı aşağıdaki frekans tablosunda da gözlemlemek mümkündür.

Tablo 21

Covid-19 tanımlamalarına ilişkin frekans tablosu

Frekans tablosunda covid-19 tanımlamalarına ilişkin yüzdeleri dilimler ve hangi kelimenin ne kadar sık tekrar edildiğine ilişkin geniş bir bilgi sunulmaktadır. Korku %31 oranında ve on beş katılımcının ifadesi olarak ilk sırada yer almaktadır. Ancak bahsedilen ilişkiyi anlamlandırabilmek adına katılımcıların görüşlerine başvurmak gerekmektedir.

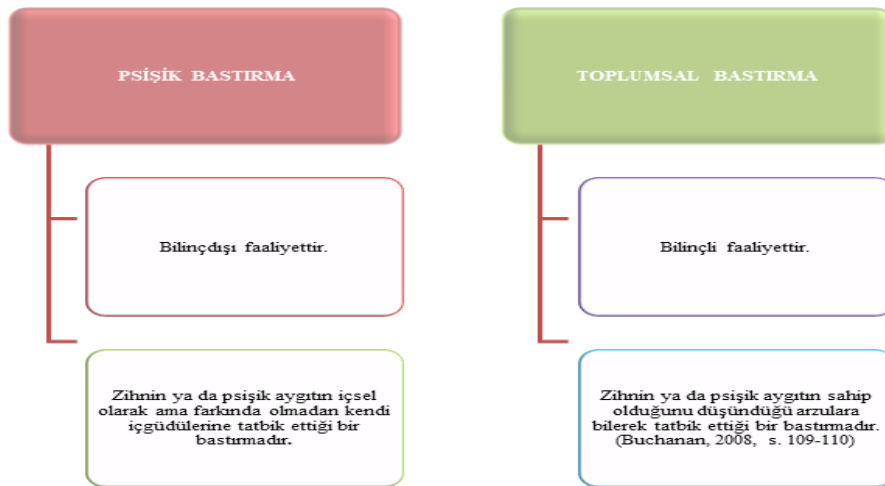
Korku daha çok hissettim. Sadece hemşirelik için değil, herkes korktu. Hepimiz bu korkuyu yaşadık. Onun dışında yalnızlaşma, izolasyon hayatın her anında vardı. Kendimizi çok fazla izole ettik ama biz sağlık çalışanları olarak daha çok dikkat ettik. (Katılımcı 2).

Yukarıda korku ve yalnızlaşmanın birlikte ifade edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra ‘‘İlk başlarda hastalığı bilmediğimiz için panik vardı. Zamanla alıştık ve şimdi de risk var ama devam ediyoruz’’ (Katılımcı 4) ifadesinde de belirsizlik ve panik ifadelerini birlikte görmek mümkündür. Bauman (2020: 116)’ın da üzerinde durduğu gibi yönetilemeyen şeylerden korkulmaktadır ve yönetilemeyen şey ise bilinmezliktir. Bilinmeyen ise korkutucudur ve korku savunmasızlığa verilen bir diğer isimdir.

Atılmışlık. O dönemde çok sıkıntı yaşadığı şimdi çalışanlar, gerçekten çalışanlar o yüzden bu kavramı seçtim. Öyle bahsedildiği gibi alkışlanma falan olmadı. Gerek çocuklarımız gerek ailelerimiz onlar düşünülmeden sahaya sürüldük. Çocuğumu emziriyordum ve çok büyük travmaydı benim için, ekstra travmaydı. Hiç covid olmayı düşünmedim hep bulaştırmaktan korktum. (Katılımcı 15).

Hayat, şeylerin mekanizmaları ve nesnelliği tarafından belirleniyormuş gibi görünse de şeyleri duygular üzerinden değer yüklemeyen ve eylemler ile bağlantılı olarak yönlendirmeden düşünmek mümkün değildir (Simmel, 2009: 68). Bu anlamda duygular önemlidir ve Foucault'un da üzerinde durduğu gibi (2006: 7) bireyler kadar toplumları da kapsadıkları, benimsedikleri ile dışladıklarının zıtlığı içinde okumak mümkündür. Yani” evet dedikleri kadar hayır dedikleri”nin de doğrultusunda incelemek gerekmektedir. Bu dışlama ve benimsemeye rasyonalite kadar duygular da önem taşımaktadır. Bu süreçte ise özdüşünümsellik oldukça önemlidir.

Söz konusu düşünümselliğin boyutları Buchanan (2008: 113)'a göre bu çerçevede içinde psikik bastırma ve toplumsal bastırma olmak üzere iki temel bastırma biçimi ekseninde anlamlandırılabilir. Buchanan, toplumsal bastırmanın bilinçli bir faaliyet olma yönüne daha fazla vurguda bulunuyor görünmektedir. Özellikle de öznel düzeyde “kaygı” duydukları pandemi gibi olağanüstü koşullarda öznel düzeydeki anlamlandırma ve bastırma biçimlerini dikkate almayan sosyal politika arayışlarının “bilinçliliği” metodolojik bir eksikliği barındırıyor görünmektedir.

Şekil 76. Psikik-toplumsal bastırma

Toplumsal ve psikişik bastırma etkileşimi ekseninde düşünöldüğünde bastırma kavramsallaştırması bağlamında bireysel ve toplumsal boyutu ile normal zannedilen anormallikleri izlemek mümkündür.

Hani böyle ilk hasta geldiğinde bir tedirginlik oldu. Tabi insanların telaşlı hallerini görmek çok farklıydı. O kişiyi gördüğünüzde yaşadığınız duygu daha farklı oluyor. Yani çok farklı duygular geçirdik. Şu an bile sesim titriyor. O anı tekrar yaşıyormuş gibi hissediyorum. O kadar yoğun geçiyordu. Değişik duygular içindeydim. Endişe vardı ama belli bir süre sonra o endişe gitti. Hastalara bakma onlara bir şey olmasına dönüştü. İlk önce kendimizdik yani kendimiz çocuğumuz için endişelendik sonrasında gelen hastalara ikinci pik yapma döneminde hastalara yanındakine arkadaşımıza bir şey olmasın. (Katılımcı 17)

Covid-19 döneminde var olan belirtilerin hemşirelerin gündelik ve mesleki yaşamlarının yanı sıra kişilikleri ile yaşam kalitelerinde de etkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Tüm bu faktörlerin etkili olmasında hemşirelerin söz konusu dönemdeki koşulları önemli bir rol oynamaktadır. Var olan etkenlerin hepsi ve daha pek çoğu hemşirelerin hem covid-19 sürecinde -ki bu süreç aşö öncesi dönem, aşöler ve sonrası şeklinde çok boyutlu bir dönemdir- hem de covid-19 etkisinin geçtiğine ilişkin yaygın görüşlerin olduğu bugünün zamanında -ki bu bir yanılsamadır- devam etmektedir. Zamanın etkileri zamana yayılmaktadır. Farklı bir ifade ile bir covid-19 hastasına bakan hemşirenin yaşadıkları hayatındaki pek çok şeyi etkilemiş ve değiştirmiştir. Örneğın riskin fazla olduğu zamanlarda aşöri uyarılmışlık hâkim olmuştur. Ya da belirsizlik durumu gelecek kaygısına sebep olmuştur.

Çok fazla mesai, istemsizce çalışıyorsunuz ve size herhangi bir seçenek sunmuyorlar. Özgürlüğünüzün elinden alınması gibi bir şey. Kısıtlanma duygusu. (Katılımcı 18)

Maske, benim için hapis hayatı gibiydi. Çok sosyal biriyim normalde ve çok uzaktı. Farklı bir süreçti. (Katılımcı 42)

Alışkanlık tortularının yollarını belirlemek maskelerin hem sosyal bir nesne olarak anlamlarında hem de insan bedenleri ile eylemlerinde nasıl sıradanlaştığını anlamak için

önemli bir araçtır. Bu anlamda yüzler insanların bedenlerinin ve benliklerinin en dışavurumcu kısımları olarak görüldüğünden düşüncelerini ve duygularını izleyiciye sunmak adına birlikte çalışan vücut parçalarından oluşmaktadır. Maskelerin vücuda çok yakın ve yüzün bir kısmına takıldığı düşünüldüğünde sıradan sosyal etkileşim alışkanlıklarının bile yeniden düşünülmesi/müzakere edilmesi gerekmektedir (Lupton, vd., 2021: 38).

Sartre'in düşüncesine göre "insan olmanın temelinde özgürlük yatmakta ve insanı diğer tüm varlıklardan ayırmaktadır. Diğer şeyler oldukları yerde durmakta bir yerden bir yere itilip çekilmeyi beklemekte"dir. Bu anlamda Sartre "varoluş özden önce gelir" ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadeye göre "Kendimi dünyaya atılmış bir şekilde bulduktan sonra kendimin tanımını (doğamı ya da özümü) başka hiçbir nesne ve yaşam formunun yapamayacağı bir şekilde kendim oluştururum. Bana bir etiket yapıştırıp beni tanımlayabileceğinizi düşünüyorsanız yanılıyorsunuz çünkü ben her daim yapım aşamasındayım. Bilincimi kazandığım ilk andan ölümün gelip onu yok edişine kadar kendimi eylemlerimle sürekli yeniden yaratırım". İnsanlığın en temel niteliklerinden biri olan bu hal Sartre'a göre insan olmanın kendisini ifade etmektedir. Buna göre "Beni ben yapan özgürlüğümdür: ne daha azı ne daha fazlası" ifadesi ile söz konusu tanımlamayı özetlemektedir (Bakewell, 2017: 6).

Özlem derim herhalde çünkü ailemi çocuklarımı. Çocuklarım yeni başladı okullar tatil edildiğinde biz çocukları buraya getirmek zorunda kaldık. Eşim de ilaç mümessili, o da özel şirkette çalışıyor. Çocukları hasta sonu buraya getirdik pazartesi eşim dediler ki çalışmayacaksınız biz böyle iki gün için evde. O yüzden özlem derim. (Katılımcı 25)

Çocuklarım açısından tedirgin ve korku yaşadım çünkü ikisinin de astımı var. Panik diyebilirim. (Katılımcı 30)

Zaman kaybedilmiş bir iki sene gibi geldi. Her şey durdu ve hiçbir şey ilerlemedi. Covid bittikten sonra da her şey çok hızlandı. (Katılımcı 34)

Söz konusu olan pandemi döneminin gerek bireysel gerekse de toplumsal boyutları düşünüldüğünde duyguların hem bedensel hem de düşünsel anlamdaki etkilerinin hemşirelerin gündelik ve mesleki yaşamları içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmek mümkündür. Çünkü pandemi koşullarının oluşturduğu belirsizlik durumunun

eşlik ettiği en temel duygulardan biri olan kaygı, hemşirelik mesleğinin ve bu mesleğe ilişkin sorumluluğun yerine getirilmesi noktasında hemşirelerin özdeşünümsellik kapasitelerine bağlı bir çatışma durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra ortaya çıkan yeni kaygıların bastırılan ya da yadsınan tarafları hem hemşireler hem de toplum bağlamında düşünüldüğünde beklenti ve kaygılardaki dönüşümler hemşirelerin-bireylerin pandemi dönemindeki yüksek kaygı-endişe durumu dolayısıyla pek çok duygunun bireylerin gündelik ve mesleki ritüellerine etki ettiği görülmektedir. Bu ekseninde ritüeller bağlamında sosyal yapı ilişkisine değinmek gerekirse ritüellerin sembollerle bağlantılı grup duygularını ürettiğini ve inançların ise düşüncenin, ahlakın ve kültürün temeli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Burada söz konusu olan döngü şu şekilde ifade edilebilir;

Etkileşim → Duygular → Semboller → Etkileşim

Etkileşim ve duygu-sembol ilişkisi döngüsü incelendiğinde zamanla etkileşim kalıplarının-modellerinin oluştuğunu ve bu modellerin-kalıpların toplumu örgütleyen en temel yapısal gücün göstergesi olduğunu belirtmek gerekmektedir (Summers, 2006: 135). Bu bağlamda duygular, bireylerin-hemşirelerin kendisini ve toplumu anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır. Farklı bir ifade ile duygular hem bireyler-hemşireler hem de topluma ilişkin bilgi vermekte ve hemşirelerin eylemlerine yansıyan duygu normlarını anlamlandırmayı sağlamaktadır. Bu anlamda duygular teorisini genişletmek için sosyoloji ve psikanalitik fikirler arasında yeni bir sentezin sosyal gerçeklik düzeylerini anlamlandırmak için önemlidir (Turner, 2006: 281).

Ben ilk covid ile başladım ve aşırı korkmuştum. İlk başladığımda covide verdiler beni. Çok korkunç gelmişti. Ama sonra alıştık, çok rutinleşti. O altı ayın sonunda çok alışmıştık. Covidden gitmek istemiyordum. (Katılımcı 43)

Toplum psikolojisi ile sosyal problemlerin ilişkisi düşünüldüğünde yoğun olarak hissedilen korku-kaygı-endişe duyguları hemşirelerin-bireylerin hayatta kalmak için gerekli olan kişilere-olaylara yanıt verebilmesine biyolojik olarak bir hazırlık yapmasını sağlayan bir mekanizma olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ancak her duygu gibi korku-kaygı-endişe gibi duygular kronik hale geldiğinde ve mevcut durumla orantısız olduğunda zararlı hale gelmekte ve birçok psikolojik rahatsızlığa yol açmaktadır (Bekaroğlu ve Yılmaz, 2020: 574).

Tek kelime ile anlatmak mümkün değil. Sıkıntı veren bir durum olduğundan psikolojik olarak rahatsızlık huzursuzluk oldu ama korku olmadı. Bende olmadı ama meslektaşlarımda oldu. O zaman çok destek verilebilirdi hemşirelere.
(Katılımcı 44)

Covid-19 gibi dönemler ile sonraki zamanlarda psikolojik tarama çalışmalarının yapılması ve bu tarama çalışmalarının zaman zaman tekrarlanması gerekmektedir. Olumlu ve olumsuz duyguların gözlemlenebilmesi ve travma sonrası stres bozukluğu (salgınlar ve afetlerde artmaktadır) gibi durumlarda artışın tespiti açısından bu tarama çalışmaları oldukça önemlidir. Çünkü bu taramalar sayesinde riskler ve psikolojik etkilerini tespit etmek mümkün olabilmektedir. Bu anlamda Türkiye’de psikososyal programların ve hizmetlerin yetersiz olduğunu belirtmek gerekmektedir. Söz konusu olan bu yetersizlik durumunun oluşmaması için olağan ya da olağanüstü dönemlerde bireyler üzerinde tarama çalışmalarının yapılması önemlidir.

7.1.2. Covid-19 Deneyimleri ve Covid Hastasına Müdahale

Bu dönemde hemşirelerin covid-19 hastaları ile karşılaşma durumları ya da farklı bir ifade ile covid-19 tedavi birimi olarak belirlenen bir yerde çalışıp çalışmadıkları incelenmekte ve sürece ilişkin deneyimlerine değinilmektedir. Söz konusu olan deneyimlerin covid hastasına müdahale için uygulanan güvenlik önlemleri ve protokoldeki değişiklikler ile ilişkisi incelenmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki tek kod modeli haritası ile söz konusu deneyimlerden bazıları verilmiştir.

Covid-19 Deneyimleri

Şekil 77. Covid-19 deneyimleri tek kod modeli haritası

Katılımcıların genellikle covid-19 hastası ile karşılaştıkları ve covid-19 olarak belirlenen alanlarda çalışmayan katılımcıların ise ya çalışma hayatına yeni başladıkları ya da hamilelik sürecine bağlı olarak izinde oldukları görülmüştür. Bu bağlamda katılımcıların deneyimleri dikkate alındığında genellikle “bilinmezlik” vurgusunun hâkim olduğu ve bilinmezliğe bağlı olarak korku, tedirginlik, endişe, sıkıntı vb. duyguların hissedildiği aynı zamanda hem fiziksel hem de psikolojik yorgunluğun söz konusu olduğu belirtilmiştir. Bu durumda etkili olan en önemli etmenlerden biri ekipmanları giyme-çıkarma ve onlarla çalışma zorluğunun hasta-hemşire ilişkisini de etkilemesidir. Bilinmezliğin oluşturduğu duyguların zamanla farklı bir ifade ile covid-19’un ilerleyen dönemlerinde alışkanlığın hâkim olmaya başladığı zamanlarda tüm duyguların hissettirdiği ağırlığın da azaldığı ifade edilmiştir. Hastane pandemi hastanesi olduğundan genellikle “kötü hasta profilleri” ile karşılaşmak bireylerin psikolojilerini olumsuz etkilemiştir. Tüm bunların yanı sıra söz konusu sürece yönelik katılımcıların özdüşünümsellik vurgusu oldukça önemlidir. Kriz dönemlerinde bireylerin hem kendilerini hem de toplumu yeniden düşünme süreçleri olduğu gözlemlenmiştir.

Ben akut kısmında destek amaçlı gönüllü olarak geçtim sahaya. Zaten ciddi anlamda bir personel yetersizliğinin olduğu ki sahada zaten personel yetersizliği her zaman vardır. Ama böyle akut durumlarda maalesef daha çok gün yüzüne çıkıyor daha önemli oluyor. O aşamada geçtiğim zaman sahada o kriz ortamını gördüm, kriz yönetim süreci yani bir afet süreci aynı zamanda. Bilinmeyen görünmeyen bir şey ile savaşıyorsunuz. Farklı bir olguydu daha önce yaşadığım bir şey değildi, birçok insanın da yaşadığı bir şey değildi. O yüzden değişik bir tecrübe oldu. Güvenlik önlemleri gerekli olan şey tecrit gerekiyor zaten ki virüs bildiğimizden de daha fazla bulaştığını sonrasında anladık. Bulaşma yolu olarak öncesinde solunum düşünülüyordu ama sonrasında damlacığa geçildi. Yani çok daha mikro seviyede olan bir şeyin havada asılı kalarak insanları hasta ettiğini öğrendikten sonra zaten tecritin ne kadar önemli olduğunu anladık. İzolasyonun büyük bir çözüm olduğunu da her kış yazdan kışa geçince deneyimliyoruz. (Katılımcı 5)

Pandemi döneminde bu söz konusu bilincin özellikle kolektif bilinç dışı boyutu bir düşünümsellik konusu olarak hemşirelerin gündelik yaşantılarındaki öznel ifadeleri üzerinden açığa çıkarılmış, bir bakıma deşifre edilmiş görünmektedir. Olağan üstü dönemlerin bu noktada hem öznel hem de kolektif bilinç dışı için taşıdığı düşünümsellik potansiyeli hemşirelerin bu döneme ilişkin öznel ifadelerinde karşılık bulmaktadır. Pandemi hastanesi olmadan önce ve sonra personel yetersizliği söz konusudur. Hemşireler gün aşırı olarak çok yoğun bir şekilde çalıştıklarını vurgulamışlardır. Pandemi hastanesi olduktan sonra ilçelerden ve farklı hastanelerden destek amaçlı hemşireler gelmiştir.

Sürveyans hemşireliği yapıyordum ama sadece sürveyansın ayağı gibiydik yani il sağlık ile telefonda görüşüyorduk. Nasıl işleyeceğini nasıl olacağını bile bilmiyorduk yani. O alanda çalıştığımız için verileri istiyordu müdürüm. Bizde başhekimliğe bağlı olduğumuz için başka birimde de çalıştık. Çocuk bölümünde de çalışıyordum ben o dönemde. Birden poliklinikler kapandı, sağlıklı hastalar başka hastaneye gitti ve bizde pandemi hastanesi olduk. İşte nereden ne kadar hemşire geliyor, kaç tanesinden numune alınacak ve numuneleri bizim hastanede de çalıştırmıyorlardı. Balıkesir'e gönderiyorlardı. Onların gelmesi, gitmesi, takibi ve sonucu hepsi bizden çıkıyordu. O yüzden gün aşırı 24 saat çalıştık diyebiliriz 2 ay boyunca. (Katılımcı 11)

Hastane içerisinde temiz-kirli alanlar oluşturulmuş, hastaların farklı hastanelere nakli gerçekleştirilmiştir. Pandemi hastanesi olduğundan sadece covidli hasta bakan hemşireler hem kendileri hem de yakınları için endişe duymuşlardır. Bu durum yalnızca hemşireler için değil hastalar içinde söz konusu olmuştur. Hastaneye ziyaretçi gelmesinin yasaklanması ile sadece hemşireler ile temas halinde olan hastaların da psikolojilerinin kötü etkilendiğini belirten hemşireler onların psikoloji durumlarından da etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Genel olarak söz konusu sürece ilişkin hazırlıklı olmadıklarını belirten katılımcıların yanı sıra hazırlıklı olduklarını ifade eden katılımcılarda söz konusudur. Eğitim hemşiresi olarak görev yapan (katılımcı 17) hemşirenin sürece yönelik görüşü aşağıda verilmiştir.

O kadar hazırlıydık ki ne yapacağımız belliydi, malzemelerimiz hazırды her şey hazırды. Odalarına ve katlara kadar her şey hazırды. Böyle bir geçiş yaptık. Eğitimlerle geçtiği için bazı şeyleri neler yapılması gerektiğini biliyorduk ve bilerek ilerledik. Tabi insanların telaşlı hallerini görmek çok farklıydı. O kişiyi gördüğünüzde yaşadığımız duygu daha farklı oluyor. Bir şeyleri biliyorsunuz ama onların yaşadığı endişe ölecek miyim, çünkü duyuyorlar hastalar on gün sonra vefat ediyor falan ölüm var ve bu tarz şeyler özellikle en çok eş durumlarında çok kötü olmuştum. Çünkü iki eş birden geliyor diğeri vefat ediyor diğeri kalıyor yani çok çok farklı bir duyguydu. Bilmiyorum ben böyle değişik hissettim. (Katılımcı 17)

Söz konusu deneyimlerin çalışılan birime kişisel tecrübelerle ya da psikolojik yansımalarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Çalışma saatlerindeki farklılaşmalar da çalışılan birime göre değişebilmektedir. Ancak çoğu katılımcının ortak olarak üzerinde durduğu temel nokta o dönemde belli bir süre esnek çalışmanın var olduğu- ki bu çalışma esnasında 3-4 personel birlikte çalışma durumu söz konusudur- zamanla bu durumun daha da farklılaşmıştır. Covid-19 tedbirlerinin en yoğun olduğu zamanda çok fazla hemşirenin sahada olduğunu daha sonra tek bir hemşirenin bazen on beş bazen on yedi hastaya –ki bu durum çalışılan servise göre farklılaşabilir- bakmak zorunda kaldığını belirtmişlerdir. Bu durum hem hemşire hem de hasta için oldukça risklidir. Bunun yanı sıra dikkat çeken bir diğer olgu çoğu hemşirenin farklı alanlarda çalışma deneyiminin olmasıdır. Bu durum bazı hemşireler için farklı deneyimleri ifade ederken bazıları için ise daha sonra üzerinde durulacağı gibi meslekte uzmanlaşma isteğini gündeme getirmiştir. Belirtilmesi gereken bir diğer husus ise nadir de olsa o covid-19 süre

zarfında bazı hemşirelerin özelde çalıştıkları ve özel hastanelerin çok daha fazla kendinden taviz verme durumunun olduğunu belirttikleri gözlemlenmiştir. Bu durum yine daha sonra üzerinde durulacak olan devlet-özel ve üniversite hastane ayrımlarını gündeme getirmiştir. Değinilmesi gereken bir diğer husus ise "ekip" olarak çalışmanın önemidir. Çünkü hemşireler çalışılan ortamın yanı sıra çalışma arkadaşlarının da bu süreç içinde oldukça önemli olduğunu gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak psikolojik destek almayı tercih etme ya da etmeme durumunda özellikle durulacaktır ancak burada da belirtmek gerekirse katılımcılar söz konusu süreci ekip arkadaşlarının desteği ile psikolojik destek almadan atlattıklarını ifade etmişlerdir.

Kendi ekibim ile yaz/kış dönemi çalıştık. Klima çalışmıyordu. Tulumlarda nefes alamıyorduk. Hepimiz yedek forma getirdik, terliyorduk. Covid göğüsteki hastalar kötüydü ve solunum sıkıntısı vardı. Ağır vakalar vardı. Problemlili hastanın yanında 2-3 saat çıkamadık. Öğrenene kadar ex gördük. Sonra öğrendik ve hastayı tedavi etmeden tulumu çıkarmadık. Yer değiştirdik arkadaşlarla sürekli. Yoğun ve kötü zamanlardı. (Katılımcı 37)

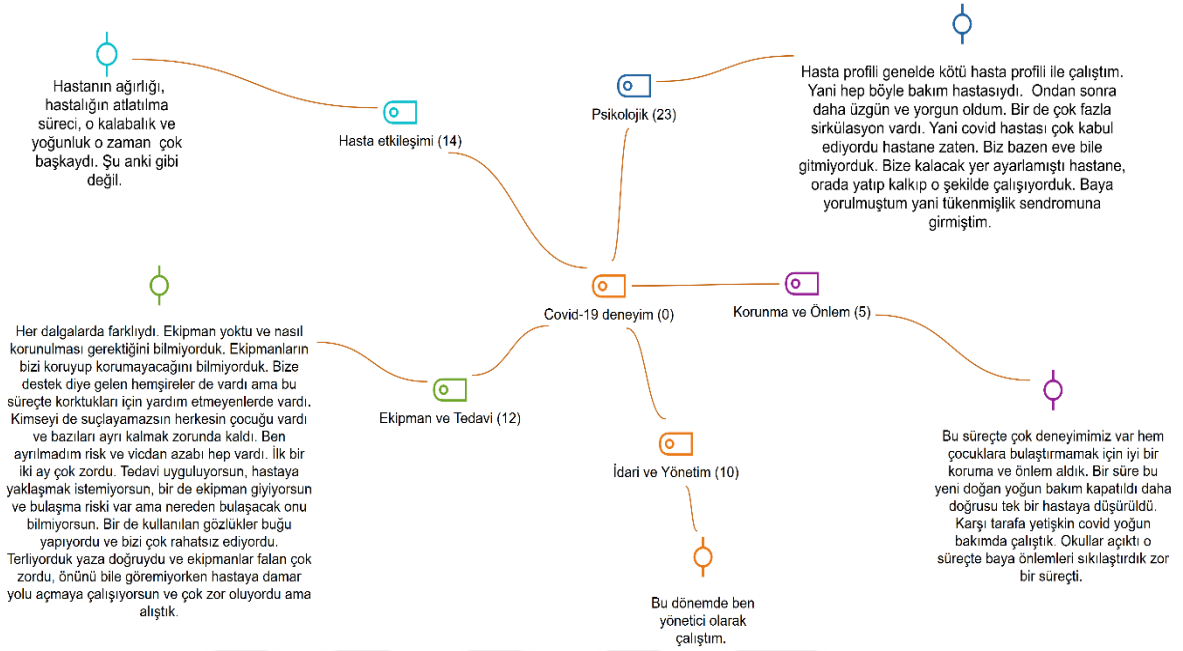
Yukarıda da ifade edildiği üzere sürecin ağır koşulları pek çok duyguyu beraberinde getirmiştir. Hemşirelerin söz konusu koşullar içerisindeki bireysel çabaları oldukça yoğundur. Bur duruma ilişkin bir başka katılımcının görüşü ise aslında süreç içerisinde her bir bireyin yaptığı fedakarlıkları kısaca özetlemektedir.

Bu dönemde çocuk covid servis sorumlusuydum. O dönem çocuklarda çok büyük bir belirsizlik vardı. Ailelerde çok büyük korku vardı. Çocuğumuz ölecek mi? Solunum sıkıntısı devam edecek mi? Artacak mı? Hastane olarak, personel olarak, çalışanlar olarak sizlerde bu hastalığa yabancısınız. Uygun müdahaleler, uygun ilaçlar, uygun tedaviler yapılabilecek mi? Bu hastalığa bağlı çocuk kayıpları yaşanmadı ama çocuk yoğun bakım takipleri oldu, aileler bunlardan çok korktular. Bu süre içerisinde hastanede yatan çocukların refakatçıları değişmedi. Onlar çok yoruldu, çok yıprandılar. Bizlere karşı saldırgan davranışlar gösterdiler. Personelleri tehlikeye attılar, sürekli refakatçi değişim talebinde bulundular, ziyaretçiler sürekli ziyaret etmek istediler. Hastane olarak sabahçılar 8 akşamcılar 16 saat çalışırken bu dönemde sabah 12 akşam 12 saat olarak eşitlediler. Herkes vakaya eşit şekilde temas etsin eşit şekilde bulunsun. Hatta böyle masa başında

hastaya hizmet vermeyen alanlardaki hemşireleri de alanlara çektiler. Diğerlerinin temasını azaltmak adına onlar da hizmet verdiler. Biz kendi kendimizi korumaya çalıştık. İki blok halinde çalışırken bu bloğu tamamen kapattık. Aradaki kanalı kapattık, buradaki hemşireleri A bloğa katmadık. Çünkü diğer blokta daha fazla, yetişkinler daha fazla vardı. Bizi oraya katmadılar, gece nöbetlerinde süpervizör nöbetlerimiz kaldırıldı. Sadece bu blokta çalışılacak denildi. İşte numuneler elden götürüldü, laboratuvara teslim edilmeden a blok kapısında bırakıldı. Oradan malzemeler sadece kapıdan alındı. Yani temas en aza indirilmeye çalışıldı. Ben bu dönemde çocuklarımız çok iyi koruduğumuzu düşünüyorum ama gerçekten bu hastaların yakınları ile biz çok büyük kavgalar ettik. Çok yıpratıcı şeyler sergilediler. Ben evden çocuklara portakal, kek, poğaçaya falan taşıdığımı hatırlıyorum. Yeterince beslenemiyordur diye. Kantinle görüştük mesela bu insanlar dışarı çıkamıyorlar en azından sularını çaylarını poğaçalarını kapıdan bıraksanız uygun mudur diye ve kantin bizi kırmadı. Çocuk servise özel böyle bir şey yaptı. Odalardaki telefonlara kantin hemşire doktor numaralarını yazdık. Bize istediğiniz zaman ulaşabilirsiniz, kapıdan çıkmadan telefonla sormak istediğiniz bir şey olursa sorabilirsiniz, kantine ulaşabilirsiniz, oda numaranıza sipariş getirebilirsiniz. Yani bir özel hasta kıvamında bir şeyler yaşadılar. Bazı ilaç eksikleri oldu hastaların alamadılar. Biz mesela arabalarımıza bindik ya da nöbete gelirken onların ilaçlarını alıp getirdik. Bez ihtiyaçları oldu, ıslak mendil ihtiyaçları oldu biz nöbete gelen arkadaşımıza dedik ki bu hastanın bu ihtiyacı var getir. Çorba getiren oldu, bu süreçte hastalara elimizden geldiğince yardım ettiğimize inanıyorum. Her odanın önünde dezenfektanlar resmen yıkanyorduk. Elleri herkesin yara oldu. Baktık iki yılın sonunda sadece biz dikkat ediyoruz, ailelerde hiç dikkat yok, okullarda açıldı herkes saldı. (Katılımcı 41)

Pandemi dönemi ekseninde meydana gelen toplumsal değişme sürecinin pek çok etkileri söz konusudur. Bu etkilerin hem sosyal hem de psikolojik yansımaları oluşmaktadır. Bu bağlamda söz konusu süreci anlamlandırmak açısından yukarıdaki görüşme ekinde de anlaşılacağı üzere hastane mekânı, sürece yönelik deneyimler, hasta-hemşire ilişkisi ve nöbet-mesai sistemlerinin yanı sıra belirsizlik duygusunun korkuyu nasıl yaygınlaştırdığı görülmektedir. Bu anlamda hayatı kolaylaştırmak adına alınan önlemler, tedbirler ve yapılan fedakarlıklar her birey için farklı koşulları beraberinde getirmiştir.

Covid-19 Deneyimleri

Şekil 78. Covid-19 deneyimleri kod-alt kod modeli

Katılımcıların covid-19'a ilişkin deneyimleri önce tek kod model analizi ekseninde değerlendirilmiştir. Daha sonra bu deneyimlere ilişkin alt kodlar oluşturulmuş ve kod-alt kod modeli elde edilmiştir. Kod-alt kod modelleri benzer deneyimlerin söylem düzeyinde farklılaşmasını ifade eden çoklu modellerdir. Bu bağlamda söz konusu deneyimler incelendiğinde katılımcıların en çok hasta etkileşimi, psikolojik etkileri, korunma ve önlem yöntemleri, ekipman ve tedavi stratejileri ile son olarak idari ve yönetim tecrübelerine değindikleri görülmektedir.

Çok bildiğimiz bir süreç değildi. Yeni bir durum vardı. Sıfırdan başlayan bir şeydi ve bizde herkesle birlikte öğrendik. Kamuoyu ile beraber öğrendik. Tabii işin içinde olunca ayrıntılarıyla görme fırsatımız diğer insanlara nazaran daha bir farklı, başkaydı. Bire bir içli dışlı oluyorsun. Ama şu an baktığında herkes içli dışlı aslında ve geçirmeyen kalmadı. İlk süreç bambaşkaydı. Hastanın ağırlığı, hastalığın atlatılma süreci, o kalabalık ve yoğunluk o zaman çok başkaydı. Şu anki gibi değil. (Katılımcı 6)

Bauman (2020: 18)'in da belirttiği üzere riskler, ihtimali hesaplanabilen ya da hesaplanmasının mümkün olduğuna inanılan tehlikeler olduğundan riskin oluşturduğu

bilinemezlik durumu söz konusudur. Risklerin oluşturduğu bilinemezlik durumu bireyin yeni normalleri oluşturma sürecini ve bu sürece ilişkin uyum sağlama durumunu da etkilemektedir.

Hastaları kendi yerimize koyduk aslında astronot gibi yanına giriyorsun. Seni tanımıyor, hiç kimseyi tanımıyor. Yaptığın bir hata ya da olumlu bir şey olduğunda seni tanımıyor. Birkaç tane hasta ile iletişim yapıyorsun, mecburen yapıyorsun zaten odalarda o kıyafetlerle. Farklı bir yere gittiğinde orda seni hiç tanımıyor. Hasta yakınları dışında kimseyi almıyorduk. Bizi bile sorarak içeriye sokmaya çalıştılar burada. Hastaları taşıma esnasında arkadaşlarımız yine giyinerek hasta ile beraber maske ile indik yani. (Katılımcı 14)

Bilinemezliğin yegâne örneği olan ölüm duygusu ve düşüncesine korku eşlik etmektedir. Bu anlamda Bauman (2020: 10) “türev korku”dan bahsetmektedir. Türev korku ise “en iyi tehlikeye müsait olma duygusu olarak tanımlanan daima bir ruh hali güvensizlik ve savunmasızlık duygusu”nu ifade etmektedir. Söz konusu olan bu güvensizlik ve savunmasızlık duyguları hem hemşireler hem de hastalar- hasta yakınları için söz konusudur. Var olan güvensizlik durumu suçlama ile de ilişkilidir.

Hastaları ile görüşemeyen insanları eşleri ile görüştürdüm. Onların iletişimleri, sevgi ifadeleri beni çok etkiledi. Ben covid 19’un ilk günü yani hastane covid hastanesi olduğu ilk gün görev yaptım. Hastaları suçlama durumum oldu hatta onlara karşı öfkeli davranma durumum vardı. Bu da belirsizlikten kaynaklıydı. (Katılımcı 16)

“Yarının korkusu bugünü mahveder” diyen Osho (2009: 73) bu durumun bir döngü olduğuna değinmektedir. Duygular, düşünceler ve davranışlar arasındaki ilişki düşünüldüğünde olağanüstü zamanlarda bu ilişkiye eşlik eden bilinemezlik durumu ve korku ilişkisi davranışları da farklılaştırmaktadır. Bu anlamda bireysel-toplumsal-çevresel sağlık ilişkisi düşünüldüğünde bu üç sağlık düzeyi birbiriyle çok yakından ilişkili olduğu görülmektedir. İçinde bulunulan “bunalım” ya da risk durumu bunların her üçü için de ciddi bir tehlike oluşturmaktadır (Capra, 2020: 45). Bu anlamda risk dönemlerinin çok boyutlu düşünülmesi gerekmektedir.

Burada benim ailem akrabam arkadaşım kimse yok. Sosyalleşmek içinde trekking, bisiklet, kamp benim ilgi alanımda. Çanakkale’de bu topluluklara gittiğim arkadaşlarım pozitif hasta bakıyorum diye onlar da benden izole oldular. Sokağa çıkma yasağı, yıllık izinlerin iptali sosyal çevrenin senden uzaklaşması daha çok hemşire doktor birbirimizi anlayan ekip olarak sosyal bir şeyler yapmaya çalıştık. Ben yalnız bir insanım daha fazla nasıl yalnızlaşabilirdik memleketçe bunu hallettik. (Katılımcı 20)

Gündelik hayat başta olmak üzere söz konusu dönem her alanda farklılaşmalara sebep olmuştur. Gündelik rutinlerdeki değişmeye sebep olan en önemli etkenlerden biri de damgalamadır. Bu konu üzerinde daha sonra da durulacaktır ancak söz konusu olan bu damgalama sürecinin bireylerin-hemşirelerin hem kendilerine hem de çevreleri tarafından söz konusu olduğunu belirtmek önemlidir. “Her edim ferdi benle başlamakta ve sosyal ben ile tamamlanmaktadır”. Bu bağlamda ferdi ben ile sosyal ben arasındaki ilişki dengeli olması gerekmektedir. Çünkü birey kendisi ile sembolik bir etkileşim içerisindedir (Goodwin ve Scimecca 2018: 259-260). Bu dönem içerisinde ferdi ben ile sosyal ben arasındaki iletişimdeki eksiklik bireyi her alanda ve her anlamda olumsuz etkilemiştir.

İlk çıktığında korku ve panik vardı ama sonra alıştık. Bizim için normal bir hastane enfeksiyonu gibi olmaya başladı. Öğrenince ne olduğunu nasıl yaklaşmam gerektiğini ne gibi önlemler almam gerektiğini çok rahatladık. Bizim için problem olmadı yani. Ben birebir covid bakmadım. Ben hep izole servislerde çalıştım ama şöyle söyleyeyim özellikle pandemi sürecinin ilk başlarında herkes o kadar panik ve kimse ne yapılacağını bilmediği için sağa sola savrulan, gereksiz yer önlemler alınan ya da önlem alınması gereken alınmayan gibi panik hali vardı. Sonra hastaya nasıl yaklaşılması gerektiğini öğreniyorsunuz, tecrübe ediyorsunuz işte izolasyonu daha iyi kavriyorsunuz. Çünkü biz normalde bu kadar izolasyon kullanmıyorduk. Ya da maske kullanmıyorduk. Bunlar önemliydi yani şimdi hastalık çiksa kimse o kadar panik olmaz. (Katılımcı 33)

Hastalık, bir yandan silerken-ortadan kaldırırken diğer yandan altını çizmekte başka bir şeye vurguda bulunmaktadır. Hastalığın özü sadece yarattığı boşlukta değil aynı zamanda bu boşluğu doldurmak için devreye giren olumlu aktivitelerin bolluğunda yer almaktadır (Foucault, 2013: 24). Bu yüzden de söz konusu dönemin olumsuz etkilerinin

olağanüstü dönemler için nasıl bir yol haritası izlenmesi gerektiğine ilişkin bir çerçeve sunması açısından da önemlidir.

Kendi ekibim ile yaz/kış dönemi çalıştık. Klima çalışmıyordu. Tulumlarda nefes alamıyorduk. Hepimiz yedek forma getirdik, terliyorduk. Covid göğüsteki hastalar kötüydü ve solunum sıkıntısı vardı. Ağır vakalar vardı. Problemlili hastanın yanında 2-3 saat çıkamadık. Öğrenene kadar ex gördük. Sonra öğrendik ve hastayı tedavi etmeden tulumu çıkarmadık. Yer değiştirdik arkadaşlarla sürekli. Yoğun ve kötü zamanlardı. (Katılımcı 36)

Bireyin çalıştığı ortamın olumsuz etkisi çalışma koşullarını da olumsuz etkilemektedir. İnsanlar varoluş korkularından dolayı kendilerini tehdit altında hissetmektedir. Bu yüzden de çalışma koşullarını bu korku durumunun şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Sağlık insan tabiatının fiziki, psikolojik ve toplumsal yönleri arasındaki karmaşık bir karşılıklı etkileşimden doğan pek çok boyuta sahip bir konudur (Capra, 2020: 157)

İlk başlarda yönetim olarak sorun vardı. Bilinmeyen bir hastalık olabilir ama sonuçta izole hasta ve yapılması gerekenler yapılabilirdi ama iyi yönetilemedi. Daha iyi eğitim verilebilir ve kontrol edilebilirdi. Servise bile uğramayan çalışanlar vardı. Yönetim kadrosu alana inmedi. (Katılımcı 44)

Bu dönem içerisinde hemşireler ekseninde “yönetim” sorunu vurgulanmıştır. Söz konusu olan bu yönetim sorununun çözülmesi için hemşirelerin değerlendirmeleri oldukça önemlidir. Çünkü toplumsal ve ekolojik dengenin yeni baştan kurulması bireyin sağlığını düzeltmeye de imkân verecektir (Capra, 2020: 470).

Çok kapana kısılmış hissettim. Özgürlüğüm elimden alındığını hissettim. Tek aktivite çalışma olduğundan insan bir yandan da kendine dönüyor. Bir yandan iyi oldu. Yorucuydu. Kendimizi korumayı geçtim, aileyi geçmesin hastalar arası bulaş sağlamayalım. Ben o sırada kan almada çalışıyordum covid sırasında. Üzerimizde çok fazla baskı vardı. Etrafta bir arkadaşım covid olduğunda acaba bende mi oldum diye endişeleniyordum. Bir süre sonra kendimi geçtim çevredeki insanlara bulaştırmayayım diye çok fazla baskı altında kaldık. (Katılımcı 48)

Beck, toplumsal krizlerin bireysel krizler olarak ortaya çıktığını ve sosyal problemlerin giderek kollektif problemlerden ziyade kişisel problemler olarak algılandığını belirtmektedirler (Slattery, 2008: 455). Bu yüzden de hem olağan hem de olağanüstü dönemlerde bireysel krizlerin dikkate alınması önemlidir. Bu bağlamda yapabilirlikler yaklaşımını dikkate alarak tercihe ve özgürlüğe odaklanmak gerekmektedir. Çünkü bu yaklaşım bireylerin kendilerini tanımlama güçlüklerine saygılı olduğundan kök salmış toplumsal adaletsizlikler ve eşitsizliklere, ayrımcılık ve yok sayılmalara ilişkin bir perspektif sunması açısından değerlidir (Nussbaum, 2018: 35).

Tablo 22

Hemşirelerin enfekte olma süreçleri ve aşıya ilişkin bakış açıları

Kod	Enfekte Olma Durumu	PCR Testi ve Antikor Testi	Aşı Olma Durumu	Aşı Tedirginliği
Katılımcı 1	1 kez	3 PCR	Oldu	Evet
Katılımcı 2	1 kez	PCR	Oldu	Hayır
Katılımcı 3	1 kez	-	3 sinovac	Hayır
Katılımcı 4	1 kez	2 PCR	4 sinovac 1 biontec	Hayır
Katılımcı 5	1 kez	4 PCR	2 sinovac 3 biontec	Evet
Katılımcı 6	1 kez	3 PCR	2 sinovac 3 biontec	Evet
Katılımcı 7	-	3 PCR 1 Antikor	1 sinovac 2 biontec	Evet
Katılımcı 8	1 kez	4 PCR	2 sinovac 2 biontec	Evet
Katılımcı 9	1 kez	4-5 PCR	2 sinovac 3 biontec	Hayır
Katılımcı 10	-	-	2 sinovac 2 biontec	Hayır
Katılımcı 11	1 kez	3-4 PCR	2 sinovac 3 biontec	Evet
Katılımcı 12	2 kez	3 PCR	2 sinovac 2 biontec	Evet
Katılımcı 13	1 kez	2-3 PCR	2 sinovac 1 biontec	Hayır
Katılımcı 14	1 kez	1 PCR	2 sinovac 1 biontec	Evet
Katılımcı 15	1 kez	8 PCR	2 sinovac 2 biontec	Evet
Katılımcı 16	1 kez	5 PCR	2 sinovac 3 biontec	Hayır
Katılımcı 17	1 kez	6 PCR	2 sinovac	Evet

			2 biontec	
Katılımcı 18	-	PCR	2 sinovac	Hayır
Katılımcı 19	1 kez	PCR	2 sinovac 1 biontec	Evet
Katılımcı 20	-	3-4 PCR	3 sinovac	Evet
Katılımcı 21	1 kez	5 PCR	4 aşı	Hayır
Katılımcı 22	-	2 PCR	2 sinovac 2 biontec	Hayır
Katılımcı 23	1 kez	2 PCR 1 Antikor	-	Hayır
Katılımcı 24	1 kez	1 PCR	3 aşı	Evet
Katılımcı 25	1 kez	5-6 PCR	2 sinovac 3 biontec	Hayır
Katılımcı 26	2 kez	3-4 PCR	2 sinovac 3 biontec	Evet
Katılımcı 27	1 kez	3 PCR	3 sinovac 1 biontec	Evet
Katılımcı 28	-	1 PCR	2 sinovac 2 biontec	Evet
Katılımcı 29	1 kez	PCR	2 sinovac 2 biontec	Hayır
Katılımcı 30	1 kez	3-4 PCR	1 aşı	Evet
Katılımcı 31	-	2-3 PCR	2 sinovac 2 biontec	Hayır
Katılımcı 32	1 kez	4 PCR	3 biontec	Evet
Katılımcı 33	-	1 Antikor	1 sinovac 2 biontec	Evet
Katılımcı 34	1 kez	3 PCR	2 sinovac	Evet
Katılımcı 35	-	-	1 sinovac 2 biontec	Evet
Katılımcı 36	1 kez	-	1 sinovac	Evet
Katılımcı 37	1 kez	4 PCR	3 sinovac 2 biontec	Hayır
Katılımcı 38	-	3 PCR	2 sinovac 2 biontec	Hayır
Katılımcı 39	1 kez	2 PCR	3 biontec	Hayır
Katılımcı 40	1 kez	5-6 PCR	2 biontec	Evet
Katılımcı 41	1 kez	2 PCR	3 biontec	Evet
Katılımcı 42	1 kez	8-10 PCR 1 Antikor	2 biontec	Evet
Katılımcı 43	-	PCR	2 sinovac 1 biontec	Evet
Katılımcı 44	1 kez	2 PCR	-	Evet
Katılımcı 45	-	5-6 PCR	2 sinovac 1 biontec	Evet
Katılımcı 46	2 kez	8-9 PCR	2 sinovac 3 biontec	Hayır
Katılımcı 47	2 kez	5 PCR	2 sinovac 1 biontec	Evet

Katılımcı 48	1 kez	PCR	2 sinovac 2 biontec	Evet
--------------	-------	-----	------------------------	------

Yukarıdaki tabloda enfekte olma ve izolasyon süreci, PCR testi ve antikor testi, aşı olma durumu ve aşı tedirginliği gibi etkenler üzerinde durulmuştur. Söz konusu olan bu etkenler aşağıda detaylı bir şekilde işlenecektir.

7.1.3.Enfekte Olma ve İzolasyon Süreci

Katılımcıların çoğu enfekte olduklarını belirtmişlerdir. Ancak nadir de olsa enfekte olmayan katılımcılarda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra katılımcıların neredeyse hepsi PCR testi yaptırdıklarını ancak antikor testi yaptırmadıklarını ifade etmişlerdir. Antikor testini ise hamilelik sürecinde olan katılımcıların yaptırdığı genellikle hastanede bu testin yapılmadığı öğrenilmiştir. Enfekte olan kişilerin yakınlarının da enfekte olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların çoğu süreci daha kolay ve evde geçirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak kronik rahatsızlığı olan kişilerin ve yakınlarının daha ağır bir şekilde enfekte olduklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların çoğu PCR testi yaptırmış ancak hastanede antikor testi yapılmadığı için bu testi yaptıramamışlardır.

Covid bittikten sonra hasta oldum. Ocak ayıydı. Yoğun olan zamanda hiç hasta olmadım. 1 kere oldum. Eşimden bulaştı. Eşim birinci sınıfları okutuyor. O yüzden ondan bulaştı. PCR testini 2 kere yaptırdım. Antikor yaptırmıyorlar. (Katılımcı 4).

Oldum evet bildiğim kadarıyla bir kez oldum. Hatta pandemi öncesinde yani mart hani Türkiye’de başlangıç tarihi resmi olarak ben ocakta yani üç ay öncesinde olduğumu düşünüyorum. Belki domuz gribi de olabilir ama gribaldi yani kesin tanım gribaldi. Geçtiğimiz dönemde de bu yılın nisan ayında enfekte oldum. Evdeydim zaten hızlı zaten tecrübeden dolayı kendime tanıyı koydum ve ertesi gün test verdim. Direk PCR yaptım tabi kimseye zarar vermek istemem. 4 kez yaptım dördüncüsünde oldum. Antikor testi yaptırmadım zaten hastanede yapılmıyor. İlk zamanda kitler vardı sağlık personeline dağıtılan o kitlerde zaten çok hızlı bitmişti. (Katılımcı 5)

Hiç enfekte olmayan ya da özel sebeplerden dolayı antikor testi yaptırap enfekte olduklarını fark eden katılımcılar da söz konusudur.

Hiç enfekte olmadım. 3 kez PCR testi yaptırdım. Antikor bir kez yaptırdım. Covid-19 ilk çıktığı zamanlarda 3 aylık bir süreç için karşı tarafta covid yoğun bakıma desteğe gitmiştim. Oradan buraya geçerken yeni doğan yoğun bakıma hocamızın isteği üzerine antikor testi yaptırdık. (Katılımcı 7)

Çalıştığım süre boyunca arkadaşlarım arasında enfekte olmayan nadir insanlardan biriydim. Bittiği dönemlerde bir kere geçirdim. Sayısını hatırlamıyorum ama PCR yaptırdım. Çünkü sürekli temas halindesiniz. Bir arkadaşınız hasta oluyor mecbur temas halindesiniz. Küçük odalarda yemek yiyorsunuz. İster istemez birbirinizden kaçamıyorsunuz. Ben rapor almamaya çalıştım çünkü arkadaşlarım da sıkıntıya giriyordu. Hasta olduğum süre benim için çok zordu. Oksijen seviyem gerilemiş ve hastaneye yatmak üzereydim. (Katılımcı 18).

Ben hiç covid testi vermedim. Ama antikor testi baktırılmışım. Pozitif çıkmış, ayakta geçirmişim. Özel hastanede vermişim antikor testini. Büyük ihtimalle covid ilk çıktığında çok fazla yabancı hasta bakıyorduk, o sırada geçirdim. (Katılımcı 33)

Enfekte olan katılımcıların genellikle hastane ortamında değil daha sonraki aşamalarda yani sosyalleşmenin başladığı zamanlarda ya da ev ortamından dolayı olduklarını belirttikleri görülmüştür.

1 kere oldum. Oğlum kreşten getirdi. Evde geçirdim ve genelde çok sıkıntı yaşamadık. Basit geçirdim. PCR 3 kez yaptırdım ama antikor yaptırmadım. Testlerle ilgili bilgi almadık. (Katılımcı 1).

Yoğun dönemde geçirmedi ama daha sonra kızım kreşe başladığında bulaştı ve izin alabildim sıkıntı olmadı hafif atlattım. Ben temaslı da olmadım belirti bulgu olmadığı için pcr testi yaptırmadım. (Katılımcı 3).

Enfekte olan katılımcıların bazıları süreci daha kolay geçirdiklerini belirtirken bazıları ise oldukça ağır şartlarda bu dönemi geçirdiklerini belirtmektedirler. Genellikle ağır koşulların söz konusu olduğunu belirten katılımcıların kronik rahatsızlıklarının olduğu gözlemlenmiştir.

Ben covid hastası bakarken hiç covid geçirmediim. Buraya gelince burada oldum. 2021'de oldum. Evde geçirdim ama benim çok ağır geçti. Ben çok kötüydüm hatta damar yolu açtırmıştım hemşire arkadaşşıma her gün evde kendime ilaç yapıyordum. Sigara kullanıyorum çünkü ben, beni çok etkilemişti. Hatta ondan sonra sigarayı bıraktım, altı ay hiç içmedim. Şimdi yeni yeni içmeye başladım. PCR yaptırdım ama hiç antikoruma baktırmadım. 4 kez PCR verdim. (Katılımcı 8).

Antikor testi olan oldukça az katılımcı vardır ve bu katılımcılar ya özel hastanede ya da hamilelik dönemlerinde bu testi yaptırdıklarını onun dışında genel olarak hastanenin bu testi yaptırmadığını belirtmektedirler. Enfekte olan katılımcılar genellikle ev ortamında süreci geçirmişler ve hastanede yatmadıklarını ifade etmişlerdir.

Oldum yani ben çok sonra oldum bu senenin şubat ayında oldum. İlk çıktığı zamanlarda olmadım. Evdeydik, çalışıyordum ve olduğumu öğrenince eve geçtim. Halsizlik, yorgunluk ve bitkinlik hali vardı, çok ağır geçirmediim. 2 kez PCR yaptırdım. İkincide pozitif çıktım. Antikor testini bir kez yaptırdım. O da hamileydim o zaman korkuyordum açıkçası baktırmaya. Rica ettim enfeksiyon hocasından bakmıyorlardı normalde negatif çıkmıştı. Geçirmemiştim o zamanlar. Yapmıyorlar yani gerek duymuyorlar. Genelde PCR testi yaptırıyorlar ve zaten geçirdikten sonra antikor gelişeceğini söylüyorlar. (Katılımcı 23)

Hastane ortamında enfekte olmadıklarını belirten katılımcıların sosyalleşme öncesindeki koruma önlemlerinin oldukça dikkatli yapıldığını bu yüzden de sosyalleşme döneminin başlaması ile enfekte durumlarının arttığını belirttikleri gözlemlenmiştir. Ancak söz konusu olan koruma şartlarının da pek çok eksikliklerin olması durumu, hastanede pek çok malzemenin temininde sorun olduğu gerçeği ile birlikte düşünmek gerekmektedir. Burada her bireyin-hemşirenin bireysel çabasının olduğunun da özellikle belirtilmesi önemlidir.

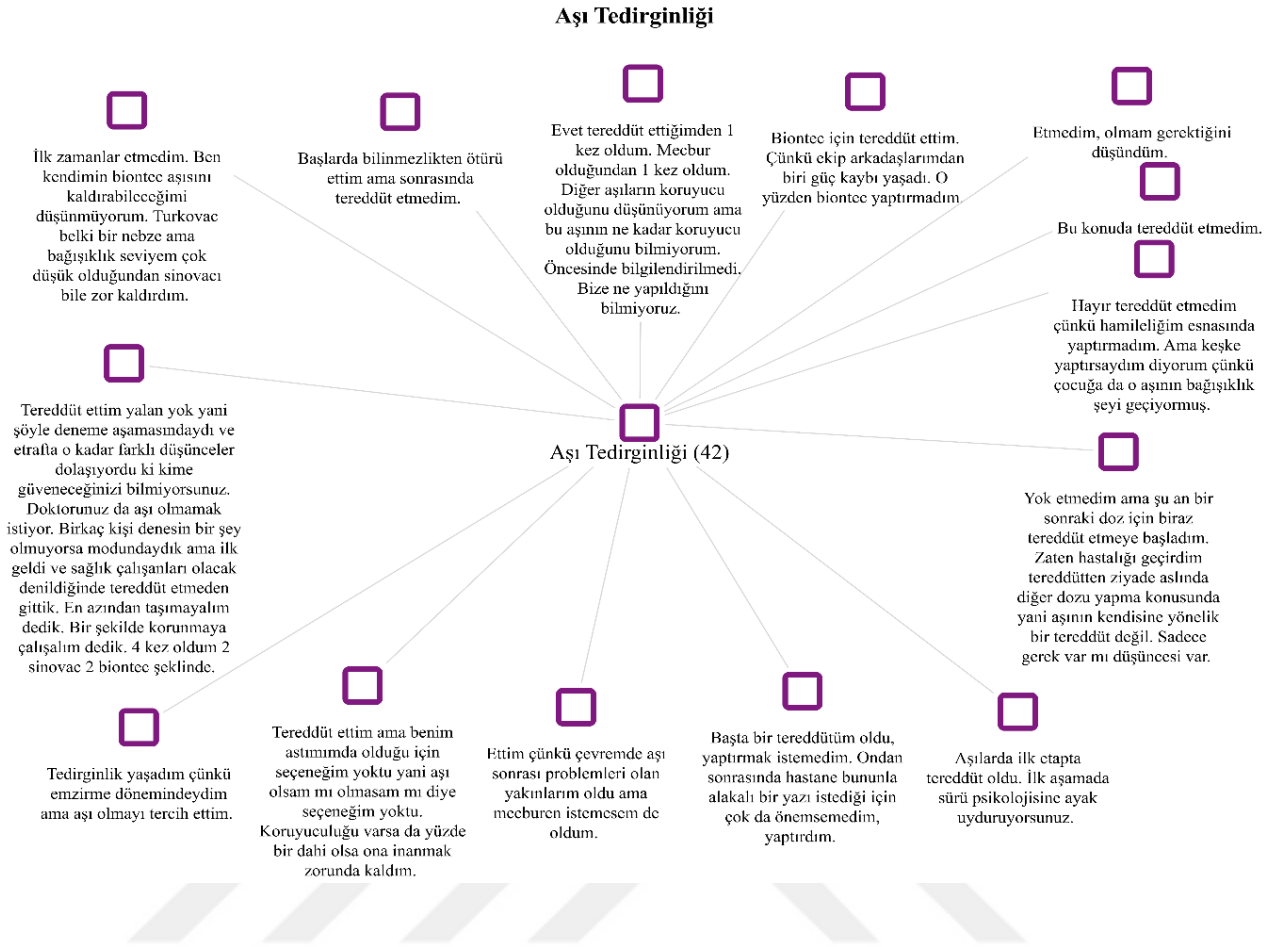
Ben oldum. Ben hastane ortamında olduğuna çok inanmıyorum. Çünkü hastane ortamında inanılmaz bir korunma vardı. Benim gördüğüm herkes maskeliydi, herkes dezenfektan kullanıyordu, el yıkamalar artmıştı. Bu süreçte bize kâğıt havlu verilemedi. Biz buna çok şaşırдық. Ekonomiyi bunlar mı yıkacaktı? Biz havlularımızı getirdik, kendi havlularımıza silmeye çalıştık. Mesela yıllık izinler açıldı, ilk hemşire vakası yıllık izinden dönünce ailesinin yanına gitti, döndü ve o ilk vakayı getirdi. Ne

zaman izne gitse birisi geldi, bayramlardan sonra artış gözlemlendi. Personeller inanılmaz bir şekilde evde izolasyona ayrıldı. Ve burada yine çalışan sayısı azaldı. Bu seferde dikkat etmeyenler evde keyif yaparken biz burada çok çalıştık. Onların yerine ek mesai yapıyoruz kavgaları başladı ama yapacak bir şey yok. Sağlık bakanlığının direktifine uymalıyız. Ben oldum 7 gün izolasyona ayrıldım. Ama gerçekten benim de böyle iki yılın sonunda artık saldığım, kızdığım bir dönemdi. Hissettim, yani başka hastalıklardan da ayrılabilildiğini hissediyor insan. Başka bir grip, başka bir nezle oluyor. Farklı bir kırgınlık, eklem ağrısı oluyor. Normal bir grip gibi değil. 2 kez PCR testi yaptırdım, biri negatif biri pozitif. (Katılımcı 41)

Sağlık ve hastalık güçlü bir biçimde ortaya çıktığı kültürel bağlamdan etkilenmektedir. Dolayısıyla kültürel bağlam, insanların hastalıkları sırasında geçtikleri belirli yolları da etkilemektedir (Capra, 2020: 380). Bu bağlamda enfekte olma durumu ile ilişkili aşı olma durumu ve aşı tedirginliğine değinilecektir.

7.1.4. Aşı Olma Durumu ve Aşı Tedirginliği

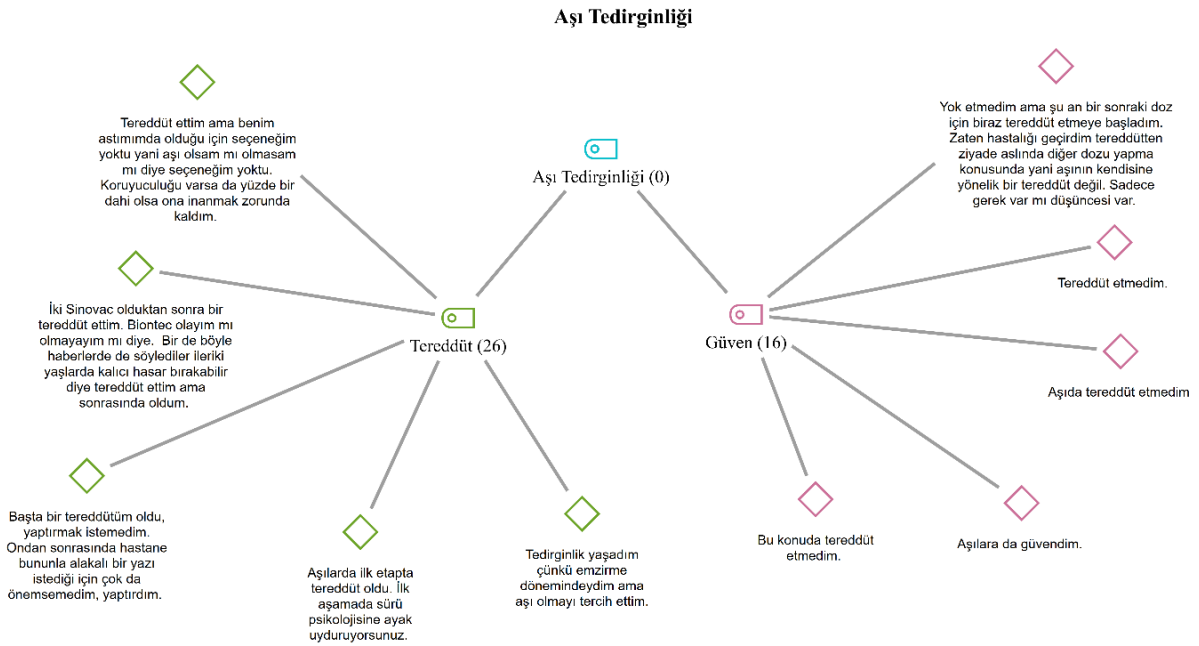
Katılımcıların çoğu aşı olduğunu ve bu konuda tereddüt yaşadığını belirtirken aşı olmayan katılımcıların da olduğu görülmüştür. Aşı olan katılımcıların bazıları ise aşı tedirginliği yaşamadığını ifade etmiştir.

Şekil 79. Aşı tereddütüne ilişkin tek kod modeli haritası

Bilinmezliğin etkisi ile ve sağlık çalışanlarının yaptırmayı zorunlu olduğu için çoğu katılımcı tereddüt etmiştir. *“Hangi aşığı olsam ya da aşı gerçekten koruyor mu diye tereddüt ettim. Bir de zorlama olunca aşıda insanlar daha çok tereddüt ediyor. Sonuçta bilinmeyen daha denenmemiş bir şeydi.”* (Katılımcı 32) Aşılarla olan güvenin azlığı katılımcıların çoğunun belirttiği üzere ilk sağlık çalışanlarına yapılmış olması ve aşının güvenilir olması için yeterli zamanın geçmemiş olmasıdır. Bu yüzden çoğu katılımcı kendilerini “kobay”, “denek” olarak gördüklerini ve “sürü psikolojisi” ile aşı olduklarını belirtmişlerdir. *En başlarda tereddüt vardı mecbur olduğumdan yaptırdım. Biz sağlıklıyız ve bir aşının bir seneden önce çıkmayacağını biliyoruz. Çalışma aşamalarının olduğunu fazlalarının olduğunu da biliyoruz. Bunlar bitmeden sürüldü o yüzden ön yargılıydım hala daha önyargılıyım.* (Katılımcı 48) Farklı aşılarla ilişkin farklı görüşler olduğundan aşı olma sürecinde pek çok etkenin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Hastanedeki hekimler, bilim insanları, sosyal medya vb. gibi pek çok etken üzerinde durulmuştur. Aynı etkenler aşı olmama konusunda da tekrar edilmiştir.

Aşı oldum, tam aşıyım. Biontec 3 aşıyım. Evet, çok direndim. Sinovac çıktığında çok fazla etkin olduğunu düşünemedim. Kendimi ona inandıramadım. Bu yüzden bionteci bekledim. Bilemiyorum benim inancım ona karşı çok yüksekti. Belki sosyal medya, görsel yayınlar vs bunlara inandım. Çok bekledim hatta eşim ben ve ailem aşıya karşıydık. Çünkü daha çok vaka var geri dönüş yok, aşı çalışması çok yoğun bunun sadece bir yıllık geçmiş var. Geçmişte neler olacak bilemiyoruz ama bazı zorunluluklar, kapalı mekanlara girmeme gibi vs yasaklar geldi. Aşısızlar bankaya giremeyecek, kurslara gidemeyecek gibi. Kızımızı da bazı kurslara yazdırmıştık bu yüzden biraz da zorunlu olarak biz aşılanmaya ittirildik gibi geldi. Ben aşılandıktan sonra 3 dozdan sonra covid pozitif oldum. Ağır mıydı hafif miydi bilmiyorum. Ama atlattım hafif atlattığımı düşünüyorum. (Katılımcı 41)

Şekil 80. Aşı tedirginliğine ilişkin kod-alt kod modeli

Aşı tedirginliği ekseninde iki alt kod oluşturulmuştur. Bunlar tereddüt ve güvendir. Hemşirelerin çoğunun tereddüt etmesinin çoğu kronik rahatsızlıklarının varlığı, aşının yeni ortaya çıkması, hamilelik süreci ve de en çok tekrar edilen sürü psikolojisi ve kobay olarak kullanıldıklarına ilişkin görüşlerdir. Güven duygusunda ise aşılar, bilime güven vurgulanmıştır. Salgın hastalıkların genelde aşı ile önlendiği vurgusu üzerinde durulmuştur.

Ahmed (2019: 85)'e göre "korku sadece benim değil bizim"dir ve korkunun ya da bilinen yaşamın hatta yaşamın kendisinin korunmasıyla ilgili olabilmektedir. Bu anlamda

korku, endişe korku ile bedensel bağıllık arasındaki ilişkiyi korkunun bedensel alanı nasıl daralttığını ve bu daralmanın sosyal alanda bedensel hareketliliği nasıl kısıtlandığını iktidarın korunmasında korkunun nasıl bir rolü olduğunu ele almaktadır. Bu yüzden korku ekseninde oluşan güvensizlik aşya ilişkin tereddütün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra söz konusu olan dönemde düşünömsellik olarak paradigmatik bir dönüün bilim içinde söz konusu olması gerektiği düşünöldüğünde daha önceki dönemlerdeki hastalıkların aşya ile önleendiği bilgisine bağılı olarak bireylerin aşya dolayısıyla da bilime güvendikleri görölmüştür.

7.1.5. Hizmet İçi Eğıitim

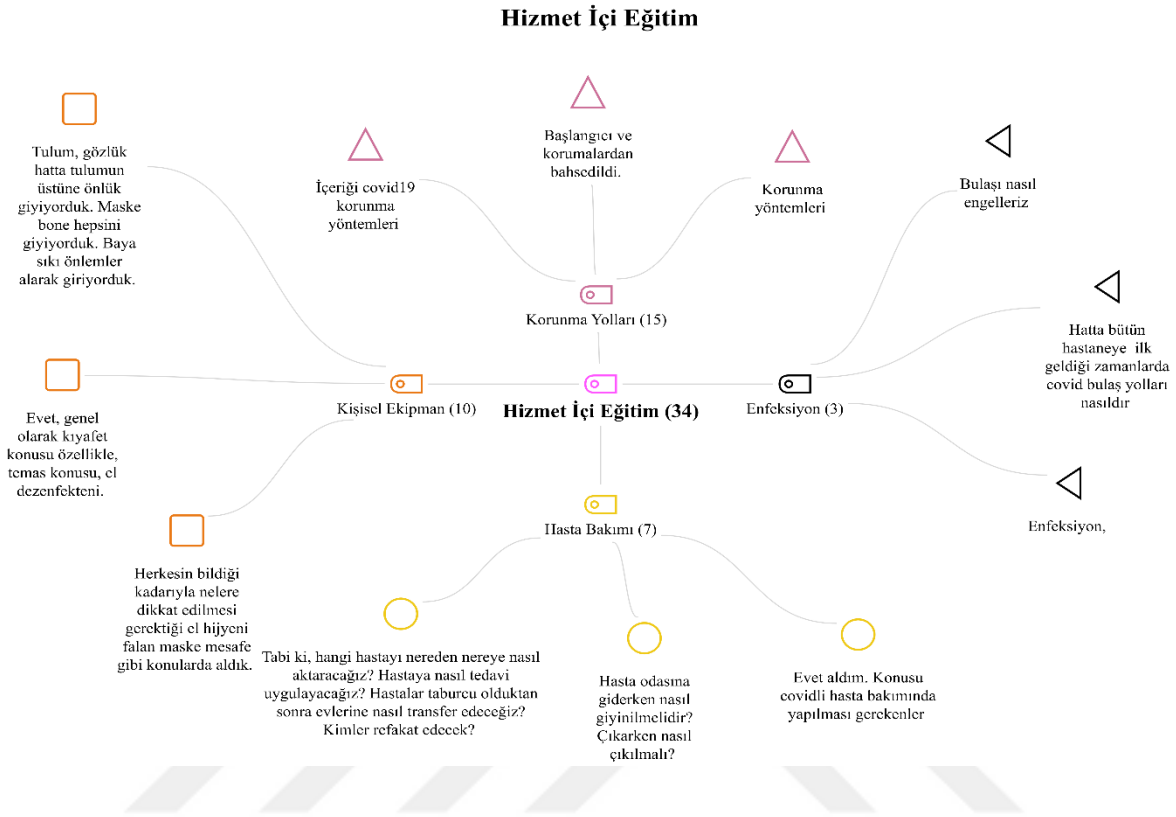
Covid-19 döneminde hemşirelerin hizmet içi eğıitim alma durumları ve bu eğıitimlerin hastanın grubuna (yoğun bakım, servis, acil vb) göre farklılaşması ile eğıitimlerin içeriği hakkında bilgi alınmıştır.

Şekil 81. Hizmet içi eğıitim kelime bulutu

Yukarıdaki kelime bulutunda da göröldüğü üzere çoğu katılımcının hizmet içi eğıitim almadığı görölmektedir. Alınan eğıitimlerin ise online olduğı ve bu eğıitimlerin yıllardır içeriği değışmeden sürekli verildiğı vurgulanmıştır. Covid-19'a ilişkin verilen bilgilendirmeler ise covid-19 henüz Türkiye'ye gelmeden önce verilmiş ve bu eksende

Yapılan online eğitimler de olmuştur. Hangi alanlarda eğitim verildiğine ilişkin aşağıdaki haritada belirtilmiştir.

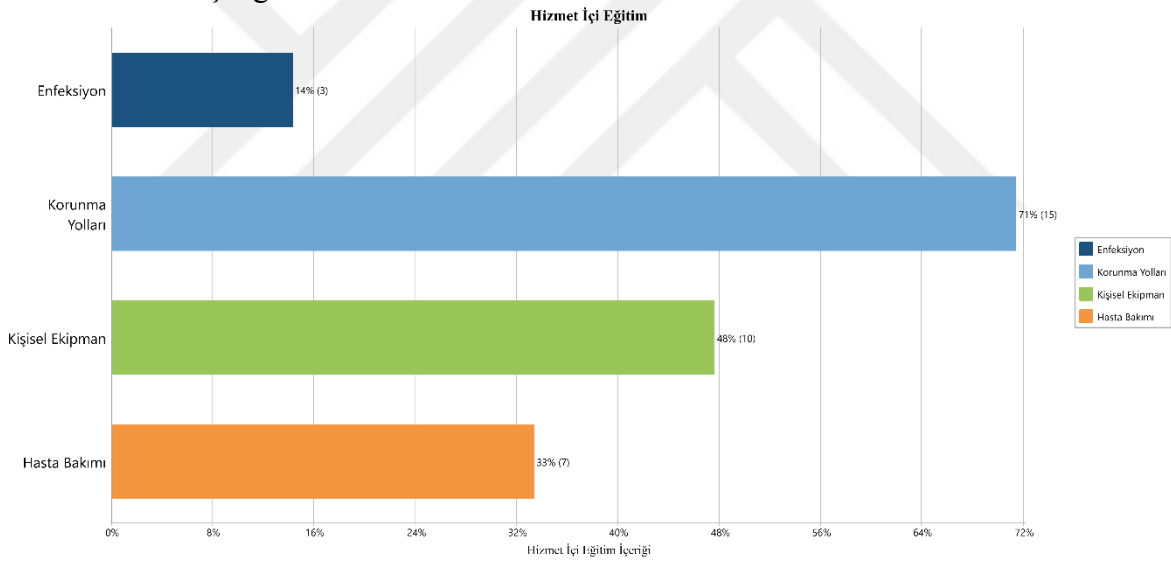
Şekil 82. Hizmet içi eğitime ilişkin kod-alt kod modeli haritası

Yukarıdaki modelde de belirtildiği üzere hizmet içi eğitimler enfeksiyon, kişisel ekipman, hasta bakımı ve korunma yolları şeklinde ayrılmaktadır. *Hastanede her şey eğitim ile başladı. Her çalışan her alanda sürekli eğitim verdi. Enfeksiyon hemşireleri enfeksiyon birimi gibi sürekli eğitim aldık. İçeriği covid-19 korunma yöntemleri, hastalık süreci ve kendimizi nasıl koruyacağımıza yönelikti. Bulaşı engellemek için birçok alanda kişisel koruyucu ekipman kullanımında bilgilendirildik. (Katılımcı 2) Yönetici bir hemşirenin değerlendirmesini içeren bu görüş içerisinde vurgulanan enfeksiyon birimidir. Söz konusu bu vurgu pek çok hemşire tarafından da dile getirilmiştir. Bir diğer yönetici biriminde çalışan hemşirenin görüşüne değinmek gerekirse; Zaten eğitimleri birim olarak biz veriyorduk. Ama tabi ki enfeksiyon hocalarımızdan da bu konuda bilgilendirildik. Aynı zamanda bakanlık sürecini de yakından takip ettik. Personelimizi de bu konuda bilinçlendirme sorumluluğu bizdeydi. O açıdan sürekli eğitimler düzenledik. Martta resmi olarak duyurulsa da biz şubatta seminerlere başladık. Burada konferans salonunda virüs hakkında konuştuk. Bir ay öncesinde hazırlıklydık. Ama tabi ki virüsün bilinmeyenleri sizi*

geride bırakıyor. Zaten pandemi hastanesi olduk. Kendi hastalarımızı taburcu ya da sevk etmek zorunda kaldık. Pandemi hastanesi olunca tüm hastalar da burada yattı. (Katılımcı 5) Her iki yöneticinin de görüşleri dikkate alındığında yukarıdaki kelime bulutunda eğitim “almadım” diye belirten katılımcıların en çok belirttiği kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda dikkate alınması gereken birçok etken söz konusudur. Bunlardan bazıları o dönemde katılımcıların özel ya da farklı bir hastanede olması etkeni ve çalışma hayatına yeni başlamaları ya da eğitim döneminde değil sonradan çalışma yaşamına katılmaları gibi etkenler vardır. Ancak yine de hastane ekseninde genelde covid-19 eksenli eğitim alınmadığı vurgulanmıştır. Alınan eğitimlerin ise online olduğu belirtilmiştir. Bu durumda söz konusu dönemde bulaşı engellemek için tercih edildiği belirtilmiştir. Alınan eğitimlerin içeriği ile ilgili frekans tablosu aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 23

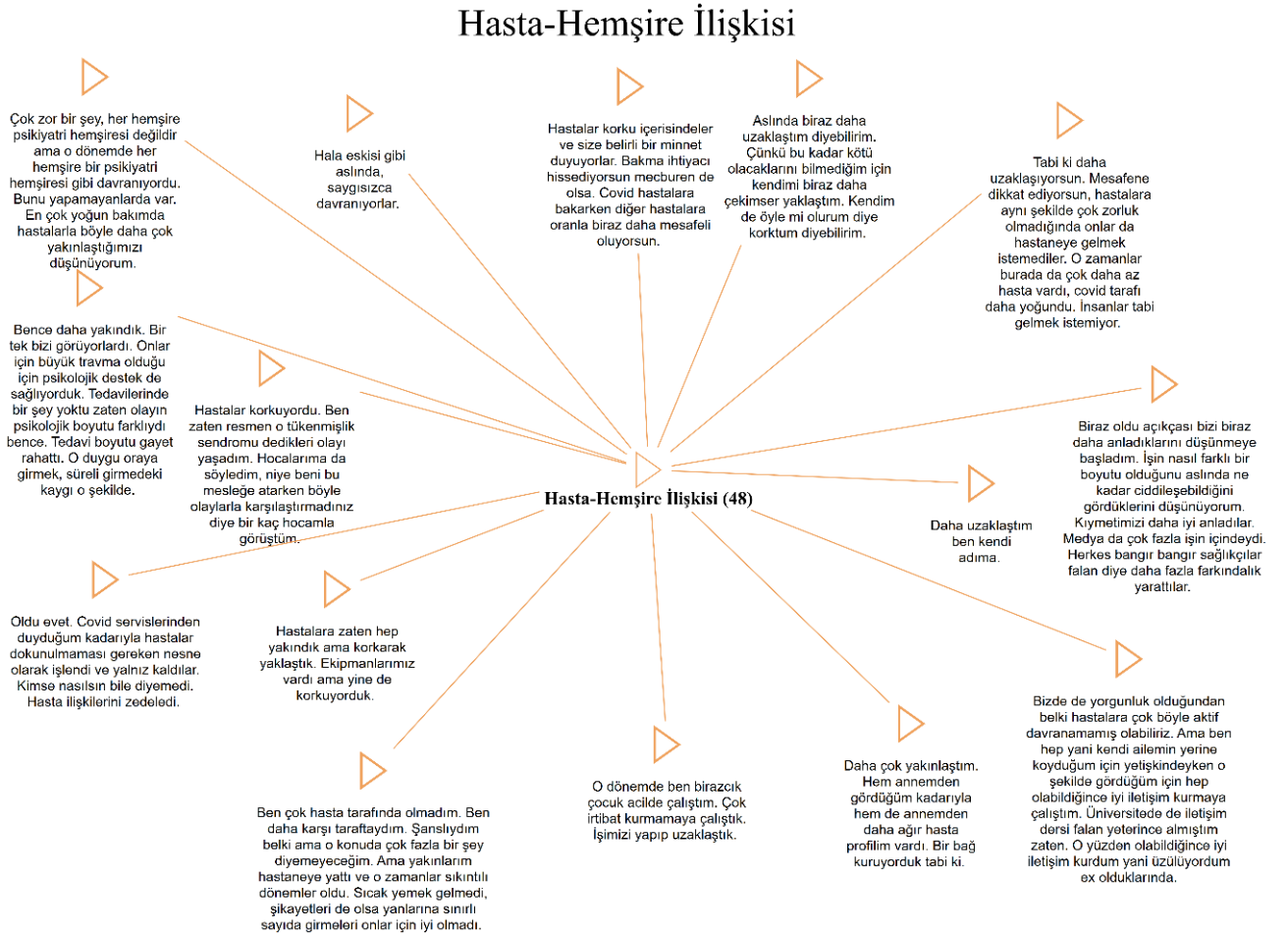
Hizmet içi eğitim frekans tablosu

Yukarıdaki frekans tablosunda en fazla korunma yolları ile ilgili olarak eğitim alındığı belirtilmiştir. Korunma yöntemleri ile kişisel ekipmanlarının ayrı ele alınmasının nedeni kişisel ekipman kategorisinde genellikle maske tulum gibi ekipmanlara vurgu yapılmaktadır. Korunma yollarında ise temiz alan kirli alan vurgusu ile sosyal mesafe durumlarına ilişkin görüşler söz konusudur.

7.1.6. Hasta-Hemşire İlişkisi

Covid-19 dönemine ilişkin hasta ile hemşire etkileşimine dair tek kod analizi dikkate alındığında bu etkileşimin yakınlık ya da uzaklık bağlamında değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Daha farklı bir ifade ile hasta ile hemşirelerin eskisi gibi yakın olduğu ya da covid-19 eksenli sosyal mesafeden dolayı daha da uzaklaşıldığı belirtilmiştir. Farklı bir yakınlaşma vurgusu ise covid hastaların izolasyon sürecinden dolayı yakınları ile temas edemedikleri için hemşireler ile daha fazla iletişim halinde oldukları yönündedir. *Normalden daha yakın çünkü hastalar izole tutuluyordu. İzole olduğundan ziyaretçi yoktu. Destek olarak biz vardık. (Katılımcı 36).* Covid-19 deneyimleri ekseninde belirtilen görüşlerde dikkate alındığında söz konusu süreç içerisinde hemşirelerin hastaların bireysel ihtiyaçlarını karşılamak için de çaba gösterdikleri görülmüştü. Diğer etkenlere değinmek için tek kod modelini incelemek gerekmektedir.

Şekil 83. Hasta-hemşire ilişkisi tek kod modeli

Yukarıdaki modeldeki görüşlere değinmek gerekirse öncelikle ‘saygısızca’ davranma vurgusu ele alınacaktır. Günümüzde sağlık çalışanlarına yönelik şiddet giderek artmaktadır. Söz konusu dönemde de hastaların hemşirelere yaklaşımı farklılık göstermektedir. Bir meslek olarak hemşireliğin problemlerinden biri teoride hemşirelerin sadece doktorların verdikleri kararların uygulayıcısı ve onlara tabi konumda olmalarıdır. Hemşirelik tıbbi kuşatan teknik iş bölümü içinde tabi konumda bir meslektir. Hemşireler özellikle uzmanlaşma/ bürokrasi ikileminden olumsuz etkilenmektedirler (Turner, 2017: 173).

Turner (2017: 177-178), hemşirelerin şikayetleri üstleri karşısında kendi değerleri ve özerkliklerini ifade etmelerine yardımcı olan beş temel bileşen üzerinde durmaktadır. İlk bileşen hemşireliğin tedavi sürecine bağımsız katkısı ve önemini vurgulayan iddialardır. İkinci işlevi hastane ortamında işyerindeki otorite ve hiyerarşi sisteminin meşruluğunu sorgulamaktadır. Üçüncü işlevi genç hemşirelerin haklı bir temelden yoksun olan hastanede çalışma idealizmini yıkmaktır. Dördüncü işlevi bürokrasi ve tıbbi egemenliğin ihlalleri ve tahakkümüne karşı bir mesleki dayanışma duygusunun yaratılmasıdır. Bu şikayetler ortak deneyimlere ve dile sahip bir meslek grubu olarak hemşireleri birleştirici işlevlere sahiptir.

Hemşireler ve doktorlar arasında da gerilim yaratan söz konusu dönemde hemşireler hastaların doktorlara farklı kendilerine farklı davrandıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra doktorların sahaya çok inmediklerini ve yalnız kaldıklarını vurgulamışlardır. Bu bağlamda bir katılımcının değerlendirmesine değinmek gerekmektedir. *Doktorlarla kıyaslısak hastalara biz daha yakındık. Doktora söylemekte tereddüt ettikleri her şeyi ilk bize söylüyorlar. Onların odasına girmek için bile ‘Girebilir miyiz?’ diye bize soruyorlar. (Katılımcı 19).* Söz konusu görüş dikkate alındığında bir ikilik durumunun oluştuğu görülmektedir. Bunun yalnızca hastalar ekseninde gerçekleşmediğini de vurgulamak gerekmektedir. Bu konuya daha sonra tekrar değinilecektir. Model eksenli üzerinde durulması gereken bir diğer etken ise hastaların psikolojik durumlarıdır. Bu bağlamda bir katılımcının durum ile ilgili görüşü oldukça ilgi çekicidir. *Hastalar dokunulmaması gereken nesne olarak işlendi ve yalnız kaldılar. (Katılımcı 1)* Bu durum ve yalnızlık hissi söz konusu dönemin etkisi ile yapılması gereken bir durum olarak görülmekle birlikte bireyler üzerinde oldukça önemli etkiler bırakmıştır. Hastalar da hemşirelerde yalnızlaşmış ve kendilerini korumaya çalışmışlardır. *Hasta ile*

birebir ilgilenmeyi çok severim. Nereli olduğundan falan sohbet ederim ama bu dönemde karşındakinin sana zarar verme ihtimali olduğundan hastadan korkma durumu oluştu. Ailem, kızım için korktuğumdan en az iletişimle işi bitirip çıkmaya çalıştık. (Katılımcı 3)

Bu bağlamda odada kalma durumu, maske ve tulumun bireyler üzerindeki etkisi, hızlı bir tedavi planı gibi etkenler söz konusudur. *İzolasyon süreci var. Sağlık personelinin enfekte olması bizim için çok büyük bir sıkıntı. Bu konuda da sağlık personelinin çok bilgilendirdik. On beş dakikadan fazla hasta odasında kalınmaması gerektiğini hatta mümkünse işlerinin bitirilip bir an önce odadan çıkılması konusunda uyarılarımız vardı ki ancak bu şekilde süreci idare edebilirsiniz. Daha fazla bir birliktelik enfekte olmayı sağlıyor. Burada sağlık personelinin azlığı demek büyük bir problem. (Katılımcı 5).*

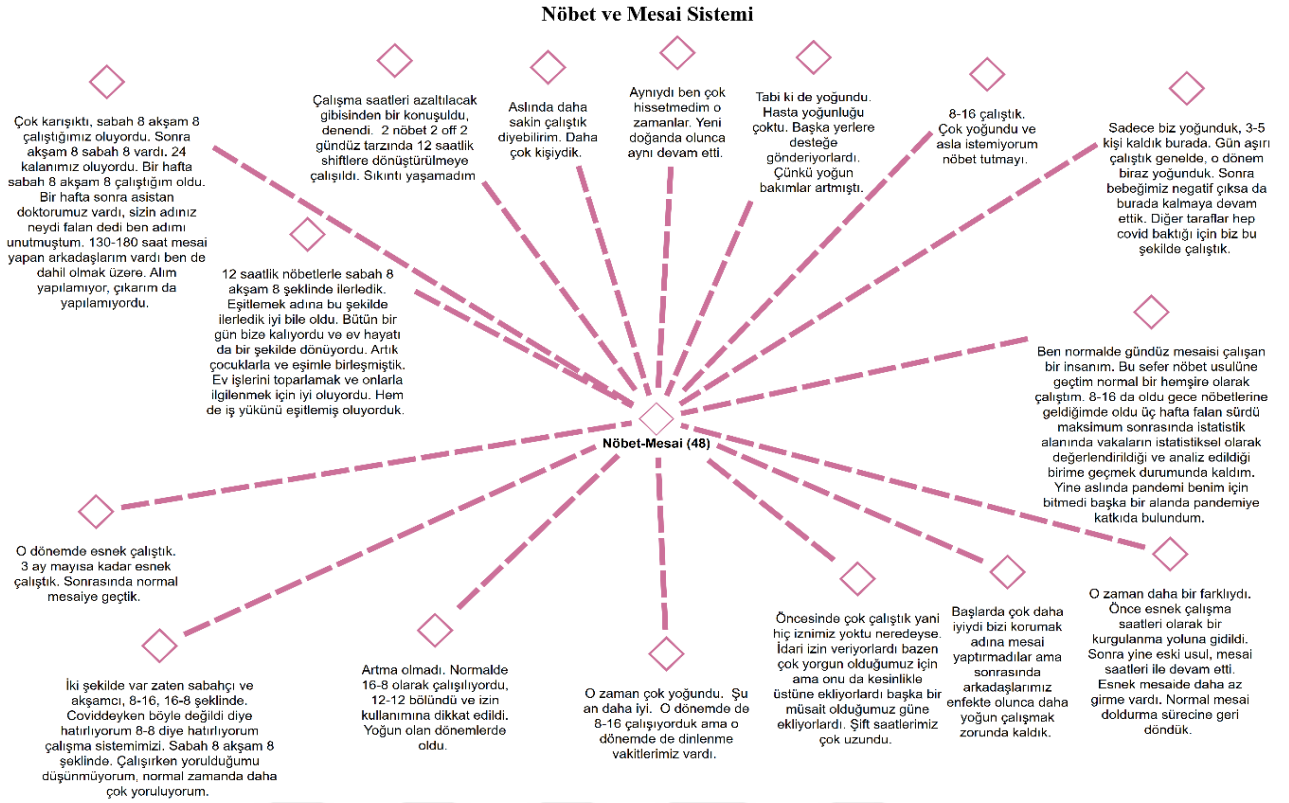
Personel sayısı eksikliğine ilişkin görüşler üzerinde daha sonra tekrar detaylı olarak durulacaktır. Ancak sağlık personelinin azlığı hasta olduklarında covid hastasına müdahalede ortaya çıkabilecek olan sorunlar ve maske tulum gibi ekipmanlarla kısa zamanda çok şey yapmaya çalışma durumunun hem psikolojik hem de fizyolojik etkileri oldukça fazladır. Tüm bunları yaparken hastalara psikolojik destek sağlamaya da çalışmışlardır. *Bence daha yakındık. Bir tek bizi görüyorlardı. Onlar için büyük travma olduğu için psikolojik destek de sağlıyorduk. Tedavilerinde bir şey yoktu zaten olayın psikolojik boyutu farklıydı. (Katılımcı 15).*

Tüm bunların yanı sıra bu süreçte *şiddetin ve saygısızca davranma durumlarının* artmasında etkili olan temel bir faktörün olduğu görülmektedir. *İnsanlar bize kızgındılar. Ne kadar onlar için çabalasak da biraz herhalde maaş çok açık olarak halka sunulduğundan insanlar zannediyordu ki biz milyar dolarlar kazanıyoruz. (Katılımcı 26).*

Her bireyde farklı etkilerin söz konusu olduğu görülmekle birlikte bir takım ortak noktalar söz konusudur. Bir hemşire olarak hastaya yaklaşmak ve kendini dolayısıyla aileni korumak arasında kalınmıştır. Risk altında çalışmak zorunda kalmak hem hastaları hem de hemşireleri psikolojik olarak olumsuz etkilemiştir. Hızlı tedavi stratejileri ile iş yükünün arttığı gözlemlenmiştir. Artan iş yükü dolayısıyla nöbet ve mesai sistemlerine de değinmek gerekmektedir.

7.1.7. Nöbet-Mesai Sistemi

Söz konusu süreç içerisindeki artan iş yükünü değerlendirmek için covid-19 öncesi ve sürecinde nöbet ve mesai sistemlerine ilişkin tek kod modeli oluşturulmuştur. Bu dönemde izinlerin, tayinlerin vb. iptal olması ile yoğun bir çalışma süreci başlamıştır. Hastane eksenindeki sürece kısaca değinmek gerekmektedir. Katılımcıların genel görüşleri doğrultusunda pandemi hastanesi olmadan önce oldukça yoğun bir çalışma durumu söz konusudur. Pandemi hastanesi olduktan sonra ise hastaları taburcu ya da sevk ederek yalnızca covid hastasına bakılmıştır. Bu ekseninde ilk zamanlarda personel yetersizliği söz konusudur ancak daha sonra farklı hastanelerden ve ilçelerden destek gelmesiyle birlikte çoğu katılımcı o dönemde serbest çalışma ortamı ve 3-4 mesai arkadaşı ile birlikte çalışmanın sağladığı rahatlıktan bahsetmiştir. Şu anda ise yani yasakların kalkması ile birlikte bir serviste 15 ya da 17 hastaya tek bir hemşirenin bakıldığı ile ilgili görüşler vardır. Bu durum hem hastalar hem hemşireler için sağlıksız bir ortam oluşturmaktadır. Bir hemşirenin tek başına 15-17 hastaya bakmasının oldukça zor olduğu herhangi bir olumsuz durumda diğer hastaların da zor durumda kalacağını belirtmişlerdir. Aynı zamanda 24 saat çalışma durumunu insani çalışma koşulları altında değerlendirmediklerini de belirtmek gerekmektedir. Bir insanın 24 saat sağlıklı bir şekilde bir hastaya müdahale etme durumu söz konusu değildir. Bu bağlamda tek kod modeli ekseninde katılımcıların görüşlerine değinilecektir.

Şekil 84. Nöbet-mesai sistemine ilişkin tek kod modeli

Yukarıdaki model dikkate alındığında mesai ve nöbet sistemlerinin oldukça farklı olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra *sakin çalışma* durumu da vurgulanmıştır. Bu durumun temel nedeni olarak ise daha önce değinildiği üzere daha fazla kişinin çalışmasıdır. Esnek çalışmanın da söz konusu olduğu görülmektedir. Ancak bu esnek çalışma yoğun bir çalışmanın ardından gelen dinlenme sürecini ifade etmektedir. Bu dinlenme sürelerinde bile her an tetikte oldukları ya da her an tekrar çalışmaya çağırılma tedirginliği de söz konusudur. *7-24 çalıştım ve bu dönemde yöneticiydim. Birebir hasta bakmadım. Bazen hastanede bazen evde 7-24 çalıştık ve sürekli iletişim halindeydik. Bazen evden yeniden geldik. Buradaki organizasyonu sağlamak için mesai harcadık. (Katılımcı 2)* Bu görüş aynı durumun yönetim katında da söz konusu olduğuna ilişkindir. Ancak belirtilmesi gereken husus sağlık çalışanlarının covid olması durumunda dinlenme sürecinde olan hemşirenin yeniden hastaneye çalışmaya geldiğine ilişkin değerlendirmeler oldukça önemlidir. *Öncesinde çok çalıştık. Neredeyse hiç iznimiz yoktu. İdari izin veriyorlardı bazen çok yorgun olduğumuz için ama onu da kesinlikle üstüne ekliyorlardı. Başka bir müsait olduğumuz zamana ekliyorlardı. Çok uzun shift saatlerimiz oluyordu. (Katılımcı 8).* Pandemi hastanesi olduktan sonraki süreç ile ilintili olarak bir başka

değerlendirme ise şöyledir: *Benim normal çalıştığım döneme göre daha ağırdı. Ama psikolojik olarak ağırlığı vardı. İş yükü ya da vücut yorgunluğu olarak değil de psikolojik olarak ve hastane pandemi hastanesi olduğundan tüm ilçelerin buraya gelmesinden dolayı hasta sirkülasyonunun ve paylaşımın bizden çıkması bizi yordu. Gece gündüz her türlü iş bize yüklenmeye çalışıldı. Yatak bulma, hasta ilaçlarını aldı mı almadı mı, tomografisi çıktı mı çıkmadı mı vb. gibi pek çok şey bizi yordu. (Katılımcı 11)* Çalışma saatlerinde farklılaşma olmadığını aynı yoğunlukta çalışıldığını belirten katılımcılarda söz konusudur.

Turner (2017: 239)'e göre uygun bir hastalık ve tıbbi kurumlar sosyolojisinin üç düzeyde gerçekleşeceğini düşünmektedir. Bunlar; bireysel deneyim düzeyinde, toplumsal kurumlar ve değerler düzeyinde ve son olarak makro toplumsal düzeydir. Bu anlamda bireylerin insani çalışma koşullarında çalışması ve bu durumun kurumlar düzeyinde düzenlenmesi yani makro politikaların var olması gerekmektedir. Bireye odaklanmak pek çok alan başta olmak üzere politik açıdan da büyük bir fark yaratmaktadır. Bu yüzden de insanların onurlu, eşit ve kaliteli bir yaşam taleplerinin dikkate alınması gerekmektedir.

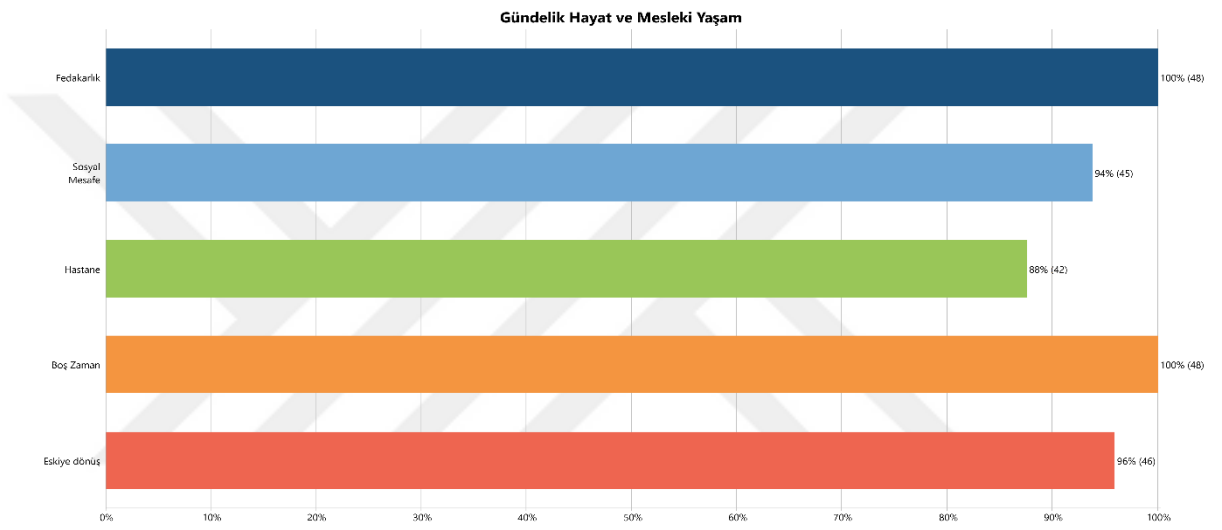
7.2. Gündelik Hayat ve Mesleki Yaşam

Edimler, dil, temsiller ve yapıları içeren gündelik hayat döngüsel ve tekrarlanabilir praksisler içerdiğinden gündelik hayat gerçekliği pratiği duyguları soyutlamaları ve ifade etmektedir. Bu anlamda gündelik hayatın sıradanlığının gündelik hayatın gücünü oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir. (Lefebvre, 2010: 67) bu bağlamda gündelik hayat içerisinde var olan tözlerin değişebilirliğini vurgulamak önemlidir. Mutluluk bireyin düşünce davranış ve duygu etkileşimi ile ilgili olduğundan yaşam düzeyleriyle ilgili olduğundan yaşam düzeyleriyle mutluluk arasındaki ilişki insanın var oluşuyla ilintilidir. Gündelik yaşam hayatın olağan akışı ile onun altında gizli olan olağandışı gerçeklik arasındaki denge gibi teslimiyet ile direniş arasındaki dengenin de sürekli gözetilmesini gerektirmektedir (Bakewell, 2017: 144). Schütz (2020: 19-20), öznel olarak anlamlı eylem üzerinde durmakta ve insan bilincinin yapısı, işleyişi ve toplumsal boyutuna odaklanmaktadır. Buna göre yaşam dünyası, gündelik yaşamdaki öznel deneyimler, birey üzerinde durmaktadır. Bu anlamda çalışma

ekseninde hemşirelerin gündelik hayat ve mesleki yaşam deneyimleri ekseninde hastanede ortalama bir günlerinin nasıl geçtiklerine ilişkin deneyimleri ve bu deneyimleri ifade ederken covid-19 öncesi ve sonrasına ilişkin değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Söz konusu değerlendirmelere geçmeden önce frekans tablosunu incelemek gerekmektedir.

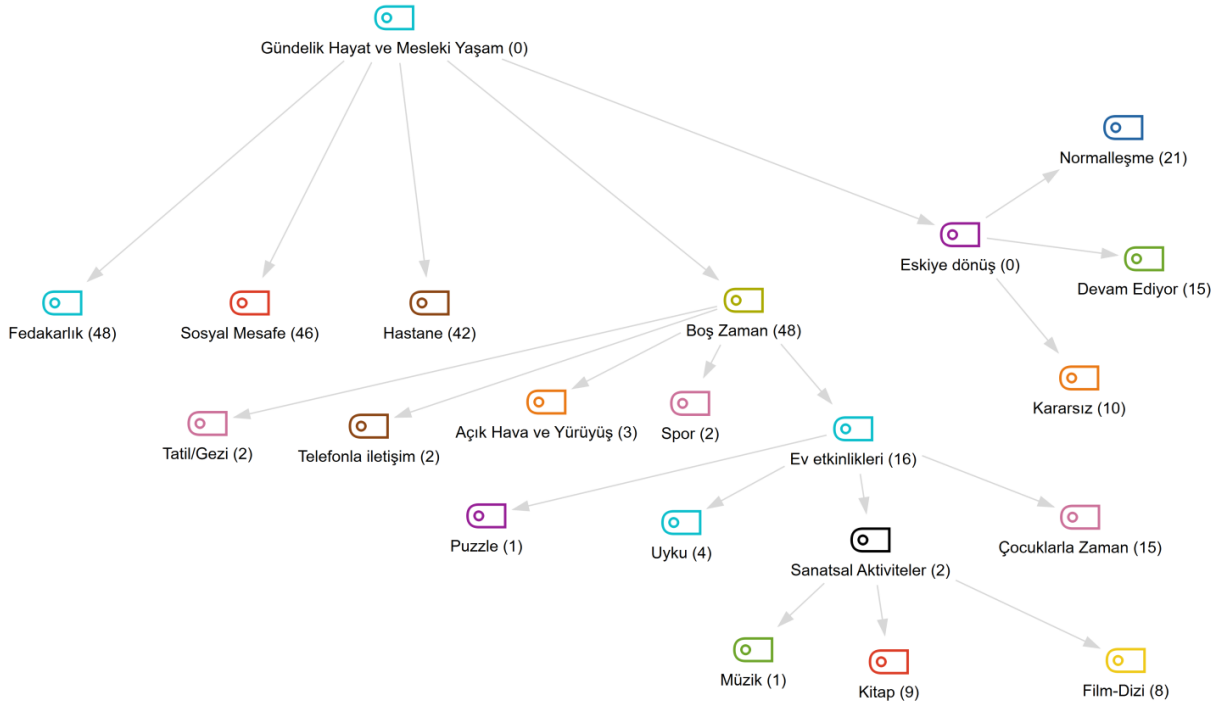
Tablo 24

Gündelik hayat ve mesleki yaşam frekans tablosu

Frekans tablosuna göre *fedakârlık* ve *boş zaman* ile ilgili katılımcıların hepsinin değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. *Hastane*, *eskiye dönüş* ve *sosyal mesafe* ile ilgili de oldukça yoğun değerlendirmelerin olduğu gözlemlenmiştir. Gündelik hayat, metalaşmanın ve bürokratik yapılaşmanın etkileri ile karşı karşıya kaldığından daha kırılgan bir tavır ile edilgenliğe, tketimciliğe ve ie dönük bir perspektif ile özdüşünümsel olmayan bir rutin eğilimindedir (Gardner, 2016: 31). Tüm bu kırılganlık, edilgenlik vb. içerisinde yeniden üretilen rutinlerin bu dönemde özdüşünümsellik açısından önemli bir rolü olduğundan çalışma ekseninde gündelik hayat üzerinde durulmuştur.

Gündelik Hayat ve Mesleki Yaşam

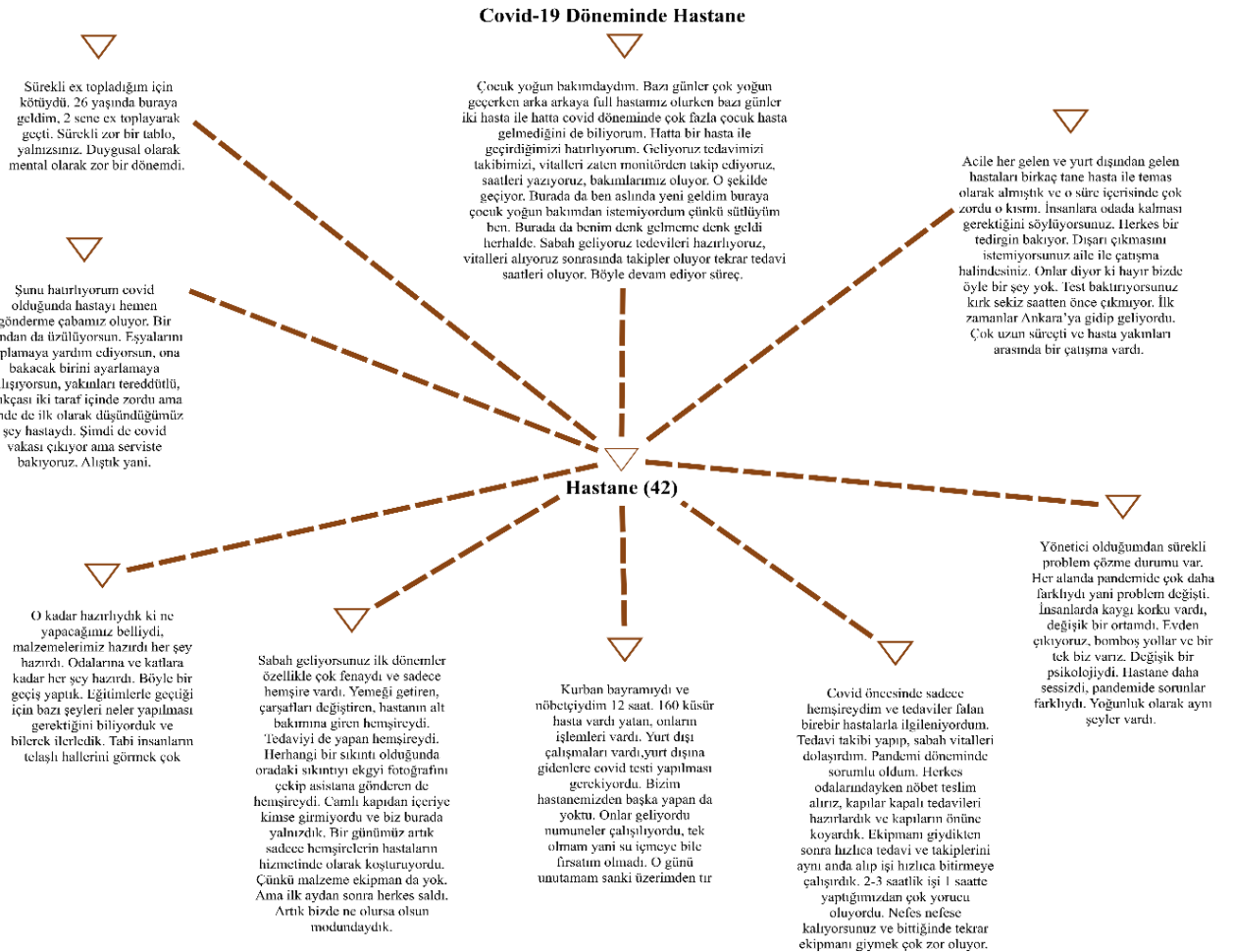
Şekil 85. Gündelik hayat ve mesleki yaşam yaratıcı kodlama

Schütz (2020: 85)'ün de belirttiği üzere gündelik yaşam dünyası, bireyin dünyaya gelişinden önce de var olan, düzenlenmiş bir dünya olarak bireyden önce de başkaları tarafından da yorumlanmış ve deneyimlenmiş olan öznelerarası bir dünyaya işaret etmektedir. Buna göre bu dünya şu anki deneyim ve yorumlar ile kendisini sunmaktadır. Bu anlamda toplumsal ilişkiler ekseninden etkileşimsel ilişkiler oldukça önemlidir. Gündelik yaşamda insan herhangi bir anda geçmiş ve şimdiki deneyimleriyle ilgili bir yorum şeması olarak iş gören bir bilgi stoku bulmakta ve geleceğe yönelik beklentilerini de buna göre belirlemektedir (Schütz, 2020: 87). Bu yüzden çalışma ekseninde gündelik hayat üzerinde odaklanılmaktadır. Bu ekseninde öncelikle bireylerin covid-19 öncesi ve sonrası dönemlerdeki hastane deneyimlerine değinilecektir.

7.2.1. Covid-19 Öncesi-Sonrası Hastane

Hemşirelerin deneyimleri yönetici, sorumlu ya da çalıştıkları kurumlara bağlı olarak (burada kastedilen covid zamanında özelde çalışan ya da devlette çalışan daha sonra

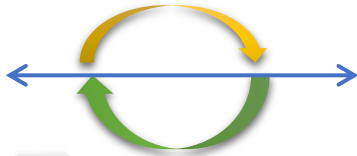
bu hastaneye gelen hemşirelerdir) değişmektedir. Bunun yanı sıra bir gün içerisinde ortak olarak dile getirilen başlıca şeyler ise şunlardır: Tedavi ve takip, vital kontrolleri, monitör takibi, bakım ve dosya işleri gibi rutinlerdir. Elbette bu rutinlerin covid öncesi sonrası ve şu an ki durumları ya da farklı bir ifade ile işleyiş biçimleri farklılık göstermektedir. Daha önce de değinildiği üzere hastaların yanında daha kısa kalma durumu ve bu süre zarfında tedaviyi bitirme gerekliliği bireyleri oldukça zor durumda bırakmıştır. Ayrıca bu rutinlerin yanı sıra hemşirelerin çoğunun da üzerinde durduğu temel nokta olan çalışma alanlarına ilişkin çok geniş bir çerçevenin söz konusu olduğudur. Bu dönemde ve aslında çoğu zaman kendi görev tanımlamalarının dışında görevleri de yapmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. (Özlük hakları ile ilgili daha sonra detaylı bahsedilecektir) Bu bağlamda tek kod modeline ve hemşirelerin değerlendirmelerine değinilecektir.

Şekil 86. Hastane tek kod modeli haritası

Ölümlerle karşılaşmak ve sürekli risk altında yaşamak-çalışmak zorunda kalmak durumu ile hem kendini hem de aileni düşünerek çalışmak her alanda ve her anlamda

oldukça yıpratıcıdır. Çoğu katılımcının belirttiği gibi insanlar kendilerinde ziyade yakınları için endişe duymaktadır. Hastaya en iyi şekilde müdahale ile en kısa zamanda müdahale ikili arasında kalma durumu söz konusudur. Aslında bu dönem ikiliklerle dolu bir durumdur. Çünkü bu ikilikleri aşmayı sağlayacak bir ortam söz konusu değildir. Bu gibi durumların yaşanmaması için hazırlıklı olmak oldukça önemli olmakla birlikte insani çalışma koşullarının da sağlanması gerekmektedir. Aşağıdaki şekil söz konusu dönemi ve de hemşirelerin yaşadıkları ikiliği ifade etmektedir.

Şekil 87. İkilikler

Sekiz-on altı şeklinde dönüyordu. Sabah kalktığımız anda dışarıya çıktığımızda bir yalnızlaşma süreci oluyordu. Çünkü o süreçte herkes içerideydi ve farklı olarak biz dışarıdaydık. Kapıdan çıktığımız anda bomboş sokaklar ve işe gelmeye çalışıyorsunuz. Herhangi bir taşıt falan bunlar hep problemdi. Çoğu zaman önden inip başka bir araca biniyorduk. Yürüyerek buraya kadar ulaşmaya çalışıyorduk. Bunlar hep sıkıntılar yaratıyordu. Onun dışında geldiğimizde daha kalabalık bir çalışma grubu oluyordu. Çünkü tek bir kişinin halledebileceği bir şey değil. Üç dört kişi çalıştığımız için daha rahat bir sistemdi. Yoğunluk vardı ve hastalarla yeteri kadar ilgilenemeyebiliyorduk. Kapalı kapılar ardında izolasyon süreci uygulanıyor ve biz izole bir şekilde odalara girip çıkıyoruz. Yakınlarını bile alamadığımız riskli bir süreçti. Gelip içimizi yapıp aynı şekilde geri dönüyorduk. İlk etapta korku ve endişe vardı. Bizi ne bekliyor, bizde olacak mıyız endişesi vardı. Herkes bir korku ile geldi. Biz bu hastalarla ilgileneceğimiz için hemen yakalanacakmışız gibi hissettik. (Katılımcı 6). Söz konusu süreci hastaneye gelme aşamasını, hastane ortamını, hastalarla ilişkileri ve hemşirelerin psikolojisini yansıtmaktadır.

O biraz sıkıntılıydı evet, benim açımdan en büyük sıkıntı o kıyafetlerle çalışmaktı ve o çok zordu. İçeri giriyorum mesela karşıdaki insanın kim olduğunu da bilmiyorsun. O gözlüklerle çalışması çok zor sürekli içeride nemden dolayı buğulanma oluyor, ondan yana çok sıkıntı yaşadık. Hareket kısıtlılığı çok fazlaydı, zaten çok sıcaklanıyordu. Havalandırma o dönemde yeterliydi aslında ama

kıyafetlerle hareket ettikçe daha bir sıcaklanıyordu. Çok sıcak ya da çok soğuk ortamda çalışmak bizim verimliliğimizi düşürüyor. O kıyafetlerle çalışmak bir sıkıntı oldu onun dışında rutinlerde bir değişiklik olmadı. Yine aynı şekilde hastaları, planlanan tedavileri aynı şekilde devam etti. Bakımlar aynı şekilde devam etti. Çalıştığımız ekiple anlaşabildiğimiz takdirde mola saatleri ayarlandı. Onları da düzenlemeye çalıştık. Zaten genel anlamda herkes birbirine karşı çok anlayışlıydı. Herkes birbirini olabildiğince destekledi. (Katılımcı 7).

Çalışılan ortamın uygunluğuna yapılan vurgunun yanı sıra kıyafetler ile çalışmanı zorluğu vurgulanmıştır. Ekip arkadaşları ile iletişimde oldukça önemli olduğu dile getirilmiştir. Dayanışma vurgusu ile riskli durumlarla başa çıkmanın daha kolay olduğu görüşmecilerin çoğunda dile getirilmiştir. Bu aslında fedakarlığı paylaşmak demektir. Bu anlamda fedakarlığa gerek kalmadan uygun çalışma ortamının sağlanması gerekmektedir.

Sabah geliyorsunuz ilk dönemler özellikle çok fenaydı ve sadece hemşire vardı. Yemeği getiren, çarşafı değiştiren, hastanın alt bakımına giren hemşireydi. Tedaviyi de yapan hemşireydi. Herhangi bir sıkıntı olduğunda oradaki sıkıntıyı ekgyi fotoğrafını çekip asistana gönderen de hemşireydi. Camlı kapıdan içeriye kimse girmiyordu ve biz burada yalnızdık. Bir günümüz artık sadece hemşirelerin hastaların hizmetinde olarak koşturuyordu. Çünkü malzeme ekipman da yok. Ama ilk aydan sonra herkes saldı. Artık bizde ne olursa olsun modundaydık. (Katılımcı 18)

Yukarıdaki katılımcı görüşünden de anlaşılacağı üzere hemşirelerin görev tanımları oldukça geniştir. Çoğu zaman görev tanımlamaları dışında kalanları da yaptıkları gözlemlenmektedir. Bu durum yalnızca covid dönemi için değil diğer zamanlarda da söz konusudur.

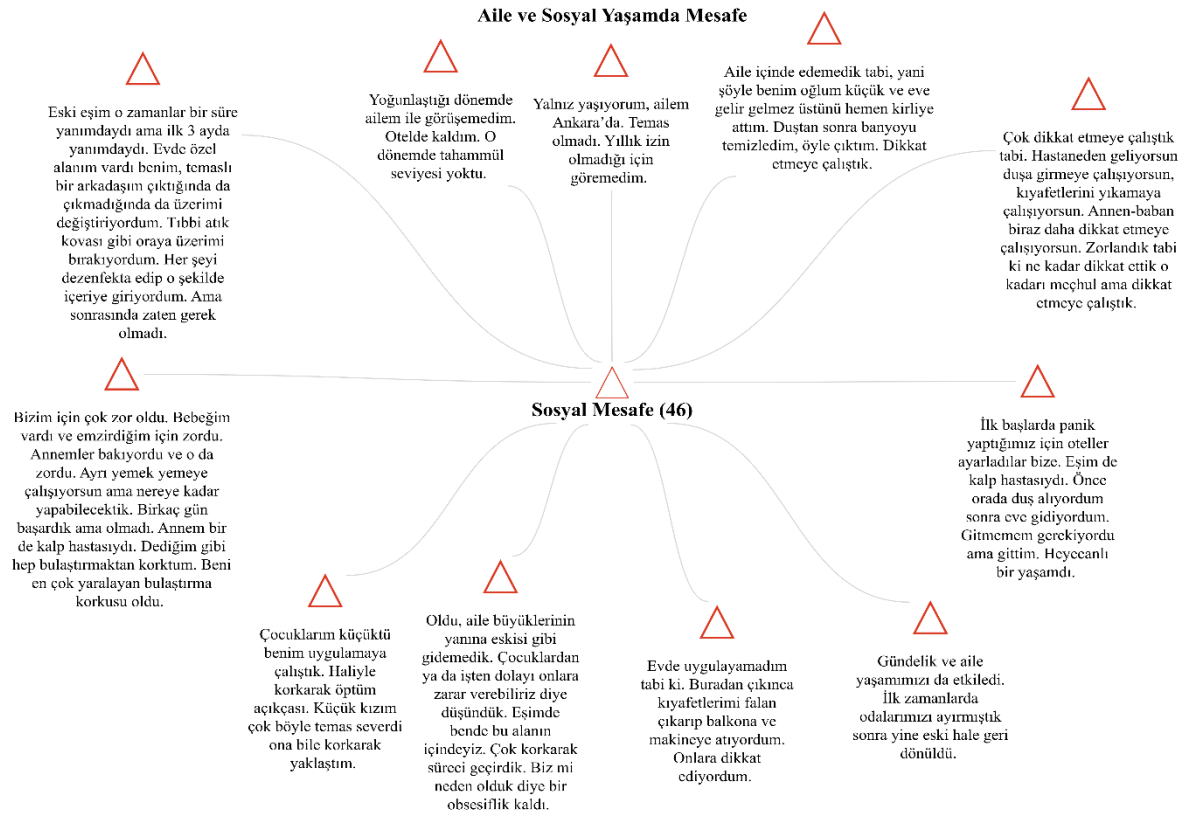
Covid servisinde desteklemek için birkaç defa çalıştım. Gidiyorsunuz, hastaları kâğıt üzerinden teslim alıyorsunuz. Sonra hastaların günlük planlarındaki tedavileri oluyor. O saatlere göre günün tedavilerini hazırlıyorduk. Hazırlanıyoruz sonra bir kişi ya da iki kişi yoğunluğa göre giyiniyor. Önlüklerini koruma kıyafetlerini falan giyiyor. Hem vitallerine bakıyor hem tedavilerini yapıyor. İhtiyacı varsa soruyor. Yatak çarşaf değişecek mi, altı değişecek mi ona göre personel çağırıyor. Sonra işini bitirdikten sonra çıkıyor. Ve sen odaya gireceksen

eğer kırmızı bir şerit oluyor. O şeritin bir tarafında sen diğer tarafında temiz alan ihtiyacın olduğu zamanda arkadaşından yardım istiyorsun. Ve o sana veriyor. (Katılımcı 33)

Hemşirelerin hastane ortamındaki bir günlerine ilişkin değerlendirmelerinde farklı servisler farklı zaman ya da dönemlere bağlı olarak farklılaşmalar elbette söz konusudur. Ancak genel olarak bakıldığında hem fiziksel hem de psikolojik etkilerin oldukça belirgin olduğu gözlemlenmektedir. Hemşirelerin özlük hakları ile ilintili değerlendirmelere daha sonra değinilecektir ancak hastane ortamındaki değerlendirmeleri dikkate alındığında özlük haklarında iyileştirmelerin olması gereklidir.

7.2.2. Aile ve Sosyal Yaşamda Mesafe

Bu dönem içerisinde gündelik hayat ve aile yaşamındaki değişiklikler ile sosyal mesafe uygulama durumu incelenmiştir. Söz konusu değişikliklerin aile ve çalışma hayatındaki sosyal mesafe uygulamayı nasıl etkilediğine değinilmiştir.

Şekil 88. Sosyal mesafe tek kod modeli haritası

Bu dönem içerisinde ailesi ile birlikte yaşayan hemşirelerin bazılarının belli bir süre onlardan ayrı kalmak zorunda kaldıkları gözlemlenmiştir. Bazıları otellerde bazıları ise lojmanlarda kalmışlardır. Ev içerisinde sosyal mesafeyi uygulamanın oldukça zor olduğunu belirten katılımcılarla birlikte bu süreçte yalnız yaşayan hemşirelerde söz konusudur. Bu anlamda uzun süre ailesi ile görüşemeyen katılımcıların bu durumu özellikle vurguladıkları gözlemlenmiştir. Özellikle çocukları olan görüşmecilerin bazılarının çocuklarından ayrıldığı bazılarının ise ayrılmadığı belirtilmiştir. Ancak her iki durumda da zor koşulların yansımaları belirtilmiştir. *Evet, çocuklarla dışarı çıkamadık. Eve girdiğimde hemen duş alıp, her an tekrar giyin, çocuklardan uzak dur. Bir ara bize yerler ayarlanmıştı, oralarda kaldım ama kızım çok küçük olduğu için gece uykuda anlamsız ağlamaları başladı. Bende dedim hangisi daha büyük bir risk psikolojik olarak daha çok etkileneceği için eve geldim. Evde izolasyona devam ettim. Eve girdiğimde hemen duş alıp, her an tekrar giyin, çocuklardan uzak dur. Bir ara bize yerler ayarlanmıştı, oralarda kaldım. (Katılımcı 2).* Ev gündelik yaşamın çoğunu kapsayan bir mekandır. Bu dönemde hastane ortamındaki sürecin eve yansımaları üzerine *düzen* algısında değişimler ortaya çıkmıştır. Herkesi etkisi altına alan covid-19 dönemi her bireyde olumsuz etkiler bırakmıştır.

Ben yalnız yaşıyorum. Ailem yine Çanakkale de ama ben onlardan ayrı yaşıyorum. Öyle olunca çok fazla sıkıntı olmadı. Ailemi daha nadir görebildim. Bir sene boyunca hiç gitmedim. Birbirimizle telefonda görüştük ya da çok uzaktan görüştük. Benim tekrar onlarla yakınlaşabilmem zor oldu. Onlar için sorun yoktu, gel dediler ama ben tedirgin oluyordum. Ailede yaşı fazla olan ebeveynimiz de var. Ona bir şey olacak korkusu ile ben sürekli uzak tutuyordum kendimi. Burada çalıştığım içinde tabii insanlarda bir ön yargı vardı. Bir şey gelirse birinin başına sizden ötürü olacağını düşündüler. Önyargı ile yaklaştılar. O yüzden sürekli kendimizi geri çekmek zorunda hissettik. Ama bende herkeste olan marketten geldim, poşetlerimi yıkadım, malzemeleri ekstra çitiledim aceye yatırdım gibi bir süreç yaşanmadı. El hijyenime kıyafetlerime dikkat ettim. Kıyafetlerimi hemen çıkarma gibi değişiklikler oldu. Obsesifleşmedim. (Katılımcı 6)

Bu dönem sosyal ilişkileri de etkilemiştir. Çünkü hastalığa alışma durumunun yaygınlaşması ile insanlarla olan eski etkileşimin ortadan kalktığı da gözlemlenmiştir. Bu dönemin yansımaları her alanda mevcuttur ancak bu yansımaları biraz daha zaman geçtikten sonra keşfetmek mümkün olacaktır. Yine de ilk gözlemlerin sağlık çalışanlarına olan önyargı süreci dolayısıyla onlardan uzaklaşan insanlarla sağlık çalışanlarının yeniden yakınlaşması durumu zor bir süreç olmuştur. Dışarıdan alışveriş yapmak yerine internet üzerinden yapılan alışverişin yaygınlaşması ile yüz yüze etkileşim azalmıştır.

Sosyal mesafeye şu an burada yalnız yaşıyorum ama ilk zamanlarda annem yanımdaydı. Annem astım ve tansiyon hastası olduğu için annemden dolayı çok tedirgin oldum. Formalarımı eve götürmemeye çalışıyordum, özellikle burada yıkanmasını istiyordum. Eve götürdüğümde formalarımı bir kenarda birkaç gün bekletiyordum ve sonra yıkıyordu. Ben eve girdiğim gibi direkt duşa giriyordum. Evdekilerle hiç temasım olmuyordu. Hafif bir belirti vermeye başladığı takdirde hep onlardan uzakta oturmaya çalışıyorum, farklı bir yere oturmaya çalışıyorum. Çok kısa bir süre kaldı zaten o tedirginlikten dolayı açıkçası annemi göndermek istedim. Ben burada covidde çalışırken beni de çok zorladı ve çok yordu. Ona bulaştırmamaya çalışmak beni daha çok yordu açıkçası. Dediğim gibi en fazla korkumda hep birisine bulaştırmaktı benim kendime bulaşmasından ziyade. Şu an için verdiğim testlerde hiç geçirmedim, hiç pozitif gelmedi testlerim özellikle böyle bir hastalık belirtisi de vermedim hiç ama belirti vermeden geçirdim ve birilerine bulaştırdım mı bilmiyorum. Olabildiğince dikkat etmeye çalıştım. Onun dışında kalan süreçte hep yalnız yaşadığım için zaten çok fazla sıkıntı yaşamadım. Maske konusunda açıkçası çok fazla maske takan bir insan değilim. Çok böyle insanlarla zaten yakın temaslı bulunmuyorum normal zamanda da öyleyim. Çok fazla yakın oturmuyorum bu şekilde, çok yakın temaslarımda olmuyor. Özel araç olduğu zamanlar zaten hiç gerek görmüyordum maske takmaya sadece toplu taşıma araçlarında ve iş yerindeyken kullandım o zamanlarda. Onun dışında çok fazla benim en çok dikkat ettiğim el hijyeniydi. Herhangi bir yerde olduğumda asla ellerimi yıkamadan herhangi bir şey yemem, içmem. Dezenfektan kullanıyordum. Özellikle el yıkamaya çok dikkat ettim. (Katılımcı 7)

Kronik rahatsızlığı olan aile büyükleri, kendini sorumlu hissetme durumu ve kaybetme korkusunun hemşirelerde oldukça yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Kendilerinden

ziyade başkaları için duyulan endişe kendilerinden fedakârlık yapmalarına ve daha çok yorgun hissetmelerine sebep olmuştur. İşleri dolayısıyla herkesten uzak kalmışlar ya da uzaklaştırılmışlardır. Çocuklarımdan ayrıldım bir sene kadar ve uzun bir süreçti. *Çocuklarımı gördüm elbette ama sarılamıyorsun, onlar gelip sarılmak istiyor siz dur diyorsunuz ama içinizden gelse de keşke sarılsa diyorsunuz. Şöyle bir başını göğsüme yaslarsa da öyle uyusak, onları özledim. Kapının önünde sandalye koyup, eşimde böbrek hastasıydı ondan dolayı o da raporlu sürece girince tamamen ben tek başıma kaldım o süreç benim için çok kötüydü. Ama bir şekilde Çanakkale'ye gelince o ilk alevli dönemdeki sıkıntılar biraz daha durgunlaştı ve rahatladı. En ağır kısımları geçmişti çünkü yaza doğru gelmiştim biraz daha o dönemde hafiflemişti. (Katılımcı 17)* Daha önce de üzerinde durulduğu gibi farklı hastanelerde farklı dönemlerde farklı tecrübeler söz konusudur. İlk yoğun olan dönemde farklı şehirdeki deneyimlerini anlatan katılımcının görüşleri söz konusu dönemi her açıdan yansıtmaktadır.

Biz uyduk mesela hiç toplu taşıma kullanmadık. Ben yeni yeni araç kullanmayı öğrenmiştim. Kendi araçlarımızla seyahat ettik. Çocuklarımızı onlarla seyahat ettirdik. Market, toplu giriş vs. onları sifira indirdik neredeyse hatta sadece internet siparişi veriyorduk. Eve getiriyorlardı biz temas etmiyorduk. Bizlerde onları balkonlarda, güneşlerde beklettik. Kıyafetlerimizi girer girmez balkonda çıkarttık, hemen yıkamaya attık. Çocuğun kıyafetleriyle evdekileri karıştırmadık. En çok zor dönemlerden biri de çocuklarımızı uzağa göndermek zorunda kaldık yaklaşık 3 buçuk ay. Ben bu konuda hasta yakınlarına inanılmaz kıızıyorum. Burada üç gün hastane yatışı olduktan sonra annesi yanındayken bile biz babamızı üç gündür göremiyoruz diye ağlayan zırlayan duvarlar vuran insanlar ben üç buçuk ay çocuğumu göremedim. Annem babam interneti çok efektif kullanan insanlar değil ne yazık ki onu görselden de görmedim, videodan da göremedim, sadece sesini duyabildim. Ama hiç öfleyip pöfleyip insanlara böyle öfkemi yansıtmadım ama insanlar bu konuda çok anlayışsızlar onlara hala öfkeliyim. Biz üç gündür burada yatıyoruz babamızı göremiyoruz hatta bir hasta vardı o daha komikti babası uzakta görevdeymiş yaklaşık iki buçuk aydır görevdeymiş. Hastane yatışı oldu daha bir gece yatmadan biz babamızı iki buçuk aydır görmüyoruz ama bunun sebebi sorumlusu ben değilim ki biz sizi burada daha kaç saattir buradasınız yani ve ayrıca istediğiniz zaman görebiliyorsunuz. Hastaneye alınmıyor babası servise değil ve inanılmaz öfke

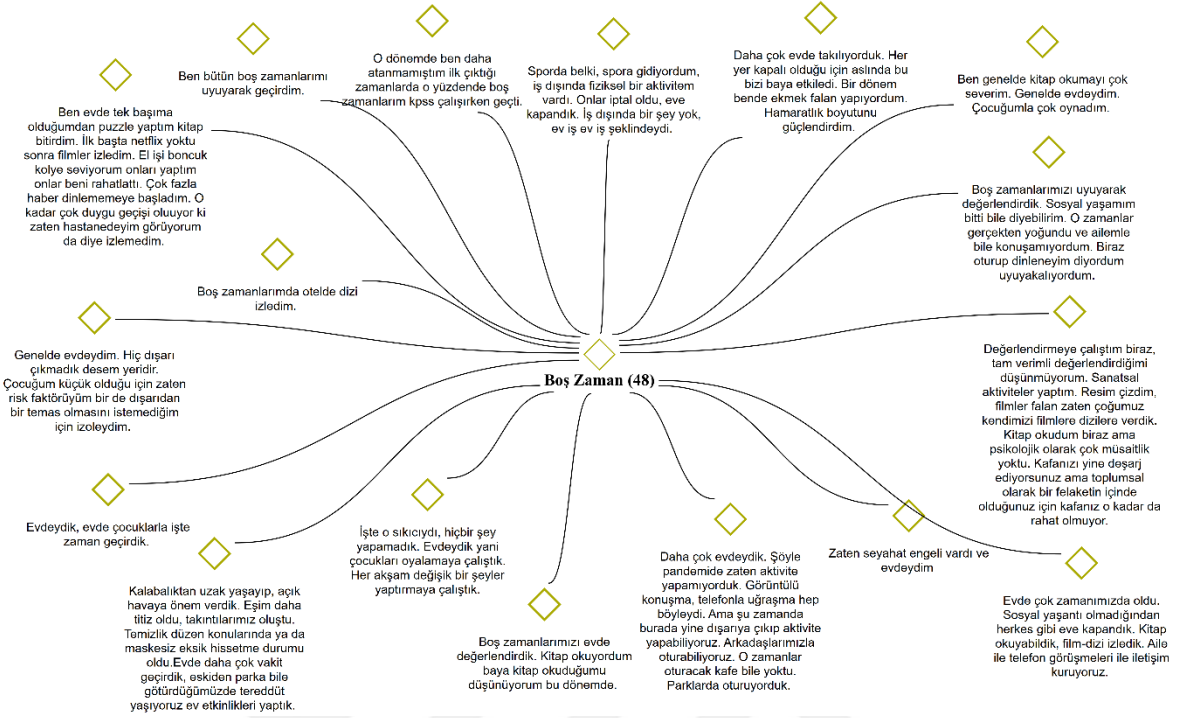
patlamaları oldu. Çok çok kırgınım onlara hep de devam edecek. Eşime de anlattım, normalde çok böyle anlamaya çalışırız hasta psikolojisini ama onları bir türlü anlayamadım. Çok abarttılar çok duygu patlaması yaşadılar. Çok gereksizdi. Aynı şekilde sağlık çalışanları da yapabiliirdi. Bir sürü insan çocuğunu uzaklara bırakmak zorunda kaldı. (Katılımcı 41)

Ulaşım, çocuklarla ilişkiler, hasta yakınları ile ilişkiler gibi pek çok etken üzerinde duran katılımcı söz konusu süreçte insanların psikolojilerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda aile ile ilişkiler, hasta bakım, hasta yakınları ile ilişkiler ve hastane ortamı gibi pek çok alanda hemşireler görev yapmaktadırlar. Covid-19 öncesi ve sonrası dönem düşünüldüğünde katılımcıların hayatlarındaki rutinlerin değiştiğini gözlemlemek mümkündür. Söz konusu dönemde hayatı kolaylaştırmak adına yeni alışkanlıkların ortaya çıktığı görülmüştür. Bunlar ev emeği ve hijyen alışkanlıkları ile ilintili olmakla birlikte pek çok alanda söz konusu olmuştur.

7.2.3. Boş Zaman Değerlendirme

Gündelik hayat alışkanlık içinde saklı olan insan edimlerine, duygularına ve etkileşimlerine ilişkin önemli açılımlar sunmaktadır. Bu anlamda gündelik hayat ve mesleki yaşam içerisindeki boş zaman değerlendirme durumu incelenmiştir. Çünkü çoğu alanlarda ve koşullarda var olan belirsizlik ve risk durumu boş zaman rutinlerini de etkilemiştir. Covid-19 öncesi ve sonrası dönem içerisinde değişen rutinler ve boş zaman değerlendirme etkinliklerindeki farklılaşmalar değerlendirilmiştir. Genelde evde geçen zamanda farklılaşmalar tek kod analizi ekseninde aşağıda belirtilmiştir.

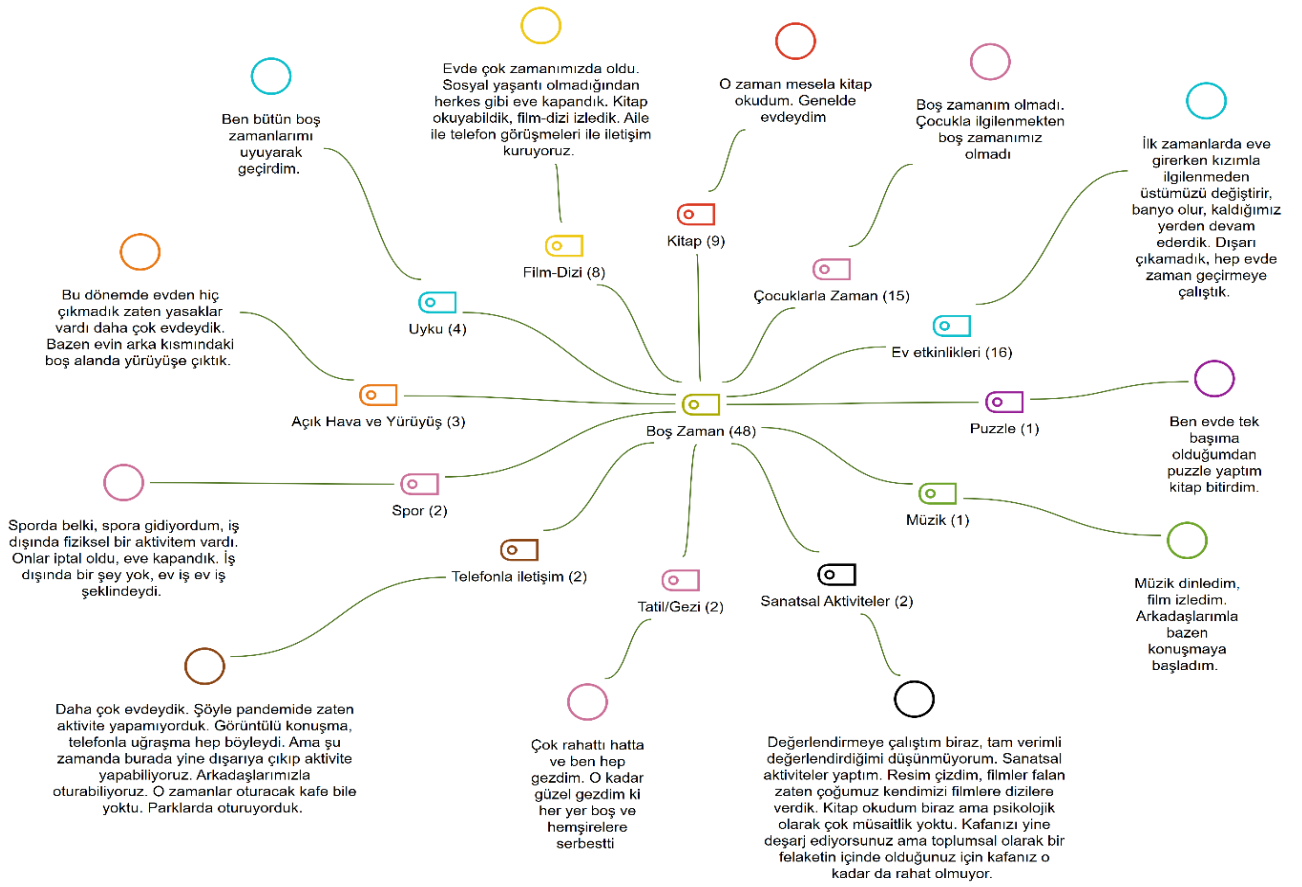
Boş Zaman Değerlendirme

Şekil 89. Boş zaman tek kod modeli haritası

Hemşirelerin çoğu bu dönemi evde geçirdiklerini ve genelde ya çocuklarla ya da uyuyarak bu zamanı değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra aşağıda kod alt kod modelinde de belirtileceği üzere kitap okuma, film-dizi izleme ya da sanatsal aktivitelerde zamanı değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Hastanedeki çalışma ortamının verdiği yorgunluk ve stres durumunu düşünmemek adına kendilerini rahatlatmaya çalışmışlardır. Daha sonra da üzerinde durulacağı üzere hastanede yaşananları eve getirmemeye çalıştıklarını ancak çoğu zaman bunu yapamadıklarında aile hayatında da huzursuz olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumda dengeyi sağlamak adına çaba göstermek zorunda kalmışlardır.

Boş Zaman Değerlendirme

Şekil 91. Boş zaman değerlendirme kod-alt kod modeli

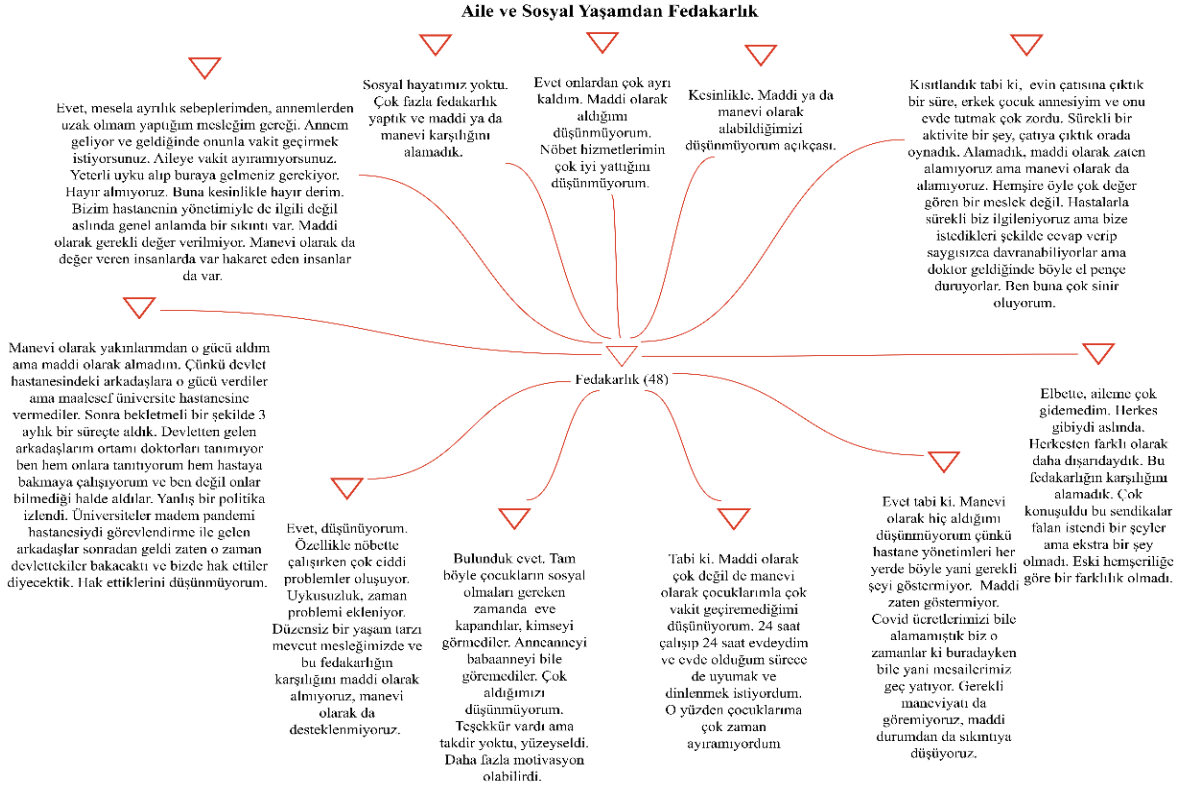
Boş zaman üst kodu altında uyku, film-dizi, kitap, çocuklarla zaman, ev etkinlikleri, puzzle, müzik, sanatsal aktiviteler, tatil/gezi, telefonla iletişim, spor, açık hava-yürüyüş şeklinde alt kodlar oluşturulmuştur. Bu bağlamda covid öncesindeki etkinliklerle covid etkisi ile oluşan etkinlikler arasında fark olduğunu vurgulayan katılımcılar artık çoğu zamanlarını evde geçirmek zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Hayatın her alanda sınırlandırılması küçük mutlulukları beraberinde getirmiştir. *Evden dışarı çıkmadık zaten, evdeydik. Evde çocukla birlikte vakit geçirdik. Covidi düşünmemeye çalışıyorsun, hayatın devam ettiğini vurgulamaya çalışıyorsun. Evde iki tane çocuk var. Bir tanesi küçük algılayamıyor ama büyük olan ile sürekli evde aktiviteler yapmak zorunda kalıyorsun. O biraz sıkıcıydı. Çünkü sadece iş ev iş ev şeklinde. İşten çok psikolojik yorgunluk daha fazlaydı. (Katılımcı 28).* Hemşireler kamusal ve özel alan dengesini kurmak aynı zamanda

çocuklar üzerindeki psikososyal etkileri de en az düzeye indirmek amacıyla her alanda ekstra bir çaba göstermek zorunda kalmışlardır. *Evdeydik, kızım geldikten sonra kızım ile ilgilendik. Mesela tuvalet eğitimi alan kızım ile tekrar ilgilenmek zorunda kaldım çünkü benden ayrı olduğu dönemde buraya beni attılar bıraktılar, bir hastalık çıkardılar, beni istemiyorlar diye tekrar gece altına yapmaya başladı. Tekrar tuvalet eğitimi vermek zorunda kaldık. O zamanlar 4 buçuk yaşlarındaydı onu yanımıza aldıktan sonra tekrar bana sarılarak uyumaya başladı, hala öyle. Beni bırakacaksın, gideceksin diye. Bir maymun çiçeği şeyi duymuş haberlerden hemen anında yine bir hastalık çıkacak yine beni köye bırakacaksınız, istemiyorum, gerekirse hastalanayım, ben istemiyorum, sizden ayrılmayacağım, ben burada kalacağım demeye başladı. Çok tepkiliydi, bir sürü oyunlar aldık onu rahat ettirmek ve kafasını dağıtabilmek için. Yapabildiğimiz kadar yaptık.* (Katılımcı 41) Bu süreçte hemşirelerin aslında psikolojik destek almaları gerekmektedir. Bu konu ile ilgili görüşlerine değinildiğinde çoğu gerekli olduğunu ancak destek almadıklarını belirtmişlerdir. Ancak risk ortamında çalışan ve bu ortamın etkilerini ev yaşamı içerisinde de devam ettiren bir süreçte bireysel ya da grup danışmanlığı mümkün olmalıdır.

Gündelik hayat ekseninde var olan etkileşimlere dayalı anlamları keşfetmek çalışma ekseninde önemsenmiştir. Çünkü Schütz'ün de belirttiği üzere bireyler dünyayı onlara toplumsal grupları tarafından verilen tiplendirmeleri kullanarak inşa etmektedir (Şentürk, 2018: 253). Anlam ise insan bilincinde yani bir beden içerisinde toplumun bir ferdi haline gelerek sosyalleşen bireyin bilincinde inşa edilmektedir (Uluocak 2018: 270).

7.2.4. Aile ve Sosyal Yaşamdan Fedakârlık

Hemşirelerin mesleklerini yaparken aile ve sosyal yaşamlarından hem maddi hem de manevi fedakarlıkları olduğuna ilişkin görüşlerine değinilecektir. Söz konusu fedakarlıklara ilişkin maddi ya da manevi destek alma durumları incelenmiştir. Bu anlamda tek kod modeli oluşturulmuştur.

Şekil 92. Aile ve sosyal yaşamdan fedakârılık tek kod modeli

Katılımcıların çoğu hatta neredeyse hepsi aile ve sosyal yaşamlarından fedakârılık yaptıklarını belirtmişler ancak maddi ya da manevi olarak destek göremediklerini belirtmişlerdir. Sosyal hayatlarının olmadığı, ailelerinden uzaklaştıklarını, sürekli evde kaldıkları için ve dolayısıyla çocuklarının da sürekli evde bulunduğu için onlarla yeterince ilgilenemedikleri tüm bunların yanı sıra çalışma hayatlarında da birtakım zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hem yönetim katından hem de hastalar-hasta yakınları tarafından manevi olarak asla destek göremediklerini ifade etmişlerdir. Maddi boyutta ise çoğu zaman karşılığını almadıklarını ya da aylar sonra ödemeleri aldıklarını belirtmişlerdir.

meslektaşınız ve birisi alıyor birisi alamıyor. (Katılımcı 5) Söz konusu dönemde pek çok ayırım durumu söz konusudur. Özellikle de öğretmenler ve sağlık çalışanları arasında bir karşılaştırma durumu oluşmaya başlamıştır. Bu durum katılımcıların sıkça dile getirdiği bir bakış açısıdır. Kurumlar arasındaki farklılaşmalar ve özlük haklarındaki eksiklikler bu dönemde daha da yoğun hissedilmiştir. Evet tabi ki. Manevi olarak hiç aldığımı düşünmüyorum çünkü hastane yönetimleri her yerde böyle yani gerekli şeyi göstermiyor. Maddi zaten göstermiyor. Covid ücretlerimizi bile alamamıştık biz o zamanlar ki buradayken bile yani mesailerimiz geç yatıyor. Gerekli maneviyatı da göremiyoruz, maddi durumdan da sıkıntıya düşüyoruz. (Katılımcı 8). Hem bakanlık hem de hastane yönetimlerinden maddi ya da manevi bir destek sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Üstelik sosyal medya tarafından mesleklerinin sadece maddi yönü üzerinde durulmasından oldukça rahatsız olduklarını daha önceki bölümlerde belirtilmiştir. Bu durumun hastalar ve hasta yakınları tarafından kendilerine olumsuz bir şekilde yansıtıldığını düşünmektedirler. Düşündüm tabi ki sosyal yaşantı zaten şu mesleği yaparken evle iş arasında gidip geliyorsun. Özellikle çocuk olunca daha da fazla yani sosyal yaşantımızdan çok uzaklaşıyorduk. Bu çocuktan önce de ben çok yoğun çalışıyorduk. Orada hiç yoktu zaten yeni doğan yoğun bakımda sosyal yaşantı. Ya nöbete gidiyorduk ya nöbetten geliyorduk. Karşılığını almıyoruz. Maddi de alamıyoruz. Ne kadar halk bizi çok yüksek ücretle çalıştığımızı düşünse de maddi de manevi de alamıyoruz. Yani biz orada covidli hasta bakıyoruz veya çok yoğun hasta bakıyoruz diye kimse bizi övmedi yani kimse bizi tebrik etmedi. Yönetim tarafından ya da hastanenin üst makamları tarafından olmadı. (Katılımcı 26)

Pandemi hastanesi olduktan sonraki süre zarfında da iş yükünün arttığı gözlemlenmiştir. Artan iş yükü dolayısıyla farklı kurumlardan destek amaçlı gelen hemşireler ile iletişim sağlanmıştır. Onlara süreç ve hastane ile ilgili olarak bilgilendirme sağlanmış ancak tıpkı öğretmenlerde olduğu gibi devlet hastanesi ve üniversite hastaneleri karşılaştırması söz konusu olmuştur. *Manevi olarak yakınlarımdan o gücü aldım ama maddi olarak almadım. Çünkü devlet hastanesindeki arkadaşlara o gücü verdiler ama maalesef üniversite hastanesine vermediler. Sonra bekletmeli bir şekilde 3 aylık bir süreçte aldık. Devletten gelen arkadaşlarım ortamı doktorları tanımıyor ben hem onlara tanıtıyorum hem hastaya bakmaya çalışıyorum ve ben değil onlar bilmediği halde aldılar. Yanlış bir politika izlendi. Üniversiteler madem pandemi hastanesiydi görevlendirme ile*

gelen arkadaşlar sonradan geldi zaten o zaman devlettekiler bakacaktı ve bizde hak ettiler diyecektik. Hak ettiklerini düşünmüyorum. (Katılımcı 17). Söz konusu olan bu durumun etkili olmasında birçok faktörü dile getirmek mümkündür. Bu anlamda ilk olarak sosyo-politik süreçler anılmalıdır. Hemşirelerin feda edilen kesimler olarak ön plana çıktığı bu dönemde bireyleri dikkate alan politikaların ön plana çıkarılması gerekmektedir.

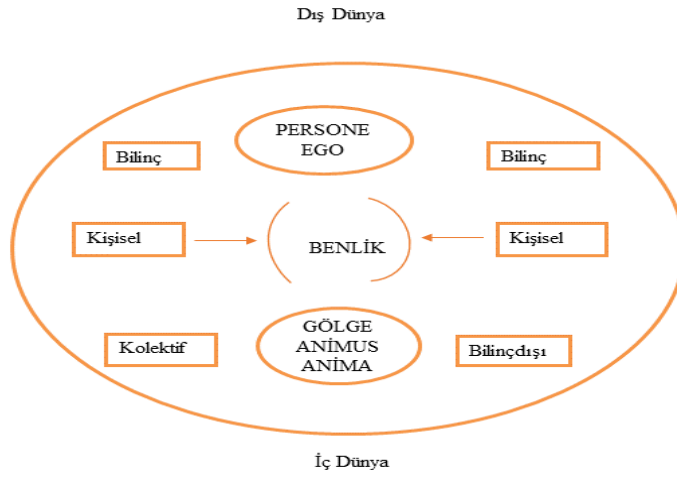
Evet nöbet sonrası bir günüm güneşi görmeden boşa gidiyor. Bir akşam dışarı çıkmak istiyorum ama o zaman nöbetim oluyor. Uyku sorunu yaşadım. Gözaltılarım çok morardı ve fiziksel olarak da etkiledi. Psikolojiyi geçtik artık da ki ben hastane olarak psikolojik destek almamız gerektiğini düşünüyorum. Ben almadım ama istiyorum ki herkes alsın. Çünkü herkeste bir gerginlik var. Onların çıldırmasından ben etkileniyorum. Asla almıyoruz. Manevi olarak hastaların geri dönüşü bir tık şey oluyor ama maddi olarak almıyoruz. (Katılımcı 45)

Fiziksel ve psikolojik etkilerin varlığı yadsınamaz. Söz konusu süreçteki fedakarlıklar sadece maddi ve manevi değil aynı zamanda sağlığı korumak adına sağlık alanında da fedakârlık yapılmıştır. Çalışma koşullarının ağırlığı insanların sağlıklarını olumsuz etkilemiştir. Riskli dönemlerin yanı sıra aslında normal diye ifade edilen ama bir tür alışkanlık olan normal zamanları da her anlamda her koşulda iyileştirici politikalar gerekmektedir. Bu yüzden hem özgürlükle hem mutlulukla kalkınmanın mümkün olması ve bu durumun gerçekleşmesi için ise bireysel görüşlerin dikkate alınması gerekmektedir.

7.2.5. Eskiye Dönüş ve Normalleşme Süreci

Durkheim, bilinçdışının unutulmuş bir tarih olduğunu belirtirken söz konusu kolektif bilinçdışının “normallerine” işaret eder görünmektedir. Bourdieu ise bu ifadeyi destekleyen bir biçimde bilinçdışı olanın unutulmuş toplumsal koşullar olduğunu ifade etmekte ve üretildiği toplumsal koşullardan koparılan her şeyin anlam değiştirerek ideolojik bir etki uyguladığını vurgulamaktadır (Bourdieu, 2016: 99). Bu bağlamda söz konusu dönemi anlamlandırmak için öncelikle kolektif bilinç ve özdeşimsellik ilişkisi ekseninde Jung’un modeli ele alınmaktadır. Çünkü Jung bu modelinde özellikle kolektif bilinçdışından bahsetmektedir. Jung (2022: 56) bireyselleşme üzerinde durmakta ve

kolektif bilinçdışının kapısının kişisel bilinçdışının bilincine varmakla açıldığını vurgulamaktadır. Pandemi gibi olağan üstü bir dönemde gerek bilinçdışında gerekse kolektif bilinçdışında yer alan yeni deneyimlerle “açığa çıkan” yeni gereksinim ve çözüm gerektiren sorun alanları söz konusudur. Yeni deneyimlere bağlı olarak oluşan gereksinimler ve sorun alanları hem gündelik hem de mesleki alanlarda var olmakla birlikte hem bilinçdışı hem de kolektif bilinçdışı ile ilintilidir. Bilinçdışı kadar bilinçli de olan bütün psişik süreçlerin tamamına işaret eden bir kavramsallaştırma olarak *psişe* ise üç gruba ayrılmaktadır. İlki ego (bilinçli kısım), ikincisi kişisel bilinçdışı (bilincinde olmadığıımız kısım) ve son olarak kolektif bilinçdışıdır (bilincinde olmadığıımız kısım). Jung bu sürece ilişkin bir model geliştirmektedir.

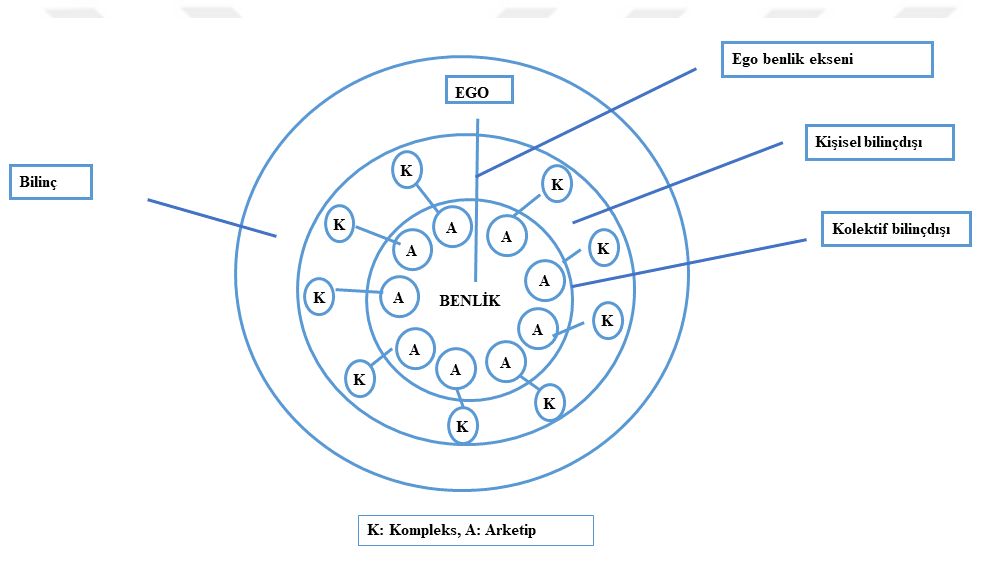
(Jung, 2022: 61).

Şekil 94. Jung'un psişe modeli

Jung'un ileri sürmüş olduğu psişe modeli bir bahçe anolojisinden söz eder ve bu bahçede görülmeyen yabancı otlar söz konusudur; bu yabancı otlardan biri personadır. Persona, insanın dış dünyayla uzlaşma çabası üzerine taktığı bir maskeyi ifade etmekte ve kolektif bilinçdışına ait bir parça olmakla birlikte aynı zamanda kişiliğin dış dünyaya ait olan bölümüne dikkat çekmektedir. Bu anlamda persona aslında *ne olmadığıımızdır*. Persona, adını Antikçağda aktörlerin oynadığı rolü belirtmek için yüzlerine taktığı maskeden almaktadır. Bilinçli ya da bilinçsizce takılan bu maske ile birey kendisine bir vitrin oluşturmakta ve bu vitrine yapay parçalar eklemektedir. Dış dünyadaki ilişkileri ise bu maskeyle düzenlemektedir. Bu bağlamda persona aslında hemşirelerin toplum

içerisinde *normalleşme çabalarını* ya da farklı bir ifade ile *toplumsal düzen* ekseninde *normal* diye belirtilen durumlara uyum sağlamak amacıyla bilinçli ya da bilinçsizce gerçekleştirdikleri rollerini ifade etmektedir denilebilir. Pandemi döneminde oluşan yeni normalleri ve yeni uyumlanma süreçlerini hemşirelerin dış dünyayla uzlaşmaya yönelik girişimleri ekseninde anlamlandırmak mümkündür. Bu anlamlandırma biçiminin nasıl oluştuğunu belirlemek için ise bahçenin yabani otlarından biri olan gölge kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir. Gölge, bireylerin çocukluk döneminden itibaren şekillenmeye başlayan personada aile ya da toplum tarafından onaylanmayan şeyleri bastırma, onaylananları ise öne çıkarma ihtiyacını ifade etmektedir. Onaylanmayan, bastırılan şeylerin kişisel bilinçdışına itilmesi sonucunda gölge ortaya çıkmaktadır. Bu eksende gölgeyi *içimizde engellenenleri yapmak isteyen olmadığımız şey* olarak tanımlamak mümkündür. Bu yüzden gölgenin bir yanıla kişisel bilinçdışında yer aldığını vurgulamak gerekmektedir. Pandemi gibi olağanüstü dönemlerde onaylanan ya da onaylanmayan şeylerin farklılaştığı ve hemşirelerin içsel dünyalarındaki yeni ihtiyaç, korku ve endişeleri düşünüldüğünde hemşirelerin gündelik ve mesleki hayatlarında pek çok gölge ortaya çıkmaktadır. Yalnızca hemşirelerin-kişilerin değil toplumlarında gölgeleri vardır. Toplumsal ayaklanmalarda, salgınlarda, savaşlarda toplumsal gölgenin davranışlarını daha net görmek mümkündür. Çünkü olağanüstü dönemlerde bir işin, bir mesleğin, bir sorumluluğun yerine getirilmesi noktasında ortaya çıkan yeni kaygıların bastırılan ya da yadsınan tarafları hem hemşireler hem de toplum bağlamında düşünüldüğünde daha fazla ön plana çıkmaktadır. Gölge kavramsallaştırmasından sonra bilinçdışının daha derinine inildiğinde anima-animus ile karşılaşmaktadır. Jung'a göre anima ve animus gölge ve personadan farklı olarak cinsiyetlerle ilişkili arketipler olarak ortaya çıkmaktadır. Anima, erkeğin bilinçdışındaki kadını, animus ise kadının bilinçdışındaki erkeği temsil etmektedir. (Jung, 2022: 80-86). Söz konusu olan tüm bu kavramsallaştırmalar (persona, gölge, anima-animus) kolektif bilinçdışının bilincine varmak için bireysel bilinçdışının bilinci üzerinde durulması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece hemşirelerin pandemi dönemindeki bireysel bilinçdışlarına ilişkin bilinçleri ekseninde olağanüstü dönemin kolektif bilinçdışına olan yansımalarını anlamlandırmak mümkündür. Bu anlamda söz konusu olan kavramsallaştırmaların (persona, gölge, anima-animus) oluşturduğu çemberden çıkmak için geride *neyi bırakmalıyım* sorusunu sormak önemlidir. Çemberden çıkmak için bireyin personasından kurtulması, gölgesini başkasına yansıtmak yerine onunla uzlaşması ve bilinçdışındaki arketiplerin farkına vararak onları

bilinç düzeyine getirmesi gerekmektedir. (Jung, 2022: 107). Hemşirelerin pandemi gibi olağanüstü bir dönemde hem gündelik hem de mesleki hayatlarındaki beklenti ve kaygılarındaki dönüşümler ile toplum tarafından onaylanan-onaylanmayan davranışları arasında özellikle hemşirelerin özdüşünümsellik kapasitelerine bağlı bir çatışma durumu söz konusudur. Bu anlamda covid-19 salgını, afetler vb. gibi dönemlerde bastırılan-bastırılmayan davranışların ya da gölgelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bastırılan-bastırılmayan ve onaylanan-onaylanmayan davranışlar bu arketipler çerçevesinde anlamlandırılabilir. Bu bağlamda Jung'un benlik ile ilişkili arketiplerini anlamlandırmak için kurduğu model hemşirelerin özdüşünümselliği konusunda önemli bir yorumsal çerçeveye sunmaktadır.

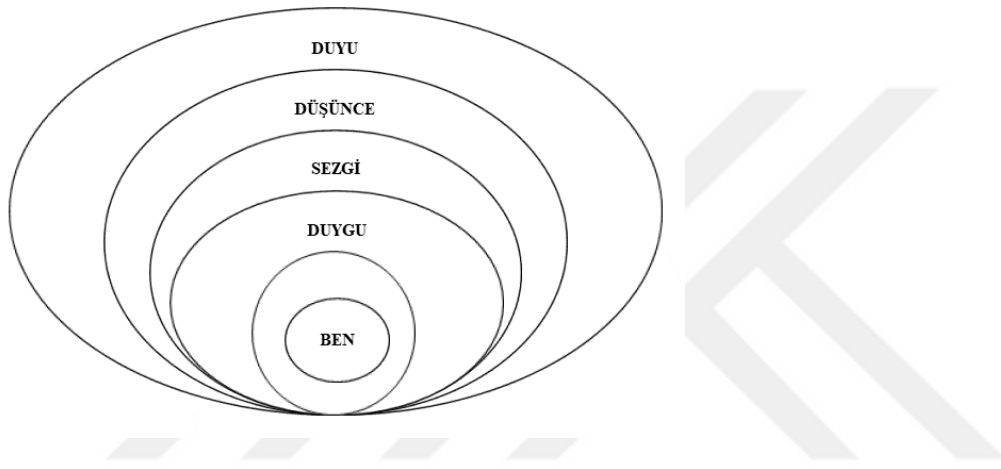

Şekil 95. Benlik ve arketip modeli

Jung'un (2022: 62), arketipler ve benlik ile ilgili modeline göre "arketipler, içgüdü olarak tanımlanan öğrenilmemiş eğilimlere" benzemektedirler. Bu öğrenilmemiş eğilimlerin bireysel ve kolektif bilinçdışı kavramsallaştırmalarıyla ilgili oldukları düşünülebilir. Bu noktada pandemi döneminde ortaya çıkan "yeni normal" arayışlarında kamusal alanda yer alan tek tek bireylerin de düşünümselliklerinin önemi ön plana çıkmaktadır.

Hepimiz sadece genel insanın değil kendi kendimizin de parçalarıyızdır. Sadece "insan", "iyi", "kötü" vs. tiplerin değil kendi bireyselliğimizin ve biricikliğimizin de taslaklarıyızdır (Simmel, 2009: 36).

Söz konusu düşünümsellik tüm kolektif bilinçdışı, kişisel bilinç dışı ve bilinç kavramsallaştırmalarıyla ilişkisel bir çerçevede önem kazanmaktadır. Bu kavramsallaştırmalar arasındaki ilişkisel çerçevede hem olağan hem de olağanüstü zamanlarda bireylerin bu çalışmada hemşirelerin eğilimlerini ve dolayısıyla deneyimlerini anlamlandırma biçimlerini analizi ön plana çıkmaktadır. Hemşirelerin psiko-sosyal destek almalarına yönelik sağlık politikaları kadar hemşirelerin bizzat öznel fikirleri söz konusu düşünümselliğin mikro ve makro boyutları konusunda ilişkilendirilmesi gereken bir çerçeveye işaret etmektedir.

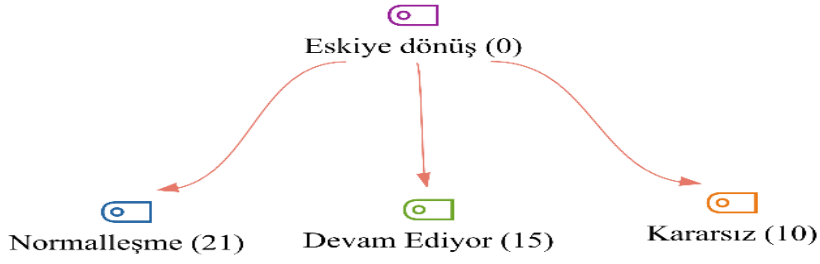

Şekil 96. Bilincin deneyimi ve ben

Jung'un (2022: 73-74) öne sürmüştüğü bilincin deneyime yönelmesini belirleyen araçlar olarak *duyumsama*; bir şeyin var olduğunu, *düşünme*; onun ne olduğunu, *duygu*; o şeyin bizim için makul olup olmadığını ve son olarak o şey ile ilgili olasılıkları anlatan sezgi kavramsallaştırmaları hemşirelerin-bireylerin pandemi dönemindeki yüksek kaygı-endişe ve Goffmancı anlamda benlik idameleri için de önemli duygu sosyolojik kavramsal araçlar olarak dikkat çekmektedir.

Yasakların kaldırıldığı artık sadece hastanelerde maske takılması gerektiğine ilişkin -ki bu kurala da tam olarak uyulmadığı katılımcılardan belirtilmiştir- ifadeler vardır. Bu yüzden eskiye dönüş ya da normalleşme durumu değerlendirmelerine değinilecektir.

Covid-19 Öncesine Dönüş

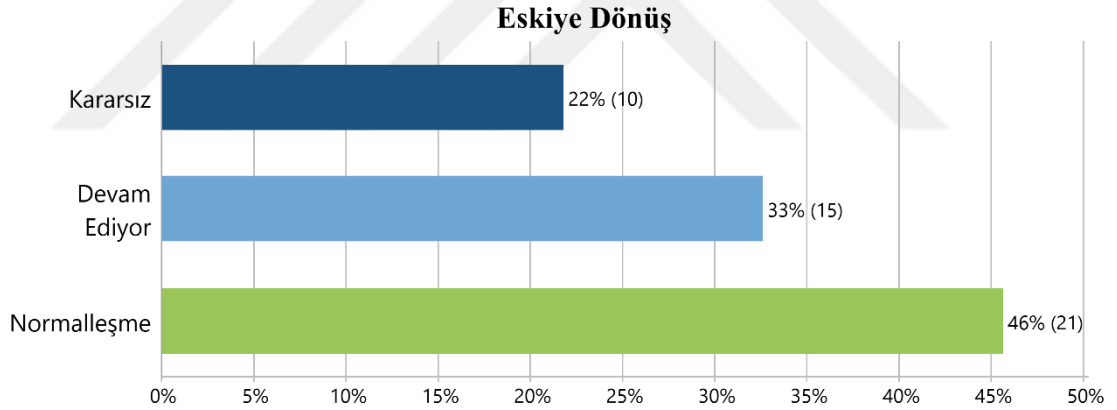

Şekil 97. Eskiye dönüş hiyerarşik kod-alt kod modeli haritası

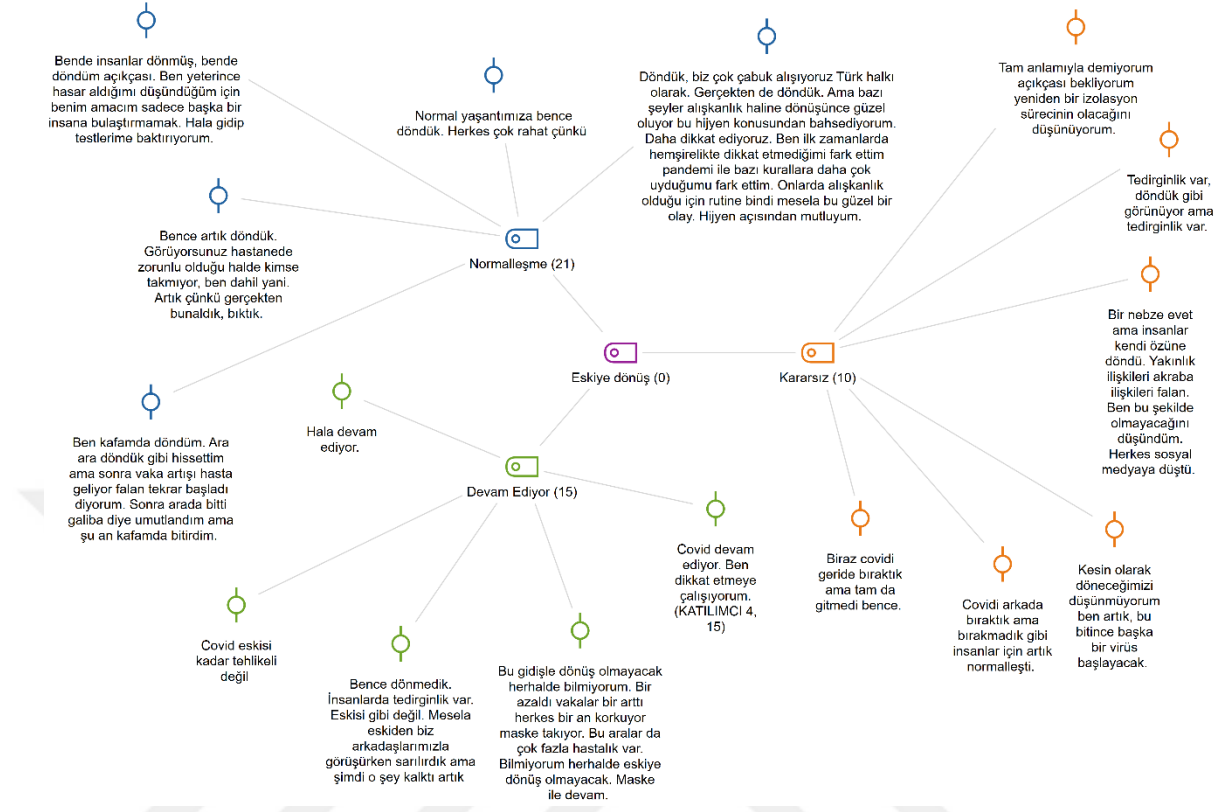
Eskiye dönüş üst kodu ile üç alt kod tanımlanmıştır. Bunlar normalleşme, devam ediyor ve kararsız şeklinde ifadelerdir. Kod alt kod modeli ve frekans tablosu incelendiğinde normalleşme görüşünü benimseyenlerin çok daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 25

Eskiye Dönüş Frekans Tablosu

Eskiye Dönüş ve Normalleşme Süreci

Normalleşme ile ilgili görüşler incelendiğinde hemşirelerin artık çok yorulduğunu ve maske önlük gibi tüm uygulamaları geride bırakmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bir an önce normal hayata dönüş isteğinin yanı sıra daha sonra yeniden ya da farklı versiyonlarının çıkmasından da endişe duyulmaktadır. Bu yüzden bireyler kararsız olduklarını belirtmişlerdir. *Dönmedik vaka sayıları kış ile birlikte tekrar artacak. Bunu da büyük oranda göreceğiz ama eski durum olacak mı olmaz. Çok ciddi bir virüs mutasyonu olacak da biz farklı versiyondan konuşacağız ya da biz yeni bir virüsle karşılaşacağız. Covid başka bir şeydi açıkçası. Bunun gibi etkili bir virüse bir ömür hayatımız boyunca bir ya da iki kez denk gelebiliriz. (Katılımcı 5)* Tüm bunların yanı sıra eski alışkanlıkların, normallerin yerini yeni normallerde almıştır. Sürece yeniden uyumlanma durumu bağlamında pek çok alanda değişim de söz konusudur. *Birçok şey birçok alanda değişti. En basiti benim açımdan artık marketten değil telefonda alışveriş yapıyorum. Eskiden pazar sabahı kahvaltıda önce eşimi markete gönderirdim, alması gerekenleri söyledim. Şimdi gözümü açtığımda alışveriş yapıyorum. 10 dakika sonra kapımda oluyor. En çok o hayatımı kolaylaştırdı. Ne kadar doğru tartışılır tabi. Daha sonra bunu ölçmek mümkün*

olur. Daha mı izole olacağız? Bu şekilde belki markete gidip kasiyer ile konuşup kolay gelsin demek var. Tek tek bakmak var. Benim için çok iyi ama topluma yansması 10 sene 20 sene sonra nasıl olur göreceğiz. Yemek, kıyafet, alışveriş dışarıda değil evde yemek yiyoruz. Bu daha kolay ve rahatmış. (Katılımcı 2). Katılımcının görüşü dikkate alındığında hayatı kolaylaştırmaya ilişkin bir alışkanlığın söz konusu olmaya başladığı görülmektedir. *Tam dönmedik, biz hala korunmaya çalışıyoruz. Ama gerçekten sağlığımızı korumak için değil de izolasyona ayrılp da eksik kişi çalışmayalım diye korunmaya çalışıyoruz itiraf etmek gerekirse. Benim yerime çalışacak insan yok maffolurlar diye birbirimize acıdığımız için korunmaya çalışıyoruz. İnsanlar çok çabuk unuttur, zamanında bir sürü domuz gribiydi salgınıydı her şey vardı ve hepsi unutuldu. Bir sürü insan toprak altında ama insanlar rahata hemen dönerler. (Katılımcı 41).* Sağlık personelinin azlığı her dönemde söz konusudur. Çoğu insanların tedbirlere uymayı bıraktığı dönemde sağlık personellerinin yalnız savaşı devam etmektedir.

7.3. Beden Pratikleri

Doğanın en yakınına geldiği var oluşun en yakınına yanaştığı yer bedenindir. Bedeninde okyanusun suları var, bedeninde yıldızların ve güneşin ateşi var, bedeninde hava var. Bedenin topraktan yoğrulmuş. Bedenin var oluşun tümünü tüm elementlerini temsil ediyor. Ve nasıl da bir değişim. Nasıl da bir metamorfoz.

Osho “Beden ile Zihni Dengelemek”

Beden ile toplum arasındaki ilişkiyi en nihayet dönüştüren şey beden içindeki bu akış sağlık ve tekillik paradigmasıdır (Sennet, 2008: 233). Bu süreç içerisinde bireylerin hem fiziksel sağlıklarında hem de psikolojik sağlıklarında etkiler söz konusu olmuştur. Maske kullanımı, yorgunluk, halsizlik, vb. gibi sağlık problemleri olmuştur. Bu dönemin ve sürecin bedene yönelik etkileri ve beden pratiklerini inceledikten sonra ulaşım, beslenme ve uyku ihtiyaçlarına ilişkin modeller üzerinde durulacaktır.

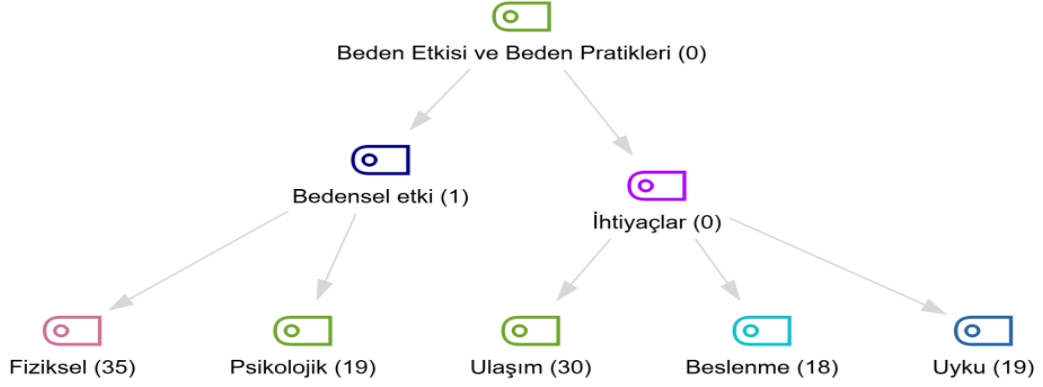
Mikro sosyoloji bedeni benlik eylemde sosyolojik olarak kurulan sosyal aktör oluşundan dolayı çıkarırken makro sosyoloji bedeni teorik odağının sosyal sistem üzerine oluşundan dolayı çıkarır. (Turner, 2019: 35). Beden sosyolojisi temel olarak tıbbi sosyoloji

içinde bir uygulamadır. Bedenlerin fenomenolojik yönetimi hakkında konuşmak halk sağlığı ekonomi ve politik düzen adına bedenün düzenlenmesi olan hayati sosyolojik noktayı kaçırmaktır. Bireysel seviyede bedenim bir sınır olarak deneyimlenen bir çevredir fakat bilinçliliğim de bedenleşmeyi içermektedir. *Hem bir bedene sahibim hem de bir bedeni*, bu ayırım kısmen hastalık ve hastalık durumu arasındaki farklılıkta gösterilebilir. Beden problemi basit bir şekilde epistemoloji ve fenomenolojide bir mesele değil ayrıca güç ideoloji ve ekonomi hakkındaki tartışmalarda teorik bir alandır (Turner, 2019: 55-56).

Aynı pratikler farklı alanlarda aynı olanın farklı durumlarında veya karşıt kesimlerinde karşıt anlam ve değerler kazanabilirler (Bourdieu, 2015: 147).

Bedenler yemek yeme, uyuma, temizlik yapma, diyet yapma, egzersiz yapma için kullanılan nesnelere. Bu işler beden pratikleri olarak adlandırılmakta ve onlar hem bireysel hem de toplumsaldır. Sosyal normların ve düzenlemelerin yoğun bir sistemi içerisine yerleştirirken bedenler çevreleri ifade ettiği için bu pratikler *bizi* doğal dünyaya bağlamaktadır. Erving Goffman'ın maske çalışması bu bağlamda görülebilir. Beden sembolik çalışma ve sembolik üretim alanıdır. Kültürel olarak tanımlanan övgü ve hayranlık nesnelere iken şekil bozuklukları stigmatiktir ve damgalamaktadır. Onun sembolik potansiyeli nedeniyle beden aynı zamanda beden yönetiminde de tartıştığım gibi asketizm eğitim veya inkâr yoluyla bir düzenleme ve kontrol nesnesidir. Bedenin bu düzenlemesini kamusal alanda Norbert Elias'ın görgü analizinde olduğu gibi bir uygarlaşma süreci ve Foucault'un disiplin analizinde olduğu gibi bir rasyonalizm süreci olarak izlemek mümkündür (Turner, 2019: 161). Hastalığa sosyolojik olarak yaklaşmak için hastalık bir dildir, beden bir temsildir ve tıp politik bir pratiktir görüşlerini kaynaştırmak zorundayız. Hastalığın çok değişken bireysel temsilleri olmasına rağmen hastalık sosyal bir olgudur (Turner, 2019: 177).

Beden Etkisi ve Beden Pratikleri

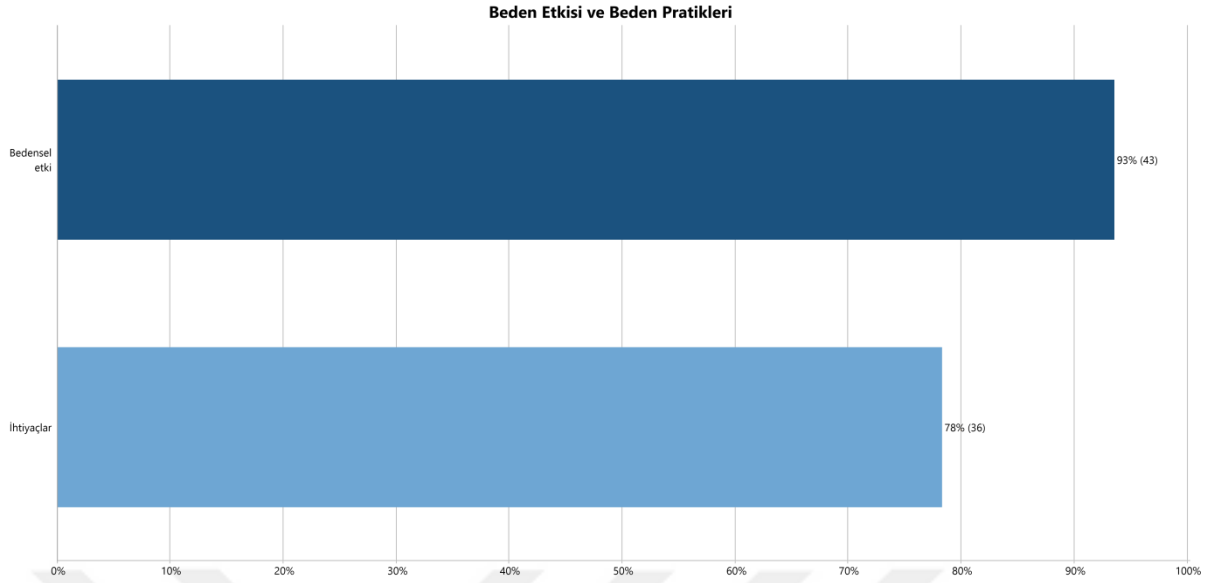
Şekil 99. Beden etkisi ve beden pratikleri yaratıcı kodlama

Lefebvre (2018: 15)'in beden anlayışı ekseninde toplumsal ve biyolojik ritimlerin bir aradalığını vurgulamak mümkündür. Gündelik hayatın içerisinde fiziksel fizyolojik ve toplumsal olanın kesişimi ritim analizi ifade etmektedir. (Lefebvre, 2018: 21) bu bağlamda zamanda ve mekânda tekrarı nakarati dönüşleri yani kısacası ölçüsü olmayan hiçbir ritim olmadığından söz konusu olan dönem içerisindeki ritimi beden ekseninde anlamlandırmak mümkündür. (Lefebvre, 2018: 30).

Duygusal deneyimde bedenlenim ve sosyo-kültürel süreçler arasında karşılıklı etkileşime dayanan bir ilişki olduğundan bedensel duyular duygusal hallerin üretiminde yaşamsal konumdadır (Lupton, 2002: 59). Beden bir süreçtir anlamı ve kapasiteleri içinde bulunduğu bağlama göre değişmektedir. Bu anlamda beden ne sınırlarını ne de miktardır olduğu güçleri bilmek mümkün değildir. Bu sınırlar ve kapasiteler ancak beden ve çevresinin sürekli etkileşimlerinde ortaya çıkmaktadır (Gatens, 2018: 107). Bu anlamda bir süreç olarak bedensel etki ve ihtiyaçlar arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak gerekmektedir.

Tablo 26

Beden etkisi ve beden pratikleri frekans tablosu

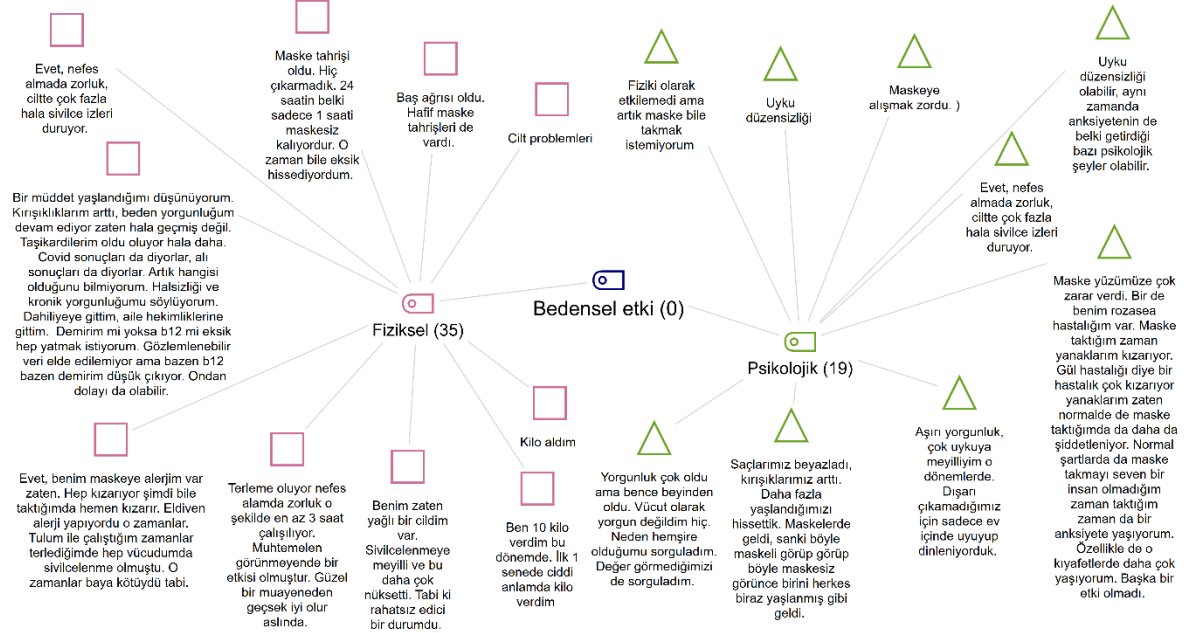
Frekans tablosunda da görüldüğü üzere bedensel etki ve ihtiyaçlar arasındaki baskınlık ve çekiniklik ilişkisi verilmiştir. Bu anlamda bedensel etki ile ihtiyaçların birbiri ile ilişkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Buna göre öncelikle bedende gözlemlenen değişiklikler üzerinde durulacaktır.

7.3.1. Bedende Gözlemlenen Değişiklikler

Beden disiplinlerin kesişme alanlarına girmektedir. Herhangi bir toplumu ve dönemi anlamının yolu bedeni anlamaktan bedene yüklenen anlamları kavramaktan geçmektedir. (Demez, 2020: 8). Salgın, beden pratiklerini ve anlamlarını da etkilemiştir. Sokağa çıkma yasağının gelmesi ile birlikte kapanma durumu bedeni de sınırlandırmıştır. Bir bedene sahip olmak bir perspektife sahip olmak ve bana görünmeyen perspektiflerin olduğunu düşünüm öncesi bilincinde olmak demektir (Tapınç, 2017: 66). İnsan bedenine ilişkin imgesel bedenler denilebilecek bir sorun alanıyla ilgilendiğini belirten Gotens (2018: 10), bu kavram ile esnek ama yine de teknik bir anlamda çeşitli öznellik biçimlerinin kurulmasına yardımcı olan tüm o imgeler semboller metaforlar ve temsillere işaret etmektedir. Toplumsal bedenleri anlamlandırmayı sağlayan ve kısmen bu bedenlerin değerini statüsünü ve bunlara uygun bir şekilde nasıl yaklaşılacağını belirleyen kullanıma hazır imgeler ve sembollerle ilgilenmektedir. İnsan bedenleşmesine dair imgesel anlayışların politik teoride beliren başka türlü bir bedene yani siyasi beden topluluğa ilişkin açıklamalardaki yankılarını teşhis edebilmektedir. *Bizler kültürel mirasımızın bilinçdışı*

yönünü oluşturan dilimiz imgelerimiz ve toplumsal pratiklerimizle birlikte tarihsel varlıklarız. Bourdieu'da habitus kavramından bu bağlamda bahsetmekte ve toplumsal kurumların değişime nasıl direnç gösterdiğini de açıklayabildiğini düşünmektedir (Gotens, 2018: 14- 15).

Bedende Gözlemlenen Değişiklikler

Şekil 100. Bedende gözlemlenen değişikliklere ilişkin kod alt kod modeli

Bedene yönelik etki anlamında iki alt kod belirtilmiştir. Katılımcılar bedensel etkilerini fiziksel ve psikolojik eksenli tanımlamışlardır. Bu anlamda fiziksel etkiler bağlamında cilt problemleri, yüzde tahriş, baş ağrısı, kilo alımı ya da kilo kaybı, terleme, nefes almada zorluk, alerjik reaksiyonlar, yaşlılık belirtileri vb. gibi etkiler söz konusudur. Psikolojik olarak ise uyku düzensizliği, anksiyete, yorgunluk gibi etkiler ele alınmıştır. Ancak fiziksel ve psikolojik etkileri birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü hem fiziksel hem de psikolojik etkiler birbiri ile ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların görüşleri de bu çerçevede şekillenmiştir.

Yüzümde sivilceler arttı. Hatta pişik tarzında kaşınmalar yüzde de vardı. Her maske de iyi değildi. Üretim mi firmasal mıydı bazı tam kapanan maskelerde nefes darlığı ve mide bulantım oldu. Kullandıkları maddeden dolayı da olabilir. Kurum gönderiyor ve kullanıyorsunuz kendinizi korumak adına. Tabi yeni yeni markalarda çıkıyor bu süreçte. Bilmiyorum maddeden olabilir çünkü hepsinde olmadı.

(Katılımcı 17) Maske ve eldivenler pek çok sağlık problemini beraberinde getirmiştir. Bu yüzden bu dönemi ve süreci çok boyutlu olarak düşünmek gerekmektedir.

Ekstra bir sağlık problemi olmadı hatta kendimizi daha iyi koruduğumuzdan griptende uzak kaldık. Hiçbir enfeksiyonun olmadığı bir süreç geçirdik. Tabi ki mutlaka sağlığımızı etkileyen noktalar olmuştur. Uyku düzensizliği olabilir, aynı zamanda anksiyetenin de belki getirdiği bazı psikolojik şeyler olabilir. O dönemi o kadar net hatırlayamıyorum ama yani iyi olduğum taraflar da vardı yani çok ilk başta anksiyete vardı ama vakit geçtikçe azaldı. Başlarda belirsizlik endişe vardı ve bu ne zaman biter düşüncesi oluyor. Bunu zaten burada da çok öngöremedik, hocalarımız da öngördüğünü düşünmüyorum ama ben tahmin ettim yani bu işin en azından 5-10 yılı var ve gidişat da onu gösteriyor zaten. Ama tabi o ilk baştaki akut şeyi elimine etmiş oluyoruz aşılama ile şimdi daha rahatım. Biz diğer insanlara göre daha sosyaldik çünkü iş yerinde bir arada bulunabiliyorduk. Ama birçok sektör onu da yapamıyordu. O da psikolojik açıdan evde kalanları daha çok etkilemiştir. Dediğim gibi bir denge var beni bir süre sonra o kadar endişelendirmedi. Ben yine bir çalışıyor olmaktan keyif aldım. (Katılımcı 5)

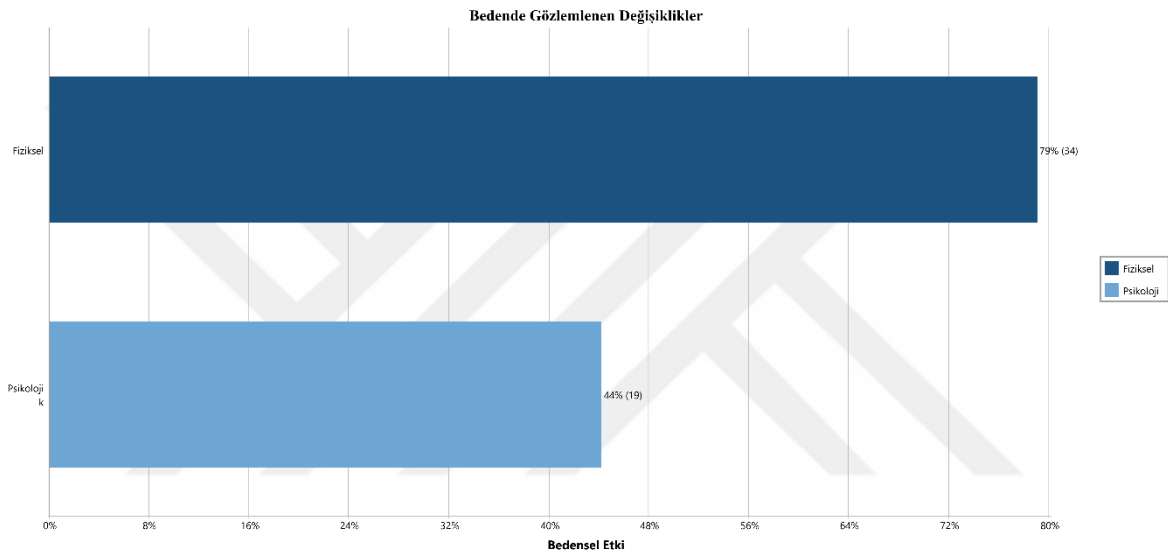
J. Favez-Boutonier'in de ifade ettiği üzere kaygı, düşünülenenden daha şiddetli yaşanırken anksiyete ise yaşanıldığı kadar düşünülmektedir (Gall, 2012: 34-35). Covid-19 pek çok hastalığa ve de ölüme sebep olmuştur. Tüm bunların yanı sıra sosyo-kültürel ekonomik ve politik etkilerde söz konusudur. Ancak bunlar üzerinde daha sonra durulacaktır. Maske kullanımı covid-19'un yaygın olduğu zamanda grip yayılımını engellemiştir. Şu an da içinde bulunduğumuz zaman dilimi dikkate alındığında covid sonrasında pek çok hastalığın yeniden ortaya çıktığını bu hastalıkların en başında da salgın şeklinde gribin yayıldığı görülmektedir. *Kilo artışı çünkü o dönemde hareketsiz kalıyorsun. Pudralı eldiven tabi ki de ellerde normalde bir kat eldiven oluyor diğer türlü hastaya dokunmadan önce 3-4 kat eldiven çıkarıyoruz. Eldiveni çıkararak devam ediyoruz. El tahrişlerimiz olmuştu. (Katılımcı 28)*

Benim zaten yağlı bir cildim var. Sivilcelenmeye meyilli ve bu daha çok nüksetti. Tabi ki rahatsız edici bir durumdu. Maske n95ler ve üst üste maske ve 2-3 saat odalarda hastalarla ve hemen de çıkaramıyoruz. Terleme oluyor nefes alamda zorluk o şekilde en

az 3 saat çalışılıyor. Muhtemelen görünmeyende bir etkisi olmuştur. Güzel bir muayeneden geçsek iyi olur aslında. (Katılımcı 6). Örnek olarak ele alınan katılımcı görüşleri ve model incelendiğinde aslında süreç içerisinde ve süreçten sonra hem fiziksel hem de psikolojik desteğin herkes için ancak özellikle sağlık çalışanları için oldukça gerekli olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 27

Bedende gözlemlenen değişiklikler frekans dağılımı

Bedende gözlemlenen değişikliklere ilişkin bedensel etki çerçevesinde şekillenen frekans tablosu dikkate alındığında fiziksel etkilerin %79 (34 kişi) ve psikolojik etkilerin ise %44 (19 kişi) olduğu görülmektedir. Ancak yeniden belirtmek üzerinde durulması gereken temel nokta ise fiziksel ve psikolojik süreçlerin birbirini etkilediğidir. Kod alt kod bölüm modelinde de görüldüğü üzere fiziksel süreçlerin etkilediği psikolojik süreçlerden ya da psikolojik süreçlerin etkilediği fiziksel etkilerden bahsedilmiştir.

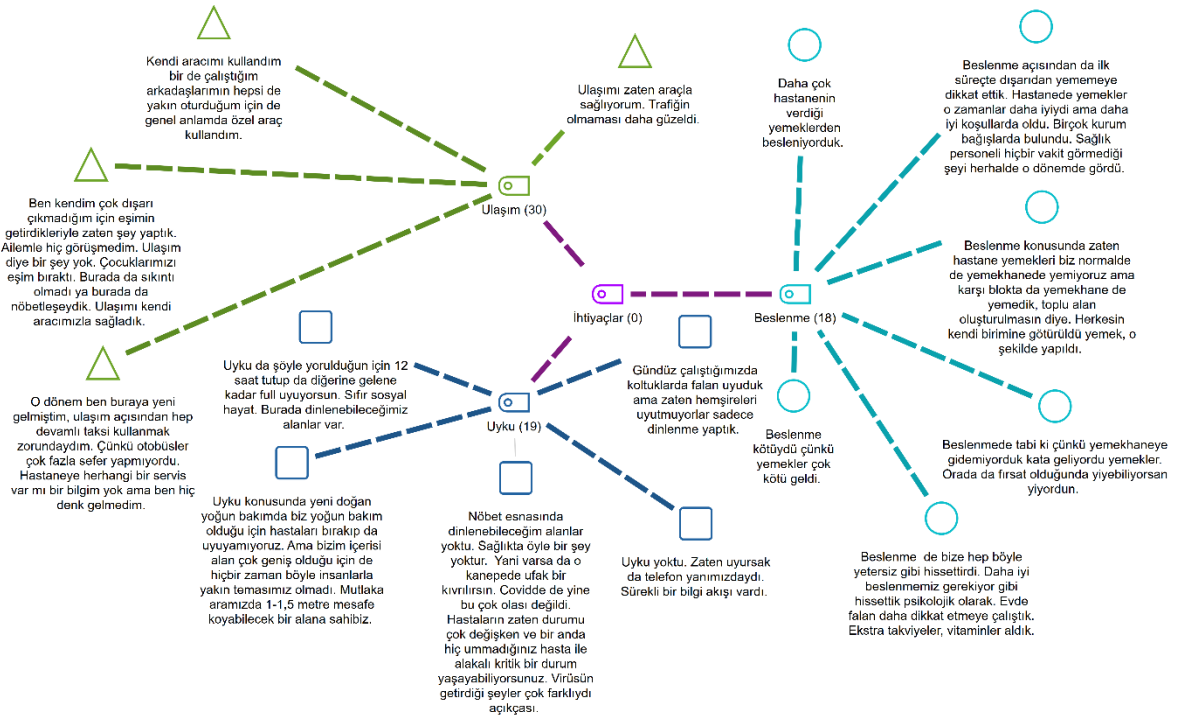
düzensizliği dengesizlik, ya da farklı hastalıklar üzerinde vurgu yapılmıştır. Bedenin bir hakikati ya da gerçek doğası yoktur çünkü beden bir süreçtir. Anlamı ve kapasiteleri içinde bulunduğu bağlama göre değişmektedir. Bu bedenin ne sınırlarını ne de güçleri bilebilmektedir. Bu sınırlar ve kapasiteler ancak beden ve çevresinin sürekli etkileşimlerinde ortaya çıkmaktadır (Gotens, 2018: 107).

Turner (2017: 105)'a göre beden, insan toplumunu yansıtan ve temsil eden bir mikro evren veya küçük dünyadır. Buna göre bireyin hasta olma biçimi kültürel olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda toplumsal, siyasi ve tıbbi rahatsızlıklarla ilişkili egemen metafor beden ve bedensel denge metaforudur. Söz konusu olan bu dengeyi anlamlandırmak için ihtiyaçlar üzerinde durmak gerekmektedir.

7.3.2. Covid-19 Dönemi ve İhtiyaçlar

Hemşirelerin nöbet ve mesai zamanlarında covid öncesi ve sonrası dönemi karşılaştırıldığında uyku, beslenme ve ulaşım gibi ihtiyaçlarını karşılama durumları incelenmiştir. Bu dönem içerisinde ya da öncesinde-sonrasında temel ihtiyaçları hastane ortamında sağlama imkanları ile ilintili olarak kod-alt kod modeli oluşturulmuştur.

Covid-19 Sürecinde İhtiyaçlar-Koşullar-İmkanlar

Şekil 103. İhtiyaçları karşılama alışkanlıklarına ilişkin kod alt kod modeli

Kod-alt kod modeline göre ihtiyaçlar üst kodu ekseninde uyku, beslenme ve ulaşım alt kodları tanımlanmıştır. Hastane ekseninde hemşirelerin uyku ihtiyaçlarını karşılayacakları bir mekân bulunmamaktadır. Yirmi dört saatlik nöbetleri esnasında sağlıklı bir tedavi yöntemi uygulayabilmek adına dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak için bir mekân olmamaktadır. Bu durumda hemşirelerin ve dolayısıyla hastaların sağlıklarını olumsuz etkilemiştir. Bu anlamda öncelikle uyku alanlarının düzenlenmesi ve hemşireler için dinlenme alanları oluşturulmalıdır. Ya da farklı bir bakış açısı ile ki aslında genel bir çözüm ve tüm bireylerin sağlıkları adına yirmi dört saatlik nöbet sisteminin kaldırılması gerekmektedir.

Çoğu katılımcı kendi aracını kullandığını belirtmiştir. Ancak bazı katılımcıların otobüs ya da taksi kullanmak zorunda kaldıklarını ve çoğu zaman otobüse ulaşamadıklarını belirtmişlerdir. O dönemde otobüslerin az sayıda ulaşım aracı olarak görev yaptığını belirtmişlerdir. İlçelerden gelen katılımcılar ulaşım yasağından dolayı lojman ya da otellerde kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bazıları ise servis bulabildiklerini söylemişlerdir ancak o ifadeye oldukça az rastlanmıştır. Konu ile ilgili olarak görüşlerine başvurulduğunda herhangi bir bilgilerinin olmadığını belirtmişlerdir.

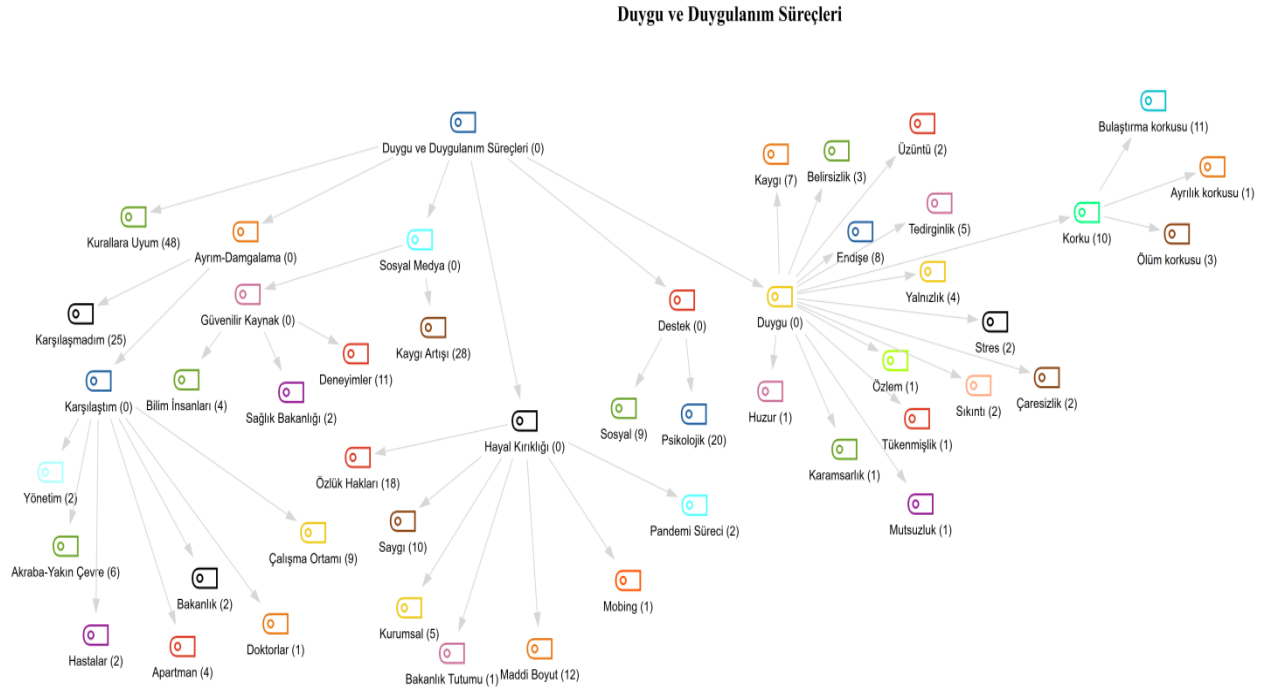
koşulları üzerine düşünmek gerekmektedir. Jung (2022: 11)'un belirttiği üzere toplumlarda depresyona girmekte, psikoz geçirmekte ve kontrolünü kaybetmektedir. Sonuçları ise bireysel yaşantılarla beraber toplumsal yıkımları da meydana getirmektedir. Bu yüzden covid-19 gibi olağanüstü dönemlerin bireysel ve toplumsal yıkıntılara sebep olmaması için yaşamı sağlıklı, mutlu ve anlamlı kılmaya çalışmak gerekmektedir. Duygu kuramı ilişkisel iletişimsel ve kültürel boyutları ele almaktadır. Makro düzeyde duygulara yol açan toplumsal koşullar ve duyguların sosyal yapılar üzerindeki etkileri mikro düzeyde insanlararası etkileşimde duyguların rolü ise mezo düzeyde topluluk ve örgütlerin duygusal boyutları tartışılmaktadır. Duygu sosyolojisi yaşayan bedenleşmiş özne üzerine odaklanmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bedenlenme kavramı bireyin kendi bedenini deneyimlemesini ifade etmektedir. Bu deneyim bireyin gündelik yaşamında ve fiziksel-sosyal çevre ile etkileşimlerinde bedeninin olanaklarını kullanmasını kapsamaktadır (User, 2020: 74-75). Duyguların boyutları:

1. Bedensel boyut: Fizyolojik süreçleri kapsamaktadır.
2. Dışavurum boyutu: Duygunun bedende ortaya çıkan kısmen beden tarafından denetlenebilen görüntüsüdür.
3. Deneyim boyutu: Kişinin yaşamakta olduğu duygunun bilincine varmasıdır.
4. Değerlendirme boyutu: Kişinin çevredeki uyaranları değerlendirerek kendi duygu deneyimini bunlarla bağlantılandırmasıdır.
5. Eylem boyutu: Duygu yaşayan kişinin belli bir davranışa doğru güdülenmesidir.

Duygulanım ise fizyolojik bir süreç olmakla birlikte düşüncede anlamlandırıldığı için zihin beden bağlantısı da en açık biçimde burada görülebilmektedir (User, 2020: 75-76). Duygular sosyolojisi beden duygular ve toplum ilişkisini toplumsal kurumlar ve duygular arasındaki etkileşimi kültürün duyguların içeriklerinden ifadelerine kadar bir dizi düzenleme getirmesini ele alan bir alt disiplindir. (User, 2020: 98) Covid-19 salgını toplumsal değişme sürecini etkileyerek beden-duygu etkileşimini de farklılaştırmıştır. Salgın pek çok alandaki ilişkileri her anlamda etkilemiştir. Toplumsal sistemler zaman ve mekânda gömülüdür ve yeniden üretimleri için gündelik zaman mekân izleğinde rutinleşmiş toplumsal pratikler gerçekleştirilen bireylere tabidirler. En temel düzeyde bireyler bu rutinleri dünyayı algılayışlarını korumak için kökleşmiş bir ontolojik güvenlik ihtiyacı ile yeniden üretmeye güdülenmiştir. Ontolojik güvenlik kısmen bireylerin

başkalarından kimliklerinin onların olduğuna inandıkları gibi olduğuna dair aldıkları kabul ve onay ile güvence altına alınmaktadır (Shilling, 2020: 214).

Covid-19 döneminde en çok hissedilen duygu üzerinde durulmuş ve korku duygusunun fazla olduğu görülmüştür. Bu anlamda sürece ilişkin en büyük korkuları üzerinde durulmuştur. Risk altında çalışma durumunun katılımcılar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Herhangi bir destek almayı düşünüp düşünmedikleri, mesleklerine-iş tanımına ve özlük haklarına ilişkin hayal kırıklığı yaşayıp yaşamadıkları incelenmiştir. Bu eksende belirsizlik durumunun oluşturduğu endişe duygusu ile özel ve mesleki yaşamdaki yalnızlaşma durumu üzerinde durulmuştur.

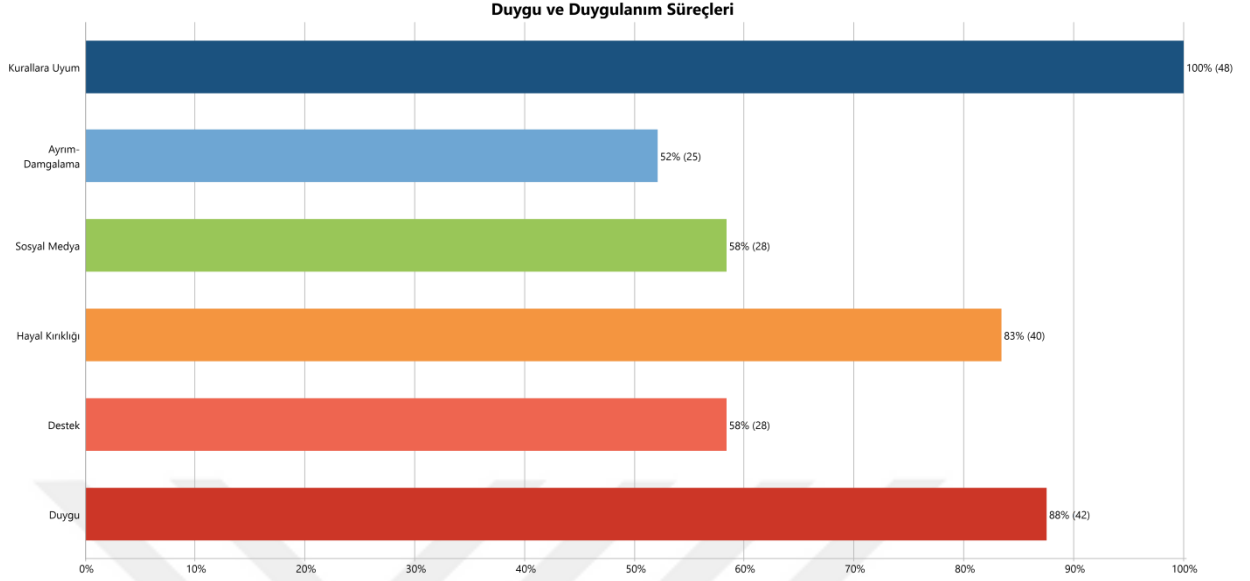

Şekil 107. Duygu ve duygulanım süreçleri yaratıcı kodlama

Spinoza'nın deyimiyle beden üzerindeki eylemin gücünün artması ya da azalmasıyla bedende meydana gelen değişiklikler olarak duygular, bedenlerin neler yapabileceğini şekillendirmektedir. Buna göre "Duygular nedir?" yerine "Duygular ne yapar?" diye sormak gerekmektedir (Ahmed, 2019: 13). Bedensel değişimi anlamak için duyguya odaklanmak gerekmektedir. Çünkü duygu da beden gibi ilişkisel bir kavramsallaştırma değildir.

Tablo 28

Duygu ve duygulanım süreçleri frekans tablosu

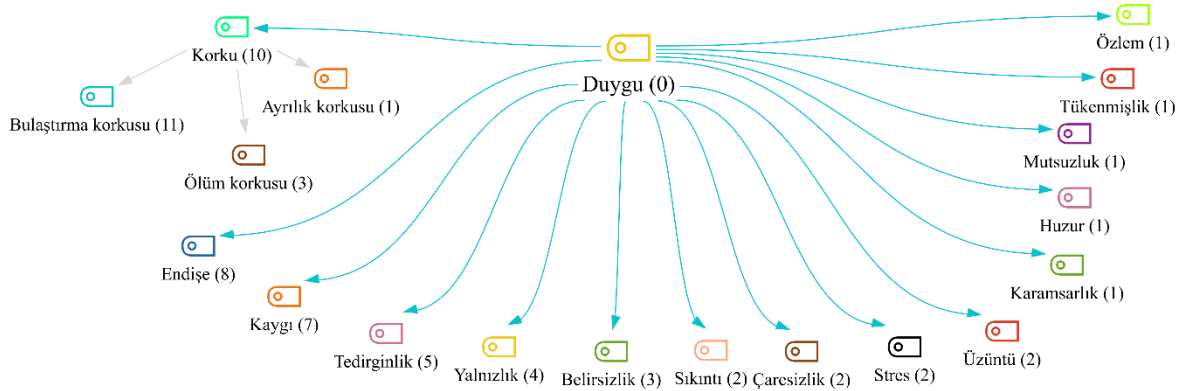
Frekans tablosuna göre “kurallara uyum” dışındaki diğer etkenler arasındaki görüşler arasında farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu olan bu farklılıklara aşağıda detaylı bir şekilde değinilecektir.

Duyguyu da içeren duygulanım kavramsallaştırmasını Deleuze, bireylere içkin olmaktan ziyade paylaşılan bir şey olarak görmekte ve bedenlerde-bedenler aracılığıyla üretilen duygulanımsal güçleri tanımladığını belirtmektedir (Lupton, 2022: 126). Bu bağlamda duygulanımın hem duyguyu hem de bedeni içeren ilişkisel bir kavram olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu yüzden söz konusu olan dönem ekseninde en çok hissedilen duygu üzerinde durulacaktır.

7.4.1.Covid-19 Sürecinde En Çok Hissedilen Duygu

Duyguları betimlemekte kullanılan dil örüntülerine odaklanmak bedensel duyuların nasıl yorumlandığı ve bireyin kendisine-başkalarına duygular ekseninde nasıl ifade edildiğini anlamının yolunu açmaktadır (Lupton, 2002: 47). Katılımcıların bu dönemde hissettikleri duygular kavram haritasında belirtilmiştir. Üst kod olarak kodlanan duygu kavramsallaştırmasının alt kodlarından korku en çok hissedilen duygu olarak ön plana çıkmaktadır. Korkunun alt kodları olarak bulaşma, ayrılık ve ölüm korkusu kodlanmıştır.

Covid-19 Döneminde En Çok Hissedilen Duygu

Şekil 108. Duygu kavram haritası

Bu dönemde bireyler kendileri dışında daha çok yakınları için endişe duymuşlardır. Bu endişeyi korku olarak tanımlamışlardır ve bir bireyin korku duygusuyla hayatını devam ettirmeye çalışması aynı zamanda bu korku duygusu ile iş hayatına devam etmesi her alana etki etmektedir. Ayrıca korku ile yaşamak bireyler üzerinde ağır psikolojik etkiler ortaya çıkarmaktadır. *Korku, biz kendimizden çok aile düşüncesi oldu. O zamanlar annemle yaşıyordum kronik rahatsızlığı ve yaşı vardı. Onun için endişelendim. Hatta bir ara ayrı yere yerleşmiştim (Katılımcı 34)* Korku duygusu ekseninde değinilmesi gereken endişe duygusudur. Tüm duyguların birbirini etkilediği ve ilişkisel düşünülmesi gereken bir süreç söz konusudur. *En yüksek endişe duygusuydu. Evet, bu bir sağlık problemi ve bunun yönetilmesi lazım ama eksiktik ve haklarımızdan çok mahrum kaldık. Evet, bu iş bizim işimiz ama gerek çalışma tarzı, izinler konusunda olsun hemşireler bu konuda harcanmakta ve kısıtlanmakta. Özellikle çocuklu aileler göz ardı edildi. (Katılımcı 1)*

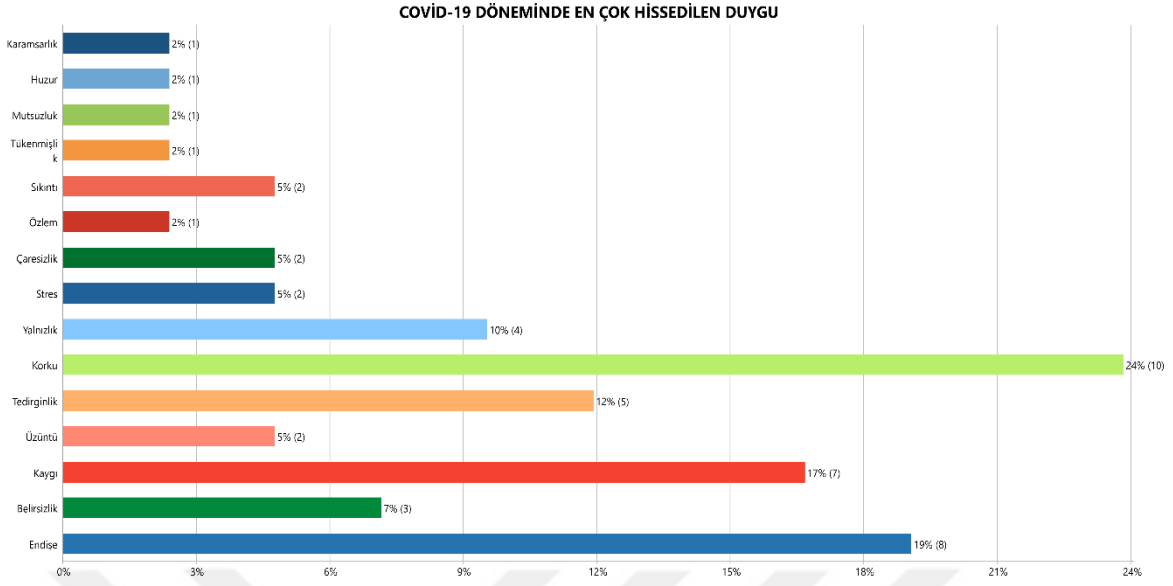

Şekil 109. Duygu kelime bulutu

Duygu eksenli oluşturulan kelime bulutunda korkunun en çok telaffuz edildiği sonrasında ise kaygı, yalnızlık, endişe, bilinmezlik, tedirginlik vb gibi duygular takip etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken temel nokta katılımcılara bu dönemde en yoğun hissettikleri duygu sorulmuş ancak birden fazla duygu üzerinde duran katılımcılar olmuştur. Bu anlamda en çok hissedilen ya da üzerinde en çok durulan ile ilk telaffuz edilen kavram kod olarak eklenmiştir. Buradaki duygu ekseninde kodlar katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu yüzden korku ile kaygı arasında katılımcılar arasında çok net bir ayrım söz konusu değildir. Korku ekseninde kaygı üzerinde de durmuşlardır. Ancak literatürde kaygı ile korku arasında fark olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda tüm duyguları ilişkisel düşünmek gerekmektedir.

Tablo 29

Duygu frekans dağılımı

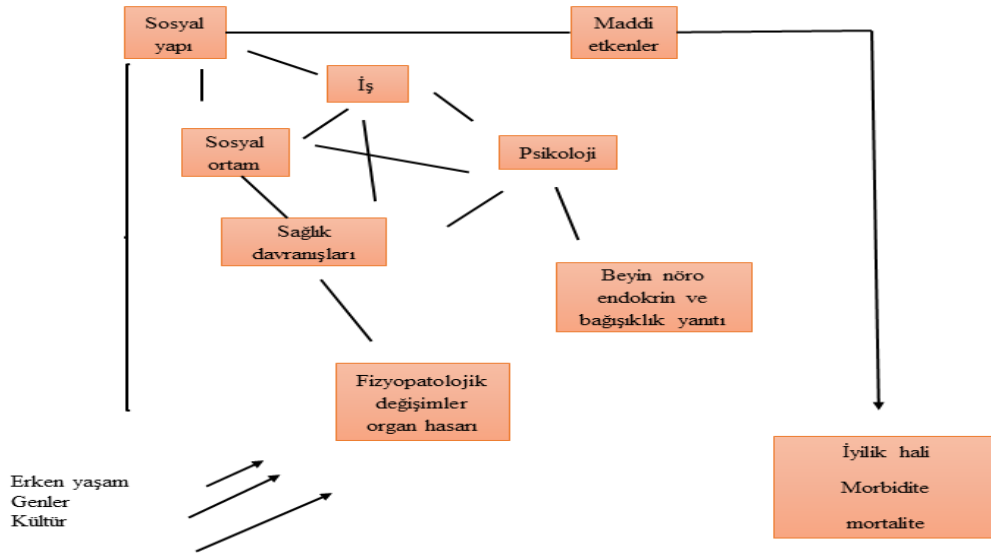

Frekans tablosunda duygulara ilişkin dağılım gösterilmektedir. Bu anlamda üzerinde durulması gereken bir diğer duygu ise yalnızlıktır. *Yalnızlık eşim ve çocuklarım farklı bir eve gitti ve ilk gece böyle bir duygu yaşadım. Haberlerde kronik rahatsızlıkları olanlar içinde söyleyince çünkü biz ilk çocukları göndermiştik o da bende gidiyorum dediğinde ben boşlukta kaldım. Ben onun bana destek olabileceğini düşünürken bir anda boşluğa düştüm ve yalnızlık süreci böyle işledi. (Katılımcı 17).* Kronik rahatsızlıklar ve çocukları koruma düşüncesi ekseninde bireyler iş yoğunluğu, yakınlarına bulaştırma korkusu ve yalnızlık duyguları ile birlikte uğraşmak zorunda kalmışlardır. Daha önce de değinildiği sürece covid-19'u ve bireyler üzerindeki etkisini çok boyutlu düşünmek gerekmektedir. Bu duruma eşlik eden en önemli kavram ise bilinmezliktir. *Bilinmezlik çok vardı. Şimdiki aklım olsa o dönem çok korkmazdım ama işte o zaman aileme bir şey getireceğim, ya benim yüzümden bir şey olursa yoğun bakıma kaldırılırsa, ölürlerse her şeyi düşündüm. O dönem korku yaşadım açıkçası. (Katılımcı 22).* Şimdinin alışkanlığı geçmişe ilişkin görüşlere farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Katılımcılarda gözlemlenen en önemli şeylerden biri de o dönemi hatırlamakta zorlandıkları ya da hatırlamak istemedikleridir.

Bıkkınlık, inanılmaz bir bıkkınlık. Sürekli çalan telefonlar gece gündüz sürekli planlamalar, sürekli bir organizasyon, bulunamayan ilaçlar, temin edilemeyen malzemeler, biten ekipmanlar, hasta kavgaları, çalışan isyanları, bırakıp gidenler, böyle masaya yumruğunu vurup kavga çıkaranlar, inanılmaz kötüydü yaşamak istemiyorum bir daha. (Katılımcı 41).

İnsan zihni hatırlamak istemediği her şeyi unutma çabası içerisindedir. Bunu çoğu zaman bilinçsiz gerçekleştirmektedir. *Karamsarlık, film izliyorum bir doktor sağlık ocağından maskesiz çıkıyor ve bir an boş bulundum bu maskesiz nasıl çıkıyor diye düşündüm. Bir an bunun içinden çıkamayacağımız düşündüm. (Katılımcı 48)*. Gerçeklik algısı yanılığsı ya da gerçekliğin dışından çıkamama durumu pek çok alana yayılmış bireyin gündelik yaşamını da etkilemiştir.

Bu bağlamda sağlığın toplumsal belirleyicileri ekseninde duygular ile ilgili temel görüşler üzerinde durmak gerekmektedir. Kemper, duygu kategorilerini ve etiketlerini ayırt etmede güç ve statü boyutlarının önemli olduğunu vurgulamakta Ontony ise bilişsel duygular teorisinde sosyal olayların önemi üzerinde durmaktadır. Bu anlamda değinilmesi gereken bir diğer isim olan Hochschild, yapılandırmacı ve duygulanım kontrol teorisi perspektifini geliştirmekte ve bireyin anlık odaklanmasının bir sonucu olarak duyguların şemasını açıklamayı amaçlamaktadır. Sosyolojik bakış açısından duygu kavramsallaştırması ele alındığında duygunun bedenin çevresel koşullara tepki verme biçimiyle ilgili olduğu görülmektedir. Plutchik ise duyguların sosyal bir ilişkide değişiklik gibi genellikle sosyal kaynaklık durumlarına verilen tepkiler olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda duygu hem değerlendirme hem de sosyal boyutları içermekte ve aktörlerin gerçek veya hayali odaklanmış sosyal durumları değerlendirip bunlara yanıt verme süreci olarak tanımlanmaktadır (Thamm, 2006: 14- 16).

Şekil 110. Sosyal gerçeklik seviyeleri

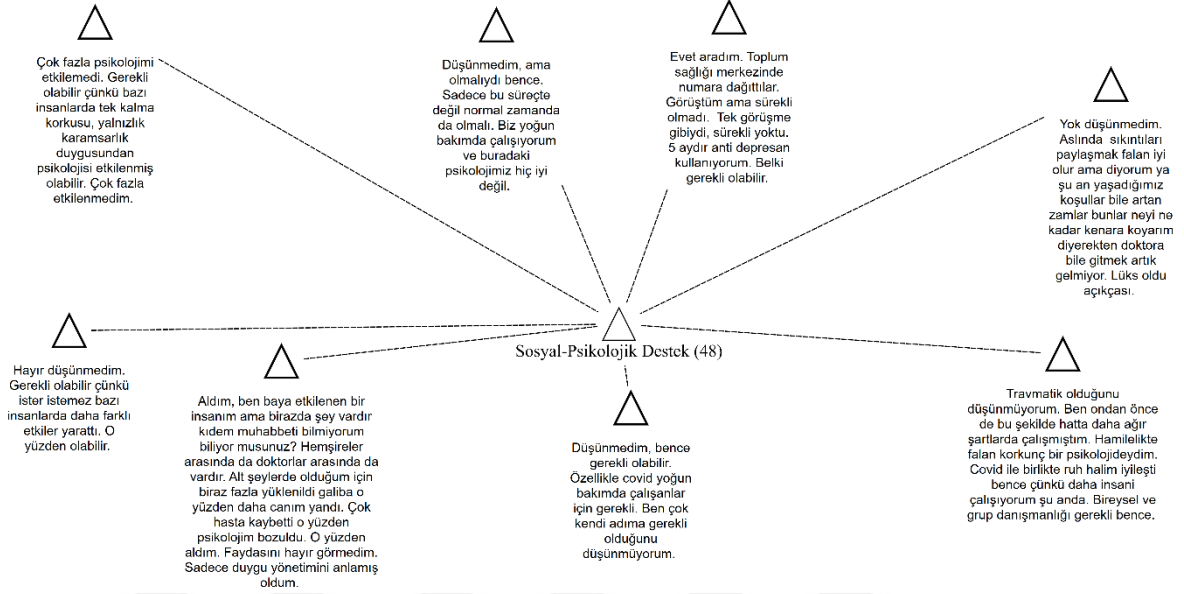
Human Emotions: A Secological Theory (2007) ‘den uyarlanmış (Kemper, 2014: 180).

Sosyal süreçler ve sosyal güçler tarafından şekillenen duygulara mikro-mezo-makro şeklinde yaklaşmak gerekmektedir. Mikro sosyoloji bağlamında düşünüldüğünde bireylerin-hemşirelerin duyguları etkileşim yoluyla öğrendiklerini ve duyguların bireylerin-hemşirelerin yaşam deneyimlerini yansıttığını söylemek mümkündür. Mezo sosyoloji ise duyguların sosyal olarak yararlı olduğunu ve sosyal düzenin vazgeçilmezi olarak görüldüğü vurgulanmaktadır. Duygular makro sosyoloji içerisinde toplum ve kültür tarafından şekillenmektedir (Clanton, 2006: 410-411). Mikro-mezo-makro eksenli görüşler incelendiğinde söz konusu olan olağan ve olağanüstü dönemlerde duyguların hem etkileşim hem de toplum-kültür etkileşimi bağlamında şekillendiğini gözlemlemek mümkündür. Çünkü tüm bu etkenler duyguların etiketlenmesi, sınıflandırılması ve yorumlanması için bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda sahip olduğu sistemlerle ele alındığında bireylerin-hemşirelerin mikro (kronik rahatsızlık, olumsuz yaşam deneyimleri vb.) mezo (aile ilişkileri aile psikopatolojisi vb.) ve makro (afetler, toplumsal olaylar, yoksulluk vb.) boyutlarda risk faktörleri ile karşı karşıya kaldıklarını ve bu risk faktörleri ile duyguların ilişkili söylemek mümkündür. (Arslan ve Topal, 2021: 103).

7.4.2. Sosyal ve Psikolojik Destek İhtiyacı

Covid-19 döneminde bireylerin psikolojik olarak oldukça etkilendikleri gözlemlenmiştir. Bu bağlamda hemşirelerin sosyal ya da psikolojik destek alıp almadığı ya da bireysel ya da grup danışmanlığının gerekliliğine ilişkin bakış açıları incelenmiştir. Söz konusu desteklerin içeriklerini yeterli görüp görmedikleri konusundaki görüşleri genel sağlık politikaları açısından bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle tek kod modeli daha sonra ise katılımcıların görüşleri ekseninde kod alt kod modeli oluşturulmuştur.

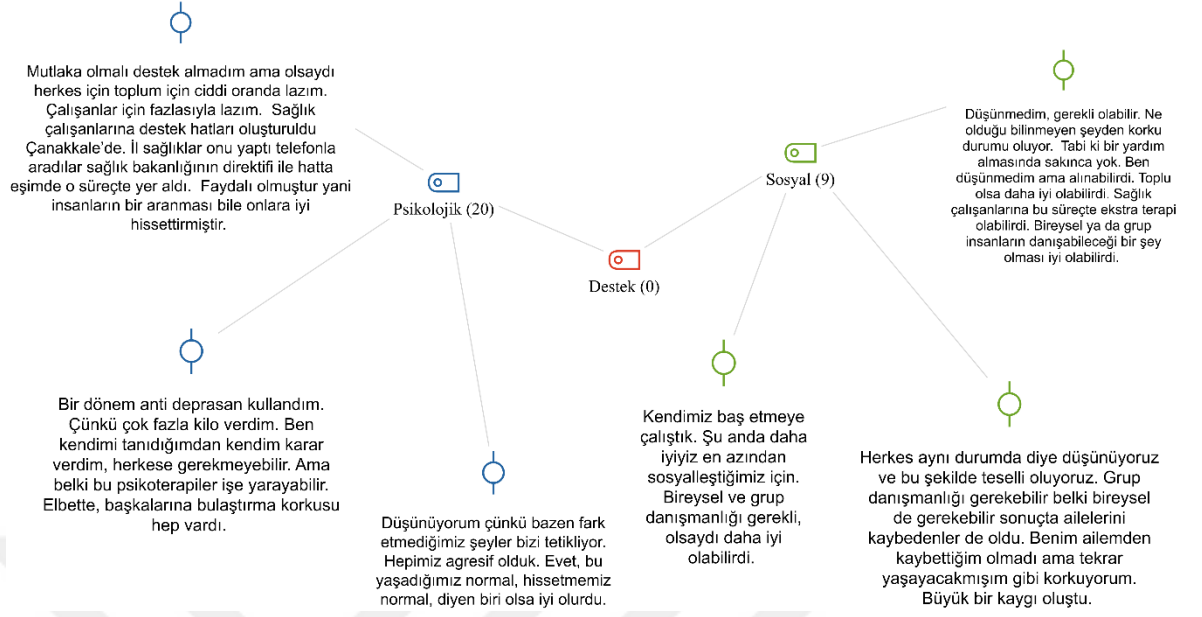
Sosyal-Psikolojik Destek Gerekliliği

Şekil 111. Sosyal-psikolojik destek tek kod modeli haritası

Yukarıdaki tek kod modeli ekseninde süreci kendileri açısından çok etkili olmadığını belirten katılımcıların yanı sıra psikolojik destek almadığını ve psikolojik destek aldığını belirten katılımcılar da olmuştur. Bireysel ve grup danışmanlığını ise çoğu katılımcının gerekli bulduğunu belirtmiştir. Katılımcıların çoğu covid başladığı ilk zamanlarda toplum sağlığı merkezinden aradıklarını telefon üzerinden terapi sağlayacaklarını belirtmişlerdir. Ancak çoğu katılımcı kabul etmediğini süreci ailesi ve ekip arkadaşlarının desteği ile daha kolay geçirdiğini ifade etmiştir. Bu yüzden kod alt kod modeli oluşturulmuştur.

Sosyal ve Psikolojik Destek İhtiyacı

Destek üst kodu ekseninde psikolojik ve sosyal alt kodları oluşturulmuştur. ‘Fark edilmeyen şeyler, durumlar’’ insanların hayatında kalıcı izler bırakabilmektedir. ‘Normal’’ diye tanımlanan yaşam pratikleri her birey için farklıdır. Yani her bireyin farklı normal tanımlamaları vardır. Normal diye tanımlanan pratiklerin yerine getirilememesi stres faktörünün ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Yaşanılan şeyin belirsizliği aslında bu stres faktörünü ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda yaşanan ve hissedilen olay ve olgulara ilişkin psiko-sosyal destek gerekmektedir. Katılımcıların çoğu bireysel ve grup danışmanlığının salgın dönemi için gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra psiko-sosyal destek almaya ilişkin görüşleri incelendiğinde bazıları destek almanın gerekli olduğunu ama kendilerinin destek almadığını, bazıları ise -ki bu durum oldukça nadir görülmüştür- destek aldığı ve diğer katılımcıların ise söz konusu dönemden etkilendikleri ancak destek almanın gerekli olmadığını belirttikleri görülmüştür.

Bireylerin izah etme biçimlerinden yola çıkarak bu dönem ve süreci nasıl yaşadıkları incelenmiştir. Bu dönem ve sürecin koşullarının olması muhtemel en hafif hali ile atlatmanın mümkün olması için halk sağlığı ekseninde sosyal-psikolojik destek sürecinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bunun mümkün olabilmesi için ise bireylerin sosyal-psikolojik destek almaya ilişkin bakış açılarının olumlu yönde değişmesi gerekmektedir.

Bireylerin duygusal sağlıklarının yanı sıra bedensel sağlıkları için psikolojik destek almak gerekmektedir. Özellikle covid-19 salgını gibi salgınlarda, afetlerde vb. zamanlarda tüm toplumu etkileyerek belirsizlik ve korkunun egemen olduğu dönemlerde oldukça önemlidir. Hem bireysel sağlık hem de toplumsal sağlık için gereklidir. *Bir dönem anti depresan kullandım. Çünkü çok fazla kilo verdim. Ben kendimi tanıdığımdan kendim karar verdim, herkese gerekemeyebilir. Ama belki bu psikoterapiler işe yarayabilir. Elbette, başkalarına bulaştırma korkusu hep vardı. (Katılımcı 2) Psikolojik olarak etkilendim halsizdim, dışarı çıkmak istemedim ve sonrasında yardım aldım (Katılımcı 42).* Katılımcının özellikle vurguladığı gibi bu dönemde bireyler kendilerinin yanı sıra başkaları için korku duymakta ve endişelenmektedirler. Bu dönem pek çok duygunun bir arada yaşandığı bir dönemdir. Francis (2006: 605) üzerinde durduğu gibi sağlık ve hastalığa duyguların merceğinden bakmak duyguların nasıl yeniden konumlandırılacağını göstermektedir.

Psikolojik desteğin önemini vurgulayan ve bu anlamda destek alan katılımcıların yanı sıra sosyal desteğin üzerinde duran katılımcılar aile, ekip arkadaşları desteği vurgulanmıştır. Söz konusu dönemde telefonla psikolojik destek imkânı verilmiş ancak çoğu katılımcı böyle bir uygulamaya dahil olmamıştır. Telefonla psikolojik destek alan katılımcılar sadece bir kez aldıklarını ve işe yaramadığını belirtmişlerdir. Bu uygulamanın her bireye ulaşabilmek ve de her bireyin ulaşabileceği bir uygulama olduğundan önemli olduğu düşünölmektedir. Ancak uygulamanın sürekliliği daha önemlidir.

İlk zamanlarda telefonla psikolojik destekler vardı. O noktaya gelmedim, geledim. Sorumluydum. Ben yıkılısam ekibimde yıkılırdı. Destek alınsa daha çok yıkılırdık. Biz daha güçsüz hissedebiliydik. Biz kendi kendimize direnmeye çalıştık, evet biz halledebiliriz, hemşireyiz kendimizi korursak bize bir şey olmaz diye düşündük. Kendi kendimize mesela yemeklerimizde çok kötüydü. Köpeğe atsan yemez sekindeydi. Biz para topladık, tost makinesi aldık. Tostlar yaptık, birbirimize ikram yaptık. Birbirimizi mutlu etmeye çalıştık, aslında eksilerimizi görmeden artılarımızla kenetlenmeye çalıştık. Bir kişi hakkında kötü bir şey söylenmiş olsaydı, o ekip dağılır ve mutsuz olurdu. Zaten hastalar kötü ve bulaşıcı bir hastalık var. Bir de biz kendi aramızda rakip olsaydık çok zor olurdu. Biz kendi aramıza başka kişilerini almadan ekipçe üstesinden gelmeye çalıştık. İlk dalgada kenetlenmemiz iyi oldu. (Katılımcı 3)

Hemşirelerin yalnızca psikolojik değil fizyolojik ihtiyaçlarını da birlikte karşılamaya çalıştıkları görülmüştür. Destek almayı güçsüzlük olarak algılama durumu söz konusudur. Bu bakış açısının toplumsal bir yansıma olduğunu söylemek mümkündür. Sağlık hizmetleri olanakları, kültürel bağlam ve sosyal eşitsizlik birbirleri ile ilişkilidir. İş yerindeki psikososyal etkenler bireylerin hem bedenlerinde hem de psikolojilerinde hastalıkların oluşma riskini etkilemiştir. İşte sağlıkla ilişkili psikososyal ortam bir kişinin kavradıkları duyguları ve davranışları ile maddi ve sosyal iş koşulları arasındaki etkileşimlerle tanımlanmaktadır. Bu etkileşimi açıklamak için sosyolojik ve psikolojik yaklaşımların bir bileşimi gereklidir (Marmot, vd., 2009: 123)

Evet aradım. Toplum sağlığı merkezinde numara dağıttılar. Görüştüm ama sürekli olmadı. Tek görüşme gibiydi, sürekli yoktu. 5 aydır anti depresan kullanıyorum. Belki gerekli olabilir. (Katılımcı 20)

Aramışlardı o dönem ama almadım. Evet gerekli olabilirdi. Biz hep beraberdik konuşarak atlatabildik. (Katılımcı 38)

Bize sordular, tek tek bakanlıktan aradılar. Psikologlar sağlık çalışanlarını ihtiyaç duyanlar aldı duymayanlar almadı. Ben almadım ama olabilir çünkü insanlar duygularını ortak bir şekilde ifade ettiklerinde farklı insanların bu duyguyu yaşadıklarını anladığında yalnız olmadığınızı fark edersiniz. Rahatlama gelir insana sadece ben değilmiş diye bunu yaşayan bir sürü insan var demekle o insanlardan duymak daha güzel. (Katılımcı 41)

Ben destek almayı düşündüm ama zaten birileri beni aradı. Telefon üzerinden psikolojik destek almak ister misiniz diye. Bende tamam dedim ondan sonra biz konuşmaya başladık. Genel olarak gevşeme tekniklerini falan söyledi. Bende hiçbir değişiklik olmadı. (Katılımcı 44)

Hepimiz düşündük ama yapılmadı. Kesinlikle olmalı. Bir gün ağlamıştım. Çocuklar okula başladı ve kızlarım hasta olunca mı rapor alacaksın dedi. Benim rapor almam çok zor. (Katılımcı 36)

Hemşireler psikolojik destek almak için bile zamanları olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcının destek almayı bile güçsüz hissetme olarak gördüğü gözlemlenmiştir. Bu durum psikolojik destek almanın halk arasında yaygınlaşmamasının temel etkilerindedir. Psikolojik destek almanın hak sağlığı ekseninde ele alınması gerekmektedir. *O yönden hiç düşünmedim çünkü o kadar çöküntü yaşamadım. Ben kendi*

adıma gerek görmedim. Başkaları açısından da aslında başkalarına da gerek görmüyorum. İnsanları psikolojik olarak olumsuz etkileyen bir hastalık olduğunu düşünmüyorum ama yine söylüyorum hiç kimsenin kendi kafasını vücut yapısını bilemem. Bununla baş edemeyecek insanlar vardır. Belki çok farklı şeyler yaşamışlardır. Onları bilemeyeceğim tabiki de. (Katılımcı 7) Söz konusu bakış açısı psikolojik destek alma ile ilintili yaygın bir görüşü ifade etmektedir. Bu yüzden bireysel danışmanlığın yanı sıra aslında grup danışmanlığının da gerekli olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Kendimiz baş etmeye çalıştık. Şu anda daha iyiyiz en azından sosyalleştığımız için.

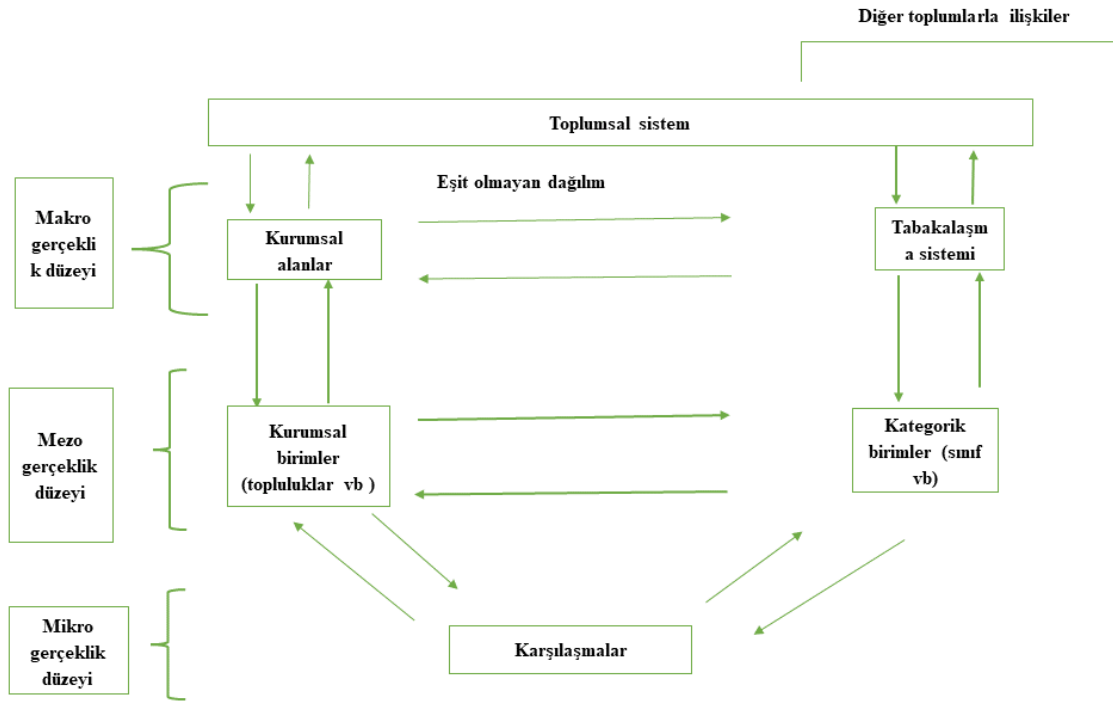
Bireysel ve grup danışmanlığı gerekli, olsaydı daha iyi olabilirdi. (Katılımcı 12)

Açıkçası benim bütün çevrem sağlıklı olduğu için bir şekilde konuşarak hallettik ama evet atıyorum ev hanımı olsaydım ya da sadece ailemle görüşseydim problem olurdu. Tabi ki de gerekli. (Katılımcı 19)

Almadım, eşimle birlikte atlattığımdan. Bence gerek yok. (Katılımcı 30)

Yok düşünmedim. Çünkü o an hemşiresin yani mesleğimiz belli. Yani o an psikolojik yanını düşünmek hiç aklıma gelmedi. Tabi ki de gerekli ama o an psikolojik bir sorun olarak gelmedi bana. Genel olarak herkesin ruh haliydi. (Katılımcı 32)

Sosyal izolasyon içinde ve salgının yarattığı koşullar ekseninde yaşamının etkisi nedir? sorusu süreci ve etkilerini değerlendirmek için önemlidir. İnsanların sosyal ve psikolojik koşulları sağlıklarına uzun dönemde ciddi şekilde zarar verebilmektedir. Kronik endişe, güvensizlik düşük özsaygı, sosyal izolasyon ve iş yerinde düşük düzeyde kontrol sahibi olmak akıl sağlığına ve fiziksel sağlığa zarar veriyor gibi görünmektedir (Brunner ve Marmot, 2009: 41) Bu durumun yansımalarını zamanla gözlemlemek mümkündür. Söz konusu durumu anlamlandırmak açısından sağlığın toplumsal belirleyicileri üzerinde durmak gerekmektedir. Bireysel araştırmalardan yola çıkılarak insanların içinde yaşadıkları koşulların sağlıklarını nasıl etkilediği üzerinde durmak gerekmektedir. Bu bağlamda halk sağlığı vurgusu oldukça önemlidir. Psiko-sosyal etmenler sosyal çevrenin sağlık üzerinde güçlü bir etkisi olabilmektedir. Bu bağlamda sosyal yapı ve sağlık ilişkisini anlamlandırmak gerekmektedir.

Şekil 113. Sosyal yapı ve sağlık ilişkisi

Tabloya göre sağlığın sosyal belirleyicileri, model sosyal yapı ile sağlık ve hastalık arasında maddi psikososyal ve davranışsal yollar üzerinden bağ kurmaktadır. Genetik erken yaşam ve kültürel etkenlerde toplum sağlığında önemli etkilerdir. Sosyal yapının toplum sağlığı üzerindeki etkilerinin psikolojik-biyolojik süreçler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Olabilirlikler konusu sosyal psikolojik ve biyolojik süreçlerin toplumların içindeki ve arasındaki sağlık farklılıklarının anlaşılmasında önemlidir (Brunner ve Marmot, 2009: 21-22)

Bireylerin söz konusu döneme yönelik bireysel görüşleri bu dönemi tanımlama biçimlerini de farklılaştırmaktadır. Örneğin çoğu katılımcının özellikle de destek almayı kabul etmeyen ya da gerekli görmeyen katılımcıların bu durumun “insandan insana değişen bir durum” olduğunu belirttiği gözlemlenmiştir.

Çok fazla psikolojimi etkilemedi. Gerekli olabilir çünkü bazı insanlarda tek kalma korkusu, yalnızlık karamsarlık duygusundan psikolojisi etkilenmiş olabilir. Çok fazla etkilenmedim. (Katılımcı 21).

Düşünmedim, bence gerekli olabilir. Özellikle covid yoğun bakımda çalışanlar için gerekli. Ben çok kendi adıma gerekli olduğunu düşünmüyorum. (Katılımcı 24)

Hayır düşünmedim. Bu kişiden kişiye değişir. Sonuçta herkesin kendi hayatı kendi yaşam koşulları ya da kafa yapısı, bu fikir düşünce yani herkes nasıl geçiriyor bilemezsin. (Katılımcı 25).

Hayır düşünmedim. Gerekli olabilir çünkü ister istemez bazı insanlarda daha farklı etkiler yarattı. O yüzden olabilir. (Katılımcı 31)

Hiç düşünmedim, kişiye göre değişir. (Katılımcı 39)

Hiç düşünmedim. Yani ağır atlatanlar için bence gerekli bir durum. (Katılımcı 13)

Hayır, çözüm olmayacağı için gerek yok. (Katılımcı 14)

Her insanın her duyguyu yaşama biçimi elbette farklıdır. Ancak bu durum toplum olarak psikolojik desteğe olan yönelimin eksikliğini de göstermektedir. Her bireyin her an ve her dönemde desteğe ihtiyacı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumun tıpkı yemek yemek, uyumak gibi bir ihtiyaç olarak görülmesi gerekmektedir. Bu anlamda bazı katılımcıların görüşleri de söz konusudur. *Düşünmedim, olsa çok iyi olur. Bir insanın destek alması için illaki psikiyatrik hasta olmasına gerek yok. (Katılımcı 48)* Gerekli olduğu bilinmesine rağmen insanları psikolojik destek almaları konusunda engelleyen nedir? Oldukça ağır şartlar altında çalışarak psikolojik olarak etkilendiklerini belirtmelerine rağmen öncesinde ya da sonrasında destek almamaları durumunu etkileyen nedir? Tüm bu soruların sebebi psikolojik destek almanın bir halk sağlığı olarak ele alınmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra psikolojik destek almaya yönelik toplumsal ön yargılarında mevcut olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Düşünmedim, gerekli olabilir. Ne olduğu bilinmeyen şeyden korku durumu oluyor. Tabi ki bir yardım almasında sakınca yok. Ben düşünmedim ama alınabilirdi. Toplu olsa daha iyi olabilirdi. Sağlık çalışanlarına bu süreçte ekstra terapi olabilirdi. Bireysel ya da grup insanların danışabileceği bir şey olması iyi olabilirdi. (Katılımcı 6)

Hayır düşünmedim. Aslında şöyle bence o zamanki tüm sağlık personellerine bence sonrasında böyle bir psikolojik destek verilmesi gerekiyordu. (Katılımcı 8).

Düşünmedim, ama olmalıydı bence. Sadece bu süreçte değil normal zamanda da olmalı. Biz yoğun bakımda çalışıyorum ve buradaki psikolojimiz hiç iyi değil. (Katılımcı 22)

Hayır, gerekli olduğu birimler olabilir. Özellikle covid yoğun bakımda çalışan ve orada çok fazla ex görmüş hemşireler ve doktorlar, temizlik personeli yardımcı personel onlar için çok normal geliyor bazen ama bence desteğe ihtiyaçları var. (Katılımcı 33)

Herkes aynı durumda diye düşünüyoruz ve bu şekilde teselli oluyoruz. Grup danışmanlığı gerekebilir belki bireysel de gerekebilir sonuçta ailelerini kaybedenler de oldu. Benim ailemden kaybettiğim olmadı ama tekrar yaşayacakmışım gibi korkuyorum. Büyük bir kaygı oluştu. (Katılımcı 11)

Psikolojiyi geçtik artık da ki ben hastane olarak psikolojik destek almamız gerektiğini düşünüyorum. Ben almadım ama istiyorum ki herkes alsın. Çünkü herkeste bir gerginlik var. Onların çıldırmasından ben etkileniyorum. (Katılımcı 45)

Bireysel değil toplu danışmanlık vurgusuna daha çok eğilim söz konusudur. Her birey için gerekli olan psikolojik destek sağlık çalışanları için de bu anlamda önemlidir. Çünkü korkunun yaygınlaşması gibi psikolojik iyileşmenin de yaygınlaşması mümkündür. Bergson (2014: 14), ‘‘hayatın ve toplumun her birimizden talep ettiği şey mevcut durumun sınırlarını anlayan sürekli uyanık bir dikkat ve ayrıca o duruma kendimizi uydurmamızı sağlayacak zihinsel ve bedensel bir esnekliktir’’ demiştir. Gerginlik ve esneklik işte hayatın sahneye koyduğu biri diğerini tamamlayan iki kuvvettir. Bu iki kuvvet arasındaki denge yaşamı kolaylaştırmaktadır. Bir tarafın biraz daha fazla vurgulanması demek *normal* diye tanımlanan o kavramın tehdit altında olması demektir. Bu durum her insan için hem zihinsel hem de bedensel etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bunun yansımalarını söz konusu dönem içerisinde görmek mümkündür. Her yerde ve her zaman sınırlara sahip *olduğumuz* düşünülürse *biz* aslında bu *sınırlarızdır*. Zira her hayat içeriği her his deneyim fiil veya düşünce belli bir yoğunluğa belli bir renge belli bir miktara ve eşyanın tabiatı içerisinde belli bir mevkiye sahip olduğundan her bir içerikten iki yönde her iki kutbuna doğru giden bu süreklilik ortaya çıkmaktadır (Simmel, 2009: 279).

Akay (2020: 24) hakikatin korkuda yattığını ve korkudan geçen bir hakikatin var olduğunu söylemektedir. Covid-19 korku ve hakikat ilişkisinin oldukça belirgin olduğu bir dönemdir. Korkunun içinde saklı olan hakikat ve hakikatin çoğalttığı korku durumu söz konusudur. Bu durum yukarıda da üzerinde durulan gerginlik ve esneklik arasındaki uçurumu değiştirmektedir. Birey bu durumun yarattığı çaresizliği yaşamak zorunda

bırakıldığından pek çok şey ile aynı anda çaba göstermek zorunda kalmaktadır. Bu yüzden psiko-sosyal destek fikrinin halk sağlığı ekseninde ele alınması gerekmektedir. Psiko-sosyal destek almaya ilişkin var olan toplumsal bakış açısı bireyleri etkilemektedir. Bu yüzden covid-19 gibi bir dönem söz konusu olduğunda bile bu konu ile ilintili görüşlerinde toplumsal bakış açısının etkileri sürmektedir.

Ara ara gelgitler oluyor tabii ama beyinsel düşünceler olduğundan tamamen kendi kurgularımız olduğundan kabullenmek lazım ve bu süreç böyle diye kendimi telkin ederek geçirdim. Çok yaralandığımı düşünmüyorum. O anda hissettiğim duygular yoğundu ama böyle bir süreç geçirdim ve ben bunu kabul ediyorum şeklindeydi. Bence gerekliydi. Biz eğitimleri veriyorduk ama psikolojik danışmanların çok görevi vardı. Çoğu kişi farklı duygular içindeydi ve çoğu kişi yakınlarına bir şey olacak diye korktu. Bu yüzden kesinlikle gerekliydi. Bence zorunlu bile tutulmalıydı. En azından kişileri rahatlatırdı çünkü herkes kendi kendini rahatlatamayabiliyor. (Katılımcı 17).

Süreç her bireyde farklı etkiler oluşturmakla birlikte aslında katılımcıların hepsi dönemin psikolojik etkilerinin çok olduğunu kabul etmişlerdir. Buna rağmen destek alma gerekliliği vurgulansa da destek alan çok nadir katılımcı söz konusudur. *Aldım, ben baya etkilenen bir insanım ama birazda şey vardır kıdem muhabbeti bilmiyorum biliyor musunuz? Hemşireler arasında da doktorlar arasında da vardır. Alt şeylerde olduğum için biraz fazla yüklenildi galiba o yüzden daha canım yandı. Çok hasta kaybetti o yüzden psikolojim bozuldu. O yüzden aldım. Faydasını hayır görmedim. Sadece duygu yönetimini anlamış oldum. (Katılımcı 18).* Kurum içerisindeki kıdem farklılaşmaları hemşireler arasındaki kadro farklılaşması her zaman var olmakla birlikte bu dönemde daha yoğun hissedilmiştir.

Yok düşünmedim. Aslında sıkıntıları paylaşmak falan iyi olur ama diyorum ya şu an yaşadığımız koşullar bile artan zamlar bunlar neyi ne kadar kenara koyarım diyerekten doktora bile gitmek artık gelmiyor. Lüks oldu açıkçası. (Katılımcı 23)

Psikolojik destek almama konusunda sosyo-kültürel etkenlerin yanı sıra ekonomik etkenler de etkilidir. Psikolojik desteğe her bireyin ulaşabileceği şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu anlamda sağlık çalışanları olarak hemşirelerin covid-19 döneminde sosyal-psikolojik açıdan desteklenmeleri konusundaki sağlık politikalarının ve içeriklerinin

yeteri kadar yapılandırılmamış olduğu gözlemlenmiştir. Bu boyutu ile hemşirelerin özellikle pandemi gibi olağan-dışı durumlarda psiko-sosyal destek almaları ve bu desteğin içeriğinin halk sağlığı politikalarının bir parçası olarak bir halk sağlığı problemi olduğu sayıltısı ileri sürülmektedir. Buna göre değişen koşullara uygun olarak özellikle hemşirelerin psiko-sosyal açıdan desteklenmelerini sağlayacak sağlık politikalarının ve sağlık çalışanlarına yönelik politikaların gerekliliği önemlidir.

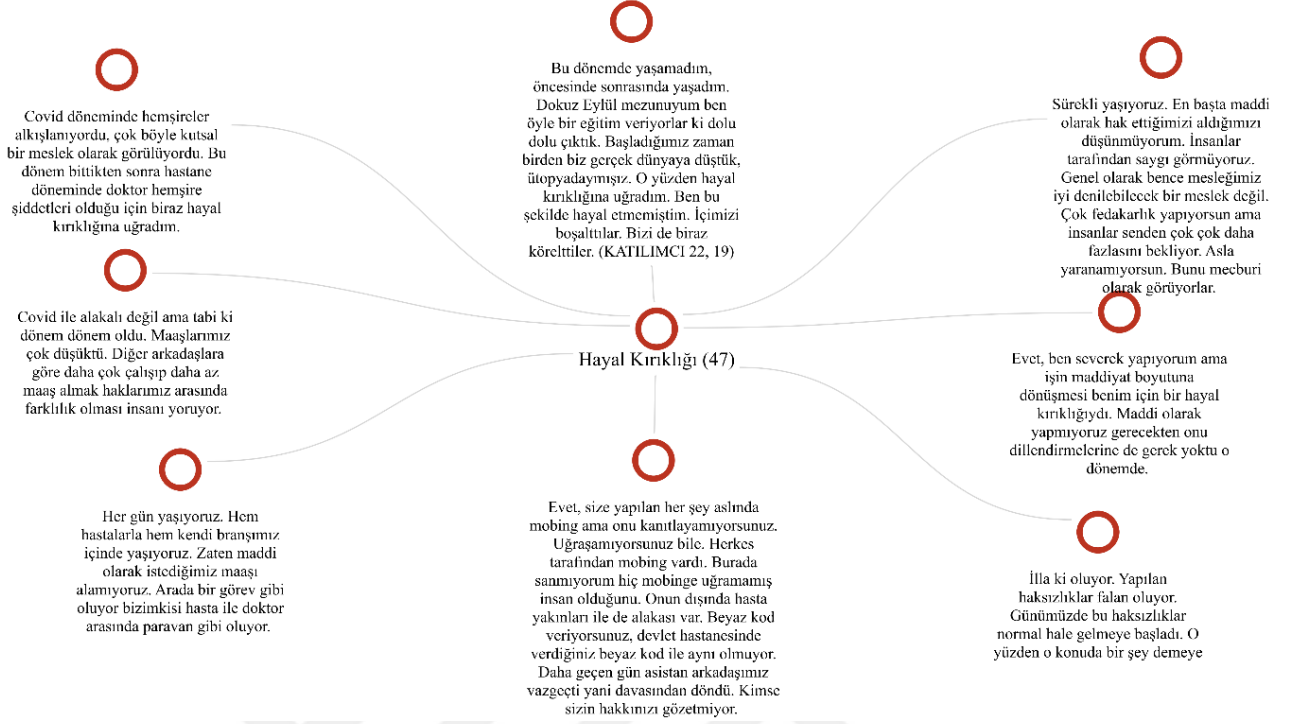
Hemşirelerin kendi gündelik ve mesleki gerçekliklerindeki "bağlama" ilişkin olarak, onların bakış açısına dayalı "izah etme" ve "anlamlandırma biçimlerinin" olağan, doğallaşmış, normatif boyutları ile bürokratikleşmiş ve kurumsallaşmış sağlık alanına ilişkin yapı bileşenlerinin, olağanüstü durumlarda özellikle psiko-sosyal destek boyutu ile bu meslek grubundaki çalışanların problemlerine ne ölçüde hızlı tepkiler ve politikalar geliştirilmesini mümkün kılabilmiş olduğu sorunsalı önemlidir. Bu durum mevcut sağlık politikalarının ve alt yapısının, olağanüstü durumları da dikkate alabilecek içerikte yapılanmış ve hazırlıklı olunmasının gerekliliğinin, her sektör için geçerli olduğu kadar özellikle hemşirelik meslek çalışanları özelinde de ne kadar önemli olduğu perspektifi ile ilişkilendirilmiştir.

Katılımcıların çoğunun psikolojik destek almalarının gerekli olduğuna yönelik vurguları dikkat çekmektedir. Ancak katılımcıların sosyal-psikolojik destek almanın gerekliliğine ilişkin vurgularına rağmen söz konusu pandemi süreci içerisinde bu türden bir destek almadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra katılımcılar bireysel-grup danışmanlığının gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Psiko-sosyal destek almak normalleşmiş bir sağlık parametresi olması gerekirken bu normalleşme bakımından bile sağlık politikaları açısından özellikle sağlık çalışanları açısından önemli boşluklar bulunduğu özellikle de pandemi gibi olağanüstü dönemlerde bu durumun daha çok açığa çıkan bir durum olarak belirginlik kazandığı değerlendirilmiştir.

7.4.3. Rasyonel Olmayan İş Tanımına İlişkin Hayal Kırıklığı

Katılımcıların mesleklerine, çalışma hayatlarına ve özlük haklarına ilişkin rasyonel olması gereken faktörlere yönelik hayal kırıklığı yaşadıkları görülmüştür. Bu bağlamda tek kod modeli aşağıda verilmektedir.

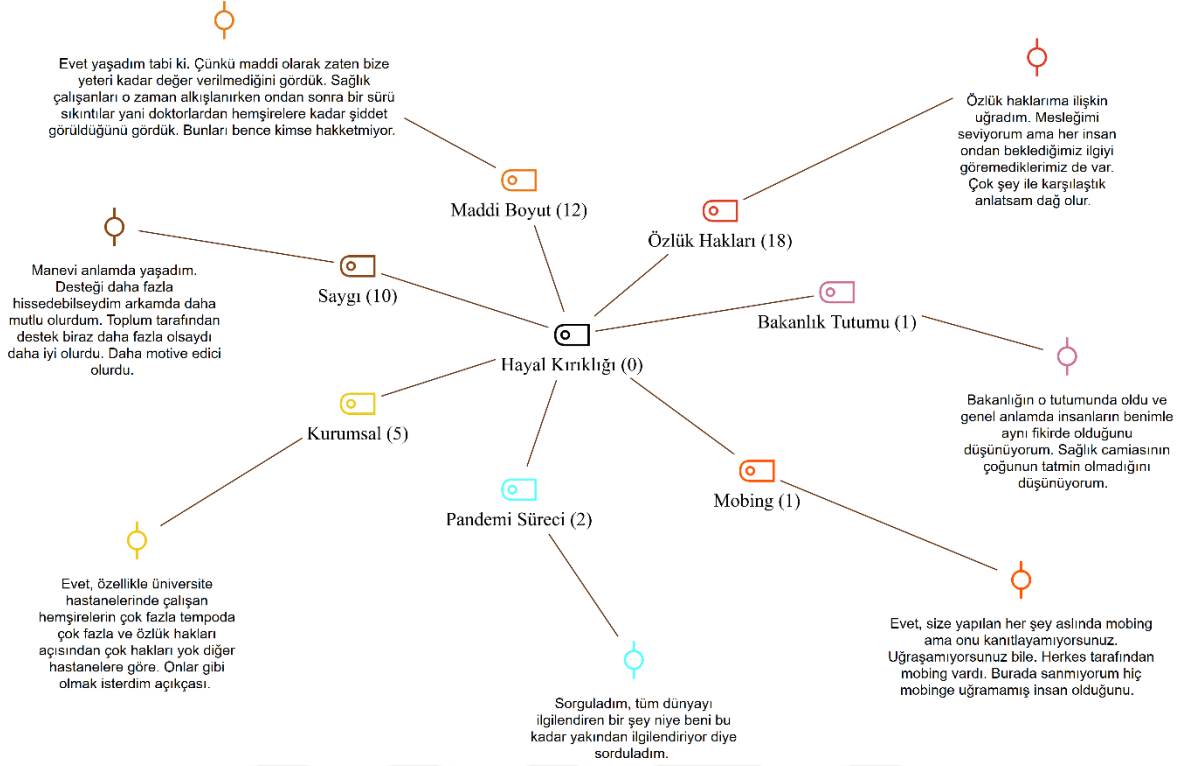
Meslek-Çalışma Hayatı-Özlük Hakları İle İlgili Hayal Kırıklığı

Şekil 114. Hayal kırıklığı tek kod modeli haritası

Katılımcılar aslında bu durumun covid-19 dönemine özgü olmadığını belirtmiştir. Genel olarak halkın hemşireleri kutsal bir meslek olarak gördükleri ancak bu durumun oldukça yanlış olduğunu belirten katılımcılar söz konusudur. Özellikle son dönemlerde artan şiddet oranları, hemşire-doktor ikiliği vurgulanmıştır. En çok tekrar edene hayal kırıklığı ise maddi boyut ve özlük hakları ile ilintilidir. Bu ekseninde kod alt kod modeli oluşturulmuştur.

Rasyonel Olmayan İş Tanımına İlişkin Hayal Kırıklığı

Şekil 115. Rasyonel olmayan iş tanımına ilişkin hayal kırıklığı kod-alt kod modeli

Hayal kırıklığı ekseninde maddi boyut, özlük hakları, bakanlık tutumu, mobing, pandemi süreci, kurumsal, saygı alt kodları oluşturulmuştur. Hem maddi hem de manevi destek olması gerektiğini vurgulayan katılımcılar, bu durumun daha motive edici olacağını düşünmektedirler. Üniversite hastaneleri ve diğer hastaneler arasındaki farklılaşmalarında bu durumda etkili olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle yukarıdaki katılımcılardan söz konusu sürece ilişkin olan en önemli görüş ‘‘tüm dünyayı ilgilendiren bir şey beni niye bu kadar yakından ilgilendiriyor’’ cümlesi oldukça önemlidir. Sağlık çalışanları bu dönemde feda edilen kesim olarak ön plandadırlar.

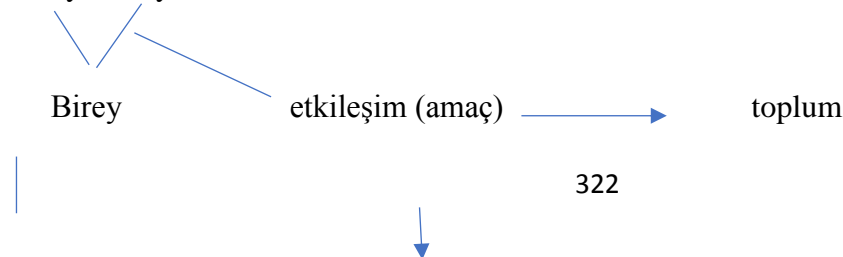
Bireylerin yaşadıkları hayal kırıklığı beklentilerinin yanı sıra pek çok faktörle ilişkili görünmektedir. Bunlardan biri de hemşirelerin aldıkları eğitimlerdir. (Bu konuya daha sonra detaylı bir şekilde değinilecektir.) Bireyler aldıkları eğitim ile meslek yaşamının uygulama aşamasında farklılaşmaların olduğunu, teori ile pratik arasında etik sorunsalların var olduğunu belirtmektedirler. Bu anlamdaki hayal kırıklıkları çok genel olarak özlük hakları ekseninde şekillenmekle birlikte farklı etkenlerin varlığı da söz konusudur. ‘‘Kurumsal’’ düzeyde yaşanan hayal kırıklığı devlet-özel ve üniversite hastanesi

tanımlamalarında ortaya çıkmaktadır. *Evet, tabi. Devlet hastanesindeki hemşireler ile bizim ücretlendirmelerimiz farklı. Üniversite hastanelerini dışlama vardı. Sanki biz hemşirelik yapmıyor muyduk? Maddi olarak beklentimiz fazlaydı. 3 gece alkışlandık ama sonra devamı gelmedi.* (Katılımcı 9) Söz konusu olan bu tanımlamalar farklı çalışma ortamları ve farklı ekonomik koşullar ile ilintilidir. Bunun yanı sıra son dönemlerde var olan ve “bakanlık turumu” ekseninde ifade edilen söylemlerinde hayal kırıklığı yarattığını belirtmek gerekmektedir. *Bakanlığın o tutumunda oldu ve genel anlamda insanların benimle aynı fikirde olduğunu düşünüyorum. Sağlık camiasının çoğunun tatmin olmadığını düşünüyorum. Ne özlük olarak zaten çok uzun mesailer var, bir hekim 36 saat çalışıyor bir hemşire 24 saat çalışıyor. İnsan haklarına bile aykırı bir çalışma düzeni var. Daha çok çalışıyorsunuz daha çok risk altındasınız ve maddi açıdan da öyle sizi çok eşit olmayan bir düzende karşılıyorlar, destekliyorlar. Bir iki alkışlanmadan sonra çok bir şey kalmadı şu an sağlık çalışanına şiddetin de ciddi anlamda arttığını görüyoruz. Demek ki bir şeyler toplumsal olarak oluşmamış, geçici. Her şey görünürde ve o zaten bakanın yaptığı bir showdu. Üstündeki oku dışarı attı. Siyasi ve politik şeyler.* (Katılımcı 5) Söz konusu olan bu hayal kırıklığı ekseninde çoklu etkenlerin ilişkili olduğu da gözlemlenmektedir. Bakanlık tutumu ekseninde çalışma süreleri, çalışma koşulları, şiddet, siyasi etmenler ve genel olarak özlük haklarına ilişkin karşılanmayan beklentilerin yarattığı bir duygu durumu söz konusudur. *Hemşireliğin daha farklı bir vasfı olduğunu düşünüyorum. Kendini çok belirtemeyen bir meslek dalı. Kendini çok açamayan, söz sahibi çok fazla olamayan bir meslek dalıyız. Bunun sebebi geçmişten günümüze eğitim olarak çok farklı gruplardan oluşuyor olmamız ilk sebep bence. Bir hiyerarşi var ve bu hiyerarşide biz hangi basamaktayız mesela. Bunun yerini değiştirebiliyor muyuz? Bunun farkında olabiliyor muyuz? Bu güncel modern hemşirelik alanlarında bizim yerimiz nerede? Bu çok önemli ve onu sağlayabiliyor muyuz?* (Katılımcı 6). Hemşireler hemşirelik mesleğinin biraz daha ön planda olmasını ve bu durumun eğitim ile ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tüm bunlarında özlük haklarına ilişkin düzenlemeler ile mümkün olacağı vurgulanmaktadır. *Tabi ki bir kere tayin hakkımı hiç kullanamadım. En büyük hayal kırıklığım bu. Özlük hakları evet var ama bunları kurum vermiyor. Kurumdan kaynaklı bence ben burada yıllık izin kullanmak isteyip de otuz gün yıllık iznimin hepsini alamıyorsam istediğim zaman bana diyorsa yok on iki gün yok on gün kullanacaksın diyorsa bu bence büyük bir sorun yani düzeltilmesi gerekir. Tayin hakkımı kullanamadım birçok kez denedim ama üniversite bana diyor ki gidemezsin eleman eksikim var. Burayı*

ben mi kurtaracağım? Başka eleman alınabilir. (Katılımcı 25) Kurumsal ve özlük hakları ilişkiselliği de bir diğer önemli etkidir. Hemşirelerin çalıştıkları kurumlar farklılaştığında (özel, devlet, üniversite vb.) haklarına ilişkin farklılaşmalar da ön plana çıkmaya başlıyor. Söz konusu olan bu farklılaşma en temel hak olan tayin ve izin hakkı gibi etkenler başta olmak üzere pek çok alanda görülmektedir. Bu alanlardan biri de maddi olarak çalışılan kuruma bağlı olarak alınan ücret ile ilgilidir. *Evet, ben severek yapıyorum ama işin maddiyat boyutuna dönüşmesi benim için bir hayal kırıklığıydı. Maddi olarak yapmıyoruz gereekten onu dillendirmelerine de gerek yoktu o dönemde.* (Katılımcı 15) Son zamanlarda hemşireliğe ekseninde maddi boyuta ilişkin söylemlerin artması -özellikle sosyal medya ekseninde- hemşireler ve hastalar arasındaki ilişkiyi de etkilemektedir. Hastaların hemşirelere ilişkin söylemlerine ve tutumlarına da yansıyan bu durum hemşirelerin çalışma koşullarını da etkilemektedir. Bunun yanı sıra söz konusu etkinin hemşireler ve doktorlar ekseninde de görüldüğü gözlemlenmiştir. *Her gün yaşıyoruz. Hem hastalarla hem kendi branşımız içinde yaşıyoruz. Zaten maddi olarak istediğimiz maaşı alamıyoruz. Arada bir görev gibi oluyor bizimkisi hasta ile doktor arasında paravan gibi oluyor.* (Katılımcı 19)

Bauman (2011: 19)'ın da belirttiği üzere sadece bir göstergeye -GSMH'YE – dikkat kesilerek insan mutluluğunun kapsamı ve derinliğine özen gösterilebileceği ve hizmet edilebileceği iddiasında bulunmak büsbütün yanıltıcıdır. Bunun dışında pek çok faktörü de dikkate almak gerekmektedir. Bu faktörlerden biri de “saygı”dır. *Yaşadım tabi ki çünkü birçok meslek 2 yıl boyunca evinden çalıştı, çalışmadı. Ama bizim bu süreçte değer görmemiz gerekirdi, değer görmedik diye düşünüyorum. Savaşın ön cephesinde olan insanlar gibiydik. Onunla alakalı bir ödül olabilirdi. Bir teşekkür olabilirdi halk tarafından.* (Katılımcı 11) Hemşireler toplum tarafından saygı görmedikleri için hayal kırıklığı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle covid-19'un ilk başladığı zamanlar ile sonraki zamanlar arasındaki farklı yaklaşımların olduğunu ve şiddetin arttığını ifade etmişlerdir. *Hastalarla bazen atıştığımız zaman mesleğimizin saygınlığının artık git gide azaldığını düşünüyorum. Hak ettiğin değeri görmüyorsun. Bu sadece hemşireler için değil tüm sağlık çalışanları için geçerli.* (Katılımcı 31)

Birey -Birey

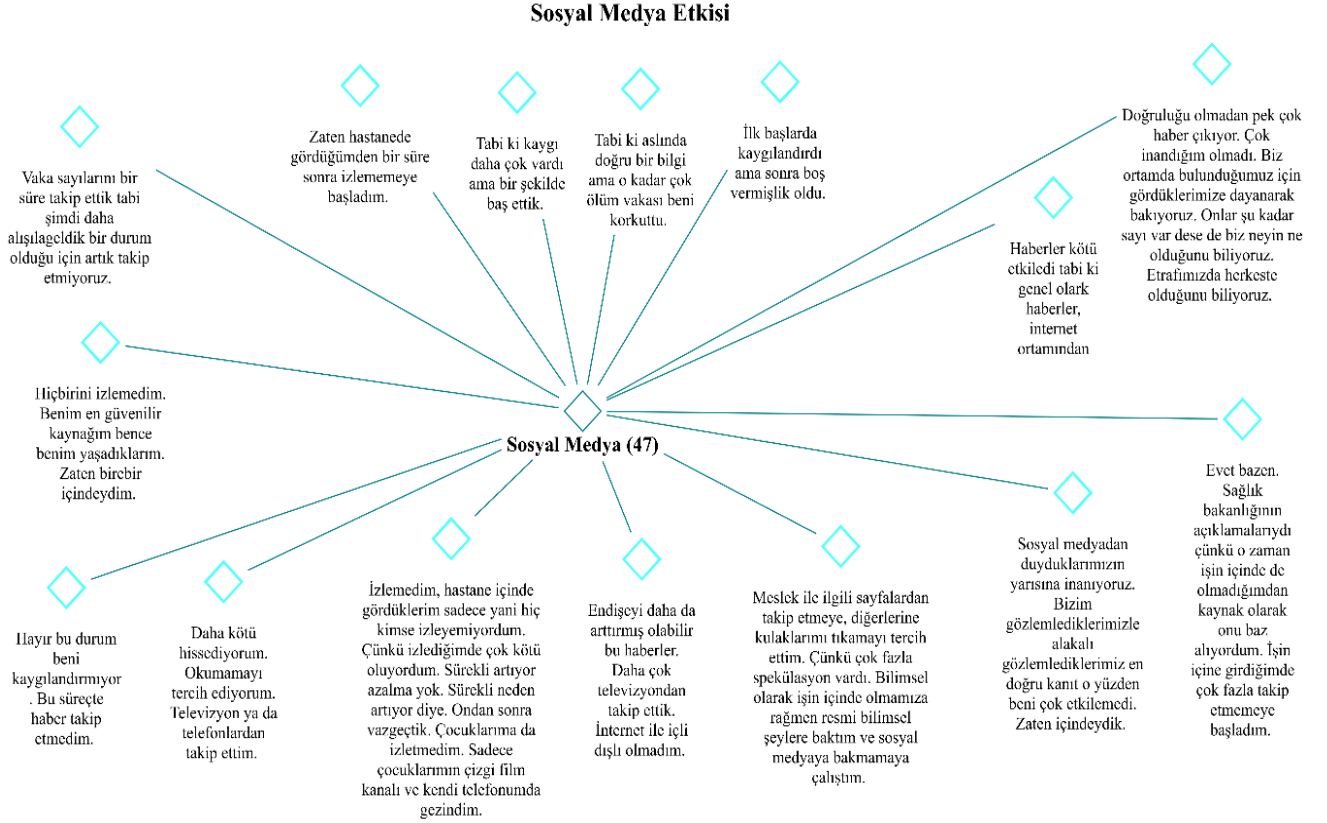
Toplumsallaşma (Simmel, 2009: 47).

Her birey sadece genel insanın değil kendi kendisinin de parçasıdır. Sadece insan, iyi, kötü vs. tiplerin değil kendi bireyselliğinin ve biricikliğinin de taslaklarıdır (Simmel, 2009: 36). Bu anlamda yoksunluklara ilişkin sorunları aşmak kalkınma uygulamasının temel amaçlarındandır. Bu sıkıntılarla mücadelede farklı türden özgürlüklerin rolünü kabul etmek gerekmektedir. Bireysel olarak sahip olunan eylem özgürlüğü bireye sağlanan toplumsal, siyasal ve iktisadi fırsatlar tarafından kaçınılmaz biçimde sınırlanmaktadır. Bireysel eylemlilik ile toplumsal düzenlemeler arasında birbirini tamamlayan derin bir ilişki vardır (Sen, 2004: 14). Bu durumun hem olağan hem de olağanüstü zamanlar için geçerli olması gerekmektedir. Çünkü pandemi dönemi bireylerin mesleklerine ilişkin hayal kırıklığı yaratan diğer önemli etkenlerden biridir. *Evet ilk defa nereden seçim bu mesleği diye düşündüm. Severek yapıyorum mesleğimi ama pandemideyken sorguladım.* (Katılımcı 12) Bu dönem öncesinde ve sonrasında sağlık çalışanlarına yönelik mobbing durumunun da var olduğunu belirtmek gerekmektedir. *Evet, size yapılan her şey aslında mobing ama onu kanıtlayamıyorsunuz. Uğraşamıyorsunuz bile. Herkes tarafından mobing vardı. Burada sanmıyorum hiç mobinge uğramamış insan olduğunu. Onun dışında hasta yakınları ile de alakası var. Beyaz kod veriyorsunuz, devlet hastanesinde verdiğiniz beyaz kod ile aynı olmuyor. Daha geçen gün asistan arkadaşımız vazgeçti yani davasından döndü. Kimse sizin hakkınızı gözetmiyor.* (Katılımcı 18)

Hemşirelerin hayal kırıklıklarına ilişkin tanımlamaların aslında hepsinin birbiri ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Çoğu faktörün pandemi öncesinde de var olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu anlamda Sen (2004: 26)'in de belirttiği üzere farklı özgürlük türlerini birbirine bağlayan olağanüstü ampirik bağlantıyı da anlamak gerekmektedir. Çünkü siyasal özgürlükler iktisadi güvenliği geliştirmeye yardımcı olurken, toplumsal fırsatlar iktisadi katılımı kolaylaştırmaktadır. İktisadi imkanlar kişisel refahın yanı sıra toplumsal imkanlar için kamusal kaynakların oluşmasına yardımcı olabilmektedir. Bu bağlamda farklı türden özgürlükler birbirini güçlendirebilmekte ve bireylerin hayatlarına ilişkin beklentilerini karşılayabilmektedirler.

7.4.4. Sosyal Medya Kaygısı

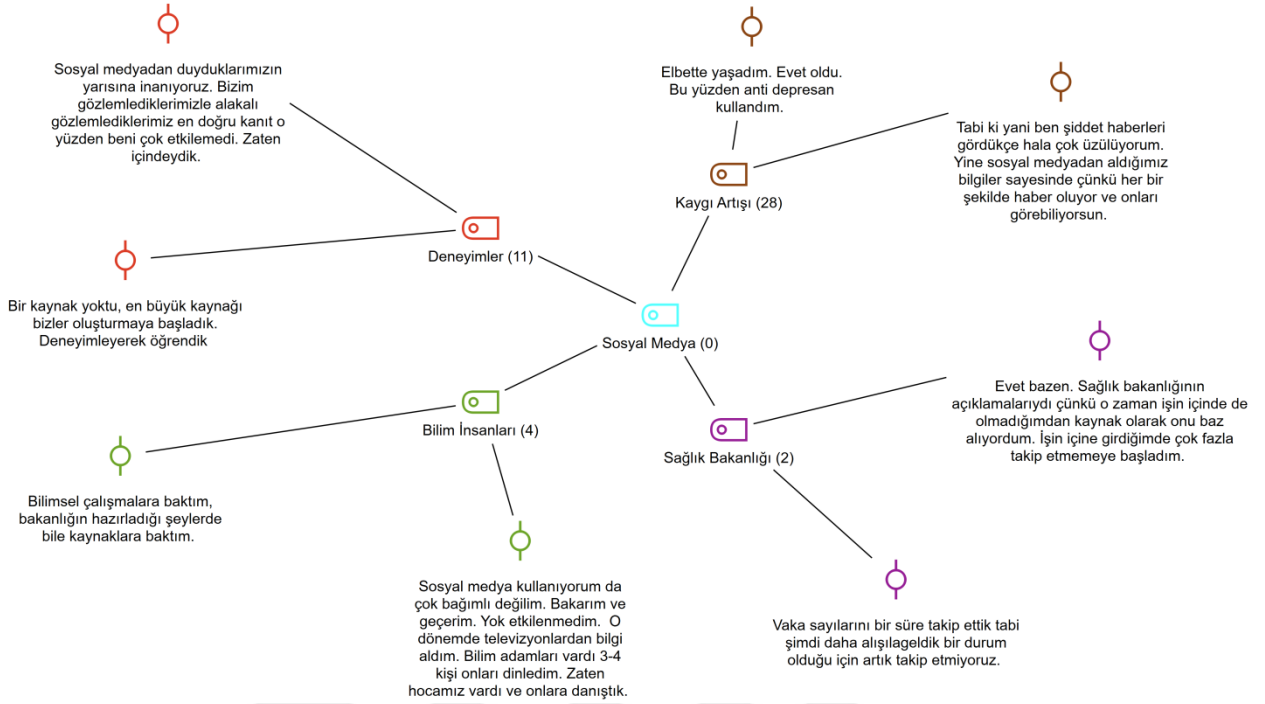
Bu dönemde sosyal medyada covid-19 ile ilintili olarak pek çok haber çıkmıştır. Katılımcıların bu haberleri ve öyküleri izlediğinde neler düşündükleri ve nasıl hissettikleri ile ilgiler paylaşılacaktır. Aynı zamanda katılımcıların bu dönemdeki güvenilir kaynaklarına ilişkin görüşlerine değinilecektir.

Şekil 116. Sosyal medya tek kod modeli haritası

Katılımcılar vaka sayılarını takip etmek istedikleri için haberleri izlediklerini belirtmişlerdir. Çoğu katılımcı bu durumdan psikolojik anlamda çok etkilenmeye başladığı için izlememe kararı almışlardır. İzledikçe daha çok kaygılandıklarını ve korktuklarını ifade etmişlerdir. Kaygıyı ve korkuyu hayatlarından uzaklaştırmak adına sosyal medyadan uzak kalmaya çalışmışlardır. Özellikle ilk çıkan haberlerin ve en çok vurgulanan “yere birden düşen insanlar” ile ilgili videoların onları oldukça endişelendirdiğini belirtmek gerekmektedir. Bilimsel yayınlar, meslek ile ilintili sayfaların yanı sıra aslında döneme ilişkin birebir kaynağın bizzat kendileri olduğunu belirtmişlerdir.

Sosyal Medya Kaygısı ve Güvenilir Kaynak Tanımlaması

Şekil 117. Sosyal medya kaygısı ve güvenilir kaynak tanımlamasına ilişkin kod-alt kod modeli

Üst kod olarak kodlanan sosyal medyanın alt kodları deneyimler, kaygı artışı, sağlık bakanlığı, bilim insanları şeklinde tanımlanmıştır. Bu dönemdeki güvenilir kaynak tanımlaması kısmında bireylerin kendi deneyimleri çoğunlukla vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra bilim insanları ve sağlık bakanlığının takip edildiği dile getirilmiştir. *Meslek ile ilgili sayfalardan takip etmeye, diğerlerine kulaklarımı tıkamayı tercih ettim. Çünkü çok fazla spekülasyon vardı. Bilimsel olarak işin içinde olmamıza rağmen resmi bilimsel şeylere baktım ve sosyal medyaya bakmamaya çalıştım. (Katılımcı 1).* Kaygıyı uzaklaştırma çabası ekseninde sosyal medyadan uzaklaşmak tercih edilmiş ve bilimsel yollara başvurulmuştur. Bakanlık sayfası vaka artışları amacıyla takip edilmiştir. *Sosyal medya hesaplarımı kapattım, kullanmıyorum artık. Babam yoğun bakıma yattığında kapattım çünkü anlamını yitirdi benim için. Gerçekten boşunaymış, doğru karar vermişim. Sürekli haberleri takip ettim. Sağlık bakanlığını bir dönem takip ettim. (Katılımcı 2)* Sürekli değişen bilgiler ve oldukça yoğun haberlerin söz konusu olması kime, neye ve ne zaman güvenileceğine dair soru işaretleri oluşmuştur. Bu bağlamda belirsizlik endişe ortaya çıkarmıştır.

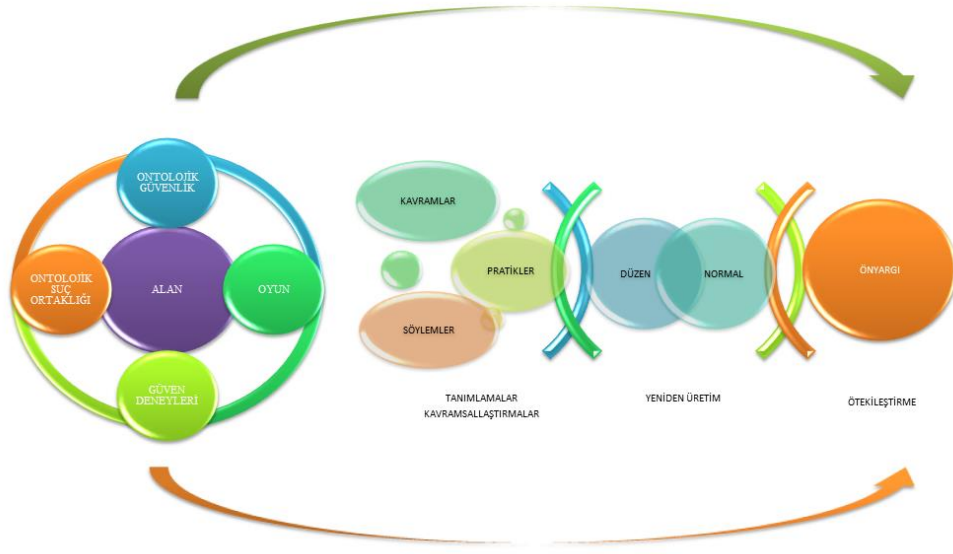
Bilimsel çalışmalara baktım, bakanlığın hazırladığı şeylerde bile kaynaklara baktım. Kaynaklar ne kadar güvenilir kaynakla diye ama öyle süreçler oldu ki yanlış yönlendirildik denilen süreçler oldu. Birkaç fabrikasyon yayına referans gösterdiler. Demek ki kurumsal olarak bunu Dünya Sağlık Örgütü yapıyorsa bunu hepimiz yapabiliriz diye. Çalışmalar ne kadar yeni soluklu çalışmalar olsa da yine güvenilirliği çok yüksek olmuyor. Yine aksini ispat ettiren bir sonraki çalışmayı görüyorsunuz. Bilim insanı olarak da bilimsel kaynaklara direk inceleyerek yol aldım. (Katılımcı 5)

Toplumda ve bireylerin eylemlerinde, davranışlarında ve duygularında pek çok kod bulunmaktadır. Bu kodlar ise dil oyunları ekseninde oluşmaktadır. Wittgenstein (2009, s. 19-20)'ın da belirttiği gibi bir sözcüğün anlamı onun istihdam edilışıdır. Çünkü sözcüğün anlamı o sözcüğü dile eklerken öğrenilen bir şeydir. Bu anlamda dil oyunları değiştiğinde kavramlarda da değişiklik olmakta ve kavramlarla birlikte sözcüklerin anlamları ve eylemler de değişmektedir. Söz konusu olan bu dil oyunları inanmak ve öğrenmek ile ilintilidir. Çünkü inanılan şeyler ile öğrenilen şeyler arasındaki ilişki bireylerin duygularını da etkilemektedir. Sosyal medya kaygısı da bunlardan en önemlisidir. Çünkü sosyal medya bireylerin inandıklarını öğrendiklerini etkileyerek duygularını da şekillendirmektedir.

Spinoza (2021: 457)'nın da belirttiği üzere bir duygu benin o anki durumunu belirttiği sürece zihinsel bir imgedir. Zihin ancak beden varlığını sürdürdükçe edilginliklere özgü duygulara bağımlıdır. Korku basitçe içten gelip diğer nesne ve ötekilere doğru hareket etmemektedir. Bu bedenler arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmektedir. Korkunun farklılıkları yüzeylerinde okunan bedenler arasındaki mesafeyi yüzeyi üreten bir yorum olarak (titreme, renk değiştirme) yeniden kurmaktadır (Ahmed, 2019: 83-84). Gelecekte duyulan korku bireyin bugünkü düzene sarılmasına geleceğe ait beslenen umut ise bireyin değişikliğe istekli olmasına neden olmaktadır (Hoffer, 2011: 18).

7.4.5. Ayrım ve Damgalama

Toplumsal düzen inşası ve dolayısıyla normal-anormal kavramları ekseninde şekillenen önyargılara ilişkin göstergeler üzerinde durmak gerekmektedir.

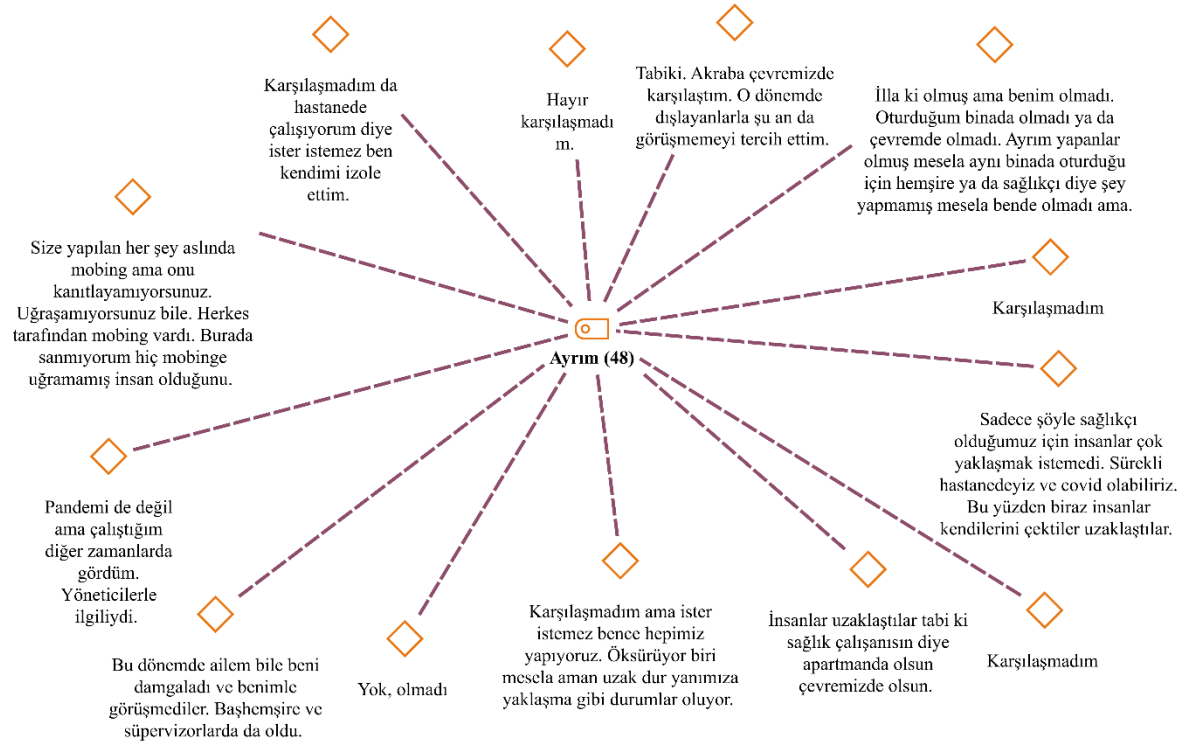
Şekil 118. Toplumsal düzen inşası ve önyargılar

Olağan ve olağan üstü dönemlerde toplumsal düzenin işleyiş biçimini bireylerin hem bir ürün hem de düzenin yeniden üreticisi oldukları diyalektik çerçevede "alan" kavramsallaştırması ile anlamlandırmak mümkündür. Olağan üstü dönem ekseninde söz konusu olan alan, *sağlık alanı* bağlamında düşünüldüğünde bireylerin bir "oyun" içerisinde gerçekleştirdikleri eylemlerinde yeni normallerle "ontolojik güvenliğin" sarsıldığı ve bu durumda söz konusu olan "ontolojik suç ortaklığında" da yeni farklılaşmaların ortaya çıkması ile oyunun aktörlerinin bunu sürdürmekten vazgeçebileceği durumu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda yeni kavramlar-pratikler-söylemler yeni düzen-normal tanımlamalarının ve dolayısıyla da yeni önyargıların oluşmasına sebep olmuştur. Bu anlamda alan; kavramlar, pratikler ve söylemler ekseninde bireylerin toplumsal düzeni ve önyargıları nasıl yeniden ürettiğini göstermektedir denilebilir. Ontolojik güvenlik (Giddens), ontolojik suç ortaklığı (Bourdieu), güven deneyleri (Garfinkel) ve oyun (Bourdieu) kavramsallaştırmalarının hepsi alanın meydana gelmesinde sosyal bilimciler tarafından alanın yeniden üretimiyle ilgili belirli boyutlara dikkat çekmektedirler. Bu kavramsallaştırmalar ekseninde düzeni üreten yapılar ile mekanizmaları ve bunları meşrulaştıran değer sistemlerini araştırmak mümkündür. Ontolojik güvenlik kavramsallaştırması failer ile toplumsal gerçeklikler arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir (Thorpe, 2015: 183) Ontolojik güvenlik kavramsallaştırması ile ilişkili olan ontolojik suç ortaklığı alan içerisindeki bireylerin bir tür suç ortaklığına dayanan yeniden üretim ilişkilerini yansıtmaktadır. Güven deneyleri ise söz konusu olan bu alan içerisinde

gerçekleşen oyuna bağlı olarak ontolojik güvenlik ve suç ortaklığı ilişkisi içerisinde var olan rutin eylemlerin dengesini bozarak ortaya çıkan durumları tespit etmeye yöneliktir (Esgin, 2018: 22). Çünkü böylece kavramlar, pratikler ve söylemler bağlamında tanımlamalar ve kavramsallaştırmalar oluşturmaktadır. Düzen ve normalin birlikteliği yeniden üretim ile bir ötekileştirme biçimi olarak önyargı kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bu ön yargı kavramının eşlik ettiği ise psikolojik destek almaya ilişkin bakış açısıdır. Önyargılara ilişkin göstergeleri tanımlamak/belirlemek ve bu önyargılara yüklenen anlam ile söz konusu olan düzeni oluşturan yapı ve mekanizmaları ortaya çıkarmak gerekmektedir. Bu ise iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel koşulların düşünümsellik bağlamında ele alınması ve biyo-psiko-sosyal desteklerin ön plana çıkması ile mümkündür.

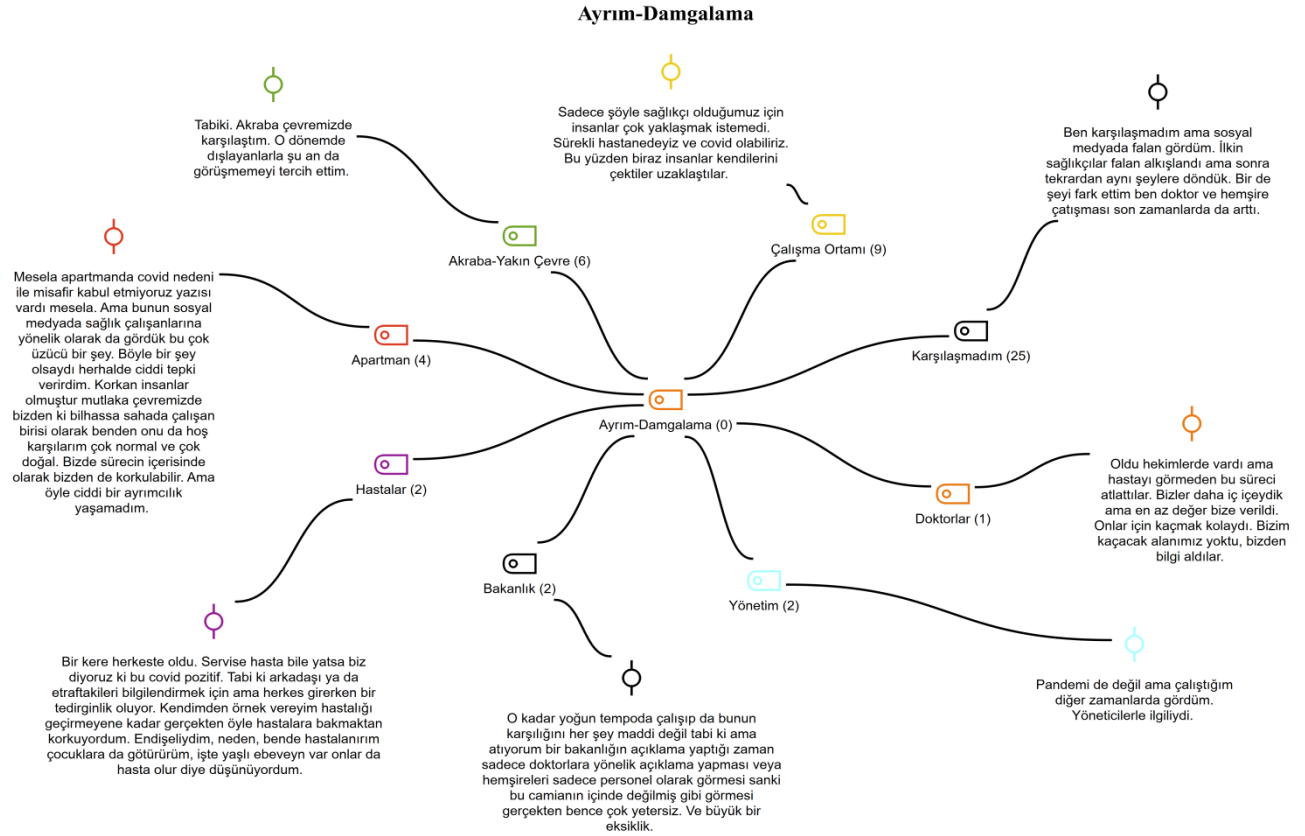
Bu süreç içerisinde ayırım ya da damgalama durumu incelenmiştir. Bu anlamda halkın tutumu ve hastaların durumu ile hastane ortamı ele alınmıştır.

Ayırım - Damgalama

Şekil 119. Ayırım tek kod modeli

Tek kod modeli bağlamında ve genel olarak katılımcıların çoğunun ayırım ya da damgalama ile karşılaşmadıklarını ancak durumun sadece covid-19 eksenli düşünülmemesi gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcıların ayırım ve damgalama sürecini kimler tarafından yaşadığına ilişkin kod-alt kod modeli oluşturulmuştur.

Şekil 120. Ayırım-damgalama tek kod modeli

Katılımcıların ayırım-damgalama sürecini akraba-yakın çevre, çalışma ortamı, doktorlar, yönetim, bakanlık, hastalar, apartman tarafından karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların yarısından fazlası ise karşılaşmadığını belirtmiştir. Akraba –yakın çevre ekseninde karşılaşılan artım durumu ekseninde bireylerin uzaklaşmayı tercih ettikleri görülmüştür. Apartmanda ise sağlık çalışanları oldukları için kısıtlama çabasının olduğu ve sosyal medyada da bu durumun oldukça yaygın olduğu belirtilmiştir. Hastane ve çalışma ortamının yanı sıra bakanlık ve yönetimin tutumu da pek çok ikilik oluşturmuş bireyler üzerinde ayırım yaratmıştır.

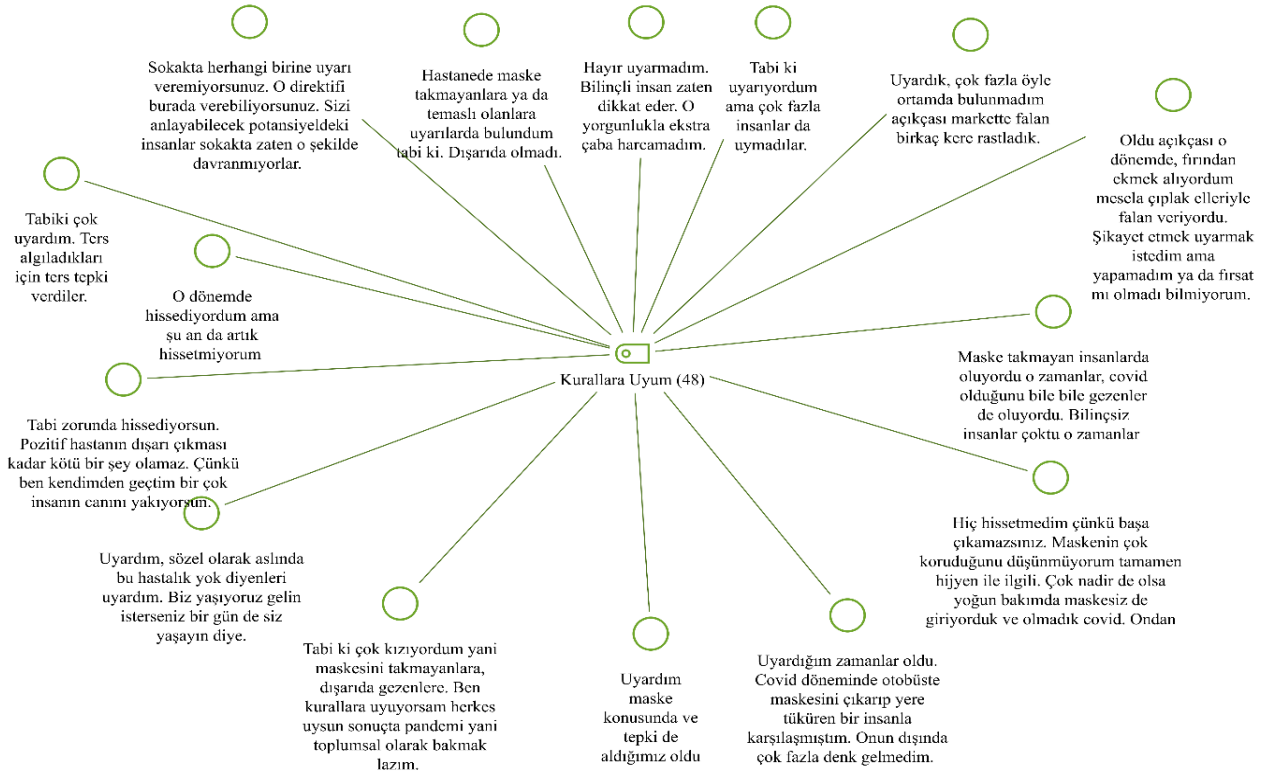
Bu dönemde bireyler mesleklerine ilişkin bir damgalama süreci yaşamışlardır. Çünkü söz konusu dönemde covid-19 tanısı konulan hastalar ile yakın temas içerisinde olmuşlardır. Bu durum ise bireylerin yakın çevreleri tarafından damgalanmasına neden

olmaktadır. Söz konusu damgalamanın aslında bireylerin kendileri için bile gerçekleştiğini belirtmek gerekmektedir. Çünkü kendilerinden ziyade başkalarına yönelik taşıdıkları kaygı hemşirelerin sosyal uzaklaşma durumunu meydana getirmiş hatta kendilerini bile bu anlamda damgaladıkları gözlemlenmiştir. Ayrım ve damgalamanın yanı sıra izolasyon sosyal bağları etkilemekte ve zayıflatmaktadır. Bu durum ise bireyin sağlığı/ruh sağlığı için bir risk oluşturmaktadır. Evde kalma durumu bireyleri bu anlamda etkilemektedir. Psikolojik iyi olma durumu düşünüldüğünde evde geçen süreç covid-19 için bir gereklilik olmakla birlikte yalnızlaşma durumunun da artışı ile bireylerin varoluşsal kriz yaşadıkları gözlemlenmektedir.

7.4.6. Kurallarla İlgili Uyarma Hissi

Sağlık çalışanları olarak hastane ortamında ve hastane dışında kurallara uymayan insanlara ilişkin görüşleri incelenmiş, kurallara uymayan insanları uyarma zorunluluğu hissetme durumu değerlendirilmiştir. Bireylerin hem kamusal hayatta hem de hastanelerdeki tavırları ile ilgili görüşleri ele alınmıştır.

Kurallara Uymayan İnsanlara Yönelik Bakış Açısı

Şekil 121. Kurallara uyum tek kod modeli haritası

Tek kod modeli ve genel olarak katılımcıların görüşleri incelendiğinde hastane ortamında hastaları ve hasta yakınlarını uyarma zorunluluğu hissettiklerini ancak dışarıdaki insanlara ilişkin çoğu katılımcının uymak istediklerini ancak uymadıklarını belirtmişlerdir. Çünkü insanların son zamanlarda artan tepkileri hemşireleri de etkilemiş ve onları uyaramamışlardır.

Durkheim'a göre duygu, sosyal bedeni birleştirmekte ve bir arada tutmaktadır. Bu anlamda duygular sadece "ben" ya da "biz" in sahip olduğu şeyler değildir. "Ben" ve "biz" başkalarıyla temaslar ekseninde şekillenmekte ve hatta o temasların şeklini almaktadır (Ahmed, 2019: 19-20). Bu anlamda hemşirelerin kurallara uymayan insanlara ilişkin uyarma zorunluluğu hissetme durumu hem "ben" hem de "biz" olma ile ilişkilidir. *Hissettim ve çok uyardım. Bir süre sonra maske tak diyeni dövenlere dair haberler çıkınca daha az söylemeye çalıştım. Aşı tedirginliğinde bizim ülkemizde belli kesimi etkileyecek cümleler seçiliyor ve insanlar buna inanıyor. Covid'in uydurma olduğu aşı firmalarının etkisi olduğu söylemleri de yaygın ama bilime inanmak istiyorum* (Katılımcı 1).

Foucault (2013:15), söylem ve pratiklerin birbirlerine eklememesi sürecinde söylemin düzeni söylemsel olmayan pratiklerin söyleme eklememesi biçimleri itibariyle belirlendiğini ifade etmektedir. Bu anlamda normalleştirme iktidarı adını verdiği mekanizmanın bir yandan mikro (yerel disipliner düzey) ve makro (genel toplumsal düzey ve devlet aygıtı) düzeyler arasındaki ilişkileri netleştirmek amacıyla olduğunu belirtmektedir. Buna göre norm ekseninde normal anormal tanımlamalar oluşmaktadır. Toplumsal bir normun inşası her zaman için giderilmek istenen bir eksikliğe ya da değiştirilmek istenen bir duruma işaret etmektedir. Norm belirlenmeden ve normal olan var edilmeden evvel anormal olanın bu şekilde belirtilmesi mümkün değildir (Foucault, 2013: 18-19).

Her koyun kendi bacağından asılır. Herkes uymak zorunda kaldı. Bizi de riske atma, maskeni tak dediğimiz oldu. Aşılarla ilgili çok yorum yapamıyorum. Aşı karşıtlığını anlıyorum. Aslında hocalara Alper hocaya falan danıştık. Antikorları yükseltmek için yapmamız gerektiğini belirttiler. Aşının içinde ne var bilmiyoruz. Vebali üstlerine. (Katılımcı 3).

Kurallara uyma durumu ile aşı karşıtlığı ilişkili görülmektedir. Çünkü toplum içerisinde hem hastalığa inanmama hem de aşıya güvenmeme durumu hâkim olduğu için kurallara karşı da uyma zorunluluğu hissedilmemektedir. Bu durumda en ön safhada çalışan sağlık çalışanları kendilerini toplumu, insanları uyarmak zorunda hissetmişlerdir.

Tabi ki ediyorsunuz mutlaka. Çünkü çok bilinçsiz eğitimsiz insanlar var. Laboratuvarda üretildiğinden tutun da çeşitli komplo teorilerine inanan bunun aslında var olmadığını falan gripmiş diyen o kadar çok bilgi kirliliği vardı ki. İnsanları bilinçlendirmek de doğal olarak sağlık çalışanlarına düştü. Sosyal medyada da çok bilgi kirliliği oldu. Olabildiğince birincil uzman kaynaklardan ben faydalandım ve orada gördüğüm şeyleri de olabildiğince çevreme anlatmaya çalıştım. Ama bunu tabiki insanları dışlayarak yapmamak gerekiyor. Herkes aynı anlama kapasitesine sahip değil aileme de mesela bunu anlatabildiğime seviniyorum. Annem ve babam ilkokul mezunu hani çevresini de düşünüyorum çevrede çok etkili bir faktör olduğundan dolayı. Onlara bunu anlatabildim anlatabilmek güzel bir şeydi. Aşıya karşı olmamaları büyük bir şeydi. Bunu ancak bu şekilde engelleyebilirsiniz. Bu konuda ailemi ve çevremi ikna ettim (Katılımcı 5).

Bireylerin hem aşıya hem de hastalığa ilişkin bakış açılarını -daha önce de üzerinde durulduğu gibi- sosyal medya da etkilemiştir. Bu yüzden her bireyin dönem koşullarında bilgiyi edinme biçimleri önemlidir. Çünkü bilgiyi edinme biçimleri bireylerin düşünce ve davranışlarına etki etmektedir. Sağlık çalışanları olarak hemşireler hem görevlerini yapmakta hem de bilinçlendirme çabaları içerisindeyler.

Çok fazla kuralları aşan insanlar olursa uyardım. Çok vurdumduymaz olanlarda vardı ya da o an göstermelik ben söylediğim için yapan biliyorum sonra yapmayacak onlar için yapabileceğim bir şey yok. İnsanın kendisinde biten bir şey bu. Kendisi bunu düşünmüyorsa ben zorla düşündürtemiyorum. Bir maskeyi günlerce kullanıp o maskeyi çıkartıp çıkartıp yıkayıp tekrar kullanan insanlar gördüm ama anlatamıyoruz. Meseleyi sadece herhangi bir şey ile ağzını kapatmak olarak algılayan insanlar oldu. Mesele bu değil dışarı çıkıp her yere dokunduktan sonra evine ya da herhangi bir ortama girdiğin zaman ellerini yıkamadan normal yaşantısına devam ediyor, kıyafetlerini değiştirmeden çocuklarına ailesinin içine geçen insanlar var. Bunu insanlara açıklayamamak açıkçası beni biraz üzdü. Bu kadarını anlamamış olmaları biraz üzücü (Katılımcı 7).

Pratik bilinç, bireylerin yaptıkları ve neden böyle yaptıkları hakkında bildikleri her şeyin en üst aşamada yer aldığı düzeyi ifade etmektedir. Bu anlamda ontolojik güvenlik bireyin varoluşsal güvenliğidir ve sosyal yaşamdaki var oluşun temelini oluşturmaktadır (Esgin 2018: 390-391). Söz konusu olan dönemin bilinci ile ontolojik güvenlik arasında ilişki söz konusudur. Sosyal medya içerisinde de oldukça yoğun bir şekilde verilen kurallara uymayan insanların uyarı insanlara ilişkin tutumları da şiddet boyutuna ulaştığından bazı katılımcıların bu haberler yüzünden ve de insanların tepkilerinden çekindikleri için uyarılmak istemedikleri gözlemlenmiştir.

Ben çok uyardım. Hatta ben bir arkadaşımı devlet hastanesinde acile götürmüştüm. Bir hasta getirdiler ve önceliği olduğu için içeriye aldılar. Başka bir kadın da tansiyon yüksekliğinden gelmiş genç yani 30 yaşlarında o gelen kadın yaşlı olan baya yaşlıydı. Güvenliğe bağirmaya başladı neye göre içeriye alıyorsunuz, doktor yok mu içeride gibi ben orada sinirlendim. Burada bir doktor var ve tüm hastalara yetişmeye çalışıyor ve o kadının önceliği var diye bir tartışmam oldu (Katılımcı 8).

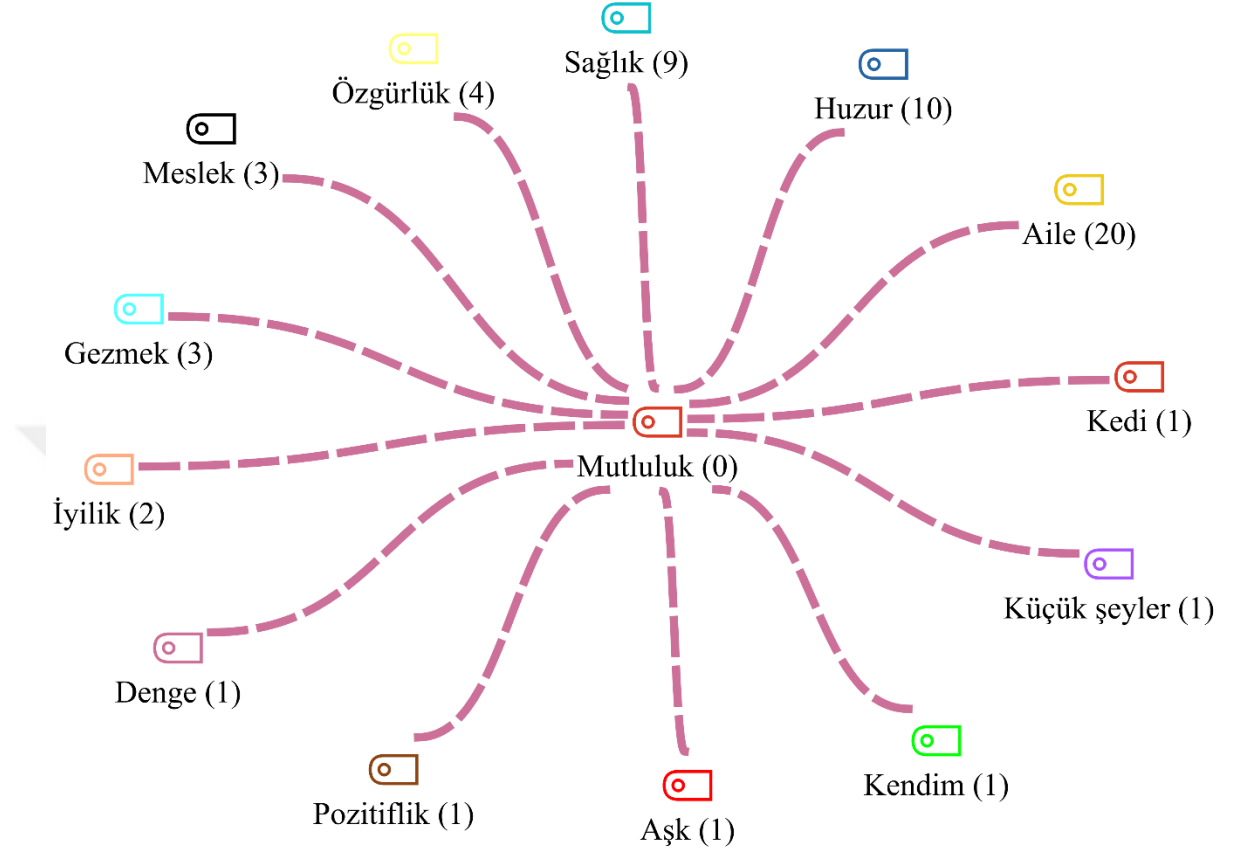
Kurallar ve onlara ilişkin uyarma zorundalığı hissetme durumu pek çok durumun sebebi ve sonucu ile ilintili görünmektedir. Bireylerin hastalığa ve aşıya ilişkin bakış açıları, sosyal medya ile ilgili bilgi edinme durumları, artan şiddet vakaları vb. gibi pek çok etken sağlık çalışanları olarak hemşireleri zor durumda bırakmıştır. Bu durum onlar için bir ikilem yaratmaktadır. Hastane ortamında hastaları daha kolay uyarabildiklerini -ki bazen hastanede de bu durum ile ilgili şiddetin var olmaya başladığı görülmüştür- dışarıda yani gündelik yaşamlarında ise bu konu ile ilgili çelişkide kaldıkları gözlemlenmiştir. Bunun en temel sebebi ise toplumun hastalığa ilişkin bakış açısı olduğu görülmektedir.

7.5. Mutluluğa İlişkin Tanımlamalar/Mutluluğa Yüklenen Anlam

Mutluluğun zamanın özgürleşmesini gerektirdiğini belirten Badiou (2015: 62) kendinde bir bireyde dönüşebileceğini keşfettiği bir öznenin ortaya çıkması şeklinde ifade etmektedir. Mutluluk için istisna olarak öznenin duygusudur. Özgürlüğün hakiki özü gerçek mutluluğun özsel koşulu disiplindir. Badiou (2015: 66) dünyayı nasıl değiştirmeli sorusuna *mutlu olarak* cevabını vermekte ve bunun hakiki yaşama ilişkin hakiki seçim olduğunu belirtmektedir.

Çalışma bağlamında hemşirelerin mutluluğa tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel, ekonomik ve politik toplumsal eleştiri ve bu eleştiriye meşrulaştıran sosyo kültürel ekonomik ve politik dinamikler ele alınmıştır. Bu yüzden katılımcıların mutluluk tanımlamalarına ilişkin kavram haritası oluşturulmuştur.

MUTLULUK TANIMLAMALARI

Şekil 122. Mutluluk tanımlamalarına ilişkin kavram haritası

Katılımcıların mutluluk kavramının onlarda ifade ettiği anlamı öğrenebilmek adına mutluluk kavramının tek kelime ile ifade etmeleri istenmiştir. Haklı olarak bazen hemen yanıtlamakta zorlanmışlar ancak daha sonra mutluluğa dair kelimelere değinmişlerdir. Bu sorunun tercih edilmesindeki temel faktör ise covid-19 öncesi ve sonrası süreç içerisinde mutluluğa dair yüklenen anlamı anlamlandırmak amaçlanmıştır. Bireylerin kendilerini hangi koşullarda mutlu hissettiklerini öğrenebilmek için onların mutluluk tanımlamalarına ulaşmak gereklidir. Kavram haritası incelendiğinde mutluluk tanımlamalarında huzur ve sağlığın ön planda olduğu görülmektedir. *Huzur, mutluyum huzurluyum huzurluysam mutluyum.* (Katılımcı 25). Söz konusu kavramlar görebilmek adına kelime bulutunu incelemek gerekmektedir.

Şekil 123. Mutluluk tanımlamalarına ilişkin kelime bulutu

Kelime bulutundan da görüldüğü üzere mutluluk kelimesi *huzur* şeklinde ifade edilmiştir. Bir diğer tanımlama ise *sağlık* ve mutluluğu sağlık olarak tanımlayan katılımcıların çoğu covid-19'un bu konuda farkındalık kattığını belirtmiştir. Çünkü öncesinde mutluluğu farklı tanımlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bazıları mutluluğa ilişkin birkaç ifadeyi aynı anda söylemişlerdir. Ancak onların ilk ifadeleri ve daha çok üzerinde durdukları kavramsallaştırma dikkate alınmıştır.

Denge. Mutlu olabilmek bana yani zaten çok tartışılan bir şey bu ve mutluluğa bakış da çok fazla, yani süregelen bir şey olması benim için daha anlamlı. Bir anlık bir mutluluk çok basit bir ifade gibi geliyor. Mutluluk aslında süregelen bir şey olması lazım yani sürekli bir anlam ifade edebilmesi için. Çok kısa bir mutluluk ruh halindeki o çok değişkenlik aslında insanı yorduğunu düşünüyorum. Bu huzurla da belki ilişkili. Mutluluktan ziyade huzur belki daha sanki içten gelen bir şey. Olaylara bakışınızı da tanımlayan bir şey aslında. İki insanda kritik bir şeyler yaşıyor, birisi çok farklı bakabiliyor. Mutluluk demek belki daha basit kalıyor dediğim gibi huzur da bakış açısı da diyebiliriz. Buna birçok şey denilebilir ama süregelen bir şey ise kişi için onun mutlu olduğu aşikâr. Mutlulukla pandemiyi çok bağdaştırabileceğim bir durum olmadı. (Katılımcı 5)

Katılımcının da görüşü dikkate alındığında huzur ve mutluluk ilişkisini daha iyi anlamlandırmak mümkün olabilir. Pandemi süreci mutluluk tanımlamalarını da etkilemiştir. *Az beklenti çok mutluluk hep derim. Küçük şeylerden mutluluk. Belki covide bağlı olarak sağlık denilebilir, sağlığımızın kıymetini bilmek mutluluk ama öncesinde de*

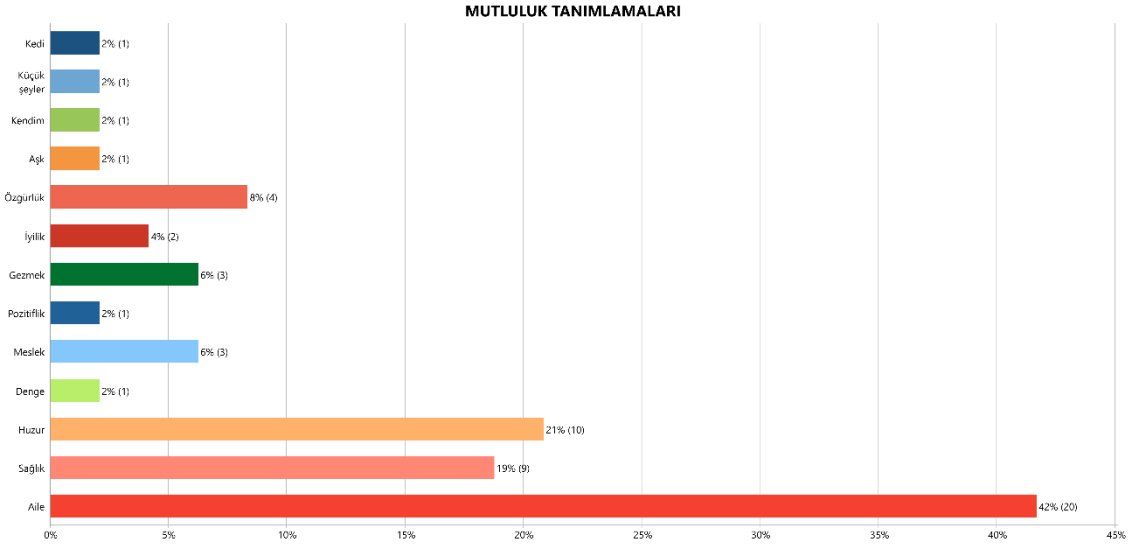
başka hastalıklar vardı. Kanserler vardı, bir sürü cerrahi durumlar vardı. Onlarda da sağlık denilebilirdi. Bu da bir hastalık. (Katılımcı 41). Covid-19 süreci ekseninde mutlulukların daha basit mutluluklar olarak tanımlandığını söylemek mümkündür. Söz konusu sürecin etkisi bağlamında sağlığın öneminin daha da arttığını belirten katılımcılar covid öncesi mutluluklarının daha farklı olabilecekleri üzerinde durmuşlardır. Ailem, sağlıklı olması. Belki covid öncesinde daha farklı cevaplar verebilirdim. Gezmek diyebilirdim. (Katılımcı 12)

Mutluluk denilince açıkçası ben kendimi en çok nerede mutlu hissedirim, burada yani iş yaparken sanırım. Şimdi yenidoğan yoğun bakımda çalışıyorum ve yenidoğan yoğun bakım çok farklı bir yer bence. Ben covidde de bunu gördüm. İlk defa orada çıktım başka bir birime zaten, oraya çıktıktan sonra bunu daha çok fark ettim. Sadece covid olmasından kaynaklı değil oradaki hastalar covid olduğu için söylemiyorum bunu ben bütün meslek hayatım boyunca hep yeni doğanı görmüş olduğum için bir de çok seviyorum gerçekten. Bebeklere bakmayı onlarla ilgilenmeyi çok seviyorum. Herhangi bir sıkıntım olsun, kafam çok dolu olsun, mutsuz olduğum bir zamanda onları görmek beni mutlu etmeye yetiyor. Mutluluk denildiğinde ilk aklıma gelen odur herhalde. Covid öncesinde de aynıydı. (Katılımcı 7)

İş hayatı ve mutluluk ilişkisini de değerlendirmek amaçlandığından katılımcıların sürecin ağırlığından dolayı iş hayatındaki mutlulukları üzerinde çok fazla durmadıkları belirtilmiştir. Ancak mesleklerine yönelik sevgisini belirten katılımcılardan bazıları mesleklerinde mutlu olduklarını da belirtmişlerdir. Burada üzerinde durulması gereken temel şey ise covid-19 dönemini yaşayan hemşireler bu dönem öncesinde ve bu dönem bağlamında ayrıca sürecin alışkanlığa dönüştüğü günümüzde de artık mesleklerine yönelik uzaklaşma duygusunu da barındırdıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumda toplumun etkisi oldukça fazladır.

Tablo 30

Mutluluk Tanımlamalarına İlişkin Frekans Dağılımı

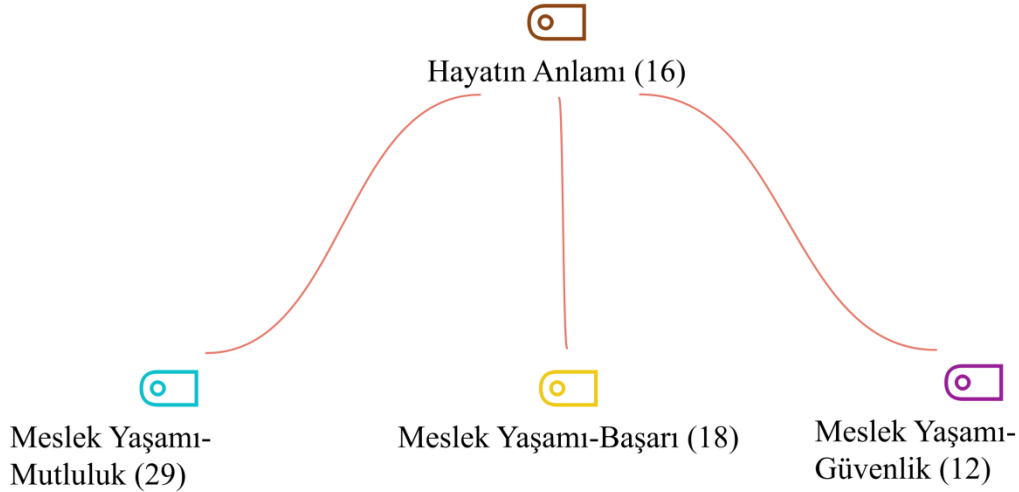
Frekans tablosunda da mutluluk tanımlamalarına ilişkin dağılımı incelemek mümkündür. Bu tanımlamalardan bazılarında değinmek gerekmektedir. *Kendimle mutlu oluyorum, kendi adıma yaptığım şeyler aklıma geliyor. Aynı cevabı vermeyebilirdim. Hiç düşünmedim. Ben pandemiden önce çok sosyal biriydim. Arkadaşlarımla bulduğum zaman falan mutlu olurdum. Şu an öyle değil mesela. Bütün gün evde dursam dururum.* (Katılımcı 24) Pandemi alışkanlıkları toplumsal ilişkileri ve de bireylerin kişiliklerinde etkiler bıraktı. Normalleşme diye ifade edilen covid-19 öncesi süreç ve alışkanlığa dönüşen bu durumun yaygın olduğu günümüzde eski normallerin söz konusu olmadığını belirtmek gerekmektedir.

Bauman (2011:10), ‘‘Mutluluğun nesi kötü?’’ diye sormakta ekonomik büyüme ile mutluluk arasındaki bağlantının önemli olmadığını vurgulamaktadır. Yani insanların gelirlerini arttırarak daha mutlu olabileceği düşüncesi oldukça yanlış bir bakış açısını ifade etmektedir. *Dünyayı değiştirmek ne anlama geliyor? Varsayalım ki bu elimizde peki bunun için hangi araçlar gerekiyor? Bu çözümleme dünyayı nasıl değiştirmeli?* Sorusuna verilen bir yanıtın varlığı ile gerçek mutluluk arasında öznel bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ dünya değiştirmek ve nasıl sözcüklerinin derin anlamını değerlendirmek suretiyle kurulmaktadır (Badiou, 2015: 15-16).

7.5.1. Hayatın Anlamı ve Meslek Yaşamı

Hemşirelerin hayatlarındaki anlam ile meslek yaşamlarındaki mutluluk, güvenlik ve başarı ilişkisi incelenmiştir. Katılımcıların çoğu hayatlarının anlamı ile meslek yaşamlarındaki mutluluk, güvenlik ve başarının ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

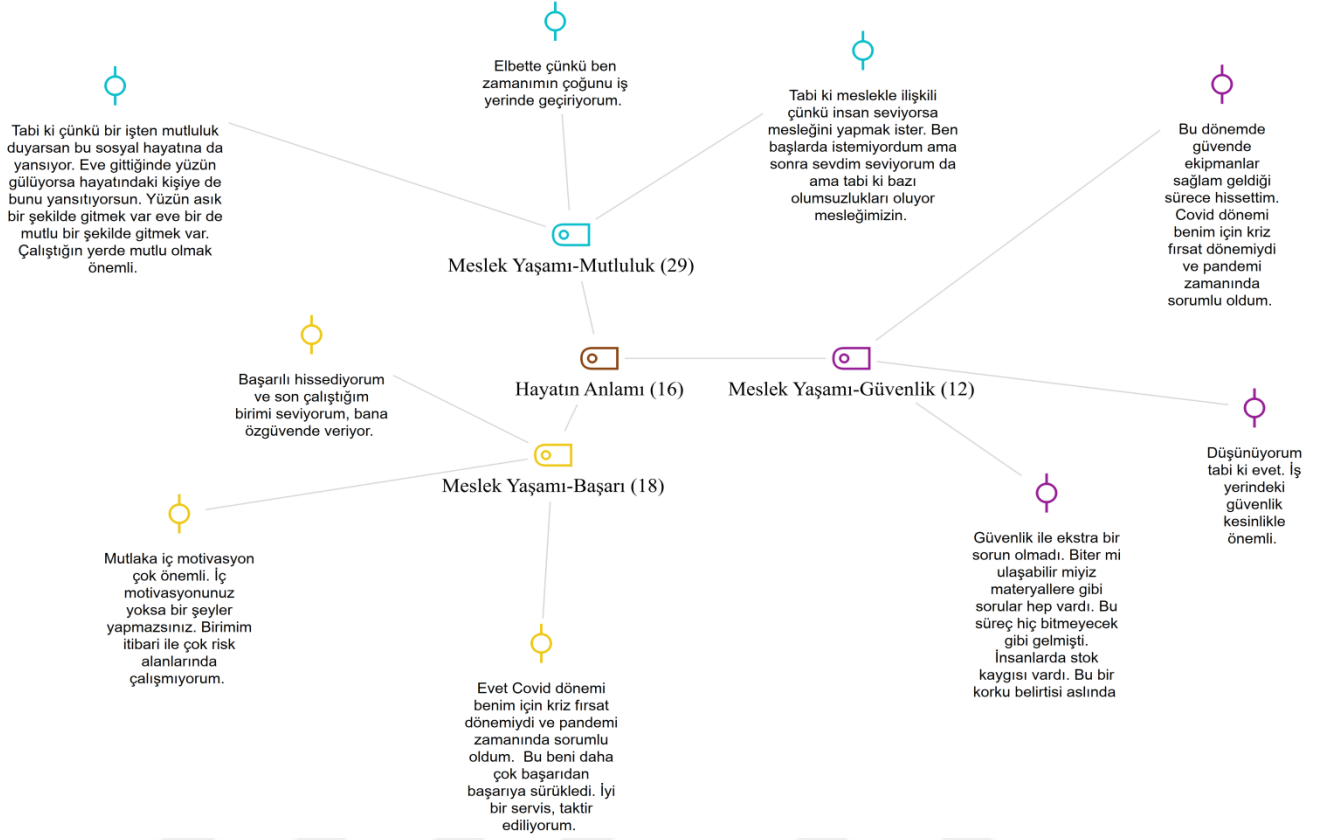
Hayatın Anlamı ve Meslek Yaşamı İlişkisi

Şekil 124. Hayatın anlamı ve meslek yaşamı ilişkisi kod-alt kod modeli

Hayatın anlamı ve meslek yaşamı ilişkisi ekseninde hayatın anlamı üst kodu ekseninde üç alt kod tanımlanmıştır. Bunlar meslek yaşamı ve mutluluk, meslek yaşamı ve başarı, meslek yaşamı ve güvenlidir. Bu anlamda kod alt kod bölüm modeli oluşturulmuştur.

Hayatın Anlamı ve Meslek Yaşamı İlişkisi

Şekil 125. Hayatın anlamı kod-alt kod modeli haritası

Katılımcılar hayatlarının çoğunu iş yerinde geçirdikleri için meslek yaşamlarındaki mutluluk ile hayatlarının anlamı arasında ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. İş yerinde yaşadıkları her şeyin hayatlarının her alanına yansıdığını belirtmektedirler. Başarı ve güvenlik ilişkisinin de oldukça önemli olduğunu belirten katılımcılardan bazıları iş yerinde kendilerini mutlu, başarılı ve güvende hissederken çoğu bu durumun söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Özellikle son zamanlarda daha da mutsuz hissettiklerini ve bu durumun temel sebebinin ise hemşirelere yönelik toplumun bakış açısı olduğu şeklinde belirtmişlerdir.

Mutlaka iç motivasyon çok önemli. İç motivasyonunuz yoksa bir şeyler yapmazsınız. Birimim itibari ile çok risk alanlarında çalışmıyorum. Daha eğitim alanındayım ama sağlık çalışanlarımız açısından can sağlığından bazen şüphelendiğim oluyor. Çünkü hastaların tavırları çok sertleşti. Toplumsal olarak çok ciddi bir bulanım içerisindeyiz bu da yansıyor ve bekleyemiyoruz bunu da şiddetle çözmeye çalışıyoruz. (Katılımcı 5)

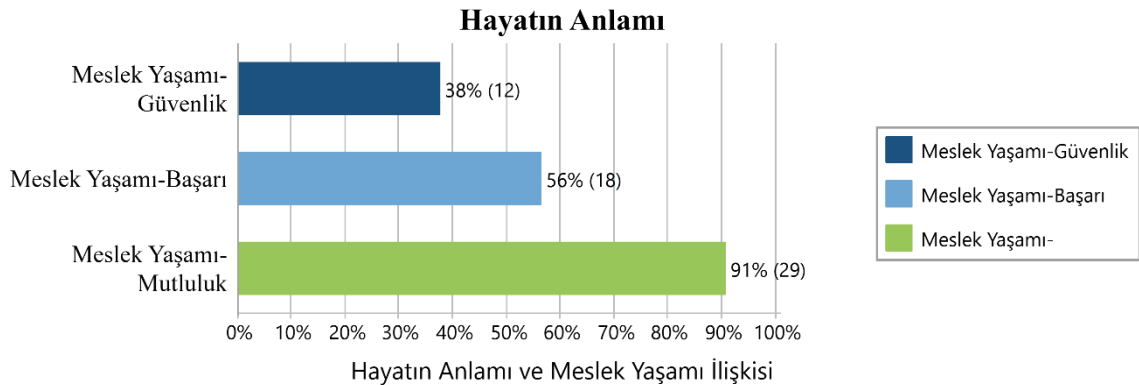
Yukarıdaki katılımcının da üzerinde durduğu gibi çoğu katılımcı güvenlik konusunda endişe ettiklerini ve hastane ortamında herhangi bir problem söz konusu olduğunda güvenliğin geç müdahalede bulunduğunu ve hastane ortamına girişlerde kontrol durumunun zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

Kesinlikle. Şöyle ki insan hayatında bence iş mutluluğu getiren en önemli şeylerden biri ve hayatınızın büyük bir çoğunluğunu işte geçiriyorsunuz. Oradaki mutluluğunuz, huzurunuz severek yapmanız tabii ki tüm yaşantınızı etkiliyor. Çünkü burada bırakıp gidemiyorsunuz. Kafanızda o sorunlarla birlikte evinize gidiyorsunuz. Bu durum evi de etkiliyor. İyi ve sevilen bir iş tüm hayatınızı etkiliyor. Güvenlik ile ekstra bir sorun olmadı. Biter mi ulaşabilir miyiz materyallere gibi sorular hep vardı. Bu süreç hiç bitmeyecek gibi gelmişti. İnsanlarda stok kaygısı vardı. Bu bir korku belirtisi aslında. (Katılımcı 6)

Hemşirelerin çalışma hayatındaki mutluluklarını korumak adına onların bireysel görüşleri dikkate alınmalıdır. Bu ekseninde politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Özgürlük ve güvenlik arasında kabul edilebilir bir denge kurma umut ve şansını yeniden düşünme çabasının merkezine yerleştirmek gereklidir. Özgürlükle güvenlik arasında hangi yeni denge aranırarsa aransın bunun gezegen ölçeğinde tasavvur edilmesi gerekmektedir. (Bauman, 2020: 214). Frekans tablosu da incelendiğinde bireylerin hayatlarındaki anlam ile başarının, güvenliğin ve mutluluğun oldukça önemli olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 31

Hayatın anlamı frekans tablosu

Şekil 126. Toplumsal yapı göstergeleri ve eleştirileri yaratıcı kodlama

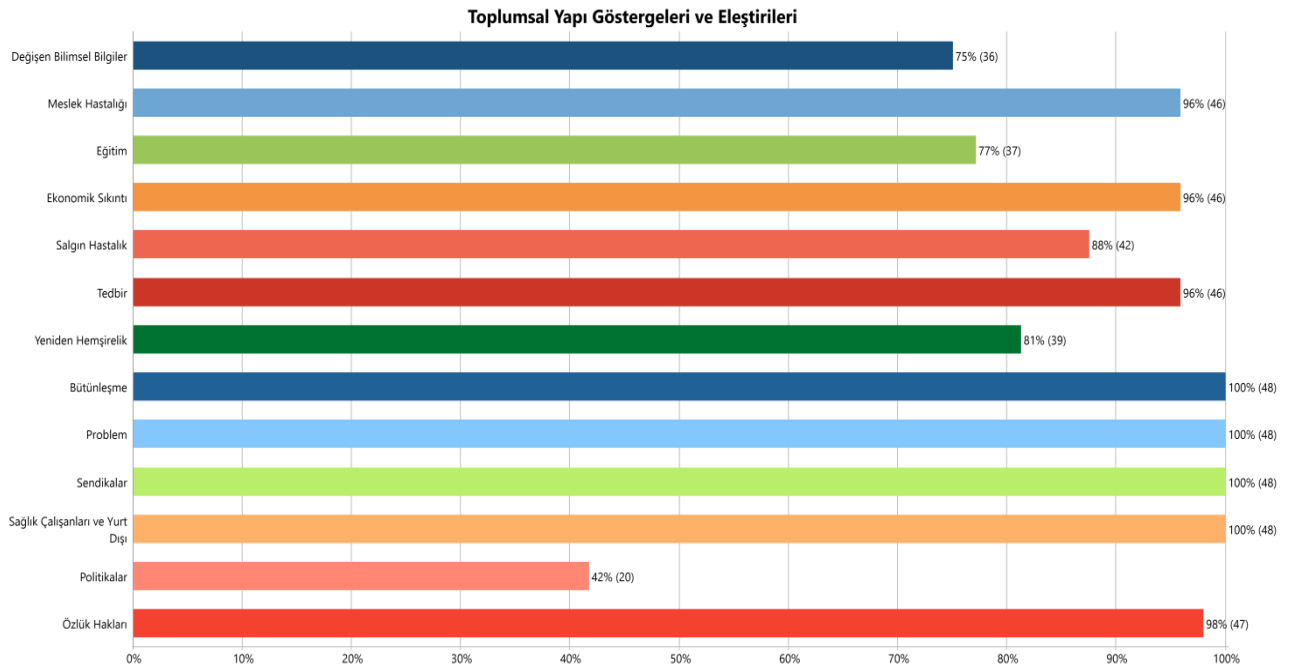
Toplumsal yapı göstergeleri ve eleştirileri ekseninde bireylerin yaşam standartları ile özgürlükleri ve mutlulukları arasında ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlamda bireysel özgürlükler-mutluluklar ile toplumsal düzenlemeler arasında var olan ilişkinin dikkate alınması gerekmektedir.

Özgür bir toplum için verilen mücadelede özgür toplumun kendisi kadar özgürleştirici olmalı ve kişinin kendisini dönüştürmesini teşvik etmelidir (Bookchin, 2017: 64).

Sen (2004: 202)'inde üzerinde durduğu gibi insani gelişme toplumsal fırsatların yaratılması insan kapasitelerinin ve yaşam kalitesinin artışına doğrudan bir katkı sağlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin eğitimin ve toplumsal güvenliğin vb. artması yaşam kalitesine ve bu kalitenin artışına doğrudan katkıda bulunmaktadır.

Tablo 32

Toplumsal yapı göstergeleri ve eleştirileri frekans tablosu

Frekans tablosunda da görüldüğü üzere “sağlık personeline ilişkin bütünsel değişim”, “covid-19 problemleri”, “sendikalar” ve “sağlık çalışanlarının yurt dışına çıkma

durumu”nun yanı sıra “özlük hakları”na ilişkin katılımcıların diğer etkenlerin yanı sıra daha çok üzerinde durdukları gözlemlenmiştir.

Her yapının kazandığı başarı hemen bir başka yapıyı arama yönünde verilen bir sinyaldir ve bu yapıda da zorunlu yapı ile yapının kendisinden duyulan zorunlu tatminsizlik arasındaki aynı oyun tekrarlanır. Hayat olarak forma ihtiyacı vardır hayat olarak formdan fazlasına ihtiyacı vardır. Her hayat karşısında onun her türlü atfedilebilir içerikten fazla bir şey olduğu hissedilmektedir. Hayat her türlü içeriğin ötesine salınmakta ve o içeriğe aynı anda hem içeriden hem de dışarıdan bakmaktadır. Hem bu içeriğin *içindeyizdir* hem de aynı anda *dışındayızdır*. Bu içeriği hayatın formu içine katarak içerikten daha fazlasına sahip olmak mümkündür (Simmel, 2009: 394).

Neumayer-Plümer (2007: 1-2), doğal afetlerin insanları eşit bir şekilde etkilemediğini belirtmektedirler. Risklere maruz kalma ve duyarlılıktaki eşitsizliklerin yanı sıra kaynaklara, yeteneklere ve fırsatlara erişim belirli grupları sistematik olarak dezavantajlı hale getirmektedir. Fırsatlara eşit olmayan erişim ve risklere eşit olmayan maruz kalma kümeleri söz konusudur

Şekil 127. Doğal afetler

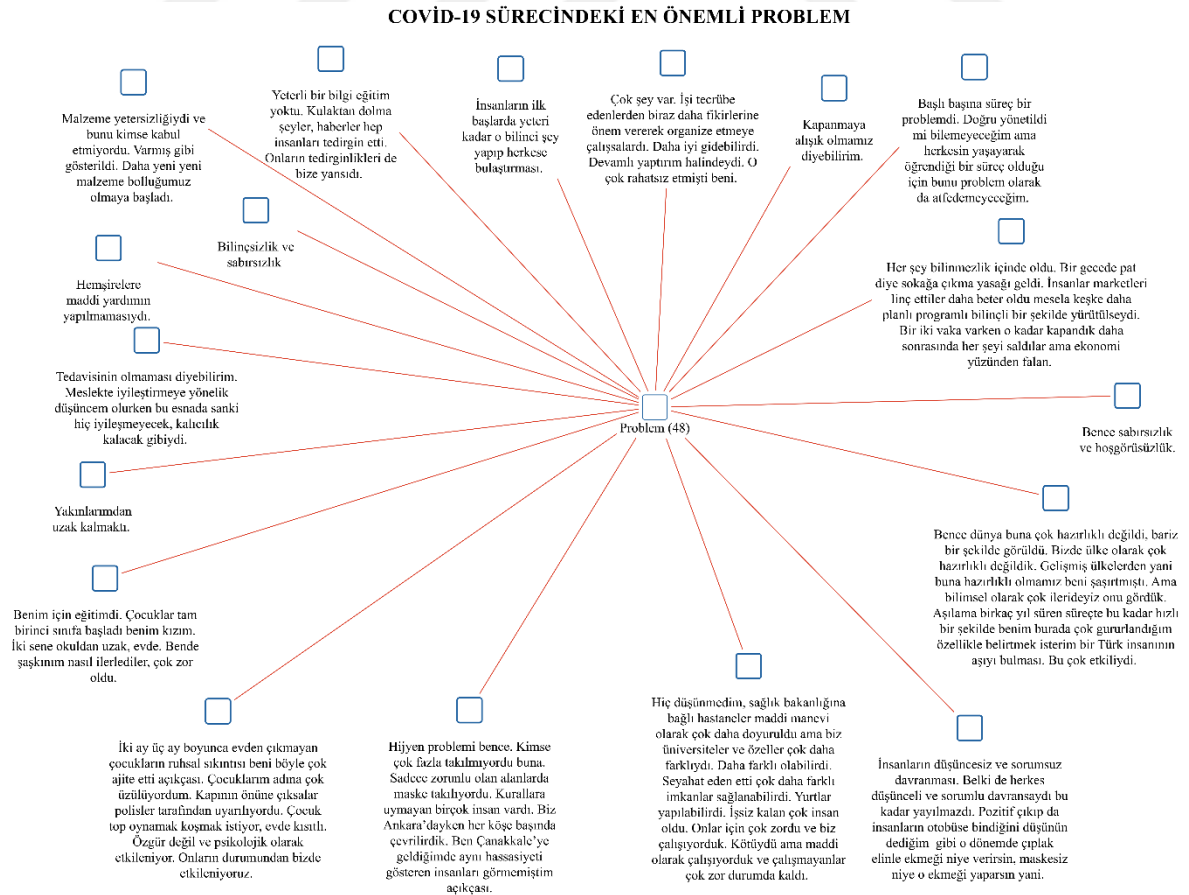
Gatens (2018: 179)’in de belirttiği üzere “şimdiki özgürlüklerimizin neler olduğu büyük oranda içinde bulunduğumuz bağlama ve olduğumuz şey haline nasıl geldiğimizi uygun bir biçimde anlayıp anlamadığımızıza bağlıdır. Bunu kabul ettiğimiz anda değerlerimiz ve yaşam biçimlerimiz konusunda hesap vermeyi ve bunların sorumluluğunu büyük oranda almayı da kabul etmiş oluruz”.

Popper (2001: 191-192), daha iyi bir dünya arayışı üzerinde durmakta ve insanların bir düşünce uğruna yaşamlarını istemeyerek feda etmeyeceği bir dünya arayışı fikrini ele almaktadır. Bu yüzden de gerçek problemlere çözüm aramak, doğruyu arayan bilge olma cesaretini göstermek, düşünce üretme konusunda devrimci olmayı göze almak, gerçek kuramların izinde olmaktır.

Sağlık, risk, hastalık ve bulaşma ile ilgili kavramlar toplumların-kültürlerin pandemi anlatılarını ve hayallerini nasıl yapılandırdıkları ile gündelik yaşamlarını nasıl şekillendirdiklerini anlama konusunda önemli bir rol oynamaktadır (Lupton, 2022: 15). Bu bağlamda politik-ekonomi ilişkiselliği ile covid pandemisi gibi uzun süren krizleri, sosyal ilişkileri vb. yapısal unsurları üzerinde önemli etkileri olabileceğini göstermektedir.

7.6.1. Covid-19 Döneminde En Önemli Problem Tanımlaması

Sosyal, kültürel, ekonomik ve politik riskler bağlamında covid-19 dönemindeki en önemli problem tanımlamalarına ulaşmak için katılımcıların görüşleri değerlendirilmiştir.

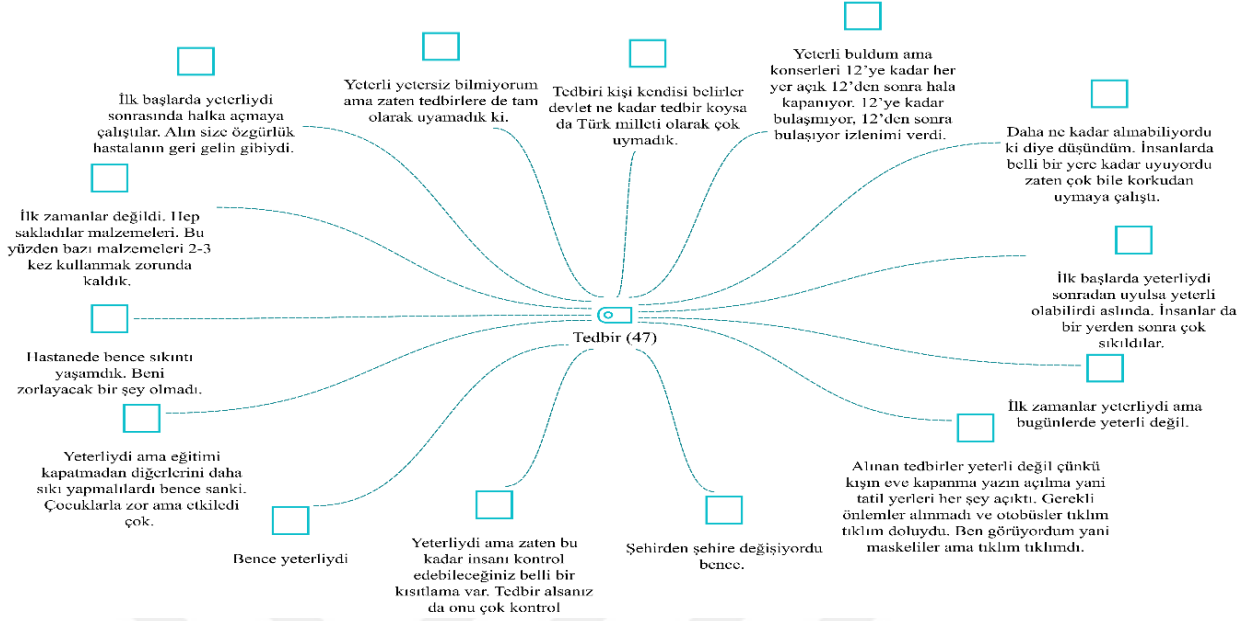
Şekil 128. En önemli probleme ilişkin tek kod modeli

Bu döneme ilişkin problem tanımlamaları çok farklı tanımlamalardan oluşmaktadır ve aslında çok fazla problemin söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda yukarıdaki model incelendiğinde bilinmezliği, sabırsızlığa bağlı hoşgörüsüzlüğü, salgın hastalığa ilişkin bilgi eksikliği ve hazırsızlık, hijyen problemi vb. problemler üzerinde durulmuştur. Diğer problem tanımlamalarından bazıları aşağıda verilmiştir.

Kişisel haksızlıktı. Bazıları çok kolay kaytarabildi, yolunu buldular. Canla başla çalışanlarda vardı. Hastalar 1.2.3. grup hastalar olarak gruplandırılmıştı ve 3 yoğun bakımdı. Aylarca komplike hastalarla ilgilenenlerde vardı, hiçbir gruba dahil olmayanlarda vardı. (Katılımcı 3).

Sağlık personelleri arasında oluşan ikilikler ayırım sürecinin temel sebeplerindedir. Ast üst gibi nitelendirmelerin sağlık alanında da yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Ağır koşullar ile birlikte haksızlıklarında varlığı bireyleri zor durumda bırakmıştır. *Ben açıkçası bizim üzerimizden her şeyin yürümesi, bir anda böyle alkışlanıyoruz bir anda böyle dayak yiyoruz falan. Sağlıkçıların üzerine çok gidildiğini düşünüyorum. (Katılımcı 19).* Sahada yalnız bırakıldıkları yönünde pek çok görüş ifade edilmiştir. Hemşirelerin özlük haklarında iyileştirmeler gerekmektedir. Çünkü yalnızca covid döneminde değil diğer zamanlarda da iş tanımları dışında görevler yapmak zorunda bırakılmışlardır. *Çok şey var. İşi tecrübe edenlerden biraz daha fikirlerine önem vererek organize etmeye çalışsalar. Daha iyi gidebilirdi. Devamlı yaptırım halindeydi. O çok rahatsız etmişti beni. (Katılımcı 20).* Bir diğer öneri katılımcının da üzerinde durduğu gibi risk zamanlarında bilimsel yöntemlere daha çok öncelik verilmesidir. *Her şey bilinmezlik içinde oldu. Bir gecede pat diye sokağa çıkma yasağı geldi. İnsanlar marketleri linç ettiler daha beter oldu mesela keşke daha planlı programlı bilinçli bir şekilde yürütülseydi. Bir iki vaka varken o kadar kapandık daha sonrasında her şeyi saldılar ama ekonomi yüzünden falan. (Katılımcı 22).* Bilinmezliğin hakimiyeti ekseninde sürecin yürütülmesi ve bilimsel çalışmaların geriplanda kalması insanların korku ve kaygı düzeylerini arttırarak paniklemesine ve panikle hatalar yapmasına sebep olmuştur. Bu durum çoğu insanın da mağduriyetine sebep olmuştur. *Bence yönetsel bir sıkıntımız vardı. Bizi tamamen hastaneleri organize edemediler bence. Kimi taraf çok çalışırken kimi taraf daha az çalıştı. Mesela üniversite*

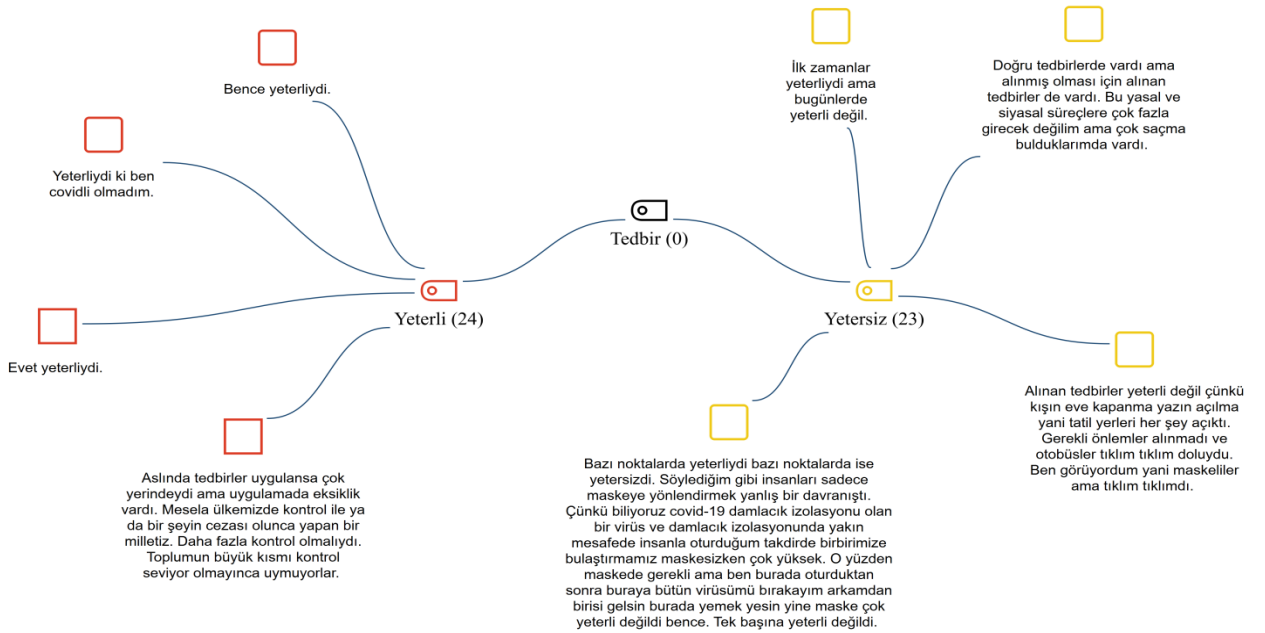
Covid-19 Tedbirleri

Şekil 130. Tedbir tek kod modeli haritası

Tedbirlere ilişkin tek kod modeli incelendiğinde yeterli ve yetersiz olduğuna ilişkin görüşlerin yanı sıra aslında bu durumun kişilere bağlı olarak değiştiğine dair görüşlerde vardır. Sürecin tedbirlerin yanı sıra kurallara uyma ile ilintili de olduğu görüşü söz konusudur. Bazıları ise tedbirlerin söz konusu kısıtlamanın etkisi ile fazla bile olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Bu eksende kod alt kod modeli bulunmaktadır.

Salınlara İlişkin Alınan Tedbirler

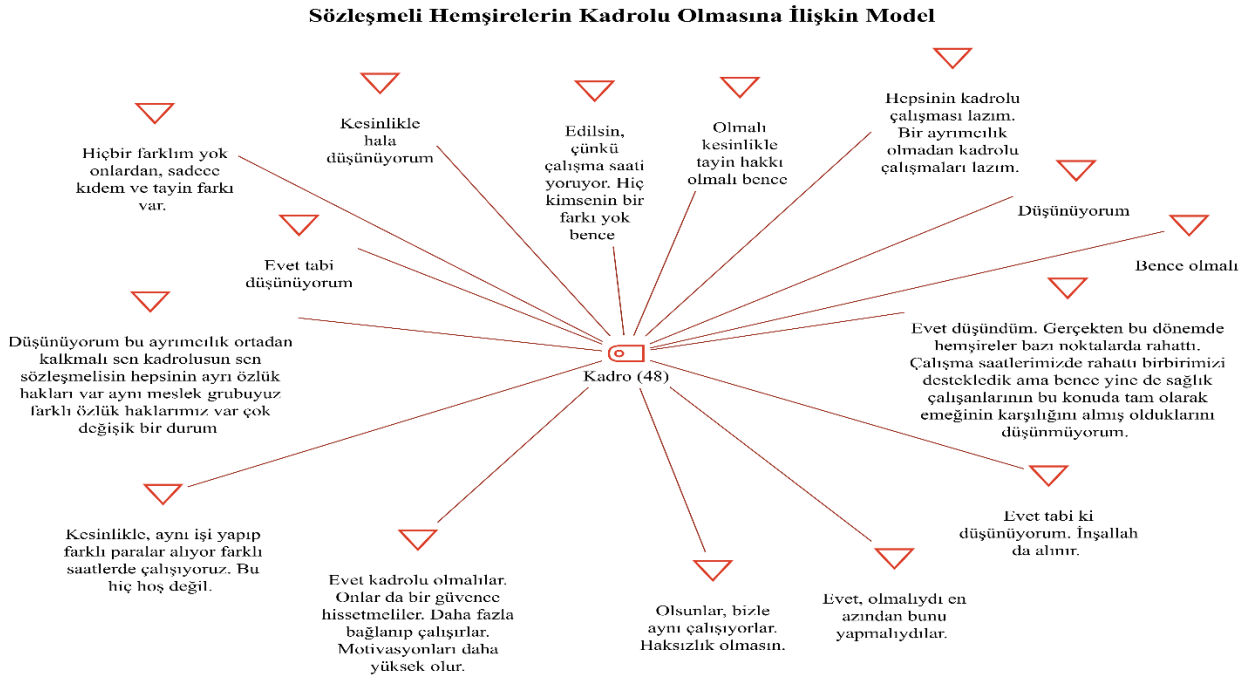

Şekil 131. Salınlara ilişkin alınan tedbirler kod-alt kod modeli

Model incelendiğinde yeterli ve yetersiz olduğuna ilişkin görüşlerin oldukça birbirine yakın olduğu görülmektedir. Yeterli görüşünü benimseyenlerin çoğu sürecin ilk zamanlarını dikkate alarak cevap vermiştir. Alınan tedbirler ile daha önce de üzerinde durulduğu gibi kurallara uyma durumu, aşuya ve hastalığa ilişkin bakış açısı oldukça ilişkilidir. Covid-19'un ilk ortaya çıktığı zamanlar düşünüldüğünde pek çok sağlık malzemesinin yetersiz olduğu, hemşirelerin bu sağlık malzemelerini kendilerinin temin etmeye çalıştığı buna karşılık hastane ortamındaki izolasyona sürecine ilişkin dikkat edilmeye çalışılmasına rağmen bu sürecin zamanla (izinlerin başlamasıyla, sosyalleşmenin artışıyla vb.) ihmal edildiği gözlemlenmiştir. İlk tedbirlerin korunamadığına değinen hemşireler, söz konusu olan tedbirlere insanların uymadıklarını belirtmişlerdir.

7.6.3. Kadro Hakkı ve Sözleşmeli Olma Durumu

Hemşirelerin covid-19 döneminde kadrolu olması gerektiğine ilişkin görüşleri ele alınmıştır. Ancak bu konunun sadece covid-19 eksenli düşünülmediği görülmüştür. Çünkü bütün sorularda aslında sık sık üzerinde durulan temel nokta kadro konusundaki farklılaşmadır. Bu durum pek çok durumun hem sebebi hem de sonucu olarak görülmektedir. Bu konu ile ilintili olarak tüm katılımcıların kadro hakkının gelmesi konusunda ortak fikri paylaşmaktadırlar. Bu konudaki temel görüşler tek kod modelinde belirtilmiştir.

Şekil 132. Kadro hakkı tek kod modeli

Bütün hemşirelerin aynı şekilde çalıştığı aynı saatlerde göreve başladıklarını dikkate alan katılımcıların hepsi sözleşmeli hemşirelerin hepsinin kadrolu olması yönünde görüş belirtmişlerdir. *Düşünüyorum bu ayrımcılık ortadan kalkmalı sen kadrolusun sen sözleşmelisin hepsinin ayrı özlük hakları var aynı meslek grubuyuz farklı özlük haklarımız var çok değişik bir durum. (Katılımcı 17)*. Özlük haklarına ilişkin çoğu katılımcı tam olarak anlamlandıramadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle vurguladıkları temel nokta ise kadro ekseninde maddi boyuttur. *Tabi ki düşündüm sonuçta o yönde bir ayrımcılık olsun istemiyorum. Aynı emeğe ve aynı işe sahip belki de daha çok çalışıyor birimlerde. Herkes yapması gerekeni yapıyordur ama ayrımcılık olmasın onlara da aynı ücreti versin. Sonuçta onlarda risk altında onlarda çalışıyor. Bence hükümetin ya da başhekimliklerinin eşit davranması gerekiyordu. (Katılımcı 11)* Tüm bunların yanı sıra tayin hakkı üzerinde de durmak gerekmektedir. Özellikle üniversite hastaneleri bu konuda eksik kalmıştır. *Kesinlikle çünkü aileden uzakta yaşamak da bir süre sonra atıyorum evlenip gitmek isteyen ya da eşinin yanına giden gidemeyen bir sürü arkadaşımız olduğu için bence gerekli bir şey. (Katılımcı 9)* Kadro eksikliği pek çok çerçeveden incelenmesi gereken çoklu bir boyuttur. Söz konusu süreci aşağıdaki katılımcının ifadeleri açıklamaktadır.

Sözleşmeli personel diye bir şey olmamalı. Personellerin hepsi hatta ben kamuda bile 4a, 4b, 4c yani bu insanlar daha nereye kadar gidecek. Yani toplumda çok ciddi bir kategori yapıyorsunuz ve bu insanların birbirlerine bakış açılarını bile değiştiriyor. Öncelikle herkesin temel haklara eşit bir şekilde sahip olması gerekiyor. Bir baba 7 gün izin kullanırken 10 izin kullanmasının hiçbir anlamı yok. Birisi daha az mı baba yani bu cinsiyet rolleri üzerinden de gidilebilir. Bir anneye 2 ay doğum izni ve bu covidde daha da arttı tamam güzel şeyler oldu ama bir babanın babalık da hakkı. Siz diyorsunuz ki çocuğa anne bakar, öyle bir şey yok. O da bir baba ve belki o da çocuğunu ilk başlarda görmek isteyecek o da ona bakacak. Bu tamamen eşitsel bir şey. Politik şeyler insanları ayrıştırıyor. Özlük hakları olarak dünya standartlarına ermemiz gerekiyor. Dünya çalışma örgütünün belli standartları var. Türkiye'nin kabul etmediği sağlık çalışanları kısmı var mesela o maddeleri incelediğiniz zaman bir insanın 11 saatten fazla çalıştırılmaması gerektiği yazıyor ve biz hala onu imzalamıyoruz mesela. Sağlık çalışanı 36 saat çalıştırıyorsun, üstüne şiddet görüyor, üstüne covid görüyor. Böyle

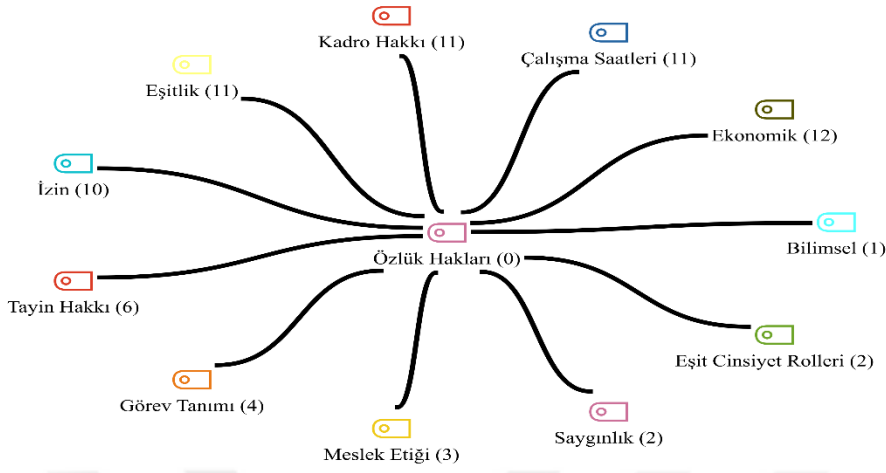
bir sektörde mutlu olmanız mümkün değil. Sonrasında da yurt dışına niye gidiyorlar? Yani çünkü orada 8 saatin üstünde çalıştırmıyorlar. Almanya'da ekstra mesai istediğiniz zaman bile çalıştırmıyorlar sizi ama burada biraz daha fazla kazanabilir miyim düşüncesi ile kendilerini daha da yıpratıyorlar. Bence yurt dışına gitmeyi düşünüyorum, düşündüğüm çok zaman oluyor. (Katılımcı 5)

Hemşirelerin kadro hakkına ilişkin söylemleri incelendiğinde bu durumun özlük haklarına ilişkin düzenlemeleri gerektirdiği gözlemlenmiştir. Çünkü söz konusu olan farklılaşmalar (4a, 4b vb.) bireyler arasında ayırım durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun ekonomik temeli de söz konusu olduğunda hemşireler adaletsizlik olduğu yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Bu yüzden söz konusu olan adaletsizliğin giderilmesi için Ahmed (2019: 244-245)'in de belirttiği üzere bireyleri anlama onların acılarına ve beklentilerine odaklanmak gerekmektedir. Çünkü adaletsizlik ile duygular arasındaki ilişkinin olumsuzluğu, adaletsizliğin temas bölgesinin yakınlığıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu durum bireyin özgürlüğü ve mutluluğu üzerinde etki etmektedir. Bu anlamda bireyi önceleyen özlük haklarının söz konusu olması gerekmektedir.

7.6.4. Hemşireler ve Özlük Hakları

İnsanın özgürlük ile özdeşleştirilmesi üzerinde duran Sartre, “insan sonrasında özgür olmak için önce var olmaz insanın varlığı ile özgür varlığı arasında fark yoktur” görüşünü benimsemektedir. İnsanın özgürlük ile özdeşleştirilmesinden insanın kendi varlığı için tam ve koşulsuz sorumluluğu sonucu çıkmaktadır (Marcuse, 2020: 211). Bu anlamda insanların insan olmaktan kaynaklı hakları, özlük hakları vardır ve bu hakların korunması, geliştirilmesi gerekmektedir. Bu ekseninde hemşireliğe ilişkin görev tanımlamaları ve hemşireliğe yönelik tanımlamaların yeniden düzenlenmesi gerektiğine dair özlük hakları değerlendirilmiştir.

Özlük Hakları Modeli

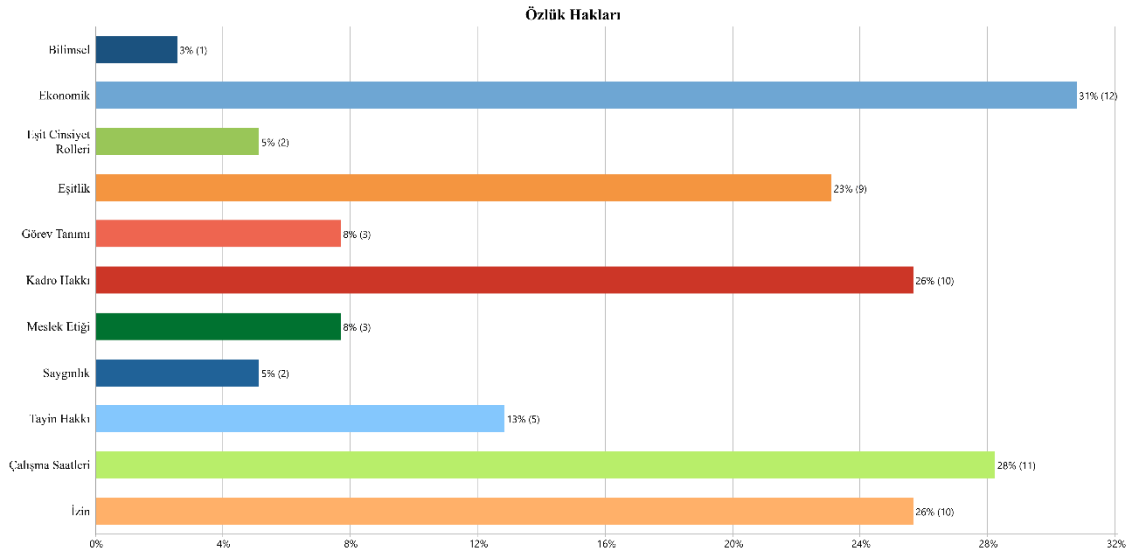

Şekil 133. Özlük hakları kod-kod alt kod modeli

Kod alt kod modeli ekseninde hemşirelerin özlük haklarındaki iyileştirmelere ilişkin görüşleri kadro hakkı, çalışma saatleri, ekonomi, bilimsel, eşit cinsiyet rolleri, saygınlık, meslek etiği, görev tanımı, tayin hakkı, izin, eşitlik şeklinde belirlenmiştir. Bu durumu frekans tablosunda da gözlemlemek mümkündür.

Tablo 33

Özlük hakları frekans tablosu

Frekans tablosunda da görüldüğü üzere ekonomik etkenlerin, çalışma saatlerinin, kadro hakkı ve izin durumuna ilişkin değerlendirmeler daha fazla ön plandadır. Popper'a

göre (2001: 27), yaşanılan dünya sürekli bir devinim ve daha iyi bir dünya arayışı içerisinde olması gerekmektedir. Çünkü daha iyi bir dünya arayışı başka insanların bir düşünce uğruna yaşamlarını istemeyerek feda etmeyeceği bir dünya arayışı olmalıdır (Popper, 2001: 41). Söz konusu olan covid-19 dönemi de düşünüldüğünde hemşirelerin bu dönemde feda edilen bir konumda oldukları görülmüştür. Hem olağan hem de olağanüstü dönemler düşünüldüğünde bu gibi feda etme durumunun olmaması adına her koşul için özlük haklarının düzenlenmesi ve korunması önemlidir. Bunun için ise ilk olarak bireylerin taleplerinin, beklentilerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Evet, düşünüyorum. Özlük hakkı olarak değil ama meslek etiği olarak bir değişim olmalı. Doktorların alt grubu değiliz. Maalesef onların altında çalışanlar olarak görünüyoruz. İzinlerin eşitlenmesi lazım, kadrosu ne olursa olsun. (Katılımcı 1)

Yeniden düzenlenmeli. Biz hemşireyiz ve toplumda biliyorsunuz hemşirelerin durumunu, hemşirelere daha fazla değer verilmesini isteriz. Doktor yardımcısı olarak görülüyoruz. Bunun değişmesi gerekiyor. Biz bunun eğitimini aldık sonuçta. Bu tutum yanlış. Onları da hoş görüyoruz. (Katılımcı 4)

Sağlık çalışanları arasında ast-üst ilişkisi durumu toplum tarafından da pekiştirilmektedir. Hemşire-hasta ilişkisi ile hasta-doktor arasındaki ilişki arasında farklılık bulunmaktadır. Söz konusu olan bu farklılık hemşirelere ilişkin toplumun bakış açısı olmakla birlikte özlük hakları olarak tanımlanan haklar içerisinde hemşirelik mesleğine ilişkin sınırların tam olarak belirgin olmamasıdır. Bu belirsizlik görev tanımlamalarına ilişkin sınırlarla ilintilidir. Bu belirsizlik hemşirelerin eğitimleri ile de ilgilidir. Hemşirelerin aldıkları eğitim ile hemşirelik uygulamaları arasında farklılık söz konusudur. Bu farklılık doktorların ya da diğer sağlık personellerinin görevlerine ilişkindir. Hemşireler çoğu zaman kendi görev alanları dışında da çalışmak zorunda bırakılmaktadır. Bu durum ise eşitsizliğin en önemli göstergelerindendir. Özlük hakları yenilendikten sonra çoğu eşitsizlik biçimlerinin ortadan kalkacağı düşünülmektedir.

Hemşireliğin daha farklı bir vasfı olduğunu düşünüyorum. Kendini çok belirtemeyen bir meslek dalı. Kendini çok açamayan, söz sahibi çok fazla olamayan bir meslek dalıyız. Bunun sebebi geçmişten günümüze eğitim olarak çok farklı gruplardan oluşuyor olmamız ilk sebep bence. Bir hiyerarşi var ve bu hiyerarşide biz hangi basamaktayız mesela. Bunun yerini değiştirebiliyor muyuz? Bunun farkında olabiliyor

muyuz? Bu güncel modern hemşirelik alanlarında bizim yerimiz nerede? Bu çok önemli ve onu sağlayabiliyor muyuz? (Katılımcı 6). Hemşirelik tanımlamaları bir hiyerarşi biçimi oluşturmakta ve bu durum da özlük haklarının yeterince açık bir şekilde ifade edilememesinden kaynaklanmaktadır.

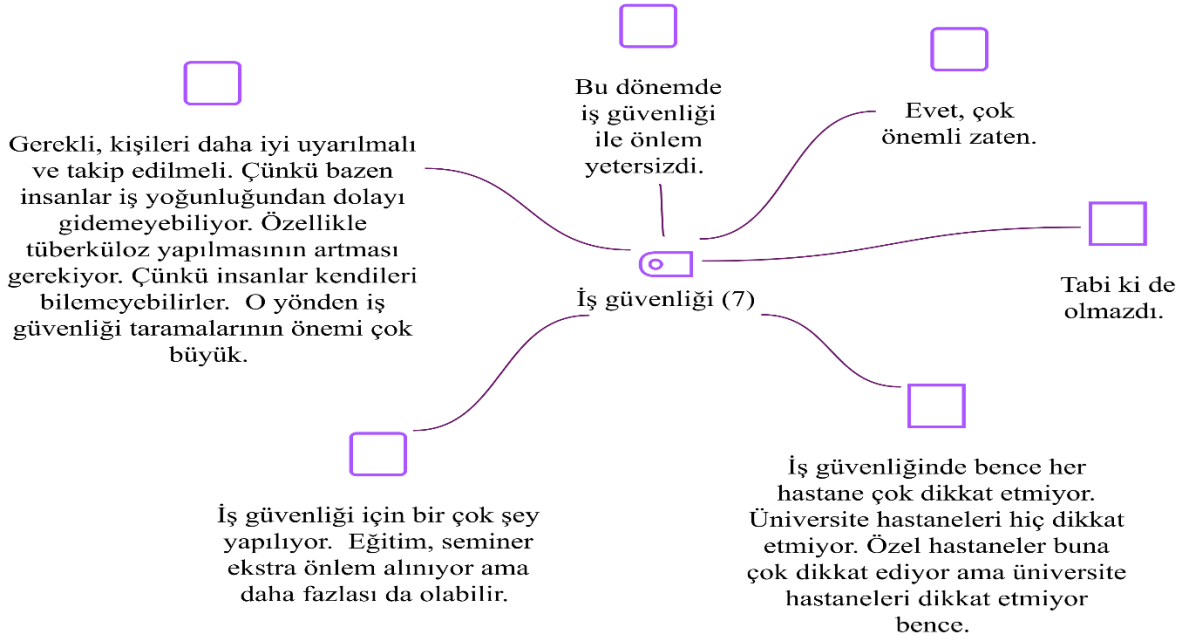
Bazı noktalarda hak veriyorum olabilir. Bazı noktalarda sahip olduğum haklardan memnunum. Ama bazı noktalarda evet bu durumdan rahatsızım. Özellikle de genel anlamda başta sağlık sektörü ile diğer sektörleri birbirine düşürme çabası oluştu. Birilerine ayrıcalık tanınıp birilerine o ayrıcalık verilmeyerek bu mesela örnek veriyorum o süreçte hemşirelerle öğretmenler birbirlerine düşman oldular. Öğretmenler oturduğu yerden online ders verirken ek ücretlerinin parasını alabildi de hemşireler neden burada çalışırken fazla mesai yaptırmadılar ücret alamadılar. Çünkü hepimiz o dönemde esnek çalışma saatlerine geçtik ama ona orantılı bir şekilde bizim maaşlarımız da azaldı. O süreçte tamam ek ödeme yapılacak denildi yapılan ek ödeme bile adaletli bir şekilde yapılmadı. Herkes çok farklı farklı ödeme aldı. Niye böyle yapıldı? Bir şeyleri tamam belli bir sınıflandırma yapıyorlar ama o süreçte herke aynı işi yapıyor burada. Bence o dönemde bir sınıflandırma yapılması yanlış oldu. (Katılımcı 7).

Ülkemizde kanıta dayalı uygulama hemşirelik yönetmeliğine de girmiştir. Yönetmeliğe göre hemşirelerin görev ve sorumluluklarından birisi de bireyin ailenin ve toplumun her ortamda hemşirelik girişimleri ile karşılanabilecek sağlıkla ilgili gereksinimlerini belirlemek ve hemşirelik tanılama süreci kapsamında belirlenen gereksinimler çerçevesinde hemşirelik bakımını kanıta dayalı olarak planlamak uygulamak değerlendirmek ve denetlemektir. Hemşirelere kanıta dayalı uygulama sorumluluğu yüklenmiştir. Hemşirelik mesleğinde kanıta dayalı uygulamayı geliştirmek için bu alandaki bilgi ve becerilerin arttırılması ve bilimsel verilere dayalı bakımın uygulanmasının önündeki engellerin azaltılması gerekmektedir. Kanıta dayalı uygulamaların hemşirelik alanında daha yaygın kullanılması için kanıta dayalı uygulama süreçlerinin hemşirelik eğitimine klinik uygulamalara ve akademik çalışmalara entegre edilmesi önerilmektedir (Çapur, vd., 2015: 52-53).

7.6.5. İş Güvenliği ve Önlem

Her yeni olgu bizi şimdiden koparıp geçmiş ve gelecek arasında askıda bırakan deneyimsel ve zihinsel bir yarıktır. “Hannah Arendt’in ifadesi ile bu durum dünyayla ilişkilene biçimlerini sarsmakta, pusulaları geçersiz kılmaktadır (Gambetti, 2009: 146) covid-19 dönemi de yeni bir durum olduğundan bilgi olarak eksiklik de deneyimsel olarak bir boşluk oluşturmaktadır. Hemşirelerin çalışma koşulları hem olağan hem de olağanüstü dönemler düşünüldüğünde iş güvenliği ile önlemin oldukça önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle risk zamanlarında ve artan belirsizlikle birlikte en ön safhada çalışan hemşirelerin hem kendi sağlıkları hem de hastaların sağlıkları açısından bu dönemdeki iş güvenliği ve önlem ilişkisi incelenmiştir.

İş Güvenliği ve Önlem

Şekil 134. İş güvenliği tek kod modeli

İş güvenliği ve önlem ile ilintili model ekseninde genellikle süreç içinde yetersizliği vurgulanmıştır. İş güvenliği ve önlem söz konusu olan dönemde alınan tedbirler, hastanenin olağan ve olağanüstü koşullara hazırlıklı olma durumunun yanı sıra alınan ya da alınması gereken eğitimler, malzeme yeterliliği, çalışanların çalışma koşulları ve yeterli çalışma arkadaşının varlığı ile de ilintilidir. Bu anlamda tek kod modelinde de görüldüğü üzere söz konusu dönemde iş güvenliği ve önlemin yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Her birey kendisini güvende hissettiği bir yerde bulunmak istemektedir. Bu durum sağlık söz

konusu olduğunda daha da öncelik verilmesi gereken bir konudur. Bu anlamda kendisini güvende hissetmeyen birey çalışma koşullarında yeterli katkıyı hem kendisi hem de başkaları açısından sunamamaktadır. Risk koşullarında çalışma durumu hem fiziksel hem de psikolojik açıdan bireyi etkilediğinden hem bireysel hem de toplumsal pek çok krizin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Güvenlik mekanizmalarını gerektiren ön koşul riskin sifra indirilmesinin imkansızlığıdır. Geleceğin bilinmezliğini hesaba katan bir strateji belirlenerek sayısız devingen öge kümelenerek ve bunların açabileceği sayısız olay öngörülmeye çalışılmaktadır (Gambetti, 2009: 154).

Dünyayı değiştirmek ne anlama gelmektedir? Dünyayı nasıl değiştirmek gerekmektedir? sorularına verilen bir yanıtın varlığı ile gerçek mutluluk arasında öznel bir bağ vardır (Badiou, 2015: 15). Söz konusu olan bu öznel bağ güvenlik ve mutluluk arasındaki ilişki düşünüldüğünde de mevcuttur ve bireysel güvenliğin toplumsal güvenlik ile ilgili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Hastalığın ve sağlığın toplumsal yönüne işaret eden temel kavramlardan olan toplumsal tıp istatistiksel metotların uygulandığı kamusal hastalığın boyutlarının kavranması ile ilgilidir. Toplumsal tıp toplumsallaştırmak istenen bir sağlık anlayışını öncelerken bilimsel tıp hasta doktor ilişkilerinden başlamak üzere daha bireyci ve özelleşmiş ilişkileri çağırılmaktadır (Işık, 2004: 19). Bu anlamda hem bireyi önceleyen hem de yapı ve mekanizmalarla ilgili çıkarımlarda bulunan bir anlayışın söz konusu olması gerekmektedir. Bunun için ise öncelikle iş güvenliği ve önlemin sağlanması ve bu ekseninde politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

7.6.6. Sağlık ve Sosyal Güvenlik Politikaları

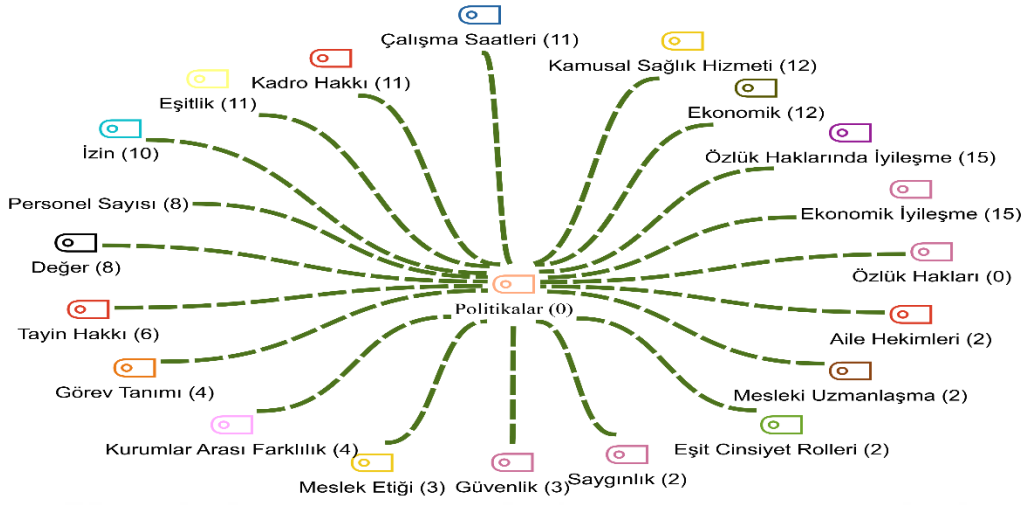
Hemşirelerin hem gündelik hem de mesleki deneyimleri ile toplumsal etkileşimleri birbirleriyle kesişen iktidar ilişkileri ile ilintilidir. Kesişimsellik hemşirelerin sosyo-kültürel ekonomik ve politik olarak yaşadıkları eşitsizlikleri anlamak için bir perspektif sunmaktadır. Bireysel deneyimler ile toplumsal ilişkilerin etki ettiği birbiri ile kesişen iktidar ilişkilerinde kesişimsellik bir çözümleme aracıdır. Kesişimsellik sağlık eşitsizlikleri ile ilgili çoklu avantaj ve dezavantaj katmanlarını anlamak için yararlı bir çerçeve

sunmaktadır. Keşimsellik sağlık eşitsizlikleri, eşitsizlik ve g¼c yapılarının çok sayıdaki karmaşık boyutu açıklanabilmektedir. Hemşirelik uygulamalarında özellikle farklı g¼cs¼zl¼k veya ötekileştirme biçimleri ile çok ynl¼ ve ilişkisel d¼ř¼n¼lmesi gerekmektedir. Çoklu toplumsal boyutlar ve toplumsal ilişkilerin biçimleri arasındaki ilişkiler olarak tanımlanabilir (Benli ve Kulakaç, 2021: 213-214).

İnsan hakları ve yurttaşlık hakkı bağlamında toplumsal adaleti sağlamak açısından hemşirelerin taleplerini dikkate almak, haklarını korumak ve geliştirmek için yapılandırılmayan politikaların ¼zerinde durmak gerekmektedir. İnsan hakları ve yurttaşlık hakkı bağlamında toplumda feda edilen bireylerin olmaması açısından bireysel talepleri dikkate almak gerekmektedir. Bireylerin insani koşullarda çalışmaması hem insan hakları hem de yurttaşlık hakkı açısından bir problem olduğu ve etik bir sayılıtı içerdiği ileri s¼r¼lmektedir. Bireylerin izah etme biçimlerinden yola çıkararak mevcut sosyo-k¼lt¼rel-ekonomik sosyal yapı bileşenlerini sağlık arasındaki ilişki incelenmektedir. Hemşirelerin hem g¼ndelik hem de mesleki deneyimleri ile toplumsal etkileşimleri birbirleriyle keşişen iktidar ilişkileri ile ilintili gr¼lm¼ř ve bireysel deneyimler ile toplumsal ilişkilerin etki ettiği birbiri ile keşişen iktidar ilişkilerinde keşişimsellik bir z¼mlene aracı olarak değerlendirilmiştir. Neoliberal politikaların hâkim olduğu risk zamanlarında halkın refahı ve sosyal demokrasi için insan hakların vurgulanmış ve insan hakları ile yurttaşlık hakkı bağlamında toplumda feda edilen bireylerin olmaması açısından hemşirelerin taleplerinin dikkate alınması gerektiği ¼zerinde durulmuştur.

T¼rkiye ekseninde sağlık ve sosyal g¼venlik politikaları ile ilintili katılımcıların gr¼řleri ele alınmıştır. Bu durumda onların beklentileri dikkate alınmıştır.

Sağlık ve Sosyal Güvenlik Politikaları

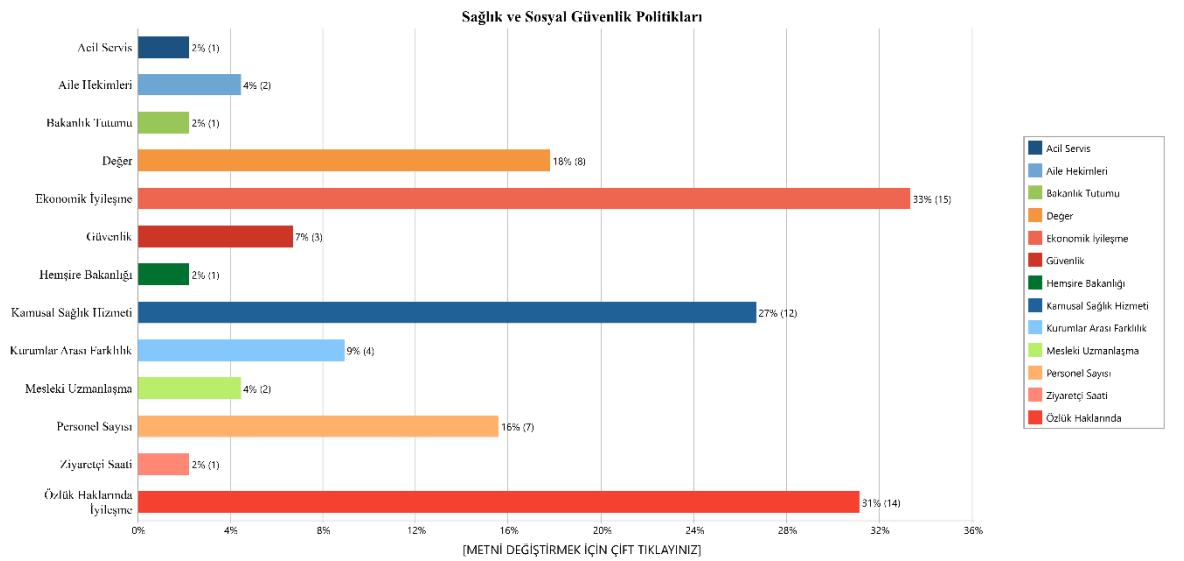

Şekil 135. Politikalar kod-alt kod modeli haritası

Sağlık ve sosyal politikalar ekseninde kod alt kod modelinde kamusal sağlık hizmeti, özlük haklarında iyileşme, ekonomik iyileşme, acil servis, bakanlık tutumu, hemşire bakanlığı, ziyaretçi saati, aile hekimleri, mesleki uzmanlaşma, güvenlik kurumlar arası farklılık, değer ve personel sayısı şeklinde belirlenmiştir. Frekans tablosu ekseninde söz konusu dağılımı incelemek mümkündür.

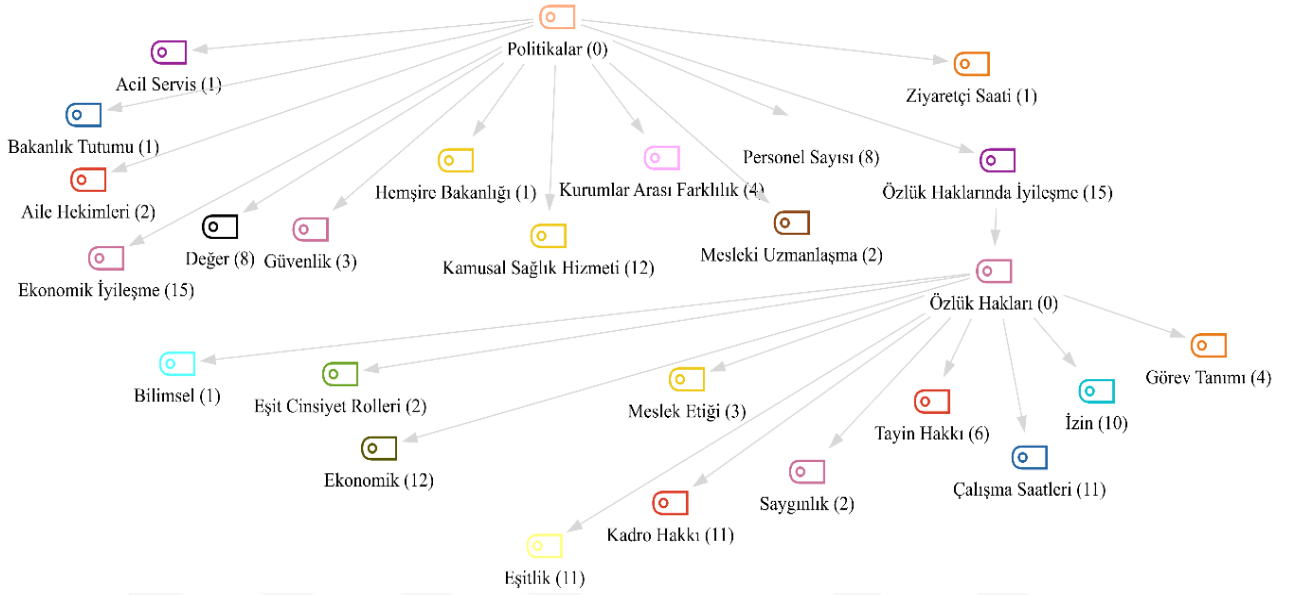
Tablo 34

Politikalar frekans tablosu

Frekans tablosunda da görüldüğü üzere “ekonomik iyileşme”, “özlük haklarında iyileşme” ve “kamusal sağlık hizmeti” ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda sağlık ve sosyal politikaların yukarıdaki modellerde de görüldüğü üzere özlük hakları ile ilişkili görünmektedir. Söz konusu olan bu ilişkiye dair yaratıcı kodlama oluşturulmuştur.

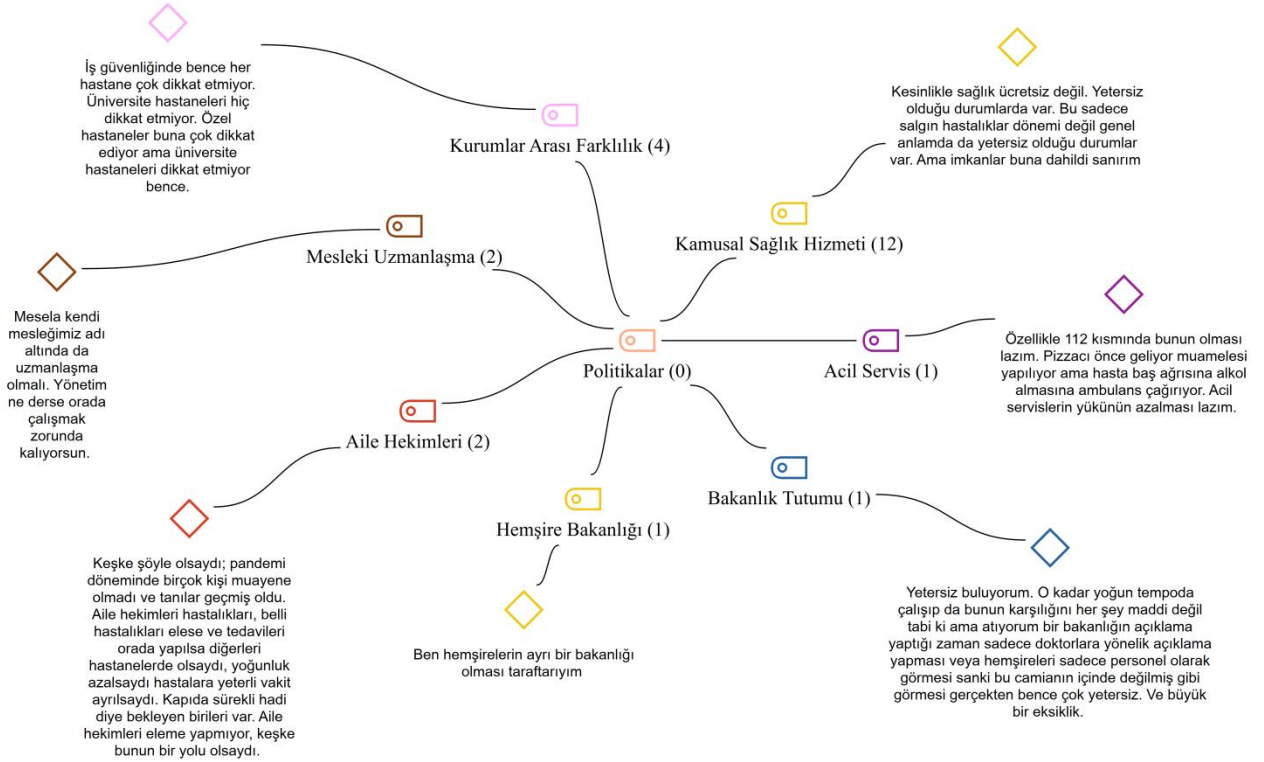
Sağlık-Sosyal Güvenlik Politikaları İle Özlük Hakları İlişkisi

Şekil 136. Politikalar ve özlük hakları yaratıcı kodlama

Model ekseninde sağlık ve sosyal güvenlik ile ilintili politikaların özlük hakları ile ilişkili olduğu görülmektedir. Ahmed (2019: 175-176) sevgi politikasından bahsetmektedir. Sevgi politikasının günlük yaşamın dokusu ve sosyal ilişkilerin yakın birliktelikleri üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Çünkü sevgi ötekilik ve farklılığın konuşulduğu bireysel ve kamusal alanların açılması için ahlaki ve sosyal sorumluluktur.

Sağlık ve Sosyal Güvenlik Politikaları

Şekil 137. Sağlık ve sosyal politikalara ilişkin kod-alt kod modeli

Hemşirelerin politikalara ilişkin görüşlerinde genellikle birinci basamak hizmetlerin geliştirilmesi gerektiği uzman hekime ulaşmanın bu kadar kolay olmaması gerektiğine ilişkindir. Bu yüzden aile hekimlerinin iyileştirilmesi gerektiği görüşü üzerinde durulmuştur. Bu durumun acil servislerdeki yoğunluğu da azaltacağı düşünülmektedir.

Türkiye'deki sağlık sistemi bence özellikle son zamanlarda çok kötüye gidiyor. Ben sağlık sisteminin daha fazla ne kadar ayakta kalacağını çok merak ediyorum. Bence çökmeye hazır şu an. Hem hemşireler açısından hem doktorlar hem diğer sağlık personelleri açısından şu an açıkçası birçok konudan bir memnuniyetimiz yok yani. En baştaki problem şöyle bize verilen bazı haklardan bahsediliyor. Özellikle haberlerde vesairede bahsediliyor. Çok fazla konusu geçiyor. Özellikle pandemi sürecinde bu konu ile alakalı okuduğum çok fazla şey oldu. Bazı hastanelerde verilen yemeklerden memnun kalınmadığı takdirde bununla alakalı paylaşımlar yapılıyor ve dışarıdan herhangi birisi sadece haberlerde duyduğu kadarıyla şu kadar maaş alıyorsunuz bir yemeği de beğenmiyorsunuz, hiçbir şeyden memnun olmuyorsunuz tarzında konuşmalar oldu. Bize yansıtılan şöyle hemşireler doktorlar hiçbir şeyden memnun değiliz ama karşı taraftakiler bize her imkânı sağlıyorlar

bize her şey yapılıyor ama biz memnun değilmişiz izlenimi bırakılıyor. İnsanlarda bu izlenimin bırakılmasından rahatsızım. Çünkü hastalarda dışarıdan insanlarda buna yönelik bilenmiş mi desem buradayken bile doktora aynı şeyi yapıyor. Sen bu kadar para alıyorsun yine memnun değilsin ya da hemşirelere aynı şey yapılıyor. Bu parayı bana hizmet etmek için alıyorsun bana hizmet etmek zorundasın gibi düşünüyor. Bu izlenimin bırakılmasından rahatsızım. Belli kurumlar arasındaki farklılıklar oluyor özellikle bakanlık hastaneleri ile YÖK kurumları çok fazla birbirinden ayrı tutuluyor. Bakanlık hastanelerinde çalışan sağlık çalışanlarının sahip oldukları bazı haklara sahip olamıyoruz. Bazı şeyler için beklememiz gerekiyor. Bence bu haklara sahip olmamız gerekiyordu çünkü burası YÖK'e bağlı olabilir ama özel bir kurum değil. Bende buraya bir atama ile geldim. Oradakiler de atama ile gittiler. Kıdem arasında fark olabilir. Herkesin emeğine saygım var fark olabilir. Herkes emeğinin karşılığını almalı zaten ama kıdem dışında kurumlar arasında bu tarz farklılıklar yaşanması üzücü. Yıllık izin hakkımızı kullanamadık tabi ki. İzin ve istifaları yasakladılar. Kimse istifa da edemedi yıllık izinde kullanamadı. (Katılımcı 7)

Sağlık sisteminin ücretli olduğu ve artık sağlık hizmeti almanın daha da zor olacağı yönünde görüşler yaygın bir şekilde ifade edilmiştir. Sosyal medya etkisinin hem hastalar hem de toplum üzerindeki etkisi ekseninde sağlık çalışanlarının zor durumda kaldıklarını belirtmek gerekmektedir. *Aslında Sağlık Bakanlığı bence elinden gelen her şeyi yapıyor ama Cumhurbaşkanlığı tarafından mı artık kabul edilmiyor bazı şeyler bilmiyorum ama bir şekilde engelleniyor. Tüm çalışanlar kadroya geçirilmeli, maddi olarak istekleri karşılanmalı, manevi olarak biraz değer verilmesini görmesi gerekiyor. Çünkü sen değerli hissettiğini bilersen daha özverili daha güzel çalışırsın. Bu şekilde biraz daha haklarımızı iyileştirmeleri gerekiyor. (Katılımcı 8)*

Bourdieu (2015: 17-18), devlete bir devlet düşüncesi atfetme riski olduğunu ve düşüncelerin toplumsal dünyayı onun aracılığı ile inşa edilen bilinç yapılarının ve devlet denilen bu özgün nesnenin bile aslında devletin ürünü olma ihtimalinin yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Devlete devlet düşüncesi atfedildiğini belirterek devlet denilen özgün nesnenin ne olduğunu sormakta ve devletin düşünülemez bir nesne olduğunu belirtmektedir. Bourdieu devleti iktidar alanının idari alan ya da kamu hizmetleri alanı olarak tanımlanabilecek bölümünün meşru fiziksel ve sembolik şiddet tekeli elinde

bulundurmasıyla nitelendiğini söylemektedir. Devlet gizli bir esas olarak tanımlanabilir. Kamusal düzenin hem fiziksel hem de sembolik anlamlardaki tezahürlerinde kavranabilecek gizli bir esastır. Bourdieu'nun (2015: 46-47) devlet ile ilintili yapmış olduğu bir diğer tanımlama *bakış açılarının bakış açısıdır*. Devlet aynı zamanda kurumlar bütünüdür. Bu bağlamda *kurumlar nedir* sorusu oldukça önemlidir. Kurum; örgütlü itimat, örgütlü güven, örgütlü inanç inanıldığı için gerçek kabul edilen ve böylelikle gerçeklik kazanan müşterek kurgudur (Bourdieu, 2015: 57). Kurumlar bedenlerde ve daha ziyade belki de şeylerde dahası bedenlerin ve şeylerin işleyişini yeniden üretme kapasitesi olan mekanlarda kendilerini gerçekleştirdikleri ölçüde gruba kendiliğinden sahip olmadığı bir kalıcılık sağlarlar (Bourdieu, 2021: 143)

Satranç oyununun açık, bilinçli bir şekilde formüle edilip ilan edilmiş oyunun dışında duran oyundan önce var olan ve bitince de var olmaya devam edecek olan yeniliklere açık olmak kaydıyla sabit kuralları vardır ve oyuncular oyunun kurallarını kabul etmek suretiyle bunlara açık bir şekilde rıza göstermiş olur. Söz konusu oyunu düzenleyen kuralların oyunun dışında olması çok önemli bir niteliktir. Oyun sırasında rakiple müzakere etmek söz konusu olamaz. Kurallar oyuncuların çoğunlukla farkında olmadıkları izah edemedikleri ama pratiğe hâkim oldukları zımni düzenliliklerdir. Oyun kurallarının aksine sabit de değildirler, oyunun dışında da. Oyunun oynanışını belirleyen kısıtlarda bizzat o oyunun ürünüdür. Bu demek oluyor ki oyunun yapısal bir tahlili bizi oyunun tarihinin oyunu mevcut aşamasına getiren var oluşun oyunun oyun oynanırken maruz kalınan baskı ve düzenlilikleri ortaya çıkarıp sürdürmesine vesile olan sürecin tahliline götürür. Oyunun tüm hakikati oyunun içinde değildir. Bir alan kuralları konumundaki düzenliliklere göre oynanan ama kuralları ya da düzenlilikleri değiştirmek için de oynayabileceğiniz bir oyundur (Bourdieu, 2015: 123).

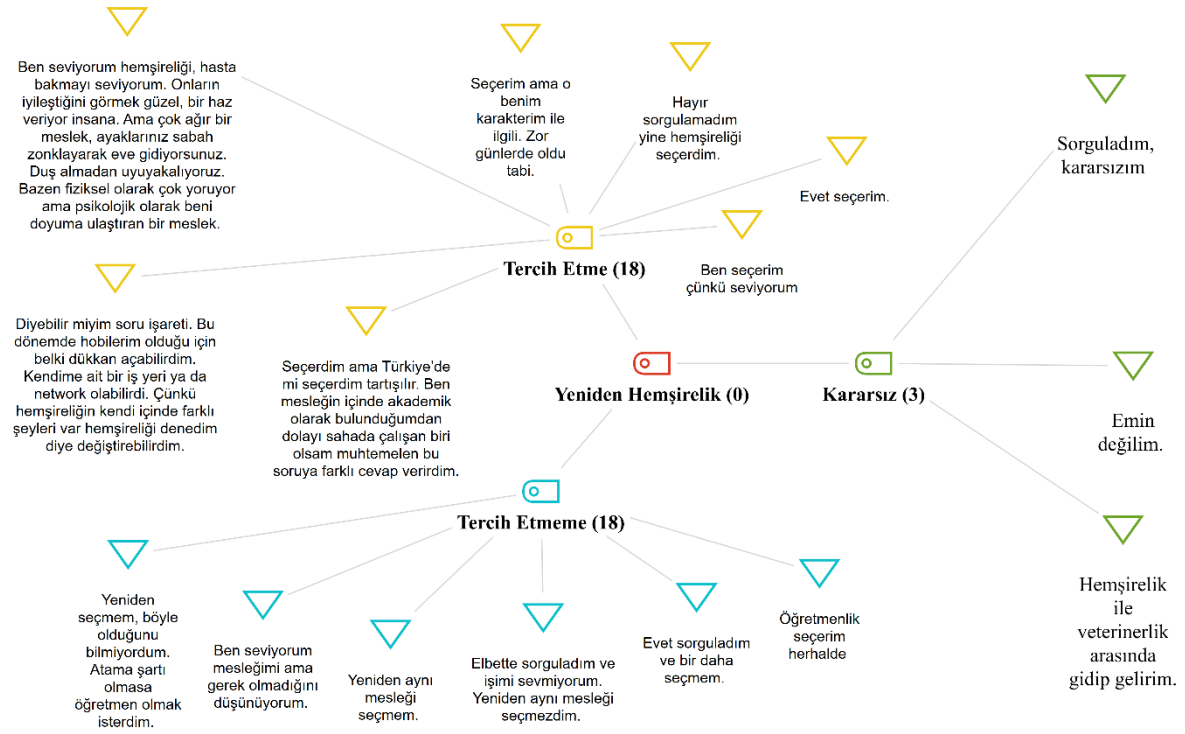
Kendimize birbirimize ve içinde yaşadığımız topluma dair kavrayışlarımızı destekleyen anlatılar hakikate ulaşmaya ne kadar muktedir? Bu anlatılarda eksik olan hakikat mi? Hakikati anlatmadan hakikatli olabilirler mi? soruları üzerinde duran Williams (2006: 20), hakikatin değeri üzerinde durmaktadır. Buna göre hakikatin değeri anlayışını yitirdikçe bir şeyler yitirilmektedir ve her şeyin yitilme olasılığı vardır. Bir hakikat değeri ya da etiği olarak feda edilmeden yaşamak bireyleri temel olarak sosyo-kültürel ekonomik

ve politik yapılar üzerinde odaklanmak gerekmektedir. Hakikatlilik etiği aslında mutlulukla kalkınmanın en yalın halini ifade etmektedir.

7.6.7. Mesleki Etik ve İş Etkinlikleri

Bireysel toplumsal ve tarihsel boyutlara ilişkin bağlantıları yaşam ekseninde anlamlandırabilmek gerekmektedir. Bu anlamda hemşirelerin mesleki etik ve iş etkinlikleri bağlamında yeniden hemşirelik tercihinde bulunma durumları incelenmiştir.

Mesleki Etik ve İş Etkinlikleri Ekseninde Hemşirelik

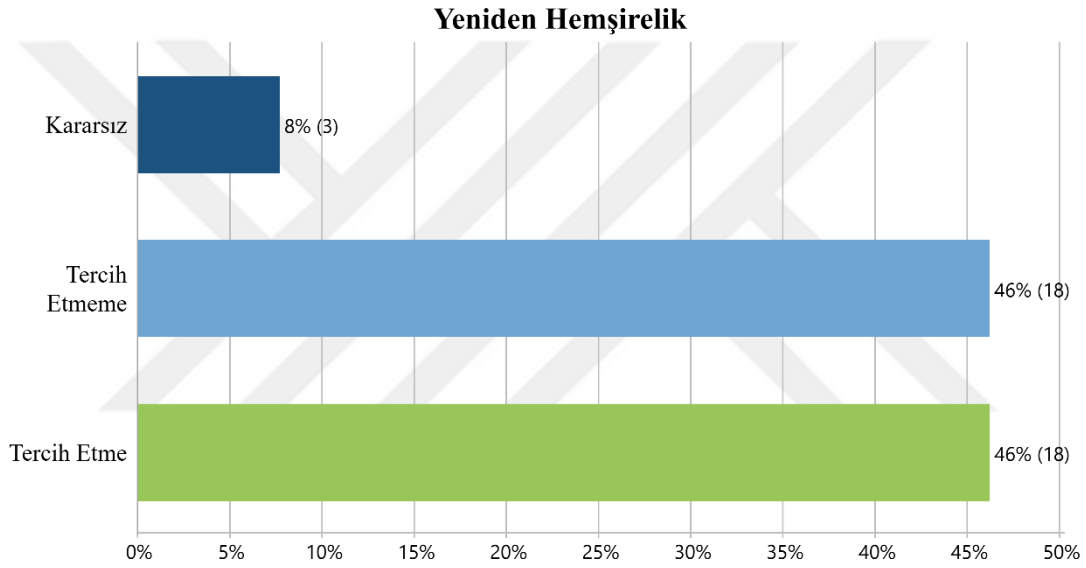
Şekil 138. Yeniden hemşirelik kod-alt kod modeli

Yeniden hemşirelik tercihinde bulunma durumu üç alt kod ekseninde ele alınmıştır. Buna göre tercih etme ve etmemenin yanı sıra kararsız olan katılımcılarda söz konusudur. Buradaki dikkat çekici unsur ise tercih etmeyi ve tercih etmemeyi seçen katılımcı sayısının eşit olmasıdır. Mesleki etik ve iş etkinliklerini sorgulayan hemşireler söz konusu olan dönemin koşulları ekseninde özdeşimsellik ekseninde yeniden hemşirelik mesleğini seçme ya da seçmemeye ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Tercih etmemeyi

seçen hemşirelerin eğitimleri ile hemşirelik uygulamaları arasındaki farklılaşmalar ile özlük haklarına ilişkin belirsizlikten ve ayırım durumundan kaynaklanmaktadır. Yeniden tercih edeceğini belirtenler ise pek çok ayırımın, özlük haklarına ilişkin eksikliklerin, çalışma koşullarının ağırlığının varlığına rağmen mesleklerine ilişkin sevgi duyduklarını belirterek böyle bir seçimde bulunmuşlardır. Bu anlamda kararsız kalanların sebepleri de benzer görünmektedir. Bu durumu frekans tablosunda görmek mümkündür.

Tablo 35

Yeniden hemşirelik frekans tablosu

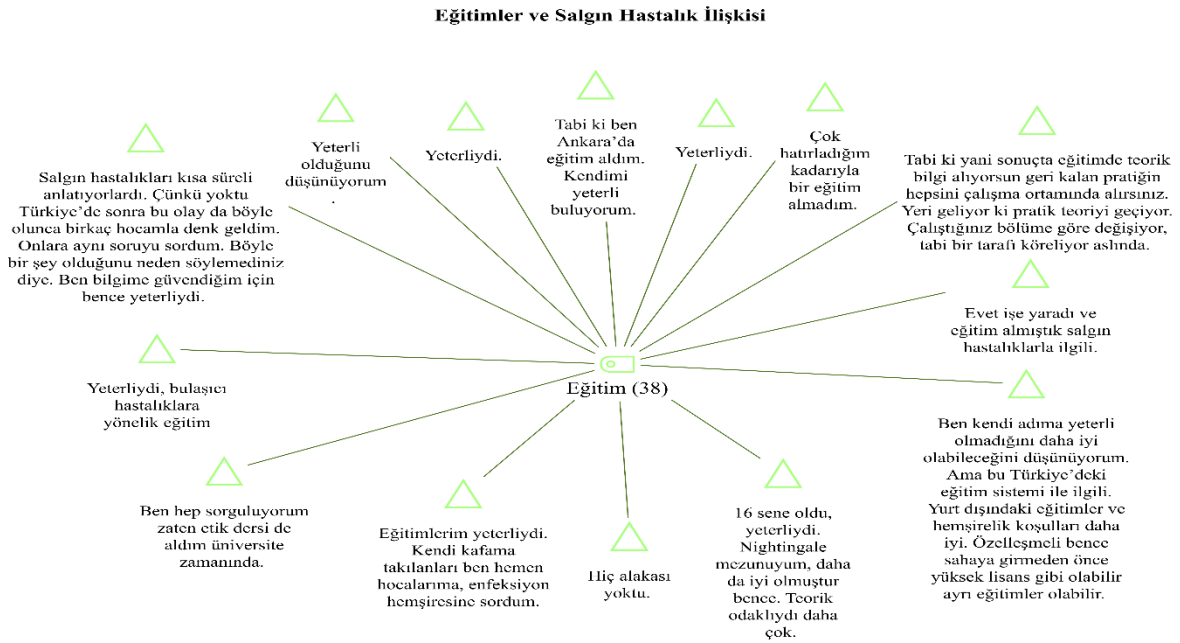

Frekans tablosuna göre %46 oranında 18 kişi tercih edeceğini, %46 oranında 18 kişi ise tercih etmeyeceğini belirtirken %8 oranında 3 kişi kararsız olduğunu belirtmektedir. Ancak bu konu ile ilgili görüş belirtmeyen katılımcıların da olduğunu belirtmek gerekmektedir. Hemşireler yaşadıkları hayal kırıklıkları bağlamında mesleklerine ilişkin görüşlerinde değişimler söz konusu olmuştur. Özlük haklarındaki belirsizlikler sağlık-sosyal politikalar konusundaki eksiklikler ve toplumun son zamanlardaki tutumları hemşireleri mesleklerini yeniden sorgulamaya başlamalarına neden olmuştur. *Seçerdim ama Türkiye’de mi seçerdim tartışılır. Ben mesleğin içinde akademik olarak bulunduğumdan dolayı sahada çalışan biri olsam muhtemelen bu soruya farklı cevap verirdim. (Katılımcı 5)* Bu durum günümüzde sağlık çalışanlarının yurt dışını tercih artışı olduğunu göstermektedir. İyileşmeyen koşullar dolayısıyla çareyi yurt dışı olarak

görmüşlerdir. Mesleki saygınlık ve daha iyi, eşit yaşama şansı için tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu konuya daha sonra yeniden dönülecektir.

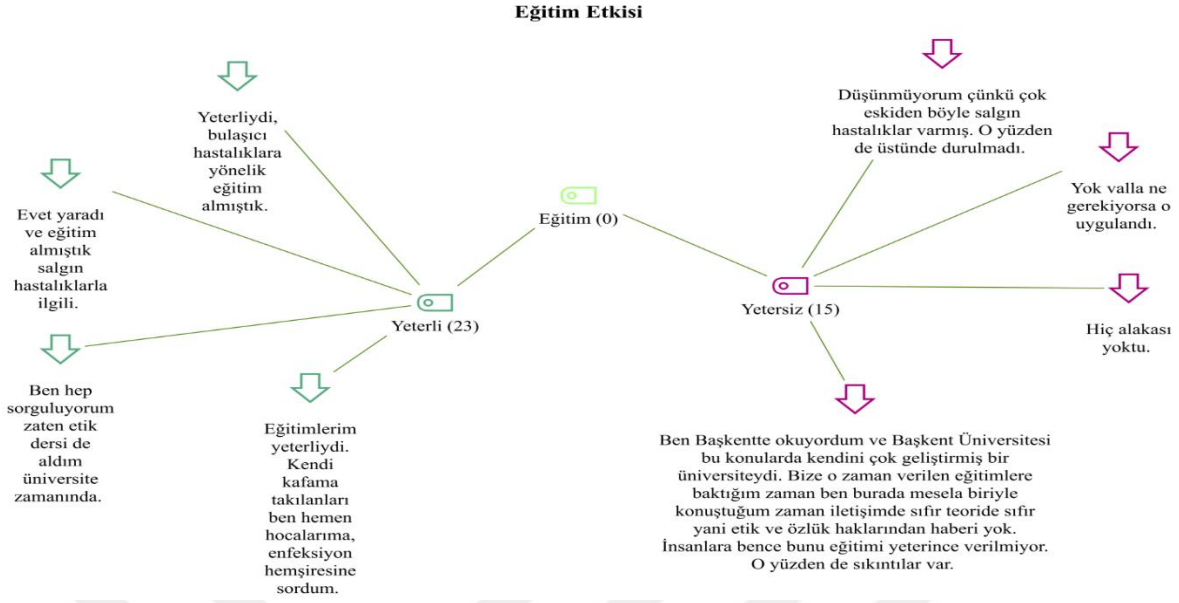
7.6.8. Eğitim Etkisi ve Hemşirelik Uygulamaları

Hemşirelerin aldıkları eğitimin salgın hastalıkları zamanlarında yeterli olup olmadığı ya da söz konusu dönemde bu eğitimlerin etkisini görüp göremediklerine ilişkin görüşleri üzerinde durulmuştur.

Şekil 139. Eğitim etkisi tek kod modeli

Eğitim zamanlarında çoğu katılımcı salgın hastalıklara ilişkin eğitim almadıklarını aldıkları zaman ise çok kısa değinildiği üzerinde durulmuştur. Çünkü salgın hastalıkların artık geçmişte kaldığına ilişkin bir görüşün hâkim olduğu o yüzden eğitim esnasında üzerinde durulmadığı ifade edilmiştir. Ancak yine de aldıkları eğitimin yeterliliği üzerinde duran katılımcılar da söz konusudur.

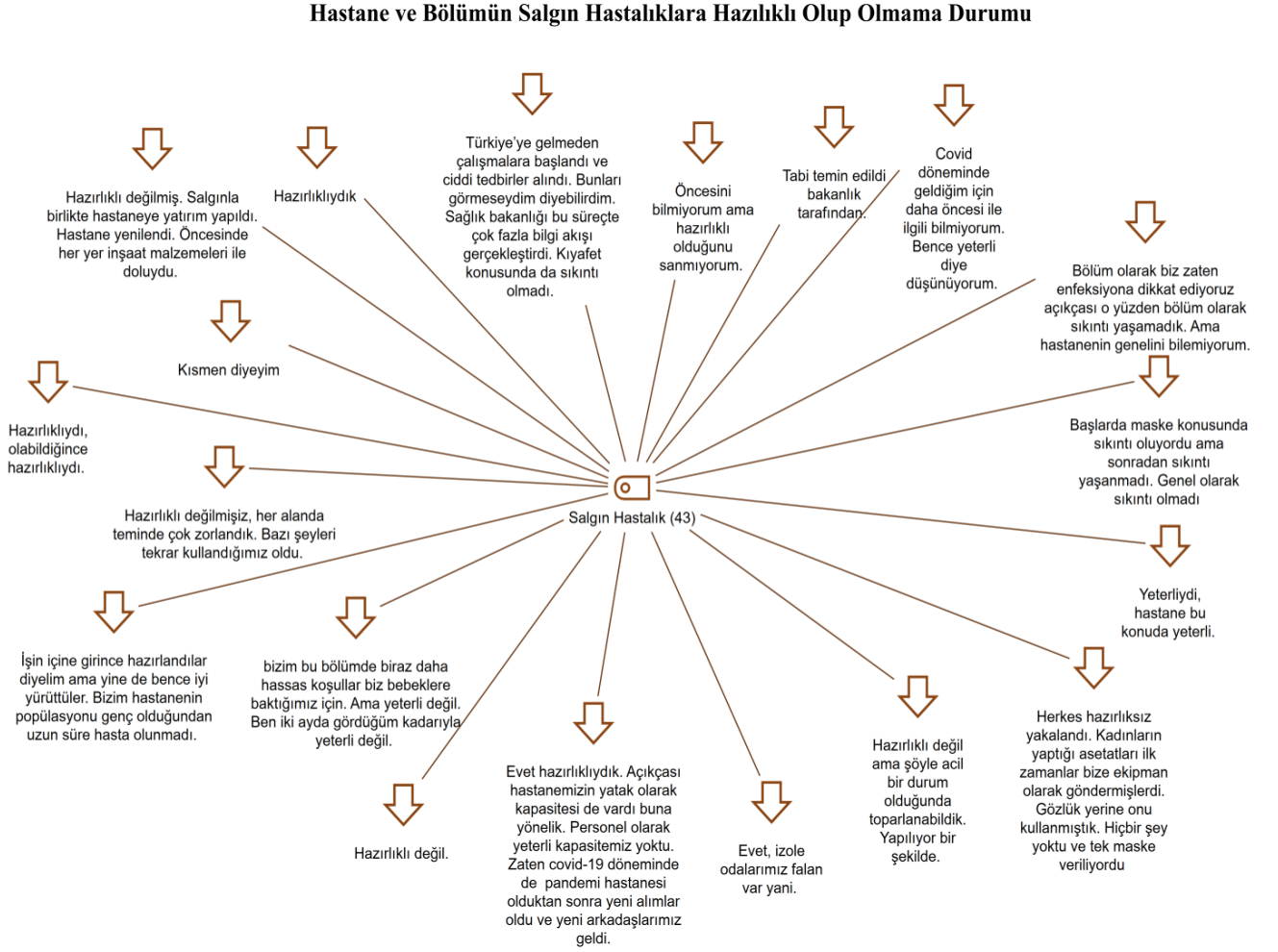
Şekil 140. Eğitim etkisine ilişkin kod alt kod modeli

Kod alt kod modeline göre yeterli olduğuna ilişkin görüşlerin çoğunlukta olduğu belirtilmiştir. Ancak yeterli şeklinde belirtilen görüşlerin genel olarak hemşirelik mesleği adına ifade edildiğini ancak salgın hastalıklar konusunda eğitim almadıklarını bunun doğal bir süreç olduğu belirtmişlerdir.

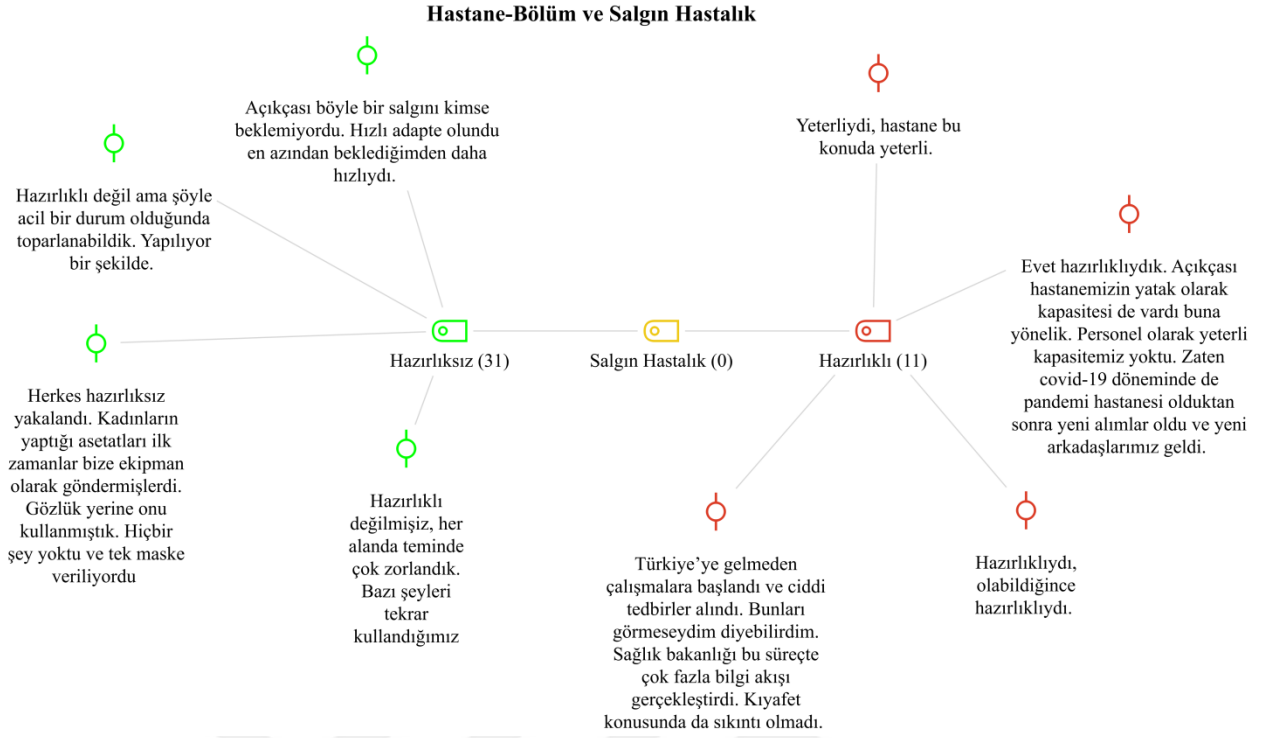
Kuhn paradigmatlar kavramını gerçekte modern bilimin tarihinin kademeli ve birikimli bir süreç olmayıp daha ziyade yeni teorilerin eskileri yıktığı ve yeni akademik düşünce alanlarının ortaya çıktığı kabul gören düşünce biçiminin ve onunla çalışan profesörlerin etkisini yitirdiği düşünce devrimlerinden biri olduğunu öne süren radikal ve oldukça devrimci bir tez öne sürmektedir (Slattery 2008: 326). Popper'a göre ise bilimsel yöntemin gerçek özü doğrulama olamaz aksine yanlışlamadır ve öyle olması gerekmektedir. İyi bir bilim bir deneme yanılma veya varsayım-çürütme sürecini içermektedir. Popper için iyi bir bilimsel teori yanlışlanabilir olan doğa dünyası ve toplumsal dünya hakkında sınanabilecek iddialar ve öngörüler geliştiren bir teoridir. Yanlışlama tanım gereği sadece bütün teorileri sürekli bir varsayım ve çürütme sürecinden geçiren açık zihinleri teşvik eden açık toplumlarda işleyebilmektedir (Slattery 2008: 371-372). Bu anlamda hemşirelerin aldıkları eğitim ile hemşire uygulamalarındaki farklılığın giderilmesi için hem Popper hem de Kuhn'un yaklaşımlarını dikkate almak önemlidir. Bunun yanı sıra bu yaklaşımların politikalar ile desteklenmesi gerekmektedir.

7.6.9. Hastane-Bölüm ve Salgın Hastalık

Çalışılan bölüm ve hastanenin salgın hastalıklara hazırlıklı olup olmadığı incelenmiştir. Bu anlamda ilk olarak tek kod modeli yapılmıştır.

Şekil 141. Hastane-bölüm ve salgın hastalık hazırlık durumu tek kod modeli

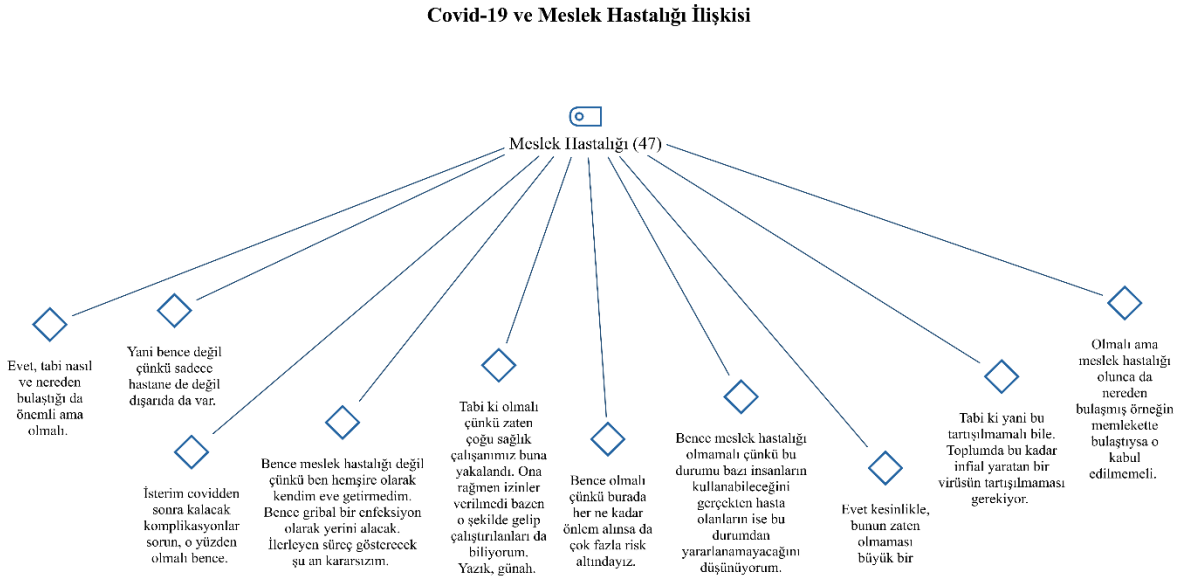

Şekil 142. Hastane-bölüm ve salgın hastalık kod alt kod modeli

Kod alt kod modelinde hemşirelerin hastanenin salgın hastalığa ilişkin değerlendirmelerinde hazırlı ve hazırlıklı olmamaya ilişkin görüşler söz konusudur. Bu görüşler ekseninde katılımcıların pandemi gibi olağanüstü koşullara hastanenin hazırlıklı olmadığı yönünde değerlendirmelerinin daha fazla olduğu görülmüştür. *İşin içine girince hazırlandılar diyelim ama yine de bence iyi yürüttüler. Bizim hastanenin popülasyonu genç olduğundan uzun süre hasta olunmadı* (Katılımcı 11). Söz konusu olan süreci o an içerisinde öğrendiklerini belirten katılımcılar mevcuttur. Bu durumun daha sonraki zamanlarda bir ön bilgi konumunda olacağı üzerinde daha önce de durulmuştu. Bunun dışında enfeksiyon konusunda oldukça hassas olan birimlerin sürece daha kolay adapte oldukları da görülmüştür. *Bölüm olarak biz zaten enfeksiyona dikkat ediyoruz açıkçası o yüzden bölüm olarak sıkıntı yaşamadık. Ama hastanenin genelini bilemiyorum* (Katılımcı 22) *Bizim bu bölümde biraz daha hassas koşullar biz beklere baktığımız için. Ama yeterli değil. Ben iki ayda gördüğüm kadarıyla yeterli değil* (Katılımcı 9) Tüm bu görüşlerin de üzerinde durduğu gibi pandemi gibi olağanüstü koşullar için düzenlemelerin yapılmasının gerekli olduğu gözlemlenmiştir.

7.6.10. Covid-19 ve Meslek Hastalığı İlişkisi

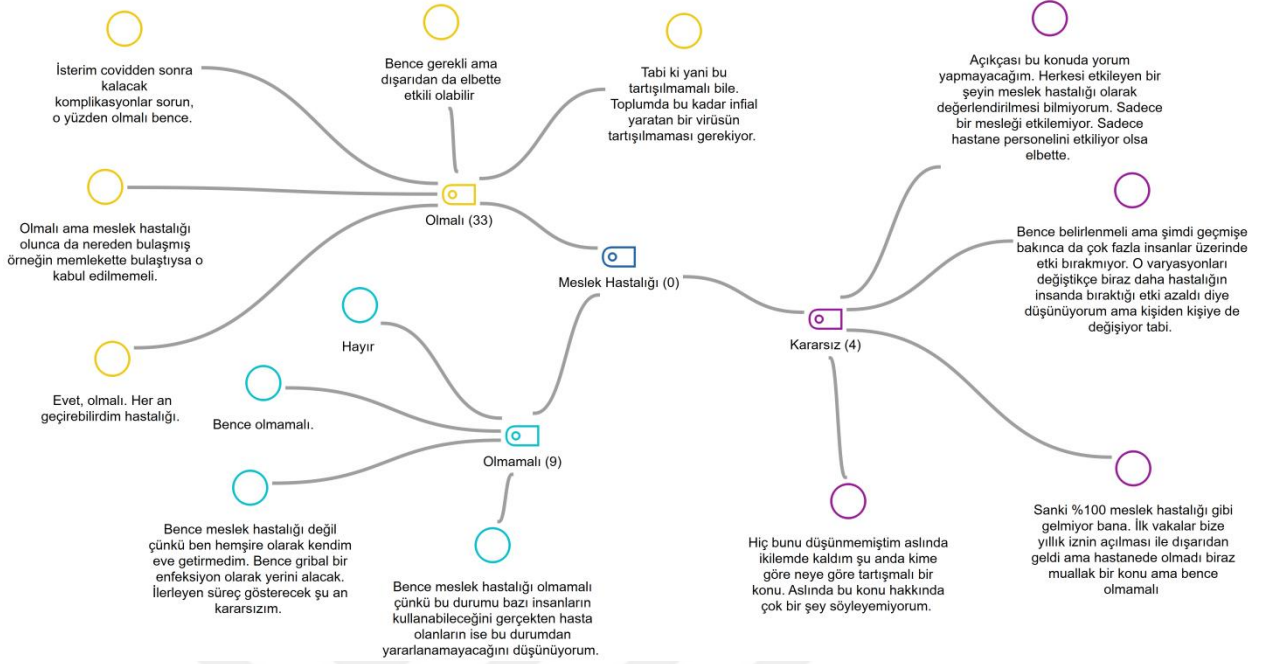
Covid-19 süreci herkes için zor bir süreç olarak tanımlanmaktadır ancak bu süreçte en ön safta yer alan hemşirelerin olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Hastalıktan dolayı pek çok sağlık çalışanı vefat etmiştir. Bu yüzden covid-19'un meslek hastalığı olup olmamasına ilişkin değerlendirmelere değinilmiştir.

Şekil 143. Meslek hastalığı tek kod modeli

Konu ile ilgili olarak öncelikle tek kod modeli incelenmiştir. Daha sonra tek kod modeli ekseninde kod alt kod modeli oluşturulmuştur.

Covid-19 ve Meslek Hastalığı

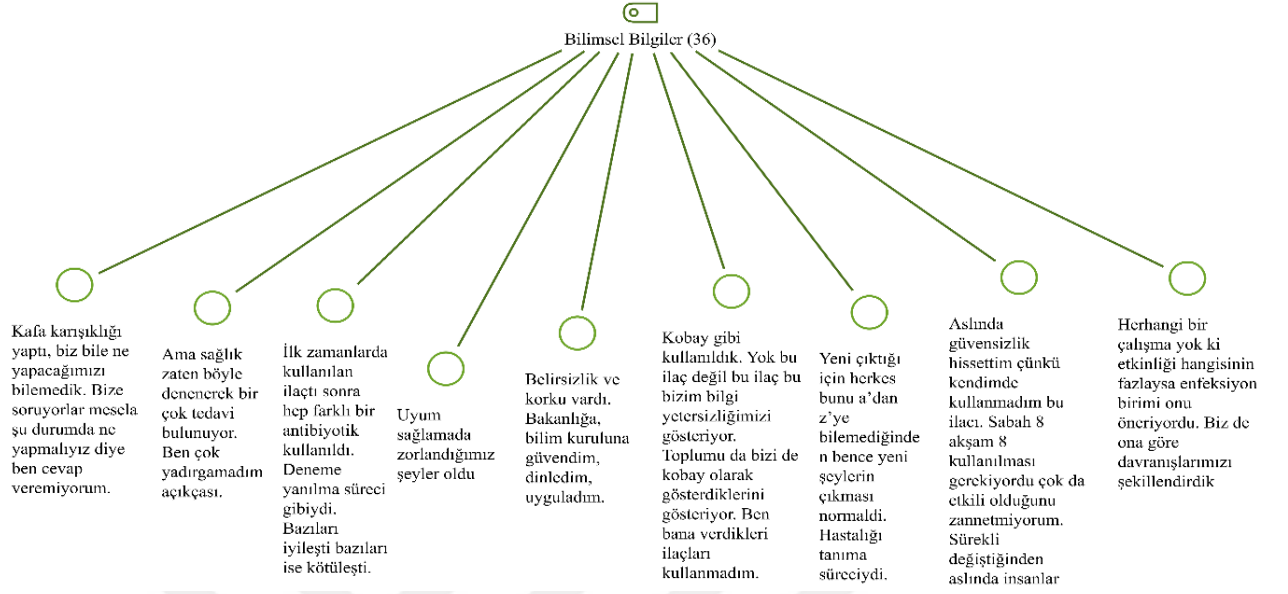
Şekil 144. Covid-19 ve meslek hastalığı kod- alt kod modeli

Meslek hastalığı ile ilintili olarak katılımcıları çoğu olmalı gerektiğini belirtmektedir. Bunun dışında olmaması ve kararsız kalması konusunda da görüşler söz konusudur. Olmasını istemeyen katılımcıların genel görüşü covid-19'un sadece hastanede değil farklı yerlerde de bulaşma durumunun olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı konu ile ilintili olarak da bazı katılımcılar kararsız kaldıklarını belirtmiştir.

7.6.11. Değişen Bilimsel Bilgilere İlişkin Uygulama ve Prosedürler

Bu dönemde yeni bir hastalık ve yeni bir salgın durumu bilimsel bilgileri de etkilemiştir. Bu bağlamda sürece ilişkin yeni uygulama ve prosedürler ortaya çıktıkça hemşirelerin sürekli bir değişim ile karşılaşmalarının yaşamlarına etkisi incelenmiştir.

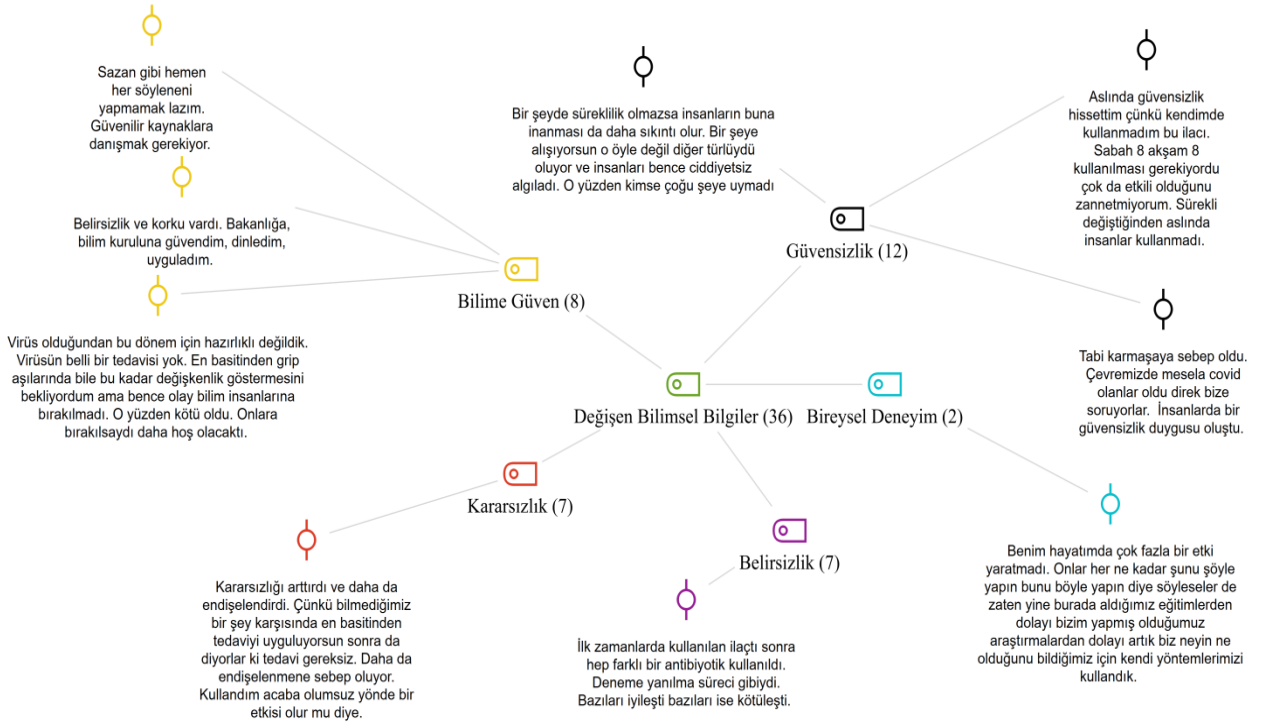
Değişen Bilimsel Bilgiler ve Uygulamalar

Şekil 145. Bilimsel bilgiler tek kod modeli

Tek kod modeli ekseninde de görüldüğü üzere söz konusu dönemde hastalığa ilişkin bilinemezlik durumunun ve tedavi yönteminin olmaması bireyleri-hemşireleri oldukça zor durumda bırakmıştır. Belirsizlik durumu korkuyu arttırmış ve aşırıya ilişkin denemeler hemşirelerin kendilerini denek gibi hissetmelerine sebep olduğundan güven duygularını zedelemiştir. Buna göre tek kod analizi bağlamında oluşturulan kod alt kod modeli oluşturulmuştur.

Değişen Bilimsel Bilgilere İlişkin Uygulama ve Prosedürler

Şekil 146. Bilimsel bilgilere ilişkin kod-alt kod modeli

Değişen bilimsel bilgilere karşı katılımcıların bilime güvendikleri, kararsızlık oluşturdukları, belirsizliğin ortaya çıkması, bireysel deneyimlere başvurulması ve son olarak güvensizlik durumu ortaya çıkmıştır. *Bende çok bir etkisi olmadı açıkçası. İlk zamanlar işte bir ilaç piyasaya sürüldü daha sonrasında işte bunu kullanılmaması gerektiğini vücutta farklı etkiler bıraktığını söylediler. Kullanan insanlarda da yan etki görüldü diye duydum ama açıkçası ben ilaç kullanmadığımdan bir etki olmadı* (Katılımcı 9) Bireylerin bireysel deneyimleri dikkate alındığında aşuya ilişkin güven sorununun olduğu gözlemlenmiştir. Bu süreçte farklı etkenlerin de olduğunu belirtmek gerekmektedir. *Herhangi bir çalışma yok ki etkinliği hangisinin fazlaysa enfeksiyon birimi onu öneriyordu. Biz de ona göre davranışlarımızı şekillendirdik* (Katılımcı 20) Söz konusu dönemde enfeksiyon biriminin oldukça etkin ve önemli bir rol üstlendiğini belirtmek gerekmektedir. Sürece ilişkin bilginin azlığı enfeksiyon biriminin yönlendirme çalışmalarıyla hemşirelere bir perspektif sunmaktadır. *Bazı şeyleri araştırmaya yöneltti. Sadece bir veriye değil birçok kaynağa bakmaya yöneltti* (Katılımcı 31) Bu dönemin farklı bir avantajı ise katılımcının da üzerinde durduğu gibi araştırma yapmaya ve eleştirel değerlenmeye olan yönelimdir. Bunun dışında daha önceki pandemi dönemleri ya da tedavi süreçlerinde olduğu gibi

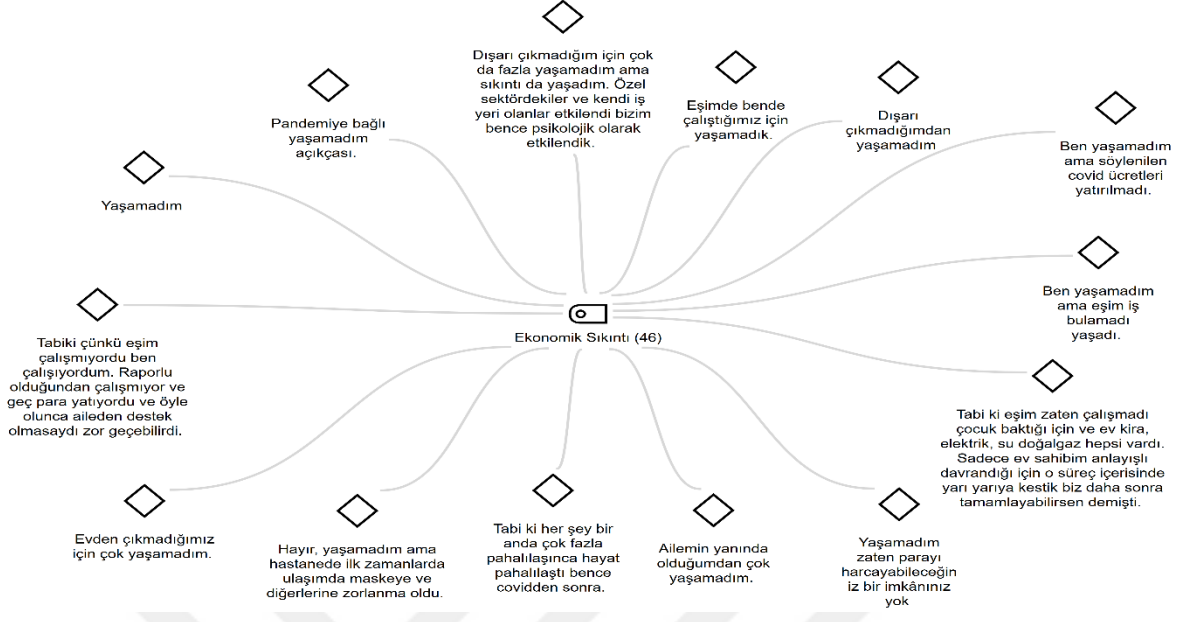
bilime olan güven durumu da söz konusudur. *Beklenen bir süreçti. Bir ilacın kullanılabilmesi için yılların geçmesi gerekiyordu zaten* (Katılımcı 38)

Aşının bulunmasına kadar olan geçen zamanda kullanılan ilaçlar ve sonraki zamanda aşılarda bulunması ve hangi aşının daha güvenilir olduğuna yönelik belirsizlik durumu hemşirelerin tedavi yöntemlerini de etkilemiştir. *Etiğe aykırı oldu açıkçası doğru olduğunu düşünüyorsun yapıyorsun bir ay sonra o değilmiş oluyor. Yaptığın şey yanlış oluyor. Bu da kendine olan saygını yitiriyorsun* (Katılımcı 32) Söz konusu olan bu durum hastalarla olan iletişimlerini de etkilemiş ve güvensizlik durumunu ortaya çıkarmıştır. *Güvensizlik yaratıyor. Ben mesela aşı olmak için bir sene bekledim. Çünkü sürekli değişiyor. Bu da aslında haklı bir durum çünkü çok yeni. Kimse ne olacağını bilmiyor* (Katılımcı 33) Bireylerde oluşan belirsizlik ve korku durumu bilimsel yöntemlere yönelik bakış açısını etkilediğinden hemşireler süreci deneme ve yanılma şeklinde değerlendirerek ilaçların-aşıların ilk onlara uygulanmasının kendilerini denek olarak hissetmelerine sebep olmuştur.

7.6.12. Ekonomik Sorunlar ve Ekonomik Sıkıntı

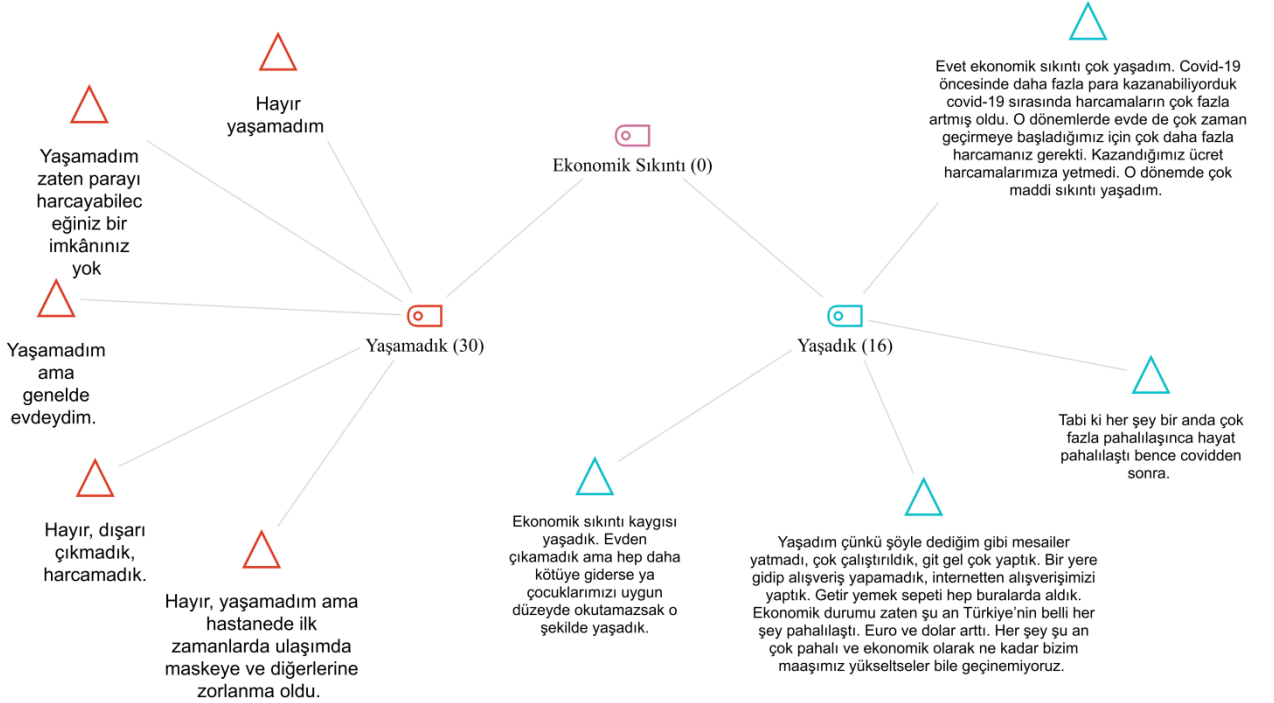
Bu dönemde çalışma durumlarında değişim söz konusu olmuştur. Öncelikli değişimlerden ilki çalışma ortamı eve taşınmıştır. Üstelik pek çok insan çalışamamıştır. Hemşireler süre içinde çok fazla çalışmışlar maaşlarını almışlar ancak ödemelerini geç aldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca maaşlarının da kendileri için yetersiz olduklarını ifade etmişlerdir.

Covid-19 Süreci ve Ekonomik Sıkıntı

Şekil 147. Ekonomik etkenlere ilişkin tek kod modeli

Ekonomik Sorunlar ve Ekonomik Sıkıntı

Şekil 148. Ekonomik etkenlere ilişkin kod alt kod modeli

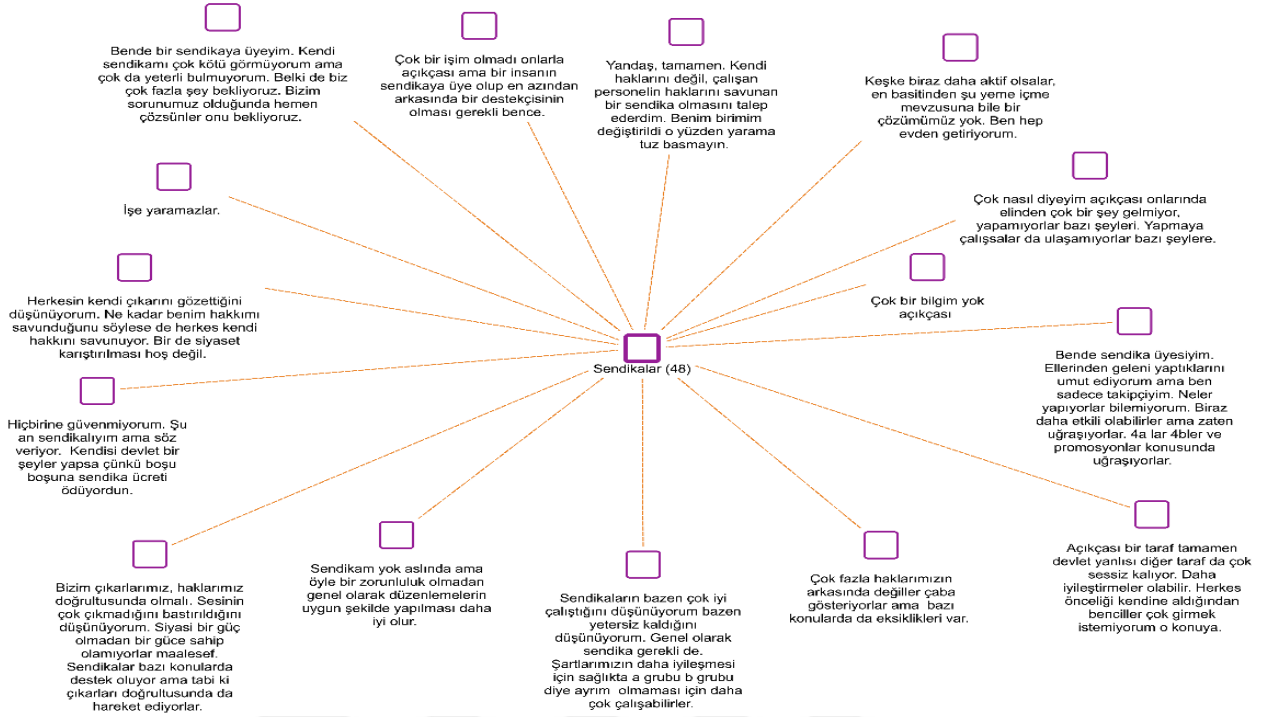
Bu süreçte hemşirelerin çoğu ekonomik sıkıntı yaşamadığını belirtirken ekonomik sıkıntı yaşayan hemşirelerin sayısı da oldukça fazladır. Ekonomik sıkıntı durumunun

covid-19 dönemi öncesinde de var olduğunu belirten katılımcılar da söz konusudur. Bu anlamda söz konusu olan süreç ekseninde ekonomik sıkıntıyı hem kendileri hem de diğer meslek çalışanları açısından da değerlendirmişlerdir. Simmel (2009: 161) yoksullar sadece yoksul değildirler aynı zamanda yurttaşlardır ve bu sıfatla da yasanın bütün yurttaşlara verdiği haklardan ve devletin yoksulluklara yardım etme yükümlülüğünden paylarını almaktadırlar görüşü üzerinde durmaktadır. Bu anlamda hemşirelerin mutluluk düzeyleri ile ekonomik sıkıntı yaşama durumunun ilişkili olduğu gözlemlenmiştir.

7.6.13. Sendikalar ve Hemşireler Yönelik Etkisi

Covid-19 dönemi hemşirelerin gündelik ve mesleki yaşantılarını etkilemiştir. Oldukça ağır koşullar altında çalışmak zorunda kalan hemşireler bu dönemde yaşadıkları zor koşulların üstesinden gelmek adına sendikaların varlığından destek almaya çalışmışlardır. Her birey için yapabilirliklerin sağlanması gerektiği düşünüldüğünde farklı bir ifade ile bütünün değil bireyin öncelendiği bir yaşam formunda risk zamanlarının daha eşitlikçi bir şekilde olacağı düşünülmektedir. Devlet aracılığıyla sağlanamayan hakların sendikalar vasıtasıyla bir hak arayışına dönüşmesi durumu da bu yüzden ön plana çıkmaktadır. En temel ihtiyaçların bile sağlanamadığı zamanlar dikkate alındığında sendikaların gerekli olduğu düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak söz konusu sendikalara ilişkin bakış açısı gereklilik mecburiyetini oluşturmaktadır. Çünkü aslında hemşirelerin sendikalara ilişkin görüşleri incelendiğinde bir güven eksikliği durumunun yanı sıra aslında haklarını tam olarak savunamadıklarına ilişkin bakış açıları ön plana çıkmaktadır. Sendikaların covid öncesi ve sonrası dönemdeki varlığı ekseninde değerlendirmeler yapılmıştır. Katılımcıların sendikaların varoluşuna dair görüşleri ile onlardan beklentileri ele alınmıştır.

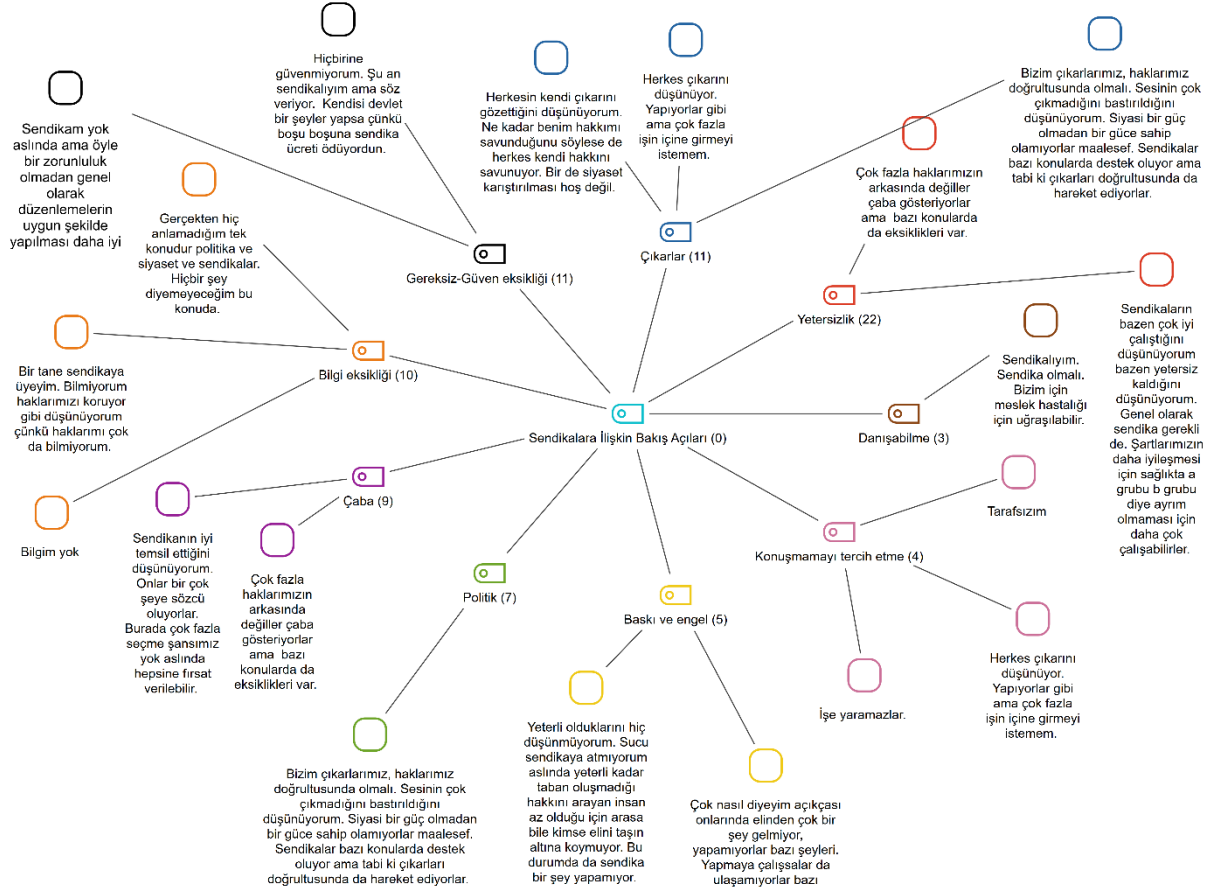
Sendikalara İlişkin Bakış Açısı

Şekil 149. Sendikaların varlığına ilişkin tek kod modeli

Sendikaların varlığına ilişkin görüşler incelendiğinde sendikaların varlığın gereksiz bulan katılımcıların yanı sıra onların varlığı ekseninde haklarını savunabildiklerini belirten katılımcılarda vardır. Ayrıca sendikalar ile ilgili bilgisi olmayan ya da bu konu ile ilgili konuşmak istemeyen katılımcılarda vardır.

SENDİKALARA İLİŞKİN BAKIŞ AÇILARI

Şekil 150. Sendikalara ilişkin bakış açıları kod-alt kod modeli

Bu modele göre hemşirelerin sendikalara ilişkin bakış açıları kendi çıkarlarını dikkate alma (çıkarlarını gözetme), siyasi bir güç ile hareket etme (devlet yanlısı, tamamen politik), baskı ve engel, bilgi eksikliği, yetersizlik, konuşmayı tercih etmeme, çaba (çaba gösterme, ellerinden geleni yapma), danışabilme-danış alma, gereksiz ve güven eksikliği şeklinde kodlanmıştır. Hemşirelerin çoğu sendikaların yetersizliğini vurgulamakla birlikte sendikaların ellerinden geleni yaptıklarını, çaba gösterdiklerini ancak genellikle politik engellerle karşılaştıklarını ya da kendi çıkarlarını dikkate aldıklarını belirtmişlerdir. Bu yüzden de güven eksikliği ve sendikaların gereksiz olduğuna ilişkin görüşleri söz konusudur. Tüm bunların yanı sıra katılımcıların sendikalar ile ilgili bilgi eksiklikleri olduğu ve bu konu ile ilintili olarak konuşmayı tercih etmedikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca sendika ve politika ilişkisi yüzünden de böyle bir tercihin söz konusu olduğunu belirtmek gerekmektedir.

-Kendi Çıkarlarını Dikkate Alma (Çıkarlarını Gözetme)

Hemşirelerin sendikalara yönelik görüşleri incelendiğinde, genel olarak hepsinin sendikaların kendi çıkarlarını ön plana çıkardığına yönelik bakış açılarını vurguladığı görülmektedir. Farklı güçler ve farklı ötekileştirme biçimleri bireylerin yaşamlarını etkilemekte, fark edilmeyen yapı ve mekanizmaların mümkün olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çoklu toplumsal ilişkiler ve kesişen güç ilişkileri çıkar çatışmasına neden olmaktadır. Kesişen çıkarlar ise pek çok eşitsizlik biçimlerini yeniden üretmektedir.

Açıkçası bir taraf tamamen devlet yanlısı diğer taraf da çok sessiz kalıyor. Daha iyileştirmeler olabilir. Herkes önceliği kendine aldığından benciller çok girmek istemiyorum o konuya. (Katılımcı 42)

Kendi çıkarları doğrultusunda, benim haklarımı savunmayan sendikalar hepsi ve evet üyeyim ve diğer sendikalarda benimki de kendi çıkarı için çalışan topluluklar. Değiştirilmesi gerekir. (Katılımcı 48)

Siyasi alanda yer alan çatışmalar sendikalara da yansımakta ve dolayısıyla sağlık eşitsizliklerini pekiştirmektedir. Bu anlamda devlet-sendika-çalışan ilişkilerinin incelenmesi gerekmektedir. Sendika ilişkilerini aydınlatmanın yolu ise sendikaların yani temsil ettiği üyelerinin ve sendikanın çalışma yönteminin ayrı bir şekilde ele alınması ve çalışan hedeflerinin incelenmesidir (Gökçe, 2021: 668). Söz konusu olan hedeflerin politik bir tavırdan ayrıştırılması önemlidir. Çünkü hemşirelerin yaşamlarında etkili olan bu tavır pek çok düalizmin hem sebebi hem de sonucunun göstergesidir. Üstelik insan hakları ve yurttaşlık hakkı ile de çatışmaktadır. Bu çatışmayı etkileyen iç ve dış faktörlerin mikro ve makro boyutları kesişimsellik ekseninde ele alınmalıdır. Böylelikle çoklu eşitsizlik biçimlerinin nedenlerini anlamlandırmak ve bu ekseninde insan onurunu dikkate alan bir tavır geliştirmek gerekmektedir.

-Siyasi Bir Güç ile Hareket Etme (Devlet Yanlısı, Tamamen Politik)

Sendikaların çıkarları ekseninde hareket etmesi ve siyasi güç ekseninde hareket etmesi birlikte ele alınması gereken ilişkili durumlardır. Katılımcıların çoğu iki temel faktörü eş zamanlı dile getirmektedirler.

Herkesin kendi çıkarını gözettiğini düşünüyorum. Ne kadar benim hakkımı savunduğunu söylese de herkes kendi hakkını savunuyor. Bir de siyaset karıştırılması hoş değil. (Katılımcı 15)

Ben bir sendikaya da üyeyim ama bir hükümet yanlısı var bir de hükümet tersi bir politika izleniyor. Biz onların altında onlar ne diyorsa onu yapıyoruz. Çok açıkçası sendikaya güvenmiyorum. (Katılımcı 19).

Kamu görevlisi sendikal örgütlenmelerinin siyaset ilişkisinin nedenlerini iki grupta inceleyebilmek mümkündür. Birinci grubu hak ve menfaatlere dayalı olarak gelişen ve karşılıklı etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkan nedenler oluşturmaktadır. Siyaset kurumunun kamu görevlilerine ilişkin yönetsel sürecin belirleyicisi durumunda olmaları böyle bir ilişkinin kaçınılmaz olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sendikaların siyaset ile ilişkisini belirleyen diğer bir unsur da siyasi ve ideolojik gerekçelerle açıklanabilir. Üyelerin sahip oldukları felsefi inançlar ve buna bağlı olarak gelişen siyasal tutumlar bunlarla uyumlu yaklaşımlara sahip olan sendikaların tercih edilmesine neden olabilmektedir (Özaydın ve Han, 2014: 61).

-Baskı ve Engel

Sendikaların çıkarları ekseninde hareket etmesi ve de politik bir gücün etkisi ekseninde şekillenmesi durumu hem sendikalar hem de hemşireler üzerinde baskı ve engel durumunu ön plana çıkarmaktadır. Hemşirelerin haklarını korumak ve geliştirmek için devlet müdahalesi olmaksızın hareket etmesi gereken sendikalar ve sendika demokrasisi, sendika hürriyeti kavramı ile paralellik göstermektedir. Sendika hürriyetinin hukuki yönünün ağır basmasına karşın sendika demokrasisi sosyal siyaset, sosyoloji ve siyaset ile ilgilidir (Öztürk, 2013: 280).

Bizim çıkarlarımız, haklarımız doğrultusunda olmalı. Sesinin çok çıkmadığını bastırıldığını düşünüyorum. Siyasi bir güç olmadan bir güce sahip olamıyorlar maalesef. Sendikalar bazı konularda destek oluyor ama tabii ki çıkarları doğrultusunda da hareket ediyorlar. (Katılımcı 1)

Çok nasıl diyeyim açıkçası onların da elinden çok bir şey gelmiyor, yapamıyorlar bazı şeyleri. Yapmaya çalışsalar da ulaşamıyorlar bazı şeylere. (Katılımcı 23)

Bir sivil toplum kuruluşu olan sendikaların temel amacı üyelerinin hak çıkarlarını korumak olsa da tek ve en önemli amaçları bu değildir. Üyelerinin istek ve amaçlarını önemseyen onlara ve görüşlerine değer veren, şeffaf, açık, net, sorgulanabilen, eleştiriye açık bir sendikal yapı arzu edilen ve olması gereken bir yapıdır (Öztürk, 2013: 283). Bu anlamda sendikaların ve sendikalara yönelik baskı ve engel faktörünün yerine

“destekleyici” bir tavrın vurgulanması gerekmektedir. Bu yüzden de öncelikle sendikalara yönelik bilgi eksikliğini giderilmesi gerekmektedir.

-Bilgi Eksikliği

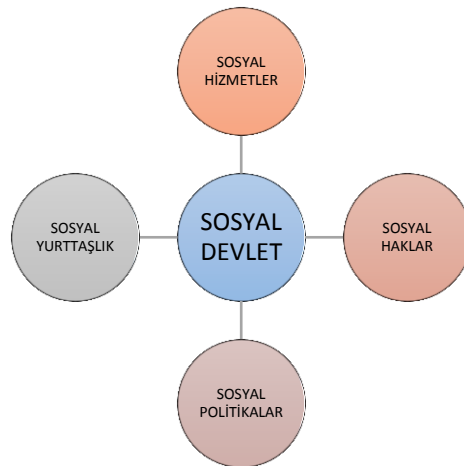
Katılımcılar sendikalar ile ilgili konuşmamayı tercih ettiklerinde vurguladıkları temel nokta sendikalara yönelik bilgi eksikliğidir. Hemşirelerin ayrıca sendika ekseninde politika ilişkisine değindikleri de gözlemlenmiştir. Ayrıca sendikaların haklarını korumalarına ilişkin bilgi eksikliği olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Ben özelde çalıştığım için bizde sendika yoktu. Ben buraya geldiğimde sendika olayını anladım. Yine insanların haklarını savunmaya çalışıyorlar ama bence yetersiz çünkü elinden gelen her şeyi yapmadıklarını görüyorum ben. Biraz daha uğraşıp çaba gösterebilirler daha da düzelebilir. (Katılımcı 8).

Gerçekten hiç anlamadığım tek konudur politika ve siyaset ve sendikalar. Hiçbir şey diyemeyeceğim bu konuda. (Katılımcı 13)

Bir tane sendikaya üyeyim. Bilmiyorum haklarımızı koruyor gibi düşünüyorum çünkü haklarımızı çok da bilmiyorum. (Katılımcı 21)

İş sağlığı ve güvenliği ekseninde hemşirelerin sendikalara yönelik bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bireylerin hem sağlıklarına hem de çalışma koşullarına ilişkin güvenliklerine yönelik kanunlar çerçevesinde var olan haklarını bilmeleri ve bu haklarını korumalarına ilişkin düzenlemelere başvurabilmeleri sosyal devlet ilkesi ve insan hakları ile ilintilidir.

Şekil 151. Sosyal devlet

İnsan hakları, insan ve hak kavramları üzerine inşa edilmiştir. İnsanın maddi ve manevi gelişimiyle insan onurunun korunmasını esas almaktadır. İnsanın salt insan olması nedeniyle öznesi olduğu ve doğuştan kazandığı; vazgeçilmez, dokunulmaz ve devredilmez temel hak ve özgürlüklerin tümüdür. İnsan hakları bir bütünlük arz eder: İnsan hakları, evrensel, birbiriyle bağımlı, evrimci, karşılıklı ilişkili ve bütünseldir. İnsan hakları arasında hiyerarşi söz konusudur. Belirtelim ki çalışma hakkı bu bütünselliğin bir parçasıdır. Aynı zamanda diğer insan haklarını etkileyen sosyal ve ekonomik temelli haktır. Çalışma hakkıyla yaşama hakkı arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. İşsizliğe karşı koruma, insan haysiyet ve onurunu koruyacak bir gelir ile hayatını idame ettirmek her insan için vazgeçilmez bir temel haktır (Kaya ve Yılmaz, 2016: 57).

-Yetersizlik

Sendikaların çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, politik güç ekseninde şekillenmesi, baskı ve engel faktörünün etkisi sendikaların yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

Çok yetersiz kaldı, koruyamadı. Planlama yapmadılar, yanımızda olmadılar. En azından yemeklerimiz güzel gelebilirdi. Gece çorbası vardı. Belediyenin verdiği akşam nöbetçi arkadaşlar sıcak bir şeyler içiyorlardı, onu kaldırdılar. Muhtemelen parti olaylarından dolayı arada sandviç dağıtıyorlardı, onu kaldırdılar. Biz çok aç kaldık. (Katılımcı 3)

Bazı konularda yeterli bazılarında yetersiz bence. Özellikle bizim haklarımız konusunda ben kendi üye olduğum sendikanın herhangi bir sıkıntı yaşadığımda ben kafamda soru oluştuğu takdirde sorabiliyorum. Sorularımın cevabını alabiliyorum. Ama özellikle bazı şeylerde süreç biraz yavaş ilerliyor. Sendikaların biraz daha hızlanmasını beklerim. Mesela son zamanlarda yaşadığımız banka promosyonu, artık birçok şehirde çözülmüş olan bir problem. Bazı şehirler bunu çözmüş olabilir bu dava süreçlerinden dolayı olabilir o süreci tam bilmiyorum. İçinde de olmadığım için çok kimseye de bunun şeyini bildirmek istemem ama biraz daha hızlanabilir. Bir problemin çözülmesini aylarca beklememeliyiz bence. (Katılımcı 7)

Bilmiyorum ya bir sendikaya bağlıyım ama aktif olarak bire bir yardımını gördünüz mü dersiniz bence görmedik. Bence aktif değiller, istediklerini alamıyorlar,

yapamıyorlar. Tamamen yüzde yüz çalışanlarla ilgili bizi savunamıyorlar diye düşünüyorum. (Katılımcı 26)

Katılımcılar sendikaların plansız olduklarını, en temel ihtiyaç olan yemek yeme ihtiyacı konusunda bile pasif konumda bulduklarını bu durumda bile politik unsurların etkin olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Danışılma konusunda oldukça önemli olan sendikaların çözüm konusunda yeterince aktif olmadıkları ya da sürecin yavaşlığı vurgusunun yanı sıra son zamanlarda gündemde olan promosyon konusunda ve dava süreçlerinde daha hızlı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Sosyal politikalar hukuki düzenlemelerle ilişkilidir ve karşılaşılan ya da karşılaşılması olası riskler (sosyo-kültürel ekonomik politik vb.) karşısında hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu anlamda sendika özgürlüğü ve güvencesi, sendikaların temel fonksiyonları ekonomik siyasal ve sosyal olmak üzere üç alanda yoğunlaşmaktadır. Bu fonksiyonların yerine getirilmesi için gerekli olan ilk adım örgütlenmedir. Sendika özgürlüğü iki açıdan sosyal politikaları etkiler; birincisi kendi kendine yardım örgütleri olan sendikalar ekonomik değerlerin adaletli ve eşit bir şekilde paylaşılmasına yol açarlar ikincisi ise hükümetlerin sosyal politikalarını örgütlü güçleriyle şekillendirmeye çalışırlar. Bu iki açıdan örgütlenme önem kazanmaktadır (Yorgun, 2013: 369).

-Konuşmayı Tercih Etmeme

Hemşireler sendikaların politik çağrışımından dolayı konuşmamayı tercih etmişlerdir. Bu durumun hem kendileri hem de çalıştıkları kurum açısından onları zor durumda bırakacağını düşündükleri gözlemlenmiştir.

Herkes çıkarını düşünüyor. Yapıyorlar gibi ama çok fazla işin içine girmeyi istemem. (Katılımcı 4)

İşe yaramazlar. (Katılımcı 16)

Sendikaların işlevsizliği dolayısıyla konuşmamayı tercih eden katılımcılar da söz konusudur. Sendikalar, faaliyet gösterdikleri ülkenin sosyo-ekonomik, siyasi, tarihi ve kültürel özelliklerinden doğrudan etkilenen örgütler oldukları çoğu zaman bu etkiden dolayı da engellenmektedirler (Hekimler, 2015: 129). Bu engellenmiş durumu ise hem sendikaları hem de onlara üye olanları çoğu zaman olumsuz etkilemektedir. Bireylerinin haklarını koruma ve geliştirme odaklı olan sendikaların bireyleri sessizleştirdikleri

görülmektedir. Bu durum içerisindeki en önemli etken ise politik etkenlerin yarattığı baskı unsurlarıdır. Sendikalar üzerindeki bu baskı unsurlarının kaldırılması gerekmektedir.

-Çaba (Çaba Gösterme, Elllerinden Geleni Yapma)

Katılımcılar sendikaların yetersiz olduklarını ancak yine de çaba gösterdiklerini de belirtmişlerdir. Bu anlamda sendikaları etkileyen faktörlerin olduğu görülmektedir.

Bende sendika üyesiyim. Elllerinden geleni yaptıklarını umut ediyorum ama ben sadece takipçiyim. Neler yapıyorlar bilemiyorum. Biraz daha etkili olabilirler ama zaten uğraşıyorlar. 4alar 4bler ve promosyonlar konusunda uğraşıyorlar. (Katılımcı 6)

Bir şeyler yapıyorlar çabaları var. Çomü'ye gelince sendikaya üye oldum. Muthuyum açıkçası. Bana devlet maddi yardım yapıyor ama az da olsa oradan bir şey geliyor ve bu beni rahatlatıyor. Pandemiden sonra daha çok faaliyette bulunmaya çalıştılar. Söylemlerinin boş olmaması güzel bir şey. (Katılımcı 17)

Sendikaları etkileyen faktörleri dış ve iç faktörler şeklinde ayırmak mümkündür. Sendikaların demokratik mücadele geleneğinin zayıf olması ve devletten bekleme alışkanlıklarının güçlü olması, iş güvencesizliği, işverenlerin ve iktidarların sendikasızlaştırma politikaları ve uygulamaları, toplumsal güvensizlik ve alternatif dayanışma şekilleri, kanunların yetersizliği ve sınırlılığı başlıca dışsal nedenler arasındadır (Hekimler, 2015: 127). Sendikaların izledikleri geleneksel politikalar, sendika içi demokrasi zafiyeti, sendikalar ile siyaset arasındaki ters yönlü ilişki içsel faktörlerdir (Hekimler, 2015: 142-148).

-Danışabilme-Danış Alma

Katılımcılar sendikalara herhangi bir problem ile karşılaştıklarında danışabildiklerini belirtmişlerdir. Özellikle hukuki boyutta sendikaların katılımcılara avukat sağlamaları katılımcılar için önemlidir.

Sendikalıyım. Sendika olmalı. Bizim için meslek hastalığı için uğraşılabilir. (Katılımcı 10)

Sendikaların bazen çok iyi çalıştığını düşünüyorum bazen yetersiz kaldığını düşünüyorum. Genel olarak sendika gerekli de. Şartlarımızın daha iyileşmesi için

*sağlıkta a grubu b grubu diye ayırım olmaması için daha çok çalışabilirler.
(Katılımcı 11)*

Katılımcıların sendikaların covid-19'un meslek hastalığı olması için uğraşmaları beklentisi söz konusudur. Bunun yanı sıra sendikanın gerekliliği, özlük haklarına yönelik iyileşme vurgusu üzerinde durulmaktadır. Hemşirelerin özlük haklarında var olan eşitsizlik biçimleri pek çok ayrıma sebep olmaktadır. Özellikle kadrolu ve sözleşmeli ayrımı üzerinde duran hemşireler şartlarının iyileştirilmesini talep etmektedir. Bu bağlamda sendikalara danışabildiklerini belirtmektedirler.

-Gereksiz ve Güven Eksikliği

Sendikalara danışabilme vurgusunun yanı sıra çoğu katılımcının daha önce de vurgulandığı üzere sendikalara ilişkin güven eksikliği olduğu görülmektedir. Çünkü sendikaların kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu ve politik bir tavır benimsedikleri ya da bu politik tavır yüzünden engellendiklerini belirtmişlerdir. Bu durum da sendikaların işlevsizliğini ve dolayısıyla da sendikalara yönelik güven eksikliğini ortaya çıkarmaktadır.

Sendikacılık Türkiye'de yanlış. İşçinin yerinde olan bir sendikacılık faaliyeti Türkiye'de maalesef yok tamamen politik bir soygun üzerine dönen yani kaynakların yöneten insanlar tarafından boşaltıldığı işçinin istismar edildiği bir hak ve talebin gerçekleşmediği sistemlerle bu iş olmaz. Ben cumhurbaşkanı olsam kapatırım. Tabi ki iyi sendikalar var mesela bizim öğrenciyken olan bir derneğimiz vardı. Şu an o ekipten olan arkadaşlarım yeni bir sendika açtılar bakıyorum o kadar güzel işler ki ara ara konuşuyoruz hatta beni de davet ediyorlar. Ben şu an istemiyorum biraz da kendimde o motivasyonu görmüyorum. Biraz kişisel bir sebep ama yani iyi işler yapanlar var onları ayıklamak lazım ama şu an kamu israfı gibi. Güya bir şeyler yapıyorlar ama içini tamamen boşalttıkları her gün haberlerde görüyoruz şu yolsuzluklar yapılmış, şu rüşvetler alınmış. Sendikacılık torpil sisteminin çalıştığı bir şey olmuş. Gelişmiş ülkelerde konuşulan şeyler değil ama maalesef işte gelişmemiş ülke olarak hala konuşuyoruz. (Katılımcı 5)

Sendikaların politik bir tavır içermeksizin bireylerin izah etme biçimlerini dikkate alarak liyakat ekseninde hareket etmesi gerekmektedir.

Katılımcıların en çok üzerinde durdukları noktaları keşfedebilmek açısından kelime bulutu oluşturulmuştur.

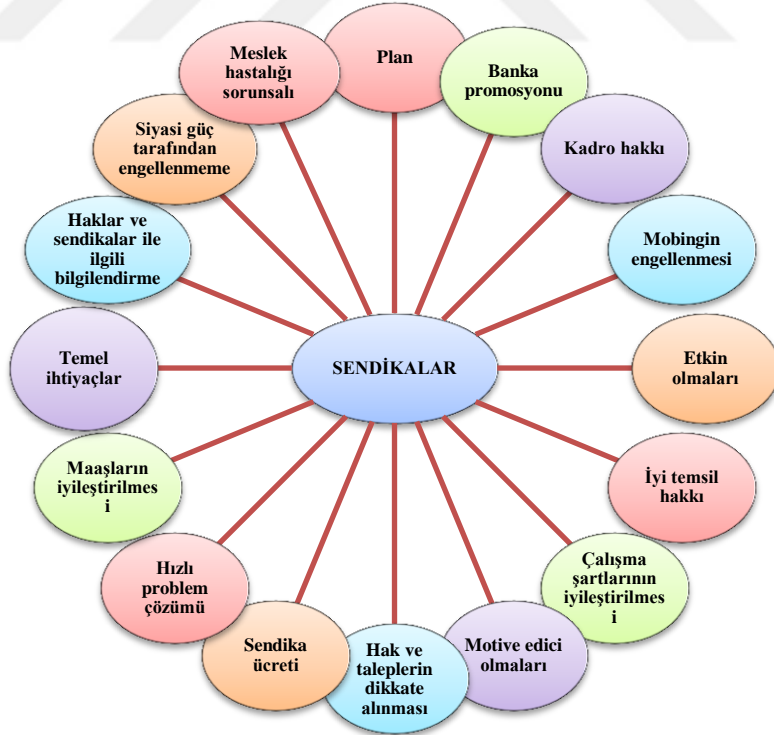

Şekil 152. Sendikaların varlığına ilişkin kelime bulutu

Yukarıdaki kelime bulutunda koyu ve daha büyük vurgulu olan kelimelerin en çok tekrar eden kelimeler olduğunu belirtmek gerekmektedir. ‘Bir’ kelimesine ilişkin olan söz konusu vurgu ise katılımcıların çoğunun cümleye ‘bir sendikaya üyeyim’ şeklinde başlamasından kaynaklanmaktadır. Bu ekseninde katılımcıların çoğunun sendika üyesi olduğunu ancak dahil oldukları sendikalar hakkında bilgi vermediklerini belirtmek gerekmektedir. Kelime bulutu incelendiğinde sendikaya üyelik, yetersizliğe ilişkin vurgu söz konusudur. Genellikle kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerine ilişkin ortak bir görüş söz konusudur. *Bazı konularda yeterli bazılarında yetersiz bence. Özellikle bizim haklarımız konusunda ben kendi üye olduğum sendikamızın herhangi bir sıkıntı yaşadığımda ben kafamda soru oluştuğu takdirde sorabiliyorum. Sorularımın cevabını alabiliyorum. Ama özellikle bazı şeylerde süreç biraz yavaş ilerliyor. Sendikaların biraz daha hızlanmasını beklerim. Mesela son zamanlarda yaşadığımız banka promosyonu, artık birçok şehirde çözülmüş olan bir problem. Bazı şehirler bunu çözmüş olabilir bu dava süreçlerinden dolayı olabilir o süreci tam bilmiyorum. İçinde de olmadığım için çok kimseye de bunun şeyini bildirmek istemem ama biraz daha hızlanabilir. Bir problemin çözülmesini aylarca beklememeliyiz bence. (Katılımcı 7)*

Sendikacılık Türkiye’de yanlış. İşçinin yerinde olan bir sendikacılık faaliyeti Türkiye’de maalesef yok tamamen politik bir soygun üzerine dönen yani kaynakların yöneten insanlar tarafından boşaltıldığı işçinin istismar edildiği bir hak ve talebin gerçekleşmediği sistemlerle bu iş olmaz. Ben cumhurbaşkanı olsam kapatırım. Tabi ki iyi sendikalar var mesela bizim öğrenciyken olan bir derneğimiz vardı. Şu an o ekipten olan arkadaşlarım yeni bir sendika açtılar bakıyorum o kadar güzel işler ki ara ara konuşuyoruz hatta beni de davet ediyorlar. Ben şu an istemiyorum biraz da kendimde o motivasyonu görmüyorum. Biraz kişisel bir sebep ama yani iyi işler yapanlar var onları ayıklamak lazım ama şu an kamu israfı gibi. Güya bir şeyler yapıyorlar ama içini tamamen boşalttıkları her gün haberlerde görüyoruz şu yolsuzluklar yapılmış, şu rüşvetler alınmış. Sendikacılık torpil sisteminin çalıştığı bir şey olmuş. Gelişmiş ülkelerde konuşulan şeyler değil ama maalesef işte gelişmemiş ülke olarak hala konuşuyoruz. (Katılımcı 5)

Hemşirelerin bakış açılarından yola çıkarak sendikalara ilişkin görüşleri ve beklentilerine değinmek gerekirse şu şekilde özetlenebilir;

Şekil 153. Sendikaların ilişkili olduğu alanlar

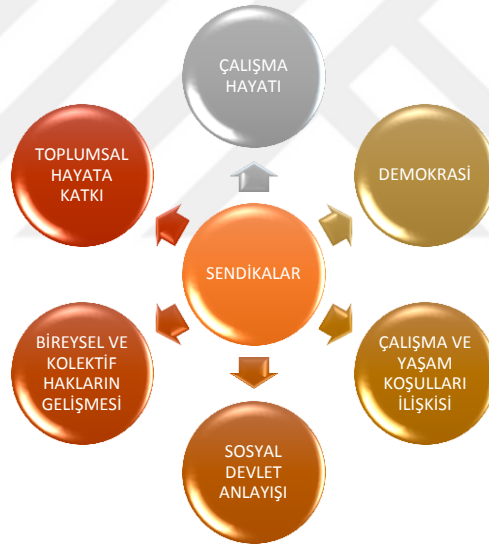
Yukarıda özetlenen katılımcıların sendikalara yönelik beklentileri ve sendikaların nasıl bir pozisyonda olmalarına dair görüşleri verilmiştir. Buna göre dile getirilen pek çok ifade incelendiğinde özlük haklarına ilişkin (kadro hakkı, temel ihtiyaçlar, çalışma şartları, yıpranma payı, banka promosyonu, meslek hastalığı, maaşlarda iyileşme ve mobingin engellenmesi) taleplerin yoğunlukta olduğu ve bu özlük haklarını gerçekleştirebilmek için sendikaların nasıl bir tutum içerisinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Bir hemşirenin ve de aslında bir insanın hangi meslek dalı içerisinde olursa olsun özlük haklarının geliştirilmesi ve özlük haklarının korunması en temel haklarındandır ve bu temel hakların devlet tarafından karşılanması gerekmektedir. Devlet tarafından karşılanmayan haklar olduğunda ise sendikaların varlığı önem arz etmektedir. Neoliberal politikaların yaygın olduğu zamanlarda bireyin yok sayıldığı ve bireyin karşılaştığı sorunlarla yalnız bırakıldığı gözlemlenmektedir. Böyle zamanlarda bireysel bakış açılarını dikkate almak adına sendikaların varoluşu önemlidir. Ancak bu varoluş politik güçlerin baskısı altında gerçekleşmemelidir. Bireyi önceleyen bir bakış açısı ile özlük haklarının korunması ve iyileştirilmesi açısından bireyin karşılaştığı sorunların dile getirilmesi gerekmektedir. Farklı bir ifade ile sendikalar kendi çıkarlarını değil bireysel hakları ve talepleri dikkate almalıdır. Bu anlamda eğer devlet olarak bireylerin hakları karşılanmıyorsa sendikalar olarak bireylerin haklarına ilişkin vurguların güncel kalması için öncelikle hem haklar hem de sendikalar hakkında bilgilendirmelerin olması önemlidir. Bireylerin haklarını ve karşılaştıkları haksızlıkları konusunda bilgi sahibi olmaları konusunda sendikalar aktif, planlı ve etkin olmalıdır. Bir problemin çözümü için aylarca süren bekleyişlerin yerine iyi temsil hakkının söz konusu olması gerekmektedir. Tüm bunların yurttaşlık hakkı ekseninde ele alınması ve etik bir sorunsal olarak görülmesi önemlidir. Bu durum ayrıca insan hakları ile de ilişkilidir. Bir insana insan olduğu için değer verme onun yurttaşlık haklarını etik bir şekilde ele almak kesişimsellik ile ilgilidir. Neoliberal politikaların değil bireyi önceleyen politikaların yaygınlaşması gerekmektedir.

Sendika; işçilerin ve işverenlerin çalışma ilişkilerinde ortak, ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için işçiler tarafından serbestçe kurulan demokratik ilkelere uygun olarak faaliyette bulunan bağımsız özel hukuk kapsamında kurumdur. İşçilerin haklarını ve çıkarlarını korumak ve yeni haklar kazandırmak amacıyla yine işçiler tarafından oluşturulan örgütlerdir. Sendikalar yasalar çerçevesinde üyelerini; işletme ve hükümete karşı temsil etme, mesleki ve kişisel gelişimlerini sağlama, sosyal

ekonomik ve özlük haklarını koruma, hukuki zeminde haklarını gözetip koruma, üyeleri arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlama gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (Pıçak ve Kadah, 2017: 198-199).

Sendikalaşmada temel amaç ücretin rekabet aracı olmaktan çıkarılması işçi-işveren arasında bireysel sözleşmeler yerine toplu sözleşmelerin yapılması ve işçilerin daha düşük ücretle çalışmayı kabul ederek birbirlerini rakip olmalarını önlemek amacıyla ücretlerin çalışma sürelerinin ve çalışma şartlarının standart hale getirilmesiydi (Kozak, 1992, akt., Pıçak ve Kadah, 2017: 199).

Klasik görüşe göre sendikalar verimliliği negatif yönde etkilemektedir. Ancak son yıllarda ağırlık kazanan modern teoriye göre sendikaların ortaya çıkardığı çalışma ortamı, verimliliği pozitif yönde etkilemektedir (Yamak ve Dursun, 2009: 22).

Şekil 154. Sendikalara ilişkin temel kavramlar

Sendikalar bireylerin çalışma koşulları-saatleri, ücret/maaş hakları, iş güvencesi, emeklilik zamanları ve özlük hakları gibi konular üzerinde çalışmalar yapma prensibine dayanmaktadır. Buna göre Türkiye'deki sendikalara ve üye sayılarına değinmek gerekmektedir.

Tablo 36

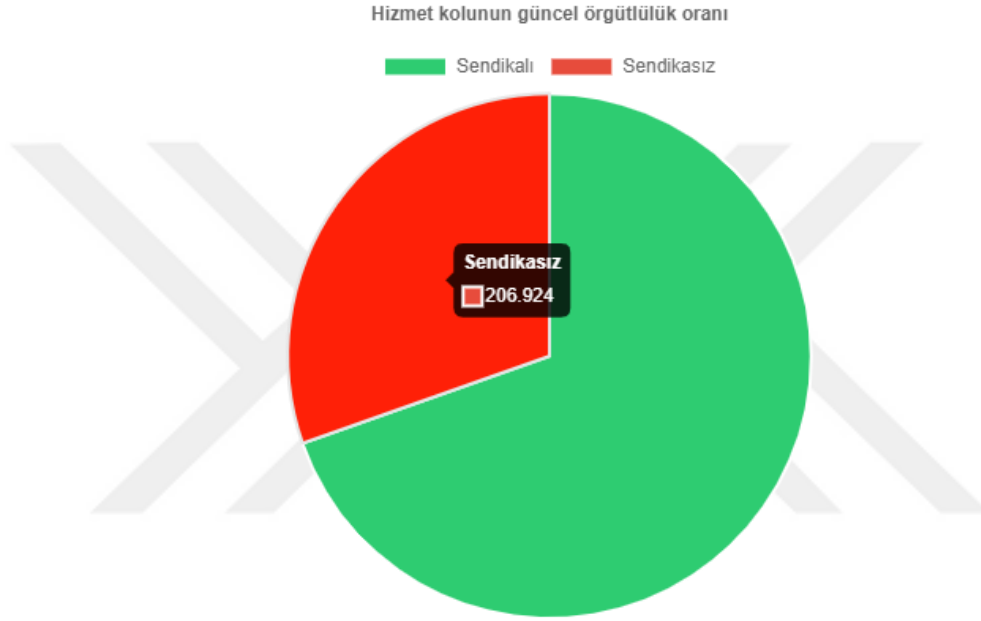
Sağlık çalışanları ve sendikalar

Sendika Adı	Üye Sayısı	Hizmet Kolu Oranı
SAĞLIK-SEN	265.377	% 38.98
TÜRK SAĞLIK-SEN	122.610	% 18.01
SES	25.133	% 3.69
HEKİMSEN	15.485	% 2.27
HEKİM BİRLİĞİ	14.200	% 2.09
GENEL SAĞLIK-İŞ	6.100	% 0.9
HEP-SEN	3.314	% 0.49
ANADOLU SAĞLIK-SEN	2.627	% 0.39
TABİP-SEN	2.365	% 0.35
HÜRRİYETÇİ SAĞLIK SEN	1.868	% 0.27
SAĞLIK ÇALIŞANLARI SENDİKASI	1.442	% 0.21
DEMOKRATİK SAĞLIK-SEN	1.439	% 0.21
BİRLİK SAĞLIK-SEN	1.293	% 0.19
BİRLİK VE DAYANIŞMA SENDİKASI	1.243	% 0.18
AHESEN	1.121	% 0.16
ŞEHİT GAZİ-SEN-SAĞLIK	1.015	% 0.15
SAHİM-SEN	990	% 0.15
HUZUR-SEN	840	% 0.12
SAĞLIK HAK-SEN	839	% 0.12
ŞEHİT GAZİ SAĞLIK BİRLİK-SEN	823	% 0.12

Sendika Adı	Üye Sayısı	Hizmet Kolu Oranı
SAĞLIK MİL-SEN	787	% 0.12
BAĞIMSIZ SAĞLIK-SEN	659	% 0.1
YURT SAĞLIK-SEN	496	% 0.07
TÜM KAMU-SEN SAĞLIK	371	% 0.05
BİZ SAĞLIK SEN	264	% 0.04
TÜM SAĞLIK-SEN	196	% 0.03
ENGELSİZ-SAĞLIK-SEN	169	% 0.02
SAĞLIK LİYAKAT-SEN	152	% 0.02
EKSEN SAĞLIK BİR-SEN	129	% 0.02
VATANSEVER-SEN-SAĞLIK	109	% 0.02
ŞEHİT GAZİ VE ENGELLİ SAĞLIK SEN	79	% 0.01
KAMU SAĞLIK-SEN	73	% 0.01
SAĞLIK SÖZ-SEN	59	% 0.01
BİZİM AİLE SEN	51	% 0.01
SAĞLIK BİR-SEN	50	% 0.01
SÖZ-SEN	31	% 0
EKSEN-SAĞLIK-SEN	26	% 0
GÜVEN SAĞLIK-SEN	22	% 0
SAĞLIK İLKE-SEN	12	% 0
HAS SAĞLIK-SEN	2	% 0

Sendika Adı	Üye Sayısı	Hizmet Kolu Oranı
Toplam	473.861	% 69.61

Tabloda hizmet kollarının üye sıralaması verilmiştir ve bu hizmet kolundaki üye sayısı 680.785 şeklindedir. Tabloya göre en çok üyesi bulunan sendikalar; sağlık-sen, Türk sağlık-sen, ses, hekimsen ve hekim birliğidir.

Şekil 155. Hizmet kolunun güncel örgütlülük oranı

Covid-19 dönemi hemşirelerin gündelik ve mesleki yaşantılarını etkilemiştir. Oldukça ağır koşullar altında çalışmak zorunda kalan hemşireler bu dönemde yaşadıkları zor koşulların üstesinden gelmek adına sendikaların varlığından destek almaya çalışmışlardır. Her birey için yapabilirliklerin sağlanması gerektiği düşünüldüğünde farklı bir ifade ile bütünün değil bireyin öncelendiği bir yaşam formunda risk zamanlarının daha eşitlikçi bir şekilde olacağı düşünülmektedir. Devlet aracılığıyla sağlanamayan hakların sendikalar vasıtasıyla bir hak arayışına dönüşmesi durumu da bu yüzden ön plana çıkmaktadır. En temel ihtiyaçların bile sağlanamadığı zamanlar dikkate alındığında sendikaların gerekli olduğu düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak söz konusu sendikalara ilişkin bakış açısı gereklilik mecburiyetini oluşturmaktadır. Çünkü aslında hemşirelerin sendikalara ilişkin görüşleri incelendiğinde bir güven eksikliği durumunun

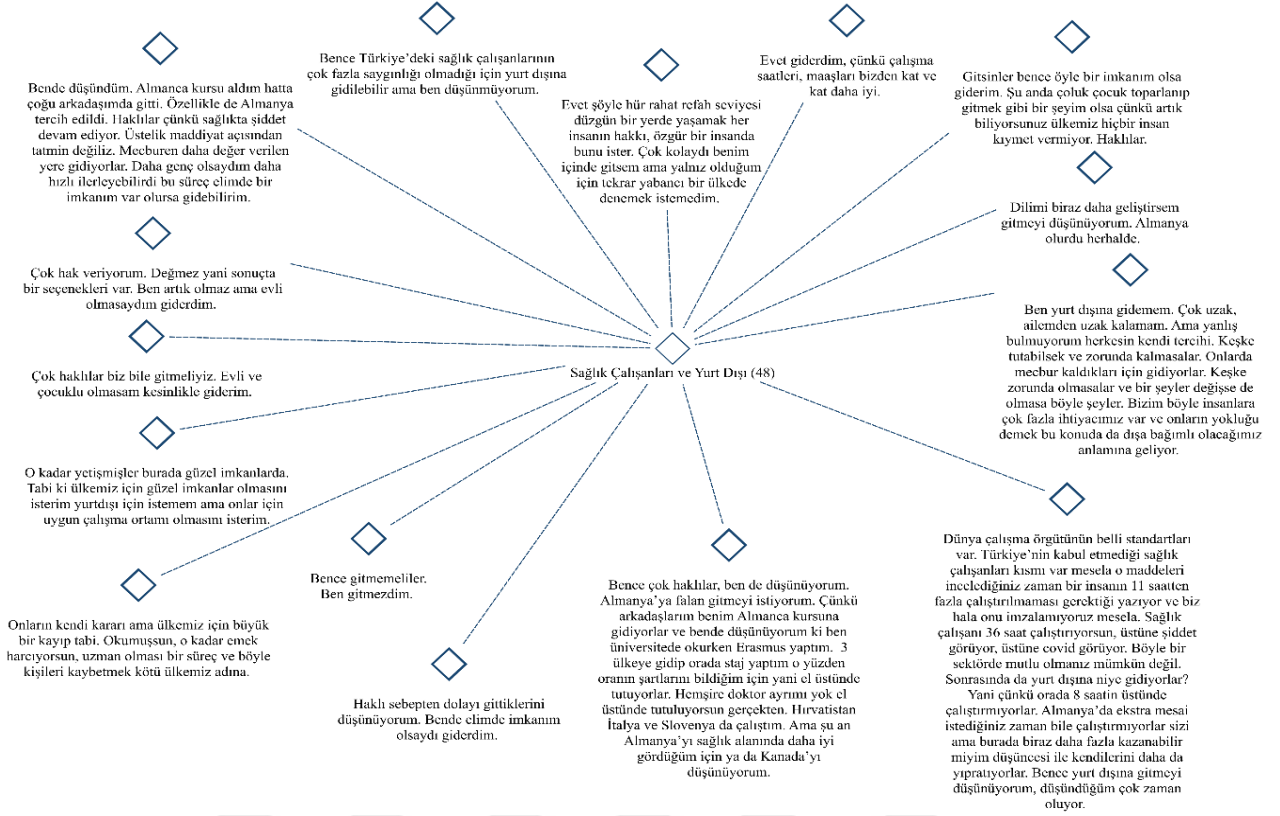
yanı sıra haklarını tam olarak savunamadıklarına ilişkin bakış açılarına ön plana çıkmaktadır.

Çalışma koşulları ve saatleri, ücret, iş güvencesi, sağlık, emeklilik, temel özlük hakları gibi alanlarda iyileşme açısından sendikaların varoluşu önemlidir. Sendika bir hak ancak genel olarak düzenlenmelerin uygun bir şekilde yapılması gerekmektedir. Haklarını savunmak adına bazen zorla sendikaya üye olan ya da olmak zorunda kalan, sendika ücreti ödeyen bireylerin zaten hakkı olan alanlardaki çabası ve bu çabanın karşılıksız kalması durumu her dönemde olmakla birlikte risk zamanlarında da pek çok mağduriyeti meydana getirmekte ve pek çok kişinin feda edilmesine sebep olmaktadır.

7.6.14. Sağlık Personeli ve Yurt Dışına Çıkma Durumu

Sağlık çalışanlarının son zamanlarda artan yurt dışı isteği artan şiddet oranları ile toplumun tutumları ile ilişkili görünmektedir. Bu anlamda hemşirelerin yurt dışına çıkan ya da çıkmayı düşünen sağlık personelleri için neler düşündükleri kendilerinin böyle bir düşüncelerinin var olup olmadığı görüşlerine değinilecektir.

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ YURT DIŞINA GİTMELERİNE İLİŞKİN BAKIŞ AÇILARI

Şekil 156. Yurt dışına ilişkin tek kod modelii

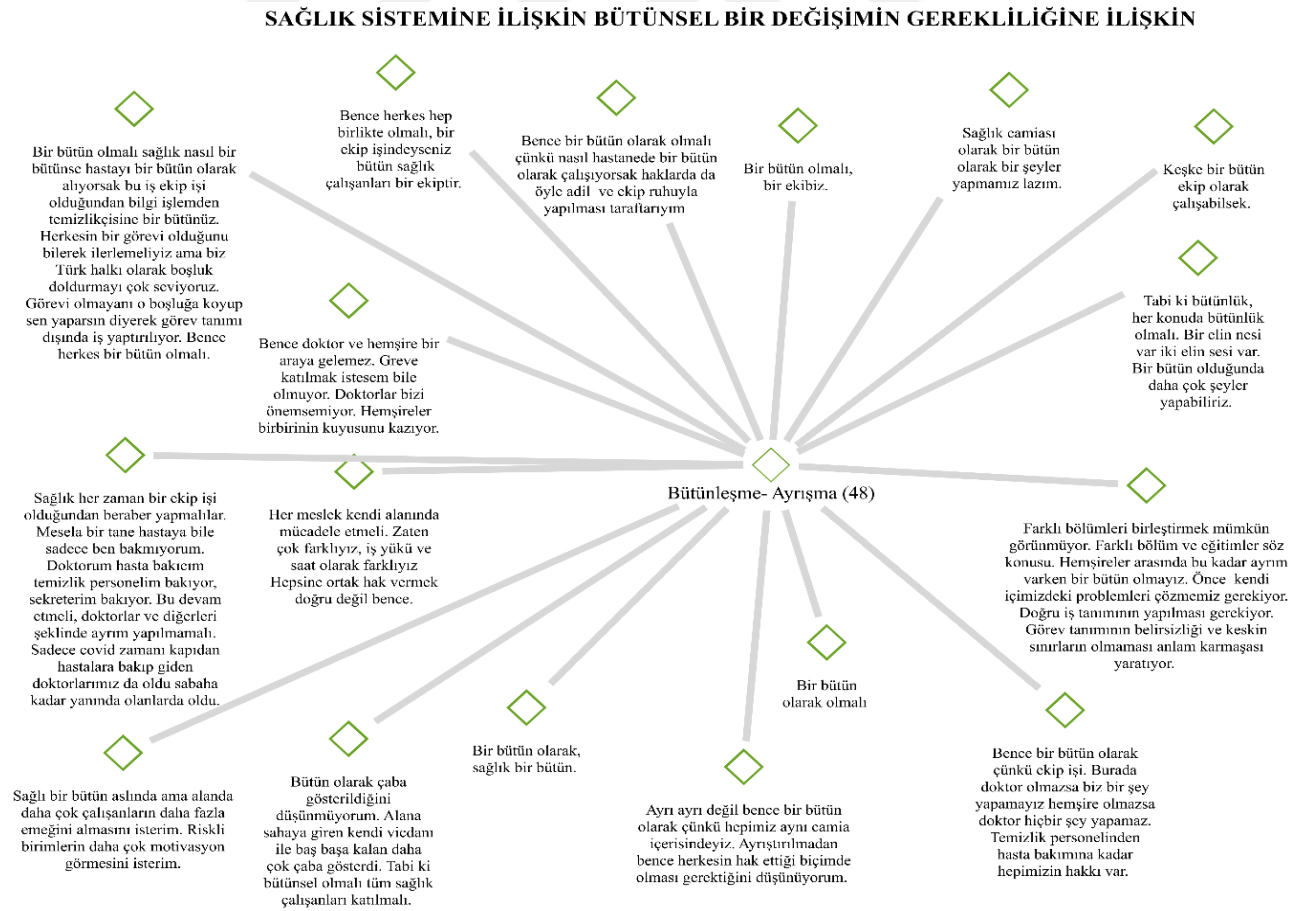
Yurt dışına çıkan sağlık çalışanlarını çoğu katılımcı haklı bulmaktadır ancak çok nadir de olsa haklı bulmayanlarda vardır. Hemşirelerin çoğu yurt dışına çıkmak istediği bu yüzden kursa yazılıp dil eğitimi aldıkları ifade edilmiştir. Çoğu katılımcı ise Almanya'yı tercih etmektedir. Gitmek istemeyen katılımcıların temel sebebi ise aileleri ya da evli olma durumlarıdır.

Badiou (2015: 62)'nin da belirttiği üzere mutluluk, öznenin duygusudur ancak bu duygu pek çok etken ile ilişkilidir. Son zamanlarda artan şiddet vakaları ve hemşirelerin ve aslında genel olarak sağlık personelinin haklarından mahkûm kalması ve değer görmemesi onları farklı bir yaşam isteği ve farklı bir yer arayışına yöneltmiştir.

hemşirelerin yurt dışına çıkma ile ilgili görüşlerindeki en önemli etkenlerden biridir. Bu anlamda sağlık sistemine ilişkin tekil bir değişim mi yoksa bütünsel bir değişim mi gereklidir sorusu üzerinde durmak gerekmektedir.

7.6.15. Sağlık Sistemine İlişkin Bütünsel Bir Değişim

Sağlık sistemindeki artan ayırım yaratan ikilikler dikkate alındığında üzerinde durulması gereken konu bütünleşme mi yoksa ayrışma mı olduğu yönündedir. Bu konu ile ilgili hemşirelerin görüşleri dikkate alınmıştır. Doktor-hasta, doktor-hemşire vb. gibi oluşan ikiliklerin nasıl değerlendirildiği bir bütün olarak mı yoksa ayrı ayrı herkesin kendi alanında bir çaba göstermesi mi gerekliliğine ilişkin değerlendirmeler söz konusudur. Bu değişimin sağlık sistemi açısından mesleki yaşamlarında özlük haklarına ilişkin bütünsel bir değişim düşüncesi incelenmiştir.

Şekil 158. Bütünleşme-ayrışma tek kod modeli

Katılımcıların çoğu bütünsel bir değişimin gerekliliğini çünkü sağlık sisteminin bir bütün olduğunu belirtmiştir. Nadir de olsa doktor ve hemşirenin bir araya gelemeyeceğini çünkü aralarında bir ayırım ve üst-üst ilişkisinin var olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar sağlık sistemi nasıl bir bütünsel sağlık personellerine yönelik de bütünsel bir değişimin olması gerektiğini vurgulamışlardır. Ancak bu durumun oldukça zor olduğunu çünkü pek çok faktörün bir ayrışma durumunu meydana getirdiğini belirtmektedir. Bu durum hastalar, hemşireler ve doktorların yanı sıra tüm sağlık personelleri arasındaki ilişkiyi etkilemiş ve bütünsel bir değişimi engellemiştir. Söz konusu olan bu bütünsel değişimin gerekliliği vurgulansa da belirtilen ayrışma durumundan dolayı mümkün olmadığını bu yüzden her birimin ayrı bir çabasının söz konusu olabileceğini ifade eden katılımcılar da söz konusudur.

Şekil 159. Bütünleşme-ayrışma kelime bulutu

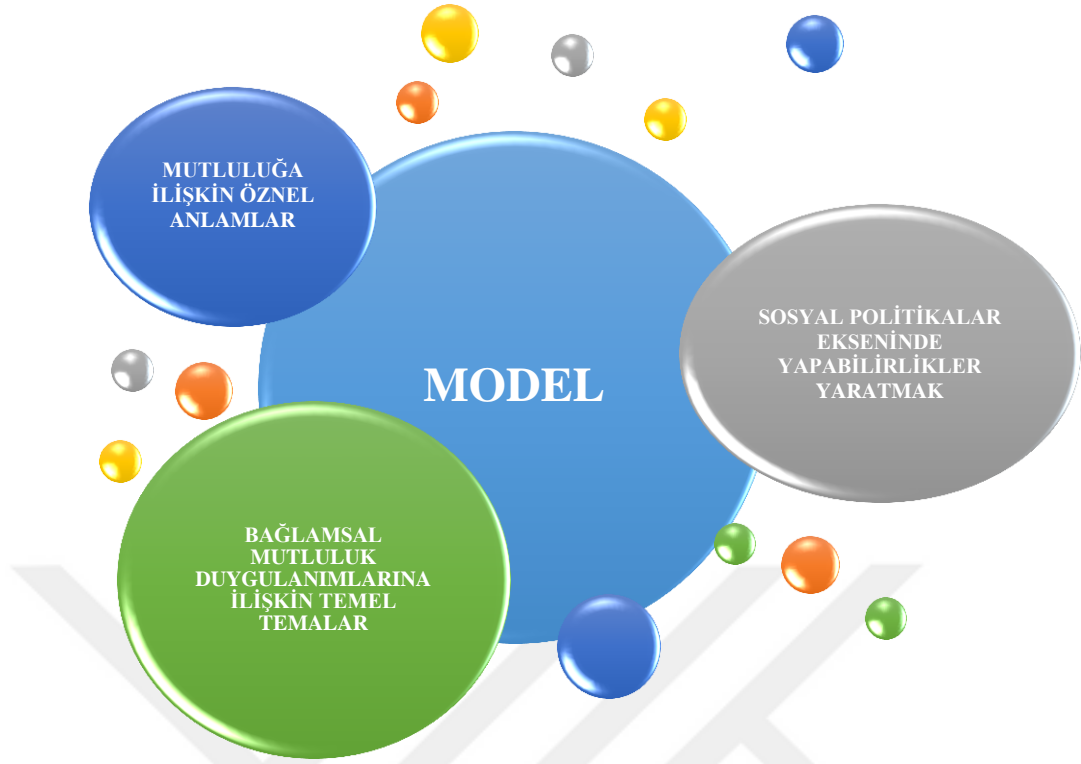
Buradaki temel vurgu ‘bir’ kavramı ekseninde bütünleşmedir. Çünkü katılımcılar sağlık sisteminin bir bütün olduğunu belirtmek adına bu vurguyu yapmıştır.

Sistem sizi o ayrışmaya itmiş durumda tekrardan birleşmenin olması gerekiyor. Şimdi herkes ayrı yollarda yürüyor mücadelesini veriyor. Hekimler grevlerde bulunuyor ama hemşireler bulunamıyor. Hemşirelerin grevde bulunduğunu düşünüyorsanız, şu an 5 dakika hemşireleri sahadan çıkarsanız muhtemelen aşağıda kaç tane hasta ölecek. Aslında baktığınız zaman omurga da hemşireler belki beyin

kısmında hekimler var kol kısmında fizyoterapist ya da eczacı var. Bu öyle bir şey ki bir bütün yani multidisipliner bir çalışma alanı. Et tırnaktan ayrılmaz derler ya aynı o tarz bir şey. Bu ekibi siz politik süreçlerle bölmüşsünüz 4a,4b şeklinde, döner sermayesini bölmüşsünüz. Defalarca ve hala bölüyorsunuz. Bakanın zaten açıklamaları o kadar ötekileştirici ki sen hekim ve diğer sağlık personeli diyemezsin o kadar uzmanlık dalı var yani 42 tane sağlıkta meslek dalı var. Bu meslekler giderek de artıyor. Ama siz bunu dille yönetmelikle mevzuatla ayırıştırırsanız insanlar artık kendi mücadelelerini grupsal olarak vermeye başlayacaklar. Ama bu gruplar kendi aralarında da çatışıyor. Ama birleşme insanların saygı çerçevesinde birbirini anlayabileceği şekilde ve bunu ilk başta politikacıların dil ve söylem olarak yapması lazım. Bakanlıkta herkesin temsiliyeti bile yok, herkesin bir odası olsun. Temsil heyeti olsun ve hekimden çıksın olay. Bir arada her şey görülebilir. Fizyoterapist kanunu çıkıyor ama hekimler konuşmuş. Sen fizyoterapist sormadan onun nasıl kanununu yapabilirsin ki. Herkesin kendi kanununu yönetmeliğini yapabilmesi lazım. Çoğu sağlık çalışanının yasası yok. Derneklerine stklarına sendikalarına sorsanız bunlar kanunlarını yapamayacaklar mı? Çok rahatlıkla yaparlar. Herkes bir arada olabildiğince ortak kararlar verseler muhtemelen herkesin saygısı da iş birliği de artacak bunu bu şekilde ancak sağlayabilirsiniz. (Katılımcı 5)

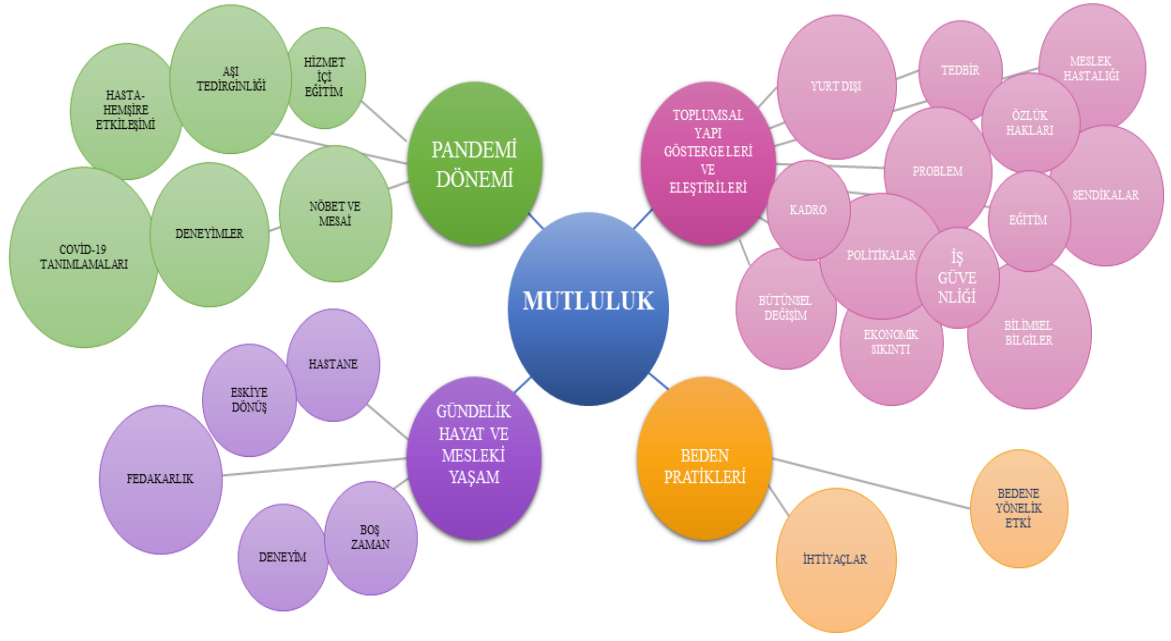
Sağlık sistemine ilişkin bütünsel değişimin mümkün olması için öncelikle sosyo-kültürel ekonomik vb. pek çok alanlarda değişimin mümkün olması gerekmektedir. İlk olarak özlük haklarına ilişkin bir dönüşümün gerekli olduğu görülmektedir. Bu yüzden de hemşirelerin taleplerine ilişkin çalışmaların yaygınlaşması ve bu ekseninde düzenlemelerin yapılması önemlidir.

7.7. Tüm Belgelere İlişkin Kelime Bulutu

Şekil 161. Modellerin ilişkiselliği

Amacımız genel anlamda hemşirelerin “söylem evren”lerine ulaşmak olduğundan “abdüksiyon” temellendirilmiş kuram kodlamasında kullanılmıştır. Söz konusu betimlemelerin yeniden bağlamsallaştırılması aşamasında ise retrodüksiyon benimsenmiştir. Bu bağlamda hemşirelerin izah etme biçimlerinden yola çıkarak -tikeldengelim ile- yeniden bağlamsallaştırma-betimlemeler ile üç model oluşturulmuştur Her üç model de söylem evrenini temsil etmektedir. Söz konusu olan bu söylem evrenindeki baskınlık-çekiniklikler çalışma içerisinde tablolarla-frekans tablolarıyla-gösterilmektedir. Böylece örüntü kodlarına ulaşmak amaçlanılmıştır.

Şekil 162. Mutluluk diyagramı

Mutluluk ve mutluluk ilişkileri tek bir nokta ile değil bütün noktaları ve bunlar arasındaki ilişkileri ifade eden bir diyagram ile gösterilmiştir. Deleuze (2013: 55)'un da ifadesi ile her diyagram toplumlar arası olduğundan bir oluş halindedir.

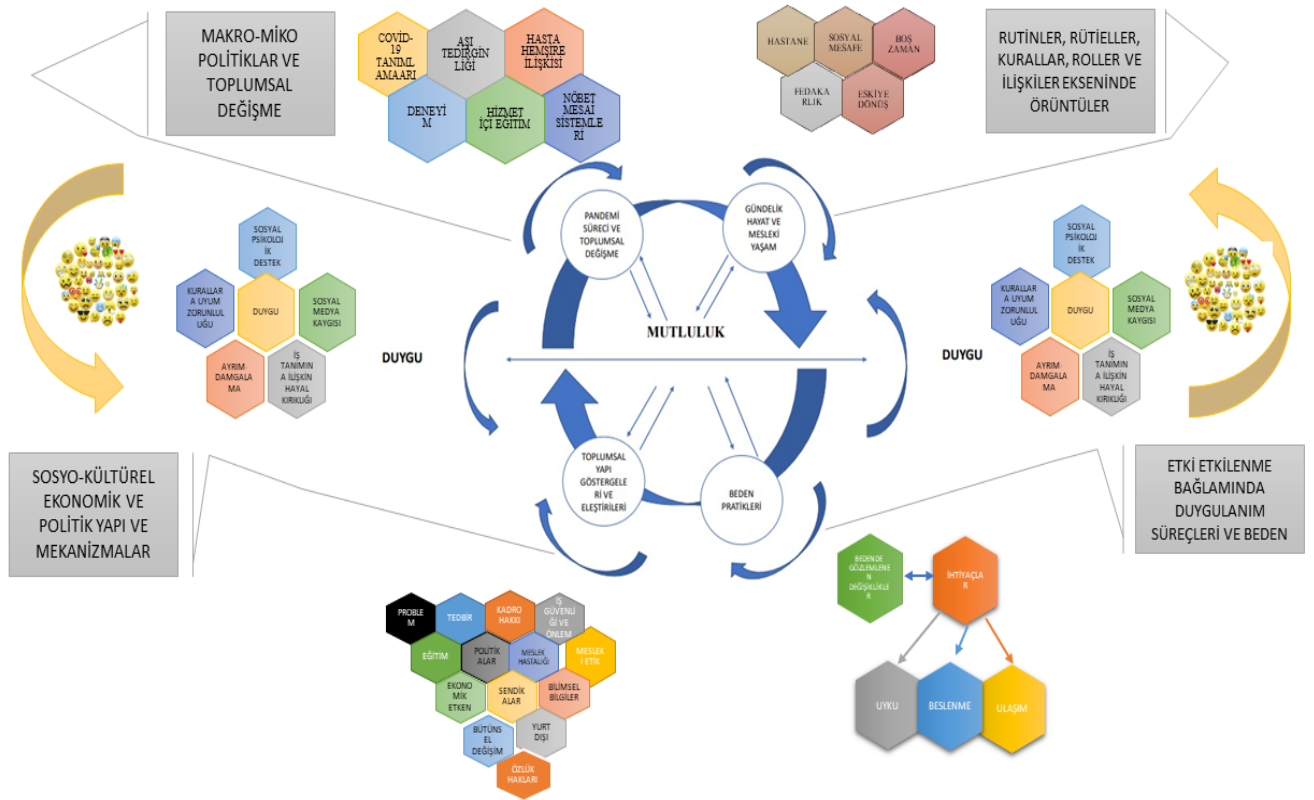
Biz bugün tamamen birbirine bağlı biyolojik, psikolojik, toplumsal ve çevresel olaylar çerçevesinde topyekün birbirine örülmüş bir dünyada yaşıyoruz (Capra, 2020: 18).

Tüm toplumsal hayat zaman geçerken ve mekân dönüşürken orada bulunanlar ve bulunmayanlar arasındaki kesişmeler içinde şekillenerek inşa edilmektedir (Giddens, 2020: 171). Bu anlamda günümüz toplumunu ve söz konusu olan dönem ekseninde hemşireleri konuşuracak bir bakış açısı ile sabitlenmiş kodları kırarak konuşmayanlara-konuşulamayanlara söz hakkı vermeyi esas alarak göstergelere yansıyan yatkinliklerin praksise olan etkisini duygulanımın ilişkisel boyutu kapsamında ele almak amaçlanmaktadır. Genel uzamdaki ilişkisellik ortak toplumsal mutluluklar ve ızdırapların yanı sıra farklı bakış açılarını göstergeler ekseninde kavramsallaştırmak ve ortak kanı olan kopuşun sağlanması ile ön kavramlardan uzaklaştırılması amaçlanmaktadır. Ortak kanının oluşturduğu inançlar kolektif temsiller, ritüeller vb. incelenmektedir. Tahakküm kırıcı bir bakış açısı ile örtük olanın sessizliğini konuşurmak esas alınmış ontolojik ve epistemolojik

açından göstergelerin praksis üzerindeki etkisi incelenmektedir. Tözcü düşünme biçiminin toplumsal eleştirisini yapmak amaçlanmıştır.

7.8.1. “Mutluluğa İlişkin Öznel Anlamlar” Modeli

Bu modellerden ilkinde abdüksiyon (tikeldengelim) kullanılmış ve hemşirelerin mutluluk kavramsallaştırmasına yönelik öznel anlamları-söylem evreni ekseninde oluşturulmuştur.

Şekil 163. Hemşirelerin mutluluk kavramına yönelik öznel anlamları

Mutluluk, bireysel olduğu kadar toplumsal boyutları da taşımakta ve etkilenme bağlamında beden üzerinde etkide bulunmaktadır. Olağanüstü hale işaret eden birtakım değişiklikler ortaya çıktığında; örüntülerin değiştirilmesi, söz konusu duruma insanların-bireylerin-kurumların adapte edilmesi için mikro makro politikaların üretilmesi gerekmektedir. Bu politikalar mekanizmalara ilişkin dönüşümleri sağlamak için önemlidir.

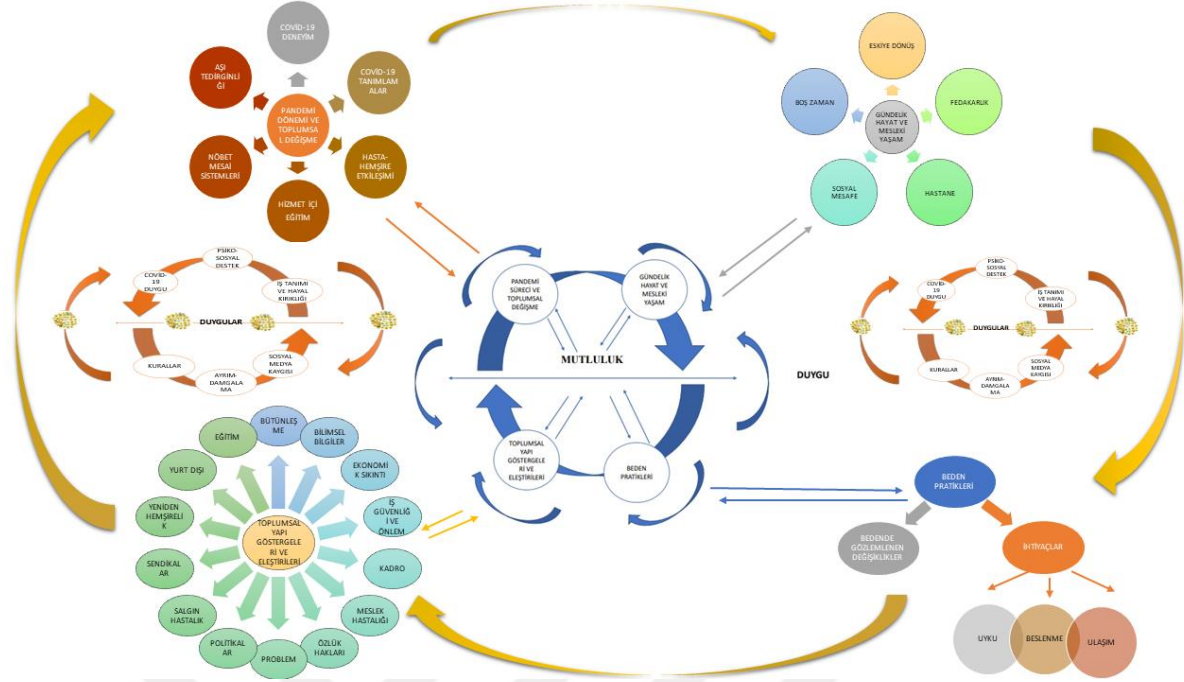
Bireylerin mutluluğa ilişkin öznel anlamlarını içeren ve bireylerin öznel anlamları ile ilgili söylem evrenlerini yansıtan bu model, hemşirelerin mutluluğa yükledikleri anlamlar ve tanımlamalarındaki değişimi yansıtmaktadır. Söz konusu olan bu değişim covid-19 öncesi ve sonrası mutluluk tanımlamalarına da ilişkindir. Bunun yanı sıra hayatın anlamı ile meslek yaşamının, güvenliğin ve başarının mutluluk ile ilişkili olduğu görülmüştür. Eagleton (2012: 31)'in de belirttiği üzere hayata ilişkin anlamları sorgulama dönemleri genellikle kanıksanmış roller, inançlar ve gelenekler krize/riske girdiğinde ortaya çıkma eğilimi taşımakta olduğundan özdeşimselliğe ilişkin sorular önem kazanmaya başlamaktadır.

Çok fazla etkinin mutluluk kavramsallaştırması ile ilişkili olduğu görülmüş ve mutluluğa ilişkin öznel anlamların oluşturulmaya çalışılırken dönemin koşullarının-etkilerinin varlığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların mutluluk kavramsallaştırmalarına yönelik tanımlamalarında covid-19 öncesi ve sonrası gibi bir ayırım durumunun olduğunu belirtmek gerekmektedir. Belirsizlik/kriz zamanlarında mutluluk gibi-örneğin basit mutluluklar olarak tanımlamaların ortaya çıktığı- bir duyguya yüklenen ortak tanımlamaların ve kavramların değiştiği, farklı bir ifade ile yapı bozumuna uğradığını söylemek mümkündür.

Ahmed (2012: 11-12)'in de belirttiği gibi “Mutluluk nedir?” değil “Mutluluk ne yapar?” diye sormak gerekmektedir. Bireylerin mutluluğa yükledikleri anlamın hayatın anlamına dair görüşleri ekseninde şekillenen meslek yaşamındaki başarı ve güvenlik ilişkisi ile bağlantılı olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu olan bu bağlantının oluşmasında; Makro-mikro politikalar ve toplumsal değişme süreci, rutinler-ritüeller-kurallar-roller ve ilişkiler eksenindeki şekillenen örüntüler, etki-etkilenme bağlamında duygulanım süreçleri ve beden, sosyo-kültürel-ekonomik-politik yapı ve mekanizmalar ilişkili görülmektedir.

7.8.2. “Bağlamsal Mutluluk Duygulanımlarına İlişkin Temalar” Modeli

Çalışma kapsamında oluşturulan ikinci model mutluluk kavramına ilişkin öznel anlamların ilişkiler bağlamında ele alınması şeklinde oluşturulmuştur. Bu model de yine ilk modelde olduğu gibi abdüksiyon (tikeldengelim) yaklaşımının kullanıldığı bir modeldir.

Şekil 164. Bağlamsal Mutluluk Duygulanımlarına İlişkin Temalar

Bireylerin mutluluğa ilişkin söylem evrenleri ile bu söylem evrenlerinin ilişkili olduğu pandemi dönemi, gündelik hayat-mesleki yaşam, beden pratikleri ve duygulanım süreçleri ile son olarak toplumsal yapı göstergeleri ve eleştirilerine dair söylem evrenleri incelenmiştir. Bu temaların bireylerin öznel mutluluk tanımlamaları ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir.

İlk aşamada; covid-19 döneminin meydana getirdiği belirsizlik ve bilinemezlik durumunun oluşturduğu tüm koşullarda bilinen normalin sarsıldığı ve yeni bir normal yaratma durumuna ilişkin bir çabanın söz konusu olmaya başladığı görülmektedir. Bireyin mutluluğa ilişkin tanımlamalarını içeren tüm durumların sarsılmasıyla yeniden uyumlanma süreci arasındaki boşluk, meslek yaşamında ön plana çıkmaktadır. Bu aşamada meslek yaşamındaki belirsizlik durumunun bireylerin mutluluğa ilişkin öznel tanımlamalarında etkili olduğu görülmektedir.

İkinci aşamada; söz konusu olan dönemin gündelik yaşam içindeki alışkanlıklar üzerinde etkili olduğu, bireyin meslek yaşamında olduğu gibi gündelik hayatındaki alışılmış düzeni korumaya çalışması ya da yeni bir düzen oluşturmaya çalışması durumu söz konusudur. Özellikle gündelik yaşamdaki sosyal mesafe koruma durumuna yönelik çabanın bireylerin hayatlarında farklılaşmalara sebep olmasından dolayı bireysel ve sosyal

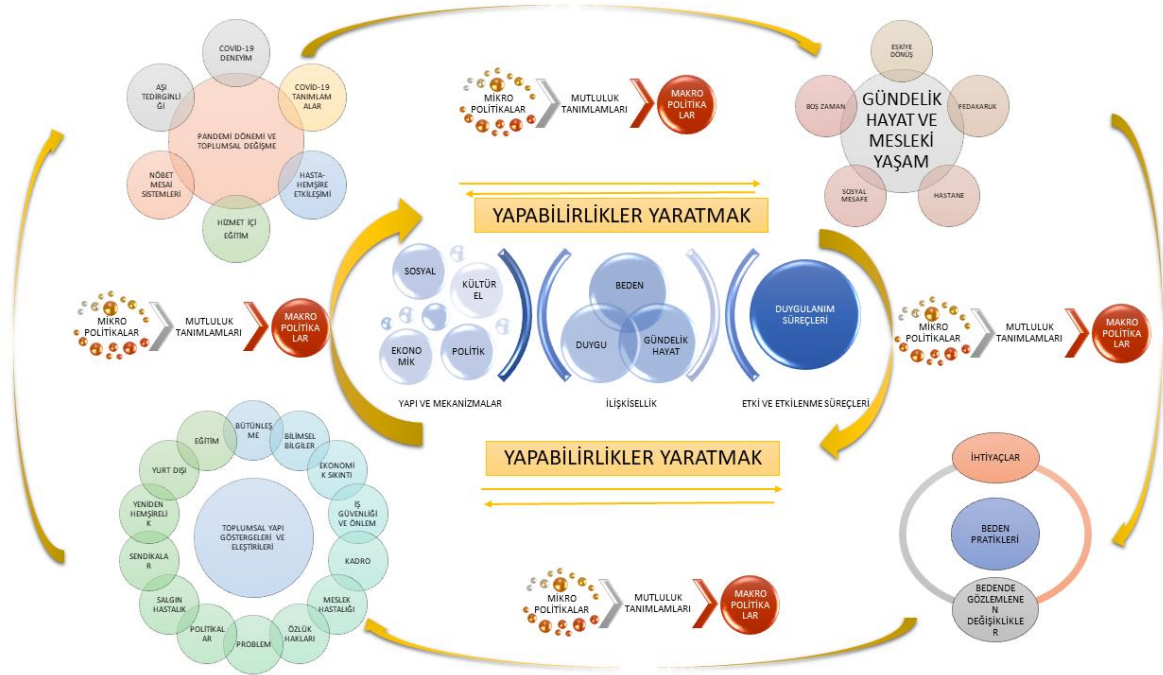
varoluş süreci başta olmak üzere pek çok faktörü sorguladıkları gözlemlenmiştir. Bireyin varoluş sürecine yönelik anlamlandırma biçimleri ve gündelik hayat rutinlerinin mutluluğa ilişkin tanımlamaları belirlediği görülmüştür.

Üçüncü ve dördüncü aşamada; bireyin hem mesleki hem de gündelik yaşamındaki değişen yaşam biçimleri bedenlerine ve duygularına da yansımaktadır. Bireyin bedeninde ve duygulanım süreçlerinde gözlemlenen değişiklikler hem fiziksel hem de psikolojik olarak yaşam kalitesine etki etmektedir. Bedensel ve psikolojik olarak sağlıklı olma durumu mutluluğa ilişkin anlamları belirlemektedir.

Beşinci aşamada; bireylerin mesleki ve gündelik yaşamlarındaki pek çok faktörün bedenlerine ve duygulanım süreçlerine etkisi toplumsal yapı göstergeleri bağlamında değerlendirilmiştir. Bu ekseninde özlük haklarının diğer toplumsal yapı göstergeleri ile ilişkili olduğu hatta onları kapsadığı gözlemlenmiştir. Hemşirelerin özlük haklarına ilişkin eksikliklerin onların mesleki yaşamları başta olmak üzere gündelik hayatlarına da etki ettiği ve söz konusu olan bu etkinin bedensel ve duygusal sağlıklarını da belirlediği gözlemlenmiştir.

7.8.3. “Sosyal Politikalar Ekseninde Yapabilirlikler Yaratmak” Modeli

Çalışma kapsamında oluşturulan üçüncü model hangi boyutlarda yapabilirlikler yaratmanın mümkün olabileceğine ve bu anlamda hangi sosyal politikalar geliştirilebileceğine dair bir perspektif sunmaktadır. Bu model kapsamında hem abdüksiyon hem de retrodüksiyon kullanılmıştır. Çalışma bağlamında geliştirilen hipotezler ekseninde retrodüksiyon aşaması daha sonra yapılabilecek bir tarama çalışması için önemli açılımlar sunmaktadır.

Şekil 165. Yapabilirlikler yaratmak

İlk aşamada; “Pandemi dönemi süreci”ne ilişkin; tanımlamaların, deneyimlerin, enfekte olma ve izolasyon sürecinin, aşI tedirginliği/tereddütliğünün, hizmet içi eğitim alma durumunun, hasta-hemşire ilişkisinin ve son olarak nöbet-mesai sistemlerinin mutluluk üzerinde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Tüm bu etmenlerin makro ve mikro politikalar ile ilişkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Sağlık konusundaki bakış açılarının ve bu bakış açılarında rol oynayan olağan sosyal-kültürel-ekonomik-politik etkenlerin dönüşümü gerekmektedir. Söz konusu olan bu değişim ise sağlık personeli için “düşünümsellik olarak paradigmatik bir dönüşüm”dür. Bu anlamda tüm bu etkenlerin yanı sıra olağan biliminde dönüşümü gerekmektedir. Çünkü mutluluk tanımlamalarına ilişkin değişim ve dönüşüm sağlık ve sağlık politikaları karşısında bir eleştiri biçimi taşımaktadır.

İkinci aşamada; covid-19 öncesi ve sonrası dönem bağlamında hastanenin, aile ve iş yaşamındaki sosyal mesafe uygulamalarının, hijyen alışkanlıkları ile değişen rutinlerin ve boş zaman etkinliklerinin yanı sıra aile ve sosyal yaşamda fedakârlık (maddi-manevi) etme durumu ile eskiye dönüş ya da normalleşmeye ilişkin değerlendirmelerin gündelik hayat ve mesleki yaşama ilişkin bağlamda bireylerin mutluluk tanımlamalarına etki ettiği gözlemlenmiştir. “Gündelik toplumsal etkileşimin temelini oluşturan gerçekliği sorgulanmayan kabullerin bilgisine ve karşılıklı konuşmanın temel kuralları ile mekanizmalarının bilgisine nasıl ulaşılabilir?” sorusu oldukça önemlidir. Çünkü günlük konuşmada duruma ilişkin gerçekliği sorgulanmayan bir ortak anlayış benimsenmektedir

(Danermark, vd., 2003: 168-169). Bu anlamda gündelik yaşantı ve meslek ilişkisi etkileşiminin temelini oluşturan gerçekliği çoğu zaman sorgulanmayan ya da istisnai durumlarda farklı bir konum alışı söz konusu olduğu düşünüldüğünde gündelik yaşantı bilgisinin ne olduğu ve nasıl değiştiği üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda yapı ve mekanizmaların bilgisine ulaşmak amacı ile de söz konusu dönem ekseninde değişen gündelik yaşantı bilgisine başvurulmuştur. Çünkü gündelik hayattaki anlam ve güç yapıları pratik nedenler ve etkileşimlerle ilişkili konumdadır.

Üçüncü ve dördüncü aşamada; “Beden Pratikleri ve Duygulanım Süreçleri” ilişkisi; maske kullanımının ve sağlık problemlerinin bedene yönelik etkisi bağlamında bedende gözlemlenen değişiklikler dolayısıyla bireylerin uyku, beslenme ve ulaşım gibi ihtiyaçlarının mutluluk tanımlamalarına etki ettiği gözlemlenmiştir. Bu aşamada beden pratikleri ve duygulanım süreçlerinin birlikte ele alınmasının sebebi beden ve duygunun birbirinden ayrı düşünülmemesidir. “Beden; şimdi ve burada içinde dünyanın bir araya gelmesidir” (Massumi, 2019: 66). Bu anlamda beden zamanın hem içinde hem dışındaki birliktelikle birlikte bir duygu içerisinde yer almaktadır. Spinoza bedeni etkileme veya etkilenme kapasitesi açısından duygu kavramını ele almakta ve bunların daima birbirlerine eşlik ettiğini belirtmektedir (Borgna, 2014: 49). Farklı bir ifade ile aslında duygulanım kavramsallaştırması hem bedeni hem de duyguyu içerdiğinden bu iki aşama birlikte değerlendirilmiştir. Buna göre covid-19 da en çok hissedilen duygu ile en büyük korku tanımlamaları, sosyal-psikolojik desteğe yönelik ihtiyaç ve bireysel ya da grup danışmanlığına ilişkin gereklilik düşüncesinin yanı sıra rasyonel olmayan iş tanımına ilişkin hayal kırıklığı, belirsizlik durumunun yarattığı endişe duygusu, risk durumunun meydana getirdiği yalnızlık ve sosyal medya kaygısı, ayırım ve damgalamaya maruz kalma ile kurallara yönelik başkalarını uyarma zorundallığı hissetme gibi etkenlerin de bireylerin mutluluk tanımlamalarına etki ettiği gözlemlenmiştir. Bu anlamda bedene yansıyan pratiklerin ve duygulanım süreçlerinin hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel yapı ve mekanizmalara ilişkin toplumsal eleştiri ve bu eleştirileri meşrulaştıran temel dinamiklerin söz konusu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu yüzden Turner’ın da belirttiği üzere sosyolojik araştırmanın merkezinde duygular yer almalıdır. Çünkü sosyal yapıları var eden ya da bazen bu yapıları yıkan bireylerin düşünce, inanç ve eylemlerini yönlendiren güçler duygu kaynaklıdır. Farklı bir ifade ile duygular, “bilincin akışında sürekli var olan üzerinde düşünülen şimdiki zamanda yaşanan

bedenleşmiş ve bedenin diliyle dışa vurulan deneyim”i ifade etmektedir (User, 2020: 76-78).

Beşinci aşamada; “Toplumsal Yapı Göstergeleri ve Eleştirileri” ilişkisi; covid-19 döneminde bireylerin karşılaştıkları en önemli problem tanımlaması, salgınlara ilişkin alınan tedbirler, kadro hakkı ve sözleşmeli olma durumu, hemşireler ve özlük hakları, iş güvenliği ve önlem, mesleki etik ve iş etkinlikleri, eğitim etkisi, sağlık ve sosyal güvenlik politikaları, tayin ve izin hakkı, covid-19 meslek hastalığı, değişen bilimsel bilgilere ilişkin uygulama ve prosedürler, ekonomik sorunlar ve ekonomik sıkıntı, sendikaların varlığı, sağlık personelinin yurt dışına çıkma durumu ve son olarak sağlık sistemine yönelik bütünsel değişim mutluluk tanımlamalarına etki etmiştir. Mutluluk tanımlamalarının ardında yatan sosyo-ekonomik politik eleştirinin ortaya çıkartıldığı bu çalışma ekseninde mutluluk gibi bir duyguyla ilişkili olan onu inşa eden unsurların aynı zamanda içinde yaşanan toplumun siyasal-kültürel-sosyal politikalarına yönelik eleştiri nüveleri içerdiği gözlemlenmiştir. Mutluluğun sosyolojik analizi gerek duygu sosyolojisi gerekse de sosyal politikalar açısından bugün sosyo-kültürel ekonomik ve politik süreçlerde iyileşmenin söz konusu olması ile mümkündür. Hemşirelerin hem gündelik hem de mesleki yaşantılarına ilişkin öznel gerçeklik düzeylerindeki mutluluk kavramsallaştırmasının daha ihtiyaçları karşılayan eşitlikçi sosyal- sağlık politikaları üretebilmek amacıyla önemli bir gösterge niteliğindedir. Bu bağlamda Nussbaum (2018: 512)’ın da belirttiği üzere “İnsanlar gerçekte neler yapabilir ve ne olabilirler? Bu anlamda önlerinde ne gibi fırsatlar bulunmaktadır?” sorularının sorulması gerekmektedir. Ya da farklı bir ifade ile -Rorty- “Biz neyiz?” değil, “Biz ne olmayı denemeliyiz/deneyebiliriz?” sorusunun vurgulanması önemlidir (Kundakçı, 2012: 43-44). Bu eksende yanlış olan soru ise yine Nussbaum (2018: 53)’un ifadesi ile “Neleri feda edebiliriz?” sorusudur. Çünkü seçimler her zaman seçilmeyenler açısından ve etik açıdan hatalı olduğunu içermektedir.

İnsani sorunların aciliyetini koruduğu ve insani eşitsizliklerin yaşandığı zamanlarda yapabilirlikler yaratmak yaklaşımı önem kazanmaktadır (Nussbaum, 2018: 14). İnsanların özlük hakları vardır ve bu haklar insan olmaktan kaynaklanan saygı eksenli özlük haklar olduğundan toplumun söz konusu hakları denetlemesi gerekmektedir. Bu yüzden “her birey için yapabilirlikler üretme”nin hedeflenmesi gerekmektedir (Nussbaum, 2018: 51). Yapı ve mekanizmaların etkisi sağlık personeli olarak üstlenmeleri gereken sorumlulukları meşrulaştıran eğitim, kültür, meslek etiği vb. gibi etkenlerin olağan bir dönemden farklı

olarak dönüşümünü gerektirmektedir. Hemşirelerin özlük hakları, sağlık personelinin çalışma koşulları, iş güvenliği vb. gibi etmenlerin yeni yapı ve mekanizmaların varlığı ile dezavantaj yaratmayacak şekilde düzenlenmesi önemlidir. Toplumsal değişim sürecinin hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına olan etkisinden dolayı bireylerin kendilerini hangi koşullarda mutlu hissettiklerini öğrenebilmek için onların mutluluk tanımlamalarına ulaşmak önemsenmiştir. Özellikle son zamanlarda daha da mutsuz hissettiklerini ve bu durumun temel sebebinin ise hemşirelere yönelik toplumun bakış açısı olduğu şeklinde belirtmişlerdir. Bireylerin mutluluğa ilişkin öznel anlamları ile mutluluğun ilişkili olduğu duygulanım ve çevresel faktörlerin yapabilirlikler yaklaşımı ile ilişkilendirilebileceği görülmüştür. Duyguların nasıl ortaya çıkıp geliştiği, yapıların ne olduğu ve aralarındaki etkileşimler gibi konularda kavramsal olarak çalışmak önem taşımaktadır. Bu yüzden herkes için onurlu bir yaşam fikri temelinde yapabilirlikler yaratmak yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir (Nussbaum, 2018: 115).

“Yapabilirlikler yaratmak” kavramsallaştırması yorumlayıcı çatı olarak yeniden bağlamsallaştırmak ve betimleme için kullanılmıştır. Bir kavramsal çerçeveyi yorumlayıcı çatı olarak kullanarak literatür ile bağlantısını kurarak yeniden bağlamsallaştırma ve betimleme amaçlanmıştır. Bu model diğer iki modelden farklı olarak -diğer iki model söylem evreni ile ilintili- hem söylem evrenini yansıtmakta hem de neler yapılabileceğine ilişkin bir perspektif sunmaktadır. Diğer iki model faillerin durumlarına ilişkin iken son model faillere ilişkin hangi sosyal politikaların yaratılabileceğine dairdir. Bu anlamda yapı-faile ilişkin modeller olacak şekilde sunulduğunu belirtmek gerekmektedir. Tüm modeller birbirini tamamlayacak şekilde oluşturulmuştur.

Farklı türden bağlamsallaştırma ve aynı verilerle kavramsal çatı sunulmuştur. Bu ekseninde problem ve ilişkileri ortaya konulmuştur. Geliştirilen örüntüler üretici yapı ve mekanizmalarla ilişkilidir. Bu çalışma ile eleştirel realiste veri bağlamsallaştırma ile betimlemede nasıl bir farklılaşma olduğu ve aynı verinin ayrı modellerde nasıl operasyonelleştirildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda çalışma eleştirel realizmin aşamalarını dikkate almaktadır.

İlk modelde hemşirelerin mutluluğa ilişkin öznel anlamlar-söylem evrenleri verilmiştir. İkinci modelde duygulanım ve çevresel faktörler öznel düzeyde anlamlandırılmıştır. Son modelde ise sosyal politikalar ile ilişkili yapabilirlikler yaklaşımı retrodüksiyon aşaması olarak verilmiştir. Bu anlamda hipotetik olarak nelere müdahale edildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Faillerin mevcut yapılar aracılığıyla kısıtlamalarını

kaldırmak için yapabilirlikler yaklaşımı ele alınmıştır. Çalışma bu üç model ekseninde eleştirel realizmin aşamalarını sunmaktadır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

8.1. Sonuç

“Covid-19 Döneminin Yarattığı Toplumsal Değişme Sürecinin Hemşirelerin Mutluluk Tanımlamaları Üzerindeki Etkisinin Eleştirel Realist Bir Perspektiften Değerlendirilmesi” çalışması ekseninde “yapabilirlikler yaklaşımı” bağlamında hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel, ekonomik ve politik yapı ve mekanizmalara ilişkin modeller oluşturulmuştur. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesindeki 48 hemşire ile gerçekleştirilen görüşmeler MAXQDA programı analiz edilerek hemşirelerin söylem evrenlerini yansıtan iki model ve hemşirelerin hem söylem evrenlerini hem de yapı ve mekanizmaları gösteren model olmak üzere temellendirilmiş teori çalışması çerçevesinde üç temel model oluşturulmuştur. Söz konusu modeller altı tema ekseninde değerlendirilmiştir. Bu altı temel tema: Pandemi dönemi ve toplumsal değişme, gündelik hayat ve mesleki yaşam, beden pratikleri, duygu ve duygulanım süreçleri, mutluluğa ilişkin tanımlamalar ve son olarak toplumsal yapı göstergeleri ve eleştirileridir. Hemşirelerin öznel deneyimlerini içeren tüm temaların ve bu temalar içerisinde yer alan kod ve kategorilerin birbiri ile ilişkili olduğunu belirtmek gerekmektedir.

“Pandemi dönemi ve toplumsal değişme” bağlamında *covid-19 tanımlamaları* ekseninde “korku” duygusunun ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. “Korku” duygusunun çalışma içerisinde farklı başlıklarda da görüldüğünü, aynı zamanda bu kavramsallığa eşlik eden pek çok duygunun olduğunu ve bu duyguların birbiri ile ilişkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü bu dönemde hemşireler pek çok duyguyu aynı anda hissetmişlerdir. Söz konusu olan bu duygular hemşirelik mesleğinin ve bu mesleğe ilişkin sorumluluğun yerine getirilmesi noktasında hemşirelerin özdüşünümsellik kapasitelerine bağlı çatışma durumu ortaya çıkarmıştır. *Hemşirelerin deneyimleriyle covid-19 hastasına müdahale* için uygulanan güvenlik önlemleri ve protokoldeki değişikliklerin ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlamda hemşirelerin deneyimlerinde bilinmezlik vurgusunun hâkim olduğu ve bilinmezliğe bağlı olarak fiziksel ve psikolojik yorgunluğun ön planda olduğu görülmüştür. *Hemşirelerin enfekte olma durumları ve aşya ilişkin bakış açıları* incelendiğinde örneklemimize dahil olan hemşirelerin yüksek bir oranının (36 kişi) enfekte

olduğu ve yine yüksek bir oranda örneklemimize dahil olan hemşirenin (46 kişi) aşı olduğu görülmüştür. Hemşirelerin yüksek bir oranda (30 kişi) aşı konusunda tereddüt ettiği ve PCR testini (44 kişi) yaptırdıkları ancak antikor testini yaptırmadıkları (sadece 4 hemşire yaptırmıştır) tespit edilmiştir. Hastane ortamında enfekte olmadıklarını ifade eden hemşirelerin sosyalleşme öncesinde koruma önlemlerinin oldukça dikkatli yapıldığını bu yüzden de sosyalleşme döneminin başlaması ile enfekte durumlarının arttığını belirtmiş olmaları bu noktada dikkat çekicidir. Aşı konusundaki bilinmezliğin etkisi ile sağlık çalışanlarının aşığı ilk ve zorunlu olarak kullanmak durumunda kalmaları, hemşirelerin aşı konusunda tereddüt etmelerine, kendilerini denek olarak görmelerine sebep olmuştur. Söz konusu olan dönemde hemşirelerin sürece ilişkin *hizmet içi eğitim* alma durumları ve bu eğitimlerin hastanın grubuna (yoğun bakım, servis vb.) göre farklılaşması ile eğitimlerin içeriğinin değiştiği gözlemlenmiştir. Alınan eğitimlerin ise genel olarak korunma yolları ile ilgili olduğunu belirtmek mümkündür. Bu dönemdeki *hasta hemşire etkileşimi* incelendiğinde ise bu etkileşimin yakınlık ya da uzaklık bağlamında değerlendirildiği görülmüştür. Hasta ile hemşirelerin eskisi gibi yakın olduğunu belirten hemşirelerle birlikte covid-19 eksenli sosyal mesafeden dolayı uzaklaşıldığını ifade edenlerde olduğu da gözlemlenmiştir. Bu dönemdeki *nöbet-mesai sistemleri* düşünüldüğünde izinlerin ve tayinlerin iptal edilmesiyle yoğun bir çalışma süreci başladığından ilk zamanlarda personel yetersizliği söz konusu olmakla birlikte zamanla esnek bir çalışma sürecine geçilmesine rağmen son zamanlarda alanda hastalarla ilgilenen oldukça az sayıda hemşirenin var olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum hem hastalar hem de hemşireler için oldukça sağlıksız bir ortamı beraberinde getirmiştir.

“Gündelik hayat ve mesleki yaşam” bağlamında *hastane ortamındaki deneyimlerinin* yönetici, sorumlu ya da çalıştıkları kurumlara bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Bunun yanı sıra günlük belirli rutinlerin dönemin koşullarından dolayı farklılaştığı gözlemlenmiştir. *Aile ve sosyal yaşamdan mesafe* uygulamalarında hemşirelerin sosyal ilişkilerinin etkilendiği ve yalnızlaştıkları, hemşirelere ilişkin önyargılı tutumlardan dolayı başkalarına bulaştırma kaygısının oluştuğu görülmüştür. Bu dönem içerisindeki *boş zaman değerlendirme* süreçleri incelendiğinde hemşirelerin çoğunun zamanlarını evde geçirdikleri gözlemlenmiştir. *Aile ve sosyal yaşamlarında fedakârlık* ettiklerini belirten hemşireler, bu fedakârlığın maddi ya da manevi karşılığını alamadıklarını ifade etmişlerdir. Yasakların kaldırılması –artık sadece hastanede maske

uygulamasının var olması ile ki bu uygulamanın da tam gerçekleşmediği zamanlarda- ile hemşireler *eskiye dönüş ya da normalleşme* sürecine girdiklerini belirtmişlerdir.

“Beden pratikleri” bağlamında bireylerin hem *fiziksel sağlıklarında* (cilt problemleri, kilo alımı-kilo kaybı, alerjik reaksiyonlar, yaşlılık belirtileri vb.) hem de *psikolojik sağlıklarında* (uyku düzensizliği, anksiyete, yorgunluk vb.) etkiler söz konusu olmuştur. Hemşireler bu dönem *ulaşım ihtiyaçlarını* çoğunlukla kendi araçları ile sağladıklarını ifade ederlerken diğer bir grup katılımcının toplu taşıma aracı bulamadıklarını ve servis kullanmadıklarını ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Hemşireler hastane ortamında *uyku ihtiyaçlarını* sağlayabilecekleri bir ortam olmadığını genellikle kısa süreli dinlenmeler yaptıklarını ifade etmişlerdir. Söz konusu dönemdeki *beslenme ihtiyaçlarını* ise genellikle kendilerinin sağladıklarını hem olağan hem de olağanüstü dönemlerde hastane yemeklerinden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir.

“Duygu ve duygulanım süreçleri” bağlamında bu süreçte *en çok hissedilen duygunun* “korku” olduğu ve en büyük korkularının “başkalarına hastalık bulaştırma korkusu” olduğu gözlemlenmiştir. Bu dönem ekseninde hemşirelerin *sosyal-psikolojik destek ihtiyacını* gerekli görmekle birlikte genellikle destek almadıkları gözlemlenmiştir. Bireysel ve grup danışmanlığının gerekliliğini vurgulayan hemşireler bu dönemde en iyi desteği çalışma arkadaşlarından aldıklarını ifade etmişlerdir. *Rasyonel olmayan iş tanımına ilişkin hayal kırıklığı* bağlamında hemşirelerin mesleklerine, çalışma hayatlarına ve özlük haklarına ilişkin rasyonel olması gereken önlemlere yönelik hayal kırıklığı yaşadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Özellikle son dönemlerde artan şiddet oranları, hemşire-doktor ikiliği, maddi boyut ve özlük hakları ile ilgilidir. Hemşireler bu dönemde *sosyal medya kaygısı* taşıdıklarını bu yüzden de yalnızca haber takip etmek için sosyal medyayı kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu dönemdeki güvenilir kaynaklarının ise kendi deneyimleri olduğunu belirten hemşireler, kaygı ve korku durumlarının sosyal medya ile arttığını ifade etmişlerdir. Bu dönemde hemşireler mesleklerine ilişkin bir *damgalama* sürecine karşılık gelen ifadelere maruz kaldıklarını vurgulamışlardır. Ayrım ve damgalama süreci açısından “halkın tutumu”, “hastaların durumu” ve “hastane ortamının etkisi” gibi faktörlerin ön plana çıktığı görülmüştür. Bunun yanı sıra hemşirelerin hastane ortamında ve hastane dışında *kurallara uymayan insanları uyarma* zorunda hissettiklerini ancak artan şiddet oranları sebebiyle hastane dışındaki insanları uyarmaktan vazgeçtiklerini dile getirdikleri görülmüştür.

“Mutluluk tanımlamaları” bağlamında bireylerin kendilerini hangi koşullarda mutlu hissettikleri ve mutluluk ile özdeşleştirdikleri kavramlar ele alınmıştır. Bu anlamda *mutluluk tanımlamalarında* “aile”, “huzur” ve “sağlık” gibi kavramların ön plana çıktığı görülmüştür. Bu noktada hemşirelerin, covid-19 öncesi mutluluk tanımlamaları ile covid-19 dönemi mutluluk tanımlamaları ile farklılık olduğunu ifade etmiş olduklarını belirtmek mümkündür. *Hayatın anlamı ve meslek yaşamı ilişkisi* incelendiğinde mutluluğun, başarının ve güvenliğin ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Hemşireler hayatlarının çoğunu iş yerinde geçirdikleri için meslek yaşamındaki mutluluk ile hayatlarının anlamı arasında ilişki olduğu ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra iş yerlerinde mutlu, başarılı ve güvende hissetmediklerini belirttiklerini vurgulamak gerekmektedir.

“Toplumsal yapı göstergeleri ve eleştirileri” bağlamında hemşireler sosyo-kültürel ekonomik ve politik riskler ekseninde bu dönemdeki *en önemli problemlerin* “bilinmezlik” “sabırsızlığa bağlı hoşgörüsüzlük”, “salgın hastalığa ilişkin bilgi eksikliği”, “hijyen problemi” vb. gibi problemler üzerinde durmuşlardır. *Salgınlara ilişkin alınan tedbirler* ile kurallara uyma durumu, aşuya ve hastalığa ilişkin bakış açısının ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu dönem bağlamında ve çalışma ekseninde hemşirelerin *kadro hakkı* üzerinde durdukları görülmüştür. Hemşirelerin kadro hakkına ilişkin söylemleri incelendiğinde bu durumun *özlük haklarına* ilişkin düzenlemeleri gerektirdiği tespit edilmiştir. Hemşireler özlük hakları ekseninde kadro hakkı, çalışma saatleri, ekonomik iyileşme, meslek etiği vb. üzerinde durmuşlardır. Süreç içerisinde *iş güvenliği ve önlemin* yetersizliği vurgulanmıştır. *Sağlık ve sosyal güvenlik politikalarına* ilişkin beklentilerin özlük hakları ile ilişkili olarak tanımlandığı gözlemlenmiştir. *Mesleki etik ve iş etkinlikleri* ekseninde yeniden hemşireliği seçme konusunda hemşirelerin tercih etme ve etmeme konusunda eşit olduğu, bunun yanı sıra kararsızlığın söz konusu dönemden dolayı kaynaklandığını belirtmek gerekmektedir. Hemşirelerin *eğitimlerinin* bu dönem için yeterli olduğu belirtilmekle birlikte salgın hastalık özelinde eğitim alınmadığı vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra hemşireler *salgın hastalıklara hastanenin hazırlıksız* olduğunu belirtmişlerdir. Hastalıktan dolayı pek çok sağlık çalışanı vefat ettiğinden hemşireler covid-19’un *meslek hastalığı* olması gerektiğini vurgulamıştır. *Değişen bilimsel bilgiler* ortaya çıktıkça hemşirelerin sürekli bir değişim ile karşılaşmaları korkuyu arttırmış ve güven duygularını azaltmıştır. Hemşirelerin bazıları süreç içerisinde *ekonomik sıkıntı* yaşamadıklarını belirtirken bazıları yaşadıklarını belirtmiştir. Ancak genel olarak

hemşirelerin maaşlarının yetersiz olduğunu vurguladıkları gözlemlenmiştir. Hemşireler yaşadıkları zor koşulların üstesinden gelmek için *sendikaların* varlığından destek almaya çalışmışlardır. Hemşirelerin sendikalara ilişki görüşleri incelendiğinde güven eksikliğinin yanı sıra aslında haklarını tam olarak savunmadıklarına ilişkin bakış açıları da vardır. Söz konusu olan dönemde artan şiddet oranları sebebiyle *yurt dışına* çıkma kararı alan pek çok sağlık çalışanı söz konusu olduğundan çoğu hemşire, bu durumun oldukça normal bir süreç olduğunu daha iyi şartlarda yaşamının gerekliliğini vurgulamışlardır. Son olarak *sağlık sistemine ilişkin bütünsel bir değişimi* vurgulayan hemşireler tüm sağlık çalışanlarının değişim için birleşmesi gerektiğini vurguladıkları gözlemlenmiştir.

Eleştirel realist bir perspektif ile temellendirilmiş kuram deseninin kullanıldığı bu çalışma ekseninde üç model oluşturulmuştur. Bu modellerden ilki olan “Mutluluğa İlişkin Öznel Anlamlar” modeli ekseninde abdüksiyon yaklaşımı kullanılmış ve hemşirelerin mutluluk kavramsallaştırmasına yönelik öznel anlamlarına değinilmiştir ve abdüksiyon gereği söz konusu öznel anlamlar yeniden bağlamsallaştırılarak betimlenmiştir. Söz konusu olan bu model hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına ilişkin genel bir söylem evrenini yansıtmaktadır. Bu anlamda çok fazla etkinin mutluluk kavramsallaştırması ile ilişkili olduğu görülmüş ve mutluluğa ilişkin öznel anlamların oluşturulmaya çalışılırken dönemin koşullarının öznel yaşam deneyimlerindeki etkileri gözlemlenmiştir. Mutluluk ve mutluluk ilişkilerinin pek çok faktörü ve bunlar arasındaki ilişkileri ifade ettiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda mutluluğun bireysel olduğu kadar toplumsal boyutları taşıdığı ve öznel yaşam deneyimleri çerçevesinde beden üzerinde etkide bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Olağanüstü hale işaret eden birtakım değişiklikler ortaya çıktığında örüntülerin değiştirilmesi, söz konusu duruma insanların-kurumların adapte edilmesi için mikro-makro politikalar üretilmesi gerekmektedir. Bu politikalar mekanizmalara ilişkin dönüşümleri sağlamak için de önemlidir. Bu yüzden “Mutluluğa İlişkin Öznel Anlamlar” modeli hemşirelerin mutluluğa yükledikleri anlamlar ve tanımlamalarındaki değişimi yansıtmaktadır. Söz konusu olan bu değişim covid-19 öncesi ve sonrası mutluluk tanımlamalarına da ilişkindir. Bunun yanı sıra hayatın anlamı ile meslek yaşamının, güvenliğin ve başarının mutluluk ile ilişkili olduğu görülmüştür. Makro-mikro politikalar ve toplumsal değişme süreci, rutinler-ritüeller-kurallar-roller ve ilişkiler eksenindeki şekillenen örüntüler, etki-etkilenme bağlamında duygulanım süreçleri ve beden, sosyo-kültürel-ekonomik-politik yapı ve mekanizmalar ile ilişkili görülmektedir.

“Bağlamsal Mutluluk Duygulanımlarına İlişkin Temalar” adlı ikinci model ekseninde yine abdüksiyon analizi uygulanmış ve bireylerin mutluluğa ilişkin söylem biçimleri ile bu söylem biçimlerinin ilişkili olduğu pandemi dönemi, gündelik hayat-mesleki yaşam, beden pratikleri ve duygulanım süreçleri ile toplumsal yapı göstergeleri ve eleştirilerine dair söylem evreninin bütünü ilişkisellik içinde incelenmiştir. “Bağlamsal Mutluluk Duygulanımlarına İlişkin Temalar” modeli olan ikinci model ekseninde ilk aşamada; meslek yaşamındaki belirsizlik durumunun bireylerin mutluluğa ilişkin öznel tanımlamalarında etkili olduğu görülmüştür. İkinci aşamada; dönemin gündelik yaşam içindeki alışkanlıklar üzerinde etkili olduğu, bireyin meslek yaşamında olduğu gibi gündelik hayatındaki alışılmış düzeni korumaya çalışması ya da yeni bir düzen oluşturmaya çalışması durumunu betimleyen kodlardan temalar elde edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü aşamada; bireyin bedeninde ve duygulanım süreçlerinde gözlemlenen değişikliklerin hem fiziksel hem de psikolojik olarak yaşam kalitesine etki ettiği görülmüştür. Beşinci aşamada; özlük haklarının diğer toplumsal yapı göstergeleri ile ilişkili olduğu hatta onları kapsadığı gözlemlenmiştir.

Son olarak çalışmamız kapsamında temellendirilmiş kuram stratejisi sonucu ulaştığımız üçüncü model olan “Sosyal Politikalar Ekseninde Yapabilirlikler Yaratmak” modeli ekseninde, eleştirel realist perspektiften hem abdüksiyon hem de retrodüksiyon yaklaşımı kullanılmıştır. Bu model bağlamında hangi boyutlarda yapabilirlikler yaratmanın mümkün olabileceğine ve bu anlamda hangi sosyal politikalar geliştirilebileceğine dair bir perspektif sunulmuştur. “Sosyal Politikalar Ekseninde Yapabilirlikler Yaratmak Modeli” olan son model bağlamında ilk aşamada; sağlık konusundaki bakış açılarının ve bu bakış açılarında rol oynayan olağan sosyal-kültürel-ekonomik-politik etkenlerin dönüşümü vurgulanmıştır. İkinci aşamada; gündelik hayattaki anlam ve güç yapılarının, pratik nedenler ve etkileşimlerle ilişkili olduğu görülmüştür. Üçüncü ve dördüncü aşamada; sosyal yapıları var eden ya da bazen bu yapıları yıkan bireylerin; düşünce, inanç ve eylemlerini yönlendiren/baskılayan üretici yapı ve mekanizmalarla olan çatışmalarının duygu ve beden kaynaklı olduğu da vurgulanmıştır. Beşinci aşamada; mutluluğun sosyolojik analizi gerek duygu sosyolojisi gerekse de sosyal politikalar açısından bugün sosyo-kültürel ekonomik ve politik süreçlerde iyileşmenin söz konusu olması ile mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Hemşirelerin hem gündelik hem de mesleki yaşantılarına ilişkin öznel gerçeklik düzeylerindeki mutluluk kavramsallaştırmalarının, eşitlikçi sosyal-

sağlık politikaları üretilebilmesi yönündeki tartışmalar açısından önemli bir gösterge olma niteliği taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Bu çalışma kapsamında hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel, ekonomik politik eleştiri biçimlerine dayanan pek çok yapı ve mekanizma keşfedilmiştir. Hemşirelerin mutluluk tanımlamaları ile bu yapı ve mekanizmaların ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Mutluluk gibi bir duyguyla ilişkili olan ve onu inşa eden pek çok unsur-etken söz konusudur. Mutluluğun ilişkili olduğu alanlar mutluluğu yalnızca ekonomik koşullar ekseninde tanımlamanın yanlış olduğunu göstermektedir. Bir hemşire olarak onlara yüklenen toplumsal anlamlar konusundaki hemşirelerin saygınlığı ve onların beklentileri arasında farklılaşmaların (hayal kırıklığı ve endişeler vb.) bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda sağlık politikalarından beklentileri ile sosyal güvenlik politikalarından beklentileri mutluluk ile ilişkili olduğu görülmektedir. Hemşirelerin gündelik ve mesleki yaşantıları covid-19 dönemi toplumsal değişme sürecinden etkilendiğinden, yaşam kalitesi ve mesleki doyumun mutluluk kavrayışlarındaki dönüşüm ile ilgili olduğu gözlemlenmektedir. Mutluluğa ilişkin öznel gerçeklik düzeyleri pandemi dönemindeki riskleri ve bu riskleri idare etme çabası ile ilgili olduğundan duygu ve düşünceler mutluluk kaynağını toplumsal bağlam ve koşullardan almaktadır. Beklentilerin gündelik temelleri olduğu düşünüldüğünde, politikaların gündelik yaşamı destekleyecek şekilde düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Çünkü bireylerin habitusları kurumların, bedenlerin, duyguların ve politikaların kesişim noktasıdır.

Hemşirelerin mesleki habitusu ve sembolik sermayeleri gündelik hayat içerisinde özdüşünümsellik potansiyelleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Hemşirelerin özdüşünümsellik ve özgürlüğe ilişkin metaforlarının covid-19 dönemi ile ilgili yaşantılarıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu dönem içerisinde karşılaşılan riskler hemşireler açısından bir özdüşünümsellik potansiyeli taşımaktadır. Bunun yanı sıra hemşirelerin ekonomik sermayelerinin covid-19 öncesi ve sonrası dönem düşünüldüğünde mesleki yaşantılarına ilişkin anlam kodlarındaki farklılaşmanın mutluluk tanımlamalarına etki ettiği değerlendirilmektedir. Sürekli yeni strateji arayışı yeni sağlık politikaları ve pandeminin değişen süreçleri dikkate alındığında, sürekli değişen risklerin pandemi koşullarında söz konusu sürece uyum sağlama çabasının hem bedensel hem zihinsel hem de duygusal etkileri söz konusudur. Bu etkiler bireylerin mutluluk kavrayışı ile ilişkilidir. Hemşirelerin mutluluk kavramsallaştırmalarıyla, “güvenlik” kavramsallaştırmalarının

değişen pandemi koşullarında bir araya gelmiş olması, bu dönemdeki sağlık politikalarına bakış açılarıyla ilişkili olarak “rasyonel uygulamalar” ile bu uygulamalara maruz kalan sağlık çalışanlarının “duygusal anlamlandırmaları” arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Pandemi öncesi, pandemi başlangıcı ve aşının bulunması ile gelişen sonrası dönemlerde mutluluk tanımlamalarında farklılaşmaların olduğu gözlemlenmiştir. Mutluluk tanımlamalarının ortaya çıkma biçimindeki değişiklik ya da dönüşüm bir hemşire olarak covid sürecini tanımladıktan sonra kapitalizm, sağlık sektörü, sağlık politikaları ve sosyal güvenlik politikaları karşısında bir eleştiri biçimi taşımaktadır.

8.2. Makro ve Mikro Ölçekli Sosyal Politikalara Yönelik Öneriler

Makro ve mikro ölçekli bu politikaların hemşireler ile yapılan görüşmeler ve ilgili sorular çerçevesinde geliştirilen önerileri ve değerlendirmeleri içerdiğini belirtmek gerekmektedir.

-Çalışma saatlerindeki farklılaşmalar çalışılan birime göre değişmekle birlikte esnek çalışmanın (çalışılan birimde tek kişi değil 3-4 kişinin birlikte çalışması) sağlanması gerekmektedir. Çünkü hemşireler çalışılan alanda 15-17 hasta ile tek başına kaldıklarını belirtmişlerdir. Esnek çalışma ile hemşirelerin alanda yalnız kalma durumlarının engellenmesi gerekmektedir.

-Bireysel-toplumsal-çevresel sağlık ilişkisi düşünüldüğünde bu üç sağlık düzeyinin birbiri ile ilişkili düşünülmesi gerekmektedir.

-Bir meslek olarak hemşireliğin problemlerinden biri de teoride hemşirelerin sadece doktorların verdikleri kararların uygulayıcısı ve onlara tabi olarak görülmeleridir. Söz konusu olan bu yanlış bilginin en önemli etkilerinden biri ise hastanın hemşireye ve doktora olan yaklaşımındaki farklılaşmadır. Bu yüzden hemşirelerin alanında uzmanlaşmanın olması ve mesleki dayanışma duygusunun yaratılması gerekmektedir.

-Risk altında çalışmak zorunda kalmak hem hastaları hem de hemşireleri psikolojik olarak olumsuz etkilediğinden hızlı tedavi stratejilerinin geliştirilmesi ve ile iş yükünün artışı düşünüldüğünde personel yetersizliğinin giderilmesi gerekmektedir.

-Psiko-sosyal destek almanın genel sağlık politikaları açısından bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

-Toplum sağlığı merkezleri sağlık çalışanlarına psikolojik destek vermelidir. Halk sağlığı ekseninde sosyal-psikolojik destek surecinin yaygınlaşması gerekmektedir. Psiko-sosyal destek almak normalleşmiş bir sağlık parametresi olması gerekmektedir.

-Sağlık hizmetleri olanakları kültürel bağlam ve sosyal eşitsizlik birbirleri ile ilişkilidir. Bireylerin insani çalışma koşullarında çalışması ve bu durumun kurumlar düzeyinde düzenlenmesi yani makro politikaların var olması gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi için onurlu, eşit ve kaliteli yaşam talepleri dikkate alınmalıdır.

-Bu dönemde ve aslında çoğu zaman kendi görev tanımlamalarının dışında görevleri de yapmak zorunda kaldıklarını belirten hemşirelerin özlük hakları bağlamında görev tanımlamalarının belirlenmesi gerekmektedir.

-Sağlıklı alışma koşulları sağlıklı bir sağlık hizmetini beraberinde getirdiğinden sağlık personeli eksikliği ve ağır çalışma koşullarının giderilmesi gerekmektedir. Çünkü mikro boyutta (olumsuz yaşam koşulları), mezzo boyutta (aile ilişkileri) ve makro boyutta (afetler, toplumsal olaylar) risk faktörleri ile karşılaşmaktadırlar. Söz konusu olan bu koşullar ekseninde düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

-Tayin-izin hakkı, ücret vb. iyileştirilmesi için kurumsal ve özlük hakları ilişkiselliği önemlidir. Bu anlamda sadece GSMH'ye odaklanmadan bireyi çok boyutlu düşünerek mutluluklarına odaklanmak gerekmektedir. Hemşirelerin hayal kırıklıkları birbiri ile ilişkili olduğundan siyasal özgürlüklerin iktisadi güvenliği geliştirmek ile ilintili olması gerekmektedir.

-Sağlık hizmetlerinin eğitimin ve toplumsal güvenliğin vb. artması yaşam kalitesine ve bu kalitenin artışına doğrudan katkıda bulunmaktadır.

-Sağlık alanında var olan ast-st ilişkilerinin hemşireler arasındaki eşitsizliği ve ayırım durumu arttırdığı grldğinden söz konusu olan bu hiyerarşinin düzenlenmesi/ortadan kaldırılması gerekmektedir.

-İnsanların insan olmaktan kaynaklı özlük hakları vardır ve bu hakların geliştirilmesi ve korunması gerekmektedir. Hemşireler özellikle doktorların alt grubu olarak –doktor yardımcısı- görülmelerinden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Hemşirelerin aldıkları eğitim ile hemşirelik uygulamaları arasındaki farklılığında giderilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda hemşirelerin özlük haklarına ilişkin bilgilendirilmeleri de önemlidir.

-Olağan ve olağanüstü dönemler için iş güvenliği ve önlemin geliştirilmesi gerekmektedir.

-Sağlık ve sosyal güvenlik politikaları bağlamında kamusal sağlık hizmetinin geliştirilmesi, özlük haklarında iyileşmenin olması, acil servisin yoğunluğunun azaltılması, hemşire bakanlığının kurulması, hastane içerisinde ziyaretçi saatleri gibi konularda düzenlemelerin yapılması, aile hekimlerinin (birinci basamak sağlık hizmetlerinin) iyileştirilmesi, mesleki uzmanlaşma, hastane ortamında güvenliğin sağlanması ve kurumlar arası farklılığın giderilmesi gerekmektedir.

-Covid-19'un meslek hastalığı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

-Sendikaların tarafsız bir şekilde hemşirelerin taleplerini dikkate alması önemlidir.

-Duygular yapısal koşulları anlamak ve nedensel koşulları bulmak konusunda etkilidir. Yapısal ve nedensel koşullar bağlamında duygular insan varoluşunu ve sosyal ilişkileri anlamlandırmak için bir ön koşuldur.

-Toplum ve birey psikolojisi ile sosyal problemler ilişkili olduğundan psikolojik tarama çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Özellikle hemşireler özelinde her birim için psikolojik destek programları riskler ve psikolojik etkilerini tespit etmek için hem olağan hem de olağan üstü zamanlar için gereklidir.

-Enfeksiyon birimlerinin ve eğitim hemşirelerinin oldukça önemli bir pozisyonda olduğu düşünüldüğünde bu birimlerin daha aktif kullanılması gerekmektedir.

-Devlet-özel ve üniversite hastanelerindeki ayrımların kaldırılması önemlidir.

-İnsanın toplumsal praksislerindeki sübjektif anlamları anlamak ve dikkate almak önemli ve gerekli olduğundan her bir vatandaşın temsil edilmesi gereklidir. Bu anlamda hemşirelerin hem gündelik hem de mesleki yaşantılarına ilişkin öznel gerçeklik düzeylerindeki mutluluk kavramsallaştırması düşünüldüğünde daha ihtiyaçları karşılayan

eşitlikçi sosyal ve sağlık politikalarının üretilmesi gereklidir. Hem makro hem de mikro politikalar ekseninde praksis alanında elde edilen deneyimler ekseninde anlamlı bir dönüşüm gereklidir.

-Aktif sürveyans sistemleri kurulmalı ve halk sağlığı önlemleri geliştirilmelidir. İhtiyaçlar, olasılıklar ekseninde düzenlenen sağlık hizmetleri ile ekonomik yapı ve destek sağlanmalıdır. Kırılganlıkların giderilmesi için sosyo-etik alanda neler yapılabilirin sosyal hizmetler ve sosyal politikalar ekseninde düşünömselliği gerekmektedir. Filyasyon ekipleri oluşturularak sanitasyon sağlanmalı ve halk sağlığı yönetimi ile rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi önemlidir.

-Çalışma Çanakkale özelinde gerçekleşmekle birlikte bu alanda geniş çaplı ulusal ve uluslararası tarama çalışmasının yapılması önemlidir.

- Çalışma sadece Çanakkale'yi temsil etmek amacıyla oluşmuş bir çalışma değildir ancak Çanakkale'deki durumu bir vaka olarak ele almaktadır. Çanakkale'deki bu vakayı özel ya da diğer durumlardan farklı kılan birtakım tespitler açısından da büyük şehirlerdeki (İstanbul, Ankara, İzmir vb.) birtakım hastanelerden de örnekler (akademisyenler ile görüşmeler) seçilebileceği düşünülmektedir. Bu büyük şehirlerdeki akademisyen hemşireler ile mülakatların yapılarak süreç ile ilgili düşönceleri hakkında bilgi alınması mümkündür. Akademisyen hemşirelerin (hemşire yetiştiren ya da doktora sürecinde olan) öğrencileri böyle durumlar için hazırlama durumları ile söz konusu dönemin etkisi ile yeni derslerin müfredata girme durumunun söz konusu olup olmadığına yönelik görüşlerinin dikkate alınması önemlidir.

-Covid-19 ile ilgili tüm sağlık çalışanları ile tarama çalışması yapılabilir.

-Hem bu çalışmaya katılan hemşirelerin hem de hemşirelerin sosyal medya üzerinden en çok belirttikleri ve hızlı çözüm istedikleri talepler dikkate alındığında öncelikle "hemşireler birliğinin kurulması, emekliliğe yansıyan maaşların düzenlenmesi, yeteri kadar istihdamın sağlanması, hemşirelerin çocukları için hastane içerisinde kreş açılması, yıpranma payında yeni düzenlemenin olması, gece farkının düzenlenmesi, sözleşmeli yönetici modeline son verilmesi, hemşirelikte uzmanlaşmanın önünün açılması, KPSS değil hemşirelik sınavı ile istihdamın sağlanması, özel sektörde çalışan hemşirelerin maaşlarının düzenlenmesi,

hemşireleri hemşirelerin yetiştirmesi için fakültelerde alan dışı atamanın olmaması “ gerekmektedir.

-Sağlık çalışanlarına uygulanan şiddetin engellenmesi için “katolog suç yasasının etkin kılınması, hastanelere x-ray cihazının yerleştirilmesi, hastanelerin güvenlik sistemini özel güvenlik şirketlerinden kurtararak polislerin ya da polis teşkilatında kurulacak olan asayiş birimlerine verilmesi, hastanelerde özellikle acil servis ve hasta yakınlarının yoğun olduğu yerlerde sınırlı sayıda hasta yakını kabul etmek” gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2020). *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. İsmail Türkmen (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Ahmed, S. (2012). *Mutluluk Vaadi*. Deniz Mayadağ (çev.). Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Ahmed, S. (2019). *Duyguların Kültürel Politikası*. Sultan Komut (çev.). Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Akay, A. (2020). *Delilik Gemisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Archer, Margaret (2015). Kolektif Düşünümsellik: İlişkisel Bir Örnek. 225-251 Edt. C. Powell-F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*". Özlem Akkaya (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Aron, L. (2015). *İlişkisel Psikanalize Giriş: 8-9 Ağustos 2015 Atölye Çalışması Metinleri*. Özak Yayınevi (Psikoterapi Enstitüsü): İstanbul.
- Arpacıoğlu, M. S.- Baltacı, Z.- Ünübol, B. (2021). "Covid-19 Pandemisinde Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik, Covid Korkusu, Depresyon, Mesleki Doyum Düzeyleri ve İlişkili Faktörler". *Çukurova Medical Journal*. 88-100.
- Arslan, Ş. A.-Topal, M. (2021). "Covid-19 Süresince Psikososyal Destek Hattında Çalışan Psikologların Psikolojik Sağlık Düzeyleri ile Erken Dönem Uyumsuz Şemaları Arasındaki İlişki". *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*. 101-118.
- Artar, G. E. (2016). İletişimsel Bir Figürasyon Olarak Facebook: Bir Durum Paylaşımı. 131-157. Der. A. Kasapoğlu. *Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji*. Yeni İnsan Yayınları: İstanbul.
- Aydın, A. (2019). Merleau-Ponty Bedenlenme Fenomenolojisi Bilinç ve Beden Bütünlüğü. *Kilikya Felsefe Dergisi*. 77-90.
- Badiou, A. (2013). *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*. Tuncay Birkan (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Badiou, A. (2012). *Sonsuz Düşünce*. Işık Ergüden-Tuncay Birkan (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Badiou, A. (2015). *Gerçek Mutluluğun Metafizigi*. Murat Erşen (çev.). Monokl Kitap: İstanbul.

- Baker, U. (2015). *Kanaatlerden İmajlara: Duygular Sosyolojisine Doğru*. Birikim Yayınları: İstanbul.
- Bakewell, S. (2016). *Varoluşçular Kahvesi: Özgürlük, Varoluş ve Kayısı Kokteylleri*. Emre Gözcü (Çev.). Domingo Yayınları: İstanbul.
- Bakır, K. (2008). Bir Yöntem Felsefesi Olarak Pragmati(si)zm: Charles S. Peirce'ün Bilimsel Anlam Kuramı. *Ankara Türk Felsefe Derneği Yayını Felsefe Dünyası*.153-163.
- Baki, A. -Gökçek, T. (2012) Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Balkız, B.- Ögütle, V. S. (2012). Peter L. Berger ve Thomas Luckmann'ın “Gerçekliğin Sosyal İnşası” Teorisi ve Eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi*. 33-49.
- Baştürk, E. (2012). Michel Foucault'da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 65-78.
- Bauman, Z. (2011). *Yaşam Sanatı*. Akın Sarı (çev.). Versus Yayınları: İstanbul.
- Bauman, Z. (2020). *Akışkan Korku*. Cumhur Atay (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Bhaskar, R. (2017). *İnsan Bilimlerinin Felsefi Eleştirisi: Natüralizmin Olanaklılığı*. Vefa Saygın Ögütle (çev.). Nika Yayınları: Ankara.
- Bhaskar, R. (2015). *Çağdaş Felsefeye Eleştirel Bir Giriş: Gerçekliği Geri Kazanmak*. Beyza Sumer Aydaş. (çev.). Nota Bene Yayınları: Ankara.
- Bhaskar, R. (2018). *Gerçekçi Bilim Teorisi*. Sami Oğuz (çev.). Akılçelen Kitaplar: Ankara.
- Bekaroğlu, E. -Yılmaz, T. (2020). Covid-19 ve Psikolojik Etkileri: Klinik Psikoloji Perspektifinden Bir Derleme. *Nesne Dergisi*. 573-584.
- Benli, C. K. -Kulakaç, Ö. (2021). Bir Paradigma Olarak Kesişimsellik Teorisi ve Hemşirelik. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*. 211-234.
- Bergson, H. (2014). *Gülme: Gülüncün Anlamı Üzerine Deneme*. Devrim Çetinkasap (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Benjamin, W. (2020). *Pasajlar*. Ahmet Cemal (çev.). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

- Berger, P. L.-Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Vefa Saygın Ögütle (çev.). Paradigma Yayınları: İstanbul.
- Blomster, W.V. (2015). Müzik Sosyolojisi: Adorno ve Ötesi. 485-523. Bağce, Emre. *Frankfurt Okulu*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Boddice, R. (2023). *Duygular Tarihi*. Asena Pala (çev.). Fol Yayıncılık: Ankara.
- Bookchin, M. (2017). *Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm*. Fuat Dara Elhüseyni (çev.). Sümer Yayıncılık: İstanbul.
- Borgna, E. (2014). *Melankoli*. Meryem Mine Çilingiroğlu (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P.-Wacquant, L. (2012). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Nazlı Ökten (çev.). İletişim Yayınları: İstanbul
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. Bediz Yılmaz (çev.). Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015). *Pratik Nedenler*. Hülya Uğur Tanrıöver (çev.). Hil Yayınları: İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Derya Fırat-Günce Berkurt (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.
- Bourdieu, P. (2015). *Dünyanın Sefaleti*. Heretik Yayın: Ankara.
- Bourdieu, P.-Passeron, J. C. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. Aslı Sümer-Levent Ünsaldı-Özlem Akkaya (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.
- Bourdieu, P. (2015). *Devlet üzerine: Collleege de France dersleri 1989-1992*. Aslı Sümer (çev.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015). *Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*. Levent Ünsaldı (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.
- Bourdieu, P. (2015). *Pratik Nedenler*. Hülya Uğur Tanrıöver (çev.). Hil Yayın: İstanbul.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*. Filiz Öztürk-Büşra Uçar-Mustafa Gültekin (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.

- Bourdieu, P. (2019). *Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*. P. Burcu Yalım (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Bourdieu, P. (2021). *Genel Sosyoloji: College de France Dersleri: 1981-1983*. Zuhul Emirosmanoğlu (çev.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Bourdieu, P. (2021). *Homo Academicus: Kavramlar ve Pratikler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul
- Brubaker, R. (2017). *Rasyonalitenin Sınırları: Max Weber'in Sosyal ve Ahlaki Düşüncesi Üzerine Bir Deneme*. Baysar Tanıyan-Güney Çeğin (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Brunner, E. -Marmot, M. (2009). Sosyal Yapı, Stres ve Sağlık. 18-45. Ed. M. Marmot- G. R. Wilkinson. *Sağlığın Sosyal Belirleyicileri*. İlker Kayı-Yeşim Yasin (çev.). İnsev Yayınları: İstanbul.
- Buchanan, L. (2008). *Deleuze ve Guattari'nin Anti-Ödipus'u: Okuyucu Rehberi*. Bilim ve Sosyalizm Yayınları: Ankara.
- Buğra, A. -Keyder, Ç. (2008). Önsöz. 7-19. Der. A. Buğra-Ç. Keyder. *Sosyal Politika Yazıları*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Calhoun, C. (2014). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. 77-131 Der. G. Çeğin- E. Göker-A. Arli- Ü. Tatlıcan. *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Capra, F. (2020). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*. Mustafa Armağan (çev.). İnsan Yayınları: İstanbul.
- Certeau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. Dost Yayınları: Ankara.
- Chodorow, N. J. (2019). *Duyguların Gücü: Psikanalizde, Cinsiyette ve Kültürde Kişisel Anlam*. Jale Özata Dirlikyapan (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Cibran, H. (2020). *Ermiş*. Ayşe Berktaş (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Cioran, E.M (1993). *Burukluk*. Haldun Bayrı (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Cioran, E.M. (2013). *Çürümenin Kitabı*. Haldun Bayrı (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.

- Cioran, E.M. (2020). *Zamana Düşüş*. Haldun Bayrı (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Clanton, G. (2006). Jealousy and Envy. 410-443. Edited by Jan E. Stets and Jonathan H. Turner. *Handbook of the Sociology Of Emotions I*. Springer Science.
- Collins, R. (2015). *Sosyolojide Dört Ana Gelenek*. Ümit Tatlıcan (çev.). Sentez Yayınları: Bursa.
- Collins, P. H.-Bilge, S. (2023). *Kesişimsellik: Teori ve Pratikte Toplumsal Adalet Arayışı*. Ege Acar (çev.). Fol Yayıncılık: Ankara.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Selçuk Beşir Demir (çev.). Eğiten Kitap Yayın: Ankara.
- Creswell, J. W. (2020). *Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi*. Halil Ekşi (çev.) Edam Yayınları: İstanbul.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir (çev.). Siyasal Kitabevi Yayın: Ankara.
- Crossley, N. (2015). Etkileşimler, Bitişiklikler ve Beğeniler: İlişkisel Sosyolojide İlişkileri Kavramsallaştırmak. 193- 225 Ed. C. Powell, -F. Depelteau *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler* Özlem Akkaya (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara
- Çapar, G. (2019). “Kesişimsellik: Postmodern Feminist Bir Yaklaşım”. 1-31.
- Çapur, E. Ö.-Kuru, N.-Seyman, Ç. C. (2015). “Hemşirelikte Kanıtı Dayalı Uygulamalara Genel Bakış”. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*.
- Çeğin, G.-Göker, E. (2012). Tözlere Elveda: İlişkisel Sosyolojinin Alemeti Farikası. 11-23 Der. G. Çeğin- E. Göker. *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Nota Bene Yayınları: Ankara.
- Çeğin, G.-Kara, H. (2022). *Ecce Monstrum*. Nika Yayınevi: Ankara.
- Çeğin, G.-Göker, E.-Arlı, A.-Tatlıcan, Ü. (2014). *Ocak ve Zanaat*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Çelebi, N. (2004). *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*. Anı Yayınları: Ankara.

- Çelebi, N. (2007). *Sosyoloji Notları*. Anı Yayınları: Ankara.
- Çelebi, V. (2013). “Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi”. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*.
- Dağ, A. (2018). *Transhümanizm: İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*. Elis Yayınları: Ankara.
- Damasio, A. (2021). *Duygu, Akıl ve İnsan Beyni: Descartes'in Yanılgısı*. Fatma Ece Çetin-Emre Kumral (çev.) ODTÜ Yayıncılık: Ankara.
- Danermark, B. -Ekström, M. -Jakobsen, L. -Karlsson, J. Ch. (2003). *Toplumunu Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm*. Ümit Tatlıcan (çev.). Phoenix Yayıncılık: Ankara.
- Darwin, C. (2021). *İnsanda ve Hayvanlarda Duyguların İfade Edilmesi*. Bahar Kılıç (çev.). Alfa Yayınları: İstanbul.
- Delaloğlu, B. (2001). *Frankfurt Okulunda Sanat ve Toplum*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Deleuze, G. (2013). *Foucault*. Burcu Yalın-Emre Koyuncu (çev.). Nogunk Yayıncılık: İstanbul.
- Demez, G. (2020). *Beden Sosyolojisine Dair. 7-13 G. Demez- M. Timurturkan-C. Ertan Bedenin Sosyolojisi: Gündelik Hayatın Cisimleşme Deneyimleri, Tıbbileştirme ve Dijital Gözetim*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Demir, A. (2018). “Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Transhümanizm”. 95-104.
- Deniz, Ç. -Hülür, B. -Ekinci, Y. (2016). “Göç, Strateji ve Taktik: Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayat Deneyimleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Denkel, A. (1996). *Anlam ve Nedensellik*. Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Depeltau, F. (2015). *İlişkisel Dönüşün Yönü Nedir? 251-285 Edt. C. Powell- F. Depeltau. İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Diani, M. (2012). *Charles Tilly'nin Identities, Boundaries and Social Ties Adlı Çalışmasındaki İlişkisel Unsur. 245-257 Der. G. Çeğin – E. Göker. Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Nota Bene Yayınları: Ankara

- Direk, Z. (2017). Algi Sorunsalına Giriş. 15-52 Z. Direk *Dünyanın Teni: Merleau-Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler*. Metis Yayınları: İstanbul
- Dursun, Y. (2014). *Oyunun Ontolojisi*. Doğu-Batı Yayınları: Ankara.
- Eagleman, D. (2020). *İncognito: Beynin Gizli Hayatı*. Zeynep Arık Tozar (çev.). Domingo Yayınları: İstanbul.
- Eagleton, T. (1990). *Edebiyat Kuramı*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Eagleton, T. (2012). *Hayatın Anlamı*. Kutlu Tunca (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Elias, N. (2000). *Zaman Üzerine*. Veysel Atayman (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Elias, N. (2016). *Sosyoloji Nedir?* Oktay Değirmenci (çev.). Olvido Kitap: İstanbul.
- Emirbayer, M. (2015). Mücadele Dili Olarak İlişkisel Sosyoloji. 315-319 Edt. C. Powell,- F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (Çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Emirbayer, M. (2012). Önsöz: İlişkisel Dönüş-Geçmiş, Şimdi ve Gelecek. 7-11 Der. G. Çeğin-E. Göker. *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Nota Bene Yayınları: Ankara.
- Emirbayer, M.-Mische, A. (2012). Faillik Nedir? 65-137 Der. G. Çeğin – E. Göker *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Nota Bene Yayınları: Ankara.
- Erdoğanaras, F. -Çamur, K. C. -Tamer, N. G. -Mercan, K. (2020). “Covid-19 Mahalle, Müşterekler, Kentsel Yaşam ve Halk Sağlığı”. *Türk Coğrafya Dergisi*. 115-128.
- Erkıpçak, H. T. (2007). “Husserl ve Fenomenolojisi: Bir Özet”.
- Esgin, A. -Çeğin, G. (2015). Takdim: Potansiyel Bir Paradigmaya Doğru İlişkiselci Bir Sosyolojinin Vaatleri. 9-15 Edt. C. Powell- F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Esgin, A. (2018). Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler. A. Esgin, G. Çeğin (Ed.). *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. Ankara: Phoenix Yayınları.

- Esgin, A. (2018). Anthony Giddens: Yapılaşma Alanı Olarak Gündelik Hayat. 371-405. Der. Çeğin, Güney-Esgin, Ali. *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Esenyel, Z. (2016). Fenomenolojide Beden Problemi: Husserl, Sartre ve Merleau Ponty. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Esping-A. G. (2008). Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri. 33-53. Der. A. Buğra-Ç. Keyder *Sosyal Politika Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Falzon, C. (2001). *Foucault ve Sosyal Diyalog: Parçalanmanın Ötesi*. Hüsamettin Arslan (çev.). Paradigma Yayınları: İstanbul.
- Fay, B. (2005). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım*. İsmail Türkmen (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Ferrera, M. (2008). Sosyal Avrupa'da Güney Avrupa Refah Modeli. 159-231. Der. A. Buğra-Ç. Keyder. *Sosyal Politika Yazıları*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Fish, K. (2015). İlişkisel Sosyoloji ve Tarihsel Materyalizm Üç Diyalog Başlangıcı. 53-79 Edt. C. Powell – F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Fletcher, A. (2016). Applying Critical Realism In Qualitative Research: Methodology Meets Method. *Article in International Journal of Social Research Methodology*
- Foucault, M.-Martin, R. (2003). İktidar ve Benlik. 11-21. Der. M. Foucault- H. Gutman – P. Hutton. *Kendini Bilmek* Gül Çağalı Güven (çev.). Om Yayınevi: İstanbul.
- Foucault, M.-Noam, C. (2003). İdeal Adalet Mi? Sınıf Mücadelesi Mi? 164-170. M. Foucault, - H. Gutman – P. Hutton. *Kendini Bilmek*. Gül Çağalı Güven (çev.). Om Yayınevi: İstanbul.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin Tarihi*. Mehmet Ali Kılıçbay (çev.). İmge Yayınları: İstanbul.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus*. Ferhat Taylan (çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Foucault, M. (2013). *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*. Emre Bayoğlu (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Foucault, M. (2014). *Bilginin Arkeolojisi*. Veli Urhan (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

- Francis, L. (2006). Emotions and Health. 591-611. Edited by Jan E. Stets and Jonathan H. Turner
Handbook of the Sociology Of Emotions I. Springer Science.
- Gall, A. (2012). *Anksiyete ve Kaygı*. İsmail Yerguz (çev.). Dost Kitapevi: Ankara.
- Gambetti, Z. (2009). “İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi”. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 145-166.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. Deniz Özçetini Babacan Taşdemir, Burak Özçetin (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.
- Gatens, M. (2018). *İmgesel Bedenler: Etik, Güç ve Bedensellik*. Dilan Eren (çev.). Otonom Yayıncılık: İstanbul
- Giddens, A. (2019). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları: Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Bir Eleştirisi*. Ümit Tatlıcan-Bekir Baldız (çev.). Sentez Yayınları: Bursa.
- Giddens, A. (2020). *Toplumun İnşası: Yapılaşma Teorisinin Ana Hatları*. Ümit Tatlıcan (çev.). Sentez Yayınları: Bursa
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Heretik Yayınları: Ankara.
- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Barış Cezar (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler: Akıl Hastalarının ve Kapatılmış Diğer Kişilerin Toplumsal Durumu Üzerine Denemeler*. Ebru Arıcan (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.
- Goffman, E. (2019). *Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler*. Âdem Bölükbaşı (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.
- Goodwin, G. A.-Scimecca, J. A. (2018). *Klasik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*. Ümit Tatlıcan (çev.). Say Yayınları: İstanbul.
- Gökçe, A. (2021). Endüstri İlişkileri İklimi ve Covid-19 Pandemi Sürecinin Yansımaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*. 665-678.

- Gökyaran, E. (2017). Başkası ve Aşkınlık. 74-111 Der. Z. Direk. *Dünyanın Teni: Merleau Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler*. Metis Yayınları: İstanbul.
- Gölbaşı, S. D.-Metintaş, S. (2020). "Covid-19 Pandemisi ve İnfodemi". *Estüham Halk Sağlığı Dergisi*. 126-137.
- Günay, V. D. (2020). "Kaygıya Göstergibilimsel Bir Yaklaşım Ya da Göstergibilime Kaygılı Bir Yaklaşım". *Düşünbil Dergisi*. 02. 17-22.
- Habermas, J. (2019). *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim*. Mustafa Tüzel (çev.). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Hartmann, N. (2005). *Ontolojide Yeni Yollar*. Lütfi Yarbaş (çev.). İlya Yayınları: İzmir.
- Harvey, D. (2012). Faillik ve Topluluk: Eleştirel Realist Bir Paradigma. 307-347 Der. G. Çeğin-E. Göker. *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Nota Bene Yayınları: Ankara.
- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik: Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*. Hüsamettin Arslan-Bekir Balkız (çev.). Paradigma Yayınları: İstanbul.
- Hekman, S. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi: Modernizm, Postmodernizm ve Feminizm*.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Hafıza*. Banu Barış (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.
- Hekimler, B. U. (2015). Türkiye’de Olumsuz Sendikal Algının İçsel ve Dışsal Nedenleri. *Sosyal Hizmet Konferansları*. 127-154.
- Hoffer, E. (2011). *Kesin İnançlılar*. Plato Yayınları: İstanbul.
- Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. Harun Tepe (çev.). Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.
- Hutton, P. (2003). Foucault, Freud ve Benlik Teknolojileri. 112- 140. M. Foucault- H. Gutman-P. Hutton. *Kendini Bilmek*. Gül Çağalı Güven (Çev.). Om Yayınevi: İstanbul.
- Hülür, H. (2009). "Epistem ve Dil: Michel Foucault’da Tarih ve Eklemlenme". *Ekev Akademi Dergisi*.
- Hylogaard, K. (2020). "Heidegger’in Kaygısı Lacan’ın Kaygısına Karşı". Meltem Alkur (çev.). *Düşünbil Dergisi*. 02. 12-16.

- Işık, E. (2004). Gen Politik. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- İnal, K. (2016). Sunuş. 11-33. Der. A. Kasapoğlu. *Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji*. İnsan Yayınevi: İstanbul.
- İşsever, H.-İşsever, T.-Öztaş, G. (2020). “Covid-19 Epidemiyolojisi”. *İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Bilimleri Araştırma Dergisi*. 1-13.
- Jung, W. (1995). *Georg Simmel: Yaşamı, Sosyolojisi Felsefesi*. Doğan Özlem (çev.). Ark Yayınevi: İstanbul
- Jung, C. G. (2022). *Dışa Bakan Rüya Görür İç Bakan Uyanır: Rüyaların, Sembollerin, Mitlerin İzinde Bir Ruh Çözümlemecisinin Arayışı*. Özlem Küstü (Yayına Hazırlayan). Destek Yayınları: İstanbul.
- Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye’de Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji Yapacaklar İçin Bir Yolculuk Haritası. 17-87. Der. A. Kasapoğlu. *Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji*. Yeni İnsan Yayınları: İstanbul.
- Kasper, D. (2015). Sosyolojiyi Dinamik İlişkilere Odaklanarak Geliştirmek. 111-141 Edt. C. Powell - F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Kaya, A. -Yılmaz, I. (2016). “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Çalışma Hakkı”. *Sosyal Siyaset Konferansları*. 55-80.
- Kemper, T. (2014). Emotions and Societal Stratification. 179-199. Editör Stets, Jan E.- Turner, Jonathan H. *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II*. New York London: Springer Dordrecht Heidelberg.
- Kendall, G.-Wickham G. (2016). *Foucault’nun Yöntemlerini Kullanmak*. Umut Yener Karaturgay Sivrikaya (çev.). İslık Yayınları: İstanbul.
- Kıraner, E. -Terzi, B. (2020). “Covid-19 Pandemi Sürecinde Yoğun Bakım Hemşireliği”. 83-88. *Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi*
- Kierkegaard, S. (2013). *Kayı Kavramı*. Türker Armaner (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

- Kocabaş, E. Ö. (2007). “Bir Uygulama Alanı Olarak Sağlık Psikolojik Danışmanlığı”. *Ege Eğitim Dergisi*. 37-51.
- Köse, H. (2012). Önsöz. 9-21. H. Köse (Der). *Flanör Düşünce*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Krishnamurti, J. (2006). *Bilinmeyene Açık Olmak Korku Sorunu Güvenlik Diye Bir Şey Var Mı?* Sistem Yayıncılık: İzmir.
- Kuçuradi, I. (2006). *Etik*. Türkiye Felsefe Kurumu: Ankara.
- Kuçuradi, İ. (2007). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Türkiye Felsefe Kurumu: Ankara.
- Kundakçı, D. (2012). “Rorty’nin Liberal Demokratik Toplumu ve Zulüm Üzerinden Temellendirilen Postmodern Bir Ütopya”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 43-64.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. Işık Ergüden (çev.). Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III: Moderniteden Modernizme (Gündelik Hayatın Meta Felsefesi)*. Işık Ergüden (çev.). Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II: Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*. Işık Ergüden (çev.). Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Lefebvre, H. (2018). *Ritimanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat*. Ayşe Lucie Batur (çev.). Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Leledakis, K. (2000). *Toplum ve Bilinçdışı: Toplumsal Teori ve Toplumsalın Bilinçdışı Boyutu*. Abdullah Yılmaz (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Lupton, D. (2002). *Duygusal Yaşantı: Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*. Mustafa Cemal (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Lupton, D. -Southerton, C. -Clark, M. -Watson, A. (2021). *The Face Mask In Covid Times: A Sociomaterial Analysis*. De Gruyter: Berlin.
- Lupton, D. (2022). *Covid Societies Theorising the Coronavirus Crisis*. Routledge: London and New York

- Löwy, M. (1999). *Dünyayı Değiştirmek Üzerine: Karl Marx'tan Walter Benjamin'e Siyaset Felsefesi Denemeleri*. Yavuz Alogan (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Lyotard, J.F. (1997). *Postmodern Durum: Bilgi Üzerine Bir Rapor*. Ahmet Çiğdem (çev.). Vadi Yayınları: Konya.
- Magee, B. (1990). *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*. Remzi Kitapevi Evrim Matbaacılık: İstanbul.
- Marcuse, H. (2020). Sartre'in Varoluşçuluğu. Soner Soysal (çev.). 205-237. Der. G. Ateşoğlu. *Varoluşçuluk, Fenomenoloji, Ontoloji*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Marmot, M. -Siegrist, J. -Theorell, T. (2009). Sağlık ve İş Yerindeki Psiko-Sosyal Ortam. 119-154. Editörler: Marmot, Michael-Wilkinson G., Richard. *Sağlığın Sosyal Belirleyicileri*. İlker Kayı-Yeşim Yasin (çev.). İnsev Yayınları: İstanbul.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Osman Akınhay-Derya Kömürcü (çev.). Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.
- Marshall, T.H. (2008). Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf. 19-33. Der. A. Buğra-Ç. *Keyder Sosyal Politika Yazıları*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Massumi, B. (2019). *Duygu Politikası*. Hakan Erdoğan (çev.). Otonom Yayıncılık: İstanbul.
- Moss, M. T. (2005). *The Emotionally Intelligent Nurse Leader*. Jossey Bass: America.
- Mosteanu, O. (2021). City Flows During Pandemics: Zooming In On Windows. 53-67. Edited Lupton, Deborah-Willis, Karen. *The Covid-19 Crissis: Social Perspectives*. Routledge: New York.
- Mouzelis, N. (2012). Öznelci-Nesnelci Bölünme: Aşmaya Karşı. 193-217. Der. G. Çeğin - E. Göker. *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Nota Bene Yayınları: Ankara.
- Murphy, J. W. (2000). *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*. Hüsamettin Arslan (çev.). Paradigma Yayıncılık: İstanbul.

- Nehamas, A. (1999). *Edebiyat Olarak Hayat: Nietzsche Açısından*. Cem Soydemir (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar II*. Yayın Odası: Ankara.
- Neumayer, E. - Plümper, T. (2007). The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on The Gender Gap in Life Expectancy. 1981–2002. *Annals of the Association of American Geographers*. 551-566.
- Nussbaum, M. C. (2018). *Yapabilirlikler Yaratmak: İnsani Gelişmişlik Yaklaşımı*. Selda Somuncuoğlu (çev.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Oliver, C. (2012). Critical realist grounded theory: A new approach for social work research. *British Journal of Social Work*. 42(2), 371–387. <http://doi.org/10.1093/bjsw/bcr064>
- Osho (2009). *Duygular: Öfke, Kıskançlık ve Korkuyu Aşmak*. Sangeet (çev.). İstanbul.
- Öğütte, V. S.-Turğuter, E. A.-Banguoğlu, T. (2019). *Biyoloji Biliminden Toplumsal Dünyaya Bakmak: Bir Bilim Sosyolojisi Çalışması*. Doğu-Batı Yayınları: Ankara.
- Öğütte, V. S. (2019). *Kurumların Sosyal Gerçekliği: İlişkisel Realist Bir Yaklaşım*. Phoenix Yayınları: Ankara.
- Özaydın, M.M.-Han, E. (2014). “Sendika Üyesi Kamu Görevlilerinin Sendika-Siyaset İlişkisine Yönelik Yaklaşımları Üzerine Bir Alan Araştırması”. 57-73.
- Özen, Ö.-Erçin, M. (2021). Michel Foucault’un XIX yy’da Bir Aile Cinayeti Adlı Eserinde Anti Kahraman Eleştirisi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 5. Sayı 2. 665-679.
- Özlem, D. (1990). *Max Weber’de Bilim ve Sosyoloji*. Ara Yayınları: İstanbul.
- Öztürk, M. (2013). “Sendikal Demokrasinin Örgütlü Hareketler Açısından Önemi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 269-285.
- Pascal, B. (2019). *Düşünceler*. Fethi Yücel (çev.). Fal Kitap: Ankara.

- Pekasıl, A. N.- Erşahin, Z. (2019). “Temellendirilmiş Kuramda Gerçeklik ve Görecelik Uzlaşması”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.
- Pettit, P. (1998). *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*. Abdullah Yılmaz (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Pıçak, M.-Kadah, H. (2017). “Türkiye’de Sendikalaşmanın Tarihsel Gelişimi”. 198-241.
- Politis, H. (2012). *Kierkegaard Sözlüğü*. İbrahim Eylem Doğan (çev.). Say Yayınları: İstanbul.
- Popper, K. (2001). *Daha İyi Bir Dünya Arayışı: Son Otuz Yılın Makaleleri ve Bildirileri*. İlknur Aka (çev.). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Popper, K. (2017). *Tarihsiciliğin Sefaleti*. Sabri Orman (çev.). Eksi Kitaplar: Ankara.
- Powell, C. (2015). Kökten İlişkicilik: Bir Öneri? 285-315. Edt. C. Powell- F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (Çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Powell, C.-Depelteau, F. (2015). Giriş. 15-33, Edt. C. Powell – F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Redshaw, S. (2015). İlişkisel Sosyolojiye Feminist Başlangıçlar. 33-53. Edt. C. Powell- F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (Çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Revel, J. (2012). *Foucault Sözlüğü*. Sel Yayınları: İstanbul.
- Riesman, D. (2016). *Yalnız Kalabalık: Amerikan Toplumsal Karakterinin Değişimi Üzerine Bir İnceleme*. Yeşim Erdem (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.
- Ritzer, G. (2013). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. Hikmet Hülür (çev.). De ki Basım Yayım: Ankara.
- Ritzer, G.-Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji Kuramları*. Himmet Hülür (çev.). De Ki Yayınları: Ankara.

- Rosenwein, B. H.-Cristian, R. (2019). *Duygular Tarihi nedir?* Kemal Özdil (çev.). Işık Yayınları: İstanbul.
- Rorty, R. (1995). *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*. Mehmet Küçük-Alev Türker (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Rousseau, J.J. (2020). *Toplum Sözleşmesi*. Vedat Günyol (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Saldana, J. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı*. Aysel Tüfekçi Akcan-Süleyman Nihat Şad (çev.). Pegem Akademi: Ankara.
- Salecl, R. (2014). *Kaygı Üzerine*. Barış Engin Aksoy (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Sarıtaş, D.- Tufan, Y. (2017). “Bilim Felsefesinde Bilimin Rasyonalitesi Sorunu Bağlamında Fen Eğitiminde Bilimi Anlamada Akıl Yürütme Yöntemlerinin Önemi Üzerine”. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*. 13-23.
- Sayer, A. (2016). *Sosyal Bilimlerde Yöntem: Realist Bir Yaklaşım*. Sabri Gürses (çev.). Küre Yayınları: İstanbul.
- Searle, J. R. (2006). *Zihin, Dil Toplum*. Alaattin Tunal (çev.). Litera Yayıncılık: İstanbul.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. Yavuz Alogan (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Sennet, R. (2008). *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. Tuncay Birkan (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Schrag, C. O. (2006). Heidegger Felsefesinde Fenomenoloji, Varlıkbilim ve Tarih. Serdar ŞEN (çev.). 205–215.
- Schütz, A. (2020). *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler*. Adnan Akan-Seyda Kesikoğlu (çev.). Heretik Yayınları: Ankara.
- Scott, J.C. (1995). *Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar*. Alev Türker (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Shilling, C. (2020). Bedenin Eğitimi: Bedensel Sermaye ve Toplumsal Eşitsizliklerin Üretilmesi. 198-221. Der. G. Demez- M. Timurturkan- C. Ertan. *Bedenin Sosyolojisi: Gündelik*

Hayatın Cisimleşme Deneyimleri, Tibbileştirme ve Dijital Gözetim. Bağlam Yayınları: İstanbul.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür.* Tuncay Birkan (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.

Slattery, M. (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler.* Sentez Yayıncılık: Bursa.

Spinoza, De B. (2021). *Duyguların Gücü.* Ahmet Ceylan (çev.). Gece Kitaplığı: Ankara.

Spinoza, De B. (2021). *Duyguların Kökeni ve Doğası Üzerine.* Ahmet Ceylan (çev.). Gece Kitaplığı: Ankara.

Spinoza, De B. (2021). *Ethica: Geometrik Yöntemle Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Ahlak.* Çiğdem Dürüşken (çev.). Alfa Yayınları: İstanbul.

Summers-Effler, E. (2006). Ritual Theory. 135-155. Edited by Jan E. Stets and Jonathan H. Turner *Handbook of the Sociology Of Emotions I.* Springer Science.

Svendsen, L. Fr. H. (2017). *Korkunun Felsefesi.* Murat Erşen (çev.). Redingot Kitap Yayıncılık: İstanbul.

Svendsen, L. Fr. H. (2008). *Sıkıntının Felsefesi.* Murat Erşen (çev.). Bağlam Yayınları: İstanbul.

Swartz, D. (2013). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi.* İletişim Yayınları: İstanbul.

Şahbudak, B. (2020). "Büyürken Kaygının İzleri: Küçük Prens". *Düşünbil Dergisi.* 02. 23-28.

Tapınç, M. R. (2017). Kuramsal Bilgi ve Algısal Deneyim. 52-74. Der. Z. Direk. *Dünyanın Teni: Merleau Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler.* Metis Yayınları: İstanbul.

Taşkın, F. (2013). "Varoluşçuluğun Fenomenolojiyle Temellendirilmesi Üzerine". *Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.*

Tatlıcan, Ü.-Çeğin, G. (2014). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının ikiliği. 303-367. *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi.* Der. G. Çeğin-E. Göker-A. Arlı-Ü. Tatlıcan. İletişim Yayınları: İstanbul.

Thamm, R. A. (2006). The Classification of Emotions. 11-38. Edited by Jan E. Stets and Jonathan H. Turner. *Handbook of the Sociology Of Emotions I.* Springer Science.

- Tekin, F. (2014). "Peter L. Berger'in Yabancılaşma Anlayışı: Diyalektik Bilincin Kaybı".
- Tepe, H. (2016). *Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*. Bilge Su Yayınları: Ankara.
- Thorpe, H. -Brice, J. -Clark, M. (2021). Physical Activity and Bodily Boundaries In Times Of Pandemic. 39-53. Edited Lupton, Deborah-Willis, Karen. *The Covid-19 Crissis: Social Perspectives*. Routledge: New York.
- Thorpe, C. (2015). İlişkisel Bir Sosyolojik Paradigma Uygulamak İçin Eleştirel Stratejiler: Bourdieu ve Vahşi Sosyolojik Teorik Mücadeleler. 167- 193 Edt. C. Powell- F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Tsekeris, C. (2015). İlişkiler Üzerine Norbert Elias: Öngörüler ve Perspektifler. 141-167 Edt. C. Powell- F. Depelteau. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Özlem Akkaya (çev.). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Tilly, C. (2012). Eşitsizliğin İlişkisel Kökenleri. 219-245. Der. G. Çeğin- E. Göker. *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Nota Bene Yayınları: Ankara.
- Tilly, C. (2019). *Neden? Düşünce ve Davranışlarımızın Altında Yatan Nedenler*. Ahmet Fethi (çev.). Vakıf Bank Kültür Yayınları: İstanbul.
- Turner, J. (2006). Psychoanalytic Sociological Theories and Emotion. 276-295. Edited by Jan E. Stets and Jonathan H. Turner. *Handbook of the Sociology Of Emotions I*. Springer Science.
- Turner, B. S. (2017). *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*. Ümit Tatlıcan (çev.). Sentez Yayınları: Bursa.
- Turner, V. (2018). *Ritüeller: Yapı ve Anti Yapı*. Nur Küçük (çev.). İthaki Yayınları: İstanbul.
- Turner, B. S. (2019). *Beden ve Toplum: Sosyal Teoride Arayışlar*. İrfan Kaya (çev.). Nobel Yayınları: Ankara.
- Uluocak, Ş. (2008). Sosyal Etkileşim Alanları ve Sosyal Bilim Açısından Çatışkı ve İkiliklerin Ötesinde Model Arayışları: Sosyo-Yamalar. *Türkiyat Araştırmaları*. 321-358.

- Uluocak, Ş.- Aslan, C. (2011). *Kadın Bakış Açısından Toplumsal Cinsiyet Rollerini*. Çanakkale Kitaplığı Akademi: Çanakkale.
- Uluocak, Ş. (2011). Sosyo-Kültürel Yapı ve Kültür Coğrafyası Kavramları Üzerine Yapılandırıcı Bakış Açısından Model Önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 253-278.
- Uluocak, Ş. -Aslan, C. (2012). *Toplum ve Engelliler*. Çanakkale Kitaplığı Akademi: Çanakkale.
- Uluocak, Ş. -Aslan, C. (2012). Çanakkale Yöresi Yörüklerinin “Türkmen” Algısına Yönelik Bir Saha Çalışması. 108-122
- Uluocak, Şeref (2014) “Kazdağı Tahtacı Türkmen Kozmolojisinde “Hakka Yürümek” “ 55-82, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi
- Uluocak, Ş. (2016). “Tözcülük-İlişkisel Dikotomisi Açısından İlişkisel Sosyolojik Modellerin Türkiye’de Sosyoloji Pratiği ve Düşünümselliği Açısından Olası Açılımları”. *Sosyoloji Konferansları*. 101-153.
- Uluocak, Ş. (2018). Gündelik Gerçeklikte Anlamın Sosyal İnşası: Peter Berger ve Thomas Luckmann. 269-305. Der. G. Çeğin- A. Esgin. *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. Phoenix Yayınları: Ankara.
- User, İ. (2020). Duyguların Tıbbileştirilmesi. 74-103 G. Demez- M. Timurturkan- C. Ertan. *Bedenin Sosyolojisi: Gündelik Hayatın Cisimleşme Deneyimleri, Tıbbileştirme ve Dijital Gözetim*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Uzun, E. (2006). “Hukukun Göstergibilimsel Analizi”. Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Ünal Ş. (2018). Husserl ve Schutz: Fenomenolojik Perspektif. 235-269. Der. G. Çeğin- A. Esgin. *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. Phoenix Yayınları: Ankara.
- Varol, G.-Tokuç, B. (2020). “Halk Sağlığı Boyutuyla Türkiye’de Covid-19 Pandemisinin Değerlendirilmesi”. *Namık Kemal Tıp Dergisi*. 579-594.
- Vincent, S. & O’Mahoney, J. (2018). Critical Realism and Qualitative Research: An introductory Overview. In G. Grandy, C. Cassell & A. Cunliffe (Eds.) *SAGE Handbook of Qualitative Research Methods*.: 36-78. London: Sage.

- Vondeberghe, F. (2012). Pierre Bourdieu'nün Üretken Yapısalcılığının Epistemolojik Bir Analizi. 385-426. Der. G. Çeğin- E. Göker. *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Nota Bene Yayınları: Ankara.
- Yalom, I. (2013). *Varoluşçu Psikoterapi*. Zeliha İyidoğan Babayiğit (çev.). Kabalcı Yayınları: İstanbul.
- Yaman, Y. A. (2020). "Özgürlüğün Olanağı Olarak Kaygı". *Düşünbil Dergisi*. 02. 6-11.
- Yamak, R. -Dursun, S. (2009). "Türkiye'de Sendikalaşma ve Verimlilik: Nedensellik Analizi". 22-41.
- Yıldız, E. (2007). "İnsan Duygularına Yeni Bir Yaklaşım: Duygu Sosyoloji". 129-146.
- Yılmaz, G. G. (2016). "Gündelik Hayat Sosyolojisinden Kente ve Kültüre Bakmak: Certeau'cu Bir Taktik Alanı Olarak Kent".
- Yoğurtçu, G. (2016). "İletişim Ediminde Diyalog Etiği ve Televizyon Tartışma Programlarına Eleştirel Bir Bakış". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 315-328.
- Yorgun, S. (2013). "Sosyal Politika Açısından 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu". *Çalışma ve Toplum*. 357-380.
- Zengin, E. (2018). "Louis Althusser'in Düşüncesinde İdeoloji, Özne ve Bilinç İlişkisi". *Anasay Dergisi*. S/ 5. 51-70.
- Zourabichvili, F. (2008). *Deleuze: Bir Olay Felsefesi*. Aziz Ufuk Kılıç (çev.). Bağlam Yayıncılık: İstanbul.
- Wallace, R. A.- Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. M. Rami Ayas / Leyla Elburuz (çev.). Doğu Batı Yayınları: Ankara.
- Williams, B. (2006). *Hakikat ve Hakikatlilik: Soykütük Üzerine Bir İnceleme*. Ertürk Demirel (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Write, E. O. (2012). Charles Tilly'nin Meta Teorik Temelleri Sürekli Eşitsizlik. 257-279. Der. G. Çeğin – E. Göker. *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Nota Bene Yayınları: Ankara.

Wittgenstein, L. (2009). *Kesinlik Üstüne Kültür ve Değer*. Doğan Şahiner (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.

<https://www.visualcapitalist.com/mapped-global-happiness-levels-in-2021/>

<https://www.visualcapitalist.com/mapped-global-happiness-levels-in-2022/>

<https://sendikadata.com/iskolu/3-nolu-iskolu-23>

<https://www.visualcapitalist.com/mapped-global-happiness-levels-in-2021/>

<https://www.visualcapitalist.com/mapped-global-happiness-levels-in-2022/>

<https://www.instagram.com/p/CvPPNLjgWo3/?igshid=MzRIODBiNWFIZA==>

<https://www.instagram.com/p/CsqxcqwtghV/?igshid=MzRIODBiNWFIZA==>

EKLER

Ek 1. Etik Kurul İzni

Ek 2. Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Metni

EK 1

ETİK KURUL İZİNİ

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu
Bilimsel Araştırma Etik Kurulu

Sayı : E-84026528-050.01.04-2200106644
Konu : Başvuru İncelenmesi

26.05.2022

Sayın Dilek GÜL

Yürütücülüğünüzü yapmış olduğunuz 2022-YÖNP-0459 nolu projeniz ile ilgili Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun almış olduğu 26.05.2022 tarih ve 11/12 sayılı kararı aşağıdadır.

Bilgilerinize rica ederim.

KARAR 12- Sorumlu yürütücülüğünü **Prof. Dr. Şeref ULUOCAK**'ın yaptığı ve proje araştırmacısı **Dilek GÜL** tarafından gerçekleştirilen "Covid-19 Döneminin Yarattığı Toplumsal Değişme Sürecinin Hemşirelerin Mutluluk Tanımlamaları Üzerindeki Etkisinin İlişkisel Realist Bir Perspektiften Değerlendirilmesi" başlıklı araştırmanın, Bilimsel Araştırmalar Etik Kurul ilkelerine **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ
Kurul Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile inzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 7HPTTCC

Belge Takip Adresi: dogrulama.comu.edu.tr

Adres: Onsekiz Mart Üniversitesi Terzioğlu Yerleşkesi Çanakkale

Telefon No: (0 286) 2180018

e-Posta:

KeP Adresi: comu@hs01.kep.tr

Faks No:

İnternet Adresi: <https://www.comu.edu.tr>

Bilgi için :

Emine Ateş
Fen Bilimleri Enstitüsü Etik
Kurulu Memur

Telefon No: (0 286) 2180018 - 1040

EK 2

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM METNİ

Sayın katılımcı sizi Dilek GÜL tarafından yürütülen “Covid-19 Döneminin Yarattığı Toplumsal Değişme Sürecinin Hemşirelerin Mutluluk Tanımlamaları Üzerindeki Etkisinin İlişkisel Realist Bir Perspektiften Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezi araştırmasına davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı bedene yansıyan pratiklerin ve duygulanım süreçlerinin hemşirelerin mutluluk tanımlamalarına dayanan sosyo-kültürel yapı ve mekanizmalara ilişkin toplumsal eleştiri ve bu eleştiriye meşrulaştıran temel dinamiklerin ilişkisel realist perspektiften incelenmesidir. Araştırmada sizden tahminen 45 dakika- 60 dakika ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 50 kişi katılacaktır. Araştırma süresince kişisel verileriniz kamuya açık bir şekilde kullanılmayacak ve bilgileriniz saklı tutulacaktır. Görüşmeler boyunca alınan ses ya da video kaydına ilişkin veriler ise şifreli klasörler içerisinde gizlilik derecesinde saklanması planlanmaktadır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

-
- Araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.
- Araştırmaya katılmayı kabul etmiyorum.

